

VU Research Portal

Hard én zacht. Geweld in de publiekscontacten van de politieregio Amsterdam-Amstelland

Naeye, J.; Bleijendaal, R.T.A.; Brugman, C.M.; Drenth, G.; van Esveld, A.; van der Ham, J.; van Heuveln, J.J.; Timmer, J.S.; Visser, J.; Witzier, E.M.

2006

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Naeye, J., Bleijendaal, R. T. A., Brugman, C. M., Drenth, G., van Esveld, A., van der Ham, J., van Heuveln, J. J., Timmer, J. S., Visser, J., & Witzier, E. M. (2006). *Hard én zacht. Geweld in de publiekscontacten van de politieregio Amsterdam-Amstelland*. Vrije Universiteit.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Hard én zacht

*Geweld in de publiekscontacten van
de politieregio Amsterdam-Amstelland*

Hard én zacht

Geweld in de publiekscontacten van de politieregio Amsterdam-Amstelland

J. Naeyé (red.)
R.T.A. Bleijendaal
C.M. Brugman
G. Drenth
A. van Esveld
J. van der Ham
J.J. van Heuveln
J.S. Timmer
J. Visser
E.M. Witzier

Vrije Universiteit Amsterdam
Centrum voor Politie- en Veiligheidswetenschappen

ISBN: 90 13 04150 7

De omslagfoto is gebaseerd op 'Pressure' 1970, Br. 21.5 cm. uit het thema 'Hard en zacht' van de kunstenaar Jan van Rooden.

Productiebegeleiding: Kluwer
Zetwerk: AlphaZet prepress
Omslagontwerp: Verheul en de Geus
Drukken en afwerken: Drukkerij Wilco

© 2006, Vrije Universiteit Amsterdam
Centrum voor Politie- en Veiligheidswetenschappen

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, in fotokopie of anderszins zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van art. 16h t/m 16m Auteurswet 1912 j°, besluit van 27 november 2002, Stb. 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB).

Inhoudsopgave

Afkortingen	13
Voorwoord	15
Deel 1 Algemeen	17
1 Inleiding	19
2 Probleemstelling	23
2.1 Algemeen	23
2.2 Regio Amsterdam-Amstelland	23
2.3 Doelstelling	24
2.4 Probleemstelling	25
3 Onderzoeksopzet	27
3.1 Algemeen	27
3.2 Wijze van materiaalverzameling	27
3.3 Vragenlijstonderzoek	29
3.4 Halfgestructureerde interviews	30
3.5 Overige registraties	30
3.6 Leeswijzer	30
3.7 Begrippenlijst	31
3.8 Indeling	31
Deel 2 Het juridisch kader	33
4 De geweldsbevoegdheid	35
4.1 Algemeen	35
4.2 Recht op bescherming van het leven	36
4.3 Verbod van onmenselijke of vernederende behandeling	37
4.4 Recht op bescherming van de lichamelijke integriteit	38
4.5 Wettelijke grondslag	38
4.6 De geweldsbevoegdheid in relatie met noodweer	41
4.7 De rechtspositie van de politieambtenaar die geweld heeft aangewend ..	41
4.8 Bewapening	42
4.9 Uitrusting	43
4.10 Conclusie	44

5	De geweldsinstructie	45
5.1	Algemeen	45
5.2	Begripsbepalingen	45
5.3	Geen bevoegdheid zonder geoefend te zijn (art. 4)	47
5.4	Optreden onder leiding van een meerdere (art. 5)	48
5.5	Inzet van Mobiele Eenheid of Aanhoudings- en Ondersteunings-eenheid (art. 6)	49
5.6	Gebruik van het dienstpistool (art. 7)	49
5.7	Gebruik van een automatisch vuurwapen (art. 8)	52
5.8	Langeafstandsprecisievuur (art. 9)	52
5.9	Ter hand nemen van het vuurwapen (art. 10)	53
5.10	Voorafgaande waarschuwing (art. 12)	53
5.11	Gebruik van pepperspray (art. 12a-c)	54
5.12	Gebruik van CS-traangas (art. 13)	57
5.13	Gebruik van de waterwerper (art. 14)	58
5.14	De politiesurveillancehond (art. 15)	59
5.15	Elektrische wapenstok (art. 16)	60
5.16	De meldingsplicht (art. 17)	61
5.17	De verplichting om het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in kennis te stellen	64
5.18	Conclusie	64
5.19	Aanbeveling	64
6	Het Rijksrechercheonderzoek	65
6.1	Algemeen	65
6.2	Uitgangspunten voor onderzoek	66
6.3	Omgekeerde bewijslast	67
6.4	Onafhankelijkheid en voortvarendheid van het onderzoek	68
6.5	Onderzoek door rijksrecherche of regiokorps?	69
6.6	Conclusie	70

Deel 3 Geweldgebruik 2001-2005 71

7	Het melden van geweldgebruik	73
7.1	Algemeen	73
7.2	Wanneer is er sprake van een geweldsaanwending?	73
7.3	Welke meldingsformulieren zijn er gebruikt?	73
7.4	Door wie is het meldingsformulier-2001 opgesteld?	76
7.5	Hoe worden de feiten en omstandigheden van het geweldgebruik gemeld?	77
7.6	Is er onverwijld gemeld?	78
7.7	Hoe vaak werd de Officier van Justitie in kennis gesteld?	79
7.8	Suggesties ter verbetering	80

7.9	Conclusie	81
7.10	Aanbeveling.....	82
8	Het geweldgebruik in cijfers.....	83
8.1	Algemeen	83
8.2	Aantal voorvallen.....	84
8.3	Soort geweldgebruik	85
8.4	Geografische spreiding.....	85
8.5	Spreiding naar tijdstip	91
8.6	Personele spreiding.....	93
8.7	Aanleiding van het optreden.....	96
8.8	Bekendheid met identiteit	97
8.9	Doel van het politieel geweldgebruik.....	98
8.10	Aantal personen waartegen geweld werd aangewend.....	99
8.11	Relatie met het aantal aanhoudingen	99
8.12	Relatie met het soort strafbaar feit	101
8.13	Letsel bij burgers	103
8.14	Letsel bij politieambtenaren	108
8.15	Conclusie	109
9	Personeelskenmerken.....	111
9.1	Algemeen	111
9.2	Personele spreiding van geweldgebruik	111
9.3	Persoonskenmerken en geweld per aanhouding	113
9.4	Conclusie	116
10	Persoonskenmerken van de aangehouden verdachten.....	119
10.1	Algemeen	119
10.2	Leeftijd.....	119
10.3	Geslacht	120
10.4	Land van herkomst.....	120
10.5	Conclusie	124
11	Man-vrouwverschillen	125
11.1	Algemeen	125
11.2	Probleemstelling	125
11.3	Frequentie geweldgebruik	127
11.4	Mening van politieambtenaren.....	128
11.5	Inschatting van de eigen vaardigheden.....	130
11.6	Meningen over agressief gedrag van burgers	131
11.7	Typologie van geweldssituaties en soorten verdachten	132
11.8	Conclusie	134

12 Geweldgebruik nader bekeken	135
12.1 Algemeen	135
12.2 Vechtpartij tussen burgers	135
12.3 Groepsgerelateerd geweldgebruik	136
12.4 Uitgaansgerelateerd geweld	137
12.5 Vuurwapengerelateerd geweld	140
12.6 Drugsdealers met bolletjes harddrugs in de mond	144
12.7 Wildplassers	146
12.8 Conclusie	147
13 Politiewerk in gevaarsituaties	149
13.1 Algemeen	149
13.2 Gevaarsituaties	150
13.3 Gevaarsituaties en burgergeweld	150
13.4 Politiegeweld in reactie op burgergeweld	156
13.5 Strafbbaar feit in relatie met burgergeweld	157
13.6 Gevaar op locatie	158
13.7 Politieletsel door burgergeweld	160
13.8 Conclusie	160
13.9 Aanbeveling	160
14 Letsel tijdens de uitoefening van de dienst	161
14.1 Algemeen	161
14.2 Onderzoeksvragen	161
14.3 Onderzoeksopzet	162
14.4 Materiaalverzameling	162
14.5 Dienstongevallen tijdens de handhaving van de rechtsorde	163
14.6 Aantal gewonde politieambtenaren	164
14.7 Ziekteverzuim	169
14.8 Nazorg	170
14.9 Schade en verzekering	172
14.10 Conclusies	174
14.11 Aanbeveling	175
15 Schadevergoeding en verhaal op de dader	177
15.1 Algemeen	177
15.2 Onderzoeksvragen	178
15.3 Het dossieronderzoek bij Integrale Personeelsservice (IPS)	179
15.4 Het onderzoeksmateriaal	180
15.5 De voegingszaken in kaart gebracht	181
15.6 Welke schadebedragen worden er gevorderd en toegewezen?	188
15.7 Voegingszaken per district	189
15.8 Personeelsgegevens	190
15.9 Schadevergoeding op basis van bemiddeling	191
15.10 Uitkering uit het Schadefonds Geweldsmisdrijven	192

15.11	Waardering van de voegingspraktijk	193
15.12	Conclusie	197
15.13	Aanbeveling	198
Deel 4	Beoordeling en afdoening	201
16	Interne beoordeling en disciplinaire afdoening	203
16.1	Algemeen	203
16.2	Beoordeling via de hiërarchische lijn	204
16.3	Disciplinair onderzoek	205
16.4	Samenloop van de strafrechtelijke en disciplinaire afdoening	208
16.5	Conclusie	209
17	Klachtbehandeling door de korpsbeheerder	211
17.1	Algemeen	211
17.2	Klachtbehandeling	211
17.3	De afdoening van geweldsklachten	212
17.4	Conclusie	213
18	Klachtbehandeling door de Nationale ombudsman	215
18.1	Algemeen	215
18.2	Rapporten Nationale ombudsman	215
18.3	Conclusie	216
19	Strafrechtelijke afdoening	217
19.1	Algemeen	217
19.2	Procedure parket Amsterdam	217
19.3	Rijksrechercheonderzoeken	219
19.4	BIO-onderzoeken	219
19.5	Afdoeningbeslissing: seponeren of strafvervolging?	220
19.6	Sepotgronden	220
19.7	Conclusie	225
20	Beklag bij het gerechtshof (art. 12 Sv)	227
20.1	Algemeen	227
20.2	Beklagzaken	227
20.3	Conclusie	228
Deel 5	Bijzondere onderwerpen	229
21	Het arrestatieteam	231
21.1	Algemeen	231
21.2	Werkwijze	232

21.3	Algemene cijfers AT-werk	233
21.4	Cijfers AT-geweld	236
21.5	Conclusies	240
21.6	Aanbeveling	240
22	Pepperspraygebruik	241
22.1	Algemeen	241
22.2	Effecten van pepperspray	241
22.3	Effectiviteit van pepperspray	242
22.4	Heeft pepperspraygebruik geleid tot minder fysiek geweldgebruik? ..	242
22.5	Is politiewerk veiliger geworden door pepperspraygebruik?	243
22.6	Conclusie	244
23	Gevoelens van onveiligheid en angst	245
23.1	Algemeen	245
23.2	Kenmerken van angstige situaties	247
23.3	De veiligheidsbeleving van politieambtenaren	248
23.4	Vermijdingsgedrag van politieambtenaren	248
23.5	De veiligheidsbeleving en persoonskenmerken van politieambtenaren ..	248
23.6	Politieel geweldgebruik en veiligheidsbeleving	249
23.7	Conclusie	251
23.8	Aanbeveling	251
24	Samenwerking in geweldsituaties	253
24.1	Algemeen	253
24.2	Probleemstelling	253
24.3	Geweldsituaties nader bekeken	254
24.4	Samenwerking tussen politiemensen	255
24.5	De rol van de meldkamer	256
24.6	Enquête	256
24.7	Conclusies	257
25	Leidinggeven in geweldsituaties	259
25.1	Algemeen	259
25.2	Doelstelling en vraagstelling	259
25.3	Onderzoeksopzet	260
25.4	Leiderschapscompetenties	260
25.5	Communicatie	264
25.6	Procedures en vaardigheden	266
25.7	Invloed van conditie	266
25.8	Succesfactoren	267
25.9	Conclusie	268
25.10	Aanbeveling	268

26	Training en toetsing van gevaarsbeheersing	269
26.1	Algemeen	269
26.2	De Integrale Beroepsvaardigheden Training	269
26.3	Toetsing	270
26.4	Innemen van de geweldsmiddelen	271
26.5	Suggesties om de IBT-training te verbeteren	272
26.6	Conclusie	274
27	Hulpverlening met geweld	275
27.1	Algemeen	275
27.2	Probleemstelling	275
27.3	Spoeisende Psychiatrische Onderzoeksruimte	275
27.4	Werkwijze	276
27.5	Hulpverlening en het gebruik van geweld	278
27.6	Conclusie	279
27.7	Aanbeveling	279
Deel 6	Besluit	281
28	Methodologische nabeschatting	281
28.1	Algemeen	283
28.2	Onderzoeksopzet	283
28.3	De geweldsdefinitie	284
28.4	Dark number?	285
28.5	Blind spots?	286
28.6	Tot slot	287
29	Samenvatting en conclusie	289
29.1	Algemeen	289
29.2	Onderzoeksopzet	289
29.3	Het juridisch kader	290
29.4	Het politie geweldgebruik in cijfers	295
29.5	Gevolgen van het geweldgebruik	303
29.6	Tegen wat voor een soort verdachten is geweld gebruikt?	306
29.7	Door wat voor een soort politieambtenaren is geweld aangewend?	308
29.8	Waarom gebruiken vrouwelijke politieambtenaren minder vaak geweld?	310
29.9	Wat is de invloed van leiderschap op het politie geweldgebruik?	311
29.10	Samenwerken in geweldsituaties	312
29.11	Het arrestatieteam	313
29.12	Gevoelens van onveiligheid en angst	314
29.13	Geweldgebruik in gevaarsituaties	315
29.14	Training en toetsing van gevaarsbeheersing	315

29.15	Hulpverlening met geweld	316
29.16	Heeft pepperspraygebruik geleid tot minder fysiek geweldgebruik? ..	316
29.17	Hoeveel politieambtenaren hebben hun schade verhaald op de schade veroorzakende verdachte?	318
29.18	Geeft het onderzoeksmateriaal een betrouwbaar beeld van het politiële geweldgebruik?	318
29.19	Is de aard en omvang van het politiële geweldgebruik van een acceptabel niveau geweest?	319
29.20	Naschrift	321
30	Aanbevelingen	323
30.1	Aanbevelingen met betrekking tot de geweldsbevoegdheid	323
30.2	Aanbevelingen met betrekking tot de Integrale Beroeps-vaardigheid Training	324
Bijlagen	325
Bijlage 1	Overzicht ‘rake zaken’	327
Bijlage 2	Overzicht BIO-zaken	341
Bijlage 3	Rapporten van de Nationale ombudsman	357
Bijlage 4	Het Meldingsformulier-2001	369
Bijlage 5	Aanwijzing handelwijze bij geweldsaanwending (politie)ambtenaar	375
Bijlage 6	Kerncijfers op districtsniveau	383
	Inleiding	383
	District 1. Centrum	386
	District 2. Noord	394
	District 3. Oost	401
	District 4. Zuid	408
	District 5. West	415
Literatuurlijst	423
Jurisprudentieregister	429
Wetten- en regelingenregister	431
Trefwoordenregister	433

Afkortingen

ABJO	Afdeling Bestuurlijke en Juridische Ondersteuning
AE	Aanhoudingseenheid, onderdeel van de ME
Ambtsinstructie 1994	Ambtsinstructie voor de politie, de Koninklijke Marechaussee en de buitengewoon opsporingsambtenaar 1994
ANWB	Algemene Nederlandse Wielrijdersbond
AOE	Aanhoudings- en Ondersteuningseenheid (arrestatieteam)
APAA	Academie Politie Amsterdam-Amstelland
APV	Algemeen Plaatselijke Verordening
Art	Artikel
AT	Arrestatieteam
Awb	Algemene wet bestuursrecht
AZV	Aanhoudings- en zelfverdedigingsvaardigheden
Barp	Besluit algemene rechtspositie politie
Bbrp	Besluit beheer regionale politiekorpsen
BIO	Bureau Interne Onderzoeken
BMW	Bedrijfsmaatschappelijk Werk
BOA	Buitengewoon Opsporingsambtenaar
Bopz	Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen
BOT	Bedrijfs Opvang Team
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CCR	Coördinatiecommissie Rijksrecherche
CEP	Centraal Examenbureau Politie
CPVW	Centrum voor Politie en Veiligheidswetenschappen
DCR	Dienst Centrale Recherche
DEO	Dienst Executieve Ondersteuning
DSI	Dienst Speciale Interventies
EHRM	Europees Hof voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden
EVRM	Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden
Fte	Fulltime-equivalent
GBA	Gemeentelijke Basisadministratie
GGD	Gemeentelijke geneeskundige dienst
Gw	Grondwet
HKS	Herkenningsdienstsysteem
HR	Hoge Raad
IBS	In bewaringstelling
IBT	Integrale Beroepsvaardigheden Training
IPS	Integrale Personeelsservice
KLPD	Korps landelijke politiediensten

KMar	Koninklijke Marechaussee
ME	Mobiele Eenheid
MvJ	Minister van Justitie
NJ	Nederlandse Jurisprudentie
NPI	Nederlands Politie Instituut
OM	Openbaar Ministerie
OOV	Openbare Orde en Veiligheid
OTB	Ondersteuningsteam Binnenstad
PTO	Politie Trainingscentrum Overamstel
Rb	Arrondissementsrechtbank
RPAA	Regiopolitie Amsterdam-Amstelland
RTGP	Regeling toetsing geweldsbeheersing politie
RTTVP	Regeling training en toetsing vuurwapengebruik politie
RVV	Reglement verkeersregels en verkeerstekens
SBS	Afdeling Staf, Beleid en Strategie, parket Amsterdam
SPOR	Spoedeisende Psychiatrische Onderzoeksruimte
Sr	Wetboek van Strafrecht
SSPS	Statistical Package for Social Sciences
Stb	Staatsblad
Stcrt	Staatscourant
Sv	Wetboek van Strafvordering
TK	Tweede Kamer der Staten-Generaal
TNO	Nederlandse Organisatie voor toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek
VOA	Verhaalswet Ongevallen Ambtenaren
WAM	Wet aansprakelijkheidsverzekering motorrijtuigen
Wet RO	Wet op de rechterlijke organisatie
Wno	Wet Nationale ombudsman
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum
WWV 1994	Wegenverkeerswet 1994
WWM	Wet wapens en munitie
X-Pol	Bedrijfsprocessensysteem X-POL
ZIG	Zelfhulpteam Ingrijpende Gebeurtenissen

Voorwoord

Effectiviteit van de politiële geweldsbevoegdheid wordt niet alleen bepaald door bevoegdheden, uitrusting en bewapening maar ook door de sociale vaardigheden en persoonlijke moed van politieambtenaren. Als het erop aankomt, moeten zij accepteren dat bij de uitoefening van de politietaak over en weer klappen kunnen vallen. Keer op keer wordt daarbij om terughoudendheid en zelfbeheersing gevraagd.

In het Jaarboek 2004/2005 van de regio Amsterdam-Amstelland wordt daarvoor een mooi uitgangspunt geformuleerd: 'Als mensen in de fout gaan, moet je daartegen optreden. Maar dat hoeft je er niet van te weerhouden om ook interesse en empathie te tonen. Dat kan echt samen gaan. Het lijkt op opvoeden. Aan de ene kant streng zijn en aan de andere kant liefdevol.' Politiewerk is kortom een kwestie van 'hard én zacht', de titel van dit onderzoek.

Voor de totstandkoming van dit onderzoeksrapport zijn wij velen dank verschuldigd. Allereerst degenen werkzaam bij de regiopolitie Amsterdam-Amstelland in het algemeen, het Amsterdamse parket, de Rijksrecherche, de Commissie voor de Politieklachten, het Politie Trainingscentrum Overamstel, het Bureau Interne Onderzoeken, de Aanhoudings- en Ondersteuningseenheid, KUBUS en diverse andere dienstonderdelen van de regio Amsterdam-Amstelland. Wij kregen alle gegevens die wij vroegen, geen dossier bleef gesloten en overal bleek belangstelling voor de resultaten van het onderzoek. Dat laatste gold ook voor de politieambtenaren die bereidwillig meewerkten aan de enquête en de interviews.

Het is al met al een arbeidsintensieve zoektocht geweest om het onderzoeksmateriaal boven water te krijgen. Daarom is ook dank verschuldigd aan het universitaire onderzoeksteam dat zijn schouders onder dit onderzoek heeft gezet. Ik noem allereerst Jaap Timmer, Remy Bleijendaal en Judith van der Ham. Maar ook de student-assistenten Eva van Veen, Mirjam de Vries en Johan van Heuveln. Door het schrijven van een afstudeerscriptie op diverse deelterreinen van het onderzoek is er verder een belangrijke bijdrage geleverd door de onderzoeksassistenten Lotte Brugman, Gerben Drenth, Arie van Esveld en Elzamarie Witzier. Dat laatste geldt ook voor Jelmer Visser, de liaison tussen de regio Amsterdam-Amstelland en het onderzoeksteam.

Tot slot is dank verschuldigd aan de Academie Politie Amsterdam-Amstelland die het onderzoek financieel mogelijk maakte. De begeleidingscommissie, bestaande uit Hans Copray, Tabitha Dingjan, Bert van Harsselaar, Ton Koenders en Trude van Rees, heeft tijdens de uitvoering van het onderzoek ons met raad en daad terzijde gestaan. Dankzij de kwaliteiten en enthousiaste inzet van de onderzoekers en de openheid en medewerking van het korps Amsterdam-Amstelland, kon het onderzoek binnen de gestelde tijd tot een goed einde worden gebracht.

Amsterdam, 25 september 2006.

Prof. dr. Jan Naeyé

‘Als mensen in de fout gaan, moet je daartegen optreden. Maar dat hoeft je er niet van te weerhouden om ook interesse en empathie te tonen. Dat kan echt samen gaan. Het lijkt op opvoeden. Aan de ene kant streng zijn en aan de andere kant liefdevol.’
(Regio Amsterdam-Amstelland, Jaarboek 2004/2005)

Deel 1 Algemeen

1 Inleiding

Politiewerk is geen doorsnee-werk. Door hun complexe taakstelling en 24-uurs aanwezigheid in de openbare ruimte worden politieambtenaren geconfronteerd met de meest uiteenlopende situaties en mensen. Politieambtenaren beschikken daarbij over ruime bevoegdheden en een aanzienlijke vrijheid om naar eigen inzicht op te treden, beslissingen te nemen en zaken af te doen. Deze discretionaire beleidsruimte is nodig om adequaat en alert te kunnen reageren. Die werkwijze spreekt politiemensen aan, zoals ze ook ooit voor dit beroep gekozen hebben vanwege het feit dat geen dag hetzelfde is en dat ze kunnen werken op straat en praktisch bezig kunnen zijn.

Ordehandhaving, hulpverlening en het aanhouden van personen die verdacht worden van het plegen van strafbare feiten, behoren tot het takenpakket van het 'blauw' op straat. Het echte politiewerk is nu eenmaal straatwerk (Stol e.a. 2004). Politiewerk is ook lastig (Nap 2001: 11). Dat werk vergt niet alleen tact, improvisatievermogen en zelfbeheersing, maar soms ook doortastend optreden onder tijdsdruk. En in gevaarsituaties waarin burgers terugdeinzen of wegvlugten, moet de politieambtenaar pal staan en moed tonen. Dat stelt hoge eisen aan de operationele vaardigheden van politiemensen, ook wanneer het risico min of meer voorspelbaar is, zoals bij het planmatig aanhouden van vuurwapengevaarlijke verdachten door een arrestatieteam.

Politieambtenaren staan echter niet met lege handen. Zij mogen hun taakuitoefening desnoods met behulp van geweld afdwingen (Van der Vijver 1980; Van Reenen 1979). Deze exclusieve geweldsbevoegdheid, wettelijk verankerd in art. 8 Politiewet 1993 maakt het politiewerk tot een uniek onderdeel van het overheidsoptreden (Michiels e.a. 1997; Naeyé 2006). Door dit geweldsmonopolie onderscheidt de politie zich – de militaire macht buiten beschouwing gelaten – principieel van andere overheidsdiensten en private organisaties die actief zijn op het terrein van opsporing, toezicht, ordehandhaving en hulpverlening.

Het feit dat geweldgebruik in het dagelijkse straatwerk tot de uitzonderingen behoort, neemt niet weg dat deze uitzonderingen hun schaduw vooruit werpen. Vooral tijdens de noodhulp en assistentiesurveillance is het immers – anders dan bijvoorbeeld voor de arrestatieteams (Timmer 2005) – vaak niet te voorspellen wanneer zich een situatie zal voordoen waarin geweld zal moeten worden toegepast. De onvoorspelbaarheid van het gedrag van (verdachte) burgers bemoeilijkt de inschatting van het geweldsrisico (Uildriks 1996: 286). Dat geweldsrisico's niet helemaal zijn uit te sluiten, spreekt voor zich: de kwaadwillende verdachte die zich met voorbedachten rade verzet, heeft een moeilijk in te halen voorsprong: de eerste klap is immers een daalder waard. De politieambtenaar is door zijn uitgebreide taakstelling (strafrechtelijke handhaving, controle, ordehandhaving en hulpverlening) zowel vraagbaak, als doelwit. En het eigenaardige van het politievak is, dat deze positie in zeer korte tijd kan veranderen en dat politieambtenaren veiligheids-risico's niet zomaar op de burger kunnen afwentelen (Naeyé 1990: 459). Een burger die de weg vraagt, is nog geen gevaarlijke gek en een winkeldief nog geen zwaar bewapende bankrover. Mogelijk is 'angst voor het onbekende' een te suggestieve samenvatting van deze professionele behoedzaamheid, maar geen

enkele politieambtenaar mag rekenen op een geweldloze loopbaan. Straatwerk gaat niet zonder slag of stoot (Naeyé 2005).

Omgaan met publiek is natuurlijk ook en vooral een aantrekkelijke kant van het politiewerk en de Nederlandse burgers zijn de laatste jaren over het algemeen tevreden tot zeer tevreden over hun politiecontacten (Politiemonitor bevolking). Maar wil de politie gezaghebbend interveniëren in het publiek domein, dan vergt dat steeds meer sociale en argumentatieve vaardigheden. Gezagsaanvaarding is minder vanzelfsprekend geworden (Schepers en Grotenhuis 2000). Uiteraard kunnen politiemensen zich in hun contacten met burgers dominant presenteren met hun maatschappelijke status, hun uniform, ingrijpende bevoegdheden en uitrusting (Van der Torre 1999: 197). Maar wanneer zij moeten optreden tegen ontoelaatbaar gedrag, is welwillende medewerking of berusting van diezelfde burger allang niet meer zo vanzelfsprekend. Aanspreken op gedrag, waarschuwen en bekeuren kan opgevat worden als bemoeizucht, lastig vallen of een aanval op privacy en identiteit (gekwetst eergevoel). Dat kan uitmonden in een morele krachtmeting met als inzet behoud van respect en waardigheid (Van Stokkom 2005). Aan beide zijden is geen plaats voor gezichtsverlies. Voor de politiemensen staat in deze situaties het behoud van gezag op het spel, voor de burgers dat van hun eigenwaarde. En zoals uit het onderzoeksmateriaal blijkt, kan die krachtmeting hoog oplopen. Voor jongeren is het soms een strijd om behoud van het prestige in de groep (Van den Brink 2001), soms ook een strijd om de straat (De Haan, Van der Laan en Nijboer 2001: 69).

Dat het aanhouden van agressieve of gevaarlijke verdachten en het gebruik van geweld spanning en stress opleveren, laat zich raden (Kop 1999). Ook hebben politiemensen volgens een meting in 2000 van alle beroepsgroepen die werkzaam zijn in de openbare ruimte (samen met treinconducteurs), veruit het meest te maken met verbaal geweld, serieuze bedreigingen en fysiek geweld (Middelhoven en Driessen 2001). Het verschil met de treinconducteurs is dat 66% van deze groep aangeeft wel eens aan de bedreigingen toe te geven, terwijl maar 16% van de politiemensen zegt dit wel eens te doen. Dit ligt ook in de lijn van de verwachting. Het publiek verwacht van politieambtenaren immers dat zij pal staan in situaties waarin burgers mogen vluchten. Vandaar dat politiemensen gebaat zijn bij een goede conditie en regelmatige training van basistechnieken, ook en vooral als ze ouder worden (In 't Velt e.a. 2003). Indien iemand op heterdaad wordt betrapt, is het geen vraag meer of hij wel of niet ingerekend zal worden. Wanneer de beslissing om tot aanhouding over te gaan eenmaal is gevallen, zal de verdachte – als hij eenmaal is vastgepakt – tegen bijna elke prijs ook werkelijk moeten worden ingerekend. Daarin te falen is voor de politie geen acceptabele optie.

Deze grondhouding is ongetwijfeld een van de belangrijkste voorwaarden voor de geloofwaardigheid van de strafrechtelijke handhaving. Het politieke geweldsmonopolie staat en valt immers met het vermogen om door te pakken en resoluut op te treden, kortom met doorzettingskracht op straat. Het sluitstuk van deze doorzettingskracht zien we in het adequate optreden van de geweldsspecialisten, zoals de mobiele eenheden, de arrestatieteams en de bijzondere bijstandseenheden (Timmer 2005: 289-477). Daardoor weten ook geweldplegers en (vuurwapen)gevaarlijke verdachten dat zij

rekening moeten houden met een politie die niet wijkt voor angst of risico's (Naeyé 2005: 27).

Om meer inzicht te krijgen in de relevante en recente ontwikkelingen met betrekking tot de uitoefening van de geweldsbevoegdheid, heeft de Academie Politie Amsterdam-Amstelland (APAA) aan het Centrum voor Politie- en Veiligheidswetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam (CPVW) gevraagd een onderzoek uit te voeren naar het geweldgebruik van en ook tegen de politie in Amsterdam-Amstelland in de periode 2000-2005. Het onderzoek sluit aan op eerder CPVW-onderzoek zoals *Onder schot* (Timmer, Naeyé en Van der Steeg 1996), *Politiegeweld* (Timmer 2005) en *Niet zonder slag of stoot* (Naeyé 2005). *Hard en zacht* doet verslag van de resultaten van dit onderzoek.

2 Probleemstelling

2.1 Algemeen

In Nederland heeft de wetgever gekozen voor een systeem waarin de geweldsbevoegdheid van de politieambtenaar is gekoppeld aan de rechtmatige uitoefening van zijn taak. De geweldsbevoegdheid is dus geen zelfstandige bevoegdheid. Zonder rechtmatige taakuitoefening is er geen geweldsbevoegdheid. Aangezien de eisen waaraan de toelaatbaarheid van het geweldgebruik wordt getoetst, slechts in abstracte termen zijn vastgelegd – we spreken hier van de beginselen van proportionaliteit, subsidiariteit, redelijkheid en gematigdheid – wordt aan de politieambtenaar een behoorlijke handelingsvrijheid en beleidsruimte gelaten. Dat is een praktische aanpak, want politieambtenaren moeten onder tijdsdruk zelfstandig beslissingen kunnen nemen die zijn afgestemd op de omstandigheden van het geval. Daar staat tegenover dat pas achteraf kan worden beoordeeld of (de mate van) het geweld al dan niet terecht is aangewend. Dat is ook begrijpelijk: tussen de beslissing geweld aan te wenden en dat ook uit te voeren, verloopt in de regel weinig tijd. Waar echter door bezwaar en hoger beroep het optreden van andere overheidsinstanties kan worden gecorrigeerd, kan fysiek of psychisch letsel dat de politie bij geweldsaanwending heeft toegebracht niet worden gecorrigeerd. Die gevolgen zijn immers niet omkeerbaar. Gebruik van het vuurwapen kan zelfs een zaak van leven of dood zijn. Het politieke geweldgebruik wordt niet voor niets getypeerd als *ultimum remedium*, het uiterste middel om het beoogde doel te bereiken. De geweldsbevoegdheid wordt daarom ook wel beschouwd als een doorslaggevend criterium om de taken van de politie af te kunnen bakenen van die van andere organisaties (Mein, Schutte en Van Sluis 2004: 53).

Het is daarom vanzelfsprekend dat de overheid nauwlettend wil toezien op het geweldgebruik in de politieke uitvoeringspraktijk. In de Politiewet 1993, de Ambtsinstructie voor de politie, de Koninklijke Marechaussee en de buitengewone opsporingsambtenaar 1994 en diverse lagere regelingen zijn daartoe nadere voorschriften gegeven die samen een robuust systeem bieden voor de sturing, verantwoording en toetsing van de geweldsbevoegdheid. Maar het is ook vanzelfsprekend dat voor het complexe politiewerk in gevaarsituaties verdere ontwikkeling van de IBT-vaardigheden nodig blijft, evenals verbetering van de informatiepositie van de politieambtenaar in operationele omstandigheden en verbetering van de aansturing door leidinggevend en meldkamer. Door het schijnbaar onvoorspelbare gevaar en risico meer voorspelbaar te maken, wordt het dagelijkse politiewerk professioneler en gevaar beter beheersbaar. Daarmee wordt niet alleen de persoonlijke veiligheid voor burgers en politiepersoneel verbeterd, maar ook de legitimiteit van het politieoptreden. Wat het laatste betreft: politiek geweldgebruik kan immers niet zonder maatschappelijk draagvlak.

2.2 Regio Amsterdam-Amstelland

De regio Amsterdam-Amstelland behoort, samen met Rotterdam-Rijnmond en Haaglanden, tot de drie grootste korpsen van Nederland. Het merendeel van de regio

bestaat uit stedelijk gebied. De regio wordt omsloten door de politieregio's Zaanstreek-Waterland, Kennemerland en Gooi- en Vechtstreek.

Het regiokorps Amsterdam-Amstelland heeft als verzorgingsgebied de gemeenten Aalsmeer, Amstelveen, Amsterdam, Diemen, Ouder-Amstel en Uithoorn. Het beheer van de regio is in handen van de korpsbeheerder mr. Cohen, de burgemeester van Amsterdam. De regio wordt bestuurd door het regionale college, bestaande uit de burgemeesters Hoffscholte (Aalsmeer), Van Zanen (Amstelveen), Cohen (Amsterdam), Koopmanschap (Diemen), Nawijn (Ouder-Amstel) en Groen (Uithoorn) plus de Hoofd-officier van Justitie De Wit. De dagelijkse leiding van het korps berust bij korpschef Welten.

Het werkgebied van het regiokorps heeft een oppervlakte van 357 km², waar in totaal ruim 909.000 burgers wonen, waarvan 742.783 inwoners in de gemeente Amsterdam, 23.296 in Aalsmeer, 79.036 in Amstelveen, 23.932 in Diemen, 13.177 in Ouder-Amstel en 26.969 burgers in de gemeente Uithoorn. Het korps bestond anno 2006 uit een kleine 6.000 politiemensen (omgerekend ongeveer 5.000 fte waarvan in de periode 2001-2005 gemiddeld circa 4.272 een executieve functie vervulden).

Sinds 2005 is de regio organisatorisch opgedeeld in vijf districten die samen 32 wijkteams bevatten. Daarvoor bestond de regio uit acht districten en 31 wijkteams. In deze studie zijn de onderzoeksresultaten, met het oog op de onderlinge vergelijkbaarheid, zo veel mogelijk teruggevoerd naar de indeling van de vijf districten. De districts-grenzen komen overeen met de gemeentegrenzen. District 3 Oost omvat naast een gedeelte van de gemeente Amsterdam tevens de gemeenten Diemen en Ouder-Amstel. District 4 Zuid omvat naast een gedeelte van Amsterdam, de gemeenten Aalsmeer, Amstelveen en Uithoorn. De districts-grenzen lopen niet parallel met de stadsdeelgrenzen van de gemeente Amsterdam.

Districten verzorgen de generale politiezorg en zijn georganiseerd in wijkteams en een bureau ondersteuning (vanaf 2005 Bureau Opsporing geheten). Ieder wijkteam is als basiseenheid verantwoordelijk voor de integrale basispolitiezorg in het eigen werkgebied. Via deze fijnmazige indeling kunnen de politieambtenaren vanuit een rechtstreekse betrokkenheid werken aan het oplossen van de problemen in hun wijk. Het Bureau Opsporing is belast met researchwerkzaamheden op districts-niveau. Daarnaast zijn er nog ondersteunende diensten zoals bijvoorbeeld het Ondersteuningsteam Binnenstad (ondersteunend aan de wijkteams in het District 1 Centrum) en de Dienst Executieve Ondersteuning waaronder de afdelingen Hondengeleiders, Beredenen en Arrestantenzorg vallen.

2.3 Doelstelling

Het onderhavige onderzoek heeft allereerst tot doel om tot een gedetailleerde beschrijving te komen van het geweldgebruik van en tegen de politie in de politieregio Amsterdam-Amstelland in de periode 2001-2005. Daarnaast moet het onderzoek inzicht bieden in de omstandigheden waaronder gevaarsituaties ontstaan, wat de gevolgen daarvan zijn en hoe geweldsvoorvallen worden opgevangen en afgedaan. Nieuwe kennis en inzichten op dit terrein zouden er aan kunnen bijdragen dat gevaarsituaties vroegtijdig en dus effectief kunnen worden benaderd en aangepakt.

Daarnaast is het de bedoeling om tot aanbevelingen te komen met betrekking tot trainingsbeleid, leidinggeven, operationele aansturing, de afhandeling van geweldsmeldingen en van geweldgebruik gericht tegen politieambtenaren. Effectieve gevaarsbeheersing maakt politiewerk immers niet alleen veiliger maar draagt ook bij aan een goede relatie politie-publiek.

2.4 Probleemstelling

De algemene probleemstelling zoals verwoord in de onderzoeksopdracht luidt als volgt:

‘Wat was de aard en omvang van het politiële geweldgebruik in de periode 2001-2005, welke gevolgen heeft het geweldgebruik gehad en hoe is dat achteraf beoordeeld? Welk beeld per district, wijkteam en dienstonderdeel komt daaruit naar voren? Hoe verhouden deze beelden zich tot die uit eerder onderzoek? Welke conclusies en aanbevelingen zijn hier aan te verbinden?’

Deze probleemstelling is uitgewerkt in de volgende deelvragen, die alle betrekking hebben op de periode 2001-2005.

Geweldsbevoegdheid

1. Op welke wettelijke grondslag en met behulp van welke wapens en uitrustingsstukken zijn politieambtenaren bevoegd om in het kader van hun taakuitoefening geweld aan te wenden?
2. In welke gevallen en onder welke voorwaarden zijn politieambtenaren bevoegd om geweld aan te wenden?

Geweldgebruik

3. Wat was de omvang van de verschillende soorten geweldgebruik?
4. Hoe was het geweldgebruik verdeeld over de betrokken districten, wijkteams en diensten?
5. Hoe was het geweldgebruik verdeeld over de maanden van het jaar, de dagen van de week en de uren van de dag?
6. Hoe was het geweldgebruik verdeeld over het geslacht, de leeftijd, rang en het aantal dienstjaren van de betrokken politieambtenaren?
7. Op welke plaatsen werd het geweld aangewend?
8. In hoeverre werd door het geweldgebruik het beoogde doel bereikt?
9. In hoeverre werd het geweld aangewend onder leiding van een meerdere?
10. In hoeverre was voorafgaande aan het aangewende geweld de identiteit van de betrokken burger bekend?
11. In hoeverre was aan het geweldgebruik een waarschuwing vooraf gegaan?
12. Wat waren de gevolgen van het aangewende geweld?
13. In hoeverre was het geweldgebruik gerelateerd aan het optreden tegen specifieke personen?

14. In hoeverre was het geweldgebruik gerelateerd aan het optreden tegen specifieke strafbare feiten?
15. In hoeverre was het geweldgebruik gerelateerd aan het optreden in specifieke situaties?
16. In welke gevallen, op welke wijze en met welke gevolgen werd geweld tegen de politie gebruikt?

Onderzoek, beoordeling en afdoening

17. In hoeverre is voldaan aan de verplichting om geweldsaanwendingen te melden aan de meerdere?
18. In hoeverre is voldaan aan de verplichting om geweldsaanwendingen ter kennis te brengen van de Officier van Justitie?
19. In welke gevallen is het aangewende geweld onderzocht door de Rijksrecherche?
20. Hoe is het aangewende geweld beoordeeld door de korpsbeheerder in het kader van de klachtbehandeling?
21. Hoe is het aangewende geweld beoordeeld door de Nationale ombudsman in het kader van de klachtbehandeling?
22. Hoe is het aangewende geweld beoordeeld door de Hoofdofficier van Justitie?
23. Hoe is ten aanzien van het vuurwapengebruik geadviseerd door de Adviescommissie politieel vuurwapengebruik?
24. Hoe is het aangewende geweld beoordeeld door de strafrechter?
25. In hoeverre kan de beoordeling van het aangewende geweld toegankelijk worden gemaakt met het oog op de sturing en toetsing van het politieke geweldgebruik en de training in gevaarsbeheersing?

Bijzondere onderwerpen

26. Hoe verhoudt de inzet van arrestatieteams zich met de beheersing van gevaarsrisico's?
27. Waarom gebruiken vrouwelijke politieambtenaren minder vaak geweld dan hun mannelijke collega's?
28. In hoeverre zijn gevoelens van onveiligheid en angst van invloed op het geweldgebruik van politieambtenaren?
29. Wat is de betekenis van leiderschap voor het politieke geweldgebruik?
30. Wat is de invloed van (het gebrek aan) operationele samenwerking op het geweldgebruik van politieambtenaren?
31. In hoeverre is de schade ontstaan door geweldgebruik aan de betrokken politieambtenaren vergoed?

Aanbevelingen

32. In hoeverre geven de onderzoeksresultaten aanleiding tot het doen van aanbevelingen op het vlak van toetsing, training, aansturing en afhandeling van geweldsvorvallen?

3 Onderzoeksofzet

3.1 Algemeen

Gezien de doelstelling van het onderzoek en de verscheidenheid aan vraagstellingen, zijn binnen het regiokorps alle in aanmerking komende administratieve bronnen doorgenomen op zoek naar gedocumenteerd geweldgebruik. De aldus verzamelde geweldsaanwendingen zijn aangevuld met de relevante gegevens die werden aangetroffen in de externe administratieve bronnen van onder meer het arrondissements-

Tabel 3.1. Aantal geweldsaanwendingen naar soort administratieve bron. Periode 2001-2005.

Administratieve bron	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal
Bedrijfsprocessensysteem X-Pol	628	788	744	570	690	3420
Politie Trainingscentrum Overamstel (IBT)	447	777	724	484	589	3021
Afdeling SBS van het Arrondissementsparket	114	52	41	23	35	265
Commissie voor de Politieklachten regio Amsterdam-Amstelland	56	79	46	41	34	256
Bureau Interne Onderzoeken (BIO)	36	45	35	31	36	183
Integrale Personeelsservice (IPS)	27	11	28	51	38	155
Bureau Algemene Bestuurlijke en Juridische Ondersteuning (ABJO)	4	5	3	10	8	30
Hondengeleiders	–	–	2	10	17	29
Rijksrecherche	3	2	3	13	7	28
Nationale ombudsman	6	7	–	–	–	13
Totaal aantal administratieve bronnen	1321	1766	1626	1233	1454	7400
Totaal aantal geweldsaanwendingen	681	1015	916	687	787	4086

parket, de Rijksrecherche en de Commissie voor de Politieklachten. Deze arbeidsintensieve aanpak resulteerde uiteindelijk in een gedetailleerd databestand met in totaal 4.086 geweldsaanwendingen. Dit databestand werd vervolgens verrijkt met aanvullende informatie uit diverse, niet direct aan geweldgebruik gerelateerde, bijzondere registraties.

Om antwoord te kunnen geven op vragen die zich niet laten beantwoorden op basis van dit databestand, zijn er aansluitend een enquête en interviews afgenomen. De diverse informatiecomponenten van de aldus opgebouwde dataverzameling zijn aan elkaar gerelateerd onder meer op basis van het geweldsvoorval en het stamnummer van de betrokken politieambtenaren.

Daarnaast is de database verrijkt met gegevens uit de Gemeentelijke Basis Administratie (vaststelling etnische herkomst van aangehouden verdachten) en met postcodes ten behoeve van de plaatsbepaling van het geweldsvoorval.

3.2 Wijze van materiaalverzameling

Om het politieke geweldgebruik in kaart te brengen werden allereerst de geweldsmeldingen doorgenomen die waren ingezonden naar de IBT-afdeling van het Politie Trai-

ningscentrum Overamstel (PTO). Vervolgens werd naar geweldsaanwendingen gezocht in het bedrijfsprocessensysteem X-Pol. Ten eerste zijn alle formulieren, aangemaakt onder de maatschappelijke klasse 'geweld' die betrekking hadden op de onderzoeksperiode 2001-2005 uit X-Pol gelicht. Daarnaast zijn alle geweldsvoorvallen waarvan geen formulieren zijn aangemaakt onder de maatschappelijke klasse 'geweld', maar waarvan wel een intern geweldsformulier is opgemaakt, via deze interne geweldsformulieren in X-Pol teruggevonden.

Vervolgens werd naar geweldsaanwendingen gezocht in overige interne bronnen zoals het Bureau Interne Onderzoeken (BIO), de registratie Integrale Personeelsservice (IPS), het bureau Algemene Bestuurlijke en Juridische Ondersteuning (ABJO) en de recent opgezette registratie van de afdeling Hondengeleiders.

Buiten de regionale administratie werd naar geweldsaanwendingen gezocht in de dossiers van de Rijksrecherche, de klachten in de administratie van de Commissie voor de Politieklachten en de adviezen van de Adviescommissie politieel vuurwapengebruik. Voor zover de geweldsaanwendingen werden gerapporteerd aan de afdeling Staf, Beleid en Strategie (SBS) van het Amsterdamse arrondissementsparket, zijn deze dossiers eveneens doorzocht. De desbetreffende rapporten van de Nationale ombudsman zijn tot slot verzameld via www.ombudsman.nl.

In elk stadium van het onderzoek is aanvullende informatie verzameld aan de hand van de op deze wijze bekend geworden X-Pol-nummers. Na de afronding van de dataverzameling bleken er namelijk nog geweldsvoorvallen met een X-Pol-nummer in het Geweldsaanwendingenbestand te zijn opgenomen, die niet gevonden waren door middel van de hiervoor genoemde X-Pol-bevraging. Deze geweldsvoorvallen zijn aan de hand van de X-Pol-nummers gelicht en het Geweldsaanwendingenbestand is aangevuld met de nog ontbrekende relevante informatie.

De aldus verzamelde informatie betrekking tot de geweldsaanwendingen werd ingevoerd in een databestand dat was opgebouwd met behulp van het programma SPSS (Statistical Package for Social Sciences). De circa 500 variabelen zijn afgeleid van het landelijke meldingsformulier-2001, het interne meldingsformulier van het korps Amsterdam-Amstelland, aangevuld met een aantal nieuwe variabelen met behulp waarvan aanvullende informatie over het geweldgebruik kon worden vastgelegd. Daarbij is dankbaar gebruikgemaakt van de dataset die voor eerder onderzoek was ontwikkeld (Timmer, Naeyé en Van der Steeg 1996; Timmer 2005; Naeyé 2005).

Veruit de belangrijkste bronnen bleken X-Pol en de registratie van het Politie Trainingscentrum Overamstel (IBT) te zijn. In deze registraties werden respectievelijk 3.420 en 3.021 geweldsaanwendingen teruggevonden.

De gevolgde zoekstrategie bleek effectief omdat van iedere geweldsaanwending gemiddeld in bijna twee afzonderlijke bronnen informatie werd teruggevonden op basis waarvan de database per geweldsaanwending kon worden aangevuld en/of gecorrigeerd. Na ontdebelling bleven er uiteindelijk 4086 geweldsaanwendingen over die de basis van deze studie hebben geleverd (zie verder hoofdstuk 8).

De administratie van de regionale *Aanhoudings- en Ondersteuningseenheid* (AOE) is

doorgenomen om het geweldgebruik door het arrestatieteam Amsterdam-Amstelland in kaart te brengen. Geweldgebruik door het arrestatieteam is in een aparte database ingevoerd en is in deze studie apart behandeld.

Met betrekking tot het geweldgebruik in het kader van de *Mobiele Eenheid* (ME) moest worden vastgesteld dat daarover geen betrouwbare informatie kon worden verzameld. Uit onderzoek van een steekproef ME-inzetverslagen is gebleken dat deze verslagen als onderzoeksmateriaal onbruikbaar zijn om op basis daarvan een beschrijving te geven van de aard of omvang van ME-geweldgebruik. Om die reden is het ME-geweldgebruik in deze studie buiten beschouwing gelaten.

3.3 Vragenlijstonderzoek

Om meer te weten te komen over diverse onderwerpen waarover via documentanalyse geen inzicht kan worden verkregen, is in de zomer van 2005 een enquête gehouden onder executieve politiemedewerkers. Gedurende een periode van zes maanden is aan totaal 1.279 executieve politieambtenaren een vragenlijst voorgelegd. De enquête bestond uit 99 vragen verdeeld over verschillende onderwerpen met betrekking tot het politieke geweldgebruik in de basispolitiEZorg. Het geweldgebruik door de ME en de AOE is hierbij buiten beschouwing gelaten. De antwoorden op de vragen zijn ingevoerd in een SPSS-databestand.

De enquête vond plaats tijdens de verplichte jaarlijkse trainingsdagen voor executieve politiemedewerker, de zogenaamde IBT-dagen. Op deze dagen komen politiemedewerkers samen op het Politie Trainingscentrum Overamstel (PTO) alwaar zij klassikaal instructie en training krijgen. Er zat geen systematiek in de samenstelling van politieambtenaren tijdens een specifieke trainingsdag. De enquêtes zijn klassikaal afgenomen, waarbij de instructeurs hebben toegezien op het invullen, hetgeen heeft gezorgd voor een respons van 100%.

De enquête is door in totaal 903 mannen (72%) en 346 vrouwen (28%) ingevuld, terwijl 30 respondenten hun geslacht niet hebben ingevuld (2%). 285 respondenten geven aan een leidinggevende functie te hebben (23%). Dit betekent dat zij de rang van brigadier-projectleider, inspecteur of hoger hebben. In het enquêtebestand bevinden zich 136 adspiranten, 36 surveillanten, 96 agenten, 351 hoofdagenten, 388 brigadiers, 193 inspecteurs, 19 hoofdinspecteurs en 9 commissarissen. Van 51 politieambtenaren is de rang onbekend (4%).

De 1.279 geïnterviewde politieambtenaren kunnen, zowel gezien de spreiding naar leeftijd, dienstjaren en geslacht, worden beschouwd als een representatieve steekproef van de totale executieve personeelsomvang van 4.224 fte (jaar 2004). De resultaten van het vragenlijstonderzoek zijn gebruikt in de verschillende hoofdstukken waar dat aan de orde is.

De vragenlijst bevatte ook een vraag naar het stamnummer om koppeling met het geweldsaanwendingenbestand mogelijk te maken. Om te verifiëren of daardoor het invullen van de antwoorden werd beïnvloed, is aan een honderdtal geënquêteerden een anonieme vragenlijst voorgelegd. Het bleek dat de antwoorden van deze anonieme onderzoeksgroep niet afweken van de niet-anonieme respondenten. De relatie tus-

sen stamnummer en onderzoeksgegevens is alleen aan de onderzoekers bekend. De gepresenteerde onderzoeksresultaten zijn niet op stamnummer ter herleiden.

3.4 Halfgestructureerde interviews

Om bepaalde thema's te kunnen uitdiepen zijn, aansluitend op dit kwantitatieve onderzoek, halfgestructureerde interviews afgenomen bij elf politieambtenaren werkzaam in de basispolitiezorg, verspreid over de vier wijkteams Oud-West, Flierbosdreef, Aalsmeer en Nieuwezijds Voorburgwal. De selectie van de geïnterviewden kwam tot stand door per wijkteam aan drie willekeurige collega's (uit de lopende dienst) toestemming te vragen voor een interview. Geen van de gevraagde politiemedewerkers heeft dit geweigerd. De wijkteams zijn geselecteerd op het feit dat de politieambtenaren die in deze teams werken, in ieder geval over voldoende ervaring zouden beschikken met betrekking tot het politieke geweldgebruik.

De interviews zijn steeds door twee onderzoekers afgenomen die zelf over praktijkervaring beschikten. Het gesprek werd gevoerd aan de hand van een halfgestructureerde vragenlijst. Tijdens het afnemen van de interviews waren de onderzoekers alert op het zich voordoen van sociaal wenselijke antwoorden, extreme antwoorden, e.d.

De vragen hadden betrekking op leiderschap, communicatie, procedures & vaardigheden en conditie. De interviewresultaten zijn geanalyseerd door middel van een datamatrix.

3.5 Overige registraties

Voor een aantal onderzoeksvragen was het noodzakelijk om de database gegevens te relateren aan diverse specifieke gegevens die niet met het oog op het politieke geweldgebruik worden bijgehouden. Het gaat hierbij niet alleen om algemene criminaliteitsgegevens die door het korps worden verzameld (KUBUS) maar ook om specifieke bedrijfsgegevens. De Ongevallen Registratie kan informatie opleveren in hoeverre letsel en/of schade het gevolg is geweest van het geweldgebruik van of tegen politieambtenaren. Over de vraag in hoeverre en voor welke bedragen politieambtenaren zich met het oog op schadevergoeding hebben gevoegd in de strafzaak tegen de daders, kan informatie worden gevonden in de voegingsregistratie van de Integrale Personeelsservice (IPS). Voor de vraag of er een causaal verband bestaat tussen het geweldsvoorval en het lichamelijk en/of psychisch welzijn van de betrokken politieambtenaren, kan relevante informatie worden gevonden in de ziekteverzuim- en arbo-registraties.

3.6 Leeswijzer

De tabellen in deze studie zijn gebaseerd op een statistische analyse van de in kaart gebrachte geweldsaanwendingen en geweldsvoorvallen (zie begrippenlijst). In de tabellen wordt steeds aangegeven of de cijfers betrekking hebben op aanvendingen of voorvallen.

Veel tabellen zijn gebaseerd op kruistabellen, waarin van een bepaald aantal variabelen is nagegaan of, en zo ja in hoeverre, zij verband met elkaar houden. De totalen

in de gepresenteerde tabellen kunnen onderling verschillen, doordat niet van elke geweldsaanwending alle variabelen bekend zijn. Daarom is in de tabellen steeds aangegeven welk percentage van de geweldsaanwendingen of geweldsvoorvallen ontbreekt (*missing*). De percentages in de tabellen zijn in principe afgerond op hele cijfers.

De onderzoeksgegevens worden zowel op korps- en districtsniveau als op wijk-teamniveau en onderdeelniveau gepresenteerd. Daarbij worden de gegevens uit 2001-2005, in welke periode acht districten bestonden, zo veel mogelijk weergegeven in de huidige indeling van vijf districten. De onderzoeksdata zijn daartoe op postcodeniveau getransponeerd naar de nieuwe indeling. In bijlage 6 zijn een aantal kerngegevens per district weergegeven.

De geciteerde casuïstiek is traditiegetrouw geanonimiseerd. Dat betekent dat de casusbeschrijvingen door derden niet zijn te traceren op individuele politieambtenaren.

3.7 Begrippenlijst

Ernstig letsel: letsel van meer dan geringe betekenis.

Gering letsel: letsel van minder dan geringe betekenis.

Geweld: elke dwangmatige kracht van meer dan geringe betekenis uitgeoefend op personen of zaken.

Geweldsaanwending: het gebruik van geweld en het dreigen met geweld, waaronder wordt begrepen het ter hand nemen van een vuurwapen.

Geweldgebruik: het gebruik van fysiek geweld en/of van een gewelddmiddel.

Gewelddmiddel: de in de Ambtsinstructie 1994 toegelaten uitrusting en bewapening waarmee geweld kan worden uitgeoefend.

Geweldsvoorval: een situatie waarin door een of meer politieambtenaren geweld is aangewend.

Letsel van meer dan geringe betekenis: letsel zoals bedoeld in art. 17 lid 3 Ambtsinstructie 1994 bestaande uit bijvoorbeeld botbreuken en andere verwondingen die ziekenhuisopname of operatief ingrijpen noodzakelijk maken, alsmede zwaar letsel zoals hersenletsel of letsel waarbij intensieve carebehandeling noodzakelijk is (Dienstvoorschrift nr. 15.50.3 van regiopolitie Amsterdam-Amstelland).

Missing: het aantal voorvallen of toepassingen dat ontbreekt omdat met betrekking tot de tabel de desbetreffende informatie ontbreekt.

Verstoorde: personen die al dan niet in combinatie beneveld, gedrogeerd of (tijdelijk) psychisch gestoord zijn en daardoor tijdelijk gestoord agressief gedrag vertonen.

3.8 Indeling

De indeling van het boek is als volgt. In deel 2 wordt het juridisch kader geschetst. In deel 3 wordt het geweldgebruik in de periode 2001-2005 in kaart gebracht, zowel in cijfermatig opzicht als meer thematisch. In deel 4 wordt aandacht besteed aan de beoordeling en afdoening van de geweldsvoorvallen. In deel 5 wordt nader ingegaan op een zestal bijzondere onderwerpen. In deel 6 worden de onderzoeksresultaten beoordeeld en samengevat, worden conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan.

Deel 2 Het juridisch kader

4 De geweldsbevoegdheid

Jan Naeyé

4.1 Algemeen

Ook in een democratische rechtsstaat als Nederland is het onvermijdelijk dat de politie geweld gebruikt wanneer dat voor de taakuitoefening absoluut noodzakelijk is. Door fysiek geweldgebruik of geweldsmiddelen zoals wapenstok, diensthond of vuurwapen in te zetten tegen burgers, wordt inbreuk gemaakt op eenieders recht op onaantastbaarheid van zijn lichaam en het recht op leven zoals dat wordt beschermd door Grondwet en mensenrechtenverdragen. De uitoefening van het geweldsmonopolie door de politie staat dus op gespannen voet met de grondrechtelijke bescherming waarop iedere burger recht heeft.

De geweldsbevoegdheid fungeert tegen de achtergrond van het recht op bescherming van leven (art. 2 EVRM), het verbod van onmenselijke of vernederende behandelingen (art. 3 EVRM) en het recht op bescherming van de lichamelijke integriteit (art. 11 Grondwet).

In de Ambtsinstructie voor de politie, de Koninklijke Marechaussee en de buitengewone opsporingsambtenaar 1994 (hierna: Ambtsinstructie 1994) en de diverse lagere regelingen zijn nadere uitvoeringsvoorschriften gegeven voor de gevallen waarin en de wijze waarop van de geweldsbevoegdheid gebruik mag worden gemaakt. Deze wet- en regelgeving laat onverlet dat beheerders van de politiekorpsen aanvullende interne dienstvoorschriften mogen opstellen, mits deze voorschriften daarmee niet in strijd komen.

De wettelijke verankering van de geweldsbevoegdheid van de Nederlandse politieambtenaar is vastgelegd in art. 8 Politiewet 1993: 'De ambtenaar van politie die is aangesteld voor de uitvoering van de politietaak is bevoegd in de rechtmatige uitoefening van zijn bediening geweld te gebruiken, wanneer het daarmee beoogde doel dit, mede gelet op de aan het gebruik van geweld verbonden gevaren, rechtvaardigt en dat doel niet op een andere wijze kan worden bereikt.' Het aangewende geweld zal moeten voldoen aan de beginselen van proportionaliteit, subsidiariteit, redelijkheid en gematigdheid. Deze algemene beginselen van behoorlijk politieoptreden behoren tot de fundamentele normen van de rechtsstaat. Niet alleen in een concreet geval, maar ook beleidsmatig zal daarnaast steeds sprake moeten zijn van een redelijke en billijke belangenafweging.

Wanneer de verdachte zich tegen zijn aanhouding verzet, heeft het geweldgebruik tot doel om – zoals dat in politiejargon heet – dat verzet te 'breken' en de verdachte onder controle te brengen met het oog op het transport naar het politiebureau. De politieambtenaar is dus bevoegd geweld van de kant van de verdachte te beantwoorden met gepast tegengeweld. Dat laatste vloeit voort uit de combinatie van zijn aanhoudingsbevoegdheid (art. 53 Sv) en zijn geweldsbevoegdheid (art. 8 Politiewet 1993). De aanhoudingsbevoegdheid kan in dit verband dus worden getypeerd als een aanvalsbevoegdheid die, in het geval dat van de politie op grond van de algemene taakstelling (art. 2 Politiewet 1993) daadwerkelijk handhavend optreden mag worden ver-

wacht, overgaat in een taakgestuurde aanvalsplicht. De wijze waarop de politie aan deze aanvalsplicht invulling geeft, is bepalend voor de doorzettingskracht van het politieoptreden (Naeyé 2005: 449).

Uit het hiervoor geschetste wettelijk systeem volgt dat politieel geweldgebruik als regel moet zijn gebaseerd op de geweldsbevoegdheid zoals verankerd in art. 8 Politiewet 1993 en de geweldsbepalingen in de Ambtsinstructie 1994. Pas wanneer die grondslag ontbreekt, komt op grond van art. 41 Sr aan de betrokken politieambtenaar een beroep op *noodweer* toe. Dat is de uitzondering op de regel. Uit de nota van toelichting op de Ambtsinstructie 1994 blijkt dat de wetgever om die reden het beroep op noodweer niet in de Ambtsinstructie 1994 heeft opgenomen. Het geweldgebruik van de politieambtenaar kan alleen worden gerechtvaardigd met een beroep op noodweer wanneer zijn geweld een 'noodzakelijke verdediging' vormt tegen 'de wederrechtelijke aanranding' door de (verdachte) burger. Zolang de politieambtenaar kan vluchten, ontbreekt die noodzaak. Het politieke noodweerrecht verschilt wat dat betreft niet van dat van een particulier. Noodweer is dus niet alleen een verdedigingsrecht, maar kan ook worden getypeerd als een vluchtplicht. Wanneer op grond van de taakstelling van de politie handhavend optreden mag worden verwacht, zal de vluchtplicht – zeker als het de aanhouding van (gevaarlijke) verdachten betreft – moeten wijken voor de taakgestuurde aanvalsplicht.

4.2 Recht op bescherming van het leven

Op grond van art. 2 van het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) heeft eenieder recht op bescherming van het leven en mag niemand – behoudens een drietal uitzonderingen – opzettelijk van het leven worden beroofd. Het recht op bescherming van leven is één van de meest fundamentele rechten van het Europees Verdrag. Als verdragspartij heeft de Nederlandse overheid de plicht dit fundamentele recht op leven te beschermen door middel van wet- en regelgeving en passende maatregelen die recht doen aan de essentie van het recht op leven zoals bedoeld in art. 2 EVRM.

Het recht op leven is een absoluut recht dat geen ruimte openlaat voor verdere beperking bij wet (zoals dat bij andere fundamentele rechten wel het geval is), ook niet in tijd van oorlog of in geval van algemene noodtoestand (art. 15 lid 2 EVRM). Het vereiste dat het geweldgebruik 'absoluut noodzakelijk' moet zijn, wil zeggen dat het geweld ten aanzien van het beoogde legitieme doel moet voldoen aan een strikte proportionaliteit- en subsidiariteitstoets.

In 1995 heeft het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) voor het eerst geoordeeld over de reikwijdte van art. 2 EVRM. Dat gebeurde naar aanleiding van het doodschieten van drie IRA-leden door Britse militairen van een SAS-eenheid in Gibraltar in 1988 (EHRM 27 september 1995, McCann, Farrell en Savage tegen Verenigd Koninkrijk). De SAS-militairen verkeerden in de veronderstelling dat één van de drie IRA-leden in het bezit was van een radiografisch bestuurd ontstekingsmechanisme en schoten op een afstand van één à twee meter de IRA-leden dood. Achteraf bleek dat de drie niet gewapend waren, geen ontstekingsmechanisme bij zich droegen en dat de auto geen bom bevatte. Dat laatste betekent niet dat het optreden van de SAS daar-

door in strijd was met art. 2 EVRM, want de toelaatbaarheid van het gebruikte geweld moest volgens het Hof worden beoordeeld aan de hand van eerlijk geloof in de feiten zoals die naar redelijk inzicht mochten worden aangenomen op het moment van het optreden.

Volgens het Hof moet ten aanzien van de vraag of het gebruikte geweld in overeenstemming is met art. 2 EVRM niet alleen worden onderzocht of het geweld van de militairen strikt in evenredigheid was met het doel om mensenlevens te beschermen (de IRA-leden, twee mannen en een vrouw, werden verdacht van het plaatsen van een autobom), maar ook of deze antiterrorisme-operatie zodanig door de bevoegde autoriteiten was voorbereid en gecontroleerd dat de noodzaak om terug te vallen op dodelijk geweld tot het uiterste was geminimaliseerd. Het Hof concludeerde tot schending van art. 2 lid 2 sub a omdat: (a) de autoriteiten hadden niet verhinderd dat de IRA-leden Gibraltar waren binnen gereisd (zij waren wel non-stop geobserveerd); (b) de autoriteiten hadden niet voldoende rekening gehouden met de mogelijkheid dat hun inlichtingen niet steeds betrouwbaar waren en (c) er was automatisch teruggevallen op vuurwapengeweld van militairen die getraind waren om te schieten om te doden. Het gebruikte geweld was dus niet absoluut noodzakelijk en de Britse overheid moest daarom aan de nabestaanden een zeer forse schadevergoeding betalen.

Het belang van deze uitspraak is vooral gelegen in het feit dat het Hof de schending mede baseert op het gebrek aan zorgvuldigheid bij de voorbereiding van aanhoudingsoperaties. Het Hof heeft in latere rechtspraak deze lijn doorgezet (EHRM 9 oktober 1997, Andronicou en Constantinou tegen Cyprus). Dat betekent dat bij de voorbereiding van de inzet van een arrestatieteam expliciet aandacht moet worden besteed aan de vraag hoe levensgevaarlijke situaties zo veel mogelijk kunnen worden voorkomen (EHRM 3 maart 2005, Romijn tegen Nederland).

4.3 **Verbod van onmenselijke of vernederende behandeling**

Politieel geweldgebruik kan onder omstandigheden in strijd zijn met het verbod van onmenselijke of vernederende behandelingen zoals neergelegd in art. 3 EVRM.

Onmenselijke behandeling heeft volgens de Europese Commissie betrekking op het bewust toebrengen van ernstig geestelijk of lichamelijk lijden dat onder de gegeven omstandigheden niet kan worden gerechtvaardigd. Het woord foltering wordt meestal gebruikt om ernstige vormen van intense wrede behandeling te omschrijven die gericht zijn op het verkrijgen van een bekentenis. Een behandeling is vernederend wanneer iemand flagrant wordt ontluisterd in bijzijn van anderen of wordt gedwongen tot handelingen tegen zijn wil en geweten (EVRM 25 januari 1978, Ierland tegen Engeland).

Onder omstandigheden zal politiegeweld schending kunnen opleveren van art. 3 EVRM. Zo nam het Europese Hof in de zaak Tomasi schending van art. 3 EVRM aan, omdat Tomasi – hij was een van de verdachten van een aanslag die in 1983 door het Corsicaanse Bevrijdingsfront werd gepleegd op een rusthuis van het Franse Vreemdelingenlegioen – op het politiebureau zwaar was mishandeld en tijdens het verhoor onder meer was bedreigd met een pistool. Hoewel Frankrijk een andere mening was toegedaan, kan volgens het EHRM het belang van de waarheidsvinding nimmer, ook

niet in de strijd tegen misdrijven zoals een terroristische aanslag, rechtvaardigen dat de fysieke integriteit van de verdachte geweld wordt aangedaan. Nu de kwetsuren door medisch onderzoek als vaststaand konden worden aangenomen, en niet gesteld of aannemelijk geworden was dat deze waren ontstaan op een moment voorafgaande aan de arrestatie, dan wel door Tomasi aan zichzelf waren toegebracht of waren ontstaan als gevolg van een poging tot ontvluchting, nam het EHRM causaal verband aan tussen de geconstateerde bloeditstoringen en de beweerde mishandeling (EHRM 27 augustus 1992, Tomasi tegen Frankrijk).

In de zaak Rivas achtte het Europese Hof art. 3 geschonden omdat de zeventienjarige verdachte tijdens het verhoor door een politieambtenaar in zijn testikels was getrapt – naar diens zeggen in een situatie van noodweer – waarop een spoedoperatie in het ziekenhuis noodzakelijk was. Het Hof stelde vast dat, gezien het verschil in lengte en gewicht tussen Rivas en de politieambtenaar en het feit dat de verdachte niet als gewelddadig bij de politie bekend stond, minder vergaande middelen hadden kunnen worden aangewend om de verdachte, mocht hij zich inderdaad hebben verzet, in bedwang te houden (EHRM 1 april 2004, Rivas tegen Frankrijk).

In de zaak Krastanov oordeelde het Europese Hof dat er van onmenselijke behandeling sprake was geweest. Hier ging het om een leraar die tijdens lunchtijd door een speciale gemaskerde antiterreureenheid uit een café naar buiten werd gesleept en daarbij onder meer werd getrapt en met een geweerkolf op zijn hoofd werd geslagen. Buiten werd vastgesteld dat het een persoonsverwisseling betrof (EHRM 30 september 2004, Krastanov tegen Bulgarije).

4.4 **Recht op bescherming van de lichamelijke integriteit**

Onze Grondwet kent geen specifieke bepaling ter bescherming van het recht op leven, maar in het kader van de grondwetsherziening in 1983 is in art. 11 Grondwet de bepaling opgenomen dat een ieder, behoudens bij of krachtens de wet te stellen beperkingen, recht heeft op onaantastbaarheid van zijn lichaam.

Het recht op bescherming van de lichamelijke integriteit wordt wel omschreven als het recht 'op afweer van invloeden van buitenaf op het lichaam' en het recht 'te worden gevrijwaard van schendingen en inbreuken op het lichaam door anderen' (Tweede Kamer 1978-1979, 15 463, nr. 2, p. 2). Hoewel uit de parlementaire behandeling valt op te maken dat de reikwijdte van dit grondrecht zich niet eenvoudig laat bepalen, zal kunnen worden aangenomen dat politieel geweldgebruik per definitie inbreuk maakt op de lichamelijke integriteit van degene tegen wie het geweld is gericht.

4.5 **Wettelijke grondslag**

De specifieke wettelijke grondslag die art. 11 Grondwet verlangt voor de beperking van dit grondrecht, wordt gevonden in art. 8 Politiewet 1993. De tekst van dit art. 8 luidt als volgt:

Art. 8 Politiewet 1993

1. *De ambtenaar van politie die is aangesteld voor de uitvoering van de politietaak is bevoegd in de rechtmatige uitoefening van zijn bediening geweld te gebruiken, wanneer het daarmee beoogde doel dit, mede gelet op de aan het gebruik van geweld verbonden gevaren, rechtvaardigt en dat doel niet op een andere wijze kan worden bereikt. Aan het gebruik van geweld gaat zo mogelijk een waarschuwing vooraf.*
5. *De uitoefening van de bevoegdheden, bedoeld in het eerste tot en met het vierde lid, dient in verhouding tot het beoogde doel redelijk en gematigd te zijn.*

Art. 8 lid 1 Politiewet 1993 geeft de politie geen zelfstandige bevoegdheid tot geweldgebruik. Er zal steeds sprake moeten zijn van een bevoegd en rechtmatig optreden waarin het geweldgebruik noodzakelijk en onvermijdelijk is. Omgekeerd zal het oordeel dat er van bevoegd optreden sprake is, niet zonder meer kunnen leiden tot de conclusie dat geweld gerechtvaardigd is. Bij de strafrechtelijke handhaving moet rekening worden gehouden met de beginselen van een goede procesorde: ook al is een opsporingsambtenaar in een bepaald geval bij wet bevoegd om op te treden, dan nog dient hij er volgens vaste rechtspraak zorg voor te dragen dat een eventuele inbreuk op rechten van burgers niet groter is dan wordt gerechtvaardigd door de omstandigheden (HR 12 december 1978, NJ 1979, 142).

De wettelijk geregelde geweldsbevoegdheid laat onverlet dat de korpsbeheerders voor hun politiepersoneel aanvullende dienstvoorschriften kunnen vaststellen. Dergelijke voorschriften hebben uitsluitend interne werking en mogen niet in strijd zijn met hogere regelgeving. Dat betekent dat de beheerder de geweldsbevoegdheid niet mag uitbreiden in strijd met art. 8 Politiewet 1993 noch deze bevoegdheid mag inperken in strijd met het recht op strafuitsluiting zoals neergelegd in art. 41 Sr (noodweer). Het is voorts aan de korpsbeheerder om te bepalen of het niet in acht nemen van de interne voorschriften moet leiden tot een disciplinaire reactie vanwege plichtsverzuim. Bij toetsing achteraf zal gewoonlijk mede acht worden geslagen op deze interne voorschriften (TK 1987-1988, 19 535, nr. 5, p. 26).

In het Dienstvoorschrift nr. 15.50.3 van de RPAA is in algemene zin bepaald dat de politieambtenaren moeten handelen vanuit een attitude die gericht is op het voorkomen en beheersen van geweld. Daarbij is het van belang dat politieambtenaren geweld uitsluitend als uiterste middel gebruiken, als andere middelen falen of niet toereikend zijn. Daarbij geldt als uitgangspunt dat aan de veiligheid van politieambtenaren zo weinig mogelijk afbreuk wordt gedaan.

De geweldsbevoegdheid is beperkt tot de 'rechtmatige uitoefening van de bediening'. Daarvan is in ieder geval sprake wanneer de politieambtenaar optreedt op basis van een wettelijke bevoegdheid, daaronder begrepen wat redelijkerwijs noodzakelijk is om zo'n bevoegdheid te effectueren. Ook is daarvan sprake wanneer het politieoptreden kan worden gebaseerd op de in art. 2 Politiewet 1993 neergelegde algemene taakstelling. Het dragen van het uniform is daarbij niet doorslaggevend (HR 5 oktober 1982, NJ 1983, 271). De clause in art. 8 eerste lid 'indien hij optreedt in de rechtmatige uitoefening van de bediening' is volgens de memorie van antwoord strikt

genomen overbodig, maar is opgenomen met het oog op de parallelle met de strafrechtelijke pendanten zoals wederspanning (art. 180 Sr) en gekwalificeerde belediging (art. 267 Sr). Wanneer het politieoptreden buiten de rechtmatige uitoefening van de bediening valt en er evenmin een rechtvaardigingsgrond (bijvoorbeeld noodweer) voor bestaat, zal de politieambtenaar geen geweld mogen gebruiken en zal een burger zich daartegen straffeloos mogen verzetten.

Het uitgangspunt dat politieke geweldgebruik alleen geoorloofd is wanneer dat absoluut noodzakelijk is, komt niet alleen tot uiting in het feit dat het geweldgebruik slechts geoorloofd is wanneer het voldoet aan de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit maar ook in het vereiste dat het gebruik van geweld op zich zelf genomen ook redelijk en gematigd dient te zijn. Er is dus sprake van een dubbel proportionaliteitsbeginsel. Tezamen behoren deze algemene beginselen van behoorlijk politieoptreden tot de fundamentele normen van de rechtsstaat (Naeyé 1989: 571). Het politieoptreden wordt ook begrensd door het verbod van willekeur. Niet alleen in een concreet geval, maar ook beleidsmatig zal er steeds sprake moeten zijn van een redelijke en billijke belangenafweging (Corstens 2002: 67).

De beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit verlangen van de politieambtenaar dat deze zich steeds moet afvragen of de risico's en de gevolgen van het geweldgebruik nog wel evenredig zijn met het te bereiken doel. Daarbij dient hij ook de risico's van de betrokken politieambtenaren en omstanders mee te wegen. Daarnaast moet het doel niet met een ander, minder ingrijpend middel kunnen worden bereikt, terwijl van het gekozen middel bovendien op de minst ingrijpende wijze gebruik moet worden gemaakt (dubbele subsidiariteit). Dat betekent dat dreigen met een vuurwapen prevaleert boven gericht schieten en gericht schieten op de benen boven schieten in de borst. De noodzaak voor het gebruik van een bepaald gewelddmiddel moet steeds worden afgezet tegen de mogelijkheid van een geweldloos alternatief of een ander, minder ingrijpend gewelddmiddel. Geweldgebruik ter aanhouding zal achterwege moeten blijven zodra de schadelijke gevolgen daarvan niet meer evenredig zijn met het belang van de beoogde aanhouding. A fortiori zal vuurwapengebruik achterwege moeten blijven zodra dat redelijkerwijs niet meer tot de beoogde aanhouding kan leiden.

Soms zal het niet eenvoudig zijn om onderscheid te maken tussen proportionaliteit en subsidiariteit (Rommelink 1996: 66). De wetgever heeft de geweldsbevoegdheid echter aan objectieve criteria willen binden met de bedoeling het politiegeweld zo veel mogelijk te beperken (TK 1987-1988, 19 535, nr. 5, p. 44) en daartoe bepaald dat geweldgebruik aan beide criteria moet voldoen. Dat neemt niet weg dat proportionaliteit en subsidiariteit tamelijk abstracte begrippen zijn, waardoor burgers en politieambtenaren tevoren niet precies kunnen weten waar zij aan toe zijn. Volgens de regering is het echter inherent aan de politietak dat de vraag naar de toelaatbaarheid van het geweld slechts achteraf, aan de hand van overigens zo nauwkeurig mogelijk te omschrijven kwalificerende criteria, kan worden beantwoord op grond van alle omstandigheden van het geval. 'Een andere benadering zou niet alleen verder reiken dan de polsstok van de wetgever lang is, doch ook afbreuk doen aan de taak van de politie om daadwerkelijk de rechtsorde te handhaven' (TK 1987-1988, 19 535, nr. 5, p. 27).

4.6 De geweldsbevoegdheid in relatie met noodweer

In de meeste gevallen zal de noodzaak tot geweldgebruik in het kader van de aanhouding gelegen zijn in het feit dat de verdachte zich tegen de aanhouding verzet. Het geweldgebruik heeft in dat geval tot doel om – zoals dat in politiejargon heet – dat verzet te ‘breken’ en de verdachte onder controle te brengen met het oog op het transport naar het politiebureau. De politieambtenaar mag de aanhouding dus gewoon doorzetten en geweld van de kant van de verdachte beantwoorden met gepast tegen-geweld. Dat laatste vloeit voort uit de combinatie van zijn aanhoudingsbevoegdheid (art. 53 Sv) en zijn geweldsbevoegdheid (art. 8 Politiewet 1993).

De noodzakelijke verdediging tegen gewelddadig verzet van de zijde van de verdachte wordt binnen de politie nogal eens gezien als een vorm van noodweer in plaats van een gerechtvaardigde toepassing van de geweldsbevoegdheid. Dit berust op een onjuiste interpretatie van de betrokken bevoegdheden. Noodweer is immers pas gerechtvaardigd wanneer het geweldgebruik van de politieambtenaar een ‘noodzakelijke verdediging’ vormt tegen ‘de wederrechtelijke aanranding’ van de verdachte (art. 41 Sr). Zolang de politieambtenaar kan vluchten, ontbreekt die noodzaak. Wat dat betreft moet noodweer worden gezien als een vluchtplicht. Het spreekt voor zich dat de vluchtplicht op gespannen voet staat met de taakstelling (art. 2 Politiewet 1993), die tot handelend optreden dwingt. Systematische interpretatie van deze wettelijke bepalingen, in onderling verband beschouwd, leidt voor de politie tot de conclusie dat de vluchtplicht moet wijken voor de taakgestuurde aanvalsplicht. Uit de nota van toelichting op de Ambtsinstructie 1994 blijkt dat de wetgever het systeem van de geweldsbepalingen op dit uitgangspunt heeft gebaseerd. Om die reden is noodweer sinds 1988 uit de Ambtsinstructie 1994 gehouden. Het noodweerrecht van de politieambtenaar verschilt dus niet van dat van een particulier.

4.7 De rechtspositie van de politieambtenaar die geweld heeft aangewend

Wanneer de politieambtenaar op basis van artikel 8 Politiewet 1993 geweld aanwendt, vervult hij formeel weliswaar een delictsomschrijving, bijvoorbeeld mishandeling, maar hij kan zich in dat geval beroepen op een strafuitsluitingsgrond. Zijn optreden is immers gerechtvaardigd door een wettelijk voorschrift (artikel 42 Wetboek van Strafrecht) dan wel door het bevel van zijn meerdere (artikel 43 Wetboek van Strafrecht). Om die reden bepaalde het College van procureurs-generaal in de *Instructie positie politiefunctionaris bij geweldsaanwending* van 16 mei 2000 dat het in zo’n geval ‘ongewenst en ook niet noodzakelijk’ is om de politieambtenaar automatisch als verdachte te beschouwen. ‘Het kan immers niet de bedoeling zijn dat een politieambtenaar die van zijn geweldsbevoegdheid gebruik maakt, zich bij voorbaat in termen van het strafrecht dient te verantwoorden indien de Ambtsinstructie 1994 van toepassing is.’

Dit standpunt is opnieuw verwoord in de op 1 augustus 2006 in werking getreden *Aanwijzing handelwijze bij geweldsaanwendingen (politie)ambtenaar* (Stcrt. 2006, 143). Hierin wordt door het College van procureurs-generaal bepaald dat de betrokken politieambtenaar in eerste instantie moet worden aangemerkt als getuige en ook als zodanig door de Rijksrecherche moet worden behandeld en verhoord (zie verder hoofdstuk 6.4). Dit geldt ook voor de situatie waarin niet conform de Ambtsinstructie is gehan-

deld maar het ‘zonder meer’ duidelijk is, dat een beroep gedaan kan worden op een (andere) strafuitsluitingsgrond. Laatstgenoemde situatie zal zich overigens eerder voordoen indien er sprake is van een rechtvaardigingsgrond (als noodweer) dan wanneer er sprake is van een schulduitsluitingsgrond (als noodweerexces). Pas als er gereede twijfel ontstaat over de bevoegdheid, moet de betrokken politieambtenaar als verdachte worden aangemerkt.

Het College van procureurs-generaal geeft in de Aanwijzing de volgende voorschriften voor het verhoor van de politiefunctionaris.

‘Door de Rijksrecherche zal de betrokken politiefunctionaris spoedig na het geweldsincident, in principe binnen 24 uur, voor de eerste keer worden gehoord. In alle gevallen zal degene die het betreffende geweld heeft gebruikt zélf gehoord worden, ook indien de geweldsaanwending plaatsvond in groepsverband. Als er op dat moment geen gereede twijfel bestaat over de vraag of de betrokken politiefunctionaris heeft gehandeld conform de Ambtsinstructie, wordt deze als getuige gehoord. Voorafgaand aan dat verhoor zal de politiefunctionaris erop worden gewezen dat hij geen vragen behoeft te beantwoorden, indien hij door beantwoording daarvan zichzelf aan het gevaar van een vervolging kan blootstellen. Zodra echter tijdens het (verdere) feitenonderzoek alsnog gereede twijfel ontstaat over de vraag of de politiefunctionaris die het geweld heeft toegepast, in overeenstemming met de Ambtsinstructie heeft gehandeld, dan wel een beroep kan doen op een (andere) strafuitsluitingsgrond, wordt hij als verdachte aangemerkt.

Bestaat er aanstonds wel twijfel over de vraag of de politiefunctionaris heeft gehandeld conform de Ambtsinstructie of is er op het moment van het eerste verhoor van deze functionaris nog onvoldoende bekend over de toedracht van het geweldsincident, dan zal voorafgaand aan het verhoor de cautie worden gegeven en zal de functionaris als verdachte worden aangemerkt.’

Wanneer in groepsverband is opgetreden (bijvoorbeeld door een lid van een AOE of de DSI) en er redenen bestaan de identiteit van de individuele politiefunctionaris die het geweld heeft gebruikt niet bekend te maken, kunnen de betrokken politiefunctionarissen worden gehoord onder nummer. Het Openbaar Ministerie zal zich in dat geval inspannen de afscherming van de identiteit zo lang mogelijk te waarborgen.

4.8 Bewapening

De basisbewapening van de politieambtenaren die in dienst zijn bij de regiopolitie en het Korps landelijke politiediensten is geregeld in de *Bewapeningsregeling politie* (Regeling van 15 december 1997, Stcrt. 1997, p. 246). In deze regeling wordt onderscheid gemaakt tussen de standaardbewapening van de politieambtenaar en de bewapening van de surveillant, aspirant, de buitengewoon opsporingsambtenaar, de vrijwillige politieambtenaar en de bewapening van bijzondere personen en eenheden (Naeyé 2006: 627). Voor geweldsmiddelen die niet worden aangemerkt als bewapening, zoals explosieven en de surveillancehond, zijn nadere regels gegeven in de *Uitrustingsregeling politie 1994* respectievelijk de *Regeling politieursurveillancehonden 1999*.

De *Bewapeningsregeling politie* bevat geen voorschriften voor het gebruik van de wapens (zie daarvoor de *Ambtsinstructie 1994*), noch voor de organisatie van de een-

heden die over speciale wapens mogen beschikken (zie daarvoor de Regeling Mobiele Eenheid, Regeling bijzondere bijstandseenheden) noch voor de opleiding in het gebruik van de wapens (zie daarvoor de Regeling toetsing geweldsbeheersing politie).

Volgens art. 2 Bewapeningsregeling politie bestaat de standaardbewapening van de politieambtenaren met een hogere rang dan die van surveillant en van de Rijksrechercheurs uit een korte wapenstok van een voorgeschreven merk en type, pepper-spray en het semi-automatisch dienstpistool van het merk Walther, type P5, kaliber 9 x 19 mm, geladen met een patroon van het merk Dynamit Nobel, type Action 3-munitie (na 1 januari 2005 geladen met Action effect-munitie). Met betrekking tot de bewapening van surveillanten, aspiranten, vrijwillige en buitengewoon politieambtenaren zijn nadere bepalingen opgenomen (art. 2a-4).

De politieambtenaar die tevens hondengeleider is, beschikt naast de standaardbewapening en zijn gecertificeerde surveillancehond tevens over een lange wapenstok en een elektrische wapenstok van een goedgekeurd type en merk (art. 5). De korpsbeheerder kan bepalen dat de bewapening van politieambtenaren die bij de ruitrij werkzaam zijn, mede bestaat uit een lange wapenstok van een door de ministers van Justitie en BZK goedgekeurd merk en type en een ceremonieel ruitersabel (art. 6). Daarnaast kan de korpsbeheerder in speciale, door het bevoegde gezag aangegeven situaties toestaan dat dienst wordt gedaan met bijvoorbeeld een lange wapenstok of traangasmiddelen. De bewapening van de politieambtenaar die deel uitmaakt van de Mobiele Eenheid, bestaat mede uit een lange wapenstok, CS-traangasgranaten en traangasverspreidende middelen van een goedgekeurd merk en type (art. 7).

Voor leden van de arrestatieteams zijn in de artikelen 8-10 Bewapeningsregeling politie aanvullende bewapeningsvoorschriften gegeven voor het gebruik van CS-traangas, (semi-)automatische vuurwapens en wapens voor lange afstandsprecisievuur.

4.9 Uitrusting

In art. 49 Politiewet 1993 is bepaald dat de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bij ministeriële regeling regels geeft over de bewapening, de uitrusting en de kleding van de politie. De Uitrustingsregeling politie 1994 (Stcrt. 1995, 21) die hieraan gevolg geeft, is volgens de nota van toelichting niet uitputtend bedoeld. Het wordt aan de korpsbeheerders overgelaten te bepalen welke uitrustingsstukken verder nog nodig zijn (Naeyé 2006: 645). Maar wanneer een uitrustingsstuk van een bepaald merk en type is voorgeschreven (gasmasker en schild, explosieven, kogelwerend vest en helm), staat het de korpsbeheerder niet vrij om daarvan af te wijken. Ook niet in de vorm van vergelijkbare uitrustingsstukken.

De standaarduitrusting bestaat uit stalen handboeien. Voor het gebruik van deze handboeien zijn in art. 22-23 Ambtsinstructie 1994 nadere voorschriften gegeven. Art. 2 Uitrustingsregeling politie 1994 biedt de korpsbeheerder de mogelijkheid te bepalen dat een politieambtenaar eveneens wordt uitgerust met zogenaamde tie-raps, plastic strips die gemakkelijk zijn mee te nemen en ook als handboei kunnen worden gebruikt. Voor (de melding van) het gebruik van de tie-raps zijn de artikelen 22 en 23 Ambtsinstructie 1994 onverkort van toepassing. Het aanleggen van een handboei is geen geweldsaanwending en behoeft om die reden dus niet te worden gemeld. Maar

in art. 23 Ambtsinstructie 1994 is wel de specifieke plicht opgenomen dat het gebruik van de handboei schriftelijk moet worden gemeld aan de meerdere, onder vermelding van de redenen die tot het gebruik hebben geleid. Dienstvoorschrift nr. 15.50.3 bepaalt dat kan worden volstaan met een melding in het dagelijks rapport, in de X-Pol arrestantenmodule of in het proces-verbaal van aanhouding.

4.10 Conclusie

Uit wettelijke systeem blijkt dat het politiële geweldgebruik in beginsel moet zijn gebaseerd op de bevoegdheid zoals verankerd in artikel 8 Politiewet 1993 en de geweldsbepalingen in de Ambtsinstructie 1994. Dat is de hoofdregel. Pas wanneer die grondslag ontbreekt, komt een beroep op noodweer (art. 41 Sr) aan de orde. Dat is de uitzondering op de regel.

Artikel 8 Politiewet 1993 bevat geen zelfstandige bevoegdheid tot geweldgebruik. Er zal steeds sprake moeten zijn van een op zichzelf genomen bevoegd en rechtmatig politieoptreden, in verband waarmee het geweldgebruik noodzakelijk is. Het aangewende geweld zal daarnaast steeds moeten voldoen aan de beginselen van proportionaliteit, subsidiariteit, redelijkheid en gematigdheid. Deze algemene beginselen van behoorlijk politieoptreden behoren tot de fundamentele normen van de rechtsstaat. Niet alleen in een concreet geval, maar ook beleidsmatig zal daarnaast steeds sprake moeten zijn van een redelijke en billijke belangenafweging (verbod van willekeur). Geweldgebruik wordt geacht een uiterst middel (*ultimum remedium*) te zijn.

Dat de geweldsbevoegdheid in algemene en abstracte termen is geformuleerd, geeft aan de betrokken politieambtenaar de noodzakelijke handelingsruimte om het optreden af te stemmen op de feiten en omstandigheden van het concrete geval. Daar staat de verplichting tegenover dat het geweldgebruik na afloop van het politieoptreden zorgvuldig behoort te worden gemeld en beoordeeld.

Omdat het niet de bedoeling kan zijn dat een politieambtenaar die van zijn geweldsbevoegdheid gebruikmaakt, zich bij voorbaat in strafrechtelijk opzicht dient te verantwoorden, wordt de betrokken politieambtenaar in eerste instantie aangemerkt als getuige en ook (door de Rijksrecherche) als zodanig gehoord. Pas als er gerede twijfel bestaat over de vraag of de politiefunctionaris heeft gehandeld conform de Ambtsinstructie of er op het moment van het eerste verhoor van deze functionaris nog onvoldoende bekend is over de toedracht van het geweldsincident, dan zal voortgaand aan het verhoor de cautie worden gegeven en zal de functionaris als verdachte worden aangemerkt.

5 De geweldsinstructie

Jan Naeyé

5.1 Algemeen

In de Ambtsinstructie voor de politie, de Koninklijke Marechaussee en de buitengewoon opsporingsambtenaar (hierna: Ambtsinstructie 1994) is het gebruik van de geweldsbevoegdheid met specifieke voorwaarden en waarborgen omgeven.

Allereerst is bepaald dat het gebruik van een geweldsmiddel uitsluitend is toegestaan aan een ambtenaar die over het middel rechtens beschikt en in het gebruik van dat middel geoefend is (art. 4). Wanneer wordt opgetreden onder leiding van een meerdere, mag alleen geweld worden gebruikt in opdracht van die meerdere (art. 5). Inzet van de Mobiele Eenheid of van een aanhoudings- of ondersteuningseenheid (arrestatieteam) mag alleen na toestemming van het bevoegde gezag (art. 6). Vuurwapengebruik is slechts geoorloofd om een persoon aan te houden in nader omschreven gevallen of om een oproerige beweging te beteugelen (art. 7). In de artikelen 8-9 zijn nadere voorschriften gegeven voor het gebruik van automatische vuurwapens of wapens die geschikt zijn voor lange afstandsprecisievuur. Een vuurwapen mag alleen ter hand worden genomen wanneer het gebruik is toegestaan of in verband met de veiligheid (art. 10). Aan vuurwapengebruik dient een waarschuwing vooraf te gaan (art. 12). Per 29 maart 2003 zijn aan de Ambtsinstructie 1994 de nieuwe artikelen 12a-12c toegevoegd, waarin het gebruik van pepperspray is geregeld. In de artikelen 13 tot en met 16 zijn verder nadere bepalingen opgenomen voor het gebruik van CS-traangas, waterwerper, surveillancehond en elektrische wapenstok. In de artikelen 17-19 worden tot slot voorschriften gegeven voor de wijze waarop geweldgebruik moet worden gemeld.

Voor het gebruik van geïmproviseerd en fysiek geweld – zoals het slaan met de staaflantaarn, klemrijden met het dienstvoertuig en dergelijke – dat wil zeggen geweldstoepassing met andere dan de wettelijk toegelaten geweldsmiddelen, zijn in de Ambtsinstructie 1994 geen afzonderlijke bepalingen opgenomen. Dergelijk geweldgebruik valt wel onder het algemene afwegingsschema zoals neergelegd in art. 8 Politiewet 1993 en onder de meldingsplicht van art. 17 Ambtsinstructie 1994.

5.2 Begripsbepalingen

In art. 1 Ambtsinstructie 1994 zijn begripsbepalingen opgenomen. De volgende begrippen zijn van belang om de reikwijdte van diverse bepalingen precies in kaart te brengen.

Het begrip ‘geweld’

In art. 1 lid 3 sub b Ambtsinstructie 1994 wordt het begrip geweld gedefinieerd als: elke dwangmatige kracht van meer dan geringe betekenis, uitgeoefend op personen of zaken. Dwangmatige kracht tegen personen bestaat niet alleen uit het gebruik van de in de Bewapeningsregeling politie toegekende geweldsmiddelen (wapenstok, dienstpistool, surveillancehond, elektrische wapenstok, pepperspray en CS-traangas) maar

ook uit het gebruik van fysieke kracht zoals het aanbrengen van een wurggreep, het slaan, stoten of schoppen. De nota van toelichting spreekt in dit verband van een 'fysieke kracht die wordt uitgeoefend om een persoon een bepaalde handeling te doen verrichten die hij niet wil verrichten, of om een persoon een bepaalde handeling juist niet te laten verrichten' (Stb. 2001, 387, p. 5-6). Dat de betrokken (verdachte) persoon tegen deze fysieke kracht weerstand biedt, is daarbij geen noodzakelijke voorwaarde. Ook zonder weerstand of verzet kan sprake zijn van fysiek geweldgebruik, bijvoorbeeld wanneer de verdachte omver wordt geduwd of een demonstrant wordt weggesleept.

Dwangmatige kracht kan ook uitgeoefend worden op zaken, bijvoorbeeld door met schade klemrijden van een voertuig, het plaatsen van een spijkerplank of 'roadblock' om voertuigen te doen stoppen of het gebruik van een breekijzer of stormram om de toegang tot een gebouw te forceren. Ook geweld tegen dieren valt onder de definitie.

Kracht van meer dan geringe betekenis wil zeggen dat het aanleggen van een transportboei zonder dat de verdachte daartegen fysieke weerstand biedt, geen geweldgebruik is. Verbaal geweld vormt evenmin geweld in de zin van dit artikel.

Het begrip 'aanwenden van geweld'

De Ambtsinstructie 1994 bepaalt in art. 1 lid 3 sub c dat onder 'het aanwenden van geweld' zowel (a) het gebruiken van geweld als (b) het dreigen met geweld moet worden verstaan. Wanneer veiligheidsoverwegingen aanleiding gaven om het vuurwapen uit voorzorg ter hand te nemen wordt dat eveneens onder het aanwenden van geweld begrepen.

Het begrip 'geweldsmiddel'

Onder het begrip 'geweldsmiddel' wordt verstaan de uitrusting en bewapening waarmee door de politieambtenaar geweld kan worden uitgeoefend voor zover deze wordt toegelaten op grond van de Uitrustingsregeling politie 1994 (Stcrt. 1997, 246) en Bewapeningsregeling (Stcrt. 1994, 64). Niet alleen de klassieke politiebewapening zoals de korte, lange en elektrische wapenstok, pepperspray, vuurwapen en traangas zijn dus als geweldsmiddel aangewezen, maar ook uitrustingsstukken voor zover daarmee geweld kan worden uitgeoefend, zoals de waterwerper, politiesurveillancehond, paard en explosieven. Een uitrustingsstuk is dus niet per definitie een geweldsmiddel. Fysieke kracht is nooit een geweldsmiddel.

Het onderscheid tussen bewapening en uitrusting is in de ministeriële regelingen weinig principieel uitgewerkt. Zo beschikken de arrestatieteams over de lawaaigranaat op basis van de Bewapeningsregeling politie, terwijl zij op grond van de Uitrustingsregeling politie 1994 ook over explosieven mogen beschikken waarmee bijvoorbeeld deuren en ramen kunnen worden geforceerd. Door het begrip 'uitrusting' te beperken tot de uitrusting zoals bedoeld in de Uitrustingsregeling politie 1994 wordt geen recht gedaan aan het feit dat er in aanhoudingssituaties ook geweld wordt gebruikt met behulp van daarin niet-genoemde uitrustingsstukken, zoals in het geval van klemrijden met de surveillanceauto, slaan met de staaflantaarn en dergelijke. Ook met behulp van voorwerpen die tijdens de uitoefening van de dienst ter beschikking staan maar formeel niet onder de reikwijdte van de Uitrustingsregeling politie

1994 vallen, kan geweld worden aangewend. Dat geldt eveneens voor het geïmproviseerd gebruik van voorwerpen die ter plaatse aanwezig zijn.

De definitie van het begrip ‘geweldsmiddel’ is van belang in verband met art. 4 (de verplichting om in het gebruik van het geweldsmiddel geoefend te zijn), art. 5 (de meerdere geeft aan welk geweldsmiddel mag worden gebruikt) en art. 17 (de verplichting om geweldgebruik te melden aan de meerdere).

Het begrip ‘letsel van meer dan geringe betekenis’

In art. 17 lid 3 is de verplichting opgenomen dat de Officier van Justitie onder meer in kennis moet worden gesteld in het geval dat de geweldsaanwending letsel veroorzaakt van ‘van meer dan geringe betekenis.’ Of in een concreet geval het letsel licht of ernstig is, wordt bepaald door de meerdere die het meldingsformulier invult. Wat onder het begrip ‘letsel van meer dan geringe betekenis’ moet worden verstaan, wordt in de Ambtsinstructie 1994 niet gedefinieerd, noch in de nota van toelichting nader omschreven. Voor de betekenis van deze term kan evenmin worden teruggevallen op de definitie van ‘zwaar lichamelijk letsel’ in art. 82 Sr. In het meldingsformulier-2001 wordt bij vraag 20 wel een onderscheid gemaakt tussen ‘gering letsel’ en ‘letsel van meer dan geringe betekenis’ maar dat geeft evenmin houvast.

Volgens het Dienstvoorschrift nr. 15.50.3 van regiopolitie Amsterdam-Amstelland moet onder het begrip letsel van meer dan geringe betekenis worden verstaan: ‘ernstig letsel, dat bestaat uit bijvoorbeeld botbreuken en andere verwondingen die ziekenhuisopname of operatief ingrijpen noodzakelijk maken, alsmede zwaar letsel zoals hersenletsel of letsel waarbij intensivecarebehandeling noodzakelijk is.’ Gezien deze toelichting blijft de 48 uren-inkennisstelling van de Officier van Justitie dus beperkt tot gevallen van zeer ernstig letsel.

Het verlenen van medische verzorging of doktersbehandeling geeft als zodanig geen indicatie van de ernst van het letsel. Datzelfde geldt voor een eventuele verstoring van de ambts- of beroepsbezigheden of blijvend functieverlies. Voorts kan worden opgemerkt dat het niet steeds binnen de maximumtermijn van 48 uur duidelijk zal zijn of tot operatief ingrijpen moet worden overgegaan.

Het begrip ‘meerdere’

Wie de meerdere is, wordt allereerst beslist door de vraag wie met de feitelijk leiding belast is (art. 1 lid 2 Ambtsinstructie 1994). Per intern dienstvoorschrift kan worden bepaald aan wie de geweldsmelding dient te geschieden. Wanneer de bevelvoering niet in concreto is vastgelegd, geldt de regel dat de politieambtenaar met een hogere rang geacht wordt de meerdere te zijn. In geval van gelijke rang is het aantal dienstjaren doorslaggevend. In principe kan dus op elk hiërarchisch niveau een meerdere worden vastgesteld.

5.3 Geen bevoegdheid zonder geoefend te zijn (art. 4)

In art. 4 Ambtsinstructie 1994 is bepaald dat een politieambtenaar van een geweldsmiddel uitsluitend gebruik mag maken als dat middel hem rechtens is toegekend, hij optreedt ter uitvoering van de politietaak en hij in het gebruik van het geweldsmid-

del is geoefend. In art. 12 Besluit beheer regionale politiekorpsen is voor de korpsbeheerder daarom een verplichting opgenomen om zijn politieambtenaren in de gelegenheid te stellen de noodzakelijke training en opleiding te volgen.

In art. 16 Bewapeningsregeling politie is bepaald dat de korpsbeheerder de bewapening moet innemen wanneer de politieambtenaar niet voldoet aan de gestelde eisen van bekwaamheid zoals neergelegd in de Regeling toetsing geweldsbeheersing politie (RTGP) (Stcrt. 2001, 247). Deze regeling is erop gericht de kennis en vaardigheid van de politieambtenaar na zijn primaire opleiding te onderhouden en uit te breiden teneinde hem in staat te stellen tijdens de uitoefening van zijn dienst op verantwoorde en doelmatige wijze met het dienstpistool om te gaan. De regeling onderscheidt drie toetsen waaraan politieambtenaren periodiek worden onderworpen: de kennis-toets 'Geweldsbeheersing', de fysieke toets 'Aanhoudings- en zelfverdedigingsvaardigheden' en de toets 'Schietvaardigheid'. De Regeling toetsing geweldsbeheersing politie is functiespecifiek en houdt dus rekening met de gedifferentieerde bewapening en uitrusting van politieambtenaren.

Door deze combinatie van bepalingen kan een politieambtenaar zich niet meer beroepen op onge oefendheid als excuus voor een ten onrechte afgevuurd noodweerschot (HR 1 maart 1983, NJ 1983, 468).

5.4 Optreden onder leiding van een meerdere (art. 5)

Art. 5 Ambtsinstructie 1994 bepaalt dat de politieambtenaar die, al dan niet in gesloten verband, optreedt onder leiding van een ter plaatse aanwezige meerdere, geen geweld mag gebruiken dan na uitdrukkelijke last van die meerdere, tenzij die meerdere vooraf anders heeft bepaald. De lastgeving dient uitdrukkelijk te geschieden hetgeen betekent dat de politieambtenaar expliciet en duidelijk waarneembaar instructie moet krijgen. Tevens rust op de meerdere de plicht om voorafgaand te waarschuwen.

De beslissingsbevoegdheid van de leidinggevende ziet op elke geweldsaanwending en betreft dus ook het geval waarin met geweld wordt gedreigd of het vuurwapen uit voorzorg ten behoeve van de eigen veiligheid ter hand wordt genomen. De lastgeving laat onverlet de individuele verantwoordelijkheid van de politieambtenaar om bij het aanwenden van het geweld de vereiste proportionaliteit en subsidiariteit in acht te nemen (art. 8 lid 1 Politiewet 1993) en overigens te voldoen aan de vereisten van redelijkheid en gematigdheid (art. 8 lid 5 Politiewet 1993).

De meerdere kan vooraf aan het optreden tijdens de briefing of de voorbereiding van het optreden specifieke of algemene instructies geven en tolerantiegrenzen aangeven teneinde de politieambtenaar de nodige armslag te geven om naar eigen inzicht te handelen. In dat geval is geen uitdrukkelijke last vereist (art. 5 lid 2). Wanneer de lastgeving door de meerdere redelijkerwijs niet kan worden afgewacht, is de politieambtenaar bevoegd het dienstpistool ter hand te nemen in verband met zijn veiligheid of die van anderen, indien redelijkerwijs mag worden aangenomen dat een situatie ontstaat waarin hij bevoegd is een vuurwapen te gebruiken (art. 5 lid 3 juncto art. 10 lid 1 sub b).

5.5 Inzet van Mobiele Eenheid of Aanhoudings- en Ondersteunings-eenheid (art. 6)

De korpschef of de door hem aangewezen commandant zet een Mobiele Eenheid niet in dan na voorafgaande toestemming van het bevoegd gezag. Voor zover de eenheid wordt ingezet in het kader van de handhaving van de openbare orde of hulpverleningstaak is het bevoegd gezag de burgemeester (art. 12 Politiewet 1993) en voor de strafrechtelijke handhaving of taken ten dienste van Justitie is dat de Officier van Justitie (art. 13 Politiewet 1993). Voor het geven van de gevraagde toestemming zal tussen burgemeester en Officier van Justitie afstemmingsoverleg kunnen plaatsvinden in de gezagdriehoek (art. 14 Politiewet 1993).

Hetzelfde geldt voor de inzet van een aanhoudings- en ondersteuningseenheid. De burgemeester zal toestemming moeten geven als het gaat om werkzaamheden die overwegend op het vlak van de handhaving van de openbare orde liggen, zoals het geval kan zijn bij het assisteren bij het bewaken en beveiligen van objecten in situaties waar sprake is van algemene, verhoogde of acute dreiging (art. 8 lid 1, onder d Bbrp). De Officier van Justitie zal toestemming moeten geven als het gaat om werkzaamheden die overwegend op het vlak van de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde liggen. Hierbij kan worden gedacht aan het verrichten van planmatige aanhoudingen, het bewaken en beveiligen van politie-infiltranten en het assisteren bij het bewaken en beveiligen van het transport van getuigen, verdachten of gedetineerden (art. 8 lid 1, onder a, b en c Bbrp). Omdat de inzet van aanhoudings- en ondersteuningseenheden wordt beschouwd als het toepassen van een zwaar geweldsmiddel is door de Minister van Justitie in de Circulaire aanhoudings- en ondersteuningseenheid van 16 mei 2003 bepaald dat de toestemming voor de inzet in principe is voorbehouden aan de Hoofdofficier van Justitie onder wiens gezag het opsporingsonderzoek plaatsvindt, en bij diens afwezigheid de plaatsvervangend Hoofdofficier van Justitie of speciaal daarvoor aangewezen Officieren van Justitie eerste klasse. In deze circulaire is ook voorzien in een speciale procedure voor het meevoeren van automatische vuurwapens waartoe de Minister van Justitie, door tussenkomst van de procureur-generaal, toestemming moet verlenen.

5.6 Gebruik van het dienstpistool (art. 7)

Of in een concreet geval van het vuurwapen gebruik mag worden gemaakt, wordt allereerst bepaald door de algemene beginselen van proportionaliteit, subsidiariteit, redelijkheid en gematigdheid (art. 8 Politiewet 1993). Gezien de dodelijkheid van de afgevuurde kogel moet uit deze beginselen worden afgeleid dat vuurwapengebruik beperkt moet blijven tot uitzonderingssituaties. In geval van twijfel over de noodzaak om te schieten verdient het – aldus de nota van toelichting bij de Ambtsinstructie 1994 – derhalve aanbeveling geen gebruik te maken van het vuurwapen. Onder het gebruik van een vuurwapen wordt verstaan zowel het dreigend richten, het gericht houden als het daadwerkelijke gebruik van een vuurwapen door het afgeven van een waarschuwingsschot of een gericht schot (zie art. 1 lid 3 sub j).

Het semi-automatisch vuurwapen zoals het dienstpistool Walther P5 en de pis-

toolmitrailleur Heckler en Koch MP5A2 mag uitsluitend worden gebruikt in de volgende drie gevallen zoals omschreven in art. 7 Ambtsinstructie 1994.

1 Aanhouden van vuurwapengevaarlijke verdachte (lid 1 sub a)

Het gebruik van het dienstpistool is allereerst toegestaan om een persoon aan te houden 'ten aanzien van wie redelijkerwijs mag worden aangenomen dat hij een voor onmiddellijk gebruik gereed zijnd vuurwapen bij zich heeft en dit tegen personen zal gebruiken.' Dergelijke personen worden gewoonlijk 'vuurwapengevaarlijke verdachten' genoemd. Het enkele illegale bezit van een vuurwapen maakt de verdachte nog niet zonder meer vuurwapengevaarlijk. Diens gevaarlijkheid blijkt in het bijzonder uit zijn bereidheid om het vuurwapen daadwerkelijk tegen de politie of derden te gebruiken. Het gaat hier om een bevoegdheid waarvan de reikwijdte ruimer is dan de noodweerbepaling in art. 41 Sr. Er hoeft immers nog geen sprake te zijn van een 'rechtstreekse wederrechtelijke aanranding' die de verdediging 'noodzakelijk' maakt. Art. 7 lid 1 sub a maakt met betrekking tot het vuurwapengebruik geen onderscheid tussen reguliere politieambtenaren en aanhoudings- of geweldsspecialisten.

2 Aanhouden van de verdachte of veroordeelde die zich verzet of vlucht (lid 1 sub b)

Het gebruik van het dienstpistool is ook geoorloofd wanneer de aan te houden verdachte of veroordeelde zich aan zijn aanhouding, voorgeleiding of andere rechtmatige vrijheidsbeneming tracht te onttrekken of heeft onttrokken én die persoon verdacht is van of veroordeeld is wegens het plegen van een ernstig misdrijf. Onder het plegen van een misdrijf, bedoeld in het eerste lid, onder b, worden mede begrepen de poging en de deelnemingsvormen zoals doen plegen, medeplegen en uitlokken (art. 47 Sr) en medeplichtigheid (art. 48 Sr).

Om politieambtenaren zo veel mogelijk houvast te geven is de ernst van het misdrijf geobjectiveerd door aan te sluiten bij art. 67 Sv waarin de gevallen worden genoemd waarvoor een bevel tot voorlopige hechtenis kan worden gegeven. Het vuurwapengebruik ter aanhouding is alleen toegestaan in geval van een misdrijf waarop naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van vier jaren of meer is gesteld, mits bovendien is voldaan aan één van de volgende twee criteria. Het misdrijf moet óf een ernstige aantasting vormen van de lichamelijke integriteit (bijvoorbeeld een zwaar zedendelict, gewapende overval of gijzeling) dan wel de persoonlijke levenssfeer (bijvoorbeeld inbraak in een bewoonde woning) óf een misdrijf zijn dat door zijn gevolg bedreigend voor de samenleving is of kan zijn (bijvoorbeeld bezit van verdovende middelen of explosieven). Volgens de nota van toelichting betekent dit concreet dat het gebruik van het dienstpistool ter aanhouding van een inbreker of insluiper die tijdens de voor de nachtrust bestemde uren op heterdaad wordt betrapt in een woning, slechts is geoorloofd in de gevallen waarin de bewoners (mogelijk) thuis zijn en sprake is van (het vermoeden van) uitgeoefend geweld of dreiging met geweld tegen de bewoners of de betrokken politieambtenaren (Stb. 2001, 387, p. 8). Art. 7 lid 1 sub b maakt met betrekking tot het vuurwapengebruik geen onderscheid tussen reguliere politieambtenaren en aanhoudings- of geweldsspecialisten.

3 Beteugelen van ernstige wanordelijkheden (lid 1 sub c)

Het gebruik van het dienstpistool is ook geoorloofd om oproerige bewegingen of andere ernstige wanordelijkheden te beteugelen, mits daartoe opdracht is gegeven door het bevoegd gezag én het optreden plaatsvindt in gesloten verband onder leiding van een ter plaatse aanwezige meerdere. De opdracht van het bevoegd gezag zal moeten worden gegeven aan de meerdere die op zijn beurt de onder zijn bevel staande politieambtenaren een uitdrukkelijk last kan geven om te vuren. Politieambtenaren die onder leiding van een meerdere optreden, mogen zonder last geen geweld gebruiken, tenzij voorafgaande aan het optreden door die meerdere anders is bepaald (zie art. 5). Door het in dit artikellid bedoelde vuurwapengebruik te beperken tot optreden in gesloten verband, wordt verzekerd dat er een duidelijke gezagsverhouding bestaat tussen de meerdere en zijn ondergeschikte politieambtenaren. De term ‘oproerige bewegingen of andere ernstige wanordelijkheden’ correspondeert met art. 175 Gemeentewet. Het bevoegde gezag is in dit geval de burgemeester die daartoe aan de politie de nodige aanwijzingen kan geven (art. 12 Politiewet 1993) dan wel noodbevelen kan geven, waarbij van wettelijke voorschriften (m.u.v. de Grondwet) kan worden afgeweken (art. 175 lid 1 Gemeentewet). Voor zover tijdens de wanordelijkheden tevens strafbare feiten worden gepleegd, zal de opdracht ook kunnen worden gegeven door de Officier van Justitie die daartoe aan de politie aanwijzingen kan geven (art. 13 Politiewet 1993). Om over de toestemming tot afstemming tussen burgemeester en Officier van Justitie te komen, zal overleg kunnen plaatsvinden in de gezagdriehoek (art. 14 Politiewet 1993). Voor het geven van de opdracht zal tussen burgemeester en Officier van Justitie afstemmingsoverleg kunnen plaatsvinden in de gezagdriehoek (art. 14 en 15 Politiewet 1993).

Vuurwapengebruik tegen vervoermiddelen (lid 2)

Met betrekking tot het gebruik van het dienstpistool ter aanhouding van personen in de gevallen zoals bedoeld in het eerste lid, onder a en b, is in het tweede lid bepaald dat het gebruik van het dienstpistool alleen is toegestaan tegen personen en tegen vervoermiddelen waarin of waarop zich personen bevinden. Dat betekent dat het dienstpistool niet mag worden gebruikt om bijvoorbeeld de toegangsdeur van een woonhuis of bedrijfspand open te schieten. Wegens de geringe kans op succes en het grote risico voor het raken van inzittenden, wordt in het politieonderwijs geleerd in beginsel niet te schieten op rijdende auto's. Er is niet gekozen voor een expliciet verbod omdat zich situaties kunnen voordoen waarin het schieten op een rijdende auto niet kan worden uitgesloten (Stb. 2001, 387, p. 7).

Geen vuurwapengebruik bij aanhouding van een bekende verdachte (lid 3)

Met betrekking tot het gebruik van het dienstpistool ter aanhouding van personen in de gevallen zoals bedoeld in het eerste lid, onder a en b, is in het derde lid bepaald dat van het dienstpistool geen gebruik mag worden gemaakt indien de identiteit van de aan te houden persoon bekend is en redelijkerwijs mag worden aangenomen dat enige tijd uitstel van de aanhouding geen onaanvaardbaar te achten gevaar voor de rechtsorde met zich brengt. Deze bepaling past bij het algemene uitgangspunt dat

vuurwapengebruik beperkt dient te blijven tot uitzonderingssituaties. In geval van twijfel over de schietwaardigheid van de situatie zal vuurwapengebruik achterwege dienen te blijven (Stb. 2001, 387, p. 17). Het verbod geldt voor al het vuurwapengebruik, dus ook het waarschuwend schieten en het dreigend richten (zie art. 1 lid 3 sub j).

5.7 Gebruik van een automatisch vuurwapen (art. 8)

Het gebruik van een vuurwapen waarmee automatisch vuur kan worden afgegeven zoals de pistoolmitrailleur Heckler en Koch MP5A2 en MP5K is alleen geoorloofd tegen personen en tegen vervoermiddelen waarin of waarop zich personen bevinden. Het vuurwapen mag dus niet worden gebruikt om de toegangsdeur van een woonhuis of bedrijfspand open te schieten. Het automatisch vuur is toegelaten in elke situatie waarin sprake is van een 'ogenblikkelijke, wederrechtelijke aanranding van eigen of eens anders lijf.' Deze voorwaarde sluit aan bij de tekst van art. 41 Sr (noodweer) en beoogt het automatisch vuur te beperken tot zelfverdediging in levensbedreigende situaties. Het eerste lid stelt geen nadere eisen aan de aard van de aanranding, noch qua doel van het optreden, noch qua soort gevaarlijkheid. Het automatisch vuur is – anders dan art. 7 lid 1 – dus niet beperkt tot de aanhouding van een vuurwapengevaarlijke verdachte. Gezien de voorwaarden die in het tweede lid worden gesteld met betrekking tot het meevoeren van een pistoolmitrailleur, zal het afgeven van automatisch vuur beperkt moeten blijven tot de gevallen waarin een verdachte moet worden aangehouden die vuurwapengevaarlijk is, dan wel waarin iemand tegen zo'n verdachte moet worden beschermd. Onder omstandigheden kan dat betekenen dat het automatisch vuur ook gericht kan zijn op de auto's, motoren en dergelijke, waarmee deze personen zich voortbewegen.

In art. 8 staan verder nog enkele bepalingen met betrekking tot het meevoeren van het automatisch wapen die hier verder buiten beschouwing blijven.

5.8 Lange afstandsprecisievuur (art. 9)

Het gebruik van een vuurwapen waarmee lange afstandsprecisievuur kan worden afgegeven, is slechts geoorloofd wanneer is voldaan aan twee voorwaarden. Er moet én sprake zijn van optreden tegen zeer ernstige misdrijven. Volgens de nota van toelichting is daarvan sprake bij gijzelingen en misdrijven van terroristische aard (Stb. 1994, 275, p. 18). Én het lange afstandsprecisievuur moet dienen ter afwending van direct gevaar voor het leven van personen. Er moet kortom sprake zijn van een concrete situatie waarin sprake is van een direct levensbedreigende omstandigheid, waaraan op een minder ingrijpende wijze geen einde kan worden gemaakt vanwege de directheid van het gevaar.

Gewoonlijk zal het lange afstandsprecisievuur bestaan uit een enkel gericht precisieschot. Er is niet bepaald, zoals ten aanzien van automatisch vuur, dat het precisievuur beperkt moet blijven tot personen of tot voertuigen waarin of waarop zich personen bevinden. Het precisieschot mag dus ook gericht zijn op een zaak (bijvoorbeeld verlichting).

In art. 9 staan verder nog enkele bepalingen met betrekking tot het meevoeren

van het automatisch wapen en de bevelvoering met betrekking tot de inzet van het wapen die hier verder buiten beschouwing blijven.

5.9 Ter hand nemen van het vuurwapen (art. 10)

Het uit de holster ter hand nemen van het dienstpistool vormt de vanzelfsprekende handeling die voorafgaat aan het daadwerkelijk afvuren van het dienstpistool. Volgens de nota van toelichting wordt onder het ter hand nemen tevens het ‘trekken’, dat wil zeggen het dreigend richten, van het dienstvuurwapen begrepen. Het ter hand nemen van een automatisch vuurwapen zoals de een pistoolmitrailleur bestaat uit in de ‘vaardighouding meevoeren’, dat wil zeggen het zichtbaar dragen, van het wapen.

De ambtenaar mag zijn dienstpistool ter hand nemen in gevallen waarin het feitelijke gebruik of het waarschuwend gebruik is toegestaan (art. 10 lid 1 sub a). De politieambtenaar mag daarnaast zijn dienstpistool ook ter hand nemen in verband met zijn veiligheid of die van anderen indien ‘redelijkerwijs mag worden aangenomen dat een situatie ontstaat, waarin hij bevoegd is een vuurwapen te gebruiken’ (art. 10 lid 1 sub b). In dat geval moet de noodzaak van het ter hand nemen berusten op feiten en omstandigheden die op het moment van de beslissing bekend zijn en die, in onderling verband beschouwd, voldoende gewicht in de schaal leggen om de conclusie te rechtvaardigen dat er een situatie zal ontstaan, waarin de politieambtenaar bevoegd is van zijn dienstpistool gebruik te maken. Daarbij kunnen niet alleen de concrete omstandigheden maar ook algemene ervaringsfeiten een rol spelen. Het bijzondere van deze dreigbevoegdheid is gelegen in het feit dat in de aanloop van de aanhoudingssituatie, wanneer gericht schieten nog (net) niet geoorloofd is, de politieambtenaar uit veiligheidsoverwegingen al wel dreigend mag richten. Daarmee is de grondslag gelegd voor het dreigend richten van het vuurwapen als een zelfstandige intimidatiemethode. Wanneer daarmee het beoogde doel niet wordt bereikt, zal op andere wijze een duidelijke waarschuwing moeten worden gegeven (zie art. 12).

Zodra de situatie dat toelaat, moet de politieambtenaar het dienstpistool terstond opbergen in het holster. In Dienstvoorschrift nr. 15.50.3 wordt aanbevolen – ter voorkoming van ongewilde of reflexmatige schoten en worstel-schoten – het wapen zo veel mogelijk in het holster te laten en situaties die eventueel vuurwapengebruik noodzakelijk maken, te benaderen ‘met de hand in de definitieve greep op het geholsterde pistool.’

Het ter hand nemen is ingevolge art. 1 lid 3 sub c onder het toepassingsbereik van het begrip ‘aanwenden van geweld’ gebracht waardoor de politieambtenaar verplicht is het ter hand nemen van zijn dienstpistool te melden aan zijn meerdere. Daarmee is een basis gelegd voor toetsing achteraf.

5.10 Voorafgaande waarschuwing (art. 12)

De verplichting om voorafgaand aan het afvuren van het dienstpistool met luide stem of op andere niet mis te verstane wijze te waarschuwen dat geschoten zal worden, indien niet onverwijld het gegeven bevel wordt opgevolgd, vormt een specifieke aanvulling op de algemene waarschuwingsplicht zoals opgenomen in art. 8 lid 1 Politiewet 1993. Deze waarschuwing, die zo nodig mag worden vervangen door een waar-

schuwingsschot, mag slechts achterwege blijven wanneer direct optreden geboden is omdat de omstandigheden de waarschuwing niet toelaten. In het tweede lid is bepaald dat het waarschuwingsschot vanzelfsprekend op zodanige wijze gegeven moet worden, dat gevaar voor personen of zaken zo veel mogelijk wordt vermeden. Voor het gebruik van pepperspray geldt sinds 2001 eveneens een specifieke waarschuwingplicht (art. 12b).

Voor de inzet van de surveillancehond, waterwerper en CS-traangas kent de Ambtsinstructie 1994 echter geen algemene waarschuwingplicht. Voor de inzet van de surveillancehond is in het Keuringsreglement surveillancehonden 1999 wel per soort optreden een specifieke sommatie voorgeschreven.

De ratio van art. 12 is gelegen in het belang om het vuurwapengebruik door de waarschuwing zo veel mogelijk te voorkomen. Daarmee wordt invulling gegeven aan het subsidiariteitsbeginsel. Voor het gebruik van de overige geweldsmiddelen – zoals traangas, waterkanon of surveillancehond – zijn in de ambtsinstructie geen specifieke waarschuwingplichten opgenomen.

De waarschuwing vormt geen ‘bevoegd gegeven ambtelijk bevel’ zoals bedoeld in art. 184 Sr. Het is een instructienorm die is gericht op de politieambtenaar. Het niet naleven kan eventueel leiden tot een disciplinaire sanctie voor de betrokken politieambtenaar maar schept geen rechtens af te dwingen verplichting voor degene tegen wie het bevel is gericht. Het negeren van de waarschuwing is dus voor risico van de betrokkene.

5.11 Gebruik van pepperspray (art. 12a-c)

Op 22 maart 2002 werd de Ambtsinstructie 1994 aangevuld met de artikelen 12a-c waarin voorschriften worden gegeven voor het gebruik van het geweldsmiddel pepperspray (Stb. 2002: 174).

De algemene eisen van proportionaliteit en subsidiariteit brengen met zich mee dat pepperspray als geweldsmiddel slechts mag worden ingezet indien de ernst van de situatie daarom vraagt en er geen ander, minder ingrijpend middel is om de persoon onder controle te krijgen. Indien fysiek geweldgebruik tot het gewenste resultaat kan leiden, is de inzet van een geweldsmiddel, zoals pepperspray, niet geoorloofd omdat pepperspray te veel pijn veroorzaakt om als alternatief voor aanhoudings- en zelfverdedigingsvaardigheden aangewend te mogen worden (Stb. 2002, 174, p. 7). Pepperspray wordt qua geweldsniveau gepositioneerd ‘in de omgeving van de wapenstok’ waarmee wordt bedoeld dat de pepperspray in het geweldscontinuüm dicht bij de wapenstok dan bij het vuurwapen is geplaatst. Het dreigend richten van de spuitbus valt niet onder de reikwijdte van dit artikel maar vormt wel ‘aanwenden van geweld’ dat moet worden gemeld (zie art. 1 lid 3 sub c juncto).

Bijlage 1 van de Bewapeningsregeling bevat een technische beschrijving van de eisen die aan peppersprayspuitbussen moeten worden gesteld (Stcrt. 2002, 66). Bijlage 1 van de Uitrustingsregeling politie 1994 beschrijft de technische specificaties met betrekking tot de nazorgmiddelen (Stcrt. 2002, 66).

Tot 1 januari 2006 was er een pilot voor het gebruik van ‘verdekte pepperspray’

in situaties waarin de politieambtenaar optreedt in burgerkleding (Stcrt. 2003, 221; 2004, 123).

Pepperspray mag uitsluitend worden gebruikt in de volgende drie gevallen zoals omschreven in art. 12a Ambtsinstructie 1994.

1 Aanhouden van de gevaarlijke verdachte (lid 1 sub a)

Het gebruik van pepperspray is allereerst geoorloofd om een persoon aan te houden 'ten aanzien van wie redelijkerwijs mag worden aangenomen dat hij een voor onmiddellijk gebruik gereed zijnd wapen bij zich heeft en dit tegen een persoon zal gebruiken.' In dit lid wordt de gevaarlijkheid van de aan te houden verdachte niet gerelateerd aan mogelijk vuurwapengebruik zoals in art. 7 lid 1 sub a maar aan het gevaar van een 'voor onmiddellijk gebruik gereed zijnd wapen.' Het enkele illegale bezit van een slag- of steekwapen, gaspistool of traangasspuitbus maakt de verdachte nog niet per se gevaarlijk. Diens gevaarlijkheid bestaat in het bijzonder uit zijn bereidheid om zijn wapen daadwerkelijk tegen de politie of derden te gebruiken. Het gaat hier om een echte aanhoudingsbevoegdheid waarvan de reikwijdte bepaald ruimer is dan het geval van noodweer zoals bedoeld in art. 41 Sr. Er hoeft voorafgaande aan het pepperspraygebruik immers nog geen sprake te zijn van een 'rechtstreekse wederrechtelijke aanranding' die de zelfverdediging 'noodzakelijk' maakt. De redactie van dit artikel-lid sluit natuurlijk niet uit dat pepperspray, als minder ingrijpend middel, ook mag worden gebruikt ter aanhouding van vuurwapengevaarlijke verdachten in levensbedreigende situaties zoals bedoeld in het eerste lid van art. 8 en 9.

2 Aanhouden van de verdachte of veroordeelde die zich verzet of vlucht (lid 1 sub b)

Het gebruik van pepperspray is ook geoorloofd wanneer is voldaan aan de voorwaarde dat de aan te houden persoon een verdachte of veroordeelde is die zich aan zijn aanhouding, voorgeleiding of andere rechtmatige vrijheidsbeneming tracht te onttrekken of heeft onttrokken. Anders dan in art. 7 ten aanzien van het vuurwapengebruik is bepaald, wordt hier niet de voorwaarde gesteld dat die persoon verdacht is van of veroordeeld is wegens het plegen van een ernstig misdrijf. Pepperspray mag dus ook worden gebruikt bij een aanhouding wegens een overtreding. Dit lid dient aldus de nota van toelichting niet dermate ruim te worden geïnterpreteerd dat iedere vorm van passief of actief niet-meewerken aanleiding kan zijn voor het gebruik van pepperspray. Tenzij er concrete aanwijzingen zijn dat de situatie escaleert, verlangen de algemene eisen van proportionaliteit en subsidiariteit dat in de eerste plaats aanhoudings- en zelfverdedigingsvaardigheden worden aangewend, ook om sterke gewelddadige verdachten of gewelddadige verdachten onder invloed van alcohol aan te houden (Stb. 2002, 174, p. 7).

3 Onder controle brengen van agressieve dieren (lid 1 sub c)

Het gebruik van pepperspray is ook geoorloofd ter verdediging tegen of voor het onder controle brengen van agressieve dieren. In art. 16 is een regeling opgenomen voor het gebruik van de elektrische wapenstok tegen dieren.

Gevallen waarin niet van pepperspray gebruik mag worden gemaakt (lid 2)

Om het risico dat een persoon ten gevolge van het gebruik van pepperspray met gezondheidsproblemen te kampen krijgt zo beperkt mogelijk te houden, is bepaald dat pepperspray niet mag worden gebruikt tegen personen die zichtbaar *jonger dan 12 of ouder dan 65 jaar* zijn en tegen *vrouwen die zichtbaar zwanger* zijn. De term ‘zichtbaar’ wordt in de toelichting niet verder toegelicht maar kennelijk wordt met deze term beoogd tot uitdrukking te brengen dat de politieambtenaar niet verplicht is vast te stellen óf de verdachte jonger dan 12 of ouder dan 65 jaar is dan wel zwanger is, maar dat dit op het eerste gezicht voor hem duidelijk moet zijn. Het is een beoordeling die in belangrijke mate berust op het inschattingsvermogen en de ervaring van de desbetreffende politieambtenaar. Aangezien de inschatting plaatsvindt onder tijdsdruk en operationele omstandigheden, zal aan de politieambtenaar op dit punt een zekere beoordelingsmarge moeten worden gegund.

Het gebruik van pepperspray is evenmin toegestaan tegen personen voor wie dit onevenredig schadelijk kan zijn als gevolg van een voor de ambtenaar *zichtbare ademhalings- of andere ernstige gezondheidsstoornis*. De kwalificatie ‘ernstige gezondheidsstoornissen’ dient begrepen te worden in relatie tot het gebruik van pepperspray. Er zijn immers gezondheidsstoornissen denkbaar die zonder meer als ernstig gekwalificeerd kunnen worden, maar die niet aan het gebruik van pepperspray in de weg behoeven te staan omdat pepperspraygebruik voor die specifieke stoornis geen verhoogd risico met zich meebrengt. De term ‘zichtbaar’ wordt niet verder toegelicht maar kennelijk wordt met deze term beoogd tot uitdrukking te brengen dat de politieambtenaar niet verplicht is vast te stellen óf de verdachte een ademhalings- of andere ernstige gezondheidsstoornis heeft, maar dat deze stoornis voor hem op het eerste gezicht duidelijk moet zijn. Aangezien enerzijds de inschatting plaatsvindt onder tijdsdruk en operationele omstandigheden en anderzijds de inschatting van een gezondheidsrisico aan de hand van uiterlijke kenmerken een medisch oordeel impliceert, zal aan de politieambtenaar een ruime beoordelingsmarge moeten worden gegund. In de toelichting bij dit lid wordt opgemerkt dat deze bepaling met name is ingegeven door het feit dat bij personen met bijvoorbeeld een ernstige long- of hartaandoening de toepassing van pepperspray mogelijk fatale gevolgen zou kunnen hebben en dat een matige tot slechte conditie van een persoon een indicatie zouden kunnen zijn voor de aanwezigheid van niet of minder goed zichtbare gezondheidsstoornissen (Stb. 2002, 174, p. 8). Een persoon die kennelijk reeds lang aan harddrugs verslaafd is, zou dus, gezien zijn algemene lichamelijke conditie, eventueel onder deze uitzonderingsbepaling kunnen vallen.

Pepperspray mag ook niet tegen *groepen personen* worden ingezet omdat het middel in de veelal chaotische situaties waarbij meer personen zijn betrokken niet goed doseerbaar is en omdat in dat soort situaties onvoldoende aandacht aan de vereiste nazorg kan worden besteed. Het gebruik moet dus steeds gericht zijn op een specifiek aan te houden persoon. Met nadruk zij opgemerkt dat pepperspray niet mag worden gebruikt ter handhaving of herstel van de openbare orde. Voor dit doel is, onder de voorwaarden gesteld in art. 13 Ambtsinstructie 1994, wel het gebruik van CS-traan- gas geoorloofd (Stb. 2002, 174, p. 8).

Voorafgaande waarschuwing (art. 12b)

Art. 8 bevat een specifieke waarschuwingsplicht voor het geval dat de politieambtenaar gericht pepperspray tegen een persoon zal gebruiken. Hij moet in dat geval ‘met luide stem’ of op andere niet mis te verstane wijze (bijvoorbeeld door gebaren) de verdachte waarschuwen dat pepperspray zal worden gebruikt om de verdachte er toe te bewegen het gegeven bevel onmiddellijk op te volgen.

Omdat pepperspray uitsluitend mag worden gebruikt ter aanhouding, zal de inhoud van het bevel in een functionele relatie moeten staan tot de voorgenomen aanhouding en niet grotendeels, laat staan uitsluitend, gericht zijn op handhaving of herstel van de openbare orde. Gewoonlijk zal de waarschuwing worden ondersteund door het dreigend richten van de spuitbus. De waarschuwing mag achterwege blijven indien de omstandigheden de waarschuwing redelijkerwijs niet toelaten, bijvoorbeeld door de directheid van het gevaar of de onmiddellijkheid van het vluchtgevaar.

In art. 12a-c is niet bepaald dat pepperspraygebruik achterwege behoort te blijven ingeval de identiteit van de verdachte bekend is en uitstel van aanhouding geen onaanvaardbaar te achten gevaar voor de rechtsorde oplevert. Uit de vereisten van proportionaliteit, subsidiariteit, redelijkheid en gematigdheid (art. 8 lid 1 en 5 Politiewet 1993) volgt evenwel dat in dit soort gevallen ook het pepperspraygebruik achterwege behoort te blijven.

Het dreigend richten vormt op zich zelf genomen nog geen gebruik van pepperspray zoals bedoeld in art. 12a Ambtsinstructie 1994. Maar het is wel een vorm van ‘aanwenden van geweld’ in de zin van art. 1 lid 3 sub c dat moet worden gemeld (zie art. 17).

Beperking in afstand en duur (art. 12c)

Om het risico dat een persoon ten gevolge van het gebruik van pepperspray met gezondheidsproblemen te kampen krijgt, zo beperkt mogelijk te houden, is in art. 12c bepaald dat pepperspray alleen tegen een persoon mag worden gebruikt wanneer per geval ten hoogste tweemaal voor de duur van niet langer dan ongeveer een seconde en op een afstand van ten minste één meter wordt gespoten.

5.12 Gebruik van CS-traangas (art. 13)

Het verspreiden van CS-traangas geschiedt door het afschieten of werpen van de door de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Justitie goedgekeurde granaten. De Ambtsinstructie 1994 kent geen specifieke waarschuwingsplicht voor de inzet van CS-traangas. De algemene waarschuwingsplicht zoals neergelegd in art. 8 lid 1 Politiewet 1993 (‘Aan het gebruik van geweld gaat zo mogelijk een waarschuwing vooraf’) geldt echter onverkort ook voor dit geweldsmiddel. Gewoonlijk bestaat de waarschuwing uit de klassieker: ‘Verwijdert u, of geweld zal worden gebruikt.’

Meer specifiek is voorgeschreven dat de politieambtenaar zich ervan moet vergewissen dat er, voorafgaand aan het gebruik van traangas, voor degenen die aan het traangas worden blootgesteld, de mogelijkheid bestaat de ruimte of het gebied waar

het traangas wordt gebruikt, te verlaten (art. 5 Richtlijnen voor het gebruik van CS-traangas).

Het gebruik van CS-traangas is slechts geoorloofd na vooraf verkregen toestemming van het bevoegd gezag. Met betrekking tot de openbare ordehandhaving is dat de burgemeester (art. 12 Politiewet 1993) en voor de strafrechtelijke handhaving is dat de Officier van Justitie (art. 13 Politiewet 1993). De meerdere bepaalt in zijn bevel hoeveel CS-traangasgranaten mogen worden gebruikt.

Aanhouding van vuurwapengevaarlijke verdachten in gesloten ruimten (lid 1 sub a)

Omdat het gebruik van CS-traangas in een gesloten ruimte een zwaar geweldsmiddel vormt, is bepaald dat CS-traangas alleen in gesloten en semi-gesloten ruimten zoals stationshallen, overdekte winkelpassages en portieken (art. 7 Richtlijnen voor het gebruik van CS-traangas) mag worden gebruikt ter *aanhouding van een persoon* indien redelijkerwijs mag worden aangenomen dat die persoon een voor onmiddellijk gebruik gereed vuurwapen bij zich heeft en dat tegen personen zal gebruiken dan wel ander levensbedreigend geweld tegen personen zal gebruiken. Het enkele illegale bezit van een vuurwapen maakt de verdachte nog niet per se vuurwapengevaarlijk. Diens gevaarlijkheid bestaat in het bijzonder uit zijn bereidheid om het vuurwapen daadwerkelijk tegen de politie of derden te gebruiken.

Verspreiding van samenscholingen in de openbare lucht.

CS-traangas mag in de openbare lucht worden gebruikt ter verspreiding van samenscholingen of volksmenigten die een ernstige en onmiddellijke bedreiging vormen voor de veiligheid van personen of voor zaken. Ingevolge art. 2 Richtlijnen voor het gebruik van CS-traangas mag in dit geval CS-traangas alleen worden ingezet ‘indien andere middelen falen of naar redelijkheid te verwachten is dat deze zullen falen.’ Bij het vaststellen van de hoeveelheid CS-traangas moet rekening gehouden worden met de omvang van de te verspreiden menigte, de weersomstandigheden en de mate van openheid van het gebied.

5.13 Gebruik van de waterwerper (art. 14)

Het gebruik van een waterwerper is slechts geoorloofd bij optreden van de Mobiele Eenheid waartoe toestemming van het bevoegd gezag is vereist (zie art. 6). Art. 14 bepaalt dat voor de inzet van de waterwerper een afzonderlijke toestemming van het bevoegd gezag is vereist. Op het terrein van de openbare orde is dit de burgemeester (art. 12 Politiewet 1993). Voor het daadwerkelijk spuiten is tevens opdracht van de meerdere vereist.

De Ambtsinstructie 1994 kent geen specifieke waarschuwingsplicht voor de inzet van de waterwerper. De algemene waarschuwingsplicht zoals neergelegd in art. 8 lid 1 Politiewet 1993 (‘Aan het gebruik van geweld gaat zo mogelijk een waarschuwing vooraf’) geldt echter onverkort ook voor dit geweldsmiddel. Gewoonlijk bestaat de waarschuwing uit de klassieker: ‘Verwijdert u, of geweld zal worden gebruikt.’

5.14 De politiesurveillancehond (art. 15)

De surveillancehond mag als geweldsmiddel worden ingezet in het kader van de surveillancedienst en bij het optreden van de mobiele eenheden. Inzet van de hond ter opsporing van verdachten (revieren) vormt geen geweldsaanwending, tenzij de verdachte wordt gebeten.

In de Regeling politiesurveillancehonden (Stcrt. 1999, 62) staat omschreven aan welke eisen de combinatie van geleider en hond moeten voldoen om politiedienst te mogen verrichten (Naeyé 2005: p. 185-196). Deze regeling beoogt te garanderen dat de surveillancehond de opdrachten van de geleider gehoorzaam uitvoert en dat het risico van buitenproportioneel geweld en letsel tegenover derden zo minimaal mogelijk is. Als geleider fungeert de politieambtenaar die voor de uitvoering van de politietaak toestemming van de korpsbeheerder heeft om dienst te doen met een surveillancehond.

Voor de beoordeling of er in het concrete geval sprake is van bevoegd gebruik, zijn maatgevend de algemene beginselen van proportionaliteit, subsidiariteit, redelijkheid en gematigdheid, zoals bedoeld in art. 8 lid 1 en 5 Politiewet 1993. Van de surveillancehond mag alleen gebruik worden gemaakt wanneer het beoogde doel – bijvoorbeeld de aanhouding van de verdachte – niet op een andere wijze of met een minder ingrijpend middel kan worden bereikt. De inzet moet dus absoluut noodzakelijk zijn en in overeenstemming met de ernst van het feit of de aard van de bedreiging. De beslissing om de surveillancehond in te zetten zal meestal het gevolg zijn van de vaststelling of inschatting dat het aanwenden van fysieke kracht of wapenstokgebruik onvoldoende effect zal sorteren.

De Ambtsinstructie 1994 kent geen specifieke waarschuwingsplicht voor hondengeleiders. De algemene waarschuwingsplicht zoals neergelegd in art. 8 lid 1 Politiewet 1993 ('Aan het gebruik van geweld gaat zo mogelijk een waarschuwing vooraf') geldt echter onverkort ook voor de inzet van de surveillancehond. In het Keuringsreglement surveillancehonden 1999 is daarom per soort optreden een specifieke sommatie voorgeschreven.

Art. 5 Bewapeningsregeling politie bepaalt dat de bewapening van een surveillancehondengeleider – naast de standaardbewapening – mede bestaat uit een lange wapenstok en een elektrische wapenstok als afweermiddel tegen agressieve dieren (zie art. 16).

Inzet van de politiesurveillancehond in het kader van de surveillancedienst (lid 1 sub a)

De surveillancehond mag als geweldsmiddel worden ingezet in het kader van de surveillancedienst onder voorwaarde opgenomen dat een politiesurveillancehond onder het 'direct en voortdurend toezicht' van een geleider dient te staan. Deze bepaling legt vast dat de surveillancehond niet mag worden gebruikt als zelfstandig geweldsmiddel. Dat wil niet zeggen dat de hond voortdurend moet zijn aangelijnd. De surveillancehond die in een winkel of bedrijfspand op zoek is naar een inbreker, terwijl de geleider buiten afwacht tot de hond door blaffen te kennen geeft dat hij een persoon heeft aangetroffen (het 'revieren' van de hond), wordt geacht nog steeds onder

het vereiste toezicht te staan. Dat laatste geldt ook voor de situatie waarin de surveillancehond achter een vluchtende verdachte aan wordt gestuurd (het ‘stellen’ van de hond). Voor de vluchtende verdachte geldt dat hij het vastbijten van de surveillancehond kan voorkomen door te blijven stilstaan en zich verder niet te bewegen.

Inzet van de politiesurveillancehond bij het optreden van de Mobiele Eenheid (lid 1 sub b)

In het geval dat de surveillancehond wordt ingezet bij het optreden van de Mobiele Eenheid mag de hond alleen worden ingezet na toestemming van het bevoegde gezag. Het gezag met betrekking tot de openbare ordehandhaving berust bij de burgemeester (art. 12 Politiewet 1993). Er zijn ontwikkelingen om de surveillancehond ook voor andere doeleinden in te zetten, bijvoorbeeld bij het werk van de arrestatieteams (Stcrt. 2003, 242). In dat laatste geval berust het gezag bij de Officier van Justitie. Voor het geven van de gevraagde toestemming zal tussen burgemeester en Officier van Justitie afstemmingsoverleg kunnen plaatsvinden in de gezagdriehoek (art. 14 Politiewet 1993). Wanneer de hondengeleider optreedt onder leiding van een meerdere – hetgeen bij het optreden in het kader van de Mobiele Eenheid meestal het geval zal zijn – zal die meerdere de inzet van de hond uitdrukkelijk moeten gelasten, tenzij de meerdere dit vooraf anders heeft bepaald (zie art. 5).

Certificering (lid 2)

De surveillancehond mag uitsluitend worden ingezet in combinatie met een geleider die over een certificaat beschikt als bedoeld in art. 8 Regeling politiesurveillancehonden 1999. Dit certificaat wordt afgegeven op naam van de geleider en de hond en heeft een geldigheidsduur van ten hoogste twee jaar en drie maanden, te rekenen vanaf de datum waarop aan de keuringseisen is voldaan. Iedere twee jaar wordt de combinatie opnieuw aan de keuringseisen onderworpen. De keuring van de combinatie van geleider en hond geschiedt op basis van het Keuringsreglement dat als bijlage bij de Regeling surveillancehonden 1999 is opgenomen. Het Keuringsreglement bevat nader omschreven eisen met betrekking tot onder meer de gehoorzaamheid van de hond aan de geleider en het vermogen van de hond om op commando van de geleider geweld tegen derden toe te passen dan wel te beëindigen.

5.15 Elektrische wapenstok (art. 16)

Op grond van art. 5 Bewapeningsregeling politie bestaat de bewapening van een surveillancehondengeleider en een lid van een arrestatieteam – naast de standaardbewapening – mede uit een elektrische wapenstok van een goedgekeurd merk en type. De elektrische wapenstok mag niet worden gebruikt tegen mensen maar uitsluitend als afweermiddel tegen agressieve dieren. Voor het gebruik van de elektrische wapenstok is steeds voorafgaande toestemming van de meerdere vereist. Deze toestemming beoogt te garanderen dat er een juiste afweging plaatsvindt of met andere, minder ingrijpende, middelen zoals bijvoorbeeld een vangstrik of lange wapenstok, hetzelfde doel kan worden bereikt. De hondengeleider die tevens lid is van de Mobiele Eenheid, beschikt uit dien hoofde over een lange wapenstok (art. 7 Bewapeningsregeling politie).

5.16 De meldingsplicht (art. 17)

De ambtenaar van politie die in de uitvoering van de politietaak geweld heeft aangewend, is op grond van art. 17 Ambtsinstructie 1994 verplicht hiervan onverwijld melding te doen aan zijn meerdere. De meldingsplicht betreft een instructienorm die moet garanderen dat geweld niet ‘stiekem’ of ongecontroleerd wordt aangewend. De Ambtsinstructie 1994 bevat geen bepaling met betrekking tot de wijze waarop de melding dient te geschieden, maar in de nota van toelichting wordt er van uitgegaan dat de betrokken politieambtenaar het geweldgebruik *mondeling* meldt. Tijdens de introductieperiode gold voor het gebruik van pepperspray een afzonderlijke meldingsplicht ten opzichte van de landelijke onderzoekscommissie.

De meldingsplicht voor 16 juli 2001

Geweldsaanwendungen moesten tot 16 juli 2001 op grond van art. 17 Ambtsinstructie 1994 (oud) door de betrokken politieambtenaar schriftelijk aan zijn meerdere worden gemeld. De schriftelijke melding was niet gebonden aan bepaalde vormvoorschriften. De melding kon bijvoorbeeld worden gedaan in de vorm van een mutatie in het bedrijfsprocessensysteem of door een meldingsformulier in te vullen zoals door het korps was voorgeschreven. Het geweldgebruik kon ook (tevens) worden vermeld in het proces-verbaal van aanhouding. Wel was expliciet voorgeschreven dat de ambtenaar in zijn geweldsmelding moest vermelden welke redenen tot de geweldsaanwending hadden geleid en welke gevolgen daaruit voortvloeiden. Dit vereiste bracht mee dat de ambtenaar moest motiveren waarom het geweldgebruik volgens hem of haar in het betreffende geval noodzakelijk en onvermijdelijk was geweest.

De meldingsplicht na 16 juli 2001

Op 16 juli 2001 (Stb. 2001, 387) is de meldingsplicht gewijzigd. Sinds die datum wordt aan de melding niet langer de eis gesteld dat deze schriftelijk dient te geschieden. De betrokken politieambtenaar kan volstaan met een mondelinge (vormvrije) melding aan zijn meerdere. De meerdere is thans gehouden elke geweldsmelding vast te leggen met behulp van het landelijke meldingsformulier (lid 2) en, afhankelijk van de ernst en de gevolgen van het geval, de desbetreffende melding ter kennis te brengen van de Officier van Justitie (lid 3). Het nieuwe meldingsformulier-2001 is bij ministeriële regeling voorgeschreven (Stcrt. 2001, 168; zie bijlage 4). Met de introductie van het meldingsformulier-2001 werd tevens de rapportageplicht ten aanzien van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties afgeschaft.

Deze herziening van de Ambtsinstructie 1994 beoogt de ambtenaar op afstand te plaatsen van de schriftelijke bescheiden of geautomatiseerde gegevens die van zijn handelen worden opgemaakt, zo blijkt uit de nota van toelichting (Stb. 2001, 387, p. 9-10). Door het geweldgebruik aan zijn meerdere te melden, plaatst de ambtenaar zichzelf immers meestal ook in een potentieel strafrechtelijk kader. Door de wijziging wordt de politieambtenaar niet langer gedwongen informatie op schrift te stellen die achteraf, in een eventuele strafzaak, tegen hem zou kunnen worden gebruikt. Zijn meldingsplicht als politieambtenaar en zijn zwijgrecht als verdachte zouden immers met elkaar in botsing kunnen komen. Aldus is naar een evenwicht gezocht tussen

enerzijds voldoende informatie om te voldoen aan de meldingsplicht zonder dat anderzijds de informatie bij voorbaat incriminerend is, aldus voornoemde nota. Ten tijde van de herziening was men van mening dat dit evenwicht bereikt wordt doordat de ambtenaar alleen maar feiten en omstandigheden met betrekking tot het geweldgebruik aan de meerdere behoeft te melden. Na de melding aan de meerdere kan in opvolgende fasen van een eventueel strafrechtelijk onderzoek de betrokkene niet worden verplicht tot medewerking. Dit zou alleen anders liggen bij een eventueel disciplinair onderzoek (Stb. 2001, 387, p. 10).

Uit de nota van toelichting blijkt dat het meldingsformulier de benodigde basisinformatie moet bieden voor de beoordeling van de vraag of aanleiding bestaat nader onderzoek te verrichten naar de toelaatbaarheid van het geweldgebruik. Dit kan betrekking hebben op een disciplinair onderzoek vanwege de korpsbeheerder of een klachtrechtelijk onderzoek door de korpsbeheerder of Nationale ombudsman, maar ook op een eventueel strafrechtelijk onderzoek waarover de Officier van Justitie oordeelt. De politieambtenaar plaatst zich in dit potentiële kader door zijn geweldsaanwending aan zijn meerdere te melden.

Volgens de nota van toelichting wordt het evenwicht tussen enerzijds het belang van voldoende informatie om te voldoen aan de meldingsplicht en anderzijds het voorkomen dat deze informatie bij voorbaat incriminerend is, bereikt doordat de politieambtenaar op grond van de huidige procedure alleen maar ‘de feiten en omstandigheden’ aan de meerdere behoeft te melden (Stb. 2001, 387, p. 9-10) terwijl volgens de oude procedure de politieambtenaar ook de redenen moest melden die tot de geweldsaanwending hadden geleid. Sinds 16 juli 2001 behoeft de betrokken politieambtenaar dus niet meer schriftelijk te motiveren waarom zijn geweldsaanwending in het concrete geval noodzakelijk en onvermijdelijk was geweest. Er kan worden volstaan met een feitelijke omschrijving van de geweldsaanwending. In het meldingsformulier-2001 staat bij vraag 22 daartoe een expliciete toelichting gericht aan de meerdere: ‘Rapporteur beschrijft kort en kernachtig de feiten met betrekking tot de omstandigheden van het politioptreden alsmede wanneer geweld is gebruikt. Hij beschrijft wat er is gebeurd zonder daarbij een oordeel of beoordeling te vermelden.’ Voor zover ook met betrekking tot het oude meldingsformulier kon worden gesteld dat het niet voldeed als informatiebron voor een adequate beoordeling door de Hoofdofficier van Justitie (Timmer, Naeyé & Van der Steeg 1997, p. 392) geldt dit dus zeker voor het nieuwe meldingsformulier-2001.

Het nieuwe meldingsformulier-2001 (lid 2)

Het meldingsformulier-2001 is vergeleken met het meldingsformulier-1994 qua indeling herzien en diverse vragen zijn toegevoegd of op onderdelen gewijzigd (zie bijlage 4). De verschillen tussen het oude meldingsformulier-1994 en het nieuwe geweldsmeldingsformulier-2001 betreffen met name de volgende punten: (a) Op het oude formulier werd gevraagd naar het beoogde doel van de geweldsaanwending en of dit doel door het geweldgebruik werd bereikt. Op het nieuwe formulier wordt wel naar het doel van de geweldsaanwending gevraagd, maar of dit doel ook daadwerkelijk bereikt is wordt buiten beschouwing gelaten. (b) Daarnaast vroeg het meldingsformulier-1994

over bekendheid van de politieambtenaar met verschillende aspecten van de verdachte, voorafgaand aan het geweldgebruik. Bijvoorbeeld of mocht worden aangenomen dat verdachte in bezit was van vuur-, slag- of steekwapens, stond verdachte gesignaleerd terzake een bepaald feit, was hij verdachte of veroordeeld terzake een ernstig misdrijf dat als grove aantasting van de rechtsorde moet worden aangemerkt. Op het meldingsformulier-2001 wordt slechts gevraagd naar bekendheid van de identiteit van de verdachte. (c) Ook de voorafgaande dreiging (door verdachte) wordt op het nieuwste formulier niet langer bevraagd, terwijl op het oude formulier gevraagd werd tegen wie deze dreiging gericht was en waarvan bij deze dreiging gebruikgemaakt werd. In het nieuwe model komt dit wel naar voren bij het doel van de geweldsaanwending; hier heeft de politieambtenaar de mogelijkheid aan te geven of het doel bestond uit het aanhouden van een gevaarlijke verdachte (bijvoorbeeld agressief, buitenzinnig of in bezit van slag-, steek- of vuurwapen). (d) In het nieuwe meldingsformulier wordt wel gevraagd óf de politieambtenaar heeft gewaarschuwd, maar wordt niet langer ingegaan op de vraag of betrokkenen de waarschuwing gehoord en begrepen hebben, of met de waarschuwing het beoogde doel werd bereikt en als niet werd gewaarschuwd, wat dan de omstandigheden waren die dit waarschuwen niet toelieten. (e) Het gedeelte waarin informatie wordt gevraagd over het feitelijke geweldgebruik wordt afgesloten met een vraag een korte omschrijving te geven van de vermoedelijke toedracht. De rapporteur moet de feiten met betrekking tot de omstandigheden van het politieoptreden kort en kernachtig beschrijven zonder daarbij een oordeel of beoordeling te vermelden. Het meldingsformulier-2001 wordt afgesloten met enkele vragen met betrekking tot het soort onderzoek dat werd ingesteld en de wijze waarop de beoordeling en afdoening.

De verplichting om de Officier van Justitie in kennis te stellen (lid 3)

De geweldsaanwending moet binnen 48 uur ter kennis worden gebracht aan de Officier van Justitie van het arrondissement waarbinnen het geweld is aangewend, dan wel door de commandant van de Koninklijke Marechaussee van de Officier van Justitie te Arnhem belast met militaire zaken ingeval het een militair betreft, indien de gevolgen van het aanwenden van geweld daartoe naar het oordeel van de korpschef of de commandant aanleiding geven dan wel indien het aanwenden van geweld lichamelijk letsel van 'meer dan geringe betekenis' dan wel de dood heeft veroorzaakt, of gebruik is gemaakt van een vuurwapen en daarmee één of meer schoten zijn gelost (art. 17 lid 3 Ambtsinstructie 1994).

De inkennisstelling heeft in dit stadium niet tot doel de ambtenaar reeds in staat van beschuldiging te brengen. Wel wordt zo de Officier van Justitie in de gelegenheid gesteld om te onderzoeken of de betrokken politieambtenaar de grenzen van zijn geweldsbevoegdheid zodanig heeft overschreden dat tegen hem een strafrechtelijk onderzoek dient te volgen. Volgens de nota van toelichting (Stb. 1994, 275) zou de geweldsmelding 'ongebruikt' naar de meerdere moeten worden teruggezonden indien inderdaad tot strafrechtelijke vervolging werd overgegaan. Dit laatste sluit niet uit dat de meerdere in het kader van een gerechtelijk vooronderzoek door de rechter-commissaris en tijdens het onderzoek op de terechtzitting door de rechtbank kan

worden opgeroepen als getuige. Eveneens zou de rechter-commissaris de uitlevering van het meldingsformulier kunnen vorderen op grond van art. 105 Sv (nota van toelichting, p. 21).

Ten slotte vermeldt het Dienstvoorschrift nr. 15.50.3 dat met de afdeling Staf, Beleid en Strategie van het Openbaar Ministerie Amsterdam overeengekomen is dat alle geweldsaanwendingen waardoor letsel is veroorzaakt, hoe gering ook, alsmede alle bijtvorvallen, na interne beoordeling, via de coördinator IBT ter kennis moeten worden gebracht aan de afdeling Staf Beleid en Strategie van het Amsterdamse par- ket. Volgens het dienstvoorschrift zal dit plaatsvinden in de vorm van overzichtslijsten en verzamelstaten (zie verder hoofdstuk 7.7).

5.17 De verplichting om het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in kennis te stellen

Met de wijziging van art. 17 Ambtsinstructie 1994, waarbij de meldingsprocedure werd gewijzigd en een nieuw landelijk meldingsformulier werd ingevoerd (Stb. 2001, 387), is op 16 juli 2001 de verplichting komen te vervallen om een afschrift van het meldingsformulier toe te zenden aan de Directie Politie van het Directoraat-generaal voor Openbare Orde en Veiligheid van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Sinds die datum is op landelijk niveau geen informatiepositie meer voorhanden over de wijze waarop de politie met haar geweldsbevoegdheid is omgegaan, noch over de gevolgen daarvan (Naeyé 2005: 67).

5.18 Conclusie

In samenhang met de in art. 8 Politiewet 1993 geformuleerde geweldsbevoegdheid vormt de Ambtsinstructie 1994 een robuust systeem voor de sturing en toetsing van het politieke geweldgebruik. Maar dat neemt niet weg dat de meldingsdiscipline wordt beïnvloed door de mate waarin het voor de betrokken politieambtenaren duidelijk is wat onder het begrip ‘geweldgebruik’ in art. 1 Ambtsinstructie 1994 moet worden verstaan. Er is sprake van een aanzienlijke beoordelingsmarge aangezien dit begrip wordt omschreven als ‘dwang van meer dan geringe betekenis’ (Naeyé 2005: 504). Dat geldt ook ten aanzien van het begrip ‘letsel van meer dan geringe betekenis’ waardoor het mogelijk is dat er in gelijksoortige gevallen in het ene district meer geweld aan de meerdere wordt gemeld en meer geweldsaanwendingen naar de Offi- cier van Justitie worden doorgezonden dan vanuit andere districten.

5.19 Aanbeveling

Bij de herziening van de Ambtsinstructie 1994 in 2001 is in de nota van toelichting nagelaten duidelijkheid te scheppen omtrent de betekenis en hantering van de begrippen ‘geweldgebruik’ en ‘letsel van meer dan geringe betekenis’. De regeling met betrekking tot het nieuwe landelijk meldingsformulier-2001 geeft op dit punt even- min uitsluitel. Het verdient derhalve *aanbeveling* dat de centrale overheid met betrek- king tot deze kerndefinities meer klaarheid schept.

6 Het Rijksrechercheonderzoek

Jan Naeyé

6.1 Algemeen

Ingevolge de aanwijzing van het College van procureurs-generaal met betrekking tot de taken en inzet van de Rijksrecherche (Strct. 2002, 15) gelden als typische Rijksrecherchezaken, voor zover hier van belang: (a) gevallen van vuurwapengebruik door opsporingsambtenaren met de dood of enig lichamelijk letsel tot gevolg en (b) overige confrontaties met opsporingsambtenaren met de dood of zwaar lichamelijk letsel tot gevolg. De Rijksrecherche ressorteert onder het College van procureurs-generaal (art. 1 Organisatieregeling dienstonderdelen Openbaar Ministerie). De inzet van de Rijksrecherche wordt aangevraagd door de Hoofdofficier van Justitie. Deze is verantwoordelijk voor het verloop en de voortgang van het onderzoek.

In de onder (a) genoemde gevallen is de Rijksrecherche in het bijzonder aan zet ‘omdat bij het onderzoek naar de wijze waarop de overheid uitvoering heeft gegeven aan het geweldsmonopolie, elke schijn van partijdigheid van het onderzoek moet worden voorkomen. Dat betekent ook dat hier geen beperking plaatsvindt tot gevallen met zwaar lichamelijk letsel tot gevolg; elk letsel dat een rechtstreeks gevolg is van vuurwapengebruik door opsporingsambtenaren rechtvaardigt een Rijksrechercheonderzoek, juist ook omdat het vaak min of meer toevallig is of het vuurwapengebruik licht of zwaarder lichamelijk letsel oplevert.’ Bij de onder (b) genoemde gevallen gaat het bijvoorbeeld om verkeersongevallen met dienstvoertuigen met dodelijke afloop en gevallen van geweldgebruik tegen politieambtenaren.

Of de Rijksrecherche wordt ingeschakeld, wordt beslist door de zogenoemde Coördinatiecommissie Rijksrecherche (CCR). De CCR bestaat uit de portefeuillehouder Rijksrecherche binnen het College van procureurs-generaal, de Hoofdofficier van Justitie van het Landelijk Parket en de directeur Rijksrecherche. De CCR wordt bijgestaan door de coördinerende Officier van Justitie Rijksrecherchezaken.

Als een politiekogel een persoon raakt, moet er altijd een onderzoek van de Rijksrecherche volgen. De Rijksrecherche voert zo’n onderzoek uit onder verantwoordelijkheid van de Hoofdofficier van Justitie die op grond van het proces-verbaal van de Rijksrecherche beoordeelt of de politieschutter rechtmatig heeft gehandeld. De Hoofdofficier is in dit geval verplicht zijn voorgenomen afdoening voor te leggen aan de Adviescommissie politieel vuurwapengebruik (Strct. 2006, 143). Deze Adviescommissie is ondergebracht bij het Arrondissementsparket Den Bosch. De adviesaanvraag gaat vergezeld van zijn voorgenomen standpunt over de toedracht, beoordeling en afdoening. Bij de stukken bevindt zich ook een kopie van de processen-verbaal van de Rijksrecherche (met alle daarbij behorende stukken). De commissie beoordeelt het ambtsbericht van de Hoofdofficier van Justitie, verwoordt de toedracht op grond van alle stukken en adviseert over het afdoeningsvoorstel. Het advies wordt binnen zeven werkdagen na ontvangst van de adviesaanvraag verzonden naar de betreffende Hoofdofficier van Justitie.

Lichtere zaken dan eerder genoemde rijksrecherchezaken worden doorgaans

behandeld door het Bureau Interne Onderzoeken (hierna BIO) of het Bureau Integriteit van het korps waar de politieambtenaar werkzaam is. Dit Bureau richt zich (onder meer) op interne disciplinaire of strafrechtelijke onderzoeken. Ook de regio Amsterdam-Amstelland beschikt over een Bureau Integriteit (zie hoofdstuk 19.4).

6.2 Uitgangspunten voor onderzoek

De bescherming van het recht op leven (art. 2 EVRM) en het verbod van onmenselijke en vernederende behandeling (art. 3 EVRM) zou illusoir zijn wanneer er in een concreet geval geen procedure zou bestaan voor de beoordeling van de rechtmatigheid van (dodelijk) politieel geweldgebruik. Mede in het licht van de algemene verplichting om ingevolge art. 1 EVRM aan eenieder de in het verdrag neergelegde rechten en vrijheden te garanderen, impliceren de artikelen 2 en 3 dat er een of andere vorm van effectief openbaar onderzoek moet volgen in geval van dodelijk vuurwapengebruik, ernstig letsel en dergelijke. Enkele relevante uitspraken van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) worden hier kort genoemd.

Volgens vaste rechtspraak is de staat gehouden een onafhankelijk, gedegen en doelmatig onderzoek te doen naar de toedracht van het geval wanneer een burger op geloofwaardige wijze stelt dat hij ernstig en in strijd met art. 3 EVRM is mishandeld (EHRM 28 oktober 1998, Assenov tegen Bulgarije). Dat onderzoek moet ertoe kunnen leiden dat de politieambtenaren die verantwoordelijk zijn voor de mishandeling, worden geïdentificeerd en gestraft (EHRM 6 april 2000, Labita tegen Italië) en dat de klager in staat wordt gesteld zich afdoende te doen informeren over de resultaten van het uitgevoerde onderzoek (EHRM 27 juni 2000, İlhan tegen Turkije).

Voor het beantwoorden van de vraag of het geweldgebruik ‘absoluut noodzakelijk’ was, is de feitelijk toedracht van het geval van doorslaggevend belang. In de zaak Gûl werd het geweldgebruik, dat eruit bestond dat Gûl op het moment dat hij zijn voordeur van het slot deed met 55 schoten uit automatische wapens dwars door de dichte deur werd doodgeschoten, door het Hof beoordeeld als ‘grossly disproportionate’ omdat de levens van de betrokken politieambtenaren niet in gevaar waren en in de woning onschuldige burgers aanwezig waren (EHRM 14 december 2000, Gûl tegen Turkije).

Wanneer de klager onvoldoende bewijs aanlevert dat de bevindingen van de nationale rechter ter discussie zou kunnen stellen en de verklaringen van de politie met betrekking tot het gebeuren in overeenstemming zijn met wat de klager stelt, dan zal het Hof geen schending aannemen (EHRM 22 september 1993, Klaas tegen Duitsland). Dat laatste zal ook het geval zijn wanneer de klager beweert dat hij is mishandeld door de politie maar daarover geen klacht heeft ingediend en het medische dossier geen indicatie van de vermeende mishandeling bevat (EHRM 22 oktober 1997, Erdagöz tegen Turkije).

Wanneer het onderzoek naar mogelijke schending niet voldoende zorgvuldig en voortvarend is uitgevoerd, onder meer omdat er weinig actie is ondernomen om de betrokken politieambtenaren te achterhalen, geen verklaringen van klagers zijn opgenomen en de rechter zijn mening dat er onvoldoende bewijs voor de beweerde mishandeling is, alleen baseert op medische rapporten, zal het EHRM een procedurele

schending van art. 3 kunnen aannemen, ook al is het Hof van mening dat de klacht op zich zelf genomen onvoldoende is onderbouwd (EHRM 2 november 2004, Martinez e.a. tegen Spanje).

Het Hof stelt hoge eisen aan de onafhankelijkheid en de degelijkheid van het medisch onderzoek van verdachten die tijdens hun verblijf op het politiebureau letsel oplopen: het onderzoek moet worden uitgevoerd door een gekwalificeerde medicus, zonder dat daarbij een politieambtenaar aanwezig is en moet uitmonden in een rapport waarin de verklaringen van de verdachte zijn opgenomen en waarin de arts een oordeel geeft over de vraag of het letsel in overeenstemming is met die verklaring (EHRM 10 oktober 2000, Akkoc tegen Turkije).

Het betalen van schadevergoeding aan de klager ontslaat de staat niet van deze onderzoeksplicht. Krastanov werd tijdens lunchtijd door een speciale gemaskerde antiterreureenheid uit een café naar buiten gesleept en daarbij onder meer getrapt en met een geweerkolf op zijn hoofd geslagen waardoor hersenletsel was ontstaan. Buiten werd vastgesteld dat het een persoonsverwisseling betrof. Hij heeft een schedeloperatie moeten ondergaan en werd door het letsel grotendeels arbeidsongeschikt. Na vijf jaar procederen werd hem door de staat een schadevergoeding aangeboden. Naast een materiële schending van art. 3 wegens onmenselijke behandeling nam het Hof ook een procedurele schending van art. 3 aan, omdat het optreden van de antiterreureenheid niet was gevolgd door een grondig en effectief onderzoek naar de feiten, terwijl daarvoor gezien het relaas van Krastanov alle reden was geweest. Het Hof overwoog daarbij dat de betaling van schadevergoeding geen compensatie mocht bieden voor het feit dat de verantwoordelijke politieambtenaren niet strafrechtelijk waren vervolgd (EHRM 30 september 2004, Krastanov tegen Bulgarije).

Uit de rechtspraak van het Hof blijkt kortom dat er in geval van (dodelijke) geweldgebruik zeer hoge eisen moeten worden gesteld aan de objectiviteit, onafhankelijkheid, degelijkheid en voortvarendheid van het onderzoek naar de toedracht van het geweldsincident.

6.3 Omgekeerde bewijslast

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens hanteert het uitgangspunt dat de bewijslast in beginsel bij de klager berust. Feiten mogen als vaststaand aangenomen wanneer de klager er niet in slaagt het Hof te overtuigen van het feit dat er ten aanzien van de feiten meer dan redelijke twijfel bestaat (EHRM 28 maart 2000, Mahmut Kaya tegen Turkije). Aan deze bewijslast kan ook voldaan zijn wanneer er sprake is van een samenloop van voldoende sterke, duidelijke en overeenstemmende aanwijzingen of vergelijkbare niet-weerlegde vermoedens (EHRM 27 juni 2000, Salman tegen Turkije). Maar een eventuele vrijspraak in een strafzaak tegen de betrokken politieambtenaren omdat de verdachte tijdens een huiszoeking zelf van het balkon zou zijn gesprongen, ontslaat de staat echter niet van zijn plicht voor het letsel van de verdachte een plausibele verklaring te geven wanneer het Hof de noodzaak van die sprong voor niet-aannemelijk houdt (EHRM 1 maart 2001, Berkay tegen Turkije).

Wanneer de mishandeling plaatsvindt in de periode dat een verdachte voor onderzoek of in verzekeringstelling wordt vastgehouden, neemt het Hof aan dat de staat een

plausibele verklaring moet geven waaruit kan blijken dat het letsel niet is veroorzaakt door de politie (EHRM 28 juli 1999, Selmouni tegen Frankrijk). Wanneer de staat daarin niet slaagt, is schending van art. 3 EVRM alleen nog afhankelijk van de bewijsvraag of het geweld ‘absoluut noodzakelijk’ was. Er is in dit soort gevallen dus sprake van een zekere omkering van de bewijslast (Corstens en Pradel 2003: 324).

Het Hof zal zich bijvoorbeeld niet zonder meer laten overtuigen door de stelling van de staat dat het letsel van de verdachte werd veroorzaakt door zijn val tegen het portier van de auto, zonder dat de staat daarnaar zelf onderzoek heeft gedaan (EHRM 4 december 1995, Ribitsch tegen Oostenrijk).

Dat geldt ook in het geval van de zaak Bursuc, waarin de staat stelde dat de klager op het politiebureau zichzelf ernstig had verwond waardoor hij met ernstig hersenletsel en verwondingen aan gezicht en lichaam naar het ziekenhuis moest worden vervoerd. Wanneer deze stelling geen bevestiging vindt in de medische rapporten, er geen medisch bewijs is van een psychische stoornis bij de klager en de autoriteiten niet overtuigend hebben kunnen aantonen hoe de klager de verwondingen heeft opgelopen, zal het Hof aannemen dat het letsel door de politie is veroorzaakt (EHRM 12 oktober 2004, Bursuc tegen Roemenië).

6.4 Onafhankelijkheid en voortvarendheid van het onderzoek

Uit recente beklagzaken op grond van art. 12 Sv blijkt dat er steeds hogere eisen worden gesteld aan de onafhankelijkheid van het rijksrechercheonderzoek. Het Amsterdamse gerechtshof kwam in de artikel 12 Sv-zaak van Driss Arbib (Mercatorplein, Beschikking van 23 juni 2004, niet gepubliceerd) tot de conclusie dat er een nieuwe reconstructie door de rechter-commissaris moest plaatsvinden ‘als compensatie geboden voor het gebrek waaronder het onderzoek in aanvang gebukt ging’. In casu was enkele uren nadat de verdachte dodelijk was getroffen door een politiekogel, een hele reeks burgergetuigen gehoord door politieambtenaren van hetzelfde district als de schutter (zie bijlage 1, casus 4).

De Driss Arbib-zaak ligt in de lijn van recente in rechtspraak van het EHRM waarin op dit punt strenge eisen worden gesteld zoals blijkt in de zaak Ramsahai die in 1998 gedurende het Kwakoe-festival dodelijk werd gewond door een politiekogel toen hij tijdens zijn aanhouding wegens straatroof zijn geladen pistool op de betrokken politieambtenaren richtte. Het regiokorps Amsterdam-Amstelland startte zelf een strafrechtelijk onderzoek bestaande uit het technisch onderzoek op de plaats delict, een huis-aan-huisonderzoek op zoek naar getuigen en het verhoor van getuigen waaronder politieambtenaren, alvorens 15,5 uur na de schietpartij het onderzoek over te dragen aan de Rijksrecherche. Het EHRM achtte het dodelijke schot weliswaar op zichzelf genomen gerechtvaardigd, maar nam (met vijf stemmen voor en twee stemmen tegen) een procedurele schending aan van art. 2 EVRM wegens onvoldoende onafhankelijkheid van het onderzoek omdat grote delen van het onderzoek werden uitgevoerd door politieambtenaren van hetzelfde korps waartoe de schutter behoorde. Aan de nabestaanden werd daarom een vergoeding van € 20.000 toegekend wegens immateriële schadevergoeding (EHRM 10 november 2005, nr. 52391/99, Ramsahai tegen Nederland). De Nederlandse regering is van mening dat ‘het enkele feit dat het loka-

le korps op verzoek van de Rijksrecherche onderzoekshandelingen verrichtte, deze handelingen nog niet ondeugdelijk of onbruikbaar maakt en dat zij niet behoeven te leiden tot een schijn van partijdigheid' en heeft onder meer op grond hiervan verzocht de zaak te verwijzen naar de Grote Kamer van het Hof. Tijdens de afsluiting van dit hoofdstuk was de uitslag hiervan nog niet bekend.

Maar ook de voortvarendheid waarmee de betrokken politieambtenaren worden gehoord, doet er toe. Zo vond het Gerechtshof 's-Hertogenbosch in de artikel 12-procedure in de zaak Pierre Bouleij het 'niet gelukkig dat de getuigen-politieagenten niet onmiddellijk na het dodelijke schot zijn gehoord, zulks ter voorkoming van afstemming van verklaringen of de schijn daarvan' ook al kwam het hof op grond van het onderzoek tot het oordeel dat er geen enkele reden was te veronderstellen dat de verklaringen van bedoelde getuigen inderdaad op elkaar waren afgestemd (beschikking van 10 oktober 2001, LJN: AD4516).

6.5 Onderzoek door rijksrecherche of regiokorps?

De laatste jaren laat een ontwikkeling zien dat ernstige politieke geweldsincidenten in toenemende mate leidt tot het indienen van een klacht bij het gerechtshof op grond van art. 12 Sv door nabestaanden of het slachtoffer. Deze juridisering van het politiegeweld leidt er toe dat in alle gevallen het onderzoek volledig zal moeten zijn zodat alle relevante vragen voldoende beantwoord kunnen worden; dit betreffen de materiele vragen van art. 348 en art. 350 Sv en de opportuniteitsvraag (zie hoofdstuk 20). Het College van procureurs-generaal heeft daarom, mede naar aanleiding van de zaak Ramsahai tegen Nederland (zie hoofdstuk 6.4), op 3 juli 2006 een nieuwe richtlijn gegeven.

Volgens deze op 1 augustus 2006 in werking getreden *Aanwijzing handelwijze bij geweldsaanwendingen (politie)ambtenaar* zal het lokale politiekorps – in afwachting van de komst van de Rijksrecherche – de eerste maatregelen ter bevestiging van de situatie mogen treffen, maar zal de Rijksrecherche de betrokken politiefunctionaris in principe binnen 24 uur na het geweldsincident voor de eerste keer horen (Stcrt. 2006, 143). Als het onder omstandigheden noodzakelijk is, mag het lokale korps ten behoeve van de Rijksrecherche opsporingshandelingen verrichten, maar de Rijksrecherche zal deze handelingen zo nodig moeten controleren op volledigheid en betrouwbaarheid. Elke schijn van partijdigheid behoort wat dat betreft te worden vermeden.

Indien de Rijksrecherche, om capacitaire redenen voor het horen van getuigen, het verrichten van een buurtonderzoek, of het verrichten van overige onderzoekshandelingen, de bijstand behoeft van andere opsporingsambtenaren, dan kan bijstand worden verleend door medewerkers van het Bureau Interne Onderzoeken (BIO) van de betreffende politieregio of door medewerkers van een naburig politiekorps. Daaraan staat geen rechtsregel in de weg (rechtbank Alkmaar 28 januari 2004, LJN: AO2570).

Voor het verrichten van het technisch onderzoek naar de toedracht van het voorval zal in eerste instantie de bijstand worden gevraagd van de Technische Recherche uit een andere regio dan die van het betreffende regiokorps waar het geweldsincident is voorgevallen.

6.6 Conclusie

Volgens vaste rechtspraak van het Europees Hof voor de rechten van de mens (EHRM) moeten er in geval dat door het politiële geweldgebruik dodelijke of ernstig letsel wordt veroorzaakt, hoge eisen worden gesteld aan de objectiviteit, onafhankelijkheid, effectiviteit en voortvarendheid van het onderzoek naar de toedracht van het geval wanneer door de (nabestaanden van de) betrokkene op geloofwaardige wordt gesteld stelt dat betrokkene, in strijd met art. 3 EVRM, door de politie (dodelijk) is mishandeld.

Ingeval dat het onderzoek door de Rijksrecherche wordt uitgevoerd in samenwerking met het BIO, brengt de vereiste onpartijdigheid met zich mee dat de regie van en de verantwoordelijkheid voor dat onderzoek ook daadwerkelijk in handen van de Rijksrecherche ligt. Door het College van procureurs-generaal is daarvoor op 3 juli 2006 een nieuwe Aanwijzing gegeven (Stcrt. 2006, 143). Daarin is ook bepaald dat de betrokken politieambtenaar binnen 24 uur moet worden gehoord.

Het onderzoek naar de toedracht van een (dodelijke) mishandeling moet ertoe kunnen leiden dat de politieambtenaren die daarvoor verantwoordelijk zijn, worden geïdentificeerd en in geval van strijd met art. 3 EVRM, worden gestraft. De klager moet daarnaast voldoende worden geïnformeerd over de resultaten van het uitgevoerde onderzoek.

Volgens het EHRM is er sprake van een zekere *omgekeerde bewijslast* wanneer de mishandeling plaatsvindt in de periode dat een verdachte op het politiebureau wordt vastgehouden. De autoriteiten zullen dan een plausibele verklaring moeten geven waaruit kan blijken dat het letsel niet is veroorzaakt door de politie.

Het Hof stelt daarbij hoge eisen aan de onafhankelijkheid en de degelijkheid van het medisch onderzoek. Het onderzoek moet worden uitgevoerd door een gekwalificeerde medicus, zonder dat daarbij een politieambtenaar aanwezig is, en moet uitmonden in een rapport waarin de arts een oordeel geeft over de vraag of het letsel in overeenstemming is met de verklaring van de betrokkene daaromtrent.

Deel 3 Geweldgebruik 2001-2005

7 Het melden van geweldgebruik

Judith van der Ham

7.1 Algemeen

Iedere politieambtenaar die in de uitvoering van de politietaak geweld aanwendt, dient op grond van art. 17 Ambtsinstructie 1994 hiervan onverwijld melding te doen aan zijn meerdere. De meldingsplicht betreft een instructienorm die beoogt de korpsbeheerder inzicht te geven in de wijze waarop het politiepersoneel omgaat met de geweldsbevoegdheid (Stb. 1994, 275: 20). Tot 16 juli 2001 diende de melding aan de meerdere schriftelijk plaats te vinden. Daartoe beschikte het korps Amsterdam-Amstelland over een eigen meldingsformulier (Naeyé 2005: 594). Alleen in het geval dat het geweldgebruik ter kennis moest worden gebracht van de Officier van Justitie, was tot die datum het gebruik van het landelijke meldingsformulier-1994 voorgeschreven.

Op 16 juli 2001 is de meldingsplicht zo gewijzigd dat de politieambtenaar kan volstaan met een mondelinge melding aan zijn meerdere (Stb. 2001, 387). De meerdere moet op zijn beurt het aan hem gemelde geweldgebruik wél terstond schriftelijk vastleggen in het, bij ministeriële regeling voorgeschreven, landelijke meldingsformulier-2001 (Stcrt. 2001, 168). Daarnaast moet in voorkomende gevallen door middel van dit meldingsformulier-2001 de Officier van Justitie in kennis worden gesteld. De ratio van deze wijziging is dat politieambtenaren op deze wijze niet langer worden gedwongen informatie op schrift te stellen die achteraf, in een eventuele strafzaak, tégen hen zou kunnen worden gebruikt.

De wijze waarop aan de meerdere moet worden gemeld, kan door middel van interne dienstvoorschriften door de korpsbeheerder of korpschef nader worden ingevuld, mits de regeling niet in strijd komt met art. 17 Ambtsinstructie 1994. Voor de regiopolitie Amsterdam-Amstelland is dat geschiedt in Dienstvoorschrift nr. 15.50.3: Melding geweldsaanwending van 24 december 2003.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de vraag hoe de meldingsplicht in de periode 2001-2005 heeft gefunctioneerd.

7.2 Wanneer is er sprake van een geweldsaanwending?

De Ambtsinstructie 1994 lijkt in art. 1 duidelijke definities te hanteren. Onder een geweldsaanwending moet worden begrepen het 'gebruiken van geweld en het dreigen met geweld, waaronder wordt begrepen het ter hand nemen van een vuurwapen' terwijl het begrip geweld wordt gedefinieerd als 'elke dwangmatige kracht van meer dan geringe betekenis, uitgeoefend op personen of zaken.' Zoals uiteengezet in hoofdstuk 5.2 bestaat dwangmatige kracht tegen personen niet alleen uit het gebruik van de toegelaten geweldsmiddelen (wapenstok, dienstpistool, surveillancehond, elektrische wapenstok, pepperspray en CS-traangas) maar ook uit het gebruik van fysieke kracht (wurggreep, stoten of schoppen, klemrijden met schade, verbreken van toegangsdeur). De nota van toelichting spreekt in dit verband van een 'fysieke kracht die wordt uitgeoefend om een persoon een bepaalde handeling te doen verrichten die hij niet wil verrichten, of om een persoon een bepaalde handeling juist niet te laten ver-

richten' (Stb. 2001, 387: 5-6). Kracht van meer dan geringe betekenis wil zeggen dat het aanleggen van een transportboei zonder dat de verdachte daartegen fysieke weerstand biedt, geen geweld is. Verbaal geweld vormt evenmin geweld in de zin van dit artikel.

Teneinde meer inzicht te krijgen in de naleving van de meldingsplicht is aan een aantal politieambtenaren door middel van een enquête negen korte casusbeschrijvingen voorgelegd, met de vraag aan te geven of in de casus sprake was van een geweldsaanwending die de politieambtenaar aan zijn meerdere zou melden.

De voorgelegde gevallen betreffen weergaven van situaties uit de dagelijkse politiepraktijk die op grond van het bepaalde in de nota van toelichting op de Ambtsinstructie door de politieambtenaar behoren te worden gemeld aan de meerdere. Met betrekking tot het ter hand nemen (vraag 3) en trekken (vraag 7) van het dienstpistool, is het niet-melden daarvan zonder meer in strijd met de Ambtsinstructie 1994 omdat art. 1 lid 3 sub c Ambtsinstructie 1994 op dit punt geen enkele beoordelingsmarge biedt.

Uit tabel 7.1 blijkt dat in de resterende gevallen het voor een aanzienlijk aantal politieambtenaren niet zonder meer vanzelfsprekend is het aangewende geweld aan zijn meerdere te melden. Met betrekking tot de vragen 1, 2, 5 en 6 laat de Ambtsinstructie 1994 weinig ruimte voor discussie. Het betreft fysiek geweldgebruik dat moet worden gemeld. Desondanks geeft maar ruim de helft van de respondenten aan dat zij het veroorzaken van een pijnprikkel door het kantelen van de handboei (55%) of het met de knie in de nek op de grond duwen van een agressieve verdachte (57%) als een geweldsaanwending typeren. Ook het naar de grond brengen van de verdachte om hem onder controle te brengen wordt niet steeds als een geweldsaanwending getypeerd (68% resp. 69%). Over de vraag slaan (vraag 8) en het gebruik van pepperspray (vraag 9) meldingsplichtig geweld betreft, kan eigenlijk amper discussie bestaan. Dit

Tabel 7.1. Soort geweldsaanwending naar het aantal politieambtenaren dat de geweldsaanwending zou hebben gemeld. Aantal respondenten: 1279. Jaar 2005.

Vraag: Is er sprake van geweldgebruik dat u aan uw meerdere zou melden?	Ja	Aantal respondenten
1. Kantelen van handboei om door pijnprikkel het verzet van wildplasser te beëindigen	55%	683
2. Met mijn knie in zijn nek een agressieve verdachte op de grond drukken	57%	715
3. Mijn dienstpistool ter hand nemen bij het betreden van een perceel na melding inbraak	59%	714
4. Omstander met wapenstok in zijn buik prikken om hem op afstand te houden	60%	748
5. Met een voetveeg de verdachte naar de grond brengen	68%	851
6. Met een nekklem de verdachte naar de grond brengen	69%	863
7. Trekken dienstpistool bij heterdaad betrappen van verdachte van diefstal in bedrijfspand	79%	964
8. Geboeide wildplasser met vlakke hand in het gezicht slaan na belediging en spugen	83%	1036
9. De verdachte onder controle brengen door pepperspray in het gezicht te wrijven	84%	1026
Gemiddeld	68%	

soort optreden vormt zonder meer een geweldsaanwending die moet worden gemeld, waarbij kan worden opgemerkt dat dit soort geweldgebruik tevens onrechtmatig (vraag 8) dan wel in strijd met de Ambtsinstructie 1994 is (vraag 9).

De gemiddelde score van 68% juiste antwoorden wijst in de richting dat er onder het politiepersoneel dat gewapend dienst doet onvoldoende duidelijkheid bestaat over de vraag welk soort geweldsaanwending onder de meldingsplicht valt. Ook als dit percentage wordt gecorrigeerd voor enkele vragen (zoals vraag 4) die op de grens liggen van de meldingsplicht, dan nog is het gemiddelde percentage van 68% een sterke indicatie dat de definitie van het meldingsplichtige geweldgebruik onvoldoende duidelijk is.

Gezien het bovenstaande ligt het in de rede in het IBT-onderwijs explicieter aandacht te besteden aan de vraag welk soort geweldsaanwending onder de meldingsplicht valt.

7.3 Welke meldingsformulieren zijn er gebruikt?

Sinds 16 juli 2001 moet het geweldgebruik gemeld worden met behulp van het landelijke meldingsformulier-2001 (art. 17 Ambtsinstructie 1994). Het belang van dit voorschrift is gelegen in het feit dat in de voorgeschreven gevallen de Officier van Justitie op uniforme wijze over het geweldgebruik wordt geïnformeerd en dat het meldingsformulier de basis kan vormen voor vergelijking tussen politieregio's of voor het schetsen van een landelijk beeld. Het oude landelijke meldingsformulier-1994 is na die datum amper meer gebruikt. Het heeft echter enkele jaren geduurd voordat het nieuwe landelijke meldingsformulier in gebruik genomen werd. Was het aantal in 2002 nog 129, in het jaar 2005 werd 373 maal van het landelijke formulier gebruik gemaakt. Het gebruik van het interne regioformulier is navenant teruggedrongen, van 533 maal in het jaar 2001 naar 60 maal in het jaar 2005.

Tabel 7.2. Soort meldingsformulier naar geweldsaanwending. Jaar 2005. Aantal geweldsaanwendingen: 750.

Meldingsformulier	2005	
Meldingsformulier-2001	373	50%
Geen formulier aangetroffen	302	40%
Intern meldingsformulier	60	8%
Meldingsformulier-2001 en Intern formulier	15	2%
Totaal	750	100%

Zoals uit tabel 7.2 blijkt, is in 2005 in 40% van de gevallen geen meldingsformulier opgemaakt, dan wel is dat formulier in het kader van het onderzoek niet teruggevonden. Dat deze 302 geweldsgevallen desondanks in de onderzoeksdatabase zijn opgenomen, is zowel te danken aan het feit dat door de onderzoekers grondig is gezocht in de interne en externe administraties (zie hoofdstuk 3.2) als aan het feit dat de betrok-

ken politieambtenaren hun geweldgebruik ook schriftelijk hebben verantwoord in processen-verbaal, mutaties in het bedrijfsprocessensysteem X-Pol en dergelijke (zie hoofdstuk 7.5). Er zijn in ieder geval in het algemeen geen aanwijzingen dat geweldgebruik moedwillig niet is gerapporteerd.

Sinds het voorjaar 2006 heeft het korps Amsterdam-Amstelland, op basis van de voorlopige onderzoeksresultaten, overigens besloten de mogelijkheid tot het opmaken van een intern meldingsformulier te laten vervallen. Daartoe is het bedrijfsprocessensysteem aangepast. Vanaf dat moment kan bij een geweldsaanwending alleen nog het meldingsformulier-2001 opgemaakt worden. Een digitaal meldingsformulier-2001 is in voorbereiding.

7.4 Door wie is het meldingsformulier-2001 opgemaakt?

Volgens de huidige meldingsprocedure moet de politieambtenaar zijn aangewende geweld mondeling melden aan zijn meerdere en de meerdere dient hiervan terstond rapport op te maken via de vastlegging van de geweldsaanwending in het nieuwe meldingsformulier-2001 (bijlage 4). De vraag is of aan dit deel van de meldingsprocedure in de praktijk gevolg wordt gegeven. Daarom is getracht te achterhalen door wie de geweldsrapportage in de periode 2001-2005 daadwerkelijk werd opgemaakt. Al snel werd duidelijk dat dit zich niet liet vaststellen aan de hand van het meldingsformulier. Deze was veelal wel ondertekend door de meerdere van de betrokken politieambtenaar maar de vraag of deze meerdere ook daadwerkelijk het meldingsformulier had opgemaakt, kon op grond van het aangetroffen meldingsformulier-2001 niet worden vastgesteld. Om op dit punt meer inzicht te krijgen, is door middel van de enquête aan de respondenten gevraagd wie het meldingsformulier-2001 heeft opgemaakt in geval van een geweldsaanwending.

Tabel 7.3. Welke politieambtenaar maakt meldingsformulier-2001 op? Jaar 2005. Aantal respondenten: 1279. Missing respectievelijk: 314/24,5%; 333/26%; 337/26,3%.

Het meldingsformulier-2001 is opgemaakt door:	Nooit	Soms	Geregeld	Vaak	Altijd	Aantal
Politieambtenaar zelf	46%	31%	7%	6%	10%	965
Meerdere	10%	27%	9%	17%	37%	946
Politieambtenaar en meerdere gezamenlijk	29%	38%	11%	11%	11%	942

Uit de enquête komt naar voren dat de meerdere niet in alle gevallen een meldingsformulier-2001 opmaakt. Zoals uit tabel 7.3 blijkt is het, ondanks de wijziging van art. 17 Ambtsinstructie 1994 die dat nu juist beoogde te voorkomen, de betrokken politieambtenaar zelf die in een aanzienlijk aantal gevallen nog steeds zijn geweldsrapportage opmaakt.

7.5 Hoe worden de feiten en omstandigheden van het geweldgebruik gemeld?

Aan de geënquêteerde politieambtenaren is ook gevraagd op welke wijze zij de specifieke feiten en omstandigheden van hun geweldsaanwendingen vermelden. Zij beschikken daartoe over verschillende mogelijkheden. Via X-Pol (het registratiesysteem van de regiopolitie Amsterdam-Amstelland) kan het geweldgebruik worden toegelicht met behulp van het interne meldingsformulier, terwijl het geweldgebruik eveneens kan worden toegelicht met behulp van het via intranet verkregen meldingsformulier-2001. Daarnaast kan het geweldgebruik worden vermeld in een proces-verbaal van bevindingen of aanhouding.

Uit tabel 7.4 blijkt dat de politieambtenaar de feiten en omstandigheden van zijn geweldsaanwending – conform de geweldsinstructie – meestal mondeling meldt aan de meerdere. Daarnaast worden de feiten en omstandigheden ook geregeld vermeld in het proces-verbaal van bevindingen of in de toelichting van het interne meldingsformulier. Zowel het proces-verbaal van aanhouding als het proces-verbaal van bevindingen zijn – naast het meldingsformulier-2001 – dus belangrijke documenten voor de weergave van de feiten en omstandigheden waaronder de geweldsaanwending heeft plaatsgevonden.

De regeling in art. 17 Ambtsinstructie 1994 dat de politieambtenaar die geweld heeft aangewend, dit mondeling meldt en niet zelf ‘op papier’ zet, beoogt te voorkomen dat de betrokken politieambtenaar achteraf bijdraagt aan een eventueel tegen hem gericht strafrechtelijk onderzoek. Deze regeling heeft er echter niet toe geleid dat de betrokken politieambtenaar de feiten en omstandigheden van zijn geweldgebruik niet zelf op schrift zet. Integendeel, deze gegevens zijn veelvuldig terug te vinden in de desbetreffende processen-verbaal.

Tabel 7.4. Toelichting op de geweldsaanwending naar administratieve bron. Jaar 2005. Aantal respondenten: 1279.

Feiten en omstandigheden vermeld in:	Nooit	Soms	Geregeld	Vaak	Altijd	Aantal respondenten
1. Proces-verbaal van bevindingen	21%	18%	8%	14%	39%	983
2. Proces-verbaal van aanhouding	32%	28%	7%	11%	23%	979
3. Mondelinge melding aan de meerdere	2%	19%	8%	14%	66%	981
4. Toelichting in het interne meldingsformulier / X-Pol	30%	18%	8%	12%	30%	939
5. Korte omschrijving in het meldingsformulier-2001 / intranet	50%	14%	5%	8%	23%	909

7.6 Is er onverwijld gemeld?

Omdat art. 17 Ambtsinstructie 1994 voorschrijft dat de geweldsaanwending 'onverwijld' moet worden gemeld, is op basis van de aangetroffen meldingsformulieren-2001 voor het jaar 2005 nagegaan hoeveel tijd er verstreken was tussen de geweldsaanwending en de desbetreffende melding aan de meerdere.

In het geval dat geweldgebruik aan de meerdere wordt gemeld, blijkt dat in 85% van de gevallen de politieambtenaar dit nog dezelfde dag doet. In 8% van de gevallen vond deze melding plaats op de dag na het geweldsvoorval. Deze laatste gevallen hebben grotendeels betrekking op de situatie waarin het geweldsvoorval voor twaalf uur 's nachts plaatsvond en de ambtenaar zijn geweldsaanwending bij terugkomst aan het bureau pas na middernacht aan zijn meerdere meldt. In deze gevallen heeft deze melding dus eveneens onverwijld plaatsgevonden. In het algemeen wordt door de betrokken politieambtenaren dus goed voldaan aan de verplichting om het aangewende geweld *onverwijld* te melden aan de meerdere.

Omdat art. 17 Ambtsinstructie 1994 voorschrijft dat de geweldsaanwending *terstond* moet worden vastgelegd met behulp van het meldingsformulier-2001, is ook nagegaan hoeveel tijd verstreken is tussen de melding aan de meerdere en het opmaken van het meldingsformulier-2001. Uit tabel 7.5 blijkt dat in 76% van de gevallen het meldingsformulier-2001 nog dezelfde dag is opgemaakt. In 10% van de gevallen werd het meldingsformulier de dag na de melding opgemaakt, doordat, net als bij het melden van het geweld, het formulier pas na middernacht, dat wil zeggen de volgende dag, kan worden opgemaakt. Dat wil zeggen dat in 86% van de gevallen het meldingsformulier terstond na de melding wordt opgemaakt. In deze gevallen wordt dus conform de meldingsprocedure gehandeld.

Tabel 7.5. Tijdsverloop tussen de melding en het opmaken van het meldingsformulier-2001. Aantal geweldsaanwendingen: 388. Periode 2005. Missing: 22/5,7%.

Tijdsverloop	Aantal meldingsformulieren	Percentage	Cumulatief
0 dagen	279	76%	76%
1 dag	38	10%	86%
2-7 dagen	27	7%	93%
7-21 dagen	14	4%	97%
3-8 weken	5	1%	98%
Meer dan 8 weken	3	1%	100%
Totaal	366	100%	

Gezien het feit dat in totaal 6% van de gevallen het meldingsformulier pas na één week of langer is opgemaakt (twee meldingsformulieren werden pas 190 dagen na het geweldsvoorval opgemaakt), kan worden opgemerkt dat de voortvarendheid waarmee de geweldsmelding 'op papier' wordt gezet, nog wel voor verbetering vatbaar is.

7.7 Werd de Officier van Justitie in kennis gesteld?

In het geval dat er is geschoten met het vuurwapen of er 'lichamelijk letsel van meer dan geringe betekenis, dan wel de dood' is toegebracht, dient de geweldsaanwending binnen een termijn van 48 uur ter kennis te worden gebracht van de Officier van Justitie van het arrondissement waarbinnen het geweld is aangewend (art. 17 lid 3 sub b en c Ambtsinstructie 1994). Deze inkennisstelling dient te geschieden door toezending van het landelijke meldingsformulier-2001. Aan de regiokorpsen, dan wel aan het OM, werd overgelaten nadere voorschriften te stellen voor de wijze waarop een en ander zou moeten plaatsvinden.

Tabel 7.6. Aantal geweldsaanwendingen ter kennis gebracht van de Officier van Justitie. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode: 2001-2005. Missing: 407/16,7%.

		Ter kennis gebracht	Niet ter kennis gebracht	Totaal
Schieten	Geen letsel	8	4	12
	Gering letsel	3	–	3
	Meer dan gering letsel	6	1	7
	Dood	3	–	3
Niet schieten	Meer dan gering letsel	8	26	34
	Dood	–	–	–
Totaal		28	31	59
Percentage		47%	53%	100%

In Dienstvoorschrift nr. 15.50.3 is in paragraaf 3.6 aanvullend bepaald dat de geweldsaanwending door de districtschef of dienstchef ter kennis wordt gebracht van de Officier van Justitie, afdeling SBS. Het dienstvoorschrift bepaalt dat een afschrift van het meldingsformulier naar de afdeling IBT moet worden gezonden.

Onderzocht is in hoeverre door de regiopolitie Amsterdam-Amstelland aan de doorzendplicht is voldaan. De bevindingen hieromtrent zijn weergegeven in tabel 7.6. Bij de kwalificatie gering of meer dan gering letsel is aansluiting gezocht bij het bepaalde in het eerder genoemde dienstvoorschrift. Onder het schieten met het dienstvuurwapen is ook het waarschuwend schieten begrepen. De doorzendplicht aan de Officier van Justitie uit art. 17 van de Ambtsinstructie 1994 geldt eveneens in deze gevallen.

Uit tabel 7.6 blijkt dat in geval van letsel van meer dan geringe betekenis, de doorzendplicht amper wordt nageleefd. Slechts in 8 van de 34 gevallen (24%) waarin door het geweldgebruik, anders dan door schieten met het dienstvuurwapen, meer dan gering letsel was ontstaan, werd het desbetreffende meldingsformulier doorgezonden naar het OM. Deze bevinding laat zich als volgt verklaren. In de periode september-oktober 2005 en mei 2006 is met behulp van de afdeling SBS in de administratie van het arrondissementsparket Amsterdam gezocht naar de desbetreffende meldings-

formulieren. Het bleek dat de toezending van de formulieren in de jaren 2001 en 2002 nog met enige regelmaat had plaatsgevonden maar dat vanaf 2003 de inkennisstelling in het slop was geraakt. Als er al een afdoeningbrief bij de ingezonden stukken werd aangetroffen, dan was dit een standaardbrief waarin werd aangegeven dat hiermee de zaak was afgerond. Over de jaren 2004 en 2005 is slechts sporadisch een meldingsformulier aangetroffen.

Deze gang van zaken correspondeert met de gangbare praktijk anno 2005. Een geweldsvoorval met meer dan gering letsel of een geval van vuurwapengebruik wordt door de chef van het betreffende dienstonderdeel weliswaar aan de Officier van Justitie gemeld, maar deze melding staat geheel los van het opgemaakte meldingsformulier en kan ook telefonisch plaatsvinden. Volgens opgave van de afdeling IBT worden inderdaad geen meldingsformulieren naar het OM doorgezonden, tenzij het OM hier specifiek om vraagt, bijvoorbeeld in verband met een onderzoek door het BIO of de Rijksrecherche (hetgeen sporadisch voorkomt).

Dienstvoorschrift nr. 15.50.3 kent nog een specifieke bepaling om – los van bovenstaande regeling – ook de Officier van Justitie in kennis te stellen in het geval dat de gevolgen van het geweldgebruik daartoe aanleiding geven (art. 17 lid 3 sub a Ambtsinstructie 1994). Met SBS is daartoe overeengekomen dat alle geweldsaanwendingen waardoor letsel is veroorzaakt, hoe gering ook, alsmede alle bijtvoorvallen, na interne beoordeling, via de coördinator IBT ter kennis moeten worden gebracht aan de afdeling SBS (Dienstvoorschrift nr. 15.50.3, paragraaf 3.7). Volgens het dienstvoorschrift moet dit plaatsvinden in de vorm van overzichtslijsten en verzamelstaten. Bij navraag is gebleken dat een dergelijke afspraak wel is gemaakt, maar dat dergelijke overzichtslijsten in de periode 2001-2005 niet zijn ingezonden en dus ook niet door het parket zijn ontvangen.

De verplichting om de geweldsaanwending in het geval van vuurwapengebruik of van letsel van meer dan geringe betekenis, binnen een termijn van 48 uur ter kennis te brengen van de Officier van Justitie, werd in de periode 2001-2005 dus onvoldoende nageleefd.

7.8 Suggesties ter verbetering

Door middel van een schriftelijke enquête zijn 1279 politieambtenaren gevraagd suggesties te doen ter verbetering van de melding van geweldsaanwendingen. Op deze vraag hebben 188 politieambtenaren (15%) één of meerdere suggesties aangegeven. De door de politieambtenaren geopperde suggesties ter verbetering hebben, kort samengevat en zonder daaraan een kwantitatieve betekenis toe te kennen, betrekking op het volgende:

- Meer duidelijkheid over wat onder de meldingsplicht valt, zou in het algemeen als een verbetering van de meldingsplicht worden ervaren.
- Vereenvoudigen en automatisering van de meldingsprocedure zou kunnen leiden tot een verbetering van de kwaliteit van de geweldsmelding ('Minder papieren rompslomp').
- De meerdere zou duidelijker verantwoordelijkheid moeten nemen voor het opma-

ken van het meldingsformulier ('Tijdens briefing of voorgeleiding een standaardvraag of er geweld is aangewend').

- De meerdere zou zich beter bereikbaar en aanspreekbaar dienen op te stellen en meer inlevingsvermogen en begrip voor de politieambtenaar dienen op te brengen als het om geweldgebruik gaat.

7.9 Conclusie

Volgens de nieuwe meldingsprocedure-2001 is het voldoende dat de betrokken politieambtenaar zijn geweldgebruik mondeling meldt aan zijn meerdere. Hij behoeft de melding niet langer meer 'op papier' te zetten om te voorkomen dat hij daarmee zou kunnen bijdragen aan een eventueel tegen hem gericht strafrechtelijk onderzoek. De nieuwe procedure heeft er echter niet toe geleid dat de betrokken politieambtenaar de feiten en omstandigheden van zijn geweldgebruik niet zelf op schrift zet. Integendeel. De enquêteresultaten geven aan dat het nieuwe meldingsformulier-2001 frequent door de meerdere en de betrokken politieambtenaar gezamenlijk wordt opge maakt.

Voor politieambtenaren is het onvoldoende duidelijk welk soort geweldsaanwending op grond van art. 17 Ambtsinstructie 1994 moet worden gemeld. De enquêteresultaten geven op dit punt een sterke indicatie dat door deze onduidelijkheid vooral betrekking heeft op het fysieke geweldgebruik.

In 2005 werd in veertig procent van de gevallen geen meldingsformulier opge maakt dan wel werd het desbetreffende formulier in het kader van het onderzoek niet teruggevonden. Het niet-opmaken van het meldingsformulier-2001 is in strijd met art. 17 Ambtsinstructie 1994. De meldingsdiscipline is dus zeker voor verbetering vatbaar. Inmiddels is er naar aanleiding van het onderzoek in de administratieve sfeer op dit punt verbetering aangebracht. Het interne X-Pol-meldingsformulier is geblokkeerd en er wordt standaard doorverwezen naar het juiste M058-formulier.

Dat de meldingsdiscipline voor verbetering vatbaar is, houdt niet in dat er bij de betrokken politieambtenaren ook geen meldingsbereidheid zou bestaan. Naast het meldingsformulier en de mutaties in het bedrijfsprocessensysteem, zijn ook het proces-verbaal van aanhouding en het proces-verbaal van bevindingen relevante documenten voor de weergave en verantwoording van de feiten en omstandigheden waaronder de geweldsaanwending heeft plaatsgevonden.

In het geval dat geweldgebruik aan de meerdere wordt gemeld, wordt de verplichting om het aangewende geweld *onverwijld* te melden in het algemeen goed nagekomen. De verplichting van de meerdere om deze melding *terstond* vast te leggen met behulp van het landelijke meldingsformulier-2001, wordt redelijk nagekomen maar is nog voor verbetering vatbaar.

De verplichting om de geweldsaanwending in het geval van vuurwapengebruik of van letsel van meer dan geringe betekenis, binnen een termijn van 48 uur ter kennis te brengen van de Officier van Justitie, werd in de periode 2001-2005 slechts in circa de helft van de gevallen nageleefd. Daardoor bleef circa de helft van de voorvallen met meer dan gering letsel buiten het zicht van de Officier van Justitie.

7.10 Aanbeveling

Het verdient aanbeveling zowel het opmaken als de administratieve verwerking van het meldingsformulier-2001 te automatiseren, niet alleen om daarmee de meldingsbereidheid te stimuleren maar ook om het 'zoekraken' van met de hand opgemaakte meldingsformulieren te voorkomen. De geweldsmeldingen zouden zich daarmee ook beter lenen voor analyse en onderzoek in het kader van een jaarlijkse Geweldsmonitor.

8 Het geweldgebruik in cijfers

Jan Naeyé en Remy Bleijendaal

8.1 Algemeen

Op basis van het onderzoeksmateriaal is vastgesteld dat in de periode 2001-2005 door het personeel in dienst van de regio Amsterdam-Amstelland in totaal 4.086 maal geweld is aangewend tegen één of meer (verdachte) burger(s). Het overgrote deel van deze 4086 geweldsaanwendingen, namelijk 96%, heeft betrekking op het personeel werkzaam bij de wijkteams en bij de teams en afdelingen die de wijkteams ondersteunen (tabel 8.1). Het politieke geweldgebruik speelt zich dus hoofdzakelijk af binnen de basispolitiezorg. De resterende 4% van de geweldsaanwendingen komen voor rekening van de Bureaus Ondersteuning, Dienst Verkeerspolitie, Dienst Centrale Recherche, Dienst Vreemdelingenpolitie, Dienst Materiële Ondersteuning en de Academie Politie Amsterdam-Amstelland.

Tabel 8.1. Aantal politieambtenaren dat geweld heeft aangewend naar korpsonderdeel en soort politiewerk. Aantal geweldsaanwendingen: 4086. Periode 2001-2005.

Korpsonderdeel	Basispolitiezorg	Overig	
Wijkteams	3378	-	83%
Ondersteuningsteam Binnenstad (OTB)	278	-	7%
DEO: hondengeleiders	175	-	4%
Ondersteuningsteam Vervoer (OTV)	65	-	2%
Bureaus Ondersteuning	-	71	2%
Dienst Controle Infrastructuur Verkeer	-	35	0,9%
Dienst Centrale Recherche	-	28	0,7%
DEO: arrestantenverzorgers	-	27	0,7%
Ondersteuningsteam Zuid-Oost	11	-	0,3%
DEO: beredenen	9	-	0,2%
Dienst Vreemdelingenpolitie	-	7	0,2%
Dienst Materiële Ondersteuning	-	1	0%
APAA (IBT)	-	1	0%
Totaal	3916	170	4086
	95,80%	4,20%	100%

* DEO= Dienst Executieve Ondersteuning

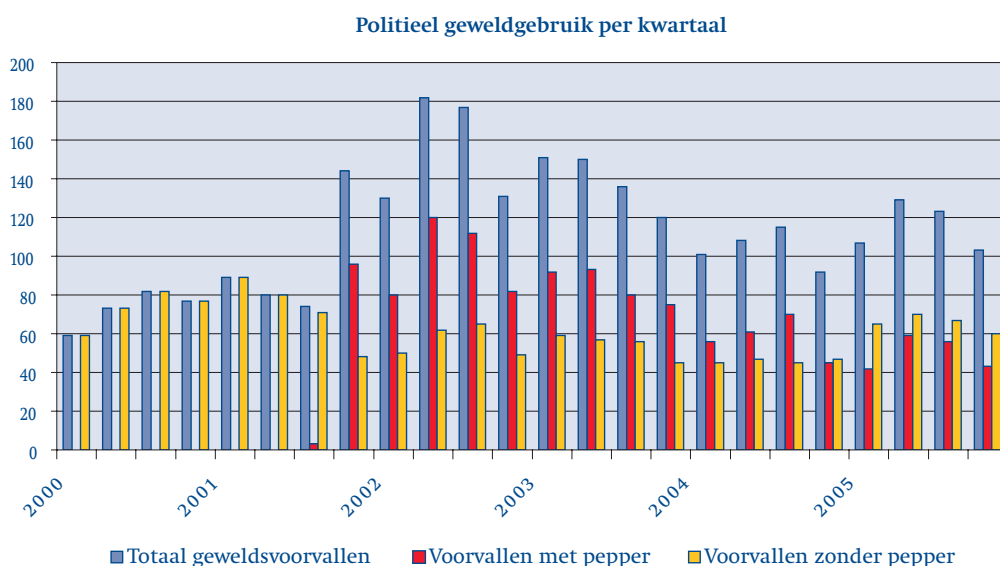
In het vervolg van deze studie wordt de beschrijving en analyse toegespitst op de 3.916 geweldsaanwendingen in de sfeer van de basispolitiezorg. De resterende 4% wordt in de statistische analyse en de daarop gebaseerde tabellen verder buiten beschouwing gelaten. Niet zo zeer omdat het om kleine tot zeer kleine aantallen gaat, maar vooral omdat het werk van de deze dienstonderdelen zodanig van dat van het wijkteam-

werk verschilt, dat onderlinge vergelijking van de geweldsaanwendungen daarmee niet zinvol is.

8.2 Aantal voorvallen

Analyse van het onderzoeksmateriaal wijst uit dat de 3.916 geweldsaanwendungen in de basispolitiezorg kunnen worden herleid tot 2.442 afzonderlijke voorvallen. Anders gezegd: dat zich 2.442 situaties hebben voorgedaan waarin door 3.916 politieambtenaren geweld is aangewend. Dat is dus gemiddeld 1,6 politieambtenaar per voorval.

Uit grafiek 8.1 blijkt dat deze 2.442 geweldsvoorvallen niet gelijkmatig over de kwartalen en jaren zijn verdeeld. Er is sprake van een duidelijke toename in de periode 2002-2003. Het gemiddelde van 488 geweldsvoorvallen per jaar is in deze periode ook aanzienlijk hoger dan de 291 geweldsvoorvallen in het jaar 2000 (Naeyé 2005:84).

Grafiek 8.1. Politieel geweldgebruik per kwartaal. Basispolitiezorg. Aantal geweldsvoorvallen: 2733. Periode 2000-2005.

De toename in de periode 2001-2003 laat zich verklaren door de introductie van pepperspray per 1 oktober 2001 waardoor het totaalaantal geweldsvoorvallen in de jaren 2002 en 2003 fors is toegenomen. De daaropvolgende afname in de jaren 2004-2005 laat zich in hoofdzaak verklaren doordat het gebruik van pepperspray weer geleidelijk is afgenomen (zie verder hoofdstuk 22).

8.3 Soort geweldgebruik

In tabel 8.2 is een overzicht opgenomen van het soort geweldgebruik dat de betrokken politieambtenaren hebben gebruikt in de 2733 geweldsvoorvallen. Het blijkt dat in ruim de helft van de gevallen sprake is geweest van fysiek geweldgebruik (54%) en het gebruik van pepperspray (46%). Op afstand gevolgd door dreigen met het dienstpistool (13%) en het gebruik van de wapenstok (10%). Waarschuwend en gericht schieten komt naar verhouding heel weinig voor.

Omdat per geweldsvoorval meer dan één soort geweld is aangewend (gemiddeld 1,3), komt het totaal van deze percentages uit boven de 100%.

Tabel 8.2. Politieel geweldgebruik naar jaar en soort. Aantal geweldsvoorvallen: 2733. Periode 2000-2005.

Soort politieel geweldgebruik	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal	
Fysiek geweld	178	245	272	305	227	258	1485	54%
Pepperspray*	–	99	394	340	232	200	1265	46%
Wapenstok	35	69	59	40	31	32	266	10%
Diensthond*	12	26	27	15	19	23	122	4%
Vuurwapen:								
– Ter hand nemen	–	6	7	6	5	1	25	1%
– Dreigen vuurwapen	75	69	71	52	38	55	360	13%
– Waarschuwend schieten	3	3	4	1	1	2	14	0,5%
– Gericht schieten	4	7	2	3	6	2	24	0,9%
Overig **	10	32	21	20	6	13	102	4%
Aantal geweldsvoorvallen	291	387	620	557	416	462	2733	100%

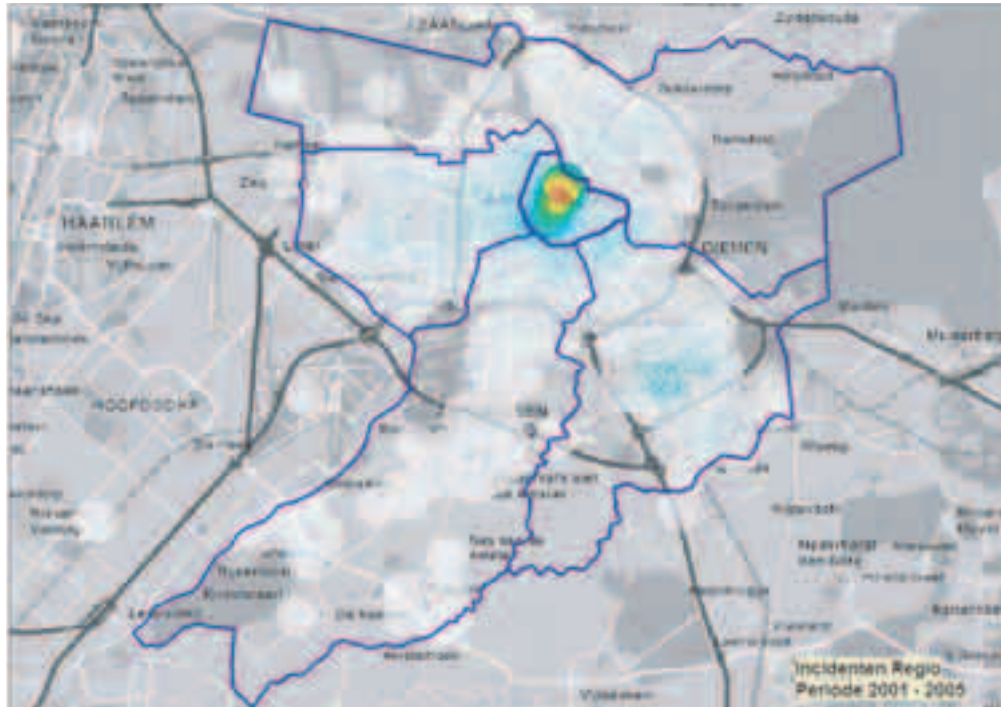
* Inclusief dreigen.

** Geweld door middel van handboeien, geweldgebruik met behulp van portofoon of staaflamp, inzet beredenen, elektrische wapenstok, klemrijden en ander geïmproviseerd geweld.

Uit de onderzoeksgegevens komt verder naar voren dat in circa 85% van de 2733 voorvallen door de betrokken politieambtenaren daadwerkelijk geweld was gebruikt. In circa 15% van de gevallen had de geweldsmelding betrekking op alleen het dreigen met geweldgebruik.

8.4 Geografische spreiding

Het werkgebied van regio Amsterdam-Amstelland bestaat uit zes verschillende gemeenten met in totaal 909.193 inwoners. Circa 82% daarvan woont in de gemeente Amsterdam. Op Kaart 8.1 is door middel van kleuren ('hotspots') aangegeven waar de geweldsvoorvallen zich in de periode 2001-2005 hebben afgespeeld. Duidelijk is te zien dat de meest geweldsvoorvallen hebben plaats gevonden in de binnenstad en de daaraan grenzende woonwijken van de gemeente Amsterdam. Daarnaast is er ook een duidelijke concentratie waar te nemen in stadsdeel Zuidoost.

Kaart 8.1. Spreiding van de geweldsvoorvallen naar postcode. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode: 2001-2005

Gemeenten en stadsdelen

Teneinde meer zicht te krijgen op de spreiding van het geweldgebruik binnen de regio, zijn in tabel 8.3 de geweldsvoorvallen uitgesplitst naar de betrokken gemeenten en naar de verschillende stadsdelen van de gemeente Amsterdam. Omdat er in de stadsdelen in De Baarsjes, Oud-Zuid en Zuider Amstel een overlap bestaat tussen de werkgebieden van de wijkteams en het gebied van de stadsdelen, is het aantal voorvallen in die stadsdelen samengevoegd. Zoals uit de tabel blijkt, hebben verreweg de meeste geweldsvoorvallen, namelijk 96%, plaatsgevonden in de gemeente Amsterdam en amper in de andere gemeenten (samen 4%).

Tabel 8.3. Geweldsvoorvallen naar gemeente en stadsdeel. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 145/5,9%.

Gemeente en stadsdeel	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal	
Amsterdam Centrum	195	283	247	169	179	1073	47%
Amsterdam Zuid-Oost	45	63	51	42	39	240	10%
Amsterdam De Baarsjes/Oud-Zuid/ Zuider Amstel	30	48	44	38	50	210	9%
Amsterdam Oost /Watergraafsmeer	17	41	25	23	21	127	6%
Amsterdam Noord	17	23	25	19	26	110	5%
Amsterdam Westerpark	16	19	16	15	15	81	4%
Amsterdam Oud-West	8	13	12	13	22	68	3%
Amsterdam Geuzenveld	5	18	14	17	13	67	3%
Amsterdam Slotervaart	4	14	13	18	14	63	3%
Amsterdam Osdorp	4	12	15	11	14	56	2%
Amsterdam Zeeburg	9	15	16	9	6	55	2%
Diemen*	6	8	5	5	4	28	1%
Ouder-Amstel*	2	4	2	2	2	12	0,5%
Amsterdam Bos en Lommer	8	8	10	10	3	39	2%
Amstelveen	5	5	12	6	7	35	2%
Aalsmeer	4	5	5	3		17	0,7%
Uithoorn	1	2	1	1	3	8	0,3%
Amsterdam Westpoort	–	–	–	–	1	1	0%
In andere regio	3	3	–	1	–	7	0,3%
Totaal	379	584	513	402	419	2297	100%

* De verdeling tussen Diemen en Ouder-Amstel is een schatting.

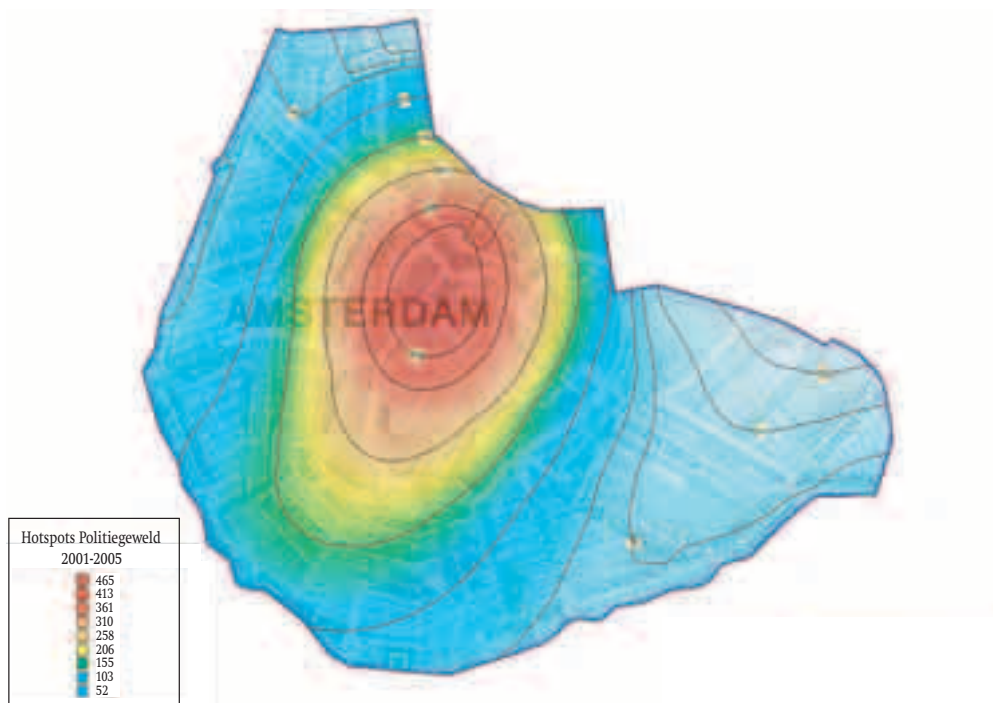
Tabel 8.4. Geweldsvoorvallen naar district. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing 118/4,8%.

District	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal	
D1 Centrum	195	284	247	171	175	1072	46%
D2 Noord	26	39	41	28	36	170	7%
D3 Oost	70	118	83	72	79	422	18%
D4 Zuid	28	49	49	36	54	216	9%
D5 West	58	95	96	94	101	444	19%
Totaal	377	585	516	401	445	2324	
	16%	25%	22%	17%	19%		100%

Districten

Gemeten over de periode 2001-2005 vond circa de helft van alle geweldsvoorvallen plaats in het werkgebied van maar één district. Het politiepersoneel werkzaam in het District 1 Centrum nam namelijk 46% van de geweldsvoorvallen voor zijn rekening. District 5 West en District 3 Oost komen op de tweede en derde plaats (resp. 19% en 18%). District 2 Noord en 4 Zuid kenden naar verhouding het minste aantal geweldsvoorvallen (resp. 7% en 9%).

Wanneer op basis van de postcodes van de geweldsvoorvallen verder wordt ingezoomd op District 1 Centrum dan ontstaat het beeld zoals weergegeven in de hierna volgende kaart. Uit de kleuren is de frequentie van de geweldsvoorvallen af te leiden, de zogenaamde 'hotspots'. Hoe roder hoe meer geweldsvoorvallen.

Kaart 8.2. Geweldsvoorvallen District 1 Centrum. Aantal geweldsvoorvallen: 1072. Periode 2001-2005.

Uit bovenstaande kaart blijkt dat het politieke geweldgebruik in Amsterdam-Amsteland vooral plaatsvindt in het centrum van Amsterdam, niet zo zeer een gebied met een hoge bevolkingsdichtheid maar vooral een gebied met veel bezoekers. Deze conclusie past in het algemeen wel bij de bevinding dat landelijk gezien de helft van het politieke geweldgebruik plaatsvindt in de vijf grootste politieregio's met een duidelijk stedelijk verzorgingsgebied terwijl de andere helft van de geweldsvoorvallen plaatsvindt in de overige 21 regio's, waarbij de regio's met een duidelijk ruraal verzorgingsgebied het laagst scoren (Naeyé 2006: 84).

Wanneer wordt gekeken naar de ontwikkeling over de verschillende jaren, dan blijkt dat het aandeel van District 1 Centrum in het totaalaantal geweldsvoorvallen wel is afgenomen, namelijk van 51% (2001) naar 39% (2005). De districten 2 Noord en 3 Oost zijn in orde van grootte gelijk gebleven terwijl het geweldgebruik in District 4 Zuid is toegenomen van 7% (2001) naar 12% (2005) en in District 5 West van 15% (2001) naar 23% (2005). In bijlage 6 worden de desbetreffende districtsgegevens nader in kaart gebracht.

Uit de jaarcijfers blijkt dus dat er in de geografische spreiding van het geweldgebruik een zekere verschuiving plaatsvindt: vooral minder geweldsvoorvallen in het District 1 Centrum en meer in District 5 West.

Tabel 8.5. Geweldsvoorvallen naar district. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing 112/4,5%.

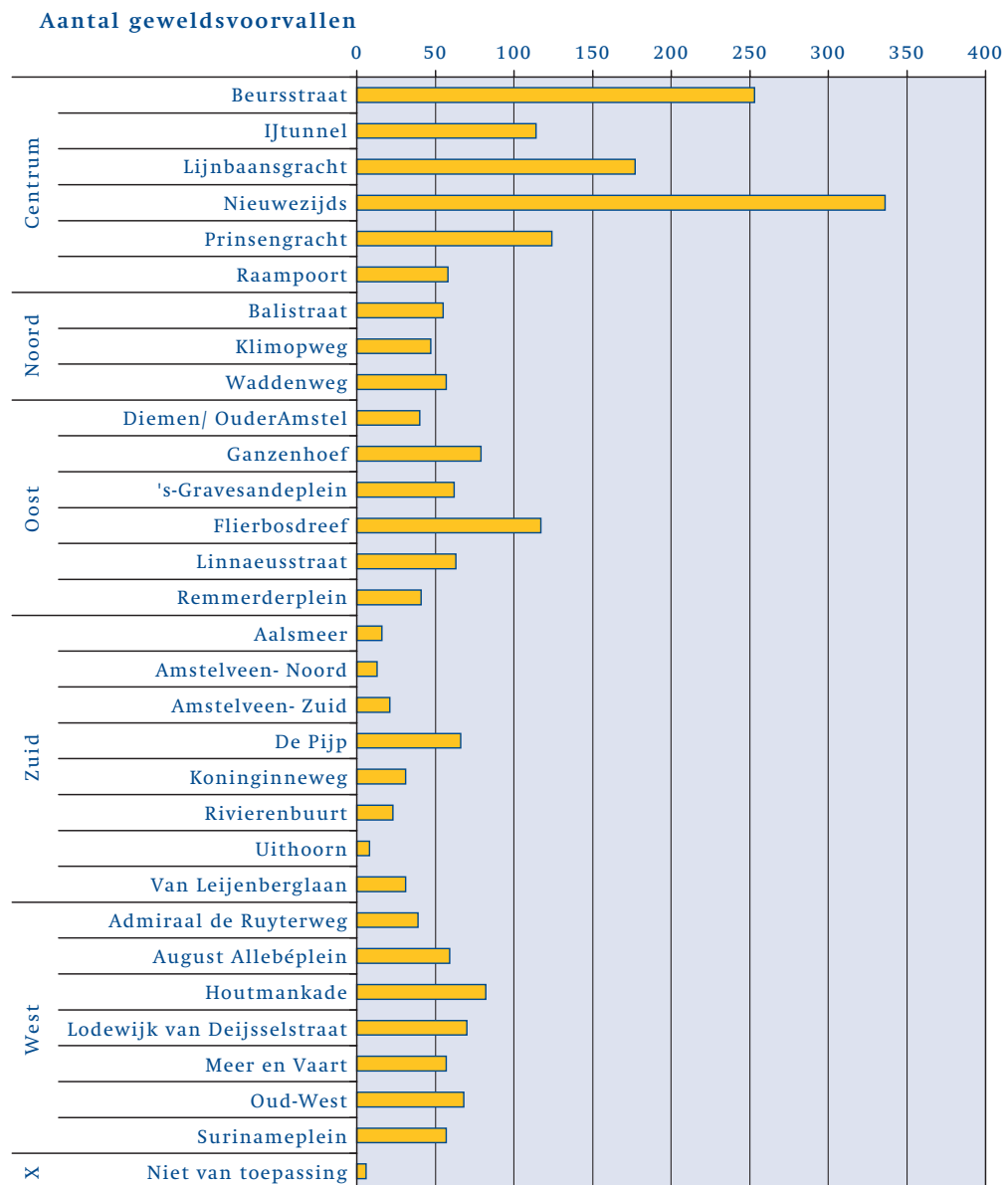
District	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal	
D1 Centrum	51%	48%	48%	43%	39%	1072	46%
D2-D5	49%	52%	52%	57%	61%	1258	54%
Totaal	377	585	516	401	445	2324	100%
	16%	25%	22%	17%	19%	100%	

Wijkteams

Het verschil tussen de districten komt natuurlijk ook tot uitdrukking in de verdeling van de geweldsvoorvallen over de verschillende wijkteams. Qua aantal geweldsvoorvallen bestaan er onderling aanzienlijke verschillen waarbij de wijkteams in het centrum natuurlijk het hoogst uit de bus komen. Het wijkteam Nieuwezijds Voorburgwal kent het grootste aantal geweldsvoorvallen, gevolgd door de wijkteams Beursstraat, Lijnbaansgracht, Prinsengracht en IJtunnel. Ook de wijkteams Flierbosdreef en Houtmankade zitten boven het gemiddelde (figuur 8.1). In de lijn der verwachting kennen de wijkteams in District 4 Zuid, met uitzondering van wijkteam De Pijp, het minst aantal geweldsvoorvallen met wijkteam Uithoorn als hekkensluiter. In figuur 8.1 zijn de nieuwe wijkteams Haven en IJburg buiten beschouwing gelaten omdat op naam van deze wijkteams in de periode 2001-2005 geen geweldsaanwendungen zijn genoteerd.

Locatie

Geweldsvoorvallen vinden voor circa driekwart van de gevallen plaats tijdens optreden op de openbare weg (68%) en op openbare plaatsen waaronder stations (6%) en een enkele keer in het openbaar vervoer (0,5%). In totaal 8% van de geweldsvoorvallen vindt plaats in een woning waaronder enige malen in de tuin (0,8%). Circa 10% van de voorvallen had betrekking op een aangehouden verdachte tijdens het transport of op het politiebureau dan wel in het cellenhuis.

Figuur 8.1. Geweldsvoorvallen naar district en wijkteam. Aantal geweldsvoorvallen 2442. Periode 2001-2005. Missing 172/7%.

Wat het geweldgebruik in een woning betreft, wijkt District 1 Centrum duidelijk af van de andere districten: in District 1 wordt in de woning beduidend minder vaak geweld gebruikt dan in de overige districten.

Tabel 8.6. Locatie van de geweldsvoorvallen naar district. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 159/6,5%.

Locatie	District 1, Centrum	District 2, Noord	District 3, Oost	District 4, Zuid	District 5, West	Totaal
Openbare weg	72%	71%	69%	64%	58%	1555
Woning	2%	17%	11%	16%	16%	194
Openbare gelegenheid (bv. station)	8%	1%	7%	4%	4%	144
Politiebureau	6%	6%	5%	5%	5%	132
Horecagelegenheid	5%	0%	2%	0%	3%	71
Politiecellencomplex	3%	4%	2%	2%	5%	67
Bedrijfsruimte	2%	0%	2%	3%	4%	54
Overige plaatsen	1%	1%	1%	4%	4%	42
Dienstvoertuig	2%	0%	0%	0%	1%	24
Totaal	1058	167	416	209	433	2283

Conclusie: Het politieke geweldgebruik vindt in circa driekwart van de gevallen (77%) plaats in de openbare ruimte: op straat en in openbare (horeca)gelegenheden. Dit percentage komt overeen met het landelijke beeld zoals gemeten in het jaar 2000 (Naeyé 2005: 106). Dat laatste geldt ook voor het geweldgebruik in het dienstvoertuig en op het politiebureau (Naeyé 2005: 107).

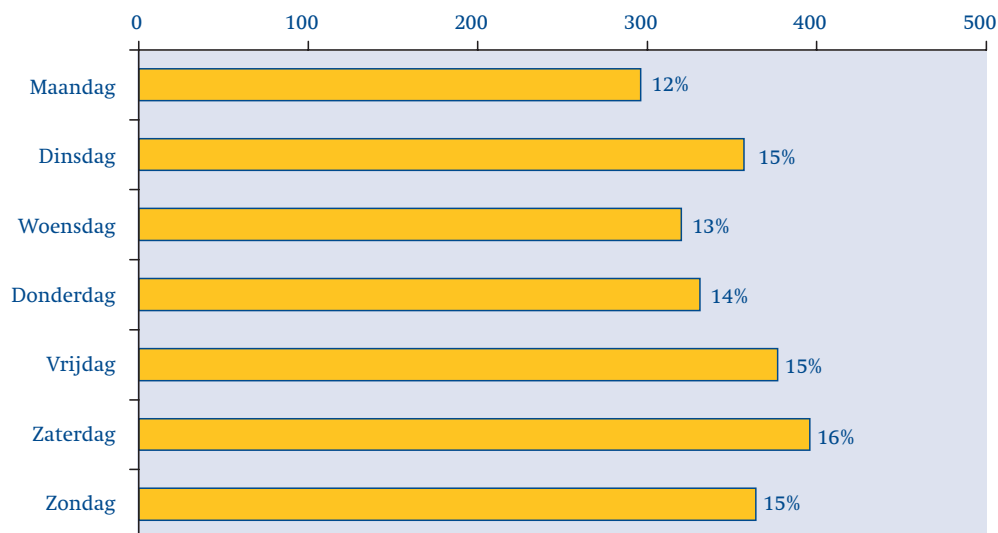
8.5 Spreiding naar tijdstip

De maand van het jaar

Het gerapporteerde geweldgebruik was ongelijk verdeeld over de maanden van het jaar. Opvallend is het relatief kleine aantal geweldsvoorvallen in de maand september (166) en het relatief hoge aantal in de zomermaanden juni (255), juli (234) en augustus (225).

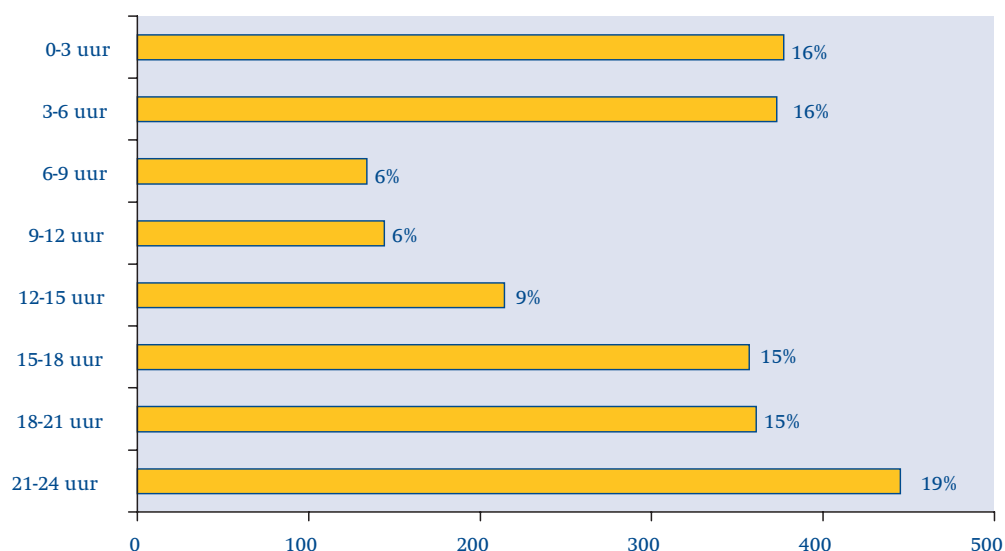
De dag van de week

Ook was het gerapporteerde geweldgebruik ongelijk verdeeld over de dagen van de week. Op maandag vinden beduidend minder geweldsvoorvallen plaats en op zaterdag is een duidelijke piek te zien (figuur 8.2). Het geweldgebruik tussen vrijdagavond en zondagnacht lag in de periode 2001-2005 iets hoger dan het doordeweekse geweldgebruik. Er zou gesproken kunnen worden van een licht weekendeffect. In relatie tot het landelijke weekendeffect (Naeyé 2005: 105) is dit Amsterdamse weekendeffect echter zeer gering.

Figuur 8.2. Geweldsvoorvallen naar dagen in de week. Aantal geweldsvoorvallen 2442. Periode 2001-2005. Missing: 1/0,04%.

Het gegeven dat het weekendeffect voor de gehele regio gering is, gaat niet op voor de afzonderlijke wijkteams. Er zijn op dit punt namelijk aanzienlijke verschillen tussen de wijkteams. Voor een aantal wijkteams vonden de geweldsvoorvallen naar verhouding vaak plaats in het weekend, zoals in de wijkteams Prinsengracht (68%), Uithoorn (63%), Aalsmeer (56%) en Lijnbaansgracht (50%). In het weekend werd het optreden ook vaker geïnitieerd door een opdracht van de meldkamer of een melding door een burger (zie hoofdstuk 8.7). Voor een aantal andere wijkteams vonden de

Figuur 8.3. Geweldsvoorvallen naar uren van de dag. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing 37/1,5%.

geweldsvoorvallen echter juist vaker plaats op de doordeweekse dagen. Het percentage geweldsvoorvallen in het weekend was daardoor naar verhouding lager, zoals in de wijkteams Raampoort (26%), August Allebéplein (27%), Meer en Vaart (28%), Amstelveen-Zuid (29%) en 's-Gravesandplein (29%).

Wanneer onderscheid gemaakt wordt naar het soort strafbaar feit waartegen in het geweldsvoorval werd opgetreden, dan betreft het in het weekend naar verhouding vaker delicten in de openbare orde sfeer (openlijke geweldpleging, ordeverstoring, niet-opvolgen van een ambtelijk bevel, belemmering en wederspanning) en besturen onder invloed. Het geweldgebruik in de doordeweekse dagen vindt naar verhouding vaker plaats tijdens het optreden tegen vermogensdelicten (diefstal), Opiumwetdelicten en verkeersovertredingen.

Het uur van de dag

Zoals uit figuur 8.3 blijkt, was het politieke geweldgebruik niet gelijk verdeeld over de uren van de dag. In de late avond en de nachtelijke uren is het aantal geweldsvoorvallen beduidend hoger. Ruim de helft (51%) van alle geweldsvoorvallen vond plaats tussen 21.00 en 06.00 uur. Dit komt overeen met het landelijke gemiddelde (52%) in 2001 (Naeyé 2006: 104).

8.6 Personele spreiding

Het geweldgebruik is niet gelijk verspreid over het personeel dat gewapend dienst doet. In totaal 1446 executieve politieambtenaren hebben in de periode 2001-2005 samen 3542 maal geweld aangewend. Dat is gemiddeld circa 0,5 maal per jaar, bepaald geen hoog aantal. Een kleine groep politieambtenaren neemt daarentegen een aanzienlijk groter aantal geweldsaanwendungen voor zijn rekening. In totaal 32 politieambtenaren waren samen goed voor 528 geweldsaanwendungen, een gemiddelde van circa 3 geweldsaanwendungen per jaar.

Tabel 8.7. Aantal geweldsaanwendungen per politieambtenaar. Aantal geweldsaanwendungen: 3916. Periode 2001-2005. Missing: 374/9,6%.

Aantal politieambtenaren		Aantal geweldsaanwendungen per politieambtenaar	Aantal geweldsaanwendungen	
756	52%	1	756	21%
267	19%	2	534	15%
168	12%	3	504	14%
140	10%	4-5	620	18%
83	6%	6-10	600	17%
32	2%	11 en meer	528	15%
1446	100%		3542	100%

Het politieke geweldgebruik is ongelijk over het executieve politiepersoneel verspreid. Een heel kleine groep politieambtenaren (2,2% van de geweldgebruikers) is goed voor in totaal 528 geweldsaanwendingen, bijna 15% van het totaal.

Bovenstaande conclusie werp de vraag op of het feit dat een politieambtenaar frequent melding maakt van geweldgebruik, een indicatie vormt voor het feit dat hij of zij het straatwerk niet goed zonder geweld kan uitoefenen of dat dit juist een indicatie is dat hij of zijn niet terugdeinst voor geweldgebruik en op het juiste moment doorzettingskracht toont. Op deze vraag zal in de eindconclusie nader worden ingegaan.

Leeftijd

In het jaar 2000 was in heel Nederland 52% van het gemelde geweldgebruik aangewend door politieambtenaren in de leeftijd tot 35 jaar. In de periode 2001-2005 was dat voor de regiopolitie Amsterdam-Amstelland beduidend hoger, namelijk 63%. Dit verschil wordt gedeeltelijk verklaard doordat de gemiddelde leeftijd van het personeel in de regio Amsterdam-Amstelland (samen met dat van Haaglanden, Rotterdam-Rijnmond en Flevoland) lager is dan het landelijke gemiddelde.

De jongste politieambtenaar die geweldgebruik meldde was 18 jaar en de oudste 58 jaar. Uitgesplitst naar geslacht was de gemiddelde leeftijd voor de mannelijke politieambtenaren 34,1 jaar en voor de vrouwelijke collega's 29,5 jaar.

Aantal dienstjaren

Het aantal dienstjaren is een indicatie voor de mate waarin praktijk ervaring is opgebouwd. Zoals uit tabel 8.8 blijkt, was het aantal dienstjaren van de politieambtenaren die geweld hadden aangewend gemiddeld 9,7. Dat is beduidend lager dan het Nederlands gemiddelde in het jaar 2000, namelijk 12 jaar (Naeyé 2005: 108).

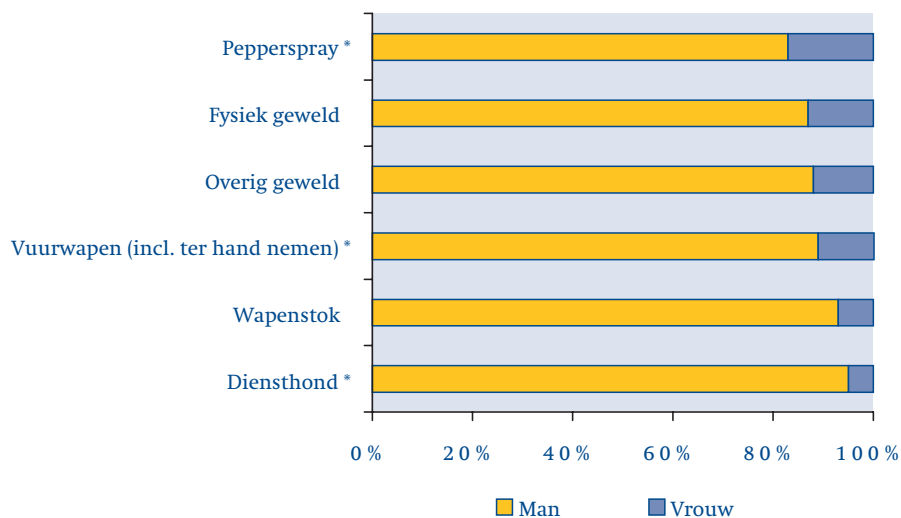
Tabel 8.8. Aantal dienstjaren van de politieambtenaren die geweld hebben aangewend. Aantal geweldsaanwendingen: 3916. Periode 2001-2005. Missing: 944/24,1%.

Dienstjaren	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal	
0-2 jaar	95	106	69	32	25	327	11%
3-5 jaar	137	253	221	155	102	868	29%
6-10 jaar	155	211	181	138	109	794	27%
11-15 jaar	53	89	74	78	78	372	11%
16-20 jaar	40	50	45	38	38	211	7%
21-25 jaar	46	68	56	38	26	234	8%
26-30 jaar	17	36	38	30	14	135	5%
31 jaar en langer	4	9	9	7	2	31	1%
Totaal	547	822	693	516	394	2972	100%
Gemiddeld	9,1	9,4	10	10,4	10,1	9,7	

Het politiepersoneel met tien dienstjaren of minder was verantwoordelijk voor 67% van de gemelde geweldsvoorvallen. Uitgesplitst naar soort geweld lag de gemiddelde leeftijd van de politieambtenaar die een politiesurveillancehond inzette beduidend boven dit gemiddelde, het vuurwapengebruik er iets boven en het gebruik van pepperspray er iets onder. Uitgesplitst naar geslacht was het gemiddeld aantal dienstjaren voor de mannelijke politieambtenaren 10,3 jaar en voor de vrouwelijke collega's 5,3 jaar.

Geslacht

De geweldsaanwendingen werden voornamelijk gemeld door mannelijke politieambtenaren, namelijk in 86% van de gevallen. Gezien het gemiddelde percentage vrouwelijke politieambtenaren dat in de periode 2001-2005 in de regiopolitie Amsterdam-Amstelland gewapend dienst deed, was het aandeel van vrouwelijke politieambtenaren in het totale geweldgebruik beneden het gemiddelde (zie verder hoofdstuk 11).

Figuur 8.4. Soort politieel geweldgebruik naar geslacht van de politieambtenaar die geweld heeft aangewend. Aantal geweldsaanwendingen (*inclusief dreigen): 3916. Periode 2001-2005. Missing: 315/8%.

Rang

Het geweld werd met name aangewend door hoofdagenten (40%) en agenten (26%). De brigadiers namen 20% van de gevallen voor hun rekening en de (hoofd)inspecteurs 8%. Voor de surveillanten en de aspiranten was dat respectievelijk 4% en 1,6%.

Herkenbaarheid

Politieel geweldgebruik wordt in de meeste gevallen (90%) aangewend door politieambtenaren in uniform of in een kledingstuk dat hen als zodanig legitimeert. In de overige gevallen werd er opgetreden in burgerkleding. Tussen de wijkteams bestaan er op dit punt enige verschillen. Het geweldgebruik van de Wijkteams Nieuwezijds

Voorburgwal, Ganzenhoef en IJtunnel werd gemiddeld vaker uitgeoefend door personeel in burger terwijl dat van de wijkteams Prinsengracht, Raampoort, Aalsmeer en Uithoorn vrijwel zonder uitzondering door geüniformeerd personeel werd aangewend.

8.7 Aanleiding van het optreden

Voor de vraag of het geweldgebruik kan worden beheerst door een adequate inschatting van de problemen en mogelijkheden (doel-aanpak-analyse), is nagegaan hoe de politieambtenaren betrokken zijn geraakt bij het voorval waarin geweld werd toegepast. Het belangrijkste onderscheid dat daarbij kan worden gemaakt is dat tussen enerzijds optreden op eigen initiatief en anderzijds het optreden in opdracht van de meldkamer. Zoals uit tabel 8.9 blijkt, kan driekwart (74%) van de geweldsaanwendingen door deze twee criteria worden gekenmerkt.

Tabel 8.9. *Aanleiding van het optreden naar district waar de geweldsaanwending heeft plaatsgevonden. Aantal geweldsvoorvallen: 3916. Periode 2001-2005. Missing: 379/9,7%.*

District	Eigen initiatief	Opdracht meldkamer	Melding collega	Project-opdracht	Melding burger	Overig	Totaal
D1 Centrum	58%	16%	13%	5%	7%	0%	1642
D3 Oost	38%	31%	15%	9%	7%	0%	668
D2 Noord	34%	38%	9%	10%	6%	3%	268
D4 Zuid	32%	40%	8%	10%	8%	2%	303
D5 West	29%	50%	9%	7%	6%	1%	656
Totaal	1586	1029	423	239	237	23	3537
	45%	29%	12%	7%	7%	1%	

Voor het gehele korps geldt dat in circa 45% van de gevallen het geweld is aangewend in situaties waarin de betrokken politieambtenaren optraden op basis van eigen initiatief. Gewoonlijk omdat een strafbaar feit werd ontdekt of tegen een situatie werd opgelopen waarin onmiddellijk handelend optreden geboden was. Tussen de districten blijken er op dit punt duidelijke verschillen te bestaan. In District 1 Centrum werd bijvoorbeeld in 58% van de geweldsgevallen op eigen initiatief opgetreden terwijl dat in District 5 West maar in 29% het geval was. Per wijkteam komt dit binnenstadseffect nog nadrukkelijker tot uiting, zoals bij de wijkteams Beurstraat (65%), Nieuwezijds Voorburgwal (64%) en Prinsengracht (63%).

Voor het optreden in opdracht van de meldkamer liggen de percentages andersom. In District 1 Centrum werd maar in 16% van de gevallen de situatie gestart in opdracht van de meldkamer terwijl in District 5 West dat 50% was. In een aantal wijkteams is dat naar verhouding nog vaker het geval. Zo vond in wijkteam Amstelveen-Noord 63% van de geweldsaanwendingen plaats tijdens door de meldkamer aange-

stuurd optreden. In de wijkteams Oud-West, Houtmankade en Meer en Vaart van District 5 West was dat respectievelijk 61%, 57% en 54%.

Met betrekking tot de rol van de meldkamer tekent zich dus een kenmerkend verschil af tussen de districten. Politieambtenaren van District 1 Centrum worden naar verhouding weinig (16%) door de meldkamer naar situaties gestuurd waarin geweld wordt aangewend terwijl dat voor de politieambtenaren in District 5 West naar verhouding vaak (50%) aan de orde is. De verklaring hiervoor is dat het personeel in District 1 Centrum veelvuldig – zonder tussenkomst van de meldkamer – via de portofoon vanuit het bureau worden aangestuurd.

Tabel 8.10. Aanleiding van het optreden naar top-10 van strafbare feiten waartegen werd opgetreden. Totaal aantal geweldsaanwendingen: 3916. Periode 2001-2005. Missing: 591/15,0%.

Strafbaar feit	Eigen initiatief	Opdracht meldkamer	Melding burger	Opdracht	Melding collega	Totaal
1 Bedreiging met misdrijf	23%	43%	6%	10%	19%	230
2 Opiumwet	71%	4%	3%	5%	17%	381
3 Moord en doodslag*	16%	56%	7%	5%	16%	166
4 Belediging	65%	13%	2%	4%	16%	242
5 Wet wapens en munitie	13%	62%	8%	3%	11%	122
6 Diefstal met geweldpleging	21%	48%	9%	6%	11%	143
7 Politietaak	24%	45%	11%	10%	10%	156
8 Wildplassen	81%	3%	1%	5%	9%	75
9 Gekwalificeerde diefstal	32%	45%	8%	6%	9%	195
10 Mishandeling	32%	41%	11%	7%	9%	422

* Inclusief poging

Zoals uit tabel 8.10 blijkt, wordt het verschil tussen het optreden op basis van eigen initiatief en op bevel van de meldkamer grotendeels bepaald door het soort strafbaar feit waartegen wordt opgetreden. Tijdens het optreden op eigen initiatief ligt het geweldgebruik vooral in de overtredingsfeer (wildplassen) en in de sfeer van de Opiumwet. Dit soort strafbare feiten wordt gekenmerkt door het feit dat hiervan zelden aangifte wordt gedaan en dat de opsporing afhankelijk is van persoonlijk initiatief c.q. van de ontdekking op heterdaad. Het optreden tegen verboden (vuur)wapenbezit (WWM), (poging) moord/doodslag en diefstal met geweldpleging vond daarentegen vaker plaats in opdracht van de meldkamer.

8.8 Bekendheid met identiteit

Uit tabel 8.11 blijkt dat in ruim 80% van de gevallen het geweldgebruik was gericht tegen een persoon waarvan de identiteit niet bekend was. Een punt van overweging in de resterende 20% zou kunnen zijn om de voorgenomen aanhouding uit te stellen tot een geschikt moment waarop geen geweldgebruik meer nodig zou zijn. Dit uitgangs-

Tabel 8.11. Bekendheid met de identiteit van de verdachte naar soort politieel geweldgebruik. Aantal geweldsaanwendingen: 3916. Periode 2001-2005. Missing: 492/12,6%.

Politieel geweldgebruik	Identiteit bekend	Vermoeden van identiteit	Identiteit niet bekend
Fysiek	18%	3%	79%
Wapenstok	8%	3%	89%
Pepperspray	20%	2%	78%
Diensthond	12%	1%	88%
Vuurwapen	8%	3%	89%
Overig	21%	2%	77%
Totaal geweldsaanwendingen	17%	3%	80%

punt is ten aanzien van vuurwapengebruik in art. 7 lid 3 Ambtsinstructie 1994 expliciet voorgeschreven. Van het vuurwapen mag namelijk geen gebruik worden gemaakt indien de identiteit van de aan te houden persoon bekend is en redelijkerwijs mag worden aangenomen dat uitstel van de aanhouding geen onaanvaardbaar te achten gevaar voor de rechtsorde met zich brengt.

Het geweldsmeldingsformulier bevat geen vraag met betrekking tot de aanvaardbaarheid van uitstel. Dat is eigenlijk ook wel logisch omdat in het geval dat voor uitstel is gekozen in beginsel mag worden aangenomen dat de aanhouding naderhand geweldloos is verlopen. Uit het feit dat er wel geweld is aangewend, zou dus kunnen worden afgeleid dat uitstel door de betrokken politieambtenaren in het concrete geval onaanvaardbaar werd geacht. Over de vraag of dat oordeel terecht was, kunnen op basis van het onderzoeksmateriaal geen uitspraken worden gedaan.

8.9 Doel van het politieel geweldgebruik

Politieambtenaren geven in de geweldsmeldingen aan dat gemiddeld in 79% van de gevallen het geweldgebruik tot het beoogde doel heeft geleid, terwijl in 9% van de gevallen het doel gedeeltelijk bereikt is. In circa 12% van geweldsvoorvallen werd het doel van het geweldgebruik niet bereikt. Deze percentages gelden in gelijke mate voor alle soorten geweldsvoorvallen. Alleen met betrekking tot de hulpverleningstaak lag het percentage niet-bereikte voorvallen iets hoger, namelijk op circa 15%. De conclusie is dat het geweldgebruik in de meeste gevallen (88%) tot het beoogde doel heeft geleid. Dit percentage ligt in de orde van grootte van het landelijk percentage in 2000 (Naeyé 2005: 99).

De vraag of uit dit percentage zou kunnen worden afgeleid dat politieambtenaren hun geweldsbevoegdheid adequaat hebben ingezet of pas tot geweldgebruik overgaan als de situatie daarmee succesvol kan worden opgelost, laat zich op basis van het onderzoeksmateriaal niet beantwoorden. Dat laatste werpt de belangrijke vraag op hoe vaak en in welke soort gevallen noodzakelijk politieoptreden achterwege is gebleven, enkel en alleen omdat de betrokken politieambtenaren terugdeinsden voor het geweldgebruik. Deze vraag ligt buiten de opzet van dit onderzoek. Dat laatste

geldt overigens ook voor de vraag in welke gevallen politieambtenaren door professioneel optreden in riskante situaties geweldgebruik juist hebben voorkomen.

8.10 Aantal personen waartegen geweld werd aangewend

Zoals uit tabel 8.12 blijkt, hebben in 2005 de meeste geweldsvoorvallen betrekking gehad op situaties waarin politieambtenaren hun geweldsbevoegdheid gebruikten tegen één persoon (87%). Dit correspondeert met het landelijke percentage (86%) in het jaar 2000 (Naeyé 2005: 101). Geweldgebruik tegen meer dan drie personen behoort tot de uitzonderingen. In een geval bestond de groep uit 125 personen en waren er ten minste 60 politieambtenaren ter plaatse. Verder blijkt dat in 199 op de 378 geweldsvoorvallen (53%) het geweldgebruik plaatsvindt in één-op-één-situaties. In 2000 was dat percentage 51% (Naeyé 2005: 101). Het politieke geweldgebruik in de basispolitiezorg vindt dus hoofdzakelijk plaats in kleinschalige aanhoudingsactiviteiten. Zoals in de inleiding is gesteld: politiewerk vereist soms doortastendheid en moed.

Tabel 8.12. Aantal politieambtenaren dat geweld heeft aangewend naar het aantal personen waartegen geweld is gebruikt. Aantal geweldsvoorvallen: 445. Jaar: 2005. Missing: 67/15,1%.

Aantal politieambtenaren dat geweld heeft aangewend	Aantal personen waartegen geweld is aangewend				Totaal
	1	2	3	4 of meer	
1	199	9	5	2	215
2	92	11	5	2	110
3	27	3	2	–	32
4	5	2	1	1	9
5	3	–	–	1	4
6	3	3	1	–	7
8	–	–	–	1	1
Totaal	329	28	14	7	378
	87%	7%	4%	2%	100%
<i>Landelijk percentage in 2000</i>	86%	9%	3%	3%	

8.11 Relatie met het aantal aanhoudingen

Uit de voorafgaande paragrafen is gebleken dat het politieke geweldgebruik in de periode 2001-2005 zich vooral afspeelt in de binnenstad van Amsterdam. Gezien het feit dat het politieke geweldgebruik zich in 85% van de gevallen afspeelt in aanhoudings-situaties, ligt de veronderstelling voor de hand dat het aantal geweldsvoorvallen binnen een geografische eenheid zoals een gemeente, district of wijkteams, in beginsel zal samenhangen met het aantal personen dat is aangehouden wegens het plegen van een strafbaar feit (meestal een misdrijf).

Tabel 8.13. Geweldsvoorvallen en aanhoudingen in de regio Amsterdam-Amstelland naar gemeente. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 117/4,8%.

Gemeente	Inwonersaantal	Geweldsvoorvallen	Aanhoudingen
Amsterdam	82%	96%	95%
Amstelveen	9%	1,5%	3%
Uithoorn	3%	0,3%	0,6%
Diemen	2,6%	1,2%	1%*
Aalsmeer	2,6%	0,7%	0,5%
Ouder-Amstel	1,5%	0,5%	0,4%*
Totaal	909.193	2.325	195.028

* Het totaal aantal aanhoudingen van Diemen en Ouder-Amstel was 2638. Omdat de verdeling daarvan tussen deze gemeenten niet kon worden vastgesteld, is het aantal aanhoudingen over beide gemeenten geschat op basis van het aantal geweldsvoorvallen.

Om meer zicht te krijgen op de vraag of de omvang van het politieke geweldgebruik inderdaad samenhangt met het aantal aanhoudingen, zijn in tabel 8.13 het inwonersaantal, het aantal geweldsvoorvallen en het aantal aanhoudingen naast elkaar gezet.

Uit tabel 8.13 blijkt dat het aantal geweldsvoorvallen in de kleinere gemeenten binnen het werkgebied van regio Amsterdam-Amstelland niet samenhangt met het aantal inwoners. De tabel laat ook zien dat er wel een duidelijke samenhang bestaat tussen het aantal geweldsvoorvallen en het aantal aanhoudingen. Het aantal aanhoudingen is dus een goede voorspeller van de omvang van het politieke geweldgebruik, ook in de gemeenten met een relatief gering aantal aanhoudingen. Dat betekent dat een politieambtenaar die naar verhouding veel verdachten aanhoudt, gemiddeld ook vaker geweld zal aanwenden.

Tabel 8.14. Gemiddelde executieve sterkte over de periode 2001-2005 (exclusief aspiranten en surveillanten), aantal aanhoudingen en aantal geweldsvoorvallen per district. Periode 2001-2005.

District	Sterkte (fte)	Aanhoudingen	Gewelds-voorvallen*	Aanhoudingen		
				met geweld-gebruik	Aanhoudingen per fte	Geweldsvoorvallen per fte
D1 Centrum	462	79.820	1072	1,34%	173	2,3
D2 Noord	193	16.322	170	1,04%	85	0,9
D3 Oost	330	41.649	422	1,01%	126	1,3
D4 Zuid	462	24.477	216	0,88%	53	0,5
D5 West	442	35.214	444	1,26%	80	1
Totaal	1890	197.482	2324	1%	104	1.2

* Inclusief 15% dreiging met geweld

In totaal 46% van de geweldsvoorvallen in de periode 2001-2005 vond plaats in het werkgebied van District 1 Centrum. Over de jaren is het aandeel van Centrum wel gedaald, van 51% in 2001 naar 39% in 2005. Ook absoluut is het aantal geweldsvoorvallen in het Centrum gedaald.

Uit tabel 8.14 blijkt dat er op kerncijfers nogal wat verschillen tussen de districten bestaan. Het percentage aanhoudingen met geweldgebruik kwam in de periode 2001-2005 uit op 1%, een getal gelijk aan het landelijke gemiddelde (1%) in het jaar 2000 (Naeyé 2006: 89). Als vuistregel kan gelden dat gemiddeld circa 1 op de 100 verdachten niet zonder geweldgebruik kan worden aangehouden.

8.12 Relatie met het soort strafbaar feit

Tabel 8.15 bevat het overzicht van de top-10 van de strafbare feiten waarbij tijdens de aanhouding geweld is gebruikt. Hierbij is het aantal geweldsvoorvallen afgezet tegen het totaal aantal aanhoudingen per delict. Met betrekking tot de aanhouding voor de delicten genoemd in deze top-10 geldt dat tegen de desbetreffende verdachten frequenter geweld moet worden gebruikt dan gemiddeld.

De meeste geweldsaanwendungen per aanhouding vinden plaats in het geval de politieambtenaar een aanhouding verricht terzake belediging (5%), moord en doodslag (4%) en indien sprake is van het niet voldoen aan een ambtelijk bevel of belemmering van de aanhouding (3%).

Er zijn natuurlijk ook strafbare feiten waarvoor het geweldgebruik bij aanhouding beneden het gemiddelde scoort. Voor rijden onder invloed zijn in de periode 2001-2005 bijvoorbeeld 20977 verdachten aangehouden waarbij maar in 53 gevallen geweld werd gebruikt. Dat betekent dat in maar 1 op de 395 gevallen geweld noodzakelijk was (0,25: 100).

Tabel 8.15. Top-10 van de strafbare feiten waartegen met geweldgebruik is opgetreden in verhouding tot het aantal aanhoudingen voor dat feit. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 274/11,2%.

Strafbaar feit		Geweldsvoorvallen	Aantal aanhoudingen	Geweldsvoorvallen/ aantal aanhoudingen
1	Belediging	148	2966	5:100
2	Moord en doodslag	96	2524	4:100
3	Ambtelijk bevel / belemmering	193	6971	3:100
4	Mishandeling	257	9695	3:100
5	Bedreiging met misdrijf	161	6426	3:100
6	Wet wapens en munitie	59	2456	2:100
7	Wildplassen	51	2192	2:100
8	Openlijke geweldpleging	77	4196	2:100
9	Huis- en lokaalvredebreuk	31	1727	2:100
10	Opiumwet	251	15611	2:100

Tabel 8.16 geeft het verband weer tussen het geweldsmiddel en het soort strafbaar feit waartegen is opgetreden weergegeven. Doordat de geweldsmiddelen tijdens één voorval gecombineerd kunnen worden ingezet, kunnen de percentage opgeteld hoger uitvallen dan 100%.

Fysiek geweldgebruik wordt vooral toegepast bij aanhoudingen in verband met de Opiumwet (74%), belediging (67%) en wildplassen (59%). In gevallen waarin wordt opgetreden ter uitvoering van de hulpverleningstaak, voornamelijk agressieve verstoorde die onder controle dienen te worden gebracht, wordt naar verhouding het vaakst gebruikgemaakt van pepperspray (80%). Dat geldt ook voor de aanhoudingen terzake besturen onder invloed (68%) en wildplassen (67%).

In 71% van de 59 geweldsvoorvallen waarbij is opgetreden in het kader van de Wet wapens en munitie is van het dienstvuurwapen gebruikgemaakt. Ook tijdens de voor-

Tabel 8.16. Soort strafbaar feit waartegen is opgetreden. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 274/11,2%.

Strafbaar feit	Fysiek-	Wapenstok	Pepperspray	Diensthond	Vuurwapen	Overig	Aantal Gewelds-voorvallen
1 Mishandeling	63%	12%	55%	3%	8%	4%	257
2 Opiumwet	74%	8%	61%	2%	3%	1%	251
3 Ambtelijk bevel/belemmering	59%	20%	51%	10%	2%	6%	193
4 Bedreiging met misdrijf	38%	6%	57%	2%	25%	2%	161
5 Gekwalificeerde diefstal	42%	1%	38%	14%	28%	9%	152
6 Belediging	67%	12%	51%	3%	0%	4%	148
7 Diefstal met geweldpleging	33%	4%	19%	4%	54%	3%	116
8 Moord en doodslag	40%	8%	32%	5%	50%	13%	96
9 Hulpverlening	44%	8%	82%	2%	2%	4%	89
10 Vernieling of beschadiging	53%	14%	63%	2%	5%	5%	88
11 Ordeverstoring SR	64%	6%	53%	3%	1%	1%	78
12 Openlijke geweldpleging	51%	23%	44%	10%	6%	5%	77
13 Wet wapens en munitie	29%	3%	22%	2%	71%	5%	59
14 Algemene Politieverordening	51%	11%	60%	6%	0%	4%	47
15 Besturen onder invloed	58%	8%	68%	0%	6%	6%	53
16 Diefstal	54%	7%	50%	7%	7%	0%	46
17 RVV en WVV overig	63%	5%	55%	0%	5%	3%	40
18 Wildplassen	59%	12%	63%	0%	0%	0%	51
19 Huis- en lokaalvredebreuk	65%	13%	48%	0%	0%	0%	31
20 Overig	52%	12%	57%	5%	7%	1%	108
Totaal	54%	10%	52%	5%	14%	4%	2168

vallen waarbij sprake is van diefstal met geweld en (poging tot) moord en doodslag wordt het meest voor het vuurwapen gekozen (54% resp. 50%).

Zoals te verwachten is, wordt de surveillancehond naar verhouding vaak ingezet bij diefstal met braak, bijvoorbeeld bij het zoeken van daders die zich verstopt hebben (14%) en bij het optreden tegen openlijke geweldpleging, zoals vechtpartijen e.d. (10%).

Genoemde percentages moeten worden gezien in de context van het aantal aanhoudingen. Wanneer in 71% van de 59 geweldsvoorvallen waarbij is opgetreden in het kader van de Wet wapens en munitie van het dienstvuurwapen gebruik is gemaakt, gaat het nog steeds om weinig gevallen.

Zoals uit tabel 8.17 blijkt, bestaat het vuurwapengebruik voornamelijk uit dreigen. Alleen in de vuurwapengevallen terzake (poging tot) moord en doodslag vinden relatief veel gerichte schoten plaats (37%).

Tabel 8.17. Soort politieel vuurwapengebruik naar top-10 van de strafbare feiten waartegen is opgetreden. Periode 2001-2005.

Strafbaar feit	Dreigen		Gericht schieten
	vuurwapen	Waarschuwend schieten	
1 Diefstal met geweldpleging	56	2	2
2 Moord en doodslag (incl. poging)	46	4	7
3 Bedreiging met misdrijf	38	1	2
4 Gekwalificeerde diefstal	40	2	3
5 Wet wapens en munitie	42	1	2
6 Mishandeling	16	–	1
7 Opiumwet	7	–	–
8 Openlijke geweldpleging	4	–	–
9 Diefstal	3	–	1
10 Vernieling	4	–	–
Overig	16	1	1
Totaal	272	11	19
Gemiddeld per jaar	54	2.2	3.8

8.13 Letsel bij burgers

Van 1846 geweldsvoorvallen in de periode 2001-2005 kon aan de hand van het geweldsmeldingsformulier en het dossieronderzoek worden vastgesteld of het politieke geweldgebruik tot letsel bij de (verdachte) burgers heeft geleid. Dat bleek 500 maal (licht letsel) en 42 maal (ernstig letsel) het geval te zijn geweest, zoals uit tabel 8.18 blijkt.

Tabel 8.18. Soort letsel van de (verdachte) burgers waartegen geweld is gebruikt naar jaar van het geweldgebruik. Periode 2001-2005. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Missing: 596/24,4%.

Letsel	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal	
Geen	205	385	275	181	255	1301	70%
Gering letsel	101	98	98	88	115	500	27%
Ernstig letsel	10	9	9	6	8	42	2%
Dodelijk letsel	1	–	1	1	–	3	0%
Totaal	317	492	383	276	378	1846	100%
Letsel totaal	112	107	108	95	123	109	

Dodelijk letsel

Uit het dossieronderzoek blijkt dat de Rijksrecherche in de periode 2001-2005 drie-maal onderzoek heeft ingesteld naar aanleiding van een dodelijk schot afgevuurd uit een dienstpistool. Het betreft de volgende gevallen.

1. Op 11 december 2001 probeert een politieambtenaar in de Bijlmer een jongeman aan te houden op verdenking van een poging tot inbraak in een winkelpand. Tijdens de daarop volgende worsteling wordt de jongen dodelijk getroffen door een kogel uit het dienstpistool (casus Arenaboulevard).
2. Op 6 augustus 2003 krijgt een man in een eetcafé in Amsterdam West ruzie met een groep mannen. Hij loopt de zaak uit, maar komt even later terug met een groot mes, waarmee hij rechtstreeks inloopt op één van de agenten die intussen ter plaatse zijn gekomen. Deze agent schiet één maal en treft de man dodelijk (casus Mercatorplein).
3. Op 8 augustus 2004 zit er een Duitse jongeman op een bank in het park op het Frederiksplein in Amsterdam. Hij heeft een vuurwapen in zijn hand. Al de politie ter plaatse komt, schiet hij op de agenten. Zeven agenten schieten vervolgens op de man, die ter plaatse overlijdt (casus Frederiksplein).

Deze drie dodelijke gevallen, die veel aandacht hebben getrokken, zijn meer in detail beschreven in bijlage 1. In de eerste twee zaken werd door de nabestaanden een beklag ingediend bij het Gerechtshof (art. 12 Sv) over het feit dat de Officier van Justitie de betrokken schutter niet strafrechtelijk wilde vervolgen. Over de afloop hiervan wordt verslag gedaan in hoofdstuk 21. In het derde geval bleek de jongeman bewust de confrontatie met de politie te hebben gezocht (*suicide by cop*).

Daarnaast zijn er in de periode 2001-2005 ook twee personen overleden tijdens hun arrestatie, waarbij geen direct causaal verband is gebleken tussen het politieel geweldgebruik en de dood. Het gaat hierbij om de volgende twee gevallen.

1. Een verstoord persoon wordt aangehouden na naar het wapen te hebben gegrepen van een politieambtenaar. Uiteindelijk is de man met behulp van vier politieambtenaren geboeid. De verstoorde krijgt op een gegeven moment een hartstilstand, waarop de ambtenaren in het bureau overgaan tot reanimatie. De man wordt afgevoerd naar het ziekenhuis, maar overlijdt drie dagen later. De eerste schouwing wijst in de richting van oververhitting door de aanhouding in combinatie met het gebruik van heroïne en cocaïne. De zaak is onderzocht door de Rijksrecherche.
2. De tweede zaak betreft de aanhouding van een verstoord man onder invloed van medicijnen. Een man van 60 jaar, woonachtig in een verzorgingstehuis, is sinds de dood van zijn vrouw meerdere malen door het lint gegaan. Als dit weer een keer gebeurt, komen zes politieambtenaren ter plaatse. De man ligt op de grond. Vier van de ambtenaren proberen de man te helpen, maar boeien hem eveneens. Als de man geboeid is, ontsteekt de man opnieuw in razernij. Uiteindelijk stopt de man zijn verzet en sterft aan een hartaanval. De politieambtenaren proberen de man te reanimeren terwijl artsen erbij staan.

Rake schoten

Uit het dossieronderzoek blijkt dat de Rijksrecherche in de periode 2001-2005 ook zes keer onderzoek heeft gedaan naar een geval waarin een (verdachte) burgers niet-dodelijk letsel had opgelopen als gevolg van een kogel uit een dienstpistool. Het Amsterdamse aandeel in het totaal van 'rake zaken' in Nederland is hiermee in de loop van de afgelopen 25 jaar teruggelopen van ongeveer een derde einde jaren 1970, begin jaren 1980 tot minder dan een vijfde medio jaren 2000.

De schietvoorvallen van de politie Amsterdam-Amstelland in de jaren 2001 tot en met 2005 betreffen de volgende geweldsvoorvallen.

1. Op 10 januari 2001 probeert de politie een bestuurder van een busje aan te houden, die ervan wordt verdacht eerder die avond een snelkraak te hebben gepleegd. Na een achtervolging schiet de politie op het busje. De bestuurder raakt gewond door één of meer politiekogels.
2. Op 24 juli 2003 probeert de politie een gestoorde man aan te houden. Op een onbewaakt moment weet de man één van de twee betrokken agenten neer te steken. De andere agent schiet op de verdachte. Deze raakt gewond.
3. Een agent op een motorfiets ziet op 18 mei 2004 twee mannen op een brommer zonder helm op met hoge snelheid over de stoep rijden. De motorrijder probeert hen te doen stoppen. Dat lukt niet. Tijdens de achtervolging bedreigt één van de mannen de agent met een vuurwapen. De agent schiet meermalen, maar de verdachten ontkomen. Pas maanden later wordt één van de mannen aangehouden. Hij bleek te zijn geraakt.
4. Op 2 november 2004 schiet een man iemand dood op straat. De verdachte loopt weg. De politie is snel ter plaatse en volgt de man om hem te gaan aanhouden. De man opent het vuur op de politie. De politie treft de verdachte in zijn onderbeen en hij wordt aangehouden.

5. In een gezin met opgroeiende kinderen is de man des huizes op 7 november 2004 gewelddadig. De politie komt ter plaatse. De man ontlucht zijn woning en wil weggrijden, maar rijdt daarbij in op een politieambtenaar. Deze schiet op de man in de auto en raakt hem daarbij in zijn knie.
6. Na een gewapende overval op 29 juli 2005 bedreigt een van de daders de politieambtenaren die hem willen aanhouden met een pistool. De politie vuurt een gericht schot af dat mist en de verdachte vlucht de bosjes in en verschanst zich onder een brug. Wanneer onderhandelen niets uithaalt, schiet een lid van het arrestatieteam hem het pistool uit zijn hand waarna de verdachte kan worden aangehouden.

In alle zes de gevallen waarin politiekogels letsel hebben veroorzaakt, trad de politie dus op ter zake van ernstige, geweldgerelateerde strafbare feiten, zoals moord en doodslag, verboden wapenbezit en bedreiging. In alle gevallen vond het politieoptreden plaats op de openbare weg of op een bedrijventerrein. Een meer gedetailleerde beschrijving van deze rake zaken is opgenomen in bijlage 1.

Letsel per geweldsmiddel

Om de kans op letsel per geweldsmiddel te bepalen, zijn in de hierna volgende tabel 8.19 alleen de geweldsvoorvallen opgenomen waarin één soort geweldsmiddel is gebruikt. Wanneer in een bepaald geval een combinatie van verschillende soorten geweldgebruik is toegepast, laat het onderzoeksmateriaal namelijk niet toe precies vast te stellen door welk soort geweld het letsel is veroorzaakt. Omdat de hiervoor genoemde 'rake schoten' op dit punt voor zich zelf spreken, worden die paar gevallen hier buiten beschouwing gelaten. Dat geldt ook voor het dreigen met geweld, dat immers geen letsel veroorzaakt.

Tabel 8.19. Soort politieel geweldgebruik naar soort letsel van de (verdachte) burger waartegen geweld is gebruikt. Aantal geweldsvoorvallen: 1407. Periode 2001-2005. Missing: 262/18,6%.

Politieel geweldgebruik	Geen letsel	Gering letsel	Ernstig letsel	Dood	Totaal	Kans op letsel
Diensthond	–	43	1	–	44	100%
Pepperspray	519	–	–	–	519	0%
Fysiek	240	248	19	–	507	53%
Wapenstok	37	19	–	–	56	34%
Overig	13	5	1	–	19	32%

Zoals mag worden verwacht is de kans op letsel bij het stellen van de surveillancehond 100%. Wanneer de hond bijt, levert dat per definitie letsel op. Het pepperspraygebruik levert nooit letsel op. De verdachte die door de pepper geraakt wordt, heeft per definitie vrijwel altijd hevige pijn, maar dit is in dit onderzoek niet aangemerkt als letsel, omdat

na het schoonwassen de pijn weer snel verdwenen is en er geen gevallen uit 2001-2005 bekend zijn geworden waarin een verdachte blijvende gevolgen aan de pepper heeft overgehouden.

Tabel 8.20. Soort geweldgebruik door (verdachte) burger naar soort letsel van de (verdachte) burger als gevolg van politieel geweldgebruik. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 596/24,4%.

Geweldgebruik door (verdachte) burger	Geen letsel	Gering letsel	Ernstig letsel	Dood	Totaal	Kans op letsel
Slagwapen	67	10	1	–	78	14%
Steekwapen	114	22	4	1	141	19%
Vuurwapen	156	17	6	1	180	13%

Uit tabel 8.20 blijkt een opmerkelijk feit. Wanneer een verdachte de politie bedreigt met een vuurwapen of daarmee op de politie schiet, is de kans dat de betrokkene door het politieel geweldgebruik bij zijn aanhouding letsel oploopt maar 13%. Veel van deze zaken worden opgelost doordat de politieambtenaren met hun dienstpistool dreigen en zeer terughoudend zijn in het gericht vuur afgeven (zie verder hoofdstuk 12.5). Wanneer de verdachte aanvalt of dreigt met een slag- of steekwapen ligt de kans op letsel iets hoger.

Tabel 8.21. Top-10 van de strafbare feiten waartegen met geweldgebruik is opgetreden naar soort letsel van de (verdachte) burger. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 632/25,9%.

Strafbaar feit	Geen letsel	Gering letsel	Ernstig letsel	Dood	Totaal	Kans op letsel
1. Openlijke geweldpleging	21	19	3	–	43	51%
2. Huis- en lokaalvredebreuk	12	10	2	–	24	50%
3. Belediging	66	38	5	–	109	39%
4. Ambtelijk bevel /belemmering	90	52	4	–	146	38%
5. Mishandeling	125	66	2	–	193	35%
6. RVV en WVV overig	20	10	–	–	30	33%
7. Gekwalificeerde diefstal	83	38	1	1	123	33%
8. APV overig	25	12	–	–	37	32%
9. Ordeverstoring Sr	38	17	–	–	55	31%
10. Overig	61	21	2	–	84	27%

De kans op letsel verschilt per soort strafbaar feit waar tegen wordt opgetreden. Zoals uit tabel 8.21 naar voren komt, is de kans op letsel voor (verdachte) burgers het hoogst wanneer politieambtenaren geweld gebruiken tijdens de aanhouding wegens openlijke geweldpleging en huis- en lokaalvredebreuk. Dit is op zich zelf genomen geen verrassend gegeven. In het eerste geval pleegt de betrokkene – los van het betreffende politieoptreden – immers zelf reeds geweld. In het tweede geval ontstaat de vredebreuk door het feit dat de betrokkene – na herhaalde vordering – zich niet wil verwijderen en vervolgens met behulp van geweldgebruik toch verwijderd wordt.

8.14 Letsel bij politieambtenaren

In de periode 2001-2005 hebben zich 360 geweldsvoorvallen voorgedaan waarbij een of meer politieambtenaren letsel hebben opgelopen als gevolg van geweldgebruik van de kant van de (verdachte) burger (zie ook hoofdstuk 13.7). In 13 van de 360 gevallen betrof het ernstig letsel, waarvan 12 gevallen in Amsterdam en 1 geval in Aalsmeer. Letsel van zowel (verdachte) burgers als politieambtenaren is min of meer gelijkelijk verdeeld over de vijf districten.

Tabel 8.22. Soort letsel van de politieambtenaar die geweld heeft aangewend naar jaar. Periode 2001-2005. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Missing: 576, 23,6%.

Letsel	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal	
Geen letsel	217	364	334	295	296	1506	81%
Gering letsel	65	57	79	87	59	347	19%
Ernstig letsel	4	1	3	1	4	13	0,1%
Totaal	286	422	416	383	359	1866	100%

De kans op letsel verschilt per soort strafbaar feit. Zoals uit tabel 8.23 naar voren komt, is de kans op letsel voor politieambtenaren het hoogst wanneer zij geweld gebruiken tijdens de aanhouding van een verdachte wegens mishandeling. Dit is op zich zelf genomen geen verrassend gegeven omdat in dit soort gevallen de verdachte reeds blijf heeft gegeven – los van het betreffende politieoptreden – geneigd te zijn tot geweldgebruik, vechten of andere agressieve gedragingen. Dat geldt ook voor openlijke geweldpleging, nummer twee op de toptien.

De kans per soort strafbaar feit kan weliswaar groot zijn, maar dat wil niet zeggen dat het aantal keren dat een politieambtenaar met zo'n strafbaar feit te maken krijgt, ook groot is. Uit tabel 8.23 komt wat dat betreft een heel wisselend beeld naar voren. Verbaliserend optreden tegen verkeersovertredingen (RVV en WVV) is een activiteit die honderden keren per dag plaatsvindt. De keren dat dit optreden uitmondt in een aanhouding van een bestuurder zijn op één hand te tellen. Maar wanneer de aanhouding plaatsvindt in een reeds geëscaleerde situatie waardoor de betrokken politieambtenaar geweld moet gebruiken, is de kans dat de betrokken politieambtenaar letsel oploopt, navenant groot.

Tabel 8.23. Top-10 van de strafbare feiten waartegen met geweld is opgetreden naar soort letsel van de betrokken politieambtenaren. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 759/31,1%.

Strafbaar feit	Geen letsel	Gering letsel	Ernstig letsel	Totaal	Kans op letsel
1 Mishandeling	126	88	2	216	42%
2 Openlijke geweldpleging	37	14	1	52	29%
3 Verkeer (RVV en WVV)*	26	10	–	36	28%
4 Moord en doodslag (incl. poging)	57	18	3	78	27%
5 Belediging	94	29	–	123	24%
6 Huis- en lokaalvredebreuk	19	6	–	25	24%
7 Gekwalificeerde diefstal	98	22	1	121	19%
8 Opiumwet	154	34	–	188	18%
9 Bedreiging	100	17	2	119	16%
10 Politietaak/hulpverlening	68	13	–	81	16%

* Exclusief besturen onder invloed

8.15 Conclusie

In hoofdstuk 27 (Methodologische nabeschuwing) wordt nader ingegaan op de vraag of het politieke geweldgebruik met bovenstaand cijfermateriaal adequaat in kaart is gebracht. In het hoofdstuk 28 (Samenvatting en conclusies) wordt het bovenstaande cijfermateriaal samengevat en gerelateerd aan de gegevens uit de andere hoofdstukken. Om herhaling te voorkomen worden om die reden op deze plaats geen afzonderlijke conclusies getrokken.

9 Personeelskenmerken

Remy Bleijendaal en Lotte Brugman

9.1 Algemeen

Het is een veelgehoord statement dat het altijd dezelfde politieambtenaren zijn die geweld gebruiken. Is dat waar? Gebruiken bepaalde politieambtenaren structureel vaker en meer geweld dan andere? Zijn het vooral de jonge, mannelijke, onervaren politieambtenaren met een hoge inschatting van de eigen vaardigheden die geneigd zijn veel geweld te gebruiken? In dit hoofdstuk wordt de invloed van een aantal persoonskenmerken besproken, zoals leeftijd, het aantal dienstjaren, geslacht, fysiek vaardigheden en de opstelling tijdens gevaarsituaties, aan de hand van de hoeveelheid geweld die de politieambtenaar per aanhouding gebruikt.

9.2 Personele spreiding van geweldgebruik

In 90% van alle geweldsaanwendingen (3542 van 3916) is van de politieambtenaar die geweld heeft toegepast het stamnummer bekend. Voor de genoemde 3542 geweldsaanwendingen zijn 1446 verschillende politieambtenaren verantwoordelijk. Ongeveer de helft van hen heeft in de periode 2001-2005 één keer geweld toegepast. De middenmoot bestond uit 658 politieambtenaren: zij gebruikten tussen de twee en tien keer geweld. 32 politieambtenaren pasten 11 keer of vaker geweld toe, waarmee zij verantwoordelijk zijn voor ongeveer 15% van het totale geweldgebruik. Eén politieambtenaar springt er uit: deze is verantwoordelijk voor 45 geweldsaanwendingen.

Tabel 9.1. Aantal geweldsaanwendingen per politieambtenaar. Aantal geweldsaanwendingen: 3916. Periode 2001-2005. Missing: 374/9,6%.

Aantal geweldsaanwendingen	Aantal politieambtenaren		Totaal aantal geweldsaanwendingen	
1	756	52%	756	21%
2	267	19%	534	15%
3	168	12%	504	14%
4-5	140	10%	620	18%
6-10	83	6%	600	17%
11 en meer	32	2%	528	15%
Totaal	1446	100%	3542	100%

De wijze van spreiding zoals die in de tabel te zien is, is grotendeels te verklaren door het aantal aanhoudingen dat de afzonderlijke politieambtenaren hebben verricht. In tabel 9.2 is te zien dat politieambtenaren die meer geweld hebben aangewend, gemiddeld ook meer aanhoudingen hebben verricht. Zo hebben politieambtenaren die één geweldsaanwending op hun naam hebben staan, gemiddeld 64 aanhoudingen ver-

Tabel 9.2. Aantal geweldsaanwendingen per politieambtenaar vergeleken met het aantal aanhoudingen. Aantal geweldsaanwendingen: 3916. Periode 2001-2005. Missing: 374/9,6%.

Aantal geweldsaanwendingen	Aantal politieambtenaren	Gemiddeld aantal aanhoudingen
1	756	64
2	267	81
3	168	116
4-5	140	143
6-10	83	167
11 en meer	32	262
Totaal	1446	92

richt en hebben de 32 politieambtenaren die meer dan elf keer geweld aanwendden, gemiddeld ruim vier keer zoveel aanhoudingen verricht.

Het aantal aanhoudingen in de periode 2001-2005 correleert significant positief met het aantal geweldsaanwendingen ($p=.450$, $p<.001$). Met andere woorden: politieambtenaren die meer aanhoudingen verrichtten, hebben ook vaker geweld aangewend.

Om tot deze conclusie te komen, is een analyse verricht, waarbij is gebleken dat hondengeleiders en politieambtenaren te paard (bereden) relatief vaak geweld moesten gebruiken tijdens de handhaving van de openbare orde. Zij verstoren op deze wijze de analyse. Om die reden is besloten ze niet in de analyse op te nemen. Tevens is besloten om politieambtenaren die minder dan 25 aanhoudingen hebben verricht, buiten de analyse te houden, aangezien deze politieambtenaren de analyse van geweld per aanhouding te sterk beïnvloeden. De onderstaande tabel, alsmede de daaruit volgende conclusie dat politieambtenaren die meer aanhoudingen verrichtten, ook

Tabel 9.3. Aantal geweldsaanwendingen per politieambtenaar vergeleken met het aantal aanhoudingen. Aantal politieambtenaren: 1174.

Aantal geweldsaanwendingen	Aantal politieambtenaren	Gemiddeld aantal aanhoudingen	Gemiddeld geweldgebruik per aanhouding
1	561	78	1,60%
2	234	89	3,10%
3	155	117	3,50%
4-5	129	146	3,90%
6-10	74	176	4,90%
11 en meer	21	263	7,40%
Totaal	1174	102	2,70%

Selectie: alleen politieambtenaren met meer dan 24 aanhoudingen; exclusief hondengeleiders en beredenen.

meer geweld gebruiken, geldt dan ook voor politieambtenaren die in de periode 2001-2005 meer dan 25 aanhoudingen hebben verricht voor zover zij geen dienst deden bij de hondengeleiders of beredenen.

Opvallend is dat politieambtenaren die vaker geweld aanwenden, gemiddeld per aanhouding meer geweld gebruiken: het aantal geweldsaanwendungen per aanhouding correleert significant positief met het aantal geweldsaanwendungen ($\rho=.623$, $p<.001$). Zo gebruiken de politieambtenaren waarvan één geweldsaanwending bekend is, in gemiddeld 1,6% van de aanhoudingen geweld. De politieambtenaren die meer dan elf keer geweld aanwendden, gebruikten in 7,4% van de aanhoudingen geweld.

Een mogelijke verklaring hiervoor is dat politieambtenaren die meer geweld hebben gebruikt, vaker verdachten moesten aanhouden voor strafbare feiten waartegen relatief vaak en meer geweld moet worden gebruikt om de aanhouding te kunnen effectueren. Zo blijkt in paragraaf 8.12 dat er tijdens het aanhouden van verdachten wegens belediging, ambtelijk bevel, belemmering en levensdelicten relatief vaak geweld moet worden gebruikt. Het district waarin een politieambtenaar werkzaam is, kan zeker ook van invloed op het geweldgebruik per aanhouding, aangezien de aard van het werk wat per district verschillen kent. Zo blijkt in paragraaf 8.11 dat politieambtenaren werkzaam in District Centrum ongeveer 50% vaker geweld per aanhouding gebruiken dan de politieambtenaren in District Zuid. Op basis van het onderzoeksmateriaal kunnen deze mogelijke verklaringen niet gestaafd worden.

Verklaringen voor het feit dat sommige politieambtenaren vaker geweld hebben aangewend per aanhouding kunnen ook worden gezocht in de persoonskenmerken van de betrokken politieambtenaar. In de volgende paragraaf zullen persoonskenmerken als leeftijd, dienstjaren, geslacht, fysiek vaardigheden en de opstelling tijdens gevaarsituaties worden besproken in relatie met het geweldgebruik per aanhouding.

9.3 Persoonskenmerken en geweld per aanhouding

Leeftijd en dienstjaren

Zoals geconstateerd in hoofdstuk 8.6, zijn voornamelijk de jonge en minder ervaren politieambtenaren verantwoordelijk voor het geweldgebruik. Dit komt voornamelijk doordat jongere en minder ervaren politieambtenaren meer aanhoudingen verrichten, doordat ze over het algemeen gezien meer op straat werken dan oudere en meer ervaren politieambtenaren. De leeftijd en het aantal dienstjaren (ervaring) van een politieambtenaar hebben echter geen enkele invloed op de hoeveelheid toegepast geweld per aanhouding. Met andere woorden: per aanhouding gebruiken oudere en meer ervaren politieambtenaren nagenoeg even vaak geweld tijdens een aanhouding als jongere en minder ervaren politieambtenaren.

Geslacht

Het geslacht van de politieambtenaar die het geweld aanwendde, was in 1158 van de 1174 geweldsaanwendungen bekend. Van de 1158 ambtenaren waren er 260 van het vrouwelijke geslacht (22,5%). De vrouwelijke politieambtenaren hebben gemiddeld 40%

Tabel 9.4. Aantal geweldsaanwendungen per aanhouding naar de leeftijd van de betrokken politieambtenaar. Aantal politieambtenaren: 1174. Missing: 193/16,4%.

Leeftijd	Gemiddelde	Aantal politieambtenaren
18 tot 30 jaar	2,8%	336
30 tot 40 jaar	2,8%	398
40 tot 50 jaar	3,2%	217
50 tot 60 jaar	3,1%	30
Totaal	2.9%	981

Selectie: alleen politieambtenaren met meer dan 24 aanhoudingen; exclusief hondengeleiders en beredenen.

Tabel 9.5. Aantal geweldsaanwendungen per aanhouding naar het aantal dienstjaren van de betrokken politieambtenaar. Aantal politieambtenaren: 1174. Missing: 204/17,4%.

Dienstjaren	% geweldsaanwendungen per aanhouding	Aantal politieambtenaren
0 tot 2	2,6%	57
2 tot 5	2,9%	281
5 tot 10	2,6%	273
10 tot 15	2,8%	133
15 tot 20	3,4%	78
20 tot 25	3,9%	69
25 tot 30	3,2%	61
30 en meer jaren	3,60%	18
Totaal	2.9%	970

Selectie: alleen politieambtenaren met meer dan 24 aanhoudingen; exclusief hondengeleiders en beredenen.

minder geweld aangewend dan hun mannelijke collega's. Dit verschil is gedeeltelijk te verklaren uit het feit dat vrouwelijke politieambtenaren 25% minder aanhoudingen verrichten dan hun mannelijke collega's. Opvallend is echter dat vrouwelijke politieambtenaren per aanhouding minder vaak geweld toepassen dan hun mannelijke collega's (respectievelijk 2,3% en 2,9%).

Tevens zijn mannelijke en vrouwelijke politieambtenaren met elkaar vergeleken met betrekking tot de strafbare feiten waarvoor zij verdachten met (enig) geweld hebben aangehouden. Uit deze analyse kwam naar voren dat mannen en vrouwen niet significant verschillen in het soort strafbaar feit waartegen zij (met geweld) optreden.

De mannelijke en vrouwelijke politieambtenaren zijn ook geanalyseerd naar leeftijd. Hierdoor werd een opmerkelijke relatie zichtbaar met de hoeveelheid geweld per

Tabel 9.6. Aantal geweldsaanwendingen per aanhouding naar geslacht. Aantal politieambtenaren: 1174. Missing: 16/1,4%.

Geslacht	Aantal politieambtenaren	Gemiddeld geweldgebruik	Gemiddeld aantal aanhoudingen	% geweldsaanwendingen per aanhouding
Man	898	2.75	109	2,9%
Vrouw	260	1.65	82	2,3%
Totaal	1158	2.56	103	2.7%

Selectie: alleen politieambtenaren met meer dan 24 aanhoudingen; exclusief hondengeleiders en beredenen.

aanhouding. Het gevonden geslachtsverschil lijkt voornamelijk veroorzaakt te worden door de politieambtenaren in de leeftijdsklasse 41-60 jaar. In de leeftijdscategorieën 18-30 jaar en 31-40 jaar verschillen mannen en vrouwen nauwelijks wat geweldgebruik per aanhouding betreft: de percentages in de categorie 18-30 verschillen 0,2% (2,9% voor mannen; 2,7% voor vrouwen). Voor de categorie 31-40 ligt dit verschil niet veel hoger: 0,3% (mannen 2,9% en vrouwen 2,6%). De leeftijdsgroep 41-60 springt er echter uit: het verschil in geweld per aanhouding tussen mannelijke politieambtenaren (3,3%) en hun vrouwelijke collega's (2,0%) is in deze groep aanzienlijk groter (1,3%). Op basis van het gedane onderzoek is voor dit verschil geen verklaring te geven.

Fysieke vaardigheden

In de enquête is aan de respondenten gevraagd om op een schaal van 1 (slecht) tot en met 5 (uitstekend) aan te geven hoe zij hun eigen fysieke beroepsvaardigheden inschatten in relatie tot het adequaat kunnen uitvoeren van politietaken. Hierin is onderscheid gemaakt in aanhoudings- en zelfverdedigingsvaardigheden, lichamelijke fitheid, uithoudingsvermogen, spierkracht en coördinatie en lenigheid. Al deze vaardigheden correleren significant positief met geweldgebruik. Dit betekent dat politieambtenaren die hun vaardigheden hoger inschatten, vaker geweld toepassen. Dit hangt samen met het aantal aanhoudingen die de politieambtenaren verrichten: politieambtenaren die in de periode 2001-2005 meer aanhoudingen hebben verricht, schatten hun eigen vaardigheden hoger in. Er bestaat geen relatie tussen de inschatting van de eigen vaardigheden van politieambtenaren en het aangewende geweld per aanhouding. Met andere woorden: hoe een politieambtenaar zijn eigen vaardigheden inschat, heeft geen invloed op de mate waarin hij tijdens zijn taakuitvoering geweld toepast.

Opvallend is dat politieambtenaren die vaker aanhoudingen verrichten hun eigen fysieke vaardigheden hoger inschatten. Een mogelijke verklaring hiervoor zou zijn dat politieambtenaren die hun fysieke vaardigheden lager inschatten om die reden minder aanhoudingen verrichten. Dit omdat ze onzeker zijn over deze vaardigheden en het daarom liever overlaten aan collega's. Een andere, meer waarschijnlijke verklaring is dat politieambtenaren die vaker aanhoudingen verrichten, hun fysieke vaar-

digheden hoger inschatten, doordat ze zich vertrouwder voelen met (fysiek) contact met verdachte burgers.

Opstelling van politieambtenaar in gevaarsituaties

Naast de vragen over de fysieke beroepsvaardigheden is de politieambtenaren ook in de enquête gevraagd naar hun opstelling in (mogelijke) gevaarsituaties met verdachte burgers. Op deze manier is onderscheid gemaakt in drie ‘persoonlijkheidseigenschappen’: initiatief nemen tijdens gevaarsituaties, standvastigheid en dominantie.

Standvastigheid en dominantie vertonen geen enkele relatie met geweldgebruik, het aantal aanhoudingen en het geweldgebruik per aanhouding. Met andere woorden: de mate waarin een politieambtenaar dominant of standvastig is in (mogelijke) gevaarsituaties, is niet van invloed op de mate waarin hij geweld gebruikt tijdens aanhoudingen.

Het initiatief nemen in gevaarsituaties vertoont een significant positieve relatie met geweldgebruik en het geweldgebruik per aanhouding. Tussen het aantal aanhoudingen en de mate van initiatief nemen in gevaarsituaties bestaat geen relatie. Oftewel: politieambtenaren die vaker het initiatief nemen in gevaarsituaties gebruiken vaker geweld en gebruiken meer geweld per aanhouding. De verschillen in geweldgebruik onder politieambtenaren worden dus grotendeels verklaard door de mate waarin sommige politieambtenaren initiatief nemen in gevaarsituaties.

9.4 Conclusie

Welk belang moet worden toegekend aan de veel gehoorde opmerking waarmee dit hoofdstuk geopend werd: ‘het zijn altijd dezelfde politieambtenaren die geweld gebruiken’? Deze stelling dient naar ons idee te worden genuanceerd, hoewel er wel een kleine groep politieambtenaren is die verantwoordelijk is voor een groot deel van het politieke geweldgebruik.

De sterke spreiding van geweldgebruik onder de politieambtenaren kan in de eerste plaats worden verklaard door de spreiding van ‘workload’ in het korps. Zo’n 85% van het geweldgebruik wordt aangewend met als doel het aanhouden van personen verdacht van een strafbaar feit. Het blijkt dat politieambtenaren die vaker geweld hebben aangewend, in dezelfde periode meer aanhoudingen hebben verricht.

Opmerkelijk is dat politieambtenaren die vaker geweld hebben aangewend ook meer geweld per aanhouding gebruiken. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat deze politieambtenaren vaker verdachten moesten aanhouden voor strafbare feiten waartegen relatief vaak en meer geweld moet worden gebruikt om de aanhouding te kunnen effectueren. Zo blijkt in paragraaf 8.12 dat er tijdens het aanhouden van verdachten wegens belediging, ambtelijk bevel, belemmering en levensdelicten relatief vaak geweld moet worden gebruikt. Het district waarin een politieambtenaar werkzaam is, kan zeker ook van invloed op het geweldgebruik per aanhouding, aangezien de aard van het werk wat per district verschillen kent. Zo blijkt in paragraaf 8.11 dat politieambtenaren werkzaam in District Centrum ongeveer 50% vaker geweld per aanhouding gebruiken dan de politieambtenaren in District Zuid. Op basis van het onderzoeksmateriaal kunnen deze mogelijke verklaringen niet gestaafd worden.

Verder zijn in dit hoofdstuk de persoonskenmerken leeftijd, aantal dienstjaren (ervaring), geslacht, fysieke vaardigheden en de opstelling tijdens gevaarsituaties gerelateerd aan het aangewende geweld per aanhouding. Van de onderzochte persoonskenmerken bleken zowel de leeftijd, het aantal dienstjaren als de eigen inschatting van de fysieke vaardigheden geen invloed te hebben op de hoeveelheid geweld die per aanhouding is gebruikt. Politieambtenaren die hun fysiek vaardigheden hoger inschatten gebruiken dus niet meer of minder geweld per aanhouding. Het geslacht had wel enige invloed: het gevonden absolute geslachtsverschil in geweldgebruik (zie ook hoofdstuk 11) wordt deels verklaard doordat vrouwen minder aanhoudingen verrichten dan mannen. Wanneer echter gekeken wordt naar de hoeveelheid geweld per aanhouding, blijken vrouwen alsnog ook minder geweld te gebruiken dan mannen.

Wat de opstelling in gevaarsituaties betreft, blijkt dat alleen de mate waarin de politieambtenaar initiatief neemt, bepalend is voor de frequentie van het geweldgebruik per aanhouding.

Met andere woorden: er zijn politieambtenaren die vaker initiatief nemen in gevaarsituaties dan hun collega's en daardoor vaker geweld (moeten) aanwenden. Voor het korps zou het interessant zijn te weten wie deze politieambtenaren zijn en hoe hun gedrag valt te verklaren. De antwoorden op deze vragen zouden interessant kunnen zijn in verband met de selectie en opleiding. Daarvoor dient echter eerst de vraag te worden beantwoord of het nemen van initiatief in gevaarsituaties als een positieve of een negatieve eigenschap voor een politieambtenaar moet worden gezien. Het antwoord op die vraag zal onder andere samenhangen met het aantal gevallen waarin de initiatiefrijke politieambtenaren geweld aanwenden waar dat niet nodig of zelfs niet rechtmatig is. Andersom speelt ook de vraag een rol in hoeverre politieambtenaren die geneigd zijn zich terughoudend op te stellen, geen geweld gebruiken in situaties waarin zij dit niet alleen mogen maar waarin dat ook van hen mag worden verwacht. De beantwoording van die vragen valt buiten de opzet van dit onderzoek.

10 Persoonskenmerken van de aangehouden verdachten

Jan Naeyé

10.1 Algemeen

Het politieke geweldgebruik is voor circa 85% gerelateerd aan het aanhouden van personen die verdacht worden van een strafbaar feit. De vraag ligt dan ook voor de hand of de verdachten tegen wie in de periode 2001-2005 geweld werd aangewend, een afspiegeling vormen van de verdachten die in die periode in de regio Amsterdam-Amstelland werden aangehouden. In dit hoofdstuk zal worden gekeken naar de leeftijd, het geslacht en de etnische herkomst van de verdachte burgers tegen wie bij de aanhouding geweld werd aangewend.

De vraag hoe het politiek geweldgebruik is verdeeld over de verschillende bevolkingsgroepen laat zich niet zonder meer beantwoorden op basis van de bestaande politieregistraties, omdat de gegevens omtrent etnische herkomst, die zijn af te leiden uit het geboorteland van betrokkene of diens ouders of grootouders, onder het begrip 'ras' vallen waarvan registratie, met het oog op de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer (art. 10 lid 1 Grondwet) niet dan onder strikte voorwaarden mag plaatsvinden (TK 1996-1997, 25001, 24, p. 1). Het door ons onderzochte bedrijfsprocessensysteem, X-Pol, bevat daarom alleen de geboortedatum, het geslacht, het geboorteland en de nationaliteit van verdachte personen. De niet in Nederland geboren autochtone verdachten en de (tweede generatie) allochtone verdachten blijven daarvoor buiten beeld.

Om het land van herkomst van de personen waartegen geweld was aangewend desondanks in beeld te brengen, zijn in het kader van dit onderzoek de persoonsgegevens van de betrokken verdachten aangevuld op basis van de desbetreffende gegevens in de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA). Het land van herkomst van de (verdachte) burgers waartegen geweld werd aangewend, is bepaald volgens de landelijke modelclassificatie etnische groepen, welke ingevoerd is in 1994. Deze modelclassificatie gaat uit van drie criteria, te weten het geboorteland van de betrokken (verdachte) burger en het geboorteland van diens moeder en vader. Land van herkomst wil zeggen met welk land de verdachte een feitelijke verwantschap heeft, gegeven het geboorteland van de ouders of van zichzelf.

10.2 Leeftijd

De jongste verdachte waartegen geweld is gebruikt, was 12 jaar oud en de oudste verdachte was 78 jaar. Gemiddeld zijn de verdachten waartegen geweld is gebruikt 31 jaar, waarbij tweederde van de verdachten uit twintigers en dertigers bestaat. Tegen minderjarige verdachten wordt minder vaak geweld gebruikt dan tegen meerderjarigen. Tegen minderjarigen jonger dan 12 jaar is in de onderzoeksperiode geen geweld gebruikt, terwijl 0,4% van de aanhoudingen een minderjarige onder de 12 betrof.

Tabel 10.1. Leeftijd van de verdachten waartegen geweld is aangewend, vergeleken met verdachten die zijn aangehouden en het politieke vuurwapengebruik.

Leeftijd verdachte	Aanhoudingen 2001-2004	Geweldsaanwendungen 2001-2005	Politieel Vuurwapen- gebruik 2001-2005
<12 jaar	0,4%	0%	0%
12-17 jaar	11%	6%	6%
>17 jaar	89%	94%	94%
Totaal	100%	100%	100%

10.3 Geslacht

Gemiddeld is 13,5% van de aangehouden verdachten in de periode 2003-2004 van het vrouwelijke geslacht. Een kleine 5% van het politieke geweldgebruik en circa 1% van het vuurwapengeweld door de politie is tegen vrouwelijke verdachten gericht. Een mogelijke verklaring voor het feit dat er tegen vrouwen minder geweld per aanhouding wordt gebruikt, is dat deze zich minder verzetten tegen de aanhouding. Daarnaast is het mogelijk dat er minder dreiging uitgaat van vrouwelijke verdachten, aangezien deze minder vaak gewapend zijn met vuur-, slag- of steekwapens. Een andere factor die mogelijk een rol speelt, is dat voor de grotendeels mannelijke politieambtenaren het minder 'gepast' zou zijn om geweld te gebruiken tegen vrouwen.

Vrouwelijke en mannelijke verdachten verschillen gemiddeld niet of nauwelijks van leeftijd, de gemiddelde leeftijd ligt bij beide groepen rond de 31 jaar.

Tabel 10.2. Geslacht van de verdachte waartegen het dienstpistool is gebruikt, vergeleken met het aantal verdachten dat is aangehouden.

Geslacht	Aanhoudingen 2003-2004	Geweldsaanwendungen 2001-2005	Politieel vuurwapen- gebruik 2001-2005
Man	87%	95%	99%
Vrouw	13%	5%	1%
Totaal	100%	100%	100%

10.4 Land van herkomst

Politieel geweldgebruik

Over het politieke geweldgebruik tegen personen met een niet-Nederlandse herkomst was tot nu toe weinig bekend. De verschillende meldingsformulieren voor geweldgebruik die in de loop der tijd in gebruik waren, bevatten geen vragen met betrekking tot de etnische herkomst van de (verdachte) burgers die bij een geweldsvoorzak betrokken

ken waren. Daardoor was het onderzoeksmateriaal niet ingericht voor het vinden van een antwoord op de vraag of de politie tegen bepaalde bevolkingsgroepen vaker geweld heeft aangewend dan tegen andere bevolkingsgroepen.

In het onderzoek *Niet zonder slag of stoot* kon op grond van de achterliggende dossiers over het jaar 2000 in 1518 van de in totaal 2663 geweldsvoorvallen (57%) de etnische herkomst van de aangehouden verdachten worden vastgesteld. Daaruit kwam naar voren dat de geweldsvoorvallen in dat jaar minder vaak betrekking hadden op autochtone personen (62%) dan gezien de bevolkingssamenstelling mocht worden verwacht (82,5%). Daarnaast bleek dat de Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse verdachten naar verhouding oververtegenwoordigd waren. Tegen mensen van Nederlandse herkomst werd verhoudingsgewijs wat vaker fysiek geweld aangewend en het vuurwapen werd tegen hen beduidend minder vaak ingezet. Het vuurwapengebruik was naar verhouding vaker aan de orde in geweldsvoorvallen waarbij Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse verdachten betrokken waren.

Geconcludeerd werd dat voor het antwoord op de vraag of het politieke geweldgebruik bepaalde bevolkingsgroepen harder of vaker treft dan andere, gezien de uiteenlopende bevolkingssamenstelling van de (grote) steden, per regiokorps uiteenlopende resultaten mogen worden verwacht (Naeyé 2005: 390-392).

Tabel 10.3. Politieel geweldgebruik vergeleken met het aantal aangehouden verdachten en aantal inwoners ouder dan 12 jaar naar land van herkomst. Periode 2001-2005.

Land van herkomst	Inwoners aantal	Aangehouden verdachten	Politieel geweld- gebruik
Nederland	58%	38%	37%
Suriname	8%	21%	24%
Marokko	6%	13%	11%
Turkije	4%	5%	3%
Antillen/Aruba	1,40%	5%	5%
Overige 77 landen*	23%	18%	21%
Totaal	100%	100%	100%

* Engeland (32), Duitsland (19), Frankrijk (19), Indonesië (17), Guyana (16), Algerije (15), Ghana (14), Dominicaanse Republiek (12), Joegoslavië (Voormalig) (12), Italië (11), Nigeria (11), Polen (11), Verenigde Staten (11), Iran (10), Portugal (10), Spanje (9), Irak (8), Egypte (7), Goudkust (7), Sierra Leone (7), Sovjet Unie (7), Colombia (6), Roemenië (6), Tunesië (6), België (5), Soedan (5), Somalië (5), Ethiopië (4), Ierland (4), Liberia (4), Zuid-Afrika (4), Libanon (3), Guinee (3), Tsjechië/Slowakije (3), Afghanistan (3), Libië (3), Chili (3), China (3), Litouwen (3), Canada (3), Australië (3), Pakistan (3), Angola (2), Brazilië (2), Cuba (2), India (2), Israël (2), Jamaica (2), Jordanië (2), Kameroen (2), Maleisië (2), Mali (2), Mauritanië (2), Mexico (2), Noorwegen (2), Senegal (2), Syrië (2), Zwitserland (2), Barbados (1), Bolivia (1), Bulgarije (1), Eritrea (1), Griekenland (1), Guadeloupe (1), Haïti (1), Hongarije (1), Ivoorkust (1), Kongo (1), Nepal (1), Burundi (1), Oostenrijk (1), Palestina (1), Saudi Arabië (1), Tanzania (1), Venezuela (1), Wit-Rusland (1), Zaïre (1), Zweden (1).

In bovenstaande tabel 10.3 zijn daarom regiospecifieke cijfers opgenomen. Het politieke geweldgebruik is in de tabel gerelateerd aan het land van herkomst (aantal inwoners in 2005 tussen 12 en 74 jaar) en het aantal aangehouden verdachten (volgens opgave Dienst Nationale Recherche Informatie).

De tabel laat zien dat het landelijke beeld in 2000 niet helemaal overeenkomt met het beeld in de regio Amsterdam-Amstelland in de periode 2001-2005. Opvallend is dat aangehouden Surinamers duidelijk relatief vaker geweld tegen zich gebruikt zagen per aanhouding dan bijvoorbeeld Marokkaanse en Turkse verdachten, tegen wie juist minder vaak geweld werd aangewend. Voor Nederlandse verdachten is dat verschil geringer, evenals voor de verdachten uit de 77 overige landen.

Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat verschillende bevolkingsgroepen verschillende soorten strafbare feiten plegen: personen die worden aangehouden voor een gewelddadig delict, worden wellicht met meer geweld aangepakt omdat zij een grotere bedreiging vormen voor de betrokken politieambtenaren. Daarnaast zou het kunnen zijn dat Nederlanders, Surinamers, Antillianen en Arubanen zich vaker met geweld verzetten tegen de aanhouding dan Marokkaanse en Turkse verdachten. Of bepaalde bevolkingsgroepen vaker bepaalde delicten plegen of zich meer verzetten tegen een aanhouding is op basis van het onderzoeksmateriaal geen uitspraak over te doen.

Soort politiegeweld

De verschillende etniciteiten worden verhoudingsgewijs even vaak geconfronteerd met fysiek geweldgebruik, de inzet van pepperspray en de diensthond. Het wapenstokgebruik is vaker gericht op Nederlandse en Surinaamse verdachten terwijl het vuurwapengebruik naar verhouding minder op Nederlanders is gericht maar vaker op verdachten van Turkse en Antilliaanse/Arubaanse herkomst (tabel 10.4). Het overige (geïmproviseerde) geweldgebruik wordt relatief vaker gericht tegen Nederlandse verdachten.

Marokkaanse verdachten waartegen geweld is gebruikt zijn vaker minderjarig (14%) dan de verdachten van de overige herkomstlanden (gemiddeld 5%).

Tabel 10.4. Soort politieel geweldgebruik naar land van herkomst van de aangehouden verdachte waartegen geweld is aangewend. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing 504/20,6%

Soort geweldgebruik	Nederland	Suriname	Marokko	Antillen Aruba	Turkije	Overig
Fysiek	37%	26%	11%	4%	3%	20%
Pepperspray	38%	25%	9%	6%	2%	20%
Vuurwapen	29%	22%	12%	9%	6%	22%
Wapenstok	48%	18%	5%	5%	2%	22%
Diensthond	37%	15%	8%	5%	5%	30%
Overig	54%	12%	11%	5%	4%	15%
Totaal	37%	24%	11%	5%	3%	21%

Tabel 10.5. Soort geweldgebruik tegen de politie naar land van herkomst van de aangehouden verdachte waartegen geweld is aangewend. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 504/20,6%.

	Nederland	Suriname	Marokko	Antillen Aruba	Turkije	Overige	Totaal
Fysiek	39%	24%	10%	4%	3%	20%	1418
Vuurwapen	22%	25%	12%	10%	7%	25%	171
Steekwapen	31%	23%	13%	6%	2%	26%	136
Slagwapen	42%	19%	9%	6%	1%	23%	86
Gooi-en-smijtwerk	52%	14%	12%	4%	3%	16%	77
Overig	36%	18%	9%	7%	4%	26%	76
Vervoermiddel	59%	18%	2%	5%	7%	9%	44
Geen	29%	27%	17%	4%	1%	21%	164
Totaal	709	468	206	97	57	401	1938
	37%	24%	11%	5%	3%	21%	100%

Soort geweldgebruik tegen de politie

Verdachten van Antilliaanse of Arubaanse en van Turkse afkomst waartegen geweld is gebruikt, zijn vaker vuurwapengevaarlijk dan de verdachten van andere etnische herkomst (tabel 10.5). Dit verklaart het relatief hoge percentage politieel vuurwapengebruik tegen deze bevolkingsgroepen. De etniciteiten verschillen verder niet noemenswaardig op de verschillende soorten dreiging gericht tegen de politie.

Type delict

Turkse verdachten waartegen geweld wordt gebruikt, worden relatief vaak aangehouden voor geweldsdelicten en overtredingen van de Wet wapens en munitie (WWM). De Surinaamse verdachten zijn verantwoordelijk voor het leeuwendeel van de Opiumwetdelicten (66%). Hieronder vallen ook de groep dealers die hun handelswaar in de vorm van bolletjes in hun mond plegen te bewaren. Het aanhouden van deze dealers gaat zeer vaak gepaard met fysiek geweld: het bij de keel grijpen van de verdachte, om te voorkomen dat hij het bewijsmateriaal doorslikt. Overigens worden ook Marokkaanse verdachten relatief vaak aangehouden voor geweldsdelicten. Waarom tegen deze groep desalniettemin minder politiegeweld wordt gebruikt dan op basis van aanhoudingscijfers is te verwachten, wordt op basis van de onderhavige gegevens niet helemaal duidelijk. Mogelijk heeft dit te maken met de relatief jeugdige leeftijd van de aangehouden verdachten, met minder alcoholgebruik of met een minder dreigende opstelling jegens politieambtenaren.

De Nederlandse verdachten tegen wie geweld is gebruikt worden relatief vaak aangehouden voor vernieling of beschadiging (47,5%), ordeverstoring (49,2%) en openlijke geweldpleging (43,4%). Dit zijn precies de strafbare feiten waartegen vaak de wapenstok wordt ingezet.

Tabel 10.6. Politieel geweldgebruik naar etnische herkomst van de aangehouden verdachte en naar soort strafbaar feit waarvoor is aangehouden. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing 610/25%.

	Gewelds- delicten	Delicten zonder geweld	Overtredingen	Politietaatk hulpverlening	Totaal
Nederlandse	34%	54%	7%	5%	666
Surinaamse	29%	62%	6%	3%	453
Marokkaanse	40%	54%	4%	2%	187
Antilliaanse	36%	55%	7%	2%	92
Turkse	52%	40%	8%	0%	52
Overig	30%	57%	7%	7%	382
Totaal	33%	56%	6%	4%	1832

10.5 Conclusie

In dit hoofdstuk is gekeken hoe het politieel geweldgebruik was verdeeld in relatie tot de aanhoudingen. Het accent is daarbij gelegd op de verdeling naar leeftijd, geslacht en land van herkomst. Het politieel geweld blijkt te worden aangewend tegen verdachten van alle leeftijden. De jongste was 12 jaar en de oudste 78 jaar. Verhoudingsgewijs werd er per aanhouding meer geweld gebruikt tegen meerderjarige verdachten dan tegen minderjarigen. Tegen vrouwelijke verdachten wordt relatief minder vaak geweld gebruikt per aanhouding dan tegen mannelijke verdachten. Van alle aangehouden verdachten was 13,5% vrouw, terwijl de vrouwen slechts een kleine 5% vertegenwoordigden van de aangehouden verdachten waartegen geweld werd aangewend. Voor het politieel vuurwapengebruik lag dit percentage nog lager: van alle verdachten die bij hun aanhouding waren bedreigd met het dienstpistool was circa 1% van het vrouwelijke geslacht.

Tegen vooral Surinamers en in mindere mate Antillianen, Arubanen en Nederlanders wordt, afgemeten naar het aantal aanhoudingen, relatief vaak geweld aangewend. De Marokkaanse en Turkse verdachten lijken wat dat betreft de dans te ontspringen.

Dat Turkse, Antilliaanse en Arubaanse verdachten relatief vaker werden aangehouden met behulp van politieel vuurwapengeweld, wordt verklaard doordat deze verdachten vaker vuurwapengevaarlijk bleken te zijn.

Op basis van het onderzoeksmateriaal kunnen geen verklaringen gegeven worden waarom bepaalde bevolkingsgroepen vaker worden getroffen door politieel geweldgebruik, dan op basis van de aanhoudingscijfers zou mogen worden verwacht. Mogelijk dat bepaalde bevolkingsgroepen zich vaker, en mogelijk met meer en zwaarder geweld, verzetten tegen een aanhouding door de politie. Nader onderzoek zou preciezer antwoord kunnen geven op de vraag welke factoren deze verschillen zou kunnen verklaren.

11 Man-vrouwverschillen

Lotte Brugman

11.1 Algemeen

Uit verschillende onderzoeken komt naar voren dat vrouwelijke politieambtenaren structureel en significant minder geweld gebruiken dan hun mannelijke collega's. Uit onderzoek naar politiegeweld in het jaar 2000 in de politieregio Amsterdam-Amstelland, blijkt dat vrouwelijke politieambtenaren in dat jaar voor slechts 8% van het aangewende geweld verantwoordelijk waren, terwijl het percentage vrouwen in de executieve dienst in Amsterdam-Amstelland op 16% lag en in het uitvoerende primaire proces (straatwerk) op 27%. Geen enkele vrouw rapporteerde in dit jaar gericht te hebben geschoten met het dienstpistool. Voor zover politieambtenaren in het jaar 2000 zelf gewond raakten, was het vrouwelijke aandeel eveneens bijzonder klein: 10% van de gewonde politieambtenaren was van het vrouwelijk geslacht (Naeyé 2005, p. 385). De invoering van pepperspray heeft dit beeld, tegen alle verwachtingen in, niet veranderd: hoewel de invoering van pepperspray de veiligheidsgevoelens van vrouwelijke politieambtenaren wel meer heeft verbeterd dan die van hun mannelijke collega's, zijn de vrouwen over het gebruik van de pepperspray op zichzelf iets minder positief dan de mannelijke politieambtenaren. Het blijkt dat mannelijke en jonge politieambtenaren de pepperspray het meest gebruiken en dat vrouwen dit minder vaak doen (Adang e.a. 2005: 37-39).

11.2 Probleemstelling

Afgaande op de geslachtsverhouding in (het executieve deel van) het regiokorps Amsterdam-Amstelland mag worden verwacht dat vrouwen verantwoordelijk zijn voor circa een kwart van het politieke geweld. Dit percentage blijkt in werkelijkheid aanzienlijk lager te liggen. Uit het geweldsaanwendingsbestand komt naar voren dat de geslachtsverhouding in het geweldgebruik in hoge mate bepaald wordt door het fysiek geweldgebruik. Het vrouwelijk aandeel hierin ligt op 13%, hetgeen vrijwel overeenkomt met het vrouwelijk aandeel in het totaal aantal geweldsaanwendingen. Voor alle categorieën, op het dreigen met pepperspray, het gebruik van pepperspray en het ter hand nemen van het vuurwapen na, geldt dat de vrouwelijke politieambtenaren er een aandeel in hebben dat (aanzienlijk) kleiner is dan 14%.

De verschillen zijn niet van toepassing voor het gebruik van diensthonden (aangezien in het Amsterdamse korps nog nauwelijks vrouwelijke hondengeleiders voorkomen) en de resultaten zijn niet significant voor het ter hand nemen van het vuurwapen en het waarschuwend schieten. Dit kan te maken hebben met het kleine aantal gevallen waarin deze geweldsmiddelen over het algemeen worden toegepast.

Uit de volgende tabel 11.1 komt een beeld naar voren dat overeenstemt met het beeld dat hiervoor is geschetst: vrouwelijke politieambtenaren zijn verantwoordelijk voor een aanzienlijk kleiner deel van het geweldgebruik dan op basis van hun aandeel in het korps is te verwachten.

Tabel 11.1. Soort politieel geweldgebruik naar geslacht van de betrokken politieambtenaar. Periode: 2001-2005. Aantal geweldsaanwendingen: 3916. Missing 315/8,0%.

Geweldgebruik	Man	Vrouw	Totaal	% Vrouw	Significantie
Fysiek geweld	1738	261	1999	13%	<.001
Wapenstok	262	20	282	7%	<.001
Dreigen pepperspray	846	187	1033	18%	<.001
Pepperspray	1142	237	1379	17%	<.001
Dreigen diensthand	103	5	108	5%	n.v.t.
Stellen diensthand	89	4	93	4%	n.v.t.
Ter hand nemen vuurwapen	23	5	28	18%	n.s.
Dreigend richten vuurwapen	387	49	436	11%	<.001
Waarschuwend schieten	10	1	11	9%	n.s.
Gericht schieten	28	2	29	7%	<.05
Overig	97	13	110	12%	<.01
Totaal geweldsaanwendingen	3101	500	3601	14%	<.001
Korps	2788	889	3677	24%	

Het politiewerk op straat wordt vaak uitgevoerd in koppels, die als zodanig terug zijn te vinden in het geweldsaanwendingenbestand. Koppels kunnen vanzelfsprekend uit twee mannen, een man en een vrouw of twee vrouwen bestaan. Van in totaal 3916 geweldsaanwendingen is het geslacht van de koppelmaat bekend. In tabel 11.2 is de verwachte verdeling van geweldaanwendingen over de verschillende koppels vergeleken met de in de periode 2001-2005 waargenomen verdeling.

De verwachte waarneming zoals deze (gecursiveerd) is weergegeven, is berekend op grond van de geslachtsverdeling van het executieve personeel. Zoals aangegeven bestond het korps in de periode 2001-2005 voor gemiddeld 24% uit vrouwen en 76% uit mannen (Kerngegevens Nederlandse Politie 2004, p. 25; Kerngegevens Nederlandse Politie 2003, p. 23).

Aangegeven is in hoeverre de werkelijke waarnemingen afwijken van de verwachte waarnemingen. Daarbij valt op dat de vrouwelijke koppels in het geweldsaanwendingenbestand relatief ondervertegenwoordigd zijn, evenals de koppels waarbij de vrouw het geweld aanwendde (de eerstgenoemde, dat wil zeggen de politieambtenaar in de linkerkolom, is degene die het geweld heeft aangewend). De gemengde samenstelling waarbij de man het geweld aanwendde, overstijgt de verwachting, evenals het aantal man-mankoppels. Deze afwijkingen van de verwachting, stemmen overeen met het beeld dat hierboven is geschetst: vrouwen gebruiken minder vaak geweld dan mannen, ook in (gemengde) koppels.

Het vrouwelijke aandeel in het politieke geweldgebruik is dus kleiner dan op grond van de geslachtsverhouding onder executieven in de regiokorpsen te verwachten is.

Tabel 11.2. Verdeling van de geweldsaanwendingen over koppels. Periode: 2001-2005. Aantal geweldsaanwendingen: 3916. Missing 1851/47,3%.

Geslacht	Verwachting koppelmaat man	Waarneming koppelmaat man	Verwachting koppelmaat vrouw	Waarneming koppelmaat vrouw
Man	1192	1296 (+9%)	377	423 (+12%)
Vrouw	377	250 (-34%)	119	96 (-19%)

Dit roept de vraag op naar de verklaring van dit verschil. Met andere woorden: hoe is te verklaren dat vrouwelijke politieambtenaren aanzienlijk minder geweld gebruiken dan hun mannelijke collega's?

11.3 Frequentie geweldgebruik

Het gesignaleerde verschil wordt in de eerste plaats verklaard doordat vrouwelijke politieambtenaren minder aanhoudingen verrichten dan hun mannelijke collega's. Daarbij valt op dat vrouwen per aanhouding ook minder geweld gebruiken dan mannen (zie hoofdstuk 9.3).

Daarnaast blijkt vooral een kleine groep mannen veel geweld te gebruiken. Onderstaande tabel 11.3 illustreert dit. De groep politieambtenaren die in de periode 2001-2005 geweld heeft gebruikt, is onderverdeeld op basis van het aantal keren dat zij dat gedaan hebben. Aan de categorie 'geen-geweldgebruikers' is tevens te zien of vrouwelijke politieambtenaren zich vaker terughoudend opstellen dan hun mannelijke collega's. Met andere woorden: of zij het geweldgebruik vaker in eerste instantie aan hun (mannelijke) collega's overlaten. Dat lijkt inderdaad het geval te zijn: vrouwelijke politieambtenaren zijn in deze groep oververtegenwoordigd (30% tegen een verwachting van 24% op basis van de geslachtsverdeling onder executieven in het korps).

Tabel 11.3. Aantal geweldsaanwendingen naar het geslacht van de betrokken politieambtenaar. Periode: 2001-2005

Aantal geweldsaanwendingen	Percentage politie-ambtenaar man	Percentage politie-ambtenaar vrouw	Totaal
0	70%	30%	670
1	71%	29%	731
2	81%	19%	266
3	85%	15%	168
4-5	93%	7%	140
6-10	94%	6%	83
11 en meer	94%	6%	32
Totaal	76%	24%	2090

Wat de groep betreft die 1-2 keer geweld gebruikte: de verdeling binnen deze groep valt ongeveer samen met de geslachtsverdeling onder executieven. Met andere woorden: evenveel mannen als vrouwen gebruikten in vier jaar 1-2 keer geweld. Daaruit kan worden geconcludeerd dat geweldgebruik tot op zekere hoogte 'gewoon bij het politiewerk hoort', zowel voor mannelijke als vrouwelijke politieambtenaren.

De groep die relatief vaak geweld gebruikte (4-5, 6-10 en 11 en meer toepassingen) laat een heel andere verdeling zien: slechts een zeer laag percentage (respectievelijk 7% en 6%) van de politieambtenaren in die categorieën is vrouw.

Initiatief door politieambtenaren

Mannelijke politieambtenaren staan eerder 'vooraan' als het om geweldgebruik gaat. Hun vrouwelijke collega's stellen zich iets afwachtender op en zij springen in wanneer dit nodig blijkt te zijn.

In 1139 van de gevallen waarin geweld werd aangewend, was er meer dan één politieambtenaar ter plaatse. Dergelijke situaties zijn onder te verdelen in twee gevallen:

- gevallen waarbij alle politieambtenaren die ter plaatse waren, ook geweld hebben aangewend;
- gevallen waarbij één of meer politieambtenaren 'over' waren, die geen geweld hebben gebruikt.

Mannelijke politieambtenaren gebruikten in 69% van de gevallen geweld terwijl er nog anderen ter plaatse waren die dat niet deden. Bij hun vrouwelijke collega's ligt dit percentage op 51%. Dat het genoemde percentage bij vrouwen 18% lager ligt, duidt erop dat zij vaker pas in tweede instantie geweld gaan gebruiken. Het initiatief in dergelijke situaties lijkt dan ook voornamelijk bij de mannelijke politieambtenaren te liggen, terwijl vrouwelijke politieambtenaren zich bij voorkeur wat terughoudender op lijken te stellen.

11.4 Mening van politieambtenaren

In de enquête (zie hoofdstuk 3.3) werd aan de politieambtenaren naar een verklaring gevraagd voor het gevonden geslachtsverschil in geweldgebruik. Aan de hand van de antwoorden kan een beeld geschetst worden van de onder politieambtenaren levende opvattingen en de mate waarin de mannelijke en vrouwelijke politieambtenaren hierover van mening verschillen. De uitkomsten zijn weergegeven in de tabellen 11.4 en 11.5. Daarbij is binnen de groep van 1279 respondenten gekeken naar de politieambtenaren die op hun enquêteformulier hun geslacht hebben aangegeven (dat waren er 1249). De vraagstelling bestond uit twee stellingen. In de eerste stelling stonden de mannen centraal, in de tweede de vrouwen.

De eerste stelling luidde: mannelijke politieambtenaren gebruiken vaker geweld dan hun vrouwelijke collega's omdat zij

- fysiek sterker zijn;
- minder bang zijn voor geweld;
- eerder 'doorpakken' bij personen die niet mee willen werken;
- hun vrouwelijke collega's in bescherming willen nemen.

Van elk van de genoemde factoren konden de respondenten aangeven in hoeverre zij deze van invloed achtten. Zij konden de stelling een score geven op een schaal van 1 tot 7, waarbij 1 stond voor 'zeer oneens' en 7 voor 'zeer eens'. Een waarde van 4 gaf aan dat men geen uitgesproken mening had over de stelling. De gemiddelden zijn uitgesplitst naar geslacht weergegeven in tabel 11.4.

Opvallend is dat de respondenten, mannen zowel als vrouwen, geen uitgesproken mening geven over de verschillende stellingen. Dit sluit aan bij de bevindingen van Bleijendaal, die concludeerde dat er geen verschil bestaat in de gerapporteerde angstgevoelens en angststemmingen van mannelijke en vrouwelijke politieambtenaren. Vrouwelijke politieambtenaren voelen zich tijdens hun werk doorgaans even veilig als hun mannelijke collega's en zij ervaren even vaak angstgevoelens in aanhoudingssituaties als mannelijke politieambtenaren (zie hoofdstuk 23).

De verschillen zijn in twee gevallen significant, namelijk met betrekking tot de stelling dat mannelijke politieambtenaren fysiek sterker zijn en dat zij eerder 'doorpakken' dan vrouwelijke politieambtenaren. Deze verschillen zijn echter zo klein dat ze verwaarloosbaar genoemd moeten worden.

Wat de stelling over de fysieke kracht betreft, moet bovendien worden opgemerkt dat hier mogelijk de formulering van de vraag een rol speelt. Het kan zo zijn dat mannen weliswaar van mening zijn dat vrouwen minder makkelijk geweld gebruiken omdat zij minder sterk zijn, maar dat hoeft niet te impliceren dat zij ook het omgekeerde vinden: dat mannen meer geweld gebruiken omdat zij nu eenmaal over meer fysieke kracht beschikken. Mogelijk waren de mannelijke politieambtenaren van mening dat de causaliteitsrelatie in de stelling is omgekeerd ('een man gebruikt meer geweld omdat hij sterk is' in plaats van 'een vrouw gebruikt minder geweld omdat zij zwak is').

Tabel 11.4. Verklaringen waarom mannelijke politieambtenaren vaker geweld aanwenden dan hun vrouwelijke collega's. Aantal respondenten: 1279. Jaar 2005.

	Man	Vrouw	Vershil	Significantie
Mannen zijn fysiek sterker	3.82	4.08	-0,26	<.01
Mannen zijn minder bang voor geweld	3.98	3.83	0.15	n.s.
Mannen willen hun vrouwelijke collega's in bescherming nemen	4.08	3.95	0.13	n.s.
Mannen 'pakken eerder door' bij personen die niet mee willen werken	4.54	4.23	0.31	<.005

Het tweede stelling luidde: vrouwelijke politieambtenaren gebruiken minder vaak geweld dan mannelijke collega's omdat zij

- verbaal sterker zijn;
- meer geduld hebben;
- geweld liever overlaten aan hun mannelijke collega's;
- gewend zijn gevaarsituaties op te lossen zonder geweld;
- zich minder snel beledigd voelen dan mannelijke collega's.

De factoren werden op dezelfde manier beoordeeld als de factoren bij de eerste stelling dat mannelijke vaker geweld gebruiken dan hun vrouwelijke collega's omdat zij fysiek sterker zijn, minder bang zijn voor geweld, eerder 'doorpakken' en/of hun vrouwelijke collega's in bescherming willen nemen.

De uitkomsten zijn te vinden in tabel 11.5. Deze toont duidelijkere verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke respondenten, die bovendien allemaal significant zijn. Het grootst is het verschil in mening over de vraag of vrouwen minder geweld aanwenden omdat zij verbaal sterker zijn dan mannen.

Opvallend is verder dat de mannen het met alle stellingen over het algemeen (licht) oneens zijn, terwijl de vrouwen het met alle stellingen eens zijn, op twee stellingen na, die betrekking hebben op het overlaten van geweld en het zich minder snel beledigd voelen. Mogelijk speelt ook daarbij de formulering van de vraag een rol.

Tabel 11.5. Verklaringen waarom vrouwelijke politieambtenaren minder vaak geweld aanwenden dan hun mannelijke collega's. Aantal respondenten: 1279. Jaar 2005.

	Man	Vrouw	Vershil	Significantie
Vrouwen zijn minder snel beledigd	2.99	3.47	-0.48	<.001
Vrouwen zijn gewend gevaarsituaties op te lossen zonder geweld	3.57	4.31	-0.75	<.001
Vrouwen laten geweldgebruik liever over aan hun mannelijke collega's	3.66	2.96	0.7	<.001
Vrouwen zijn verbaal sterker	3.69	4.88	-1.2	<.001
Vrouwen hebben meer geduld	3.87	4.79	-0.91	<.001

11.5 Inschatting van de eigen vaardigheden

Vrouwen hebben gemiddeld wat minder vertrouwen in hun eigen, voor geweldgebruik relevante vaardigheden dan hun mannelijke collega's. Deze bevinding is belangrijk, omdat die inschatting van groot belang is voor de beslissing om al dan niet geweld aan te wenden. Immers, wie van zichzelf weet dat hij/zij een bepaald middel beheerst, zal dit middel eerder toepassen dan degene die daarover onzeker is. Dat vrouwelijke politieambtenaren over het algemeen minder overtuigd blijken te zijn van hun eigen kunnen, zou een verklaring kunnen zijn voor het feit dat zij minder vaak geweld gebruiken dan mannen.

In de enquête werd de respondenten gevraagd naar hun inschatting van verschillende vaardigheden, in relatie tot een adequate uitoefening van politietaken. Het antwoord werd gegeven als een score op een schaal van 1 tot en met 5, waarbij 1 stond voor 'slecht', 3 voor 'voldoende' en 5 voor 'uitstekend.' De gemiddelde beoordeling is, niet verbazingwekkend, over het algemeen (licht) positief.

In tabel 11.6 is per variabele aangeven hoe politieambtenaren zichzelf hebben beoordeeld. Opmerkelijk is dat de vrouwelijke politieambtenaren hun eigen vaardigheden in alle gevallen gemiddeld iets lager inschatten dan hun mannelijke collega's

dat doen. Eén variabele springt eruit: de factor spierkracht geeft een relatief groot geslachtsverschil te zien. Deze grotere afwijking ligt in de lijn der verwachting, gezien het feit dat vrouwen in het algemeen minder sterk zijn dan mannen. Het is weinig verbazingwekkend dat dit verschil zich ook in de resultaten van de enquête toont.

Op de overige punten zou het gevonden verschil ook veroorzaakt kunnen worden door een grotere bescheidenheid van de vrouwelijke respondenten. Deze geringere bescheidenheid zou echter kunnen duiden op een lager zelfvertrouwen onder de vrouwelijke politieambtenaren, hetgeen het verschil in geweldgebruik deels zou kunnen verklaren. Overigens moet worden opgemerkt dat de vrouwelijke politieambtenaren hun eigen vaardigheden wel positief (voldoende tot meer dan voldoende) beoordelen.

Tabel 11.6. *Inschatting van de fysiek-mentale vaardigheden naar geslacht. Aantal respondenten 1279. Jaar: 2005.*

	Man	Vrouw	Vershil	Significantie
Spierkracht	3.84	3.2	0.64	<.001
Aanhoudings- en zelfverdedigingsvaardigheden	3.6	3.34	0.26	<.001
Fysiek-mentale weerbaarheid	3.94	3.76	0.18	<.001
Lichamelijke fitheid	3.8	3.59	0.21	<.001
Uithoudingsvermogen	3.66	3.47	0.19	<.005
Coördinatie en lenigheid	3.76	3.61	0.15	<.005

11.6 Mening over agressief gedrag van burgers

Mannelijke en vrouwelijke politieambtenaren zijn van mening dat verdachten niet agressiever reageren op vrouwelijke politieambtenaren dan op mannelijke. Ook zijn zij van mening dat verdachten zich niet agressiever opstellen jegens mannelijke politieambtenaren dan jegens vrouwelijke.

Aan de respondenten in de enquête onder Amsterdamse politieambtenaren werden onder meer de volgende stellingen voorgelegd:

- Stelling A. Verdachten reageren in het algemeen minder agressief op vrouwelijke dan op mannelijke politieambtenaren.
- Stelling B. Verdachten zullen in het algemeen eerder gewelddadig verzet plegen tegen mannelijke dan tegen vrouwelijke politieambtenaren.

Op deze stellingen konden de respondenten reageren door een waarde op een schaal van 1 tot en met 7 aan de stelling toe te kennen. Het getal 1 stond daarbij voor 'oneens' en 7 voor 'eens'. Een score van 4 stond voor 'neutraal'.

De politieambtenaren beoordelen beide stellingen gemiddeld neutraal tot matig positief. De gemiddelde beoordeling van mannen en vrouwen loopt niet of nauwelijks uiteen: het effect is in beide gevallen niet significant.

Tabel 11.7. Beantwoording stellingen. Aantal respondenten 1279. Jaar: 2005.

	Man	Vrouw	Verskil	Significantie
Stelling A	4.78	4.95	-0,17	n.s.
Stelling B	4.79	4.65	0.14	n.s.

11.7 Typologie van geweldsituaties en soorten verdachten

Geslacht van verdachten

Als de politie te maken heeft met een vrouwelijke verdachte, maakt het niet uit wie het geweld aanwendt. Tegen 25% van de vrouwelijke verdachten tegen wie geweld is aangewend, gebruikte een vrouwelijke politieambtenaar geweld: dit komt overeen met de korpsverdeling. Het verschil in geweldgebruik waarover in het begin van dit hoofdstuk werd gesproken, blijft bestaan waar het mannelijke verdachten betreft. Het gevonden verschil wordt dus bepaald door het geweldgebruik jegens mannelijke verdachten. Dit is duidelijk te zien in onderstaande tabel 11.8, waaruit tevens blijkt dat

Tabel 11.8. Geweldsaanwendungen naar geslacht politieambtenaar en geslacht verdachte. Aantal geweldsaanwendungen: 3916. Periode 2001-2005. Missing: 1529/39%.

		Geslacht politieambtenaar		Totaal
		Man	Vrouw	
Geslacht verdachte	Man	87%	13%	2277
	Vrouw	75%	25%	110
Totaal		2061	326	2387
Percentage		86%	14%	

het geringe aantal vrouwelijke verdachten (110) de verhoudingen nauwelijks kan beïnvloeden.

Levensbedreigende verdachten

Vrouwelijke politieambtenaren wenden even vaak als hun mannelijke collega's geweld aan om geweld jegens zichzelf of hun collega's af te wenden. Deze bevindingen stemmen overeen met de literatuur. Evolutiepsychologen (m.n. Campbell, zie Campbell 1993, 1999 en 2002) veronderstellen dat vrouwen minder geweld gebruiken dan mannen vanwege de daaraan verbonden risico's. Zij gaan er echter van uit dat wanneer vrouwen zich in levensbedreigende situaties bevinden, zij even gewelddadig zullen reageren als mannen.

Voor de situaties waarin geweld werd gebruikt ter afwending van het geweld tegen de politieambtenaar zelf, geldt dat de variabele 'geslacht' wel degelijk invloed heeft op het al dan niet uitoefenen van geweld in dergelijke situaties. Vrouwen blijken in dergelijke situaties even terughoudend te zijn met geweldgebruik als in andere situaties.

Dit percentage ligt iets hoger voor de situaties waarin geweld werd aangewend ter afwending van geweld tegen collega's, hetgeen wellicht verklaard wordt door de hierboven besproken bevinding dat vrouwelijke politieambtenaren zich in eerste instantie vaak terughoudend opstellen. Zij zullen dan vaker gedwongen zijn om de collega die het initiatief genomen heeft, te hulp te schieten.

Tabel 11.9. Geweldsaanwendungen naar geslacht politieambtenaar en het doel van het geweldgebruik. Aantal geweldsaanwendungen: 3916. Periode 2001-2005. Missing: 315/8%.

	Man	Vrouw	Totaal
Afwenden van geweld tegen zichzelf	87%	13%	2214
Afwenden van geweld tegen collega('s)	84%	16%	1832
Totaal geweldgebruik	86%	14%	3601

Verdachten onder invloed

Mannelijke en vrouwelijke politieambtenaren gebruiken evenveel geweld tegen agressieve verstoorden (tabel 11.10). Voor deze categorie verdachten bestaat er geen geslachtsverschil in geweldgebruik tussen mannelijke en vrouwelijke politieambtenaren. Dit verschil blijkt wel te bestaan voor verdachten die onder invloed verkeren van alcohol en in wat minder mate voor verdachten onder invloed van drugs. Dergelijke verdachten zullen over het algemeen 'ontremd' zijn (door de gebruikte middelen of door hun geestelijke stoornis). Zij zullen zich daardoor eerder zonder aanzien des persoons gewelddadig opstellen tegen omstanders. Dat geldt te meer voor politieambtenaren, waarbij het in zo'n geval weinig uitmaakt of de politieambtenaar in kwestie een man of een vrouw is.

In de onderstaande tabel 11.10 is te zien dat de geslachtsverdeling onder politieambtenaren die geweld aanwenden tegen verdachten onder invloed van alcohol, afwijkt van de geweldsverdeling binnen het korps: het aandeel van de vrouwelijke politieambtenaren is ook hier lager dan verwacht. Voor verdachten die onder invloed verkeren van drugs benaderen het percentage de geslachtsverdeling binnen het korps (24% vrouw). Met betrekking tot de categorie 'agressieve verstoorden' kan geconcludeerd worden dat mannelijke en vrouwelijke politieambtenaren jegens hen even vaak geweld aanwenden.

Tabel 11.10. Aantal geweldsaanwendingen tegen (verdachte) burgers die onder invloed zijn van alcohol en/of drugs naar geslacht van de politieambtenaar. Aantal geweldsaanwendingen: 3916. Periode: 2001-2005. Missing: 315/8%.

	Man	Vrouw	Totaal	
Onder invloed van alcohol	87%	13%	883	100%
Onder invloed van drugs	81%	19%	405	100%
Agressieve verstoorde	77%	23%	336	100%
Aantal geweldsaanwendingen	86%	14%	3601	100%

11.8 Conclusie

In dit hoofdstuk is geprobeerd de vraag te beantwoorden naar de verklaring voor het feit dat vrouwelijke politieambtenaren significant minder vaak geweld gebruiken dan hun mannelijke collega's.

Een belangrijke bevinding is dat het geconstateerde geslachtsverschil zich vooral toont in de groep politieambtenaren die vaak geweld gebruikten. Vrouwen blijken daarnaast oververtegenwoordigd in de groep die wel bij geweldsvoorvallen betrokken was, maar zelf geen geweld gebruikte. Dit hangt nauw samen met de bevinding dat vrouwen in situaties waar meer politieambtenaren ter plaatse zijn, zich qua geweldgebruik vaak wat afwachtender opstellen en het initiatief aan de mannen overlaten.

Vervolgens is een aantal pogingen gedaan om het geslachtsverschil te verklaren in de groep die vaak geweld gebruikt. Het blijkt dat het gevonden verschil wordt veroorzaakt door het geweldgebruik jegens mannelijke verdachten, aangezien bij het geweldgebruik jegens vrouwelijke verdachten het geslachtsverschil geen rol lijkt te spelen. De conclusie is dat vrouwelijke politieambtenaren niet zo zeer in het algemeen minder vaak geweld aanwenden, maar dat zij minder vaak geweld aanwenden tegen mannelijke verdachten. Op de vraag of verdachten in het algemeen minder snel agressief en/of gewelddadig reageren op vrouwelijke politieambtenaren dan op mannelijke politieambtenaren, kan op basis van het onderzoeksmateriaal onvoldoende bevredigend worden geantwoord.

Tevens is gekeken naar situaties waarin politieambtenaren geweld aanwenden ter verdediging van zichzelf en/of van collega's. Voor dergelijke situaties blijkt het beeld niet af te wijken van het algemene beeld: vrouwen gebruiken in levensbedreigende situaties niet meer geweld dan in andere situaties. Vrouwelijke en mannelijke politieambtenaren wenden voorts ongeveer even vaak geweld aan tegen agressieve verstoorde en verdachten onder invloed van drugs.

12 Geweldgebruik nader bekeken

Judith van der Ham

12.1 Algemeen

In het politiewerk zijn enkele bijzondere situaties te onderscheiden, bijvoorbeeld als is opgetreden in verband met vuurwapendreigingen, als sprake is van groeps- of uitgaansgerelateerd geweld of als sprake is van wildplassers of drugsdealers die kleine bolletjes verdovende middelen in de wangzak bewaren. Dergelijke situaties zijn voor de politieambtenaar dermate specifiek, óf door bepaalde eigenschappen van de verdachte óf door andere situationele omstandigheden, dat aparte behandeling op zijn plaats is. Deze situaties worden in dit hoofdstuk kort beschreven en geïllustreerd door middel van een enkele casusbeschrijving.

Een meer systematische analyse op basis van de typologie ontwikkeld door Timmer (Timmer, 1999) komt hierna in hoofdstuk 14 aan bod. Daarin wordt onder meer een beschrijving gegeven van agressieve verstoorden en wederspannige verdachten. Deze typeringen blijven derhalve in dit hoofdstuk buiten beschouwing.

12.2 Vechtpartij tussen burgers

De 347 voorvallen waarbij de politie optrad naar aanleiding van een vechtpartij tussen burgers zijn niet gelijk verspreid over de districten van de politieregio. Van de wijkteams Prinsengracht en Lijnbaansgracht bestaat het totale aantal geweldsvoorvallen echter maar liefst voor 44% respectievelijk 25% uit voorvallen waarbij sprake is van een vechtpartij. De vechtpartijen vinden betrekkelijk vaak plaats in of in de omgeving van horecagelegenheden of woningen. Bij dergelijke geweldsvoorvallen is dan ook relatief vaak sprake van groepsgerelateerd en uitgaansgerelateerd geweld, maar ook van bemiddeling in een relationele twist. Doel van het politieoptreden is meestal handhaving van de openbare orde, hierbij vindt vaak bemoeienis door omstanders plaats. De betrokken personen bij dergelijke voorvallen verkeren in verhouding vaak onder invloed van alcohol.

Casus: Escalerende vechtpartij tussen burgers

Buiten op het parkeerterrein van een café ontstaat na een feestje met ongeveer dertig personen ruzie over parkeerproblemen. Een getuige verklaart dat een persoon een ander bij de keel heeft gegrepen. Familie van de café-eigenaar belt de politie. Er komen twee politieambtenaren die om versterking vragen. Als twee vrouwen elkaar aanvliegen, probeert een politieambtenaar tussenbeiden te komen; hij verklaart de dochter bij haar schouders te hebben gepakt. De ambtenaar wordt daarop door verschillende mannen geslagen, zodat hij zichzelf niet meer kan verweren. Een collega schiet te hulp en wordt meermalen door dezelfde man(nen) geslagen. Deze ambtenaar komt klem te zitten tussen een geparkeerde auto en de schutting. Hij vreest voor zijn en collega's leven en heeft hierop tweemaal een waarschuwingsschot in de lucht gegeven. De betrokken aanwezige verklaart deze schoten niet gehoord te hebben, maar na de schoten trekken de belagers zich wel terug. De eerste politieambte-

naar is met een ambulance afgevoerd; hij heeft naast blauwe plekken een kneuzing/breuk aan een zwevende rib en een lichte hersenschudding opgelopen. Na de waarschuwingsschoten is iedereen enigszins gekalmeerd en zijn extra agenten gearriveerd.

Als een leidinggevende inspecteur ter plaatse hoort van de mishandeling, loopt deze, na een gesprek met de café-eigenaar, op de bewuste man af en gelast diens aanhouding. Hierna vindt enorm verzet plaats doordat de man om zich heen slaat en schopt. Een hondengeleider die meedeelt dat de man is aangehouden wordt geslagen en breekt zijn onderarm. Daarna pakt de man de inspecteur vast waarbij het shirt van de inspecteur wordt opengescheurd. Deze geeft de man hierop een klap met zijn portofoon, omdat deze het shirt blijft vasthouden. Na de klap wordt de man overmeesterd en afgevoerd naar het bureau.

Terwijl een deel van de agenten tracht de man geboeid te krijgen, hebben bezoekers van het café getracht de verdachte te hulp te komen. Bij het weghouden van de bezoekers hebben meerdere schermutselingen plaatsgevonden tussen bezoekers en politie, waarbij een diensthond werd ingezet die heeft gebeten.

Uit diverse letselbriefjes blijkt dat bij de verdachte sprake was van een hoofdwond die gehecht moest worden, een blauwe plek onder de kin, schaafwonden op beide handen, kneuzing van de pols en diverse blauwe plekken.

Beoordeling: De Officier van Justitie oordeelt dat de politieagenten door de cafébezoekers buitengewoon agressief zijn benaderd. Enkele politieambtenaren zijn door hen mishandeld. Daders zijn kennissen en familie van een grote familie die erom bekendstaat nergens voor terug te deinzen. De Officier van Justitie heeft beslist dat het niet zo zou kunnen zijn dat behalve de aangehouden verdachte, de overige daders vrijuit gaan maar agenten voor de rechter gebracht zouden moeten worden. Van enig strafbaar feit is naar het oordeel van de Officier van Justitie niet gebleken. Onomstotelijk is wel vastgesteld dat tegen de verdachte als gevolg van de aanhouding geweld is gebruikt en dat hij daarvan letsel heeft ondervonden. Ook is vastgesteld dat het door de ambtenaar, in de rechtmatige uitoefening van zijn bediening gebruikgemaakte geweld, het beoogde doel, namelijk de aanhouding van verdachte, rechtvaardigde. Het doel kon niet op andere wijze worden bereikt, aangezien verdachte zich met geweld verzette tegen zijn aanhouding. Daarnaast heeft een groot aantal omstanders geweld gebruikt tegen ambtenaar en collega's om de aanhouding van verdachte te voorkomen. Het gebruikte geweld heeft naar het oordeel van de Officier van Justitie de proportionaliteit niet overschreden. De Officier van Justitie zal seponeren, omdat de ambtenaar ten onrechte als verdachte is aangemerkt.

12.3 Groepsgerelateerd geweldgebruik

Van 2001 tot 2005 was in 329 geweldsvoorvallen sprake van groepsgerelateerd geweldgebruik. Geweldsvoorvallen waarbij de politie geconfronteerd werd met een groep personen zijn min of meer gelijkelijk verspreid over de regio. Groepsgerelateerde geweldsvoorvallen vinden relatief vaak plaats in en vlakbij horecagelegenheden en op de openbare weg. Het politieke geweldgebruik is gericht tegen groepen bestaande uit drie tot wel 125 personen. Tijdens deze voorvallen wordt door de politieambtenaar betrekkelijk vaak fysiek geweld aangewend of de wapenstok gebruikt. Door de groep zelf vindt relatief veel gooi-en-smijtwerk plaats richting de politie.

Casus: Ruzie tussen cafébezoekers

Naar aanleiding van ruzie tussen bezoekers van een café ontstaat een conflict tussen een groepje jongeren en de portier van het café. Dit trekt de aandacht van een politieambtenaar, die op een gegeven moment midden in de groep komt te staan. De groep duwt tegen hem aan en een meisje schopt tegen zijn schenen, terwijl de ambtenaar probeert de gemoederen te bedaren. Hierna verdrijft de politie middels een kleine charge de groep. Een politieambtenaar heeft als oudste en hoogste in rang de verantwoordelijkheid genomen en geeft het bevel tot het trekken van de wapenstok als de politie op linie staat. Hierna geeft hij het bevel tot chargeren, waarna ongeveer vijftig meter is gechargeerd. Hierbij is geweld gebruikt dat volgens de meerdere verantwoord is. Onduidelijk is door hoeveel ambtenaren de wapenstok daadwerkelijk gebruikt is. Het meisje doet aangifte terzake eenvoudige mishandeling; zij zou een trap en een klap met de wapenstok hebben gekregen.

Beoordeling: Door de Officier van Justitie is besloten van strafvervolgning af te zien. Het meisje stelt in haar verklaring van de betrokken ambtenaar een trap te hebben gekregen en door hem met de wapenstok geslagen te zijn. Zij verklaart tevens pas later te hebben begrepen dat een verwijderingsbevel was gegeven. Betrokken ambtenaar verklaart een trap te hebben gegeven terwijl hij in linie liep en verdachte geen gehoor gaf aan het gegeven verwijderingsbevel. De politieambtenaar ontkent met zijn wapenstok te hebben geslagen. Hier is verder geen bewijs voorhanden. De leidinggevende tijdens het incident verklaart drie of meer keer de groep een verwijderingsbevel te hebben gegeven. De groep bleef staan en een deel van hen sloeg naar de ambtenaren. De Officier van Justitie acht voldoende bewezen dat door de betrokken ambtenaar enig geweld is gebruikt. Niet bewezen acht hij het slaan met de wapenstok. Gelet op art. 8 van de Politiewet 1993 en bovenstaande is de Officier van Justitie van mening dat de vereisten van subsidiariteit en proportionaliteit niet uit het oog zijn verloren. Hij seponereert wegens het ontbreken van een strafbaar feit.

12.4 Uitgaansgerelateerd geweld

De spreiding van 277 geweldsvoorvallen die gerelateerd zijn aan uitgaansgeweld, wijkt af van de hiervoor beschreven geweldsituaties. In District 1 Centrum vonden in de periode 2001-2005 naar verhouding beduidend meer uitgaansgerelateerde geweldsvoorvallen plaats dan in de overige districten (21% tegenover gemiddeld 5%). In District 1 Centrum vinden deze gevallen vooral plaats in het werkgebied van wijkteam Prinsengracht (62% van het totaal aantal voorvallen) en Lijnbaansgracht (35%). Bij de wijkteams 's-Gravesandplein (District 3 Oost), Amstelveen-Noord en Zuid, Koninginneweg, Rivierenbuurt, Uithoorn (allen District 4 Zuid) en Meer en Vaart (District 5 West) komen in het geheel geen uitgaansgerelateerde geweldsvoorvallen voor.

Uitgaansgerelateerd geweld vindt naar verhouding veel plaats tussen middernacht en zes uur 's ochtends en dan met name in de nacht van vrijdag op zaterdag en de nacht van zaterdag op zondag.

Het doel van het politieoptreden in deze situaties is meestal het handhaven van de openbare orde. Als aanhoudingen worden verricht, gebeurt dit in verhouding vaak voor strafrechtelijke overtredingen betreffende ordeverstoringen en het niet voldoen aan een ambtelijk bevel of belemmering van de aanhouding. Daarbij is vaak sprake

van bemoeienis door omstanders. De politieke geweldsmiddelen die hierbij in verhouding het meest gebruikt worden zijn de wapenstok en de diensthond. Gebruik van het dienstvuurwapen (dreigen) vindt daarentegen vrijwel niet plaats bij uitgaansgerelateerde voorvallen.

Ook de burger dreigt in deze gevallen relatief weinig met een vuurwapen. Daarnaast verkeert ook bij de uitgaansgerelateerde gevallen de burger in verhouding vaak onder invloed van alcohol. Ten slotte zijn het betrekkelijk veel geweldsvoorvallen waarin de politie geweld aanwendt tegen een verdachte van Nederlandse komaf.

Casus: Bedreiging politieambtenaar in vrije tijd

Na het stappen komt een politieambtenaar (in zijn vrije tijd) op straat met twee jongens in aanraking. Deze schelden hem uit voor poot en bedreigen hem. De ambtenaar toont zijn politielegitimatie, maar dit maakt geen indruk op jongens en een van hen geeft de politieambtenaar een klap op zijn neus. Hierna rent de ambtenaar naar een politieauto, terwijl de jongens een andere richting op rennen. Bij zijn collega's doet de politieambtenaar zijn verhaal, waarna hij plaatsneemt in de auto en de drie ambtenaren proberen de jongens te achterhalen. Als zij de jongens zien, houdt één van de twee dienstdoende ambtenaren één van de jongens aan, terwijl de andere ambtenaar en het 'slachtoffer' de andere verdachte aanhouden. Bij deze aanhouding wordt geweld gebruikt.

Op de aangifte van mishandeling door de jongens oordeelt de Officier van Justitie dat geen vervolging van de politieambtenaren zal plaatsvinden, omdat is gebleken dat, voor zover een en ander vastgesteld kon worden, door de ambtenaren terecht geweld is aangewend en dat dat geweld niet disproportioneel is geweest. Op grond van de feiten acht de Officier van Justitie voldoende bewezen dat de ene verdachte bij zijn aanhouding in het gelaat enkele schaafwonden heeft opgelopen. Van de voortanden van verdachte zijn hierbij enige stukjes afgebroken. De ambtenaren geven aan dat verdachte zich door te duwen en te trekken tegen zijn aanhouding heeft verzet. Door het verzet bij het naar de grond brengen, zijn zij allen op de grond gevallen. Ook op de grond heeft verdachte zich nog verzet. Pas toen werd gedreigd met pepperspray hield het verzet op.

Beoordeling: Naar het idee van de Officier van Justitie is het zeer wel mogelijk dat verdachte de hierboven geschetste verwondingen heeft opgelopen op de hierboven beschreven wijze. Naast de verklaring van beide verdachten heeft de Officier van Justitie geen bewijs dat ambtenaar en collega niet naar waarheid hebben verklaard. Gelet op het bepaalde in art. 8 Politiewet en het hierboven geschetste door verdachte gepleegde verzet, konden ambtenaar en collega slechts met gebruik van geweld tot de aanhouding van verdachte overgaan. Er volgt sepot wegens het onterecht als verdachte aanmerken.

Casus: Broer van verdachte belemmert diens aanhouding

Naar aanleiding van een vechtpartij in een café vindt aanhouding van een verdachte plaats. De broer van deze verdachte bemoeit zich met de aanhouding; hij probeert de aanhouding te belemmeren en beledigt een politieambtenaar. Hierop wordt ook deze jongen aangehouden en beetgepakt. De jongen rukt zich los waarop een politieambtenaar de pepperspray

gebruikt. Daarna wordt de jongen door twee ambtenaren naar de grond gewerkt.

Beoordeling: Het BIO krijgt van de Officier van Justitie opdracht tot het uitvoeren van een onderzoek naar de geweldsaanwending door de betrokken politieambtenaren. Het BIO is echter van mening dat dit geen 'BIO-zaak' is omdat de ambtenaren hebben opgetreden zoals gewenst is. De Officier van Justitie gaat akkoord met het opleggen van de zaak.

Casus: Vechtpartij voor discotheek

Een jongen onder invloed van alcohol maakt problemen in een discotheek; gooit met glazen en gooit een glas leeg over het barpersoneel. Hierop wordt hij de discotheek uitgezet, waarbij een handgemeen ontstaat met de portiers en later met klanten in de rij van de discotheek. Twee hondengeleiders krijgen van de portiers melding van de vechtpartij. Een van politieambtenaren loopt naar de disco, terwijl de ander zijn hond uit de dienstauto haalt. Ter plaatse wijst een portier de jongen aan en vertelt wat er is gebeurd. De jongen maakt racistische opmerkingen naar de portier en slaat hem in het gezicht. Op dat moment pakt de eerste politieambtenaar de jongen vast en houdt hem aan. De jongen laat zich in het bijzijn van de andere ambtenaar met zijn hond zonder problemen aanhouden en boeien. Ondertussen zijn meerdere collega's gearriveerd. Het uitgaanspubliek komt op het rumoer af en sommigen maken opmerkingen. De ambtenaar met de hond besluit zijn hond op te bergen, aangezien de jongen zich zonder problemen heeft laten aanhouden. Ondertussen vindt de andere ambtenaar de situatie gespannen en besluit de jongen naar zijn eigen bus te brengen. Terwijl hij met de jongen richting de bus loopt, wordt deze lastig. De ambtenaar duwt de geboeide jongen in de bus, die achterover in de bus valt. Hierop ontstaat er een gevecht. De verdachte schopt richting de ambtenaar en deze slaat terug. Hierbij krijgt de ambtenaar hulp van een portier van een café. Deze portier pakt het dak van de bus vast en maakt trappende bewegingen richting de verdachte die uit zijn boeien is gekomen en de benen van de portier vastpakt. Na een kort gevecht verlaat de portier de strijd en de ambtenaar weet de verdachte uit de bus te trekken. Met vijf collega's wordt de verdachte overmeesterd en geboeid. Hierna ontsteekt verdachte in een huilbui. Zowel de ambtenaar als de verdachte hebben verwondingen opgelopen. De ambtenaar had toevallig zijn kogelvrij vest aan, waardoor de trappen van verdachte op zijn bovenlichaam geen schade hebben toegebracht.

Beoordeling: Na onderzoek van het BIO oordeelt de Officier van Justitie dat hij op grond van de feiten voldoende bewezen acht dat er door betrokken politiemensen geweld is gebruikt. Verdachte is door een politiemann een bus in geduwd en meerdere malen geslagen. Vervolgens werd hij uit de bus getrokken en naar de grond gebracht, waarbij door meerdere politiemensen assistentie werd verleend om hem onder controle te kunnen brengen en opnieuw te boeien. Hiermee handelde de betrokken politiemann in de rechtmatige uitoefening van zijn bediening. Of de mate van geweldstoepassing gelet op de feitelijke gang van zaken als disproportioneel en strafrechtelijk verwijtbaar moet worden beschouwd is gelet op de uiteenlopende verklaringen over de feitelijke gang van zaken niet te beoordelen. Concluderende heeft de Officier van Justitie deze zaak dan ook geseponneerd in verband met het feit dat onder deze omstandigheden onvoldoende wettig bewijs voorhanden is om tot een strafrechterlijke vervolging te kunnen komen.

12.5 Vuurwapengerelateerd geweld

In de periode 2001-2005 hebben zich 206 gevallen voorgedaan waarin één of meer politieambtenaren te maken hebben gehad met een verdachte die mogelijk een vuurwapen in bezit had (179), die zichtbaar een vuurwapen bij zich had zonder dat te gebruiken (32), die zijn vuurwapen dreigend richtte op de betrokken politieambtenaren (14) of die gericht op hen schoten afvuurde (8). Tijdens of na afloop van deze geweldsvoorvallen is 74 maal een vuurwapen aangetroffen, waarvan 20 maal een nepvuurwapen zoals een gas- of alarmpistool. Uit tabel 12.1 valt eveneens op te maken dat in circa een kwart van de gevallen de politieambtenaar geen voorinformatie had over de mogelijke vuurwapengevaarlijkheid van de verdachte.

Dergelijke geweldsincidenten waarbij de politieambtenaar op enige wijze met een vuurwapendreiging door de verdachte te maken kreeg, vonden in deze periode voornamelijk plaats in Oost (64), West (48) en Centrum (46). Daadwerkelijk dreigen met het vuurwapen en het schieten op de politie heeft verspreid over de regio plaatsgevonden.

Tabel 12.1. Geweldsvoorval naar soort vuurwapendreiging door (verdachte) burger. Aantal voorvallen: 206. Periode 2001-2005.

	Ja	Nee	Totaal
Voorinformatie over vuurwapengevaarlijkheid?	179 (88%)	24 (12%)	203
Vuurwapen zichtbaar?	32 (17%)	161 (83%)	193
Daadwerkelijk bedreiging richting politie?	14 (7%)	176 (93%)	190
Schieten op politie?	8 (4%)	189 (96%)	197

Zichtbaar vuurwapen

Voorbeelden van dergelijke situaties zijn de geweldsvoorvallen waarbij de verdachte het dashboardkastje opent om zijn autopapieren te pakken en de politieambtenaar hierin een vuurwapen of een daarop gelijkend voorwerp ziet. Of het geval van de politieambtenaar die ziet dat de verdachte een vuurwapen aan een koord om zijn nek heeft hangen. De politieambtenaar was in negen van deze 32 zaken vooraf niet op de hoogte van een mogelijke vuurwapendreiging. Nadat het vuurwapen zichtbaar was, maakte de verdachte in elf geweldsvoorvallen eveneens een verdachte (trek)beweging of weigerde hij zijn handen te laten zien en vijf maal is de politieambtenaar daadwerkelijk met het vuurwapen bedreigd. Slechts twee van de zaken waarbij in eerste instantie een vuurwapen zichtbaar was, mondden uit in één of meer schoten die op de politieambtenaar gelost zijn.

Bedreiging

Daadwerkelijke dreiging middels een vuurwapen richting de politie heeft zich in veertien geweldsvoorvallen voorgedaan. In elf van deze voorvallen beschikte de politieambtenaar voorafgaand over de informatie dat zich mogelijk een vuurwapendreiging voor kon doen. Vier van de bedreigingen middels een vuurwapen zijn uitgelopen op het gericht schieten door de politie (zie bijvoorbeeld in bijlage 1, casus 5).

Schieten op politie

In twee van de acht gevallen waarbij gericht op de politie geschoten is, was de politieambtenaar vooraf niet op de hoogte van een mogelijke vuurwapendreiging. In één van deze zaken werd de politieambtenaar helemaal verrast door verdachtes vuurwapengebruik omdat hier in eerste instantie ook geen vuurwapen zichtbaar was. Door de verdachte werd in vier schietzaken direct op de politie geschoten, dus zonder dat eerst met het vuurwapen richting de betrokken ambtenaar gedreigd werd. Onder deze zaken is één voorval begrepen waarbij door de verdachte wél de trekker is overgehaald, maar geen schot is afgegaan. De betrokken politieambtenaar zelf geeft aan op het moment dat de verdachte de trekker overhaalde, zijn leven aan zich voorbij te hebben zien flitsen.

Casus: Taxiberover schiet op politieambtenaar

Tijdens een surveillance krijgen politieambtenaren van twee taxichauffeurs de melding dat zij de daders van een beroving eerder die week hebben zien lopen. Met behulp van de chauffeurs weten de politieambtenaren de verdachten te achterhalen. Als één van de ambtenaren hen aanspreekt, rennen de man en de vrouw weg. Met de dienstauto wordt de achtervolging ingezet. Op een gegeven moment komt één van de politieambtenaren in diens dienstvoertuig naast de verdachte te staan. Op dat moment ziet hij dat de man een vuurwapen op hem richt. De ambtenaar bukt en geeft gas, maar ziet ondertussen dat de verdachte hem met het wapen blijft volgen en hoort dat deze de trekker overhaalt. De ambtenaar herkent het geluid als de klik van een vuurwapen waarvan de trekker wordt overgehaald, maar waarvan geen kogel wordt afgevuurd. Als de ambtenaar van mening is dat voldoende afstand van de verdachte is bereikt, stapt hij uit en weet met behulp van collega's de verdachte te overmeesteren. Hierbij heeft de verdachte zijn wapen weggegooid. Dit wordt later door collega's teruggevonden, zonder patroonhouder en met een lege kamer. De collega's herkennen het wapen als een kaliber 9 mm. Door een burger wordt de patroonhouder met patronen met gele kop gevonden. De later aangehouden vriendin van de verdachte (waarbij een slagersmes in haar handtas werd aangetroffen) verklaart dat de verdachte in Duitsland een gaspistool heeft aangeschaft, waarop 9 mm. staat weergegeven. (Tijdens het onderzoek is niet duidelijk geworden of het betrokken wapen een echt vuurwapen was of een gas- of alarmpistool).

Politieel geweldgebruik

Door de politieambtenaar wordt tijdens deze geweldsvoorvallen, waarbij op enige wijze sprake is van een vuurwapendreiging, logischerwijs voornamelijk gebruik gemaakt van het dienstpistool (hieronder is begrepen het ter hand nemen, het dreigen en het schieten met het dienstpistool). Toch is ook nog in een aantal voorvallen fysiek geweld en/of pepperspray gebruikt. Dit kan echter ook betrekking hebben op de situatie dat het vuurwapen reeds onder controle is, maar de verdachte nog niet. Opvallender is dat de politieambtenaar in twee van de veertien voorvallen waarin hij daadwerkelijk door een verdachte met een vuurwapen bedreigd is, zelf geen gebruik heeft gemaakt van zijn dienstpistool, maar de verdachte op andere wijze onder controle gebracht heeft.

Casus: Wildwest-schietpartij met verstoorde man

Twee politieambtenaren krijgen van de meldkamer de melding dat een man met een vuurwapen loopt te zwaaien. De ambtenaren besluiten ter plaatse te gaan en zien aldaar een man lopen die voldoet aan het door de meldkamer verstrekte signalement. Zij besluiten de man aan te houden en te controleren op de Wet wapens en munitie. Op het moment dat één van de politieambtenaren uit de auto stapt, is voor hen nog geen vuurwapen zichtbaar. Zodra de politieambtenaar de man aanspreekt, trekt deze echter een vuurwapen uit zijn broeksband en maakt hiermee zwaaiende bewegingen door de lucht. Op dit moment bedraagt de afstand tussen de politieambtenaar en de man nog geen drie meter. Op sommities van de ambtenaar wordt door de verdachte niet gereageerd. Als de man zijn vuurwapen op het hoofd van de politieambtenaar richt, maakt de politieambtenaar gebruik van het dienstvuurwapen waarna de man in elkaar zakt. Als de politieambtenaar hierop in diens richting loopt, komt de man plotseling overeind en schiet in de richting van de ambtenaar. De afstand tussen beide is op dit moment minder dan twee meter. De politieambtenaar probeert achteruit zigzaggend dekking te zoeken achter een auto. Ondertussen is de collega om de dienstauto heengelopen, maar op het moment dat de verdachte begint te schieten, rent deze ambtenaar naar een boom om daar dekking te zoeken. Op dat moment ziet hij zijn collega op nog geen twee meter afstand van de schietende verdachte staan en besluit een waarschuwingsschot te lossen. De verdachte richt hierna zijn aandacht op deze politieambtenaar, waarna deze doorrent en dekking zoekt achter een auto. Terwijl de ambtenaar zich achter de auto probeert te verschuilen, verandert ook de verdachte van positie en vuurt verschillende malen op de ambtenaar. Als de politieambtenaar gebruik maakt van zijn dienstvuurwapen sneuvelt een autoruit van een geparkeerd staande auto. Hierna rent de verdachte weg en verstopt zich achter een muurtje. De twee ambtenaren blijven op hun positie en zien van hieruit dat de verdachte nog enkele malen vuurt. Op een gegeven moment komt de verdachte uit zijn schuilplaats te voorschijn en rent weg. De eerste ambtenaar zet de achtervolging in, waarbij de verdachte zich plotseling omdraait en opnieuw richting de ambtenaar schiet. Hierna duikt de man onder een bakfiets. De ambtenaar weet dekking te zoeken. Ondertussen kan de collega de man van de zijkant benaderen. De man ligt nog steeds met het wapen in zijn hand te zwaaien. De collega roept voortdurend de man aan het wapen neer te gooien. De verdachte reageert echter niet en blijft roepen dat de ambtenaren hem moeten doodschieten en voor zijn kop moeten knallen. Als de ambtenaar tot vier meter genaderd is, roept hij de verdachte aan bij een verdachte beweging te schieten. Als de verdachte zijn wapen omhoog brengt schiet de ambtenaar en raakt de verdachte in diens arm waardoor deze het wapen loslaat. Hierna kan de verdachte met behulp van de vele ter assistentie ter plaatse gekomen collega's onder controle worden gebracht.

Casus: Verstoorde vrouw bedreigt voorbijganger en politie met vuurwapen

Verschillende ambtenaren krijgen de opdracht ter plaatse te gaan naar aanleiding van een melding van een voorbijganger die bedreigd wordt met een vuurwapen als hij een vrouw aanspreekt te stoppen met het aanbrengen van graffiti op een gebouw. Als zij ter plaatse komen zien zij de vrouw staan met het vuurwapen in haar hand. De vrouw maakt een

verstoorde indruk. De politieambtenaren nemen allen een beschermde positie in achter geparkeerde auto's, waarbij enkelen hun dienstvuurwapen op de vrouw gericht houden. Op het gebouw waar de vrouw voor staat zijn graffiti zichtbaar van davidsterren en teksten. Op een gegeven moment komt de Brand en Traangas Eenheden (Bratra) ter plaatse en neemt op ongeveer vijf meter afstand van de verdachte positie in. De groep heeft echter geen zicht op de vrouw, omdat zij zich in een portiek achter een pilaar verschuilt. Hierbij heeft zij onafgebroken haar wapen op de politie gericht. In overleg met de meldkamer is besloten tot inzet van het Arrestatieteam. Het AT ontnemt de vrouw het zicht door middel van een brandblusser, waarop zij kan worden overmeesterd. Hierbij schiet de vrouw, maar bij nader onderzoek blijkt het wapen een gas- of alarmpistool te zijn.

Casus: Vuurwapen valt uit kleding verdachte

Naar aanleiding van een opdracht van de meldkamer tot aanhouding van een vuurwapengevaarlijke verdachte waarbij een signalement is verstrekt, zien twee politieambtenaren de verdachte lopen. Hierop sommeren zij de verdachte zijn handen uit zijn zakken te halen. Na dit enkele malen herhaald te hebben, reageert de verdachte eindelijk, maar tijdens het omhoog brengen van zijn handen valt een vuurwapen uit zijn kleding op de grond. Als de verdachte dit merkt, wil hij zijn handen weer omlaag brengen. Hierop richt één van de ambtenaren zijn vuurwapen op de verdachte, maar deze reageert opnieuw niet op de bevelen zijn handen hoog te houden. Door de betrokken ambtenaar is de verdachte hierop door middel van een schouderduw bij het op de grond gevallen wapen weggehouden.

Beoordeling: Het IBT is van mening dat het vuurwapengebruik valt onder art. 7 lid 1 sub a Ambtsinstructie 1994. De ambtenaar heeft op grond van art. 10 lid a Ambtsinstructie 1994 zijn vuurwapen ter hand genomen. Benaderingstechnisch is juist opgetreden; de kogelwerende vesten zijn op tijd aangedaan, er is voldoende assistentie gevraagd en verleend en de verdachte is op een veilig moment en op een veilige plaats benaderd.

Casus: Doorgeladen vuurwapen tussen bekleding dienstvoertuig

Na een schietpartij geven het neergeschoten slachtoffer en getuigen het kenteken van het voertuig door. Als de auto later gesignaleerd wordt, achtervolgen twee politieambtenaren het verdachte voertuig en vragen om assistentie. De twee ambtenaren rijden achter het verdachte voertuig aan het terrein van een tankstation op. Als de verdachten, na het pompstation te hebben betreden, weer met de auto, het terrein willen verlaten, besluiten de ambtenaren de assistentie niet af te wachten maar hun dienstvoertuig voor de personenauto met vier tot vijf inzittenden tot stilstand te brengen. Aangezien de inzittenden konden worden aangemerkt als verdachten van de schietpartij, waarbij één gewonde was gevallen, en hieruit kon worden opgemaakt dat in ieder geval één van hen vuurwapengevaarlijk kon worden geacht, gaan de ambtenaren over tot het dreigend richten van hun vuurwapen. Door middel van dit richten en het geven van verschillende bevelen kunnen de verdachten met behulp van inmiddels ter plaatse gekomen assistentie worden aangehouden. De verdachten worden gefouilleerd en middels een dienstvoertuig overgebracht naar het bureau. Een dag later wordt tussen de bekle-

ding van het dienstvoertuig een doorgeladen vuurwapen gevonden. Achteraf blijkt dat de neergeschoten man een drugsdeal wilde sluiten. De kopers van de drugs zaten achterin zijn auto. Plotseling trok één van hen een vuurwapen en wilde de sleutels van het latere slachtoffer. Toen deze de sleutels niet wilde overhandigen werd door de 'koper' geschoten.

12.6 Drugsdealers met bolletjes harddrugs in zijn mond

Op grond van art. 9 lid 3 Opiumwet zijn opsporingsambtenaren bevoegd om verboden drugs te allen tijde in beslag te nemen. Het wetboek van Strafvordering geeft geen nadere voorschriften voor de manier waarop de inbeslagnemingbevoegdheid moet worden gehanteerd. De inbeslagneming is een vormvrije handeling die zonodig met geweld kan worden afgedwongen, bijvoorbeeld door de vuist van een drugsdealer met proportioneel geweld open te maken (Hoge Raad 7 september 2004, NJ 2004, 594). Mits het geweld proportioneel en gematigd is, kan het dichtknijpen van de keel dus worden aangemerkt als bevoegd optreden.

Opsporingsambtenaren kunnen op grond van art. 9 lid 3 Opiumwet ook vorderen dat de betrokkene de drugs aan hen uitlevert. De wetgever heeft met deze vorderingsbevoegdheid een expliciet proportionaliteitsvereiste geformuleerd. Alvorens de drugs ter inbeslagneming af te pakken, behoort de verdachte in de gelegenheid te worden gesteld de drugs te overhandigen. Wanneer de vordering niet het gewenste resultaat oplevert, kan de inbeslagneming met dwang of geweld worden uitgevoerd.

Politieambtenaren weten dat sommige straatdealers de gewoonte hebben hun handelsvoorraad in de mond te bewaren – doorgaans plastic bolletjes met 0,1 tot 0,2 gram cocaïne of heroïne – om deze te kunnen inslikken wanneer zij door de politie worden staande gehouden of aangehouden. In procesverbaaltaal uitgedrukt: 'Verdachte stond te dealen vanuit zijn mond. Hij had bolle wangen'. In totaal werden 145 van dergelijke gevallen aangetroffen, voornamelijk in District 1 Centrum (126) bij de wijkteams Nieuwezijds Voorburgwal (83) en Beursstraat (32), waarin politieambtenaren rapporteerden dat zij een drugsdealer bij de keel hadden gegrepen of op andere wijze hebben geprobeerd te voorkomen dat de drugs werden doorgeslikt.

En geregeld worden er bolletjes onder dwang uitgespuugd. Globaal wordt een dergelijk optreden in het geweldsrapport als volgt omschreven: 'Door mij, rapporteur, en overige opsporingsambtenaren werd de verdachte gevorderd zijn mond open te doen, zodat wij in zijn mond konden kijken of hij hierin bolletjes had zitten. De verdachte voldeed niet aan deze vordering en ik zag dat de verdachte slikkende bewegingen maakte en zijn hoofd wegdraaide, zodat ik niet meer kon zien of hij iets wegslikte. Teneinde het doorslikken van de kennelijk aanwezige bolletjes te verhinderen, heb ik de verdachte, met mijn rechterhand, met geringe kracht onder de kaaklijn bij de keel vastgepakt, om zo te voelen of de verdachte de bolletjes zou wegslikken en om te voorkomen dat de verdachte dit bewijsmateriaal zou wegslikken. Tijdens het plegen van de omschreven handelingen verzocht ik de verdachte tevens de verdovende middelen uit te spugen. Aangezien de verdachte aan dit verzoek vrijwel direct gehoor gaf, was het dichtknijpen van de keel kortstondig. Tevens heb ik hiermee mijn doel bereikt.'

Politieambtenaren beseffen in het algemeen hoe ingrijpend een dergelijk optreden is en wat de risico's kunnen zijn (Naeyé 2005: 342). Zo valt in de processen-verbaal wel te lezen: 'Wanneer ik aan de begeleidende gezichtsuitdrukkingen van de verdachte had gezien dat deze onwel zou worden dan wel dat deze enig letsel zou oplopen als gevolg van mijn geweldsaanwending, had ik mijn poging zeer zeker gestaakt'.

In de meeste van de gemelde voorvallen blijkt de dealer alles uit de kast te halen om het optreden van de politie te frustreren. De dealers treden bijvoorbeeld in groepsverband op, waarmee het politieoptreden onder druk komt te staan. 'Bij het weggrijden met de verdachte stond een aantal dealers voor het dienstvoertuig, kennelijk om het weggrijden te vertragen. Bij het voorbijrijden werd er tegen ons gescholden en werden wij bedreigd. Tevens werd naar het dienstvoertuig getrapt.'

Casus: Fysiek geweldgebruik bij aanhouding straatdealer

Bij de aanhouding van een straatdealer door twee politieambtenaren, wordt fysiek geweld gebruikt. Om de verdachte te dwingen tot het uitspugen van de bolletjes verdovende middelen, zodat dit als bewijsmateriaal veiliggesteld kan worden, grijpt de ene politieambtenaar de verdachte om zijn keel. Dit heeft echter geen effect. Daarop besluit de collega de verdachte in zijn wangen te knijpen, waarop deze de bolletjes uitspuugt. Hiermee is de aanhouding echter niet volbracht, aangezien een worsteling met de verdachte ontstaat, waarbij de verdachte zich laat vallen. In zijn val neemt hij de collega mee die met zijn hoofd tegen de grond klappt. Uiteindelijk is het met behulp van assiserende collega's gelukt de man te boeien.

Beoordeling: Naar de mening van de wijkteamchef was het door de politieambtenaren gebruikte geweld noodzakelijk om de zich hevig verzettende aangehouden verdachte onder controle te kunnen krijgen. De ambtenaren hebben het geweld gestaakt zodra het doel was bereikt.

Casus: Hevig verzet straatdealer

Twee politieambtenaren in burger zien twee negroïde mannen lopen. Deze twee verdachten worden gevolgd door een groep bekende verslaafden. De ambtenaren zien dat de verdachten en de verslaafden spullen uitwisselen, maar wat dit precies is kunnen zij niet waarnemen. Wel hebben beide verdachten bolle wangen. De ambtenaren worden weggeroepen ter assistentie elders. Als ze enkele minuten later terugkomen worden zij aangesproken door een burger die de eerdere twee verdachten vijf maal drugs heeft zien verhandelen. De politieambtenaren besluiten hierop over te gaan tot aanhouding van beide verdachten en doen een oproep tot assistentie met een signalement van de verdachten. Een politieambtenaar te motor ziet de verdachten lopen en geeft de positie door. Uiteindelijk arriveren vijf ambtenaren ter plaatse. Als de verdachten een coffeeshop in willen lopen, gaan de ambtenaren over tot aanhouding. Bij deze aanhouding wordt gebruikgemaakt van fysiek geweld en pepperspray. Eén van de verdachten doet aangifte van mishandeling.

Beoordeling: De Officier van Justitie acht bewezen dat er door betrokken politieambtenaren enig geweld tegen verdachte is gebruikt. Verdachte is geduwd en met enig geweld tegen de grond gewerkt. Ook is verdachte een aantal malen met de vuist geslagen en gepepperd. Volgens verdachte is verdachte geboeid. Over de exacte omstandigheden waaronder betrokken verba-

santen geweld hebben toegepast lopen de verklaringen uiteen. De verdachte heeft verklaard gewoon te hebben gedaan wat de politieman vroeg. Hij werd bij de keel gegrepen en kreeg bijna geen lucht meer. Verdachte moest iets uitspugen wat hij niet had, raakte in paniek en heeft zich daarom lichtelijk verzet. Verdachte werd gepepperd, waardoor het voor hem was afgelopen. Uit de verklaringen van betrokken politieambtenaren blijkt dat de verdachte inderdaad bij de keel gepakt is, dat hij een aantal vuistslagen heeft gekregen en dat zijn been geklemd werd. Volgens de verklaring van de politiemensen werd de verdachte echter pas bij zijn keel gepakt nadat gezien werd dat zijn wangen bol stonden en dat hij direct begon met het maken van slikkende bewegingen. Om te voorkomen dat hij eventuele verdovende middelen door zou slikken is verdachte bij de keel gegrepen. Verdachte pleegde onnodig en direct hevig verzet door te duwen en met armen om zich heen te slaan. Dat verdachte zich hevig verzette blijkt ook uit het feit dat het betrokken politiemensen in eerste instantie niet lukte verdachte onder controle te krijgen. Eenmaal naar de grond gebracht bleef verdachte zich hevig verzetten en poogde zelfs weer op te staan waarop een van de ambtenaren heeft geprobeerd het verzet te breken door een aantal vuistslagen te geven die ook het gezicht raakten. Ook verklaart een politieman dat hij het linkerbeen geklemd heeft waardoor verdachte minder vrij kon bewegen. Verdachte bleef zich echter hevig verzetten. Hierop werd hij na een waarschuwing gepepperd, waarop verdachte rustig werd en kon worden geboeid en aangehouden. Gelet op bovenstaande is de Officier van Justitie van mening dat door politiemensen geweld is gebruikt in de rechtmatige uitoefening van hun bediening en dat dit geweld voldeed aan de eisen van proportionaliteit en subsidiariteit. De Officier van Justitie seponereert wegens het ontbreken van een strafbaar feit.

Over de vraag of de politie een straatdealer de keel mag dichtknijpen om te voorkomen dat hij bolletjes harddrugs inslikt (en daarmee onttrekt aan de inbeslagneming) is in het verleden wel kritiek geuit. De Commissie voor de Politieklachten Amsterdam-Amstelland is van oordeel dat dit in het algemeen niet-behoorlijk is en de GGD Amsterdam heeft deze praktijk ontraden vanwege de gevaren voor de gezondheid (Klacht 1999/06/4434). De korpsleiding is van mening dat om die reden – ook al is er sprake van bevoegd optreden en is er in het verleden geen geval bekend geworden waarin de straatdealer letsel heeft opgelopen – terughoudendheid op zijn plaats is. Het Openbaar Ministerie heeft een instructie in de maak waarin het aanleggen van een nekklem onder voorwaarden wordt toegelaten (concept maart 2006).

12.7 Wildplassers

De geweldsvoorvallen die gedurende de onderzoeksperiode naar aanleiding van wildplassen plaatsvonden (totaal 93 voorvallen) gebeurden voornamelijk in District 1 Centrum (74%), met name in het werkgebied van de wijkteams Beursstraat (24), Lijnbaansgracht, Nieuwezijds Voorburgwal (beiden 14) en Prinsengracht (12).

Over het algemeen werden tijdens deze voorvallen vooral de lichtere geweldsmiddelen gebruikt zoals fysiek geweld, de wapenstok en de pepperspray. Ook het geweld dat door de wildplasser tegen de politieambtenaar werd gebruikt, bestond in de meeste gevallen uit fysiek geweld.

Niet verrassend is dat de wildplasser waartegen geweld wordt aangewend, relatief vaak onder invloed van alcohol is en dat in verhouding vaak sprake is van een uitgaansgerelateerd geweldsvoorval.

Casus: Aanhouding wederspannige wildplassers

Naar aanleiding van wildplassen worden twee verdachten (R. en M.) aangehouden, beide onder invloed van alcohol. Beide verdachten doen aangifte van mishandeling bij de aanhouding. Er zou ten onrechte pepperspray zijn gebruikt en beide verdachten geven aan al te zijn geboeid voor te zijn gepepperd.

Uit afdoeningbrieven van de Officier van Justitie blijkt dat een eerdere afdoening in deze zaak heeft geleid tot een stroom van informatie op grond waarvan de Officier van Justitie heeft besloten tot nader onderzoek. Hiertoe zijn betrokken politiemensen opnieuw gehoord. Op grond van dit nader onderzoek zijn nieuwe feiten en omstandigheden aan het licht gekomen die hebben geleid tot een andere afdoeningbeslissing.

Centraal staat in deze kwestie de vraag of de betrokken politieambtenaar, die geweld heeft toegepast, door verdachte voor de eerste maal naar de grond te brengen en te boeien, dit deed in de rechtmatige uitoefening van zijn bediening. Bij de eerdere beoordeling werd ervan uitgegaan dat verdachte M. zich bij zijn aanhouding niet verzet heeft en er geen omstandigheden waren die het gehanteerde geweld noodzakelijk maakten. Hieruit werd de conclusie getrokken dat er geen reden was verdachte voor de eerste maal met geweld naar de grond te brengen. Uit de nadere verklaring van de betrokken politieambtenaar blijkt echter dat hij verdachte M. aanhield omdat verdachte niet meewerkte, verdachte probeerde steeds weg te lopen en wilde zijn identiteit niet kenbaar maken; verdachte onttrok zich aan de aanhouding die hem was aangezegd. Verdachte R. bemoeide zich voortdurend met de aanhouding van verdachte M., waardoor de situatie telkens escaleerde en het noodzakelijk werd dat beide verdachten werden aangehouden en geboeid. Omdat verdachte R. zich tegen zijn aanhouding verzette en betrokken politieambtenaar de aanhouding van verdachte M. op dat moment alleen moest verrichten besloot hij om veiligheidsredenen verdachte M. gecontroleerd naar de grond te brengen. Beoordeling: Gelet op bovenstaande concludeert de Officier van Justitie dat de aanhouding van verdachte M. en het daarbij toegepaste geweld door de betrokken politiemans heeft plaatsgevonden binnen de rechtmatige uitoefening van zijn bediening en voldeed aan de eisen van subsidiariteit en proportionaliteit. Hieruit volgt een sepot op grond van het ontbreken van een strafbaar feit. Hetzelfde geldt voor de geweldsaanwending bij de aanhouding van verdachte R. door de andere politieambtenaar.

12.8 Conclusie

De situaties waarin door politieambtenaren in de periode 2001-2005 geweld is gebruikt tegen (verdachte) burgers, kunnen worden getypeerd als vechtpartijen (347x), groepsgerelateerd geweld (329x), uitgaansgerelateerd geweld (277x), vuurwapenbedreiging en schietpartijen (206x), drugsdealers met bolletjes harddrugs in hun mond (145x) en wildplassen (93x). Daaraan kan worden toegevoegd de typering agressieve verstoorden (226x) en belemmering en wederspannigheid van omstanders (176x) en

bemiddeling in familie-, vrienden- of burenruzies (98x) (zie hoofdstuk 13.3). Met deze typeringen is circa driekwart van het politiële geweldgebruik in kaart gebracht.

In de periode 2001-2005 hebben politieambtenaren te maken gehad met een verdachte die mogelijk vuurwapengevaarlijk was (137x), die zichtbaar een vuurwapen bij zich had zonder dat tegen de politie te gebruiken (25x), die zijn vuurwapen dreigend richtte op de betrokken politieambtenaren (10x) of die gericht op hen schoten afvuurde (8x). Door de verdachte werd in vier gevallen direct op de politie geschoten zonder dat eerst met het vuurwapen was bedreigd. Tijdens of na afloop van deze geweldsvoorvallen is 74 maal een vuurwapen aangetroffen, waarvan 20 maal een nep-vuurwapen zoals een gas- of alarmpistool.

13 Politiewerk in gevaarsituaties

Jaap Timmer

13.1 Algemeen

In geheel Nederland en ook in de politieregio Amsterdam-Amstelland is gedurende (het eerste deel van) de onderzoeksperiode het aantal geweldsdelicten en het geweldsgerelateerde delicten toegenomen (Gemeente Amsterdam, Regiopolitie Amsterdam-Amstelland en Arrondissementsparket Amsterdam, 2005; CBS 2006). Dit is de maatschappelijke context waarin de politie met goeddeels gelijk gebleven bevoegdheden moet voldoen aan eveneens gestegen maatschappelijke verwachtingen met betrekking tot de 'productie' van (opgeloste) strafzaken en veiligheid. In dit hoofdstuk wordt deze maatschappelijke problematiek nader in verband gebracht met het gevaar in de praktijk van het politiewerk.

Steenstra (2002) heeft aannemelijk gemaakt dat het totaal aan geweld en dreiging van burgers tegen de politie in Nederland de tweede helft van de jaren 1990 is gegroeid. Hij heeft uit de 4,8 miljoen aangiften die over de periode 1996 tot en met 2000 in het Herkenningssysteem (HKS) zijn opgeslagen, 17.146 aangiften van geweld tegen het openbaar gezag geanalyseerd. Dit betreft aangiften ter zake van: wederspanning en belemmering (art. 180 t/m 185 Sr); belediging (art. 266 lid 1 en 267 lid 1 en 2 Sr); mishandeling (art. 300 lid 1 en 2 t/m 304 lid 1 en 2, 308 Sr). Steenstra stelt vast dat in zijn vijf onderzoeksjaren het aantal relevante aangiften meer dan verdubbeld is, van 2.086 in 1996 tot 5.115 in 2000. Hier past als kanttekening dat in diezelfde periode de aandacht voor bestrijding en bestraffing van agressie en geweld tegen de politie is gegroeid en daarmee het aantal meldingen ook.

Naar schatting raakten in Nederland in de jaren 1990 ongeveer 700 agenten gewond door geweld van burgers (Timmer, 2005). Dat was toen 1,7% van de landelijke politiesterkte. In 2005 was dit opgelopen tot naar schatting 995 (Timmer 2006). Dat is 2% van de landelijke politiesterkte. De aard van het letsel loopt uiteen. Die kan variëren tussen een schram met een pleister tot verwondingen waarvoor intensive care vereist is. In de politieregio Amsterdam-Amstelland hebben in 2004 in totaal 252 ambtenaren letsel opgelopen ten gevolge van geweld van burgers. In 17 gevallen is er een agent bespuugd. Bespuging is niet direct te definiëren als fysiek letsel. Agenten ervaren het echter als smerig en indringend. Daarnaast is er ook een gering gevaar van besmetting met (gevaarlijke) ziekten zoals hepatitis (zie verder hoofdstuk 15.6).

Dit hoofdstuk is gewijd aan de beschrijvende onderzoeksvragen voor zover die betrekking hebben op de aard en het ontstaan van de omstandigheden waaronder agenten van de regiopolitie Amsterdam-Amstelland agressie en geweld te duchten hebben gehad van burgers én daarop hebben gereageerd met politieel geweldgebruik. Eerder in deze studie is duidelijk geworden dat de politie veel (potentieel) gevaarlijke situaties anders oplost dan met gebruikmaking van de geweldbevoegdheden.

De betreffende onderzoeksvragen hebben betrekking op de periode 2001-2005 en luiden als volgt:

1. Hoeveel voorvallen van geweld van en tegen de politie hebben zich voorgedaan in de politieregio Amsterdam-Amstelland, zo veel mogelijk uitgesplitst naar district en wijkteam?
2. Wat is daarbij de aard van het geweldgebruik van en tegen de politie geweest?
3. In welke omstandigheden doet dit geweldgebruik zich voor?
4. Wat zijn de geregistreerde gevolgen van de geweldsincidenten onder meer in termen van schade, letsel en ziekteverzuim?

13.2 Gevaarsituaties

Ten behoeve van eerder onderzoek naar geweld en agressie tegen politieambtenaren is een zogeheten 'typologie' van gevaarsituaties in politiewerk ontwikkeld. In de sociale wetenschappen worden indelingen in categorieën onder meer gebruikt om groepen individuen en gedragingen op basis van meer en minder gemeenschappelijke eigenschappen te beschrijven, te classificeren en mogelijk te begrijpen. In onderzoek in opdracht van de ministeries van Justitie en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is deze sociaal-wetenschappelijke techniek toegepast op gevaarsituaties die kunnen ontstaan in interacties tussen politie en publiek, groepsgewijs of individueel. Het resultaat is een beschrijvende, niet-normatieve typologie van gevaarsituaties tijdens politieoptreden (Timmer, 1999; Timmer, 2005). Deze typologie dient als instrument bij de analyse van geweld tegen de politie en de aangrijpingspunten voor verbetering en om de politiepraktijk op deze punten enigszins overzichtelijk en tastbaar te maken.

Voor de samenstelling van de typologie zijn onder meer de volgende factoren van belang geweest: het (juridische) doel van het optreden, de meest kenmerkende en bepalende onderdelen en gedragingen in het voorval en in het ontstaan en de ontwikkeling daarvan. Daarnaast is geprobeerd zo veel mogelijk aan te sluiten bij: de beleving van de agent in de praktijk, andere typeringen in de literatuur, de juridische grondslag voor het politieoptreden. Verder is getracht de gangbare praktijk van geweldsproblemen in de basispolitiezorg in een handzame, tot de verbeelding sprekende set van maximaal tien types samen te vatten. Het resultaat zijn acht typische gevaarsituaties, direct geïnspireerd op de aangetroffen politiepraktijk en op eerder onderzoek, waaronder dat van Kruize en Wijmer (1993 en 1994), dat van Uildriks (1996 en 1997) en dat van Timmer, Naeyé en Van der Steeg (1996).

De typen gevaarsituatie worden meteen uitgewerkt in de aard van geweld en dreiging daarmee tegen de politie. In één voorval kan een tegenstrever verschillende vormen van geweld gebruiken. In tabel 14.1 tellen de rijtotalen daardoor op tot mogelijk meer dan 100%.

Concrete casusbeschrijvingen van kenmerkende (inhoudelijk representatieve) en goed gedocumenteerde voorvallen dienen als illustratie. Deze casus komen voort uit het onderzoek in de politieregio Amsterdam-Amstelland (2001-2005).

13.3 Gevaarsituaties en burgergeweld

Uit tabel 13.1 blijkt dat in 9% van alle voorvallen van politiegeweld er geen sprake is geweest van geweld of dreiging daarmee tegen de politie. Dit wijkt af van bevindingen in eerdere publicaties (Timmer, Naeyé en Van der Steeg 1996; Naeyé 2005; Tim-

mer 2005). Dat is verklaarbaar. Voor het onderhavige onderzoek is meer moeite gedaan en ook meer mogelijk geweest dan in eerder onderzoek om zo veel mogelijk situaties van politiegeweld in beeld te krijgen, niet alleen via formele geweldmeldingen. Meer formele geweldmeldingen hebben relatief vaak te maken met het gebruik van geweldsmiddelen. Het is bekend uit eerder onderzoek, dat geweldsmiddelen vaker worden aangewend ter aanhouding dan ter verdediging. Nu er door de extra onderzoekinspanningen meer voorvallen van fysiek politiegeweld zijn aangetroffen, ligt het voor de hand dat er relatief meer situaties van politiegeweld ter zelfverdediging zijn gevonden.

Het merendeel van het geweld dat burgers aanwenden tegen de politie en waar de politie met geweld op reageert, betreft fysiek geweld (1.747 voorvallen, dat is 72%, zie tabel 13.2). De tweede categorie van burgergeweld met een geweldsreactie van de politie zijn vuurwapens, gevolgd door steekwapens. De verschillende type gevaarsituaties zoals verzameld in tabel 13.1 komen hieronder aan bod in volgorde van getalsmatig belang.

Wederspannige verdachten (58%)

Het meest voorkomende type gevaarsituatie leidend tot politiegeweld is dat van een verdachte die zich verzet tegen zijn aanhouding door de politie. Hieruit blijkt dat gevaarsituaties die uitmonden in politiegeweld behoren tot de kern van het politiewerk, namelijk de handhaving van de rechtsorde. Wederspannige verdachten gebruiken vooral veel fysiek geweld (81% van de 1291 voorvallen). Vuur-, steek- en slagwapens komen in achtereenvolgens 4%, 4% en 3% voor van de voorvallen van dit type gevaarsituaties. Vervoermiddelen komen 34 keer voor en gooi-en-smijtwerk 31 keer.

Casus: zich verzettende wildplasser

Als twee agenten een wildplasser aanspreken, reageert deze direct agressief en komt met zijn vrienden op de ambtenaren af. Als de agenten even later tot aanhouding overgaan, moeten zij fysiek geweld gebruiken om de verdachte te boeien. De verdachte weet zich echter los te rukken en rent weg. Na een korte achtervolging krijgen de agenten hem te pakken. Hierop gaat de verdachte in een vechthouding tegenover één van de agenten staan. Om de verdachte op afstand te houden geeft deze agent hem een klap op de romp en prikt hem met de lange wapenstok. Daarna zet de agenten de verdachte tegen een muur om hem te boeien.

Agressieve verstoorden (10%)

Het getalsmatig tweede type gevaarsituaties is de agressieve verstoorde die onder controle moet worden genomen en gehouden. Dit zijn (tijdelijk) psychisch gestoorden, of personen die beneveld of gedrogeerd zijn of een combinatie daarvan en daardoor tijdelijk gestoord gedrag vertonen (Kruize en Wijmer 1993 en 1994; Vermaas 1999; Timmer 2005). Hun stemmingen en gedragingen kunnen plotseling omslaan van ingetogen en ogenschijnlijk rustig in agressief, onberekenbaar en onbetrouwbaar gedrag. Het geweld dat agressieve verstoorden gebruiken, is meestal geheel ontremd. In de praktijk blijkt dat agressieve verstoorden alleen al bij het zien van politie vaak fel rea-

geren. Complicerende factor is dat agressieve verstoorden niet alleen nauwelijks voor rede vatbaar zijn, maar ook verminderd gevoelig voor klassieke pijnprikkels. Het is ook vooral deze categorie tegenstrevers die (al dan niet onder invloed van cocaïne) verminderd gevoelig is voor pepperspray (Adang 2005). Niet alleen is het lastig om in dit soort situaties een doel te bepalen en daarover afspraken te maken, ook is de voorinformatie vaak ontoereikend en veranderen de omstandigheden voortdurend. Optreden tegen dit soort personen is in emotioneel en operationeel opzicht lastig. De politie in de grote steden, zeker ook in Amsterdam, heeft relatief veel te maken met deze categorie gevaarsituaties. Een deel van dit type gevaarsituatie komt voort uit de hulpverleningstaak van de politie en niet uit de taak van rechtshandhaving. De politie wordt dan bijvoorbeeld door omwonenden, vooral buiten kantoor tijden, te hulp geroepen omdat zij zich zorgen maken om de omstandigheden waaronder iemand op straat of elders verkeert. Eenmaal ter plaatse ontmoet de politie dan nogal eens agressief gedrag van de hulpbehoevenden.

Agressieve verstoorden grijpen vaker dan wederspannige verdachten naar (indringende) geweldsmiddelen. Fysiek geweld vormt ook hier de belangrijkste bedreiging (74% van de 226 voorvallen), maar steekwapens komen ook 52 maal voor. Ook slagwapens zijn relatief ‘populair’ onder verstoorden (30 maal), evenals het gooi-en-smijtwerk (27 van de 226 voorvallen).

Casus: verdachte weet pepperspray in handen te krijgen en gebruikt deze tegen ambtenaren

Vier agenten krijgen de opdracht naar een woning te gaan waar een verslaafde jongen in de centrale toegangshal de boel kort en klein zou slaan. Terwijl twee agenten met de moeder van de verdachte (aangeefster) praten, proberen de twee anderen met hem te praten. Deze wil weg, maar de agenten houden hem in de hal. Opeens weet de verdachte toch de trap op te rennen en de agenten rennen achter hem aan. De verdachte wil horen wat de andere agenten met de aangeefster bespreken. Hij rent de woning in, waarbij de daar aanwezige agenten de verdachte mededelen dat hij is aangehouden. Hierop ontstaat een worsteling, waarbij één van de agenten waarschuwt voor het gebruik van pepperspray, als de verdachte zijn verzet niet staakt. De verdachte weet echter de pepperspray te pakken te krijgen en gebruikt deze tegen de agenten. Hij raakt één van hen vol in het gezicht. Deze agent roept dat hij niks meer kan zien. Een andere agent trekt de gepepperde dan weg, waarschuwt voor pepperspraygebruik en spuit de verdachte in zijn gezicht. De andere aanwezige agenten kunnen de verdachte hierop aanhouden.

Wederspannige omstanders (8%)

Soms loopt politieoptreden uit de hand, niet zo zeer door verzet van de persoon waarop het optreden van de agenten zich in eerste instantie richt, maar doordat omstanders zich ermee gaan bemoeien. Dikwijls gebeurt dit in een uitgaanscentrum, zodat ook omstanders, die vaak niet eens weten wat er aan de hand is en zich met hun gedrogeerde hoofden in het strijdgewoel werpen. In de regel betekent dit dat de agenten worden belemmerd een aanhouding te verrichten. Het komt ook voor dat nog

voordat de agenten tot aanhouding van een bepaalde verdachte over kunnen gaan, de groep zich tegen de agenten keert en er op los begint te meppen.

Evenals bij wederspannige verdachten beperkt het burgergeweld zich hoofdzakelijk tot wederspannige omstanders en is er sprake van fysiek geweld (156 keer in 176 voorvallen).

Casus: onderuitschoppen politieambtenaar door omstander

Tijdens hun surveillance zien verschillende agenten een man, in gezelschap van een groep van ongeveer twintig personen, het aldaar geldende alcoholverbod overtreden. Als de agenten de man aanspreken, worden twee omstanders agressief. Zij beledigen de politieambtenaren. De agenten vragen assistentie vanwege de aanhoudingen, die zij terzake belediging willen verrichten. Als de assistentie ter plaatse is, gaan de agenten over tot aanhouding van één verdachte. Als zij de tweede verdachte willen aanhouden, rent deze weg. Verschillende agenten zetten de achtervolging in. Een groep omstanders rent mee om de aanhouding van de tweede verdachte te belemmeren. Eén van deze omstanders schopt een agent onderuit en slaat hem terwijl hij op de grond ligt. Het lukt een andere agent om de omstander te peppen, maar dit heeft niet het gewenste effect op de man. Deze rent vervolgens weg en pakt tijdens zijn vlucht een fiets af van een voorbijganger. De verdachte fietst hierop verder. Eén van de aanwezige agenten ziet even verderop de verdachte fietsen en achtervolgt hem op de dienstfiets. Als hij naast de verdachte fietst, geeft de agent de verdachte een duw, waardoor zij beiden ten val komen. Hierna kan de agent de verdachte aanhouden.

Bemiddeling in twist (4%)

Een steeds terugkerende klus binnen de hulpverleningstaak van de politie is de bemiddeling bij ruzies. De politie wordt vaak te hulp geroepen bij familie-, vrienden- of burenruzies, waarbij de emoties hoog oplopen, al dan niet onder invloed van alcohol of drugs. Het doel van het politieoptreden is primair de gemoederen te kalmeren en te bemiddelen, zodat de (bek)vechtenden elkaar (even) met rust laten of weer op een normale wijze met elkaar gaan communiceren. Het in bescherming nemen van een bedreigde partij lijkt soms, gezien de mate van geweld en de ongelijkwaardigheid van de vechtenden, voor de hand te liggen, maar kan bij de andere partij weer extra emoties oproepen. De politie kent speciale interventietechnieken om partijen uit elkaar te halen en te houden. Maar dat kan niet steeds voorkomen dat de kemphanen zich soms plotseling gezamenlijk tegen de politie keren. Gezien het 'huiselijke' karakter en niet zelden de betrokkenheid van vrouwen en/of kinderen, is optreden in dit soort twisten voor politieambtenaren emotioneel bepaald geen eenvoudige opgave. De keuze voor toon en 'insteek' is lastig en de klachtgevoeligheid groot. Het is ook een vervreemdende ervaring om met mensen te moeten gaan knokken die jij eigenlijk komt helpen bij een probleem.

Ook bij optreden primair ter bemiddeling bestaat het gevaar voornamelijk uit fysiek geweld (78 maal in 98 voorvallen). Toch komen er in 16 van de 98 voorvallen ook steekwapens aan te pas.

Casus: dreigen dienstvuurwapen in woning bij mishandeling met mes

Een man is het huis van zijn ex-vriendin binnengestormd. De vrouw was in gezelschap van twee vrouwen en een man, maar deze zijn door de ex het huis uitgewerkt. De man mishandelt zijn ex-vriendin met twee messen. Als twee agenten ter plaatse komen, horen zij de vrouw vanuit een raam om hulp roepen. Zij handelen snel, omdat de verdachte bekendstaat als steekwapengevaarlijk. De agenten gaan het huis binnen en nemen daarbij hun dienstpistool ter hand nemen. Binnen komt de vrouw in paniek op de agenten afgerend. De verdachte achtervolgt de vrouw. Als de vrouw de agenten is gepasseerd, richten zij hun vuurwapens op de man. Hierop staakt de man zijn achtervolging. De verdachte voldoet aan de opdracht van de agenten om het mes weg te gooien, zijn handen hoog te houden en op de grond te gaan liggen. Als de verdachte dit heeft gedaan, houden de agenten hem aan. De politieambtenaren nemen de twee keukenmessen, besmeurd met bloed, in beslag. De vrouw is gewond in haar onderarm.

Beoordeling: Volgens het beoordelingsadvies van de afdeling IBT was de kennis van het feit dat de verdachte steekwapengevaarlijk was al voldoende aanleiding om ter plaatse het vuurwapen ter hand te nemen, omdat het gebruik van het vuurwapen gerechtvaardigd was. Naar de mening van de IBT-afdeling hebben de agenten hun taak professioneel uitgevoerd en waren zij op grond van art. 7 lid 1 sub a en b onder 1 en 2 en art. 10 lid a en b Ambtsinstructie 1994 bevoegd tot geweldgebruik.

Verbaal politieoptreden (4%)

Een verzoek, een (corrigerende) opmerking of een vordering door een agent kan bij sommige mensen al de vlam in de pan doen slaan. Dikwijls gaat het dan om situaties die ontstaan tijdens een algemene of gerichte verkeerscontrole. De aanleiding kan gelegen zijn in de wijze waarop agenten de betreffende persoon aanspreken, maar ook in het temperament van de burger. Kruize en Wijmer (1994) karakteriseren dergelijke burgers wel als de 'verongelijkten'. Dat zijn mensen die in het minste of geringste aanleiding zien om met de politie in conflict te gaan en 'op hun rechten te staan'. Een ander type is de 'gekrenkten'. Deze categorie bestaat uit mensen die bang zijn dat zij door het politieoptreden in de ogen van omstanders afgaan. Deze mensen voelen die zich door politieoptreden in hun eer en eigenwaarde aangetast, zo niet in hun grondrechten. Die krenking wordt dikwijls versterkt door het gezichtsverlies tegenover omstanders (Kruize en Wijmer, 1994).

Casus: geweld verdachte na aanspreken op fout parkeren

Een agent spreekt een man er op aan dat hij zijn auto verkeerd heeft geparkeerd. De man begint hierop de politieambtenaar spontaan te schoppen en slaan. Bij zijn verdediging tegen dit fysieke geweld wordt de agent geholpen door een taxichauffeur. De agent ziet zich uiteindelijk genoodzaakt om pepperspray tegen de verdachte te gebruiken. De pepperspray lijkt echter geen effect op de man te hebben. Agenten die assistentie komen verlenen houden de verdachte uiteindelijk aan.

Belediging en intimidatie (3%)

Schelden, beledigen en verbaal bedreigen van burgers tegen de politie maken deel uit van het spectrum van agressie en geweld tegen de politie (Van Stokkom, 2005; Bovenkerk e.a., 2005). Veel tegenstrevers van de politie beginnen met schelden en beledigen en komen vervolgens pas tot daadwerkelijk fysiek geweld. Deze categorie spreekt tot de verbeelding van de doorsnee agent en is mede om die reden aan deze typologie toegevoegd. Het blijkt dat agenten soms liever een klap krijgen dan in het gezicht te worden gespuugd. Indringender nog dan dat kunnen intimiderende opmerkingen zijn in de trant van: 'Ik weet waar jouw kinderen op school gaan!', of 'Leuke vrouw heb jij. Ik weet waar zij werkt!'

Casus: bedreiging agent

Tijdens de surveillance bedreigt een man een agent verbaal. Uit deze bedreiging blijkt dat de verdachte op de hoogte is van het privé-leven van de agent. Tijdens de aanhouding die volgt op de bedreiging gebruikt de agent fysiek geweld. Er ontstaat een worsteling met de verdachte. In deze worsteling probeert de verdachte het dienstpistool van de agent te grijpen. Met hulp van collega's houdt de agent de verdachte aan en plaatst hem in de politiebuis. Ook dan nog verzet de verdachte zich hevig. Om het verzet in de bus te breken trekt de agent de verdachte zijn jas over zijn hoofd.

Spontaan publieksgeweld (2%)

Er doen zich situaties voor waarin de politie wordt geconfronteerd met geweld tegen zich, zonder dat daar ook maar enige aanleiding of zelfs maar aanwijzing voor is, of althans lijkt te zijn geweest. Dikwijls is dit in omstandigheden waar de politie ergens aanwezig is in verband met taken als verkeerscontrole of uit preventieve taken in verband met de openbare orde.

Casus: geweld bij staande houden wegens rijgedrag

Een politieambtenaar houdt tijdens een surveillance met het dienstvoertuig een personenauto staande vanwege het rijgedrag. Vanwege de verkeersveiligheid verzoekt de politieambtenaar de bestuurder uit de auto te stappen. Deze weigert iedere medewerking en geeft aan alleen met geweld uit de auto te komen. Aangezien de politieambtenaar als enige ambtenaar ter plaatse is, besluit hij assistentie in te roepen. Terwijl hij de mobilofoon uit zijn auto wil pakken, krijgt hij plotseling een vuistslag in zijn gezicht. Hierna ontstaat een worsteling met de bestuurder, maar de politieambtenaar weet de man door middel van een nek-klem onder controle te krijgen. Op dat moment komt echter eveneens de bijrijder uit het verdachte voertuig gestapt. Zowel de bijrijder als de bestuurder nemen een dreigende houding aan ten opzichte van de politieambtenaar. Deze neemt afstand van de twee en dreigt met zijn dienstvuurwapen. Hierop kan de ambtenaar één van de mannen de handboeien aanleggen, terwijl hij de andere middels een armklem onder controle houdt.

Overig (3%)

Er blijven in de politiepraktijk altijd nog gevaarsituaties over die niet direct in een categorie zijn te plaatsen. Dit zijn vooral situaties en omstandigheden waarvan de risico's op voorhand niet of nauwelijks zijn te voorspellen. Bij dit type gevaarsituaties valt op dat bedreigingen met vuurwapens relatief vaak voorkomen (20 in 55 voorvallen).

Casus: klemrijden vuurwapengevaarlijke verdachte

Politieambtenaren signaleren een verdachte van diefstal met geweld in een auto. De verdachte staat bekend als vuurwapengevaarlijk. De ambtenaren achtervolgen de verdachte in diens auto. Op een gegeven moment besluiten zij de verdachte aan te houden door de auto klem te rijden met het dienstvoertuig. Beide politieambtenaren stappen uit en kunnen de verdachte onder dreiging van hun dienstvuurwapen aanhouden.

Tabel 13.1. Type gevaarsituatie naar geweldgebruik (incl. dreiging) tegen de politie. Periode 2001-2005. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Missing: 222/9%.

Type Gevaarsituatie	Geen dreiging	Fysiek	Vuurwapen	Slagwapen	Steekwapen	Vervoermiddel	Gooi- en smijtwerk	Overig	Totaal
Wederspanning door verdachte	99	1042	57	40	56	34	31	46	1291
Agressieve verstoorde	1	168	6	30	52	4	27	16	226
Wederspanning door omstanders	11	156	3	5	1	1	10	6	176
Verbaal politieoptreden	3	82	8	3	4	–	7	4	99
Bemiddeling in twist	3	78	6	7	16	–	–	2	98
Belediging en intimidatie	5	52	2	–	2	2	3	5	67
Spontaan publieksgeweld	–	37	2	3	2	–	11	1	46
Overig	7	12	20	2	5	6	2	6	55
Niet van toepassing	78	14	59	3	9	1	2	6	162
Totaal	207	1641	163	93	147	48	93	92	2220
	9%	74%	7%	4%	7%	2%	4%	4%	

13.4 Politiegeweld in reactie op burgergeweld

De politie is bevoegd om geweld te gebruiken in de uitoefening van de taak (Politiewet 1993; Ambtsinstructie 1994). Het politiegeweld moet proportioneel en subsidiair zijn. Dat wil zeggen dat het aangewende politiegeweld in verhouding moet staan tot het gepleegde delict en het gestelde doel van het politieoptreden. Daarnaast moet duidelijk zijn dat hetzelfde doel niet met een minder indringend middel te bereiken is.

Tabel 13.2 laat zien hoe deze verhoudingen ongeveer liggen. Uit de tabel blijkt dat de politie inderdaad op fysiek geweld in meerderheid van de gevallen van politiegegeweld ook reageert met fysiek geweld of met de (korte) wapenstok. Dat geldt in zekere zin ook voor (dreigen met) de diensthond. Pepperspray gebruiken agenten van de politie Amsterdam-Amstelland relatief vaker tegen de dreiging met gebruik van geweldsmiddelen als slag- en steekwapens en tegen gooi-en-smijtwerk. Wat meteen opvalt in de tabel 13.2 is dat de politie het dreigen met en het daadwerkelijk gebruik van het dienstpistool beduidend vaker aanwendt tegen (de dreiging met) burger vuurwapens.

Tabel 13.2. Soort geweldgebruik door (verdachte) burger (incl. dreiging) naar soort politieel geweldgebruik. Periode 2001-2005. Aantal geweldsvoorvallen: 2442.

Burgergeweld	Fysiek	Wapenstok	Pepperspray	Diensthond	Vuurwapen	Overig	Totaal
Fysiek	1113	198	1039	66	57	60	1747
Vuurwapen	40	2	22	8	171	11	206
Steekwapen	45	12	91	7	58	8	167
Slagwapen	31	12	75	6	19	3	101
Gooi-en-smijtwerk	44	26	49	16	8	4	98
Vervoermiddel	20	1	11	3	33	14	52
Geen dreiging	114	12	70	24	20	8	211
Overig	49	11	54	3	28	6	99
Totaal	1307	231	1265	110	311	92	2442

13.5 Strafbaar feit in relatie met burgergeweld

Voor de veiligheid in het politiewerk is het belangrijk om het schijnbaar onvoorspelbare voorspelbaar proberen te maken. Eén van de mogelijke wegen om dat te bereiken is te kijken welke soort dreiging vaak voorkomt bij welk strafbaar feit waarvoor een persoon moet worden aangehouden. Ook in tabel 13.3 is het fysieke burgergeweld dominant. De analyse blijft hier daarom beperkt tot die gevallen waarin andere geweldsvormen van burgerzijde worden aangewend.

Tabel 13.3 laat zien dat verdachten van geweldgerelateerde misdrijven de politie vaker bedreigen met (ernstige) geweldsmiddelen dan verdachten van andere delicten. Zo is de politie in 53 van de voorvallen waarin iemand moest worden aangehouden voor de bedreiging met een misdrijf bedreigd met een steekwapen. Vuurwapendreiging tegen de politie kwam in 26 van die gevallen voor. Daarnaast gaan ook diefstal met geweldpleging en de overtreding van de Wet wapens en munitie (WWM) als strafbare feiten geregeld samen met de (mogelijke) dreiging tegen de politie met een vuurwapen. Het kan dan bijvoorbeeld ook gaan om verdachten over wie de informatie bekend is dat hij of zij mogelijk over een vuurwapen bezit. Dit zijn de zogenoemde 'vuurwapengevaarlijke' verdachten. Verdachten van moord en doodslag bedreigen de politie nogal eens met een steekwapen en verdachten van mishandeling hanteren relatief vaak een slagwapen tegen de politie.

Tabel 13.3. Soort geweldgebruik door (verdachte) burger (incl. dreiging) naar soort strafbaar feit waartegen de politie met geweld heeft opgetreden. Periode 2001-2005. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Missing: 274/11,2%.

Strafbaar feit	Geen	Fysiek	Steek- wapen	Slag- wapen	Gooi-en- smijtwerk	Vervoer- middel	Vuur- wapen	Overig	Totaal
Mishandeling	5	225	15	17	14	4	7	8	257
Opiumwet	47	189	2	1	2	1	6	4	251
Ambtelijk bevel / belemmering	20	164	1	2	8	–	2	2	193
Bedreiging met misdrijf	1	92	53	21	6	3	26	12	161
Diefstal /braak	43	75	11	3	4	10	7	11	152
Belediging	9	132	–	1	6	2	–	3	148
Politietoek	3	85	15	8	9	–	1	13	116
Overig	13	81	3	4	6	1	6	11	108
Moord en doodslag	1	40	30	7	4	18	24	1	96
Diefstal met geweld	6	39	10	2	1	2	37	5	91
Vernieling	5	70	5	6	13	–	2	1	88
Ordeverstoring SR	3	70	1	2	3	–	–	2	78
Openlijke geweldpleging	1	61	–	6	10	–	4	6	77
WWM	2	13	4	1	1	–	48	3	59
Besturen onder invloed	3	47	–	–	–	2	1	2	53
Wildplassen	5	46	–	–	–	–	–	–	51
APV overig	2	42	–	1	1	–	1	–	47
Diefstal	8	34	3	2	2	2	2	1	46
RVV en WVV overig	3	33	–	1	1	2	1	2	40
Huis- en lokaalvredebreuk	1	28	–	1	1	–	–	1	31
Afpersing	2	6	2	2	1	3	17	1	25
Totaal	183	1572	155	88	93	50	192	89	2168

13.6 Gevaar op locatie

Voor de politie is het van belang om te weten welke vormen van geweld en dus uiteenlopende niveaus van gevaarstelling op welke locaties te verwachten zijn. Tabel 13.4 laat zien dat behalve op de openbare weg (156 van 1598 voorvallen) er in woningen relatief vaak vuurwapengevaar tegen de politie dreigt. Politieambtenaren worden tijdens optreden in woningen ook relatief vaak met slag- en steekwapens geconfronteerd, namelijk in 7% respectievelijk 21% van de 198 geweldsvoorvallen. Hiermee is opnieuw de burgerwoning aangewezen als een plaats van relatief hoge risico's bij politietoediening. Dit beeld bevestigt dat opleiding en training veel aandacht behoren te besteden aan het optreden in burgerwoningen. Daarvan zou deel moeten uitmaken de afweging vooraf van een eventueel alternatieve plaats of wijze van aanhouding.

Tabel 13.4. Soort geweldgebruik door (verdachte) burger (incl. dreiging) naar locatie van het politie-optreden. Periode 2001-2005. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Missing: 103/4,2%.

Locatie	Geen	Fysiek	Vuur- wapen	Slag- wapen	Steek- wapen	Vervoer- middel	Gooi-en- smijtwerk	Overig	Totaal
Openbare weg	152	1145	156	67	93	45	61	64	1598
In woning	8	121	23	14	41	-	13	14	198
Openbare gelegenheid	9	121	6	6	7	5	5	4	144
Politiebureau overig	9	85	1	4	2	-	2	1	100
Politiecellencomplex	4	63	1	-	1	-	1	3	70
In bedrijfsruimte	9	36	5	1	4	1	4	3	56
Horeca binnen	3	25	5	-	4	-	1	3	39
Publieksruimte politiebureau	2	25	2	-	3	-	2	-	33
Horeca buiten	3	25	3	-	1	-	3	1	32
In dienstvoertuig	2	24	-	2	-	-	-	2	27
Tuin van woning	3	9	1	4	5	-	2	-	19
Openbaar vervoer	1	11	-	-	-	-	-	-	12
Bedrijventerrein	1	3	-	-	-	-	2	-	6
Overig	1	2	-	-	-	-	-	-	3
School	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Totaal geweldsvoorvallen	207	1697	203	98	161	51	96	95	2339

Tabel 13.5. Soort geweldgebruik door (verdachte) burger (inclusief dreiging) naar soort letsel van de betrokken politieambtenaar. Periode 2001-2005. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Missing: 576/24%.

Letsel politieambtenaar	Geen dreiging	Fysiek	Vuur- wapen	Slag- wapen	Steek- wapen	Vervoer- middel	Gooi-en- smijtwerk	Overig	Totaal
Geen letsel	150	1078	137	54	114	37	58	50	1506
Gering letsel	5	322	8	12	14	5	19	21	347*
Meer dan gering letsel	-	10	-	2	2	-	1	-	13*
Totaal	155	1410	145	68	130	42	78	71	1866

* Bij een voorval zijn gemiddeld circa 1,2 politieambtenaren betrokken.

13.7 Politieletsel door burgergeweld

Uit tabel 13.5 blijkt dat er in de meeste gevallen waarin de politie geweldgebruik heeft gemeld, aan politiezijde door burgergeweld geen gewonden zijn gevallen (1.506 van de 1.866 voorvallen). Daar waar wel letsel aan politiezijde ontstaat, is dat merendeels veroorzaakt door fysiek burgergeweld.

13.8 Conclusie

In 2.231 van de 2.442 gemelde voorvallen van politiegeweld heeft de tegenstrever ook de agent(en) belaagd met geweld of de dreiging daarmee (91%). Het merendeel van het burgergeweld binnen het bestek van deze studie is fysiek geweld. In aantal gevolgd door vuurwapens en daarna door steekwapens.

Toch geven deze voorvallen maar een beperkt zicht op agressie en geweld van burgers tegen de politie. Als de politie de gevaarsituatie oplost zonder politiegeweld, volgt doorgaans geen melding en registratie van het gebeurde. Daardoor ontbreekt een systematisch zicht op de afloop en de wijze waarop dat is gerealiseerd.

De drie belangrijkste typen gevaarssituaties waarin agenten zich genoopt voelen om geweld aan te wenden zijn *wederspannige verdachten*, *agressieve verstoorden* en *wederspannige omstanders*.

Verdachten van geweldgerelateerde misdrijven bedreigen de politie vaker met (ernstige) geweldsmiddelen dan verdachten van andere delicten. Diefstal met geweld en overtreding van de Wet wapens en munitie gaan met name samen met de (mogelijke) dreiging tegen de politie met een vuurwapen (inclusief 'vuurwapengevaarlijke' verdachten). Verdachten van (poging tot) moord en doodslag bedreigen de politie bij hun aanhouding vaker dan gemiddeld met een steekwapen. Verdachten van mishandeling hanteren relatief vaak een slagwapen tegen de politie.

Politieambtenaren worden tijdens optreden in woningen ook relatief vaak met steekwapens geconfronteerd. De burgerwoning is een relatief hoog risico bij politieoptreden. Dit vergt veel aandacht in opleiding en training voor optreden in burgerwoningen. Daarvan zou onder meer deel moeten uitmaken de afweging vooraf van een eventueel alternatieve plaats of wijze van aanhouding.

13.9 Aanbeveling

Politiewerk in gevaarsituaties lijkt op het eerste gezicht onvoorspelbaar. Mede uit deze studie blijkt dat het schijnbaar onvoorspelbare toch veel regelmaat vertoont. Dit is in het voordeel van de agent op straat uit te buiten. Het verdient daarom aanbeveling om, parallel en analoog aan een goede registratie van politiegeweld, ook het geweld tegen de politie systematisch te analyseren ten behoeve van de veiligheid van het politiewerk. Op basis zo'n analyse zouden enkele eenvoudige, goed aan te leren en te onderhouden procedures ontwikkeld kunnen worden waarmee de basispolitiezorg het gros van de gevaarsituaties veilig kan aanpakken. Het werken met goed doordachte procedures heeft zijn nut bewezen bij de AT's, de aanhoudingseenheden van de ME en in de toepassing van de opleiding Vaardigheden Aanhouden in Groepsverband (VAG) van de Politieacademie voor agenten in de basispolitiezorg. Een dergelijke werkwijze kan voortbouwen op de zogeheten 'doel-aanpak-analyse' die de politie Amsterdam-Amsterdam hanteert in de training in gevaarbeheersing.

14 Letsel tijdens de uitoefening van de dienst

Jan Naeyé en Gerben Drenth

14.1 Algemeen

‘De toename van geweldgebruik tegen de politie tijdens de uitoefening van de dienst, waarbij politiefunctionarissen steeds vaker letsel oplopen, maakt het noodzakelijk om de opvang en begeleiding van deze collega’s te regelen en voor een kwalitatief goede behandeling van de zaak te zorgen.’ Met deze woorden begint het Protocol ‘*Letsel tijdens uitoefening van de dienst*’ dat sinds 1999 in werking is in de regio Amsterdam-Amstelland. In dit protocol wordt beschreven hoe geweldsvoorvallen afgehandeld dienen te worden waarbij politieambtenaren tijdens de uitoefening van de dienst (meer dan gering) letsel oplopen. Blijkbaar had de problematiek dusdanige vormen aangenomen, dat een uniform beleid voor heel Amsterdam-Amstelland noodzakelijk was geworden.

Ook nationaal ontstond er aandacht voor geweld tegen onder andere politieambtenaren. In 2001 werd het onderzoeksrapport *Geweld tegen werknemers in de (semi-)openbare ruimte* aan de Tweede Kamer gepresenteerd (*Kamerstukken II 2004/2005, 29 628, nr. 9*). In dit onderzoek werd geconcludeerd dat het verbale en fysieke geweld tegen ambtenaren zeer aanzienlijk is. In reactie hierop heeft de Raad van Hoofdcommissarissen in 2003 richtlijnen voor een geweldsprotocol vastgesteld (Richtlijnen ‘Aanpak geweld tegen de politie’). Deze landelijke richtlijnen geven minimumnormen ten behoeve van de regionale geweldsprotocollen omdat de regionale protocollen behoorlijk van elkaar bleken te verschillen.

Omdat het Letselprotocol van Amsterdam-Amstelland niet volledig overeenstemt met de ‘Richtlijnen aanpak geweld tegen de politie’, is momenteel een nieuw protocol in de maak, dat waarschijnlijk ‘Geweldsprotocol regiopolitie Amsterdam-Amstelland’ gaat heten. Een belangrijke verbetering hierin lijkt de voorgenomen aanstelling van een Centrale Casemanager Gewelds zaken die een sleutelpositie inneemt tussen de diverse afdelingen en instanties die betrokken zijn bij de afhandeling van geweldsvoorvallen.

Daarnaast wordt op landelijk niveau gewerkt aan een geweldsprotocol dat naar verwachting bindend opgelegd gaat worden aan alle regiokorpsen.

14.2 Onderzoeksvragen

Hoewel er diverse landelijke protocollen bestaan waarin beschreven staat hoe geweldsvoorvallen afgehandeld en geregistreerd moeten worden, is er eigenlijk maar weinig bekend over de omvang van het slachtofferschap van politieambtenaren ten gevolge van geweldgebruik door burgers. Ook is onbekend in hoeverre die protocollen nageleefd. Dit hoofdstuk probeert voor de regio Amsterdam-Amstelland in deze lacune te voorzien door antwoord te geven op de volgende onderzoeksvragen.

1. Wat was de aard en omvang van het letsel in het jaar 2004?
2. Hoe is binnen het korps Amsterdam-Amstelland de opvang geregeld van politieambtenaren die tijdens de dienstuitoefening letsel hebben opgelopen?

3. Wat waren de gevolgen van het opgelopen letsel in termen van ziekteverzuim en materiële en immateriële schade?

14.3 Onderzoeksopzet

Sinds 1995 is de politie ingevolge de Arbowet verplicht gegevens te verzamelen en te verstrekken over dienstongevallen, inclusief oorzaken en gevolgen. Deze dienstongevallenregistratie vormt dus een prachtige gelegenheid om informatie te verzamelen over (psychisch) letsel van politieambtenaren ten gevolge van burgergeweld. Om te achterhalen of er dienstongevallen bestaan die niet werden geregistreerd zijn andere bronnen geraadpleegd. De Diensongevallenregistratie is allereerst vergeleken met het Geweldsvoorvallenbestand zoals beschreven in hoofdstuk 3.2. Daarnaast is de ongevallenregistratie vergeleken met de administratie van de Integrale Personeels-service (IPS), waarin alle geweldsvoorvallen opgenomen zijn die tot een schadevergoedingsvordering bij de strafrechter hebben geleid.

Om inzicht te verkrijgen in aard en omvang van (psychisch) letsel van politieambtenaren van Amsterdam-Amstelland in 2004 is op basis van de genoemde drie registraties een database opgebouwd, hierna Letseldatabase genoemd, welke tot stand is gekomen door de drie registratiesystemen te koppelen en de overlap te verwijderen.

14.4 Materiaalverzameling

De belangrijkste bron voor de Letseldatabase wordt gevormd door het formulier 'Registratie dienstongeval, onveilige situatie'. Dit is een formulier dat een politieambtenaar (of zijn meerdere) ingevolge het Letselprotocol dient in te vullen wanneer hij (psychisch) letsel heeft opgelopen ten gevolge van een dienstongeval (waar ook geweldsvoorvallen onder vallen). De formulieren worden geadministreerd door de afdeling Preventie & Zorg van de Dienst Personeel & Arbeidsvoorwaarden. In 2004 zijn er 483 van dergelijke formulieren opgemaakt. In tabel 14.1 is weergegeven om welke reden het formulier is ingevuld.

Uit de tabel blijkt dat het politiepersoneel het meeste letsel heeft opgelopen tijdens de werkzaamheden met betrekking tot de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde, dat wil zeggen in het direct contact met burgers. Deze activiteit vormt de kern van de politieke taakstelling (art. 2 Politiewet 1993).

Tabel 14.1. Registratie dienstongeval naar soort situatie. Jaar 2004. Aantal dienstongevallen: 483.

Categorie	Aantal	Percentage
Handhaving rechtsorde	202	42%
Sport, opleiding, oefening	179	37%
Verkeer	84	17%
Ongeval buiten diensttijd	14	3%
Brand	4	1%
Totaal	483	100%

Daarnaast blijkt dat er tijdens de sport en opleiding nogal eens letsel wordt opgelopen, bijvoorbeeld tijdens ME-oefeningen of het op elkaar toepassen van aanhoudings- en zelfverdedigingsgrepen. Ook (mogelijke) gehoorbeschadiging ten gevolge van het per abuis laten afgaan van het dienstvuurwapen tijdens het schoonmaken kwam voor in deze categorie. Ongevallen in het verkeer blijken eveneens regelmatig voor te komen, 84 maal in 2004. Opgemerkt dient te worden dat het hier niet gaat om verkeersongevallen tijdens de achtervolging van een verdachte. Die situatie wordt hier gerekend tot de categorie handhaving rechtsorde (tabel 14.1).

14.5 Dienstongevallen tijdens de handhaving van de rechtsorde

Om meer zicht te krijgen op de 202 dienstongevallen tijdens de handhaving van de rechtsorde, is in tabel 14.2 van de dienstongevallen een nadere uitsplitsing gemaakt naar het type situatie waarin het (psychisch) letsel werd veroorzaakt. Tevens is in deze tabel aangegeven in welke administratieve bron ook nog andere letselvoorvallen werden aangetroffen.

Fysiek letsel als gevolg van fysiek contact met (verdachte) burgers

De 140 dienstongevallen ten gevolge van fysiek contact met (verdachte) burgers zijn allereerst vergeleken met het Geweldsmeldingenbestand. Politieambtenaren die geweld hebben gebruikt, zijn verplicht hiervan een geweldsrapportage op te maken (art. 17 Ambtsinstructie). Zij geven in de rapportage onder meer aan of zichzelf of collega's letsel hebben opgelopen (zie hoofdstuk 8.14). Uit de vergelijking bleek dat in 89 van de 423 geweldsvoorvallen in 2004 is aangegeven dat door minstens één van de aanwezige politieambtenaren letsel is opgelopen. Van deze geweldsvoorvallen bleek in 22 gevallen ook een formulier 'Registratie dienstongeval, onveilige situatie' te zijn opgemaakt. De resterende 67 geweldsvoorvallen zijn als nieuwe incidenten aan de Letseldatabase toegevoegd.

Vervolgens zijn de 140 dienstongevallen vergeleken met de IPS-administratie. Hierin zijn opgenomen de gevallen waarin een politieambtenaar ten gevolge van een geweldsvoorval waarbij (materiële of immateriële) schade werd opgelopen, zich gevoegd heeft in de strafzaak tegen de verdachte ter verkrijging van een schadevergoeding ten laste van die verdachte. De IPS-database bevat met betrekking tot het jaar 2004 in totaal 159 voorvallen. Hiervan hebben 101 voorvallen betrekking op fysiek contact met burgers. Ruim de helft van deze incidenten (56) kon gekoppeld worden aan de informatie uit de Dienstongevalregistratie en het Geweldsmeldingenbestand. De resterende 45 incidenten zijn als nieuwe incidenten toegevoegd aan de Letseldatabase.

In totaal 252 dienstongevallen hadden betrekking op letsel als gevolg van fysiek contact met burgers en vormen als zodanig de Letseldatabase. Hierover worden in de volgende paragraaf nadere gegevens gepresenteerd.

Fysiek letsel als gevolg van achtervolgingen

Ten gevolge van een achtervolging van een verdachte door een politieambtenaar, zijn 24 politieambtenaren van het regiokorps Amsterdam-Amstelland gewond geraakt. De

hoofdoorzaak van letsel tijdens het achtervolgen is gelegen in valpartijen, zowel te voet als met de dienstmotor, -scooter of -fiets. Andere oorzaken zijn botsingen met de dienstauto en klimpartijen over hekken of gebouwen. In de meeste gevallen ging het om gering letsel (83%). Zeven maal was een bezoek aan de polikliniek noodzakelijk, waarbij viermaal een fractuur werd geconstateerd. Wat betreft de plaats van het letsel kwam letsel aan de benen en voeten en letsel aan de armen en handen het meeste voor (beide 42%). Letsel aan het hoofd en de romp completeren het beeld, met percentages van respectievelijk 13% en 4%.

Psychisch letsel als gevolg van bedreiging door (verdachte) burgers

Er zijn 17 dienstongevallen geregistreerd waarbij een politieambtenaar bedreigd is door een verdachte. Daarnaast zijn in de administratie van IPS zestien voegingszaken wegens een bedreiging aangetroffen waarvan geen melding Dienstongeval was gemaakt, zodat er sprake was van in totaal 33 bedreigingsvoorvallen. Juridisch gezien was er overigens niet in alle gevallen sprake van bedreiging in de zin van art. 285 Sr, maar soms ook van poging tot doodslag of wellicht zelfs tot moord (art. 45 jo 287/289 Sr), zoals in het geval van de politieambtenaren die zijn beschoten door Mohammed B. Omdat er geen direct fysiek letsel is opgelopen, zijn deze politieambtenaren buiten de Letseldatabase gehouden en onder de noemer 'bedreiging' geschaard. Bij het arbo-onderzoek naar verzuim van politieambtenaren (zie hierna hoofdstuk 14.7) zijn de bedreigingsvoorvallen wel meegenomen. Bedreiging met een mes kwam acht maal voor, bedreiging met een vuurwapen negentien maal. Het is met name de aanhouding van Mohammed B. naar aanleiding van de moord op Theo van Gogh, die veel meldingen van bedreiging met een vuurwapen gegenereerd heeft (vijftien van de negentien bedreigingen met een vuurwapen).

Psychisch letsel als gevolg van mogelijke besmetting door (verdachte) burgers

Er zijn in 2004 tien dienstongevallen gerapporteerd waarbij de politieambtenaar is bespuugd door de verdachte of waarbij sprake is geweest van bloedcontact tussen de verdachte en de politieambtenaar. Als besmettingsvoorvallen zijn ook aangemerkt de situaties waarin een politieambtenaar werd bekogeld met schoonmaakmiddelen of werd bespoten met een onbekende substantie (bijvoorbeeld traangas of pepperspray).

Daarnaast is twintig maal een vordering ingediend ter verkrijging van schadevergoeding naar aanleiding van een besmettingsincident. Het ging hier zestien maal om andere incidenten dan die opgenomen zijn in de dienstongevallenregistratie. In totaal zijn er dus 26 besmettingsincidenten teruggevonden. Tot fysiek letsel heeft dit niet geleid, wel is in een aantal gevallen sprake geweest van angst voor besmetting met een ziekte als hepatitis of HIV. Hiervoor zijn dan ook door de rechter schadevergoedingen voor immateriële schade toegekend.

14.6 Aantal gewonde politieambtenaren

De hiervoor genoemde meldingen met betrekking tot bedreiging, besmetting en achtervolging zijn in een aparte database opgenomen. Bedreiging en besmetting hebben immers geen direct fysiek letsel tot gevolg, maar kunnen wel psychische gevolgen heb-

ben. Letsel opgelopen tijdens een achtervolging vormt geen contact met een (verdachte) burger is daarom eveneens buiten de Letseldatabase gebleven.

Tabel 14.2. Letselvoorvallen naar administratieve bron en soort contact met burgers. Jaar 2004. Aantal voorvallen: 355.

	Dienstongevallen			Totaal
	Handhaving rechtsorde	Geweldsmeldingen	IPS-administratie	
Fysiek contact	140	67	45	252
Bedreiging	17	–	16	33
Besmetting	10	–	16	26
Achtervolging	24	–	–	24
Diversen	11	–	9	20
Totaal	202	89	159	355

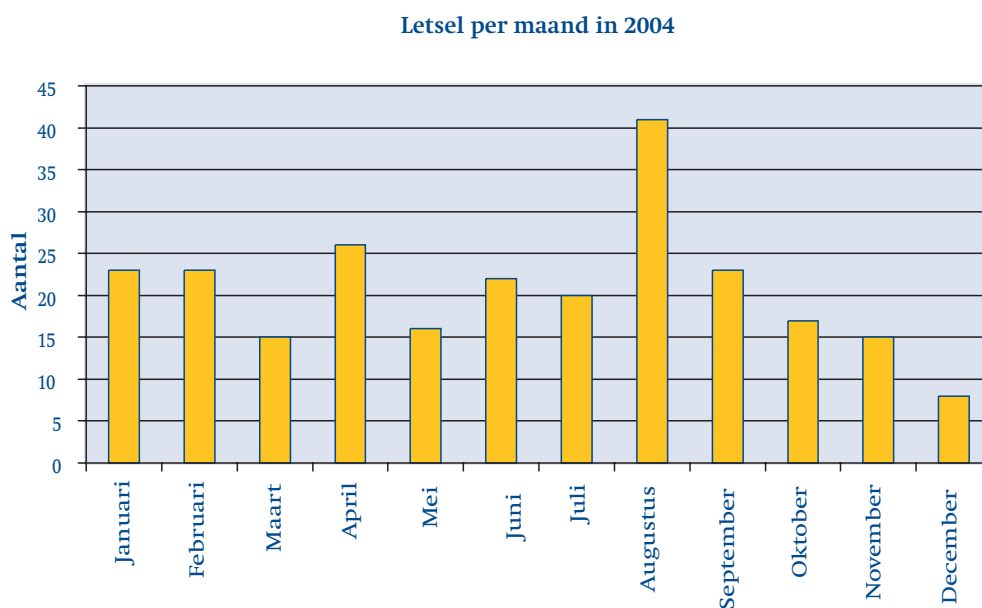
Uit de tabel 14.2 blijkt dat in 2004 in het regiokorps Amsterdam-Amstelland 252 politieambtenaren fysiek letsel hebben opgelopen ten gevolge van geweldgebruik door (verdachte) burgers. Omgerekend naar een korpssterkte van 5.855 fte (Jaarboek 2004/05 Politie Amsterdam-Amstelland, p. 118) zijn dus in dat jaar 4,3 op de 100 politieambtenaren slachtoffer geworden van fysiek geweld. Dit is hoger dan de schatting van Timmer die de kans dat een politieambtenaar gewond raakt ten gevolge van burgergeweld in de periode 1995-2000 voor geheel Nederland inschatte op gemiddeld 1,7%, dat wil zeggen 1,7 op de 100 politieambtenaren per jaar (Timmer 2005: 279). Zijn indicatie voor 2005 op basis van een belronde langs een aantal regiokorpsen is eveneens lager, namelijk 2,1 op de 100 politieambtenaren (Volkskrant 16 mei 2006).

Het ligt voor de hand in dit soort gevallen het technisch-administratieve personeel buiten beschouwing te laten en alleen met het executieve deel van het korps te rekenen (4.224 fte). Op deze wijze berekend, hebben in het jaar 2004 circa 6 op de 100 executieve politieambtenaren fysiek letsel opgelopen in de uitoefening van hun dienst.

Op dit punt past wel de kanttekening dat in bijna de helft van de letselvoorvallen (45%) geen gebruik is gemaakt van het Dienstongevallenformulier en dat de overige letselvoorvallen pas na een intensieve zoektocht zijn achterhaald. Deze onderrapportage zou een deel van het verschil tussen de schattingen van Timmer en de in dit onderzoek vastgestelde omvang kunnen verklaren.

Spreiding van het letsel over het jaar

In 2004 hebben 252 politieambtenaren (psychisch) letsel opgelopen. Gemiddeld zijn dit 21 politieambtenaren per maand. Uit figuur 14.1 blijkt echter dat de verdeling over de maanden anders is dan op basis van het gemiddelde verwacht mag worden. Met name in de maand augustus liepen bijna tweemaal zo veel politieambtenaren (psychisch) letsel op als gemiddeld. Hoewel er in de zomermaanden meer politieel geweld-

Figuur 14.1: Letsel van politieambtenaren die geweld hebben aangewend per maand. Jaar 2004. Aantal 252. Missing 3/1,2%.

gebruik plaatsvindt dan in de rest van het jaar (zie hoofdstuk 8.5), heeft dit voor wat betreft de maanden juni, juli en september geen invloed op de omvang van het (psychisch) letsel dat in die periodes door politieambtenaren werd opgelopen. Deze maanden scoren namelijk gemiddeld. De piek in de maand augustus kan op basis van het onderzoeksmateriaal niet worden verklaard. Eén van de mogelijke verklaringen zou kunnen worden gezocht in het feit dat in de maand augustus vanwege vakantie de bezetting op de districten en wijkteams minimaal is.

Aard van het letsel

Van de 252 letselvoorvallen is de aard van het letsel nagegaan. Het blijkt dat bijna 60% van het letsel als 'oppervlakkig' kan worden gekenschetst omdat het bestaat uit bijvoorbeeld schaafwonden, blauwe plekken, zwellingen, kneuzingen en (druk)pijn. Daarnaast is er sprake van 'open wonden' zoals bijtwonden, snijwonden, steekwonden en schotwonden, waarbij geen botten of organen zijn beschadigd. Dergelijke wonden vertegenwoordigen 17% van het letsel. Circa de helft van de 'open wonden' komt voor rekening van bijtwonden. Botbreuken ('fractuur') kwamen achtmaal voor in 2004. Een botbreuk is per definitie letsel van meer dan geringe betekenis. De zorg werd dan ook verleend in de polikliniek en/of het ziekenhuis.

Tabel 14.3. Soort letsel tijdens de uitoefening van de dienst. Jaar: 2004. Aantal letselvoorvallen: 252.

Categorie	Aantal	Percentage
Oppervlakkig	146	58%
Onbekend	46	18%
Open wond	42	17%
Inwendig	10	4%
Fractuur	8	3%
Totaal	252	100%

Plaats van het letsel

Het meeste letsel werd opgelopen aan het hoofd (38%). Driemaal was het hoofdletsel van meer dan geringe betekenis. Het ging hier onder andere om een gat in het trommelvlies ten gevolge van een klap op het oor. De politieambtenaar heeft hiervoor immateriële schadevergoeding à € 750 van de verdachte ontvangen.

Na letsel aan het hoofd vormt letsel aan de armen en handen de grootste categorie (34%). Ook hier is het letsel voor het merendeel van geringe betekenis. Er was tweemaal sprake van een gebroken hand, eenmaal een gebroken vinger en eenmaal een fractuur aan de arm. Opvallend in deze categorie is het hoge aantal verwondingen ten gevolge van bijten door de verdachte. Van de twintig bijtincidenten in 2004, werd twaalf maal in de arm en vier maal in de hand gebeten. Het merendeel van het letsel aan de handen betreft oppervlakkige verwondingen, zoals schaafwonden en blauwe plekken.

Tabel 14.4. Letsel tijdens de uitoefening van de dienst naar plaats van het letsel. Jaar 2004. Aantal letselvoorvallen: 252.

Plaats letsel	Aantal	Percentage
Hoofd	96	38%
Hand	55	22%
Been	32	13%
Arm	30	12%
Romp/rug	17	7%
Onbekend	14	6%
Voet	4	2%
Scrotum	4	2%
Totaal	252	100%

Letsel aan de benen en voeten komt naar verhouding een stuk minder voor dan hoofdletsel en hand/arm letsel. In 15% van de incidenten is sprake van been- of voetletsel, waarvan een kwart letsel aan de knie betrof. Tweemaal was sprake van letsel van meer dan geringe betekenis. Het ene geval betrof een schotwond waarvan de kogel afkomstig was uit het wapen van Mohammed B., de moordenaar van cineast Theo van Gogh. Het andere geval betrof een fractuur aan de voet na te zijn geraakt door een steen die vanuit een groep hooligans werd gegooid.

De romp en rug staan zeventien maal geregistreerd als plaats van het letsel. Het ging in vijftien gevallen om gering letsel, van twee gevallen is onbekend van welke ernst het letsel was.

Ten slotte is er vier maal letsel aan de scrotum geregistreerd, ten gevolge van een 'knietje'. Tweemaal leidde dit tot een bezoek aan de polikliniek, waarvan ten minste één maal sprake was van letsel van meer dan geringe betekenis, namelijk een gescheurde teelbal van de betrokken politieambtenaar.

Ernst van het letsel

Er zijn twee manieren om de ernst van het letsel te beoordelen. Allereerst kan, in navolging van typering van het letsel dat is veroorzaakt door het aanwenden van geweld door politieambtenaren (zie hoofdstuk 8.14), het letsel worden onderscheiden in letsel van geringe betekenis, letsel van meer dan geringe betekenis en de dood (dit laatste is in 2004 niet aan de orde). Ten tweede kan de aandacht uitgaan naar het type zorg dat verleend is, waarbij onderscheid kan worden gemaakt tussen zelfhulp, waaronder collegiale verzorging, de zorg van de huisarts of bedrijfsarts en de zorgverlening door de polikliniek of specialistische afdeling van het ziekenhuis. Door beide benaderingen te combineren kan een vollediger beeld ontstaan van de ernst van het letsel. Een voorbeeld kan een en ander wellicht verduidelijken. Een politieambtenaar wordt door een verdachte hard in de onderarm gebeten. De bijtwond is te kwalificeren als letsel van geringe betekenis. De betrokkene zal echter wel naar de huisarts moeten om een tetanusprik te halen. In het slechtste geval is de verdachte ook nog eens besmet met bijvoorbeeld hepatitis of HIV en zal de politieambtenaar gedurende

Tabel 14.5. Letsel tijdens de uitoefening van de dienst naar type zorg en ernst. Jaar 2004. Aantal letselvoorvallen: 252.

Zorgverlener	Gering letsel	Meer dan gering letsel	Onbekend	Totaal	
Onbekend/zelfhulp	142	–	34	176	70%
Huisarts/bedrijfsarts	28	–	1	29	12%
Polikliniek/ziekenhuis	30	10	7	47	19%
Totaal	200	10	42	252	
Percentage	79%	4%	17%		100%

een langere periode bloed moeten laten controleren. Dit letsel blijft echter als gering letsel gekwalificeerd. Het behoeft geen nadere motivering dat hier toch sprake is van een andere situatie dan bij een gewone schaafwond, eveneens te kwalificeren als gering letsel. Nu én de kwalificatie én het type zorgverlening in de analyse betrokken worden, wordt recht gedaan aan de verschillende situaties. De ernst van het letsel kan nu als volgt in beeld worden gebracht.

De huisarts of bedrijfsarts heeft 29 maal zorg verleend, 12% van het totaal. De polikliniek of het ziekenhuis was 47 maal noodzakelijk, 19% van het totaal aantal letselgevallen.

14.7 Ziekteverzuim

Wanneer een politieambtenaar ten gevolge van een dienstongeval de dienst verzuimt, zou dit in theorie vermeld moeten staan in de verzuimregistratie van de Afdeling Preventie en Zorg van de Dienst Personeel & Arbeidsvoorwaarden. Ook de periode van het verzuim is geregistreerd. Teneinde de gevolgen van het (psychisch) letsel in termen van ziekteverzuim in beeld te brengen, is daarom de verzuimregistratie van de jaren 2004 en 2005 opgevraagd. In de verzuimregistratie staat ook de oorzaak van het verzuim opgenomen, bijvoorbeeld zwangerschapsverlof of dienstongeval. In 2004 blijken 1957 politieambtenaren één of meerdere keren verzuimd te hebben. Dit aantal lag iets hoger in 2005, namelijk op 1986, maar in verhouding tot de korpssterkte is dat verschil te verwaarlozen.

Tabel 14.6. *Ziekteverzuim in 2004 en 2005.*

	2004	2005
Aantal verzuimende politieambtenaren	1957 (34%)	1986 (34%)
Korpssterkte	5693 fte	5855 fte

De verzuimregistratie geeft aan dat in het jaar 2004 in totaal 55 politieambtenaren zich hebben ziek gemeld ten gevolge van een dienstongeval. De gemiddelde duur van het verzuim bedroeg een periode van 35,2 dagen.

Van deze 55 dienstongevallen hebben er vijftien betrekking op de handhaving van de rechtsorde. Deze 15 gevallen zijn daarom ook terug te vinden in de Letseldatabase. De overige dienstongevallen die tot ziekteverzuim hebben geleid, hebben blijkbaar betrekking gehad op één van de andere categorieën dienstongevallen zoals genoemd in tabel 14.1 (brand, ongeval buiten diensttijd, verkeer en sport).

Omdat het niet zeker was dat in de verzuimregistratie steeds vastgelegd is of er sprake was van een dienstongeval, is van alle politieambtenaren die in het jaar 2004 (psychisch) letsel hebben opgelopen, geanalyseerd of zij direct na afloop of binnen enkele dagen na het betreffende incident de dienst verzuimd hebben. Op deze manier zijn 14 gevallen van dienstverzuim gevonden die te herleiden waren op een geweldsvoorval omdat in deze gevallen steeds op dezelfde of de volgende werkdag verzuimd

is en de aard van het gerapporteerde (psychisch) letsel aanleiding geeft om een causaal verband te veronderstellen tussen geweldsvoorval en ziekteverzuim. De onderstaande tabel 14.7 geeft het totaalbeeld van het verzuim van politieambtenaren ten gevolge van burgergeweld. Tevens is in de tabel het aantal gevallen opgenomen waarin aan de betrokken politieambtenaren nazorg die verleend is.

Tabel 14.7. Ziekteverzuim van politieambtenaren vanwege (psychisch) letsel veroorzaakt door het geweldgebruik van (verdachte) burgers. Jaar 2004. Aantal politieambtenaren: 47.

Bron		Aantal
Verzuim	Verzuimregistratie	15
	Verzuim kort na incident	14
	KLM Arbo Services	pm
	Totaal	29

14.8 Nazorg

In deze paragraaf wordt verslag gedaan van de bevindingen van het onderzoek bij de arbodienst KLM Arbo Services en wordt nader ingegaan op de verlening van nazorg door het Bedrijfsmaatschappelijk Werk (BMW), de geestelijk verzorger en de bedrijfspsycholoog.

KLM Arbo Services

Teneinde te achterhalen hoeveel politieambtenaren ten gevolge van een geweldsvoorval bekend zijn bij de arbodienst, is in samenwerking met KLM Arbo Services een diepgaand onderzoek in de medische dossiers van de politieambtenaren van Amsterdam-Amstelland uitgevoerd.

De bedrijfsgeneeskundige zorg is in handen van KLM Arbo Services. Zij ondersteunt het korps bij (ziekte)verzuim en zaken met betrekking tot de arbeidsomstandigheden. Daarnaast heeft KLM Arbo Services een adviserende rol op het gebied van loopbaan, reïntegratie en arbeidsongeschiktheid. Ook het doen van onderzoek en opstellen van risico-inventarisaties behoort tot de taken. Ten slotte wordt zorg gedragen voor externe verwijzingen indien dit noodzakelijk blijkt.

In geval van een geweldsvoorval waarbij een politieambtenaar slachtoffer is, wordt KLM Arbo Services ingeschakeld op verzoek van de betrokkene respectievelijk op verzoek van de leidinggevende van de betrokkene, of na een verzuim van zeven dagen. Met name op het gebied van psychisch letsel is het mogelijk dat het letsel zich pas na enige tijd openbaart en dan pas tot verzuim leidt (Carlier, Lamberts & Gersons 1994, p. 13).

Het onderzoek richtte zich op de dossiers van 560 politieambtenaren die in 2004 aanwezig zijn geweest bij een geweldsvoorval (dus niet alleen directe slachtoffers) en vervolgens binnen een periode van één jaar na datum incident de dienst verzuimd

hebben. Centrale vraag hierbij was of er een causaal verband tussen het (fysieke en/of psychische) letsel en het verzuim is aan te tonen op basis van de beschikbare gegevens.

Het resultaat was als volgt. Het medisch dossier van 462 politieambtenaren bevatte geen informatie over een mogelijk verband tussen het verzuim en het geweldsvoorval. Daarnaast waren 26 politieambtenaren onbekend bij KLM Arbo Services, waarschijnlijk omdat bij medewerkers die uit dienst zijn gegaan de gegevens worden verwijderd uit het elektronische dossier. In één geval was het verband niet duidelijk, terwijl bij 53 politieambtenaren vastgesteld kon worden dat er duidelijk geen verband aanwezig was tussen het geweldsvoorval en het verzuim.

Tabel 14.8. Causaal verband tussen verzuim en geweldsvoorval. Jaar 2004. Aantal politieambtenaren: 560.

Resultaat	Soort letsel	Aantal	Aantal	
Onbekend		26		5%
Geen informatie in medisch dossier		462		83%
Verband niet duidelijk in medisch dossier		1		0,2%
Duidelijk geen verband in medisch dossier		53		10%
Verband is aannemelijk als oorzaak	Fysiek		13	2%
	Psychisch		3	0,5%
	Fysiek & psychisch		1	0,2%
Verband is aannemelijk als medeoorzaak	Psychisch		1	0,2%
Totaal		542	18	100%

In de resterende 18 van de 560 gevallen is het aannemelijk dat het verzuim is veroorzaakt door een geweldsvoorval. Het letsel bestond 13 maal uit fysiek letsel, 3 maal uit psychisch letsel en éénmaal uit een combinatie daarvan (zie tabel 14.8). Daarnaast is éénmaal het geweldsvoorval de medeoorzaak van het psychisch letsel. Deze 18 voorvallen konden helaas niet gekoppeld worden aan de overige gevallen van dienstverzuim en nazorg, omdat maar enkele van de 18 betrokken politieambtenaren reageerden op de vraag of zij toestemming wilden verlenen om hun medische gegevens voor dit doel vrij te geven. Het kan dus niet worden vastgesteld of er sprake is van nieuwe slachtoffers, of dat de 18 politieambtenaren ook terug te vinden zijn in de verzuimregistratie of bij een andere zorgverlener dan KLM Arbo Services. Het aantal politieambtenaren dat in 2004 slachtoffer is geworden van het geweldgebruik door een burger en daardoor de dienst verzuimd heeft, ligt dus ergens tussen de 29 (tabel 14.7) en 47 politieambtenaren.

Bedrijfsmaatschappelijk Werk

Het Bedrijfsmaatschappelijk Werk (BMW) valt onder de afdeling Preventie & Zorg van de Dienst Personeel & Arbeidsvoorwaarden. BMW begeleidt reïntegratie, voert gesprekken met betrokkenen, verwijst naar cursussen of professionele hulpverleners en

is actief op preventief gebied door het aanbieden van stressreductie- en assertiviteits-trainingen. Ook de ontwikkeling van sociaal beleid binnen de organisatie wordt door BMW ondersteund (Wiechers 2005, p. 25).

Op het gebied van crisisinterventie is het Zelfhulpteam Ingrijpende Gebeurtenissen (ZIG) actief, wat door BMW wordt aangestuurd. Het ZIG-team bleek helaas geen adequate administratie te voeren om uitspraken te kunnen doen over hun inzet in 2004.

Naast BMW zijn ook nog de geestelijke verzorging en de bedrijfspsycholoog actief. Van deze drie actoren is opgevraagd in hoeverre zij in 2004 cliënten hebben gehad die slachtoffer zijn geweest van geweld tegen de politie. Volgens opgave van BMW heeft BMW vier politieambtenaren als slachtoffer van geweld in 2004 als cliënt gehad. Drie maal was er sprake van een indirect slachtoffer, eenmaal een direct slachtoffer, welke eerder ook bij de bedrijfspsycholoog onder behandeling is geweest.

Tabel 14.9. Nazorg vanwege (psychisch) letsel veroorzaakt door het geweldgebruik van (verdachte) burgers. Jaar 2004. Aantal politieambtenaren: 48.

	Aantal
Bedrijfsmaatschappelijk Werk	4
Geestelijk verzorger	5
Bedrijfspsycholoog	10
KLM Arbo Services	pm
Totaal	19

Geestelijke verzorging

De geestelijke verzorger heeft vijf cliënten gehad met hulpvragen naar aanleiding van een geweldsvoorval. Het ging om twee indirecte en drie directe slachtoffers. De incidenten betroffen de schietpartij na de moord op Theo van Gogh op 2 november 2004 (vier cliënten) en de 'suicide by cop' op het Frederiksplein op 8 augustus 2004 (één cliënt).

Bedrijfspsycholoog

De bedrijfspsycholoog heeft tien cliënten behandeld ten gevolge van een geweldsvoorval in 2004. In zeven van de tien gevallen ging het wederom om de schietpartij na de moord op Theo van Gogh op 2 november 2004, waarbij voor enkele cliënten er waarschijnlijk sprake is geweest van doorverwijzing door de geestelijk verzorger. Overigens vond de intake van de cliënten vaak pas lange tijd (2 tot 8 maanden) na het incident plaats.

14.9 Schade en verzekering

Het Nederlands Politie Instituut (NPI) heeft namens alle politiekorpsen in Nederland een overeenkomst gesloten met Winterthur Schadeverzekeringen ter verzekering van

ongevallen (Klein Overmeen 2002, p. 26). Deze verzekering dient ter dekking van aanspraken van werknemers op grond van art. 54a Besluit algemene rechtspositie politie (Barp). Het gaat om ongevallen ontstaan tijdens de uitoefening van de dienst inclusief alle woon- en werkverkeer.

Wanneer in Amsterdam-Amstelland een dienstongeval heeft plaatsgevonden waarbij materiële schade is opgelopen door de politieambtenaar, wordt een claim ingediend bij Winterthur. In 2004 is ten gevolge van een geweldsvoorval 111 maal een claim ingediend. In hoeverre deze claims zijn gehonoreerd, is niet verder onderzocht.

In het kader van de Verhaalswet ongevallen ambtenaren (VOA) dienen loonkosten en uitkeringen verhaald te worden op de veroorzaker van het ongeval indien er sprake is van een onrechtmatige daad en er geen andere voorzieningen zijn (art. 2 VOA). Ook de gemaakte ziektekosten dienen verhaald te worden. De ziektekostenverzekering was in het jaar 2004 voor politieambtenaren collectief ondergebracht bij de Dienst Geneeskundige Verzorging Politie.

BSA Schaderegelingen, ondergebracht bij Loyalis, houdt zich bezig met het verhalen van de loonschade en reïntegratiekosten. De vraag in hoeverre deze schade in 2004 daadwerkelijk is verhaald, is binnen het bestek van dit onderzoek niet verder onderzocht. Wel kan er een schatting worden gegeven van de schade in 2004 die het verzuim ten gevolge van een geweldsvoorval in Amsterdam-Amstelland met zich mee heeft gebracht. Opmerking daarbij verdient het feit dat het onderzoek naar verzuim bij KLM Arbo Services nog niet volledig is afgerond. De uitkomsten hiervan kunnen van invloed zijn op onderstaande schatting.

Van de 252 politieambtenaren die ten gevolge van een geweldsvoorval letsel hebben opgelopen, is bekend of en hoe lang zij de dienst hebben verzuimd. In totaal is in 2004 een periode van 429 dagen wegens zieke ten gevolge van (psychisch) letsel door burgergeweld verzuimd. De weekenden zijn hierbij meegerekend. Op basis van een werkweek van vijf dagen zijn globaal 306 werkdagen verzuimd.

Timmer becijfert de verzuimschade per uur in het jaar 2000 op € 40,71 (Timmer 2005, p. 279). Voor 2004 komt dit bedrag met een prijsindex van 11,2% ten opzichte van 2000 op € 45 (www.cbs.nl). Uitgaande van een werkdag van 7,2 uur (36-urige werkweek) en een verzuimschade € 324 per dag, kan de verzuimschade in het jaar 2004 in Amsterdam-Amstelland geschat worden op circa € 100.000. De letselschade en (im)materiële schade zijn hierbij niet meegerekend. In vergelijking met de € 2,3 miljoen verzuimschade in het jaar 2000 die Timmer voor heel Nederland schat, is het bedrag van € 110.000 bepaald niet hoog te noemen.

De immateriële schade wordt zo veel mogelijk op de schadeveroorzaker verhaald middels een voeging in het strafproces. Van de 111 gevallen waarin een claim is ingediend bij Winterthur is tevens 43 maal door de politieambtenaar een schadevergoeding geëist van de verdachte voor de opgelopen immateriële schade. In 2004 is in totaal 159 maal gevoegd in het strafproces tegen een verdachte ter verkrijging van een schadevergoeding.

De immateriële schade die door de rechter is toegekend naar aanleiding van vorderingen tot schadevergoeding bedroeg in 2004 in totaal € 67.178. Deze vorderingen zijn door het korps Amsterdam-Amstelland overgenomen ('cessie) en uitbetaald aan

de betrokken politieambtenaren. Het viel niet binnen de opzet van het onderzoek om na te gaan in hoeverre het korps haar aanspraken jegens de aansprakelijke daders te gelde heeft kunnen maken.

Wanneer de schade niet op andere wijze kan worden vergoed, bijvoorbeeld omdat de schadeveroorzaker onbekend is, kan een uitkering uit het Schadefonds Geweldsmisdrijven worden gevraagd door de individuele politieambtenaar die slachtoffer is geworden van geweld. Momenteel is er een discussie gaande, of dit Schadefonds wel uitkeringen aan politieambtenaren moet verstrekken. Waarschijnlijk mede hierom is een Stichting Waarborgfonds Politie in oprichting (Persbericht Ministerie van BZK 26 april 2006). Volgens de minister van BZK kan bijvoorbeeld uitgekeerd worden door deze stichting in geval dat politiemensen of hun gezinsleden die bedreigd worden daarom moeten verhuizen.

14.10 Conclusies

Door dossiergegevens van de dienstongevallenregistratie bij de Afdeling Preventie & Zorg en de IPS-voegingregistratie bij de Dienst Personeel & Arbeidsvoorwaarden te vergelijken met de onderzoeksdatabase, is vastgesteld dat in het jaar 2004 ten minste 252 politieambtenaren (psychisch) letsel hebben opgelopen ten gevolge van geweldgebruik door (verdachte) burgers. Uitgaande van een executieve sterkte van 4.224 fte, betekent dit dat in dat jaar dus circa zes op de honderd executieve politieambtenaren tijdens de uitoefening van de dienst letsel hebben opgelopen.

Daarnaast zijn in dat jaar 24 politieambtenaren gedurende een achtervolging gewond geraakt, was er 26 maal sprake van een mogelijke besmetting wegens bespuugd worden of bloedcontact met een (verdachte) burger en werden 33 politieambtenaren met de dood bedreigd.

In bijna de helft van de 252 gevallen waarin (45%) een politieambtenaar letsel had opgelopen, was dat niet op de voorgeschreven wijze als dienstongeval geregistreerd. Deze voorvallen betreffen overwegend letsel van geringe betekenis (82%) of letsel van onbekende aard (17%).

Het meeste letsel wordt opgelopen aan hoofd (38%), handen (22%), benen (13%) en armen (12%). In 60% van de gevallen gaat het om letsel dat te kenschetsen is als oppervlakkig, zoals schaafwonden, kneuzingen en blauwe plekken. In 17% van de gevallen betreft het meer ernstig letsel, zoals open wonden, snijwonden, steekwonden en schotwonden, waarbij geen botten of organen zijn beschadigd. Circa de helft van de 'open wonden' komt voor rekening van bijtewonden. Botfracturen kwamen achtmaal voor.

Verzuim. Ten minste 29 politieambtenaren hebben in 2004 de dienst verzuimd ten gevolge van een geweldsvoorval. Dit aantal kan groter blijken omdat een onderzoek bij de arbodienst KLM Arbo Services nog niet is afgerond. De eerste resultaten van dit onderzoek wijzen uit dat er bij de arbodienst 18 politieambtenaren bekend zijn die in 2004 een geweldsvoorval hebben meegemaakt waarvan het aannemelijk is dat dit geweldsvoorval (mede)oorzaak is geweest van het fysieke en/of psychische letsel.

Nazorg. Aan 19 politieambtenaren die betrokken zijn geweest bij een geweldsvoorval uit 2004 is nazorg verleend door het Bedrijfsmaatschappelijk Werk (4x), de geestelijk verzorger (5x) en de bedrijfspsycholoog (10x). Ook op dit aantal kan het onderzoek bij KLM Arbo Services nog invloed hebben. De inzet van het Zelfhulpteam Ingrijpende Gebeurtenissen kon niet worden vastgesteld.

Schade. Door de strafrechter is een totaal bedrag van € 67.178 aan immateriële schadevergoeding toegewezen aan de 159 politieambtenaren die zich in de strafzaak tegen de dader hebben gevoegd (zie verder hoofdstuk 15). Deze vorderingen zijn overgenomen door het korps en uitbetaald aan de betrokken politieambtenaren. De schade die het korps Amsterdam-Amstelland heeft opgelopen door ziekteverzuim als gevolg van geweldsvoorvallen in 2004, kan geschat worden op circa € 100.000.

14.11 Aanbeveling

Geweldsprotocol. De opvang van politieambtenaren die tijdens hun dienstuitoefening (psychisch) letsel hebben opgelopen is binnen het korps Amsterdam-Amstelland geregeld in het letselprotocol-1999. Dit protocol voldoet niet aan de minimumnormen die de Raad van Hoofdcommissarissen in 2003 heeft opgesteld ten behoeve van een landelijk uniform geweldsprotocol. Momenteel is er een nieuw geweldsprotocol voor Amsterdam-Amstelland in ontwikkeling. Een belangrijke verbetering lijkt de voorgenomen aanstelling van een Centrale Casemanager Geweldszaken die een sleutelpositie inneemt tussen de diverse diensten, afdelingen en instanties die betrokken zijn bij de afhandeling van geweldsvoorvallen.

Geweldsmonitor. Gezien het belang dat de nadelige gevolgen voor politieambtenaren die slachtoffer worden van publieksgeweld, zo veel mogelijk worden beperkt, verdient het aanbeveling de gegevens met betrekking tot de medische verzorging, schadevergoeding, opvang en nazorg systematisch te registreren met het oog op evaluatie- en effectonderzoek.

15 Schadevergoeding en verhaal op de dader

Gerben Drenth

15.1 Algemeen

Politieambtenaren krijgen van alle beroepsgroepen die werkzaam zijn in de openbare ruimte – op treinconducteurs na – het vaakst te maken met geweld van de kant van het publiek (TK 2004-2005, 29 628, nr. 9). Het gaat daarbij niet alleen om verbaal geweld, beledigingen of bedreigingen, maar ook om fysiek geweld of wapengeweld. Omdat dit soort geweld in de interactie politie-publiek in zekere zin onlosmakelijk is verbonden aan het handhavende karakter van het politiewerk, is het niet verwonderlijk dat ten gevolge van dit geweld politieambtenaren soms slachtoffer worden van het geweld dat tégen hen wordt gebruikt. Daarbij kan ook sprake zijn van psychisch letsel, bijvoorbeeld in geval van angst voor besmetting met een ziekte in het geval dat een politieambtenaar door de verdachte is gebeten of met de verdachte bloedcontact heeft gehad.

Art. 69 Barp geeft aan iedere politieambtenaar een recht op schadevergoeding wanneer hij of zij goederenschade oploopt in het kader van de beroepsuitoefening. Het artikel luidt als volgt.

Art. 69

- 1. Aan de ambtenaar wordt de schade aan zijn goederen vergoed die hij buiten zijn schuld lijdt ten gevolge van de uitoefening van zijn dienst, voor zover die schade niet bestaat uit de normale slijtage van die goederen.*
- 2. De ambtenaar heeft geen aanspraak, bedoeld in het eerste lid, indien hij ter zake van die schade rechten tegenover derden kan doen gelden. Indien de ambtenaar zijn rechten tegenover derden aan de regio, het Rijk, het LSOP dan wel aan ITO cedeert, wordt hij in het genot gesteld van het in geld uitgedrukte bedrag van de schade.*

Genoemd artikel biedt dus geen grond voor vergoeding van letselschade of vergoeding van immateriële schade. Maar de politieambtenaar die slachtoffer is geworden van een strafbaar feit en daardoor rechtstreeks schade heeft opgelopen, heeft net als iedere burger wel de mogelijkheid om zich te voegen als benadeelde partij in het strafproces tegen de verdachte (art. 51a e.v. Sv). Er wordt dan een vordering tot schadevergoeding ingediend bij de Officier van Justitie. Op de terechtzitting wordt de vordering behandeld door de strafrechter die, tegelijk met de einduitspraak, bepaalt of de vordering van de benadeelde partij ontvankelijk is en wordt toegewezen. De politieambtenaar kan in de meer ernstige zaken daarbij zijn spreekrecht uitoefenen om de gevolgen die het feit bij hem teweeg heeft gebracht uiteen te zetten (art. 302 Sv).

Het voegen van politieambtenaren wordt gestimuleerd door de richtlijnen van de Raad van Hoofddcommissarissen inzake de aanpak van geweld tegen de politie. Deze richtlijnen zijn op 10 januari 2006 aangeboden aan de Tweede Kamer onder de naam *Handreiking voor 'Protocol geweld tegen de politie'* en hebben als centraal uitgangspunt

dat 'geweld tegen politieambtenaren te allen tijde een vervolg dient te krijgen, zowel vanuit het oogpunt van strafrechtelijke handhaving (vervolgning van de dader door het Openbaar Ministerie) als vanuit het oogpunt van goed werkgeverschap. De doelstelling van een geweldsprotocol is derhalve tweeledig, waarbij maximale ondersteuning wordt geboden door de werkgever aan het slachtoffer voor wat betreft de afhandeling van het incident. Bij dit laatste gaat het om een actieve rol vanuit het korps in de vorm van ondersteuning, begeleiding en opvang. Eén van de elementen daarbij is hulp bij het verhalen van de schade op de verdachte' (bijlage bij TK 2005/06, 29 628, nr. 29).

In de regio Amsterdam-Amstelland zijn er op dit punt werkafspraken gemaakt tussen het korps en het Amsterdamse Arrondissementsparket met betrekking tot geweld van personen tegen politieambtenaren tijdens de dienst (Werkafspraken Politie en Justitie inzake 'geweld tegen politieambtenaren tijdens de dienst'). Uitgangspunt vormt dat de verdachte van geweld tegen politieambtenaren altijd vervolgd wordt. Dit is conform het landelijke uitgangspunt (TK 2000-2001, 27 400 VII, nr. 19, p. 11).

15.2 Onderzoeksvragen

In het navolgende wordt verslag gedaan van dossieronderzoek dat is verricht bij de Integrale Personeelsservice (IPS) naar de voegingspraktijk van politieambtenaren in het jaar 2004. Dit jaar is enerzijds gekozen omdat verwacht mag worden dat rechtszaken naar aanleiding van een geweldsvoorzval in 2004 inmiddels zullen zijn afgerond en dus een compleet beeld kan worden verkregen van het voegen van politieambtenaren in dat jaar, anderzijds omdat de administratie van IPS pas vanaf 2004 op een duidelijke wijze wordt bijgehouden, waardoor onderzoek eerder niet mogelijk was.

In dit hoofdstuk wordt antwoord gezocht op de volgende onderzoeksvragen die alle betrekking hebben op het kalenderjaar 2004.

1. Welke ondersteuning biedt het korps Amsterdam-Amstelland aan de politieambtenaar bij het verhalen van de schade opgelopen ten gevolge van een geweldsvoorzval tijdens de uitoefening van de dienst?
2. Hoe vaak is er door politieambtenaren gevoegd als benadeelde partij in de strafzaak tegen de betrokken verdachte?
3. Wat zijn de kenmerken van de betrokken politieambtenaren in termen van rang, functie, geslacht en organisatorische eenheid?
4. Voor welk soort schade is er gevoegd?
5. Welke bedragen aan materiële en immateriële schadevergoeding zijn er gevorderd en toegewezen?
6. In welke gevallen wordt een uitkering uit het Schadefonds Geweldsmisdrijven verzocht?
7. Hoe moet de voeging door politieambtenaren als benadeelde partij gewaardeerd worden?
8. Welke conclusies en aanbevelingen kunnen op basis van de onderzoeksresultaten worden geformuleerd?

De opbouw van het hoofdstuk is als volgt. Allereerst wordt een beschrijving gegeven van de werkwijze en taken van IPS, vervolgens wordt uiteengezet hoe de beschikbare

data bij IPS is verzameld en verwerkt. Daarna zullen de resultaten worden gepresenteerd. Het cijfermateriaal zal daarbij soms worden geïllustreerd met casuïstiek om ook het verhaal achter de cijfers te laten zien. Het hoofdstuk wordt afgesloten met conclusies en aanbevelingen.

15.3 Het dossieronderzoek bij Integrale Personeelsservice (IPS)

Wanneer een politieambtenaar in de dienstuitoefening schade wordt toegebracht, dient deze schade verhaald te worden op de veroorzaker. Het korps Amsterdam-Amstelland heeft daartoe een speciale afdeling in het leven geroepen om politieambtenaren daarbij te ondersteunen. Deze afdeling, de Integrale Personeelsservice (IPS), wordt ingevolge het in 1999 vastgestelde protocol 'Letsel tijdens uitoefening van de dienst' van Amsterdam-Amstelland ingeschakeld bij een geweldsvoorval waarvan een politieambtenaar het slachtoffer is geworden. Het protocol treedt niet in werking bij zogenaamde 6-uurszaken, dat wil zeggen zaken waarbij de verdachte niet langer dan 6 uur wordt opgehouden op het politiebureau. In dit soort relatief 'kleine' zaken, zoals bijvoorbeeld bij belediging van een ambtenaar in functie, wordt IPS niet ingeschakeld. In de praktijk blijkt dat er ook in dit soort gevallen toch sprake is voegingen (zie hoofdstuk 15.5).

IPS draagt met name zorg voor de afwikkeling van schade die politieambtenaren hebben opgelopen ten gevolge van een geweldsvoorval. Het gaat dan om zowel materiële als immateriële schade. IPS is in 1996 in het leven geroepen en valt als afdeling onder het Bureau Arbeidsvoorwaarden van de Dienst Personeel en Arbeidsvoorwaarden. IPS valt dus niet onder het Bureau Preventie en Zorg (dat eveneens deel uitmaakt van de Dienst Personeel en Arbeidsvoorwaarden). Onder het Bureau Preventie en Zorg ressorteren wel de afdelingen KLM Arbo Services en Bedrijfsmaatschappelijk Werk, welke ingevolge het huidige Letselprotocol eveneens betrokken zijn bij de afhandeling van geweldsvoorvallen.

Er zijn twee personen werkzaam bij IPS. Zij ondersteunen ten eerste politieambtenaren die het slachtoffer zijn geworden van een geweldsmisdrijf of een verkeersongeval en daardoor letselschade hebben geleden. Dit vormt verreweg het leeuwendeel van de werkzaamheden. Ten tweede ondersteunen zij desgewenst politieambtenaren die als verdachte verhoord worden in een strafzaak of in het kader van bijvoorbeeld een schietgeval gehoord worden door de Rijksrecherche. Officieel is IPS ook de afdeling die een politieambtenaar kan bijstaan met het indienen van een klacht bij het Gerechtshof tegen het niet-vervolgen van een verdachte, de zogenaamde art. 12 Sv-procedure, maar dat is in het jaar 2004 niet voorgekomen.

In geval van een geweldsvoorval waarbij de politieambtenaar letselschade heeft opgelopen, ondersteunt IPS bij de voeging als benadeelde partij in het strafproces. De medewerkers van de afdeling vullen formulieren in, geven toelichtingen aan het slachtoffer en gaan mee naar de eventuele rechtszittingen. De hoogte van de vordering stelt IPS vast op basis van eerder toegekende bedragen door de rechter die in hun eigen databestand zijn opgenomen. Ook wordt gebruikgemaakt van de Smartengeldgids van de ANWB (ANWB 2000). Tevens verzorgt IPS in samenwerking met DFEO de cessie (overname) van de schade door het korps, zodat het slachtoffer zich hier geen

zorgen over hoeft te maken. De vordering die de politieambtenaar op de verdachte heeft, wordt door het korps aan de politieambtenaar uitgekeerd op basis van art. 69 lid 3 Besluit algemene rechtspositie politie.

Art. 69

3. Aan de ambtenaar wordt de immateriële schade die hij ten gevolge van de uitoefening van zijn dienst lijdt in geld vergoed, voor zover hij terzake van deze schade op basis van een onherroepelijke rechterlijke uitspraak tegenover derden rechten op betaling van een geldsom kan doen gelden en mits hij deze rechten binnen zes maanden na de definitieve rechterlijke uitspraak cedeert aan de regio, de Staat der Nederlanden dan wel aan het LSOP.

4. Indien de regio, het Rijk, het LSOP dan wel ITO ter zake van de door voornoemde cessies verkregen rechten een civiele vordering instelt, worden de kosten die hieruit voor de regio, het Rijk, het LSOP dan wel ITO voortvloeien, niet op de ambtenaar verhaald.

Zoals uit dit artikel blijkt, wordt de immateriële schade die een politieambtenaar lijdt alleen vergoed voor zover de politieambtenaar op basis van een rechterlijke uitspraak een vordering heeft op een verdachte. De immateriële schade moet dus wel ten gevolge van de uitoefening van de dienst zijn geleden.

Wanneer de schade van niet-eenvoudige aard is, zal de vordering door de rechtbank niet-ontvankelijk worden verklaard (art. 361 lid 3 Sv). De schade dient in dat geval via de normale civielrechtelijke weg te worden verhaald op basis van een vordering wegens onrechtmatige daad. IPS is de aangewezen afdeling om dan een advocaat in te schakelen. In uitzonderingsgevallen wordt er een beroep gedaan op het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Dit fonds fungeert als vangnet voor het geval de aansprakelijke onbekend is of geen verhaalsmogelijkheid biedt.

15.4 Het onderzoeksmateriaal

In totaal zijn 215 dossiers bestudeerd met betrekking tot een voorval dat plaatsvond in 2004. Niet al die dossiers hadden betrekking op een voeging van de politieambtenaar als benadeelde partij. Een 25-tal dossiers betrof financiële, verzekeringstechnische aspecten van bedrijfsongevallen, zoals een aanrijding met de dienstwagen. In totaal veertien gevallen hadden te maken met verzoeken om een vergoeding voor de kosten van rechtsbijstand in verband met een verhoor van een politieambtenaar door de Rijksrecherche. Zoals in het geval van een Engelse arrestant die op 3 oktober 2004 in de politiecel was overleden en waarin de betrokken politieambtenaren door de Rijksrecherche werden verhoord. Wanneer een politieambtenaar zich bij zo'n verhoor wil laten bijstaan door een advocaat, dan kan hij op grond van art. 69a Barp een vergoeding voor deze rechtsbijstand aan het korps verzoeken. Deze verzoeken worden door IPS behandeld. Dit is ook het geval geweest in het geval van de 'suicide by cop' op het Frederiksplein op 8 augustus 2004 (zie bijlage 1, casus 6).

De administratie van IPS was voor onderzoeksdoeleinden niet optimaal. Er ontbraken in diverse dossiers gegevens met betrekking tot de uitspraak in de rechtszaak tegen de verdachte en daarmee de beslissing op de vordering van de benadeelde poli-

tieambtenaar, terwijl het juist daarom te doen is. Ook bleken enkele dossiers, hoewel fysiek aanwezig, niet in de administratie terug te vinden, terwijl omgekeerd twaalf dossiers fysiek afwezig waren. Dit leidde er toe dat zes dossiers wegens gebrek aan informatie niet bij het onderzoek betrokken konden worden.

Het uiteindelijke databestand van politieambtenaren die een voegingsformulier hebben ingevuld bestaat uit 170 gevallen (tabel 15.1). In acht van de 170 gevallen werd van voeging afgezien ten gevolge van geslaagde bemiddeling waardoor de verdachte aan de politieambtenaar een schadevergoeding heeft betaald. Ook is het driemaal voorgekomen dat er door een fout aan de zijde van het Openbaar Ministerie of aan de zijde van IPS de voeging niet tot stand gekomen is, hoewel de voeging wel de wens van de betrokken politieambtenaar was.

Eén voegingszaak vond buiten diensttijd plaats. Twee politieambtenaren, die blijkbaar bij elkaar op bezoek waren of anderszins omgang met elkaar hadden, waren in de woning van één van hen aanwezig, toen zij buiten op straat rumoer hoorden. Op het moment dat zij polshoogte namen werden zij met een mes bedreigd. In de strafzaak tegen de verdachte werd een forse vordering à € 450 ingediend door beide politieambtenaren. De rechter had moeite met de hoogte van de vordering en kende aan de politieambtenaren € 50 aan schadevergoeding toe. De toegekende vorderingen van de politieambtenaren werden, zoals gebruikelijk, door het korps overgenomen. De Uitvoeringsregeling overname vordering op derden (dienstvoorschrift) bepaalt dat onder de uitoefening van de dienst moet worden verstaan: 'De tijdens de diensturen verrichte of ondergane handelingen waartoe de ambtenaar redelijkerwijze verplicht is (...) alsmede de buiten de directe diensturen verrichte handelingen – verband houdend met de dienst – welke geen uitstel gedogen.' Omdat het amper aannemelijk is dat de verrichte handelingen in de betreffende zaak enig verband hielden met de dienst, kon er in dit geval voor de uitkeringen dus geen basis worden gevonden in art. 69 Barp.

Tabel 15.1. Aantal voegingszaken bij de Integrale Personeelsservice. Jaar: 2004.

Inhoud	Aantal
Gevoegd in het strafproces tegen de verdachte	159
Van voeging afgezien na bemiddeling tussen politieambtenaar en verdachte	8
Voeging mislukt door administratieve fout IPS/OM	3
Totaal	170

15.5 De voegingszaken in kaart gebracht

Bij de bestudering van de dossiers is de informatie onder andere ingedeeld naar de wijze waarop de schade is toegebracht. Hierbij worden een aantal categorieën onderscheiden, welke indeling grotendeels is ontleend aan eerder onderzoek (Van den Brink

2002: 38). Onderstaande tabel 15.2 geeft een totaaloverzicht van de voegingen in 2004, ingedeeld naar de toedracht van het voorval.

Tabel 15.2. Voegingszaken naar soort toedracht van het geweldsvoorval. Jaar: 2004. Aantal: 170.

Soort toedracht	Aantal		Gevorderd (gemiddeld)*	Toegekend (gemiddeld)*
Lichamelijk letsel door geweld	76	45%	€ 341	€ 260
Levensbedreigende aanval	21	12%	€ 1.895	€ 1.793
Spugen	15	9%	€ 220	€ 98
Bijten	13	8%	€ 440	€ 350
Belediging	11	7%	€ 77	€ 51
Bedreiging met voorwerp	8	5%	€ 850	€ 558
Besmetting	5	3%	€ 520	€ 370
Bedreiging	3	2%	€ 117	€ 100
Overig	5	3%	€ 350	€ 325
Onbekend	13	8%	€ 232	€ 135
Totaal	170	100%	€ 87.965	€ 68.942

* Van niet alle zaken is het gevorderde en toegekende bedrag bekend. De gemiddelden zijn op basis van de bekende gegevens.

Lichamelijk letsel door geweld

Bijna de helft van de voegingszaken betreft letsel bij een politieambtenaar als gevolg van geweldgebruik door burgers. Om beter zicht te krijgen op deze categorie van voorvallen, kan de volgende onderverdeling worden gehanteerd, gebaseerd op de plaats waar het letsel is aangebracht en de ernst van de verwonding. Onderscheiden worden vuistslagen/schoppen in het gelaat en kopstoten, verwurging, letsel in de schaamstreek, letsel aan armen en handen, letsel aan benen en een restcategorie van meer-voudig letsel.

Uit de dan ontstane verdeling blijkt dat vuistslagen in het gezicht het meest voorkomen (43%).

Enkele zaken vallen op vanwege het hoge bedrag dat gevorderd is. Zo is er de zaak van de agente die tegen het oor werd geslagen. Ten gevolge van deze klap liep zij een gat in haar trommelvlies op. De gevorderde immateriële schadevergoeding van € 750 werd volledig toegewezen. In een vergelijkbaar geval, waarbij de eveneens vrouwelijke politieambtenaar ten gevolge van een klap lange tijd last had van oorsuizingen, werd eenzelfde bedrag toegekend.

Een laatste voorval dat in dit kader noemenswaardig is, betreft een agente die na een kaakslag een scheur in haar kies had opgelopen. Van de gevorderde € 650 werd € 200 aan schadevergoeding toegekend.

Er is in 2004 drie keer gevoegd terzake een kopstoot. Het gevorderde bedrag is in elk van deze zaken volledig toegekend. In twee zaken ging het om bedragen rond de

€ 200. De derde zaak echter betrof een Buitengewoon Opsporingsambtenaar (BOA), die behoorlijke schade aan zijn gebit had opgelopen door de kopstoot. De verdachte, die vervolgd werd voor zware mishandeling (art. 302 Sr), hoorde de gevorderde € 1.100 toegewezen worden.

In de subcategorie 'letsel aan armen en handen' zijn achttien voorvallen terug te vinden. In de meeste gevallen gaat het om gekneusde vingers of een verdraaide pols. Tweemaal is er sprake van een gebroken hand. De ene hand was € 500 waard, de andere € 400. Opvallend in de eerste zaak is dat er tevens € 53,29 aan materiële schadevergoeding werd toegewezen. Het ging hier om de annuleringskosten voor een winter-sportvakantie.

Het hoogste bedrag is uitgekeerd in een zaak waarbij de betreffende hoofdagenten ten gevolge van een worsteling met een mannelijke verdachte een slijmbeursontsteking kreeg. Uiteindelijk heeft zij zes maanden arbeidsongeschikt thuis gezeten. Van de gevorderde € 1000 werd € 750 toegewezen. Het staat hier buiten kijf dat er behalve de schade van de politieambtenaar ook sprake is van forse (loon)schade voor het korps. Er is niet verder onderzocht of en in hoeverre deze schade op de dader is of wordt verhaald.

Tabel 15.3. Aantal voegingszaken naar soort lichamelijk letsel van de betrokken politieambtenaar. Jaar: 2004. Aantal: 76.

Soort lichamelijk letsel			Gevorderd (gemiddeld)	Toegekend (gemiddeld)
Vuistslag in gezicht	33	43%	€ 271	€ 197
Letsel aan armen/handen	18	24%	€ 337	€ 265
Letsel aan benen	8	11%	€ 131	€ 97
Verwuring	5	7%	€ 457	€ 160
Kopstoot	3	4%	€ 508	€ 508
Letsel in schaamstreek	2	3%	€ 1.950	€ 1.950
Overig/meervoudig	5	7%	€ 360	€ 175
Onbekend	2	3%	–	–
Totaal	76	100%	€ 24.560	€ 16.870

Ten aanzien van de categorie 'letsel in de schaamstreek' kan opgemerkt worden dat er tweemaal sprake is geweest van een dergelijk geval. Beide keren ging het om mannelijke politieambtenaren die in het kruis werden geschopt, dan wel een knietje kregen.

Een hoofdagent die in de binnenstad een verdachte wilde aanhouden voor een opiumdelict, kreeg een dusdanig hard knietje, dat er een scheur in zijn teelbal ontstond. Een operatie bleek noodzakelijk. De vordering van € 3.500 werd onderbouwd door onder andere te wijzen op de onzekerheid omtrent de vruchtbaarheid van de betreffende politieambtenaar. Het gehele bedrag werd toegewezen door de meervou-

dige kamer van de rechtbank Amsterdam en is daarmee het hoogste bedrag dat in 2004 aan immateriële schadevergoeding is toegekend (samen met de vergoeding voor de politieambtenaar die is geraakt door een kogel van Mohammed B.).

Levensbedreigende aanval

De bekendste strafzaak uit 2004 waarin politieambtenaren zich gevoegd hebben, is ongetwijfeld de strafzaak tegen Mohammed B. Hij is inmiddels veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf voor de moord op Theo van Gogh. In de strafzaak tegen B. hebben in totaal elf politieambtenaren zich als benadeelde partij gevoegd. Twee politieambtenaren hebben daarbij gebruikgemaakt van het (in 2005 ingevoerde) spreekrecht voor slachtoffers ter terechtzitting. Dit leidde tot emotionele taferelen in de rechtszaal. Toen B. verklaarde dat hij alleen op de politieambtenaren had geschoten omdat hij hoopte dat ze hem zouden doodschieten, barstten enkelen van de aanwezige politieambtenaren in tranen uit. Dit geeft wel aan hoe groot de impact van de gebeurtenis op de betrokken politieambtenaren is geweest. Dat werd ook duidelijk bij het door nemen van de dossiers. De agenten spraken van slapeloze nachten, problemen thuis en op het werk en fysieke en psychische klachten. De vorderingen van de agenten werden allemaal toegewezen. Aan tien van de elf werd een immateriële schadevergoeding van € 3.000 toegekend. De elfde agent was degene die door een kogel van Mohammed B. (licht) gewond was geraakt. Aan hem werd € 3500 toegekend.

Als levensbedreigende aanval worden de gevallen aangemerkt die als (minimaal) poging tot doodslag te kwalificeren zijn (art. 45 jo 287 Sr).

De categorie 'levensbedreigende aanval' vormt 12,4% van het totale aantal voegingen en is daarmee de op één na grootste categorie (zie tabel 15.2). Een verklaring voor dit hoge percentage kan de bovengenoemde zaak van Mohammed B. zijn. Daarnaast speelt mee dat er waarschijnlijk vaker gevoegd wordt naarmate het gepleegde feit ernstiger van aard is, of de impact op het slachtoffer groter.

Opvallend in deze categorie is het relatief hoge aantal politieambtenaren dat heeft gevoegd naar aanleiding van een (bijna)-aanrijding met een voertuig. Hiervan was in acht van de 21 gevallen sprake (38%). Gedacht moet hierbij worden aan het inrijden op een agent.

De twee zaken die in deze categorie overblijven, hebben betrekking op één verdachte. Deze verdachte bekogelde de politieambtenaren met allerhande voorwerpen, waaronder messen. Eén van de politieambtenaren werd ook getroffen door een mes. De andere agent zag zich gedwongen zijn vuurwapen ter hand te nemen en gericht op de verdachte te schieten. Aan deze laatste agent is door het Schadefonds Geweldsmisdrijven een uitkering gedaan van € 5.012,39. Dit bedrag is verreweg het hoogste bedrag dat in 2004 is uitgekeerd door het Schadefonds, waarbij aangetekend moet worden dat veel verzoeken tot een uitkering uit het Schadefonds aangehouden zijn omdat nog niet duidelijk is hoe het Besluit algemene rechtspositie politie en het Schadefonds Geweldsmisdrijven zich tot elkaar verhouden (zie ook hoofdstuk 15.10). Het verzoek van de andere agent is dan ook nog in behandeling. Dit is overigens ook het geval met de verzoeken tot uitkering van de politieambtenaren die betrokken waren bij de aanhouding van Mohammed B.

In totaal is er in deze categorie voegingszaken € 39.800 aan immateriële schadevergoeding gevorderd. Toegekend is € 37.650. Van één zaak is onbekend wat de rechterlijke uitspraak is geweest, terwijl van een andere zaak de politieambtenaar als benadeelde partij niet-ontvankelijk werd verklaard.

Spugen

In 2004 hebben vijftien politieambtenaren zich wegens spuwen gevoegd ter vergoeding van immateriële schade. De verschillende verdachten werden allen vervolgd voor belediging (art. 267 Sr), soms in combinatie met mishandeling of wederspanningheid. Spugen is voor de betrokken politieambtenaar buitengewoon onaangenaam.

Casus

'De verdachte spuugde recht in het gezicht van de arrestantenbewaarder. Het speeksel kwam op zijn wang en in zijn mond terecht. De verbalisant vond het ontzettend smerig. Hij voelde zich vernederd en beledigd door het handelen van de verdachte. Hij heeft het speeksel direct van zijn gezicht afgeveegd en uit zijn mond gespuugd. Op het bureau heeft hij zijn gezicht drie keer gewassen en zijn mond uitgebreid gespoeld. Thuis is hij ook direct onder de douche gesprongen. De verbalisant gaf aan onzekerheid te hebben gevoeld omtrent een besmetting met een ziekte. Hij weet dat je als politieambtenaar te maken kunt krijgen met recalcitrante verdachten. Dat hoort bij je werk. Bespuugd worden hoort daar echter niet bij in zijn ogen'.

In deze zaak heeft de betreffende politieambtenaar zich gevoegd met een vordering voor immateriële schade ten bedrage van € 250. De rechter kende een schadevergoeding toe van € 100. Uit de voegingszaken van 2004 blijkt dat er bij een spuuggeval gewoonlijk € 180 immateriële schade wordt gevorderd. Wanneer er sprake is van angst voor een mogelijke besmetting met HIV of hepatitis, wordt € 250 gevorderd. In de toegekende bedragen is dit onderscheid niet terug te vinden, de bedragen variëren tussen de € 100 en € 180.

Bijten

Hoewel bijten gewoonlijk wordt gezien als iets dat alleen vrouwen doen, blijkt dit niet uit de cijfers van het jaar 2004. Er is dertien maal gevoegd naar aanleiding van een bijtgeval, waarvan in acht gevallen de bijter van het mannelijk geslacht was.

Het valt op dat er relatief hoge bedragen worden gevorderd en toegewezen. Gemiddeld bedraagt de vordering € 440, terwijl de gemiddelde toewijzing ruim € 350 bedraagt. Dit is te verklaren doordat er bij een bijtgeval nogal eens angst voor besmetting met HIV bestaat. De schadevergoedingsbedragen zijn dan ook vergelijkbaar met de bedragen bij besmettingsvoorvallen (zie verder in deze paragraaf), waar gemiddeld € 370 wordt toegekend. Blijkbaar acht de rechter de angst en onzekerheid omtrent een eventuele besmetting zo ernstig dat hiervoor een extra hoge vergoeding wordt toegekend. De vergoeding ligt in die gevallen namelijk zo'n € 130 hoger dan in gevallen waar er geen angst of onzekerheid is geweest. Opmerkelijk is wel dat de angst en

onzekerheid geen invloed lijkt te hebben op de bedragen die bij spuugvoorvallen zijn toegekend, zoals in de vorige paragraaf reeds is geconstateerd.

Overigens is er in één geval een uitkering door het Schadefonds Geweldsmisdrijven gedaan van € 1.100. Twee andere zaken zijn nog in behandeling. Het is onduidelijk waarom in de ene zaak wel en in de andere niet om een uitkering uit het Schadefonds Geweldsmisdrijven is verzocht.

Belediging

Het moge duidelijk zijn dat het bij belediging niet gaat om de zwaarste zaken. Toch is er tienmaal gevoegd terzake belediging. Belediging kan eveneens buitengewoon onaangenaam zijn.

Casus

'De verdachte begon luidkeels tegen de hoofdagent te schreeuwen. Hij keek hem daarbij recht aan. Doordat hij in het Papiament tegen de van Surinaamse afkomst zijnde politieambtenaar schreeuwde en hem onder andere uitmaakte voor verrader, voelde de politieambtenaar zich persoonlijk beledigd. In de beleving van de hoofdagent ging het hier niet meer om hem als agent, maar om hem als persoon en als Surinamer. Ook riep de verdachte enkele dingen over de moeder van de politieambtenaar, welke in de Surinaamse cultuur als ernstige beledigingen worden gezien.'

De verdachte die de gewraakte beledigingen uitte, heeft hiervoor conform de vordering € 50 aan schadevergoeding aan de betreffende hoofdagent moeten betalen. De hoogste vergoeding die in een beledigingszaak is toegekend in 2004 bedroeg € 108. In die zaak was er echter behalve een belediging in woord, ook sprake van het bespugen van de politieambtenaar.

Daarnaast is er nog één zaak geweest waarbij een vrouwelijke inspecteur was betast aan de billen. Per abuis heeft er in dit laatste geval geen voeging plaats gevonden in de strafzaak tegen de verdachte. Het korps heeft toen uit coulance met de politieambtenaar een vergoeding van € 150 uitgekeerd. Een mooi gebaar in de richting de individuele politieambtenaar, want formeel bestaat er voor de toekenning van een schadevergoeding uit coulance geen basis. Het Besluit algemene rechtspositie politie biedt op dit punt in ieder geval geen ruimte.

Bedreiging (met voorwerp)

Naar aanleiding van een bedreiging met een voorwerp is in 2004 achtmaal gevoegd. Bij een voorwerp moet gedacht worden aan een mes of een vuurwapen, maar allerlei andere voorwerpen zoals een knuppel kunnen ook tot deze categorie gerekend worden. Een bijzondere zaak betreft een uitgeprocedeerde asielzoeker die met een mes zichzelf verwondt en vervolgens dreigt zichzelf in brand te steken. De twee ter plaatse zijnde politieambtenaren (een aspirant en een inspecteur) zijn behoorlijk geschokt door de situatie en het handelen van de asielzoeker. Deze wordt uiteindelijk vervolgd voor bedreiging van de politieambtenaren. Beide politieambtenaren voegen zich met

een vordering tot vergoeding van immateriële schade ten bedrage van € 400. De rechter vindt dit bedrag duidelijk te gortig en wijst aan beiden € 50 toe. Vervolgens wordt er een uitkering uit het Schadefonds Geweldsmisdrijven verzocht en wordt er uiteindelijk toch nog € 500 aan beide politieambtenaren uitgekeerd.

Besmetting

Bij besmettingsincidenten gaat het om bloedcontact tussen de verdachte en de politieambtenaar. De impact hiervan kan zeer groot zijn.

Casus

'Door glassplinters had de verdachte enkele sneetjes in zijn handen opgelopen waar bloed uit kwam. Ook de handen van de politieambtenaar bloeden. De politieambtenaar schrok hiervan omdat hij zich realiseerde dat er contact tussen hem en de verdachte was geweest. De verdachte dacht waarschijnlijk aan hetzelfde, want hij schreeuwde: 'Ik heb AIDS'. Door collega's op het bureau werden de wondjes direct ontsmet, maar de politieambtenaar was erg bang geworden om met HIV besmet te zijn. Uit navraag bij de GGD bleek de verdachte inderdaad AIDS te hebben. De daarop volgende zes maanden moest de diender elke week bloed laten prikken. Gedurende die periode heeft hij behoorlijk in de rats gezeten. Bovendien mocht hij alleen seks hebben met een condoom, wat uiteraard ook een weerslag had op zijn omgeving. Feestjes heeft hij een tijdlang niet willen bezoeken. Ook op het werk had het gebeuren gevolgen. In aanhoudingssituaties bleef de politieambtenaar meer op de achtergrond. Gelukkig gaat dit sinds kort weer beter. Mensen merken het toch als iemand terughoudend en afstandelijk is. Dat komt het contact met burgers en verdachten niet ten goede.'

In 2004 is er in vijf besmettingsvoorvallen door de politieambtenaar gevoegd. De desbetreffende verdachten werden strafrechtelijk vervolgd terzake van (zware) mishandeling (art. 300/302 Sr) en wederspanningheid (art. 180 Sr).

Tabel 15.4. Besmettingsincidenten naar schadevergoedingsbedragen. Jaar: 2004. Aantal: 5.

Besmettingsincidenten	Gevorderd	Toegekend
1 Bloedcontact door worsteling	€ 450	€ 450
2 Opzettelijk bloedcontact door HIV besmette verdachte	€ 1.000	€ 500
3 Opzettelijk bloedcontact	€ 450	€ 350
4 Bloedcontact door vuistslag in gezicht van agent	€ 250	€ 200
5 Opzettelijk bloedcontact	€ 450	€ 350
Totaal	€ 2.600	€ 1.850
Gemiddeld	€ 520	€ 370

De bovenstaande tabel 15.4 maakt duidelijk welke bedragen in die zaken gevorderd en toegekend zijn.

15.6 Welke schadebedragen worden er gevorderd en toegewezen?

In 2004 hebben politieambtenaren van het korps Amsterdam-Amstelland zich als benadeelde partij voor een bedrag van in totaal € 87.965 gevoegd wegens (im)materiële schade. De rechter heeft daarvan € 67.577 toegewezen (77%), een bedrag dat vrijwel geheel door het korps Amsterdam-Amstelland op basis van een cessieovereenkomst werd overgenomen en in geld werd uitgekeerd aan de betreffende politieambtenaren. Onduidelijk is waarom soms geen cessie heeft plaatsgevonden. Ook is voorgekomen dat een bedrag werd uitgekeerd, terwijl er geen uitspraak van de rechter was.

Ten gevolge van een geslaagde bemiddeling is € 1.365 aan schadevergoeding betaald door verdachten.

Aan materiële schade is er voor € 1.200 gevoegd, terwijl er € 399 werd toegewezen (33%). De materiële schadevergoeding betrof elf voorvallen waarvan in vijf zaken de vordering volledig werd toegewezen, één vordering gedeeltelijk toegewezen en vier vorderingen werden wat betreft het materiële deel afgewezen. Van één zaak is niet bekend wat de beslissing van de rechter is geweest. De vorderingen hadden betrekking op onder andere horloges die beschadigd waren, een kapotte bril, annuleringskosten voor een geplande wintersport welke ten gevolge van een gebroken hand geen doorgang kon vinden en stomerijkosten voor kleding die door een verdachte was besmeurd.

De laatstgenoemde vordering werd overigens afgewezen, waarschijnlijk omdat het hier dienstkleding betrof. De schade was dus niet aan de politieambtenaar, maar aan het korps toegebracht.

Tabel 15.5. Voegingszaken naar schadevergoedingsbedragen. Jaar: 2004. Aantal voegingszaken: 170.

	Gevorderd	Toegekend
Immateriële schadevergoeding	€ 86.765	€ 67.178
Materiële schadevergoeding	€ 1.200	€ 399
Totaal	€ 87.965	€ 67.577
Uitgekeerd aan de betrokken politieambtenaar door regio Amsterdam-Amstelland		€ 67.375

Uit tabel 15.6 blijkt dat 92% van de gevallen de betrokken politieambtenaar zich met succes heeft gevoegd als benadeelde partij. Een vergelijking met eerder onderzoek laat zien dat IPS aan efficiency heeft gewonnen. Uit een steekproef over de jaren 1995-2001 bleek in 80% van de gevallen succesvol te zijn gevoegd (Van den Brink 2002: 41). Er is vooral vooruitgang geboekt op het terrein van de niet-ontvankelijkheid. In de jaren 1995-2001 lag het percentage niet-ontvankelijk verklaarde vorderingen nog op 9%, in 2004 op 2,3%.

Tabel 15.6. Voegingszaken naar soort afdoening. Jaar: 2004. Aantal zaken: 159.

Afdoeningsbeslissing		
Vordering niet-ontvankelijk	2%	
Vordering afgewezen	6%	
Vordering gedeeltelijk toegewezen	44%	
Vordering volledig toegewezen	47%	
Totaal	100%	

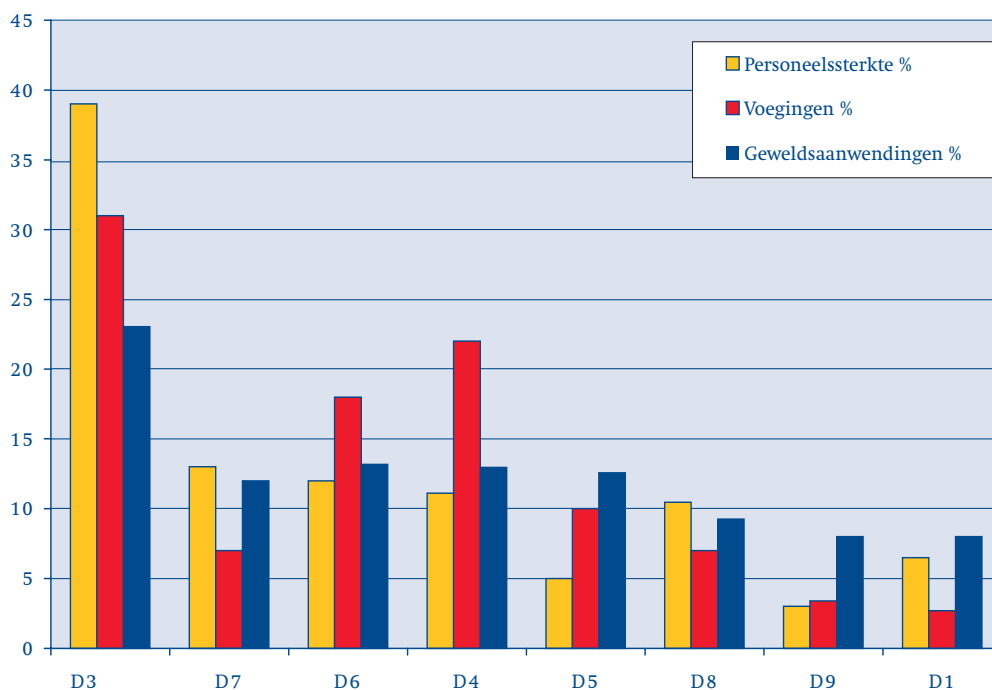
Een belangrijke onderzoeksbevinding vormt het feit dat de voeging altijd betrekking heeft gehad op immateriële schade, in sommige gevallen in combinatie met materiële schade. In 2004 is in geen enkel geval gevoegd om uitsluitend de materiële schade te verhalen. Ook eerder onderzoek heeft uitgewezen dat er niet gevoegd wordt om uitsluitend materiële schade te verhalen (Van den Brink 2002: 38).

De Integrale Personeelsservice weet een hoog rendement te behalen uit haar inspanningen. Minder dan 10% van politieambtenaren moesten in 2004 worden teleurgesteld omdat de rechter hun vordering heeft afgewezen of niet-ontvankelijk heeft verklaard. Dit is, ook met het oog op secundaire victimisatie, een goed resultaat.

15.7 Voegingszaken per district

In figuur 15.1 wordt een overzicht gegeven van het aantal voegingszaken in vergelijking met het aantal geweldsaanwendingen en de korpssterkte in volledige arbeidplaatsen per district. Het gaat hier om de oude districtsindeling van voor 2005, herindeling naar de nieuwe situatie bleek helaas niet mogelijk. De percentages van District 3 zijn inclusief de voegingszaken van het Ondersteuningsteam Binnenstad (OTB). In de kleine districten D1, D5, D8 en D9 wordt naar verhouding minder gevoegd dan in de grote districten. Er bestaan qua aantal voegingszaken dus aanzienlijke verschillen tussen de districten.

Het aantal voegingszaken houdt in het algemeen geen gelijke tred met de personeelssterkte. Met betrekking tot D4 moet hier wel worden opgemerkt dat het aantal voegingen in 2004 hoger dan gemiddeld is door het aantal politieambtenaren dat zich in de strafzaak tegen Mohammed B. heeft gevoegd. Ook blijkt dat er verschillen tussen de districten bestaan wat betreft het aantal geweldsaanwendingen en voegingszaken. Opgemerkt zij dat er geen directe relatie kan worden gelegd tussen het aantal geweldsaanwendingen en het aantal voegingen. Maar voor zover het politiële geweldgebruik voor circa driekwart aanhoudingsgeweld is, waarbij in circa 20% van de gevallen de betrokken politieambtenaren enigerlei vorm van letsel oplopen (zie hoofdstuk 8.14), geeft het aantal geweldsaanwendingen wel een indicatie voor het aantal te verwachten voegingszaken. Het aantal voegingszaken houdt in het algemeen evenmin gelijke tred met het aantal geweldsaanwendingen.

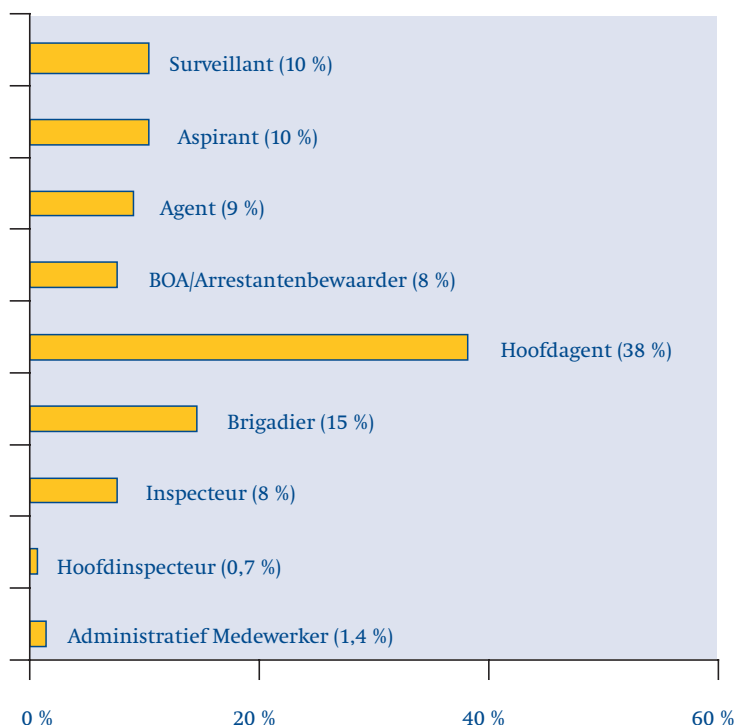
Figuur 15.1. Voegingszaken naar personeelssterkte, geweldsaanwendingen en district (percentages). Jaar: 2004. Aantal voegingen: 143. Personeelssterkte: 1864 fte (alleen executief, exclusief aspiranten en surveillanten). Aantal geweldsaanwendingen: 660. District 3 inclusief Ondersteuningsteam Binnenstad.

Een mogelijke verklaring voor het verschil tussen de districten qua aantal voegingszaken zou kunnen worden gevonden in de mate waarin aandacht wordt geschonken aan het bestaan van IPS en aan de mogelijkheden die IPS kan bieden bij het verhalen van immateriële schade. Deze verklaring is echter niet onderzocht.

15.8 Personeelsgegevens

Het onderzoeksmateriaal geeft geen aanleiding om te veronderstellen dat mannelijke politieambtenaren zich vaker of minder vaak voegen dan hun vrouwelijke collega's. In 28% van de voegingszaken was er sprake van een vrouwelijke politieambtenaar, hetgeen in orde van grootte correspondeert met het percentage vrouwelijke executieve politieambtenaren. In aanmerking genomen dat mannelijke politieambtenaren naar verhouding vaker geweld aanwenden dan vrouwelijke politieambtenaren (zie hoofdstuk 11) lijkt het dat vrouwelijke politieambtenaren zich in 2004 relatief wat vaker als benadeelde partij in het strafproces hebben gevoegd. Gezien het kleine aantal voegingszaken passen hier echter geen harde conclusies.

Het gemiddeld gevorderde bedrag voor een mannelijke politieambtenaar bedroeg € 515. Voor een vrouwelijke politieambtenaar was dit € 509. Bij de toegewezen vorderingen werd aan mannen gemiddeld € 415 en aan vrouwen gemiddeld € 379 toegekend.

Figuur 15.2. Voegingszaken naar rang van de betrokken politieambtenaren. Jaar: 2004. Aantal: 144. Missing 26/15,3%.

Gemeten naar rang kennen de voegingszaken een brede spreiding. De grootste groep politieambtenaren die zich in 2004 gevoegd hebben als benadeelde partij bestond uit hoofdagenten (38,2%) en brigadiers (14,6%).

15.9 Schadevergoeding op basis van bemiddeling

De voeging in het strafproces is niet nodig wanneer er overeenstemming wordt bereikt over een vergoeding die de verdachte aan de politieambtenaar zal betalen. Wanneer de verdachte niet betaald binnen de afgesproken termijn of achteraf toch liever de vordering door de rechter behandeld ziet, kan de voeging alsnog plaatsvinden.

In 2004 is er achtmaal succesvol bemiddeld voor een totaalbedrag van € 1.365. De overeengekomen bedragen aan schadevergoeding liepen uiteen van € 100 tot € 350. Hieruit blijkt dat bemiddeling eerder uitzondering dan regel is. Op dit punt bestaat kennelijk geen stimulerend beleid. Bij burgerslachtoffers is het wel vast beleid dat er eerst getracht wordt een schaderegeling tot stand te brengen, alvorens een voeging in het strafproces in beeld komt (Aanwijzing slachtofferzorg, Stcrt. 2004, nr. 80, p. 17).

De bemiddeling vindt plaats op initiatief van de Officier van Justitie. Wanneer een schaderegeling tot stand is gebracht ontvangt IPS het voegingsformulier met daarop het stempel 'Bemiddeling'. Wellicht dat in de toekomst de in het kader van het nieuwe geweldsprotocol aan te stellen Centrale Casemanager Geweldszaken een rol kan spelen in het monitoren en het bevorderen van een bemiddeling.

15.10 Uitkering uit het Schadefonds Geweldsmisdrijven

Het Schadefonds Geweldsmisdrijven is een landelijke organisatie onder verantwoording van het ministerie van Justitie. Zij verstrekt eenmalige uitkeringen aan slachtoffers van (ernstige) geweldsmisdrijven. Het gaat daarbij om een tegemoetkoming in de kosten die niet op een andere wijze kunnen worden vergoed. Om in aanmerking te komen voor een uitkering moet blijken de Wet Schadefonds Geweldsmisdrijven (geraadpleegd 7 februari 2006) aan de volgende criteria zijn voldaan:

1. *Men moet slachtoffer zijn van een geweldsmisdrijf;*
2. *dat door een ander opzettelijk is gepleegd;*
3. *op Nederlands grondgebied (de wet geldt dus ook voor buitenlanders die in Nederland slachtoffer van een geweldsmisdrijf zijn geworden);*
4. *ten gevolge waarvan het slachtoffer ernstig (lichamelijk en/of geestelijk) letsel lijdt of heeft geleden terwijl dit letsel schade heeft veroorzaakt;*
5. *die niet op een andere manier kan worden vergoed of door het slachtoffer zonder bezwaar zelf kan worden gedragen;*
6. *terwijl de schade niet mede aan het slachtoffer te wijten is.*

De uitkering uit het Schadefonds bedraagt voor materiële schade maximaal € 22.700. Voor een aantal schadeposten geldt een vastgesteld of maximumbedrag. Bij de bepaling van de hoogte van de uitkering van de immateriële schade wordt gebruik gemaakt van een achttal letselcategorieën. Afhankelijk van de aard, de ernst en de gevolgen van het letsel wordt een bedrag uit een bepaalde categorie toegekend. De uitkering uit het Schadefonds bedraagt voor immateriële schade maximaal € 9.100.

Ook politieambtenaren die voldoen aan bovengenoemde criteria kunnen een verzoek tot uitkering uit het Schadefonds Geweldsmisdrijven doen. IPS ondersteunt hierbij. Bij de keuze om een verzoek tot schadevergoeding bij het Schadefonds in te dienen, houdt IPS rekening met de criteria die het Schadefonds hanteert. In de praktijk komt dit neer op het beoordelen van de ernst van de schade. Het onderzoeksmateriaal geeft de indruk dat het beleid op dit punt nogal willekeurig is. Zo is er bij een aantal bijtvorvallen wel een uitkering uit het Schadefonds verzocht, terwijl dit bij enkele andere bijtvorvallen niet is gebeurd. De ernst van het letsel en met name de angst voor een besmetting met bijvoorbeeld HIV, zouden in die gevallen daartoe juist wel aanleiding kunnen geven.

De Integrale Personeelsservice heeft 26 maal naar aanleiding van een voorval in 2004 een uitkering uit het Schadefonds Geweldsmisdrijven verzocht. Van die verzoeken zijn er twee afgewezen en vier toegewezen. De overige verzoeken zijn nog in behandeling. Dit laatste heeft te maken met de omstandigheid dat niet duidelijk is hoe het Barp en het Schadefonds zich tot elkaar verhouden. Zoals eerder uiteen gezet, fungeert het Schadefonds als een vangnet, bijvoorbeeld voor het geval de verdachte geen verhaalsmogelijkheid biedt. Het Besluit algemene rechtspositie politie bepaalt echter in art. 69 dat de door de rechter toegewezen vordering door het korps wordt overgenomen teneinde te garanderen dat de toegekende schadevergoeding altijd aan

de politieambtenaar wordt uitgekeerd, ook al biedt de verdachte geen verhaalsmogelijkheid. Het ligt dus voor de hand op dit punt de stelling in te nemen dat er ingevolge art. 69 Barp in beginsel geen grondslag meer bestaat voor een uitkering uit het Schadefonds Geweldsmisdrijven omdat de politieambtenaar de toegekende vordering toch wel uitgekeerd krijgt. De vangnetfunctie van het Schadefonds is vanuit deze optiek overbodig. Er is nog geen beslissing genomen omtrent dit vraagstuk. Zo zijn de verzochte uitkeringen van de politieambtenaren die beschoten zijn door Mohammed B. nog in behandeling, evenals negen andere verzoeken.

De toegekende tegemoetkoming uit het Schadefonds Geweldsmisdrijven bedroeg in totaal € 5.562 en had betrekking op drie voorvallen. Bij het eerste voorval waren twee politieambtenaren betrokken. Het ging om een asielzoeker die zichzelf verwondde met een mes en dreigde zichzelf in brand te steken. Aan de beide politieambtenaren werd uit het Schadefonds een vergoeding van € 500 toegekend. De rechter had aan de politieambtenaren al € 50 schadevergoeding toegekend. Dit bedrag is afgetrokken van de uitkering uit het fonds, zodat aan de politieambtenaren € 450 is overgemaakt.

Het tweede voorval betrof een politieambtenaar die in de arm was gebeten door een vrouwelijke verdachte en hier lange tijd last van had. Door de rechter was € 300 toegekend, het Schadefonds Geweldsmisdrijven kende € 1.100 toe.

De laatste uitkering van het Schadefonds Geweldsmisdrijven in 2004 bedroeg € 5.012,35. Dit bijzonder hoge bedrag werd toegekend aan een hoofdagent die voor zijn leven heeft moeten vrezen. Hij werd door de verdachte bekogeld met allerlei voorwerpen. Bovendien wierp de verdachte met messen naar de politieambtenaar. Uiteindelijk zag de hoofdagent zich gedwongen om zijn vuurwapen ter hand te nemen en de verdachte neer te schieten. De verdachte overleefde dit en moest zich in een strafproces verantwoorden voor zijn handelen. De betreffende politieambtenaar heeft zich in het strafproces gevoegd met een vordering als benadeelde partij ter hoogte van € 400 aan immateriële schade. De meervoudige kamer van de rechtbank Amsterdam kende dit bedrag ook toe. Vervolgens is nog een uitkering uit het Schadefonds Geweldsmisdrijven verzocht, met het bovengenoemde resultaat.

Op het moment van het afsluiten van het manuscript is in een aanzienlijk aantal zaken door IPS beroep aangetekend tegen recente uitspraken van het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Door het korps is een advocaat in de arm genomen. De reden hiervoor is dat de Commissie Schadefonds Geweldsmisdrijven een aantal uitspraken heeft gedaan waarin zij politieambtenaren anders lijkt te beoordelen dan burgers. Omdat politieambtenaren beroepsmatig sneller in aanraking komen met geweld en dientengevolge ook eerder slachtoffer kunnen worden, lijken zij minder snel in aanmerking te komen voor een vergoeding uit het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Er is nog geen uitspraak gedaan in de kwestie.

15.11 Waardering van de voegingspraktijk

Op 4 januari 2000 wees de meervoudige strafkamer van de rechtbank Groningen een vonnis waarin de vordering tot schadevergoeding van twee agenten werd afgewezen (parketnummer 070569, 1999). De agenten waren door een supporter van FC Gronin-

gen met traangas in de ogen gespoten en één van de agenten was met een ketting tegen het hoofd geslagen. De vordering werd afgewezen omdat het Wetboek van Strafrecht voldoende bescherming zou bieden aan politieambtenaren en omdat het geweld waaraan zij waren blootgesteld 'voorzienbaar' zou zijn geweest. De uitspraak leidde tot een kritisch artikel van schade-expert prof.mr. S.D. Lindenbergh, die betoogde dat naar burgerlijk recht de voorzienbaarheid van de schade de gedraging juist eerder onrechtmatig maakt jegens degene die schade oploopt. Bovendien staat de onrechtmatigheid van een daad vast wanneer wordt aangenomen dat er in casu een misdrijf is gepleegd omdat in dat geval immers een wettelijke plicht in de zin van art. 6:162 BW geschonden is (Lindenbergh 2000). Lindenbergh ging ook in op de gedachte dat het Wetboek van Strafvordering voldoende bescherming zou bieden aan politieambtenaren in functie. Hij betoogt dat dit inderdaad het geval is als het gaat om preventie en dreiging. Als het kwaad echter eenmaal is geschied dan is de gedachte dat de veroorzaker strafrechtelijk wordt aangepakt een schrale troost en zal dat geen genoegdoening bieden voor schade of letsel. Dit laatste zal vooral aan de orde zijn in het geval van immateriële schade bij letsel. Of om Lindenbergh te citeren: *'Hoewel agenten vaak weerbare lieden zijn, kan toch moeilijk worden aangenomen dat, wanneer hen eenmaal letsel is toegebracht, dat bij hen minder pijn doet.'* Ten slotte meent Lindenbergh dat een en ander anders kan liggen in geval van belediging. Dit zal immers doorgaans tegen de hoedanigheid van politieambtenaar gericht zijn en niet tegen de persoon van de agent. Daarnaast moet gewaakt worden voor privatisering van overheidsconflicten. Op dit gebied mag van politieambtenaren volgens Lindenbergh een 'dikke huid' verwacht worden.

Met name deze laatste opmerkingen geven aanleiding tot een kritische beschouwing van de voegingspraktijk van politieambtenaren in Amsterdam-Amstelland. Het dossieronderzoek heeft immers laten zien dat er regelmatig gevoegd wordt terzake belediging. Het is dus de vraag hoe deze praktijk gewaardeerd moet worden. Alvorens hierop in te gaan, moet voorop worden gesteld dat er bij de behandeling van de wet betreffende de voeging van de benadeelde in het strafproces (de Wet Terwee) in de Tweede Kamer niet is gesproken over de mogelijkheid dat ook politieambtenaren gebruik zouden maken van de te creëren bevoegdheid voor slachtoffers van strafbare feiten om zich als benadeelde partij te voegen in het strafproces tegen de verdachte. Er zijn dus geen duidelijke argumenten te ontleen aan de bedoeling van de wetgever. De strafrechter zal de vordering van de politieambtenaar behoren te behandelen als elke andere vordering. In dit licht is de uitspraak van 4 januari 2000 mogelijk een eenmalige uitzondering. Zij heeft in ieder geval anno 2006 geen navolging gekregen in andere zaken.

De discussie over de waardering van de voegingspraktijk concentreert zich daarom op de vraag of het wel wenselijk is dat de politieambtenaren zich ruimhartig voegen in het strafproces en dat de politieorganisatie dit wel moet stimuleren, zoals momenteel het geval is.

Belediging

Ingevolge art. 266 Sr is belediging strafbaar. De straf die op overtreding van dit voorschrift staat kan met een derde worden verhoogd indien de belediging wordt aangedaan aan een politieambtenaar gedurende of terzake van de rechtmatige uitoefening van zijn bediening (art. 267 sub 2 Sr). Een politieambtenaar wordt door deze verhoogde strafbedreiging dus extra beschermd. Wanneer een belediging is gericht tegen de hoedanigheid van de agent als politieambtenaar, zal een vordering tot schadevergoeding in de praktijk worden afgewezen. Dit was bijvoorbeeld het geval in een zaak uit 2004 waarbij de politieambtenaar voor 'klootzak' werd uitgescholden. Door de politieambtenaar, vertegenwoordigd door IPS, werd € 50 immateriële schadevergoeding gevorderd. De vordering werd afgewezen door de politierechter. In een ander geval werd de vordering (van eveneens € 50) wel toegewezen. Dit maal ging het om een belediging van de etnische afkomst van de politieambtenaar. Deze belediging zou dan niet op de hoedanigheid van de politieambtenaar, maar op de persoon zelf zijn gericht. Op de beslissing van de rechter valt weinig af te dingen.

Het is echter de vraag of er in dergelijke zaken überhaupt wel gevoegd zou moeten worden omdat daarmee een conflict tussen de overheid en de burger in de private sfeer wordt getrokken. De burger heeft immers een probleem met de politieambtenaar en niet met de persoon achter het uniform. Van de politieambtenaar mag worden verwacht dat hij beledigende opmerkingen niet al te snel persoonlijk opvat. Bovendien wordt hij ook extra beschermd door zijn opsporingsbevoegdheden in het Wetboek van Strafvordering, want hij kan immers in geval van belediging de verdachte ter plaatse aanhouden omdat in dit soort beledigingszaken steeds sprake is van ontdekking op heterdaad.

Het lijkt er veel op dat een vordering tot schadevergoeding in beledigingszaken slechts wordt ingediend om de verdachte extra te 'straffen' en het signaal naar de samenleving te laten uitgaan dat op alle mogelijke manieren gereageerd wordt op misdrijven (en dus beledigingen) gericht tegen politieambtenaren. Dat is een oneigenlijk gebruik van de voegingsprocedure, welke immers gericht is op genoegdoening voor geleden schade door een benadeelde partij. Pragmatisch kan hierbij worden opgemerkt dat, los van de vraag hoeveel genoegdoening een politieambtenaar uit de toekenning van een schadevergoeding van € 50 haalt, de 'sterke arm' hierdoor in de publieke beeldvorming wel eens kan verworden tot een 'slap handje'. In de zaak tegen Mohammed B. werd vanwege de emotionele reactie van de betrokken politieambtenaren in de rechtszaal, zelfs de term 'mietjespolitie' geïntroduceerd (HP de Tijd 2005: 23). In dit geval ging het over een veel ernstiger geval omdat de agenten in kwestie met een vuurwapen waren beschoten, maar de term duidt wel het feit dat er voor een overgevoelige politieambtenaar waarschijnlijk weinig maatschappelijk draagvlak bestaat.

Dat IPS het voegen in geval van belediging stimuleert, blijkt uit de manier waarop IPS in dit soort gevallen met politieambtenaren contact legt. In een brief of e-mail wordt aan de politieambtenaar namelijk kenbaar gemaakt dat IPS van het parket heeft vernomen dat de betreffende politieambtenaar slachtoffer is geworden van een belediging. Vervolgens wordt uiteengezet dat een politieambtenaar de mogelijkheid heeft

om zich als benadeelde partij te voegen in het strafproces tegen de dader ter verkrijging van een schadevergoeding, gevolgd door een bedrag dat gemiddeld in gelijksoortige zaken wordt toegekend. Indien de politieambtenaar ook voor zo'n vergoeding in aanmerking wil komen, kan hij contact opnemen met IPS. Deze gang van zaken zal voor een politieambtenaar ongetwijfeld een stimulans zijn om, mocht hij hier nog over twijfelen of nog niet aan de mogelijkheid gedacht hebben, zich alsnog te voegen. Het is dus niet verwonderlijk dat in 2004 in dertig gevallen, dat is 17,5% van het totaal aantal voegingszaken, (onder andere) wegens belediging is gevoegd.

Van den Brink heeft voor het arrondissementsparket Amsterdam een ontwerp-richtlijn ontwikkeld (Van den Brink 2002). Deze richtlijn, die het resultaat is geweest van diepgaand onderzoek bij het parket en IPS, is niet overgenomen, maar zou een goede basis zijn voor een werkafpraak tussen politie en Justitie als richtinggevend beleid voor IPS. Ook Van den Brink concludeert om niet te voegen terzake belediging in woord of gebaar en terzake verbale bedreiging.

Op basis van het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat het voegen van politieambtenaren als benadeelde partij in het strafproces tegen een verdachte wegens belediging niet alleen in het algemeen geen aanbeveling verdient maar ook in strijd is met het uitgangspunt van het protocol 'Letsel tijdens uitoefening van de dienst', dat voorschrijft dat bij 6-uurszaken, zoals belediging, IPS niet ingeschakeld wordt (en er dus ook niet gevoegd wordt).

Spugen

Er is wel een belangrijke nuance aan te brengen in de conclusie dat voegen terzake belediging geen aanbeveling verdient. Uit het dossieronderzoek is gebleken dat een verdachte die een politieambtenaar in het gezicht spuugt, vervolgd kan worden terzake belediging. Deze situatie verschilt van de belediging in woord of gebaar omdat spuwen in het gezicht de geenszins ondenkbare kans meebrengt dat de betrokken politieambtenaar hierdoor wordt besmet met een ziekte zoals hepatitis. De angst en onzekerheid waarin de politieambtenaar verkeert in de periode waarin hij nog geen uitsluitsel heeft over een eventuele besmetting, komt als immateriële schade voor vergoeding in aanmerking. Hoe langer deze tijd duurt, hoe hoger de vergoeding zal kunnen uitvallen. Voor de situatie waarin het speeksel op bijvoorbeeld de dienstauto of het uniform van de politieambtenaar terecht komt, geldt hetgeen hiervoor over belediging is gesteld.

Bedreiging

Bedreiging met een misdrijf is strafbaar gesteld in art. 285 Sr. In tegenstelling tot belediging kent de wet geen strafverzwaring indien het feit wordt begaan tegen een politieambtenaar gedurende of terzake van de rechtmatige uitoefening van zijn bediening. Het Openbaar Ministerie maakt in haar richtlijnen onderscheid tussen bedreigingen met en zonder een voorwerp (Richtlijn voor strafvordering bedreiging, Stcrt. 2003, 61). De strafeis zal hoger uitvallen indien de bedreiging met bijvoorbeeld een mes heeft plaatsgevonden, dan wanneer er 'slechts' een fysieke bedreiging of een 'eenvoudige' mondelinge bedreiging heeft plaatsgevonden. Voeging voor deze laatste

categorie vond in 2004 eenmaal plaats, terzake van een mondelinge bedreiging. Het ging hier om een vrij algemene bedreiging in de zin van 'Ik maak je af' of woorden van gelijke strekking. De vordering van € 100 werd door de rechter toegewezen.

Hoewel ook op dit gebied van politieambtenaren een professioneel incasseringsvermogen mag worden verwacht, zijn er minder argumenten om te betogen dat dit soort eenvoudige bedreigingen buiten de voegingsmogelijkheden behoren te vallen. De politieambtenaar geniet immers geen bijzondere bescherming van het Wetboek van Strafrecht en kan door de bedreiging sterke gevoelens van angst ervaren die zich voor compensatie lenen, ook al heeft het Openbaar Ministerie in de reeds genoemde richtlijn opgenomen dat een bedreiging van een politieambtenaar in functie reden kan zijn voor een hogere strafeis. Maar ook op dit punt geldt voor de voegingsbeslissing het uitgangspunt dat niet de behoefte om een signaal richting dader en samenleving af te geven, maar de geleden (immateriële) schade van de individuele politieambtenaar maatgevend dient te zijn. Dit uitgangspunt zal er in het algemeen toe leiden dat er niet gevoegd wordt naar aanleiding van een 'eenvoudige' bedreiging.

Lichamelijk letsel

Wanneer een politieambtenaar lichamelijk letsel oploopt door geweld van een verdachte burger, vormt dit eigenlijk altijd een grond voor het vorderen van immateriële schade. Er is dan immers sprake van bijvoorbeeld ergernis, angst, schrik, pijn en gemis aan levensvreugde. Het voegen als benadeelde partij door politieambtenaren is hier geïndiceerd. Het ligt voor de hand om als voorwaarde te stellen dat de politieambtenaar zich in zo'n geval wendt tot het zorgcircuit van de Afdeling Preventie en Zorg en KLM Arbo Services met het oog op professionele begeleiding. Op deze wijze is het ook mogelijk om een diagnose met betrekking tot de ernst van het letsel en de mate waarin de politieambtenaar hierdoor verhinderd wordt om normaal te functioneren vast te stellen, welke later in het strafproces gebruikt kan worden als onderbouwing van de vordering.

15.12 Conclusie

De Integrale Personeelsservice (IPS) van het Bureau Arbeidsvoorwaarden van de Dienst Personeel & Arbeidsvoorwaarden heeft in het jaar 2004 in totaal 159 politieambtenaren geholpen bij de inzending van een voegingsformulier naar de Officier van Justitie om zich als benadeelde partij te voegen in de strafzaak tegen de dader. De 159 voegingszaken hebben betrekking gehad op een heel scala van gevallen waarin politieambtenaren schade hadden opgelopen in hun contact met (verdachte) burgers. Bijna de helft van de gevallen betrof lichamelijk letsel. Daarnaast was sprake van levensbedreigende aanvallen, spugen, bijten, belediging, bedreiging en besmettingsrisico's. Het totaalbedrag waarvoor in deze zaken in eerste instantie was gevoegd bedroeg € 86.765.

Een belangrijke onderzoeksbevinding is dat de voeging in alle gevallen betrekking heeft gehad op immateriële schade, in een enkel geval gecombineerd met materiële schade. In 2004 is er in geen enkel geval geweest waarin uitsluitend wegens materiële was gevoegd. Deze bevinding bevestigt de resultaten van eerder onderzoek (Van den Brink 2002: 38). Er bestaan qua aantal voegingszaken aanzienlijke verschillen tussen

de districten. Het aantal voegingszaken houdt in het algemeen geen gelijke tred met de personeelssterkte, noch met het aantal geweldsaanwendingen.

Van de 159 voegingszaken zijn er 146 (92%) met succes afgerond. Daarbij werd door de strafrechter voor een bedrag van totaal € 67.577 toegewezen. Dat is 77% van het gevorderde bedrag. Het korps Amsterdam-Amstelland heeft de toegekende schadevergoeding vrijwel geheel (€ 67.375) als vorderingen overgenomen en uitgekeerd aan de betrokken politieambtenaren door middel van een cessieovereenkomst, hetgeen getuigt van goed werkgeverschap.

Een vergelijking met eerder onderzoek laat zien dat IPS aan efficiency heeft gewonnen. Uit een steekproef over de jaren 1995-2001 bleek in 80% van de gevallen succesvol te zijn gevoegd (Van den Brink 2002: 41). Er is vooral vooruitgang geboekt op het terrein van de niet-ontvankelijkheid. In de jaren 1995-2001 lag het percentage niet-ontvankelijk verklaarde vorderingen nog op 9% terwijl dat in 2004 is afgenomen tot 2,3%.

In 2004 is maar acht maal met succes bemiddeld voor een totaalbedrag van € 1.365, waaruit blijkt dat het treffen van een schaderegeling tussen de verdachte en de gelaedeerde politieambtenaar kennelijk geen prioriteit heeft. Dat is tegengesteld aan het beleid bij burgerslachtoffers (Aanwijzing slachtofferzorg, Stcrt. 2004, nr. 80, p. 17).

Schadefonds Geweldsmisdrijven: Om een tegemoetkoming te krijgen voor de kosten die niet op een andere wijze konden worden vergoed, heeft IPS in 2004 naar aanleiding van een geweldsvoorval 26 maal om een uitkering uit het Schadefonds Geweldsmisdrijven verzocht. Van die verzoeken zijn er twee afgewezen en vier toegewezen voor een bedrag van in totaal € 5.562. De overige verzoeken zijn nog (als beroepszaak) in behandeling. Omdat politieambtenaren beroepsmatig sneller in aanraking komen met geweld en diensgevolge ook eerder slachtoffer kunnen worden, lijken zij minder snel in aanmerking te komen voor een vergoeding uit het Schadefonds Geweldsmisdrijven.

15.13 Aanbeveling

Voeging terzake belediging en bedreiging: Het uitgangspunt dat niet de behoefte om een signaal richting dader en samenleving af te geven, maar dat de geleden immateriële schade van de individuele politieambtenaar maatgevend dient te zijn, zal in het algemeen ertoe moeten leiden dat in zaken van belediging en mondelinge bedreiging voeging achterwege behoort te blijven. Deze opvatting past niet alleen bij het uitgangspunt dat een politieambtenaar over een zeker professioneel incasseringsvermogen moet beschikken maar ligt ook in de lijn van het protocol 'Letsel tijdens uitoefening van de dienst', dat voorschrijft dat bij 6-uurszaken, zoals belediging en mondelinge bedreiging, IPS niet ingeschakeld wordt en er dus ook geen voegingsadvisering zou moeten plaatsvinden.

Evenwichtig voegingsbeleid: Van den Brink heeft voor het arrondissementsparket Amsterdam enkele jaren geleden een ontwerprichtlijn ontwikkeld, gebaseerd op de resultaten van diepgaand onderzoek bij het Amsterdamse parket en IPS (Van den Brink 2002). Het verdient aanbeveling te onderzoeken of dit ontwerp als uitgangspunt kan dienen voor een werkafpraak tussen politie en Justitie teneinde te komen tot een evenwichtig voegingsbeleid.

Geweldsmonitor: Gezien het belang van preventie en een adequate aansturing van de schadevergoedingsproblematiek, verdient het aanbeveling de data met betrekking tot bemiddeling, voeging als gelaedeerde en verhaal op de dader, systematisch te registreren met het oog op evaluatie- en effectonderzoek. Wellicht dat de in het kader van het nieuwe Geweldsprotocol aan te stellen Centrale Casemanager Geweldszaken daarbij een sturende rol zou kunnen spelen.

Deel 4 Beoordeling en afdoening

16 Interne beoordeling en disciplinaire afdoening

Judith van der Ham

16.1 Algemeen

De wijze waarop geweldsaanwendingen intern worden beoordeeld en afgedaan is voor regio Amsterdam-Amstelland vastgelegd in Dienstvoorschrift nr. 15.50.3: Melding geweldsaanwending van 24 december 2003. In dit dienstvoorschrift is bepaald dat de meerdere het meldingsformulier in handen stelt van de wijkteam- of bureauchef. Vervolgens wordt de melding gezonden naar de Vakgroep Individuele Ontwikkeling, afdeling Integrale Beroepsvaardigheidstraining (hierna de afdeling IBT genoemd), met het oog op de beoordeling van de geweldsaanwending en de benaderingstechniek. Na beoordeling en besluitvorming, die zoals hierna is beschreven, per soort geweldsaanwending kan verschillen, wordt de melding in handen gesteld van de districtschef of van de dienstchef die het geweldsvoorval en de beoordeling daarvan zo spoedig mogelijk met de betrokken politieambtenaar bespreekt. Het dienstvoorschrift nr. 15.50.3 bevat hiertoe de volgende bepalingen.

Wanneer *fysiek geweld, gebruik van de wapenstok en pepperspraygebruik* geen of gering letsel tot gevolg heeft gehad, wordt de geweldsaanwending beoordeeld door de wijkteam- of bureauchef die vervolgens de districts- of dienstchef hierover informeert.

In geval van het *ter hand nemen van het dienstpistool* blijft interne beoordeling door de wijkteam- of bureauchef in eerste instantie achterwege. De coördinator IBT beoordeelt de geweldsaanwending en de benaderingstechniek en geeft hieromtrent advies aan de wijkteam- of bureauchef. Na diens beslissing wordt het dossier in handen gesteld van de districts- of dienstchef.

In geval van *daadwerkelijk gebruik van het vuurwapen* blijft de interne beoordeling van de geweldsmelding door wijkteam- of bureauchef eveneens achterwege. De melding wordt in dit geval, ingevolge art. 17 lid 3 Ambtsinstructie 1994, binnen 48 uur door de districtschef of dienstchef ter kennis gebracht van de Officier van Justitie van de afdeling Staf, Beleid en Strategie (SBS). De districtschef of dienstchef pleegt vervolgens overleg met de officier, waarna eventueel de Rijksrecherche of het Bureau Interne Onderzoeken (hierna BIO) wordt ingeschakeld. Daarnaast wordt de coördinator IBT om een beoordeling van de geweldsaanwending en de toegepaste benaderingstechniek gevraagd, waarna het dossier wordt doorgezonden naar de Hoofdofficier van Justitie. Dezelfde procedure geldt voor de beoordeling van geweldgebruik dat *letsel van meer dan geringe betekenis of de dood* tot gevolg heeft gehad.

In voornoemde gevallen is het oordeel van de Officier van Justitie van doorslaggevend belang. Afhankelijk van dit oordeel kan de officier bepalen dat de zaak intern (door de chef) wordt afgehandeld, dan wel dat een nader onderzoek wordt ingesteld of dat tot strafvervolgning wordt overgegaan, aldus het dienstvoorschrift.

Zoals uit het voorafgaande blijkt, vindt de interne beoordeling en afdoening van geweldsaanwendingen in beginsel plaats via de hiërarchische lijn door respectieve-

lijk de wijkteam- of bureauchef en de districts- of dienstchef. De afdeling IBT heeft hierin een adviserende rol. Een exemplaar van het dossier wordt na afloop ter kennisneming en registratie teruggezonden naar de afdeling IBT.

16.2 Beoordeling via de hiërarchische lijn

Om inzicht te verkrijgen in de wijze waarop aan deze interne beoordeling vorm is gegeven, is nagegaan in hoeverre daarover informatie terug te vinden was in de geweldsmeldingen en de administratie van de afdeling IBT. Het was gezien de personele onderzoeksbezetting niet doenlijk om ook naar mogelijke informatie in de (personeels)administratie van de districten e.d. te zoeken. De beoordeling van de korpsleiding in de gevallen waarin de desbetreffende zaak heeft geleid tot een afdoening op basis van een BIO-onderzoek, blijft hier buiten beschouwing (zie hoofdstuk 19.4). Dat geldt ook voor de beoordeling van de korpsbeheerder in de gevallen waarin de desbetreffende zaak heeft geleid tot een klachtonderzoek (zie hoofdstuk 18).

Het resultaat van de zoektocht is weergegeven in tabel 16.1. Van in totaal 1852 geweldsaanwendingen is een beoordeling teruggevonden. Dat is 47% van de 3916 in de periode 2001-2005 teruggevonden geweldsaanwendingen. Van de overige 2064 geweldsaanwendingen (53%) kon geen beoordeling worden achterhaald. De vraag of deze 53% niet is beoordeeld of wel is beoordeeld maar dat daarvan geen resultaat kon worden teruggevonden, kan op basis van het onderzoeksmateriaal niet worden beantwoord.

In onderstaande tabel 16.1 is het beoordelingsresultaat weergegeven met de term 'akkoord' en 'niet-akkoord'. Wanneer de geweldsaanwending niet gebaseerd kon worden op de geweldsbevoegdheid uit de Politiewet 1993, het bepaalde in de Ambtsinstructie 1994 of beroep kon worden gedaan op noodweer of een andere strafuitsluitingsgrond, is dit in de tabel weergegeven met 'niet akkoord'. Ditzelfde geldt voor geweldsaanwendingen waarover geoordeeld is dat er sprake was van plichtsverzuim; ook deze zijn als niet-akkoord in de tabel weergegeven. Voor de volledigheid is het advies van de afdeling IBT ook in deze tabel opgenomen.

De tabel laat zich als volgt lezen. De 217 adviezen van de afdeling IBT staan op zich zelf. In deze gevallen is er geen eindoordeel van een lijnchef teruggevonden. In de 1304 gevallen waarin er een oordeel van een Wijkteam- of Bureauchef is teruggevonden, bleek dit een eindbeoordeling omdat deze gevallen niet werden beoordeeld op het niveau van de district- of dienstchef.

Uit tabel 16.1 blijkt dat er in 41 van de in totaal 1852 teruggevonden beoordelingen (2,2%) het eindoordeel hierin bestond dat de lijnchef het geweldgebruik afkeurde ('niet-akkoord'). Gerekend over de periode 2001-2005 is dat gemiddeld 8 maal per jaar. Deze 41 niet-akkoord gevallen hadden betrekking op 47 verschillende soorten geweldgebruik: fysiek geweldgebruik (31x), pepperspraygebruik (12x), wapenstokgebruik (2x), diensthond (2x) en vuurwapengebruik, inclusief ter hand nemen, dreigen en schieten (10x).

De beoordelingen van de lijnchefs stemmen op de verschillende niveaus redelijk met elkaar overeen. In vijf van de 41 geweldsaanwendingen vond de districts- of dienstchef de geweldsaanwending niet-akkoord terwijl de wijkteamchef deze als wel-akkoord had beoordeeld.

Tabel 16.1. Interne beoordeling van geweldsaanwendingen naar soort beoordelaar. Aantal geweldsaanwendingen: 3916. Periode 2001-2005. Missing: 2064/52,7%.

Interne beoordeling	Akkoord	Niet-akkoord	Totaal
Alleen advies van afdeling IBT	97%	3%	217
Eindoordeel door wijkteamchef/bureauchef	98%	2%	1304
Eindoordeel door districtschef/dienstchef	98%	2%	331
Totaal	1811	41	1852
	98%	2%	100%

De afdeling IBT was in het algemeen iets strenger dan de lijnchefs. De IBT-advisering leidde in tien gevallen tot de conclusie dat de geweldsaanwending niet-akkoord was terwijl de wijkteamchef dat wel-akkoord vond. Door de districtschefs werd de afdeling IBT vier maal overruled. Hieronder volgt een voorbeeld waarin de IBT-advisering verschilde van de beoordeling door de lijnchef.

Casus: ter hand nemen vuurwapen na doorrijden verkeerscontrole

Een motoragent achtervolgt een bestuurder die is weggereden na te zijn staande gehouden bij een verkeerscontrole. In een doodlopende straat rijdt de bestuurder achteruit en rijdt diens motor omver. De ambtenaar kan nog wel van de motor afspringen, maar de man blijft de omgevallen motor voortduwen. Wanneer de man uit de auto stapt en agressief op de politieambtenaar afloopt, richt de politieambtenaar zijn vuurwapen naar de man, gezien diens voorafgaande gedrag. De meerdere oordeelt dat de politieambtenaar terecht heeft opgetreden met gebruikmaking van zijn dienstvuurwapen. Het IBT oordeelt dat er sprake is van vuurwapengebruik dat niet onder art. 7 lid 1 sub a of b van de Ambtsinstructie 1994 valt. 'Er is sprake van een bestuurder die achteruitrijdend aan de ambtenaar wil ontsnappen. Hierbij rijdt hij de dienstmotor aan en de ambtenaar springt van de motor om zich niet te bezeren. Met diens optreden hierna heeft de ambtenaar echter een grens gepasseerd. Er is geen sprake van vuurwapengebruik dat ondersteund wordt door gronden uit de Ambtsinstructie'. Uit het dossier blijkt dat de betrokken politieambtenaar het met dit oordeel niet eens is en een gesprek wenst op grond waarvan het oordeel 'wat minder stellig of cru' kan worden vastgesteld.

16.3 Disciplinair onderzoek

De interne beoordeling kan ertoe leiden dat de geweldsaanwending van dien aard is dat er aanleiding is voor het zogenaamde disciplinaire onderzoek door het BIO met het oog op het eventueel opleggen van een disciplinaire sanctie door de hiërarchisch meerdere voor het geval zich plichtsverzuim heeft voorgedaan. Dit is terrein van het politietucht recht dat tot doel heeft de professionaliteit van het politieoptreden en de betrouwbaarheid en de geloofwaardigheid van het politiepersoneel te verzekeren (Van der Steeg 2004: p. 19).

Ingevolge art. 76 lid 1 Barp kan de ambtenaar die zich aan plichtsverzuim heeft schuldig gemaakt, disciplinair worden gestraft. Volgens het tweede lid van dit artikel omvat plichtsverzuim zowel het overtreden van een voorschrift als het doen of nalaten van iets dat een goed ambtenaar in gelijke omstandigheden behoort na te laten of te doen. De sancties zijn limitatief bepaald in art. 77 lid 1 Barp. De meest ingrijpende sanctie vormt ontslag. Verder zijn er sancties die effect hebben op het salaris of op het aantal vrije dagen. Een sanctie kan voorwaardelijk worden opgelegd met een proeftijd (dit is met name bij ontslag vaak het geval), waarbij bijzondere, op de persoon toegesneden voorwaarden kunnen worden gesteld. Daarnaast is het voorgekomen dat de betrokken ambtenaar, in de loop van het disciplinaire onderzoek, zelf zijn ontslag heeft aangeboden. Zowel het voorwaardelijk als het zelf aangeboden ontslag wordt geregistreerd als het opleggen van de sanctie 'ontslag.'

Plichtsverzuim is een open norm die ruimte open laat voor interpretatie (Van der Steeg 2004: 96). Plichtsverzuim kan bijvoorbeeld bestaan uit zowel onrechtmatig geweldgebruik als uit het tekortschieten in arbeidsrechtelijke verplichtingen, het niet-melden van een geweldsaanwending of het niet opmaken van een meldingsformulier of een proces-verbaal van bevindingen of aanhouding.

Tijdens het onderzoek bij het Bureau Algemene Bestuurlijke en Juridische Ondersteuning van de regiopolitie Amsterdam-Amstelland (ABJO) zijn met betrekking tot de periode 2001-2005 in totaal 63 gevallen aangetroffen waarin een disciplinaire onderzoek naar politieel geweldgebruik is ingesteld. Het precieze aantal disciplinaire onderzoeken in die periode laat zich evenwel niet vaststellen omdat veel disciplinaire onderzoeken worden verricht binnen het korpsonderdeel waar de betrokken ambtenaar werkzaam is. Deze korpsonderdelen waren niet bij het onderzoek betrokken. Het hier gepresenteerde resultaat betreft dus alleen de bij ABJO aangetroffen zaken waarin door de korpschef of korpsbeheerder een besluit is genomen tot het al dan niet opleggen van een disciplinaire sanctie.

Tabel 16.2. Aantal interne onderzoeken naar aanleiding van een geweldsaanwending naar soort disciplinaire sanctie. Aantal geweldsaanwendingen: 63. Periode 2001-2005.

Soort disciplinaire sanctie	Aantal
Geen sanctie opgelegd	52
Schriftelijke berisping	5
Ontslag	4
Geldboete	1
Schorsing	1
Totaal	63

Hieronder volgt een korte weergave van een tweetal zaken waarin werd besloten tot het opleggen van een disciplinaire maatregel. In de eerste zaak wordt door de korpsleiding besloten een schriftelijke berisping en extra training terwijl in de tweede zaak de politieambtenaar door de korpsbeheerder bij wijze van strafoplegging wordt ontslagen.

Casus: Schriftelijke berisping wegens te snel gebruik maken van pepperspray

Feiten: In 2001 wordt in het cellencomplex de 'alarmknop' ingedrukt omdat de ingesloten verdachte zich recalcitrant gedraagt en een stoel kapot heeft geslagen. Diverse collega's begeven zich direct naar het cellencomplex. Met de komst van de eerste collega's stopt de verdachte zijn gedrag, al blijft hij wel luidruchtig. De betrokken politieambtenaar arriveert enige tijd later en spuit, zonder een juiste inschatting van de situatie te maken en zonder enige vorm van waarschuwing, de verdachte met pepperspray in het gezicht. Hierdoor worden ook de ambtenaar zelf en twee collega's geraakt.

Beoordeling: In zijn geweldsrapportage heeft de politieambtenaar aangegeven de pepperspray te hebben toegepast om geweld ten aanzien van zijn collega's af te wenden. Hij gaf eveneens aan te snel te hebben gereageerd toen hij begon te spuiten met de pepperspray. De ambtenaar dacht dat de situatie nog niet onder controle was.

De korpschef is van mening dat de politieambtenaar buitensporig geweld heeft toegepast en zich hiermee schuldig heeft gemaakt aan plichtsverzuim (art. 76 Barp), omdat hij zich niet heeft gedragen zoals andere collega's in gelijke gevallen zouden hebben gedaan. Daar niet is gebleken van een noodweersituatie, heeft hij hiermee niet gehandeld zoals een goed ambtenaar van politie betaamt.

Besluit: In eerste instantie is besloten tot het verlenen van voorwaardelijk strafontslag met een proeftijd van twee jaar. Nadat de ambtenaar zijn zienswijze hieromtrent heeft uitgebracht, besluit de korpsleiding tot de straf van een schriftelijke berisping en het opleggen van de verplichting een training pepperspray te volgen. Hierbij wordt de aantekening gemaakt dat de ambtenaar pas pepperspray mag dragen als deze training met goed gevolg is afgelegd.

Casus: Strafontslag wegens mishandeling

Feiten: In 2003 houdt een politieambtenaar met zijn collega een dronken man aan die een ruit had ingegooid, wegens vernieling. Om de verdachte te kunnen vervoeren, doet de ambtenaar hem de handboeien om, waarna de (vrouwelijke) collega de verdachte op de achterbank van de politieauto probeert te zetten. Daar de verdachte tegenwerkt, lukte het niet zijn benen in de auto te krijgen. De betrokken politieambtenaar trekt de verdachte vervolgens weer uit de auto, pakt hem bij zijn kraag beet en brengt hem daarna naar de grond, waardoor de verdachte op zijn buik terechtkomt. Vervolgens zet hij zijn knie in de rug van verdachte zodat hij zich niet kan bewegen. De collega verklaart te zien dat de politieambtenaar hierop de verdachte bij zijn haar pakt en twee keer kort na elkaar het hoofd van verdachte een stukje optilt, zodat de verdachte twee keer met zijn gezicht op straat terechtkomt. Als verdachte weer rechtop staat, ziet de collega dat de verdachte een wond op zijn voorhoofd heeft, die hevig bloedt.

Beoordeling: De collega heeft uiteindelijk, na de ambtenaar er zelf op te hebben aangesproken, een melding van het voorval bij haar meerdere gemaakt door rapport van het gebruikte geweld op te maken. Naar aanleiding van dit rapport is het BIO een disciplinair onderzoek gestart. Tijdens dit onderzoek zijn verschillende getuigen gehoord en is ambtenaar als verdachte verhoord. Daarnaast is gebleken dat betrokken politieambtenaar eerder onderwerp

van onderzoek is geweest, waarbij hem een besluit tot voorwaardelijk disciplinair ontslag is uitgereikt met een proeftijd van twee jaar.

Besluit: Gelet op het feitencomplex is de korpsbeheerder van mening dat de ambtenaar zich opnieuw schuldig heeft gemaakt aan zeer ernstig plichtsverzuim (art. 76 Barp) omdat de ambtenaar, met zijn ervaring, zeer wel op de hoogte is welke toepassing van geweld geoorloofd is tijdens een aanhouding. Ook na vernemen van de zienswijze van de ambtenaar blijft de korpsbeheerder bij de mening dat de ambtenaar de grenzen die de functie van politieambtenaar met zich meebrengt, ernstig heeft overtreden en zowel zijn integriteit als die van het korps in diskrediet heeft gebracht. De mate van het plichtsverzuim kan volgens de korpsbeheerder tot geen andere conclusie leiden dan dat strafontslag met onmiddellijke ingang op zijn plaats is (art. 77 lid 1 sub j Barp).

16.4 Samenloop van de strafrechtelijke en disciplinaire afdoening

Er is geen rechtsregel die verbiedt dat een strafrechtelijke en disciplinaire procedure samengaan. Door zijn geweldgebruik loopt de politieambtenaar dus zowel strafrechtelijke als disciplinaire risico's. Wanneer door de Officier van Justitie wordt geseponeerd, kan het OM eventueel aan de korpsbeheerder of aan de korpschef adviseren bepaalde disciplinaire maatregelen te nemen. Hoewel deze beslissing formeel genomen dient te worden door korpsbeheerder, of in geval van mandaat door de korpschef, kan de Officier van Justitie druk uitoefenen op te nemen disciplinaire maatregelen door voorwaardelijk van vervolging af te zien in afwachting van de te nemen maatregel (Timmer, Naeyé & van der Steeg 1996: 81).

In tabel 16.3 zijn negen gevallen weergegeven waarin naast een disciplinair onderzoek tevens een strafrechtelijk onderzoek heeft plaatsgevonden.

Tabel 16.3. Aantal disciplinaire onderzoeken naar soort disciplinaire sanctie en strafrechtelijke afdoening. Aantal geweldsaanwendingen dat disciplinair is onderzocht: 63. Periode 2001-2005.

Beslissing korpsbeheerder na disciplinair onderzoek	Disciplinair onderzoek	Beslissing Officier van Justitie na strafrechtelijk onderzoek
Geen sanctie	52	2x sepot
Schriftelijke berisping	5	1x sepot; 1x transactie
Ontslag	4	1x sepot; 1x strafvervolging; 1x onbekend
Schorsing	1	1x strafvervolging
Geldboete	1	1x transactie
Totaal	63	9

Uit tabel 16.3 blijkt dat in 9 van de 63 disciplinaire onderzoeken tevens een strafrechtelijk onderzoek heeft plaatsgevonden. In twee gevallen waarin de betrokkene in het disciplinaire traject was ontslagen of geschorst, was tevens strafvervolging ingesteld.

Daarnaast was door de Officier van Justitie tweemaal een transactievoorstel gedaan in combinatie met een schriftelijke berisping en een geldboete.

In verschillende zaken is een verzoek van de korpsleiding aangetroffen tot gebruik van het in het strafrechtelijk onderzoek verzamelde materiaal ten behoeve van het disciplinaire traject. Voor zover dat was vast te stellen, zijn deze verzoeken gehonoreerd.

16.5 Conclusie

Van de in totaal 1852 geweldsaanwendingen waarover in de periode 2001-2005 een beoordeling werd teruggevonden, blijken er 41 (2,2%) door de lijnchef te zijn beoordeeld als niet-akkoord. De interne beoordelingen van de lijnchefs ontploen elkaar amper. Slechts in vijf gevallen werd het oordeel van de wijkteamchef door de districtschef overruled. De afdeling IBT komt in de advisering over het algemeen wat vaker tot een afkeurend oordeel over het geweldgebruik dan de lijnchefs. Het geringe aantal niet-akkoord bevonden geweldsaanwendingen betekent dat het executieve personeel zich in de ogen van hun leidinggevendenden óf goed aan de geweldsinstructie heeft gehouden óf dat het geweldgebruik door de lijnchefs mogelijk (te) ruimhartig is beoordeeld. Op dit punt laat het onderzoeksmateriaal geen nadere conclusies toe.

In de periode 2001-2005 werd in 2442 voorvallen door in totaal 3916 politieambtenaren geweld aangewend tegen (verdachte) burgers. Dit politieoptreden heeft er toe geleid er elf maal een disciplinaire sanctie is opgelegd wegens geweldgebruik bestaande uit een schriftelijke berisping (5x), ontslag (4x), schorsing (1x) en geldboete (1x). In negen van de elf disciplinair afgehandelde zaken heeft de Officier van Justitie tevens een strafrechtelijk onderzoek ingesteld (zie hoofdstuk 19.)

Uit het feit dat in een tijdsbestek van vijf jaar maar elf maal een disciplinaire sanctie is opgelegd, kan worden afgeleid dat het politieke geweldgebruik dus zelden via een disciplinaire procedure negatief wordt gesanctioneerd.

17 Klachtbehandeling door de korpsbeheerder

Jan Naeyé

17.1 Algemeen

Sinds 1 juli 1999 is het in hoofdstuk 9 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) geregelde klachtrecht van toepassing op de interne behandeling van klachten over onder andere politieambtenaren. Op grond van deze regeling heeft eenieder het recht een klacht in te dienen over geweldgebruik door een politieambtenaar (art. 9.1 Awb). In 2004 is de Politiewet 1993 aangepast aan de Awb en is een nieuwe Klachtenregeling politieregio Amsterdam-Amstelland in werking getreden. De toepassing van de Awb leidde er toe dat andere criteria van kracht zijn geworden om de korpsbeheerder te adviseren een klacht niet in behandeling te nemen. Daarnaast werd het verplicht klagers de gelegenheid te geven mondeling te worden gehoord, terwijl deze mogelijkheid van wederhoor ook aan de politieambtenaar wordt geboden (Commissie voor de Politieklachten Amsterdam-Amstelland 2004: 6-7).

17.2 Klachtbehandeling

Het traject van de klachtbehandeling loopt als volgt. Allereerst zal de politie na binnenkomst van een klacht trachten de klacht te bemiddelen. De Commissie voor de Politieklachten neemt in de regel van een klacht kennis wanneer een van de betrokkenen (klager of de politieambtenaar) bemiddeling zinloos acht of de bemiddelingspoging is mislukt. Als het onderwerp van de klacht nauw met een strafrechtelijke behandeling is verbonden, schorst de commissie haar behandeling. Dit is eveneens het geval wanneer het BIO een onderzoek start naar het door de politieambtenaar gebruikte geweld. Pas na afloop van het onderzoek of de strafrechtelijke behandeling beslist de commissie of verdere behandeling van de klacht geboden is. Na haar onderzoek van de klacht adviseert de commissie de korpsbeheerder omtrent zijn te nemen beslissing. Dit advies wordt gewoonlijk door de korpsbeheerder overgenomen (Commissie voor de Politieklachten Amsterdam-Amstelland, *Jaarverslag 2005*: 6-11).

Veel klachten over disproportioneel optreden hebben betrekking op fysiek optreden in een escalerend conflict. Bij dergelijke klachten wijkt de zienswijze van de klager dikwijls af van die van de politie. Wanneer de commissie het aannemelijk acht dat de klager zelf het geweld over zich heeft afgeroepen, zal zij een klacht over disproportioneel geweld in de regel ongegrond verklaren. Zo oordeelde de Commissie voor de Politieklachten in 2005 een reeks klachten ongegrond waarin het geweldgebruik een reactie was op een weigerachtige houding van (verdachte) burgers tijdens preventief fouilleren, aanhouding op straat, het vervoer naar het bureau, het gedrag tijdens het ophouden voor onderzoek op het bureau en de weigering het bureau te verlaten (*Jaarverslag Commissie voor de Politieklachten 2005*: 40-42).

17.3 De afdoening van geweldsklachten

Teneinde antwoord te krijgen op de vraag hoe in de periode 2001-2005 klachten over het geweldgebruik van politieambtenaren zijn afgedaan, is dossieronderzoek uitgevoerd bij de Commissie voor de Politieklachten van Amsterdam-Amstelland.

Klachten over fysiek geweldgebruik worden volgens de categoriale indeling van klachtonderdelen door de kachtencommissie gewoonlijk getypeerd als 'disproportioneel politieoptreden' (Jaarverslag 2005: schema 1). Daarnaast worden klachtonderdelen ook getypeerd als 'geweld' of, op basis van het gehanteerde geweldsmiddel, meer specifiek als 'diensthond', 'pepperspray', 'vuurwapen' en 'wapenstok'. In de periode 2001-2005 werden in totaal 580 klachtonderdelen onderscheiden waarin sprake was van politieel geweldgebruik. Om zo zeker mogelijk te zijn dat er geen klachten met betrekking tot geweldgebruik zouden worden overgeslagen, zijn – naast de dossiers met betrekking tot de hiervoor genoemde categorieën – ook de dossiers doorgenomen in de categorieën 'aanhouden', 'bedreiging', 'omgang andermans eigendommen', 'fouilleren', 'handboeien', 'intimideren', 'overbrengen naar bureau', 'provocatie', 'schade aanrichten' en 'vrijheidsbeneming'.

Tabel 17.1. Afdoening van de geweldsklachten naar het soort geweldgebruik. Periode 2001-2005. Aantal politieambtenaren waarover geklaagd is: 238.

Geweld	Niet ontvankelijk	Gegron	Ongegron	Beëindigd	Afdoening onbekend	Totaal	
Fysiek	1	11	44	58	66	180	76%
Pepperspray	1	4	8	21	14	48	20%
Wapenstok	1	–	5	12	4	22	9%
Diensthond	–	2	7	5	6	20	8%
Vuurwapen	–	–	3	2	0	5	2%
Overige	–	1	1	4	5	11	5%
Totaal	1 0,4%	16 7%	60 25%	82 35%	79 33%	238	100%

Op deze wijze zijn 238 gevallen gevonden waarin een klager in de periode 2001-2005 zijn ongenoegen heeft geuit over het geweldgebruik van een politieambtenaar.

Bovenstaande tabel 17.1 bevat het overzicht van de afhandeling van die 159 geweldsklachten. In 159 gevallen daarvan was de afdoening bekend terwijl van 79 gevallen de afdoening onbekend is gebleven, omdat de behandeling van de klacht geschorst was in verband met strafrechtelijk onderzoek, de klacht nog in behandeling was of omdat de afdoening niet te achterhalen was. Het is, anders dan op het eerste gezicht zou mogen worden verwacht, niet zo dat deze gevallen vooral betrekking hebben op 2004-2005. Van de 79 klachten waarin de afdoening onbekend is gebleven, hebben er 19 betrekking op 2004 en 18 op 2005.

In ruim tweederde van de gevallen had de klacht betrekking op fysiek geweldge-

bruik (76%). Klachten over vuurwapengebruik kwamen vrijwel niet voor; slechts over 1% van het totaal aantal vuurwapenvoorvallen werd geklaagd.

Uit de tabel blijkt verder dat 16 geweldsklachten (7%) gegrond zijn verklaard. Daarnaast zijn 82 geweldsklachten (35%) beëindigd omdat óf wel naar tevredenheid was bemiddeld óf de klacht was ingetrokken óf niet in behandeling was genomen. De overige klachten werden ongegrond of niet-ontvankelijk verklaard.

Tabel 17.2. Soort geweldgebruik waarover geklaagd is naar jaar. Periode 2001-2005. Aantal klachtonderdelen: 286. Aantal politieambtenaren waarover is geklaagd: 238.

Klachtonderdelen	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal
Fysiek	40	52	27	33	28	180
Pepperspray	1	18	20	8	1	48
Wapenstok	5	7	8	2	–	22
Diensthond	7	8	2	3	–	20
Vuurwapen	3	2	–	–	–	5
Overige geweldsmiddelen	4	4	1	–	2	11
Totaal aantal klachtonderdelen	60	91	60	46	31	286
Aantal politieambtenaren	55	73	43	38	29	238
waarover is geklaagd	23%	31%	18%	16%	12%	100%

In tabel 17.2 zijn de klachten die in de periode 2001-2005 zijn ingediend, verder uitgesplitst naar jaar en soort geweldgebruik waarover werd geklaagd. Omdat een klacht over een politieambtenaar betrekking kan hebben op meer dan één soort geweldgebruik, bijvoorbeeld op zowel pepperspraygebruik als fysiek geweld, is in de tabel ook het aantal klacht-onderdelen vermeld: 286. Een en ander wil zeggen dat in de 238 klachten er over in totaal 286 gedragingen is geklaagd.

Uit de tabel blijkt dat het aantal klachten een dalende tendens vertoont. De piek in 2002 en 2003 is in belangrijke mate toe te schrijven aan het in die jaren geïntroduceerde gebruik van pepperspray. Het aantal klachten over fysiek geweldgebruik lijkt geleidelijk enigszins af te nemen. Het percentage geweldsklachten gerekend naar het totaal aantal geweldsaanwendingen, is gedaald van 8% in 2001 naar 4% in 2005.

17.4 Conclusie

Burgers hebben in de periode 2001-2005 over 238 politieambtenaren een klacht ingediend omdat zij van mening waren dat het geweldgebruik niet-behoorlijk was geweest. Van deze 238 klachten werden er door de korpsbeheerder 16 (7%) gegrond verklaard. Het is mogelijk dat er nog een enkele klacht die op het moment van het afsluiten van het manuscript nog niet waren afgehandeld, nog gegrond zullen worden verklaard.

Over de jaren gemeten vertoont het aantal klachten een dalende tendens. Deze daling is in zoverre specifiek dat de klachten zich lijken toe te spitsen op uitsluitend het fysieke geweldgebruik. Het aantal politieambtenaren waarover is geklaagd, is in 2005 gezakt naar 29 en betreft hoofdzakelijk fysiek geweldgebruik. Over het gebruik van de wapenstok, surveillancehond en vuurwapen werden er in 2005 geen klachten ingediend en over pepperspraygebruik slechts eenmaal.

Uit het feit dat in een tijdsbestek van vijf jaar maar zestien klachten gegrond zijn verklaard, kan worden afgeleid dat het politiële geweldgebruik maar zelden in de klachtenprocedure beoordeeld wordt als niet-behoorlijk.

18 Klachtbehandeling door de Nationale ombudsman

Judith van der Ham

18.1 Algemeen

Eenieder heeft het recht de Nationale ombudsman schriftelijk te verzoeken een onderzoek in te stellen naar de wijze waarop een bestuursorgaan zich in een bepaalde aangelegenheid jegens hem of een ander heeft gedragen (art. 12 lid 1 Wet Nationale ombudsman, hierna WNo). De verzoeker moet zijn klacht eerst indienen (kenbaar maken) bij het betrokken bestuursorgaan en de interne klachtprocedure doorlopen voordat hij zich met een verzoekschrift kan wenden tot de Nationale ombudsman. Het kenbaarheidsvereiste vooronderstelt een inspanningsverplichting van het bestuursorgaan om de klacht zo goed en snel mogelijk af te doen, eventueel op informele wijze door middel van het aanbieden van excuses.

De Nationale ombudsman maakt gebruik van twee soorten beoordelingscriteria; het overheidshandelen dient in overeenstemming te zijn met (geschreven en ongeschreven) rechtsregels en er dient sprake te zijn van zorgvuldigheid. Onder dit laatste begrip valt bijvoorbeeld hulpvaardigheid, onbevooroordeeldheid, aandacht en correcte bejegening ten opzichte van burgers.

Wanneer de Nationale ombudsman besluit naar aanleiding van een verzoekschrift een onderzoek in te stellen, zal hij onderzoek doen naar de feitelijke toedracht van de gedragingen van het bestuursorgaan en de bevindingen en aanbevelingen vastleggen in een rapport. De Nationale ombudsman geeft daarin een eindoordeel over de vraag of het handelen van het bestuursorgaan (het politieoptreden) al dan niet behoorlijk was. Wanneer de feiten niet voldoende kunnen worden vastgesteld, bijvoorbeeld omdat de getuigen elkaar tegenspreken, onthoudt de ombudsman zich van een oordeel. Indien het gaat om een gedraging die uit verschillende onderdelen bestaat, keert dat in het oordeel terug, zodanig dat elk onderdeel afzonderlijk wordt beoordeeld. Het geheel kan aldus een genuanceerd eindbeeld opleveren waarin bepaalde klachtonderdelen leiden tot het oordeel 'behoorlijk', andere onderdelen tot 'niet-behoorlijk' en weer anderen tot de uitspraak 'niet tot oordelen in staat.' Het oordeel van de Nationale ombudsman is rechtens niet afdwingbaar (Naeyé 2005: 413-415).

18.2 Rapporten Nationale ombudsman

Tot augustus 2006 zijn er bij de Nationale ombudsman over de periode 2001-2005 in totaal zeven verzoekschriften gepubliceerd met betrekking tot een klacht over geweldgebruik van de regio Amsterdam-Amstelland.

Uit tabel 18.1 blijkt dat van de dertien klachtonderdelen in de periode 2001-2005 er vijf werden beoordeeld als behoorlijk en vijf als niet-behoorlijk. Met betrekking tot drie klachtonderdelen was de Nationale ombudsman niet in staat een oordeel te geven. De desbetreffende rapporten zijn – kort samengevat – opgenomen in bijlage 3.

Tabel 18.1. Beoordeling geweldgebruik door Nationale ombudsman per klachtonderdeel. Periode 2001-2005. Aantal klachten: 7. Aantal klachtonderdelen: 13.

Nationale ombudsman	Klachtonderdelen	Behoorlijk	Niet Behoorlijk	Geen oordeel
2004/286	Aan armen uit de auto trekken van een geboei-de verdachte.	Behoorlijk		
2004/482	Vluchtende verdachte wordt: 1. gebeten door diensthond; 2. geslagen bij aanhouding.	1. Behoorlijk		2. Geen oordeel
2004/395	Arrestant krijgt klap op het hoofd met korte wapenstok tijdens vechtpartij op het politie-bureau.		Niet-behoorlijk	
2005/274	1. Dienstpistool ter hand nemen; 2. dienstpistool richten op verdachte; 3. niet opmaken geweldsmelding.	1. Behoorlijk	3. Niet-behoorlijk	2. Geen oordeel
2005/417	Tijdens ophouden op het politiebureau: 1. met geweld boeien; 2. met geweld uit het bureau zetten; 3. slaan en uitschelden bij indienen klacht.	2. Behoorlijk	1. Niet-behoorlijk	3. Geen oordeel
2005/382	Fysiek geweldgebruik tegen belangengroep die probeert sloop te verhinderen.	Behoorlijk		
2006/090	ME-optreden bij voetbalwedstrijd: 1. niet waarschuwen voor geweldgebruik; 2. wapenstok gebruiken.		1. Niet-behoorlijk 2. niet-behoorlijk	
Totaal	13	5	5	3

18.3 Conclusie

In die periode 2001-2005 hebben zich 2442 voorvallen voorgedaan waarin door in totaal 3916 politieambtenaren geweld is aangewend. Door de Nationale ombudsman zijn daarover zeven klachten in onderzoek genomen. Uit de gepubliceerde rapporten blijkt dat van de dertien klachtonderdelen er vijf werden beoordeeld als niet-behoorlijk en vijf als behoorlijk.

Uit het feit dat er over het politiële geweldgebruik in een tijdsbestek van vijf jaar maar circa zeven klachtrapporten door de Nationale ombudsman zijn uitgebracht, kan worden geconcludeerd dat de betrokken burgers niet vaak over het politiële geweldgebruik bij de Nationale ombudsman een klacht indienen. Deze conclusie is niet anders wanneer er na het afsluiten van dit manuscript nog enkele rapporten zouden worden gepubliceerd waarin klachten worden afgedaan die betrekking hebben op het geweldgebruik in de periode 2001-2005.

19 Strafrechtelijke afdoening

Judith van der Ham

19.1 Algemeen

Indien het vermoeden bestaat dat een politieambtenaar door zijn geweldgebruik een strafbaar feit heeft gepleegd, dient de Hoofdofficier van Justitie te beslissen welke instantie een dergelijke zaak zal onderzoeken met het oog op een eventueel in te stellen strafrechtelijke vervolging. Hierbij heeft hij de keuze tussen een intern onderzoek door de politie of een extern onderzoek door de Rijksrecherche. Door de ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken is bepaald dat de Rijksrecherche in ieder geval moet worden ingeschakeld in geval van politieel vuurwapengebruik met de dood of letsel tot gevolg en van andere confrontaties met politieambtenaren die de dood of zwaar lichamelijk letsel tot gevolg hebben (zie hoofdstuk 6). Lichtere zaken worden doorgaans behandeld door het Bureau Interne Onderzoeken (BIO) van het korps waar de politieambtenaar werkzaam is. Ook de regiopolitie Amsterdam-Amstelland beschikt over een BIO.

De Hoofdofficier van Justitie neemt zijn vervolgingsbeslissing op basis van het dossier dat een zaaksofficier van Justitie heeft opgebouwd. Dit dossier bevat de diverse adviezen en het eventuele rapport van het BIO of de Rijksrecherche. De Hoofdofficier kan beslissen om de betreffende politieambtenaren te vervolgen maar hij kan ook bij de korpsleiding aan dringen op een disciplinaire maatregel. De Hoofdofficier kan op het nemen van een dergelijke maatregel druk uitoefenen door middel van een voorwaardelijk sepot.

Indien sprake is van politieel vuurwapengebruik met letsel dient de Hoofdofficier van Justitie zijn voorgenomen afdoening voor te leggen aan de Adviescommissie politieel vuurwapengebruik. Deze commissie adviseert binnen zeven werkdagen (zie bijlage 5). De Hoofdofficier van Justitie kan afwijken van het advies, maar deze beslissing dient hij gemotiveerd aan de commissie voor te leggen. Andere vuurwapenvoorvallen kunnen ook aan de commissie worden voorgelegd, maar hiertoe is de Hoofdofficier niet verplicht (Naeyé 2005: 438-439; Timmer 2005: 208).

In dit hoofdstuk wordt de afdoening van geweldsaanwendingen door het Amsterdamse parket weergegeven. Deze weergave zal met behulp van enkele casusbeschrijvingen geïllustreerd worden. Het hoofdstuk zal worden afgesloten met een schematisch overzicht van de sepotbeslissingen die gedurende dit onderzoek door de Officier van Justitie genomen zijn.

19.2 Procedure parket Amsterdam

Het parket Amsterdam wordt bij de afdoening van een geweldsvoorval betrokken indien er sprake is van een politieke geweldsaanwending waarover bij de Officier van Justitie aangifte is gedaan, dan wel bij het BIO een aangifte of een melding is binnengekomen. Daarnaast wordt het OM ingeschakeld als de Coördinatiecommissie Rijksrecherche (CCR) besluit tot daadwerkelijke inzet van de Rijksrecherche. Ook is het mogelijk dat de Officier van Justitie op basis van een binnengekomen geweldsmel-

ding nader onderzoek doet, bestaande uit bijvoorbeeld het telefonisch navragen van bepaalde informatie uit het meldingsformulier en het opvragen van onderliggende processen-verbaal (van aanhouding of bevindingen).

Indien de Rijksrecherche ingezet wordt, wordt hiervan zo spoedig mogelijk de Hoofdofficier van Justitie of de beleidsmedewerker BIO- en Rijksrecherchezaken van de afdeling Staf Beleid en Strategie (hierna SBS) op de hoogte gebracht. Door een van hen wordt een zaaksofficier van Justitie aangewezen, de verantwoordelijke voor het door de Rijksrecherche uitgevoerde onderzoek. Als het onderzoek is afgerond wordt het proces-verbaal van het onderzoek in tweevoud bij het bedrijfsbureau aangeleverd en geregistreerd, waarna het origineel wordt verstrekt aan de zaaksofficier. Afhankelijk van de zaak wordt gezien of de zaaksofficier van Justitie of de beleidsmedewerker binnen vier weken een ambtsbericht schrijft aan de Hoofdofficier van Justitie. Indien de beleidsmedewerker het ambtsbericht opstelt, wordt dit teruggekoppeld aan de zaaksofficier. Uiteindelijk beslist de Hoofdofficier of hij het ambtsbericht volgt. Indien sprake is van politieel vuurwapengebruik, wordt het ambtsbericht verzonden aan de Adviescommissie politieel vuurwapengebruik (zie bijlage 5). Na het advies van de commissie neemt de Hoofdofficier een eindbeslissing. Gewoonlijk wordt daarbij het advies opgevolgd (Naeyé 2005: 438).

In de gevallen waarin de Rijksrecherche niet ingezet dient te worden, wordt het BIO ingezet. Daarnaast kan het BIO ook worden ingezet bij mogelijke Rijksrecherchezaken als de Hoofdofficier van Justitie hiertoe in overleg met de CCR besluit. Ten slotte kan de Officier van Justitie een verzoek tot inzet van het BIO doen. Dergelijke verzoeken worden altijd gemeld aan de beleidsmedewerker van de afdeling SBS.

Evenals na afronding van een Rijksrechercheonderzoek, dient ook het proces-verbaal van het BIO-onderzoek met kopie te worden aangeleverd aan de beleidsmedewerker. Deze maakt op basis van dit proces-verbaal een resumé en eventuele afdoeningbrieven voor de zaaksofficier van Justitie. Deze zaaksofficier is door de teamleider benoemd. De eindbeslissing in de zaak wordt door de zaaksofficier in overleg met de teamleider genomen.

Indien wordt besloten tot interventie door het OM (dagvaarding, transactie of voorwaardelijk sepot) heeft de teamleider overleg met de districtschef. Voor dit overleg dient de zaaksofficier echter de zaak aan de fungerend Hoofdofficier van Justitie voor te leggen. Als tot interventie door het OM besloten wordt, informeert de Hoofdofficier de korpsleiding over de genomen beslissing, mede ter afstemming op eventueel te nemen disciplinaire maatregelen door de korpsleiding. Van de afdoening worden alle betrokkenen (verdachten en benadeelden), de korps- en districtsleiding en de Rijksrecherche of het BIO op de hoogte gesteld. Als besloten wordt tot interventie door het OM, wordt de beleidsmedewerker op de hoogte gesteld van de uiteindelijke afloop van de zaak in verband met terugkoppeling aan de korpsleiding en Rijksrecherche of BIO.

In de praktijk blijkt dat in vrijwel alle zaken de beleidsmedewerker de afdoeningbrieven en een eventueel ambtsbericht opstelt. Deze zijn, net als het door de beleidsmedewerker opgestelde resumé, gebaseerd op het proces-verbaal van het onderzoek verricht door Rijksrecherche of BIO. Het is gebleken dat het zelden voorkomt dat de

Officier van Justitie afwijkt van de door de beleidsmedewerker voorgestelde afdoening.

19.3 Rijksrechercheonderzoeken

De Rijksrecherche voerde in de periode 2001-2005 in Nederland 45 maal een onderzoek uit naar een geval waarin een (verdachte) burgers (dodelijk) letsel opliep als gevolg van een kogel uit een dienstpistool. In de politieregio Amsterdam-Amstelland voerde de Rijksrecherche in diezelfde periode negen keer een onderzoek uit naar een geweldsvoorval. In totaal vielen er in deze periode in Amsterdam-Amstelland aan burgerzijde drie doden en zes gewonden door politiekogels. Het Amsterdamse aandeel in het totaal van 'rake zaken' is hiermee in de loop van de afgelopen 25 jaar teruggelopen van ongeveer eenderde einde jaren 1970, begin jaren 1980 tot minder dan een vijfde medio jaren 2000.

De 'rake' vuurwapenzaken zijn op basis van de Rijksrecherchedossiers kort samengevat in bijlage 1.

19.4 BIO-onderzoeken

In de parketadministratie van het Amsterdamse OM werden met betrekking tot de periode 2001-2005 in totaal 136 BIO-onderzoeken aangetroffen die betrekking hadden op een geweldsaanwending. Door beleidsmedewerkers van het OM is duidelijk gemaakt dat voor het starten van een BIO-onderzoek het meldingsformulier-2001 nooit alleen het uitgangspunt is. In vrijwel alle onderzoeken van het BIO was de aanleiding gelegen in een aangifte of een melding van een collega. Deze toelichting wordt ondersteund door het feit dat in 30% van de BIO-dossiers zelfs geen meldingsformulier werd aangetroffen. Het meldingsformulier-2001 heeft voor de Officier van Justitie dus geen belangrijke rol gespeeld om tot een adequate beoordeling te komen omtrent de rechtmatigheid van het geweldgebruik van de betrokken politieambtenaar.

De inhoud van het onderzoek door BIO kan variëren van het verhoren van aangever (meestal de oorspronkelijk aangehouden verdachte), betrokken politieambtenaren en getuigen (omstanders) tot het opvragen van onderliggende processen-verbaal, meldingsformulieren, medische verklaringen (met betrekking tot letsel bij verdachte en/of politieambtenaren), foto's en soms zelfs video's (bijvoorbeeld van AT5 of SBS6). Een illustratieve selectie van de BIO-geweldszaken is op basis van de BIO-dossiers kort samengevat in bijlage 2.

Tabel 19.1. Overzicht afdoening Officier van Justitie. Periode 2001-2005.

Gewelds-aanwendingen	Geweldsaanwendingen ter kennis gebracht van Officier van Justitie	Sepots	Transactie/voorwaardelijk sepot	Vervolging
3916	169	163	4	2

19.5 Afdoeningbeslissing: seponeren of strafvervolgning?

De strafrechtelijke afdoening kan bestaan uit een vervolgingsbeslissing of een sepotbeslissing. De Officier van Justitie zal hierbij zowel de haalbaarheid als de opportuniteit van een eventuele (verdere) vervolging betrekken. Met de haalbaarheidscomponent anticipeert de Officier van Justitie op het te verwachten oordeel van de rechter omtrent de vragen uit het rechterlijke beslissingsschema van de artikelen 348-350 Sv.

Tabel 19.2. Afdoeningbeslissing met betrekking tot geweldsaanwendingen. Periode: 2001-2005. Aantal betrokken politieambtenaren: 169.

Afdoeningsbeslissing		Totaal	
Technisch sepot	Feit niet strafbaar	47	28%
Technisch sepot	Geen wettig bewijs	20	12%
Technisch sepot	Ten onrechte als verdachte vermeld	18	11%
Beleidssepot	Ander ingrijpen prevaleert	7	0,4%
Beleidssepot	Door feit of gevolgen getroffen	3	0,1%
Beleidssepot	Dader niet strafbaar (noodweer)	2	0,1%
Beleidssepot	Door verzoening met verdachte	1	0,1%
	Sepotcode onbekend	65	37%
Transactie/voorwaardelijk sepot		4	0,2%
Strafvervolgning		2	0,1%
Totaal		169	100%

Met name de vragen of het strafbare feit bewezen zal kunnen worden en of de politieambtenaar aanspraak kan maken op een rechtvaardigingsgrond (bijvoorbeeld wegens een beroep op noodweer) spelen daarbij een rol. De opportuniteit hangt samen met de gronden die hij kan ontleen aan het algemeen belang.

In bovenstaande tabel 19.2 is een overzicht gegeven van de 169 dossiers waarin de Officier van Justitie een afdoeningbeslissing heeft gegeven met betrekking tot een geweldsaanwending in de periode 2001-2005. Met betrekking tot de sepotzaken staat ook de desbetreffende sepotgrond vermeld. De tabel laat zien dat de beoordeling door de Officier van Justitie in vrijwel alle gevallen uitloopt op een sepot. In de meeste gevallen betrof dit een zogenaamd *technisch* sepot, bijvoorbeeld omdat feit niet strafbaar was, voor het strafbare feit onvoldoende wettig bewijs voor handen was of omdat de politieambtenaar ten onrechte als verdachte was aangemerkt. Het is duidelijk dat een strafvervolgning of het voorkomen daarvan door het aanbieden van een transactie tot de uitzonderingen behoort.

19.6 Sepotgronden

Vreemd genoeg blijkt uit dit dossieronderzoek dat hetzelfde argument kan leiden tot verschillende sepotgronden. Dit is bijvoorbeeld het geval met het argument dat het geweld 'binnen de rechtmatige uitoefening van de bediening' zou zijn aangewend.

Dit argument leidde in 24 gevallen tot de conclusie dat het feit niet strafbaar was maar eveneens in tien gevallen dat de betrokken politieambtenaar ten onrechte als verdachte was aangemerkt en in vier gevallen dat er onvoldoende wettig bewijs voor het feit was. Het vrijwel identieke argument dat er onvoldoende bewijs was om te beoordelen dat het geweldgebruik niet ‘binnen de rechtmatige uitoefening van de bediening’ zou zijn aangewend, leidde in zeven gevallen tot de conclusie dat er onvoldoende wettig bewijs voor het feit was en in vijf gevallen tot de conclusie dat het feit niet strafbaar was. Ook het ontbreken van (voorwaardelijk) opzet, gericht op het toebrengen van letsel, werd op uiteenlopende wijze tot een sepotgrond verwerkt.

De niet-strafbaarheid van de dader wegens noodweer kwam maar tweemaal voor. Ter illustratie volgt hier een verkorte weergave van een memo van een beleidsmedewerker, gericht aan de behandelend Officier van Justitie, op grond waarvan in zo'n geval tot een sepot werd besloten.

Casus: Pepperspraygebruik omdat betrokkene zijn sigaret door het open raam van de dienstauto steekt

Feiten: In de winter van 2004 is 's nachts een man aangehouden wegens openbare dronkenschap. Deze verdachte doet later aangifte van zware mishandeling aangezien mogelijk zijn rechterarm gebroken is. Voorafgaand aan zijn aanhouding legde de verdachte zijn handen op het halfopen portierraam van de politieauto waardoor hij zijn aangestoken sigaret binnen de auto bracht. Omdat hij geen gevolg gaf aan het verzoek van de politieambtenaar zijn sigaret buiten de auto te houden, trachtte de politieman de hand naar buiten te duwen, waarop verdachte zich verzette en de hand van ambtenaar trachtte te pakken. Ambtenaar voelde zich hierdoor bedreigd en maakte gebruik van pepperspray.

Beoordeling: Art. 12 van de Ambtsinstructie biedt in deze situatie geen grond voor het gebruik van pepperspray; er was geen sprake van een voor onmiddellijk gebruik gereed zijnd wapen, noch heeft verdachte geprobeerd zich aan zijn aanhouding te onttrekken. Daarnaast heeft de ambtenaar niet gewaarschuwd.

Beslissing: De betrokken politieambtenaar wordt niet vervolgd omdat hij zich met succes kon beroepen op noodweer (sepotgrond ‘dader niet strafbaar’). Ambtenaar bevond zich in een situatie waarin hij zich acuut bedreigd voelde. Hij zat immers in de auto, was hierdoor in zijn bewegingsvrijheid beperkt en kon zich zodoende niet aan het geweld onttrekken. Hij kon niet anders dan zich met ‘gepast geweld’ verdedigen.

Een andere mogelijkheid voor de officier is afzien van vervolging op gronden aan het algemeen belang ontleend (art. 167 lid 2 en 242 lid 2 Sv). Dit opportunitieitsbeginsel gaat uit van ‘geen vervolging, tenzij’ en wordt begrensd door de beginselen van behoorlijk bestuur. Indien een strafrechtelijke vervolging niet opportuun wordt geacht, volgt een zogenaamd *beleidssepot*. Dit sepot kan zonder gevolgen blijven, maar kan ook gecombineerd worden met het uitdelen van een waarschuwing. De opportuniteit kan bijvoorbeeld worden beïnvloed door genomen of te nemen maatregelen door anderen dan de Officier van Justitie (bijvoorbeeld tuchtrechtelijke maatregelen) of de verhouding tussen verdachte en benadeelde (Corstens 2002, p. 484). Met betrek-

king tot deze beleidssepots zijn in de geweldsdossiers alleen gronden aangetroffen uit de eerste groep, namelijk sepot omdat ‘ander dan strafrechtelijk optreden prevaleert’. Hieronder volgt een verkorte weergave van een dossier waarin van zo’n sepot-beslissing sprake is.

Casus: Slaan met wapenstok van geboeide verdachte

Feiten: Verdachte is aangehouden in zijn woning ter zake diefstal van een tas. Al tijdens het overbrengen naar het politiebureau moesten de politieambtenaren hun dienstvoertuig twee keer stil zetten teneinde de verdachte tot kalmte te manen. Na de voorgeleiding veroorzaakte de verdachte in het dagverblijf dermate veel herrie, onder meer door tegen de deur te schoppen, dat hij in de boeien werd gedaan. Toen verdachte daarop weer herrie veroorzaakte heeft betreffende politieambtenaar met een lange wapenstok enige klappen op diens benen en een por in de maagstreek gegeven. De politieambtenaar bekent dit en heeft achteraf daarvan spijt. Hij stelt zich tegen verdachte te hebben willen verdedigen, met name op grond van een aandoening aan zijn benen.

Beoordeling: Op grond van de inhoud van het proces-verbaal en nader door de Officier van Justitie verkregen informatie dat de korpsleiding de betrokken politieambtenaar bij wijze van disciplinaire sanctie heeft berispt, heeft de Officier van Justitie besloten de politieambtenaar niet strafrechtelijk te vervolgen. De officier begrijpt uit het proces-verbaal dat ook de ambtenaar van mening is, met name ook omdat de ambtenaar de gebeurtenissen zelf heeft gemeld aan zijn direct meerdere, dat de ambtenaar anders had moeten en behoren op te treden. Het gebruik van de wapenstok onder de gegeven omstandigheden is disproportioneel. Niettemin blijkt ook uit het proces-verbaal dat de verdachte zich op uiterst recalcitrante wijze gedroeg. De officier is evenwel van mening dat het geweld van de verdachte op andere wijze beëindigd had moeten worden. De berisping zoals deze door de korpsleiding is opgelegd, acht de officier een passende reactie.

Beslissing: De officier heeft de zaak geseponeerd op grond dat in deze zaak een andere dan strafrechtelijke afdoening (de disciplinaire) dient te prevaleren. Ook wordt door de Officier van Justitie de zaak niet ingeboekt in het geautomatiseerd systeem van het parket, waardoor de ambtenaar met betrekking tot deze zaak geen documentatie krijgt op grond van de Wet op de justitiële documentatie.

Voorwaardelijk sepot

Tussen de beslissing tot vervolging en die tot seponeren liggen het voorwaardelijk sepot en de transactie. Dit betreffen toezeggingen van het OM dat van strafvervolging wordt afgezien als de verdachte de gestelde voorwaarde toezegt te vervullen of heeft vervuld. Dergelijke beslissingen worden dus niet aan een rechter voorgelegd. Zij ontleen hun kracht aan de dreiging dat bij niet-nakoming strafrechtelijk zal worden vervolgd. Als de verdachte de voorwaarde niet vervult of niet op het transactievoorstel ingaat, zal hij worden gedagvaard. Bij beide rechtsfiguren geldt dat door voldoening aan de voorwaarde een einde aan de zaak komt. Dit is met betrekking tot de transactie uitdrukkelijk in art. 74 lid 1 Sr bepaald. Bij het *voorwaardelijk sepot* geldt geen specifiek wetsartikel, maar wordt hetzelfde effect bereikt door middel van het

vertrouwensbeginsel (Corstens 2002: 485-486). Hieronder volgt een voorbeeld uit de praktijk waarin van zo'n voorwaardelijk sepot sprake is.

Casus: Fysiek geweldgebruik tijdens verhoor van 13-jarige verdachte

Feiten: Een politieambtenaar heeft tijdens het verhoor een 13-jarige verdachte ('met 19 X-Pol-meldingen waaronder geweld, diefstal, dope en vuurwapen') geslagen. Uit verklaringen blijkt dat de jongen als verdachte gehoord werd in verband met openlijke geweldpleging. Tijdens het verhoor wil de verdachte niet meewerken; hij wil dat bepaalde zaken niet in het proces-verbaal worden opgenomen. De politieambtenaar loopt op gegeven moment de verhoorkamer uit, omdat hij niet weet wat hij met de jongen aan moet en wil overleggen met zijn leidinggevende en Officier van Justitie over de aanhouding van de jongen. De verdachte loopt echter direct achter de ambtenaar aan. Hierop grijpt de ambtenaar de jongen bij zijn arm en zet hem op een stoel terug in de verhoorkamer. Verdachte verzet zich direct hiertegen, begint met zijn armen te zwaaien en raakt de ambtenaar in zijn gezicht. In een reflex hierop geeft de ambtenaar met zijn vlakke hand de verdachte een 'draai om zijn oren.' Hierna houdt de ambtenaar de verdachte in bedwang, waarbij verdachte hem probeert te schoppen en een kopstoot probeert te geven. Verdachte geeft deze kopstoot ook, maar omdat hij kleiner is raakt hij de politieambtenaar op zijn borst. Hierna komt een collega tussenbeide en neemt het verhoor over. Beide ambtenaren waren zeer geïrriteerd door het gedrag van de 13-jarige. *Beoordeling:* Op grond van de feiten die zijn gebleken uit het BIO-onderzoek acht de Officier van Justitie voldoende bewezen dat de ambtenaar verdachte een klap heeft gegeven. Daarnaast is gebleken dat verdachte niet wilde meewerken aan het verhoor. Uit de verklaring van ambtenaar en getuige blijkt dat het gedrag van de verdachte zeer provocerend overkwam. De Officier van Justitie wijst de politieambtenaar erop dat deze slechts onder bepaalde omstandigheden bevoegd is geweld te gebruiken (art. 8 Politiewet 1993). Indien er van deze omstandigheden geen sprake is, is het slaan van een verdachte (ook al is zijn gedrag nog zo provocerend) niet-geoorloofd.

Beslissing: De Officier van Justitie heeft besloten de zaak voorwaardelijk te seponeren onder voorwaarde dat de leiding van het wijkteam in een gesprek aan de verdachte excuses aanbiedt.

Transactie

De transactie kan gezien worden als een bijzondere vorm van voorwaardelijk sepot. De wetgever heeft ervoor gekozen deze beslissingsmogelijkheid voor de Officier van Justitie wel vast te leggen in de wet. In art. 74 lid 2 Sr worden limitatief zes voorwaarden opgesomd. Deze betreffen onder andere het verrichten van onbetaalde arbeid of het volgen van een leerproject. De meest gebruikte transactievoorwaarde is echter die tot betaling van een geldsom (Corstens 2002: 773-776). Dit is ook de enige transactievoorwaarde die tijdens het onderzoek in de geweldsdossiers is aangetroffen. Hieronder volgt daarvan een voorbeeld.

Casus: Fysiek geweld zonder noodzaak

Feiten: Na beëindiging van de relatie blijft D. zijn ex-vrouw lastigvallen. Hij heeft zijn ex-vrouw stelselmatig mishandeld en verkracht. Zijn ex is bezig een contactverbod te verkrijgen en staat zelf onder psychiatrische behandeling in verband met poging tot zelfdoding. De buurtregisseur heeft met bewoners van het pand afgesproken hem te bellen als D. zich weer laat zien. Als dit zich aandient, gaat hij samen met een collega snel naar het pand. Daar aangekomen rennen beiden in het portiek de trap op. Ze nemen meerdere treden tegelijkertijd en zien opeens D. bovenaan de trap staan. De buurtregisseur die vooroploopt, maakt in zijn schrik een slaande beweging richting D. Eerdere ervaringen van de buurtregisseur verklaren zijn angst om van de trap te vallen. Na de klap komt de buurtregisseur in een benarde positie, waarbij de rechterzijde van zijn lichaam ongedekt richting D. wijst. De buurtregisseur draait zich weer in een goede positie maar hierbij raakt zijn rechterelleboog de neus van de man. Deze laat zich verder zonder problemen aanhouden. Later blijkt de neus gebroken te zijn.

De Officier van Justitie acht de slag met de rechterhand bewezen. De politieambtenaar ontkent deze slag ook niet. Het raken met de elleboog is discutabel. De opzet op het geven van een elleboogstoot acht de Officier van Justitie moeilijk bewijsbaar. Als verklaring voor het incident geeft de ambtenaar samengevat aan dat zijn betrokkenheid en inspanningen met betrekking tot de situatie van het slachtoffer groot waren, dat hij in zijn handelen uitging van een acute noodsituatie en schrok van de plotselinge confrontatie met de verdachte en dat hij zich onveilig voelde.

Beslissing: De buurtregisseur wordt een transactie van €260 aangeboden. De betrokken politieambtenaar is met betrekking tot dit voorval wegens zeer ernstig plichtsverzuim op grond van art. 77 lid 1 sub a Barp tevens disciplinair berispt.

Tabel 19.3. *Sepotbeslissingen Officier van Justitie naar soort geweldsaanwending. Periode 2001-2005. Aantal betrokken politieambtenaren: 163.*

Sepotcode	Fysiek	Overig	Onbekend	Totaal
01: ten onrechte als verdachte vermeld	15	1x portofoon 2x pepperspray	–	18
02: geen wettig bewijs	12	4 x wapenstok 4x hond	–	20
05: feit niet strafbaar	34	7x peperspray 5x wapenstok 1x beredene	–	47
06: dader niet strafbaar	2	–	–	2
20: ander dan strafrechtelijk ingrijpen prevaleert	3	1x wapenstok 2x vuurwapen 1x portofoon	–	7
52: door feit of gevolgen getroffen	1	1x portofoon 1x vuurwapen	–	3
70: door verzoening	1	–	–	1
Sepotcode onbekend	–	–	65	65
Totaal	68	30	65	163

19.7 Conclusie

In de periode 2001-2005 werden 169 geweldsaanwendingen ter kennis gebracht van het Amsterdamse parket. In 9 gevallen daarvan werd de Rijksrecherche ingeschakeld terwijl in 111 gevallen een apart onderzoek werd ingesteld door het Bureau Interne Onderzoeken (BIO) van het korps Amsterdam-Amstelland. Het Rijksrechercheonderzoek had betrekking op negen vuurwapenzaken waarin aan burgerzijde drie doden en zes gewonden door politiekogels te betreuren waren.

Het meldingsformulier-2001 heeft voor de Officier van Justitie amper een rol van betekenis gespeeld om tot een adequate beoordeling te komen omtrent de rechtmatigheid van het geweldgebruik van de betrokken politieambtenaar.

In slechts 2 op de 3916 geweldsaanwendingen is door het Amsterdamse parket vervolging ingesteld. In vier gevallen is strafrechtelijke vervolging voorkomen door middel van een voorwaardelijk sepot of transactievoorstel. De kans dat geweldgebruik voor een politieambtenaar strafrechtelijke consequenties heeft, is dus zeer klein.

20 Beklag bij het gerechtshof (art. 12 Sv)

Judith van der Ham

20.1 Algemeen

Indien naar aanleiding van het ingestelde opsporingsonderzoek het Openbaar Ministerie van oordeel is dat vervolging moet plaatshebben, gaat het daartoe zo spoedig mogelijk over (art. 167 Sv). Van dit algemene uitgangspunt kan worden afgeweken wanneer de Officier van Justitie vervolging niet haalbaar acht (bewijssepot). Hij kan ook van vervolging afzien op gronden die aan het algemeen belang zijn ontleend (beleidssepot). In het laatste geval – maar ook wanneer de vervolging wel begonnen is, maar niet wordt voortgezet – kan de rechtstreeks belanghebbende daarover schriftelijk beklag doen bij het gerechtshof (art. 12 Sv). De rechtstreeks belanghebbende is allereerst degene tegen wie het geweld is toegepast, maar in geval van dodelijke afloop kunnen ook nabestaanden een klacht indienen op grond van art. 12 Sv. Geen beklag is mogelijk tegen een buitenvervolginstelling of een verklaring dat de zaak geëindigd is (art. 12l lid 1 Sv).

Het gerechtshof behoeft zich bij zijn beoordeling van het beklag niet te beperken tot marginale toetsing. Centraal staat de vraag of het OM terecht tot niet-vervolginstelling heeft besloten. In een zogenoemd vol beroep stelt het hof een zelfstandig oordeel over zowel de haalbaarheid (bewijsbaarheid) als de opportuniteit (wenselijkheid) van de vervolging. Onderdeel van het onderzoek door het hof is dat zowel de klager als de persoon wiens vervolging wordt verlangd gehoord dienen te worden (art. 12d en 12e lid 1 Sv).

Het gerechtshof beslist tot afwijzing van de klacht, of beveelt dat vervolging zal worden ingesteld of voortgezet ter zake van het feit waarop de klacht betrekking heeft. In dat laatste geval kan het bevel ook inhouden dat de Officier van Justitie een gerechtelijk vooronderzoek moet vorderen of tot dagvaarding moet overgaan. Het gerechtshof kan dus niet alleen bepalen of, maar ook hoe de (verdere) vervolging moet plaatsvinden. Het gerechtshof kan het bevel om te vervolgen ook weigeren op gronden aan het algemeen belang ontleend (art. 12i, tweede lid Sv).

20.2 Beklagzaken

Gedurende de periode 2001-2005 zijn de volgende zes zaken aan het Amsterdamse Gerechtshof voorgelegd in het kader van een beklag wegens het niet-vervolgen van de betrokken politieambtenaar.

1. De ‘Amstelveense ramkraak’ (Zie bijlage 1, casus 1);
2. de ‘Arenaboulevard’ (zie bijlage 1, casus 2);
3. een geweldsincident dat volgde naar aanleiding van toeteren door een ex-politieambtenaar (PC Hooftstraat);
4. een zaak waarbij na een schietincident twee verdachten door twee afzonderlijke honden zijn gebeten (Café Royalty’s in omgeving Leidseplein);
5. het ‘Mercatorplein’ (zie bijlage 1, casus 4);
6. het incident waarbij de verdachte zijn hand met daarin een brandende sigaret door het geopende raam van het politievoertuig stak (zie hoofdstuk 19.6).

Tabel 20.1. *Beslissing Gerechtshof in art. 12Sv-beklagzaken. Periode 2001-2005. Aantal beklagzaken: 6.*

Casus	Soort politieel geweldgebruik	Beslissing Gerechtshof	Eindafloop
1. Arenaboulevard	Gericht schieten	Strafvervolging	Rechtbank: Ontslag van rechtsvervolging wegens noodweer
2. Mercatorplein	Gericht schieten	Strafvervolging	Sepot wegens noodweer
3. Amstelveense ramkraak	Gericht schieten	Klacht afgewezen	Einde van de zaak
4. PC Hooftstraat	Fysiek geweld	Klacht afgewezen	Einde van de zaak
5. Café Royalty's	Inzet diensthond (2x)	1. Klacht afgewezen 2. Strafvervolging	1. Einde van de zaak 2. Nog geen vonnis geweest
6. Brandende sigaret	Fysiek geweld en pepperspray	–	Aangehouden

Alle zaken betreffen de aanhouding van een verdachte in een heterdaadsituatie. In alle zaken was sprake van een wederspannige verdachte of van wederspannige omstanders die zich met de aanhouding van de verdachte bemoeiden. In alle zaken vond dreiging plaats vanuit de verdachte of de groep omstanders richting de later geweldgebruikende politieambtenaar. Alle betrokken politieambtenaren waren van het mannelijk geslacht, net als alle betrokken verdachten. Alle zaken zijn óf door het BIO óf door de Rijksrecherche onderzocht.

20.3 Conclusie

In de periode 2001-2005 is er over zes geweldsvoorvallen een beklag ingediend bij het Gerechtshof Amsterdam met het verzoek de betrokken politieambtenaren strafrechtelijk te vervolgen. Het gerechtshof heeft in twee vuurwapenzaken de Officier van Justitie opdracht gegeven om tot strafvervolging over te gaan, maar dat heeft uiteindelijk niet geleid tot een veroordeling. In één geval is de zaak door het gerechtshof aangehouden in verband met een nog lopende strafzaak tegen de verdachte/klager. In alle overige zaken is de klacht door het gerechtshof afgewezen.

De afdoening van de beklagzaken onderstreept de conclusie van hoofdstuk 19 dat de kans heel klein is dat geweldgebruik voor een politieambtenaar strafrechtelijke consequenties heeft.

Deel 5 Bijzondere onderwerpen

21 Het arrestatieteam

Jaap Timmer

21.1 Algemeen

Voor het politiewerk onder levensbedreigende en technisch-tactisch moeilijke omstandigheden beschikt de regiopolitie Amsterdam-Amstelland samen met de andere Noord-Hollandse politieregio's over een interregionale 'aanhoudings- en ondersteuningseenheid' (art. 8 van het Besluit beheer regionale politiekorpsen, BBRP). In de wandeling wordt dit aangeduid als 'het arrestatieteam', kortweg AT.

Door de selectie van het personeel, de speciale opleiding, frequente training, de bijzondere voertuigen en de speciale bewapening en uitrusting zijn de leden van deze teams beter toegerust om op te treden in moeilijke, gevaarlijke en eventueel groot-schalige situaties. De regiopolitie Amsterdam-Amstelland beheert het AT mede namens de vier politieregio's Noord-Holland-Noord, Zaanstreek-Waterland, Kennemerland en Gooi en Vechtstreek. Organisatorisch valt het AT onder de Dienst Centrale Recherche (DCR) van de regiopolitie Amsterdam-Amstelland. Het personeel dat wordt geworven uit de andere regio's, komt bij de regiopolitie Amsterdam-Amstelland in dienst. Het interregionale arrestatieteam Amsterdam-Amstelland wordt in de deze tekst verder aangeduid als het AT Amsterdam.

Het AT Amsterdam telde in 2005 gemiddeld 23 medewerkers, van wie één inspecteur van politieteamchef en vier inspecteur-sectiecommandanten (operationeel leidinggevend). De overige 18 leden zijn hoofdagenten en brigadiers in de functie van (hoofd)medewerker. Behalve reguliere, interregionale taken vervult het AT Amsterdam ook collegiale rollen, zoals het verlenen van assistentie aan collega AT's elders in het land, de participatie in het landelijk overleg van AT's, de ondersteuning van de landelijke AT-opleiding van de Politieacademie, het onderhoud en de ontwikkeling van specifieke werkwijzen in het AT-werk ('procedures') en de participatie in de landelijke eenheden als de nieuwe Dienst Speciale Interventies van het KLPD (DSI) en de eenheid precisieschutters Bijzondere Bijstandseenheid politie (BEE-p).

Voor dit onderzoek heeft het AT Amsterdam zijn administratie welwillend ter beschikking gesteld. De hier gebruikte gegevens zijn rechtstreeks uit die administratie afkomstig of bewerkt via de SPSS-dataset voor dit onderzoek. De gegevens in dit hoofdstuk over het geweldgebruik van het AT zijn gebaseerd op de daarin ingevoerde, door het AT zelf geregistreerde voorvallen van geweldgebruik. De meer algemene gegevens zijn gebaseerd op de jaarlijkse monitor speciale politie-eenheden van het Centrum voor Politie- en Veiligheidswetenschappen. Om op een aantal meer algemene zowel als specifieke punten meer informatie te verzamelen is aanvullend een steekproef getrokken uit alle aanhoudingsinzetten van het AT Amsterdam-Amstelland voor de regio Amsterdam-Amstelland in 2001-2005. Hiervoor zijn van elke vierde aanhoudingsinzet (in totaal 272, representatief voor alle aanhoudingsinzetten) voor regio Amsterdam-Amstelland negentien variabelen in een dataset ingevoerd. Voor overzichtsgegevens en voor enkele detailberekeningen is met dit kleine gegevensbestand gerekend.

Wettelijk kader

De taakstelling en inzet van de AT's is in 1994 vastgelegd in onder meer art. 8 BBRP. Het werk van de AT's is samen te vatten in vier hoofdtaken:

1. (planmatig) aanhouden in levensbedreigende omstandigheden;
2. beveiligen van personen en objecten in levensbedreigende omstandigheden;
3. ondersteunen (in levensbedreigende omstandigheden);
4. interveniëren in direct levensbedreigende omstandigheden, zoals ontvoeringen en gijzelingen.

Essentieel in de taakstelling is het element 'onder levensbedreigende omstandigheden' (Stb. 2002, 213). Tot begin 2002 stond daar 'als vuurwapengeweld tegen de politie of anderen dreigt' (Fortuin e.a., 1998: 113-115). De toelichting van de politieministers op deze wijziging is verhelderend: 'In de praktijk is gebleken dat het wenselijk is om bij risicovolle aanhoudingen AOE'en te kunnen inzetten. Het nieuw geformuleerde art. 8, eerste lid, maakt het mogelijk om Arrestatie en Ondersteuningseenheden (AOE) in te zetten bij aanhoudingen waarbij levensbedreigende omstandigheden dreigen, ook indien geen sprake is van vuurwapengebruik door de verdachte.' De organisatie van de AT's is verder uitgewerkt in de Organisatieregeling aanhoudings- en ondersteuningseenheid van maart 1994.

21.2 Werkwijze

De Nederlandse arrestatieteams hanteren landelijk afgesproken en in de gezamenlijke opleiding centraal aangeleerde procedures voor het verrichten van hun taken. Voor aanhoudingen zijn dat hoofdzakelijk: de woningprocedure, de autoprocedure, de fysieke procedure en de zogeheten 'gestoordenprocedure'. Volgens de Organisatieregeling aanhoudings- en ondersteuningseenheid behoort elke AT-operatie te worden verricht door een sectie van negen personen (acht plus commandant).

Hun kracht ontlenen dat AT's voornamelijk aan hun snelheid van werken en aan de verrassing, overrompeling en intimiderende doortastendheid waarmee iedere verdachte wordt benaderd en onder controle wordt genomen. Voor elke concrete aanhouding maakt de sectiecommandant op basis van de meest passende en meest veilige procedure en met behulp van de beschikbare informatie een plan van aanpak. De sectiecommandant spreekt dit plan, inclusief de beschikbare informatie met de voltallige sectie door, zodat ieder koppel en ieder lid zijn taak weet. Ook is van belang dat elk lid de relevante achtergronden en vooral de essentiële informatie over de betreffende personen en omstandigheden van de te verrichten klus kent.

Het professionele gebruik van zowel de AT-procedures als van de geweldbevoegdheden en de geweldsmiddelen, brengt met zich mee dat geweldgebruik (of dreigen daarmee) niet in alle gevallen tot de standaardwerkwijze behoort. In een woningprocedure wordt standaard niet met vuurwapens gedreigd, evenmin als in een fysieke procedure om een verdachte onder controle te nemen. De standaard-autoprocedure voorziet wel in het dreigen met vuurwapens, maar als dat niet per se nodig blijkt te zijn, laat het AT Amsterdam het achterwege.

De sectiecommandant heeft de operationele leiding over voorbereiding en de uitvoering van een AT-inzet. Van elke inzet maakt de sectiecommandant voor en tijdens de inzet een dossier aan. Na afloop van de inzet rondt de sectiecommandant dit af door er alle relevante stukken aan toe te voegen, inclusief een evaluatieformulier op basis van de evaluatie van de actie met opnieuw de voltallige sectie. Op het evaluatieformulier geeft de sectiecommandant onder meer aan welk lid/welke leden van het AT er welke vorm van geweld heeft/hebben toegepast en waarom en eventueel welke lering is te trekken uit de voorbereiding en de uitvoering van de actie. Deze evaluatieformulieren vormen merendeels de bron van de hier geanalyseerde informatie.

21.3 Algemene cijfers AT-werk

In de periode 2001-2005 is het AT Amsterdam 1.835 maal ingezet ter aanhouding, waarbij in totaal 1.468 verdachten werden aangehouden. Alle geregistreerde inzetten waarin één of meer AT'ers geweld hebben aangewend, zijn in de onderzoeksdatabase ingevoerd. Het volgende beeld laat zich schetsen.

In de tienjarige periode 1995 tot en met 2005 hield het AT Amsterdam in het hele werkgebied in 3.663 aanhoudingsinzetten in totaal 3.221 verdachten aan, gemiddeld 292 per jaar met pieken in 1996 en in 2005: 320 en 378. Was in 2000 ruim de helft (54%) van alle door het AT Amsterdam aangehouden verdachten op het moment van aanhouding daadwerkelijk gewapend, in 2005 was dit een kwart (24%). Dit was een landelijke trend en had vermoedelijk te maken met de eerder genoemde verruiming van het AT-inzetcriterium van 'vuurwapengevaarlijk' naar 'levensbedreigend' in 2002. Inmiddels loopt landelijk de vuurwapengevaarlijkheid van de AT-clientèle weer op naar rond de 40%.

Ruim 60% van het werk van het AT Amsterdam speelt zich af in de regio Amsterdam-Amstelland, zowel uitgedrukt in aantallen inzetten, aantallen aangehouden verdachten als in de aantallen gewerkte uren.

Het kaliber van de verdachten waarvoor het AT in de regio Amsterdam-Amstelland wordt ingezet, weerspiegelt zich in de strafbare feiten waarvoor zij moeten worden aangehouden. Van de verdachten die het AT in de regio Amsterdam-Amstelland heeft aangehouden wordt 24% verdacht van diefstal met geweld, 17% van overtreding van de Wet wapens en munitie, 16% van overtreding van de Opiumwet en eveneens 16% van (poging tot) moord of doodslag.

Procedures

Ruim de helft (52%) van alle aanhoudingen verricht AT Amsterdam door middel van een zogeheten woningprocedure (zie tabel 21.1). Doorgaans verbreekt het AT met speciale verbreekingsmiddelen een deur of raam van de woning om vervolgens tegen de wil van de bewoner binnen te treden ter aanhouding. Een enkele keer gebruikt het AT Amsterdam explosieven om een pand te openen. Vaak volgt op een 'instap' ook een doorzoeking van de woning door de recherche. De andere aanhoudingsinzetten zijn verdeeld over fysieke aanhoudingen (27%), meestal op straat en soms in de vorm van een zogeheten 'gestoordenprocedure' en autoprocedures (21%). Met de autoprocedure houdt het AT de verdachte in zijn voertuig aan (Timmer, 2005: p. 321). De gestoor-

denprocedure is ontwikkeld om psychisch gestoorde personen, die een gevaar vormen voor zichzelf en hun omgeving, veilig onder controle te nemen (Timmer, 2005). In een enkel geval wordt de gestoordeprocedure ‘op hoogte’ uitgevoerd. Dat kan nodig zijn als iemand zich gestoord gedraagt op een dak (de buurt met dakpannen bekogelt bijvoorbeeld), of dreigt van een brug of van een andere hoge constructie te springen.

Tabel 21.1. Toegepaste aanhoudingsprocedures van het AT Amsterdam-Amstelland.

Aanhoudingsprocedures		
Woningprocedure	52%	
Fysieke procedure	27%	
Autoprocedure	21%	
Totaal	100%	

Welke procedure het AT gebruikt, kan samenhangen met verschillende factoren. Zo kan het zijn dat het AT de verdachte in zijn woning aanhoudt, omdat daar vervolgens een doorzoeking moet plaatsvinden. Het is ook mogelijk dat het AT ervoor kiest om de verdachte op straat ‘fysiek’ aan te houden. Omdat het AT dan vaak beter zicht heeft op de verdachte en vooral op zijn handen, kan dat een veiliger procedure zijn. Tot op zekere hoogte geldt dit laatste ook voor de autoprocedure.

Vaak vinden woningprocedures plaats in de vroege ochtenduren en hebben zij een overrompelend karakter. Het AT verschaft zich dan met toestemming van de Officier van Justitie en tegen de wil van de bewoner toegang tot de woning door middel van verbreking, meestal van een deur. Op grond van informatie over de indeling van de woning en het leefpatroon van de verdachte, wordt een verwachting gemaakt van de plaats waar de verdachte zich bevindt. De procedure en de concrete aanpak worden daarop toegesneden.

Een autoprocedure verloopt in beginsel op vergelijkbare overrompelende wijze als een woningprocedure. Het AT beschikt over snelle, onopvallende auto's. Afhankelijk van de (verkeers)omstandigheden wordt het verdachte voertuig tussen twee of drie onopvallende AT-voertuigen klemgezet. De zogenoemde ‘stopauto’ maakt daarbij gebruik van een oplichtend transparant met de tekst ‘STOP POLITIE’. De inzittenden worden vervolgens onder dreiging van dienstvuurwapens in hoog tempo uit de auto gehaald, geboeid, geblinddoekt en afgevoerd. Het streven is om autoprocedures zo veel mogelijk uit te voeren als natuurlijke stop, als de verkeerssituatie een stop met zich meebrengt, zoals voor een verkeerslicht. De praktijk is doorgaans dat er zoveel dienstpistolen worden getrokken als er volwassen inzittenden zijn. Maar als het met minder kan, doet het AT het met minder.

Bij een fysieke procedure op straat wordt de verdachte doorgaans bij verrassing vastgepakt, naar de grond gebracht, geboeid en geblinddoekt. Evenals bij de autoprocedure is het ongezien en ongemerkt naderen van groot belang. Meteen bij het onder controle nemen van voertuig en/of verdachten maakt het AT zich bekend als politie.

Dat is van belang voor de eigen veiligheid, de veiligheid van de omgeving en die van de verdachte. Voor de meeste verdachten geldt dat als zij weten dat zij niet door collega criminelen worden overvallen, maar onderwerp zijn van een politieactie, zij zich daar niet tegen zullen verzetten. Daarom is het cruciaal dat het AT zich op het juist moment, niet te vroeg en niet te laat bekendmaakt als zijnde politie (Timmer, 1999).

Voor gestoorden en overige procedures geldt doorgaans ook dat zij in beginsel overrompelend zijn bedoeld. Voor alle procedures geldt dat als het AT onderkent de verrassing kwijt te zijn, de procedure doorgaans wordt aangepast. Het AT gaat dan meestal luid en duidelijk aankondigen dat het gaat om een politieactie. De verdachten en andere betrokken worden dan omzichtiger, maar wel doortastend benaderd.

De keuze voor een procedure hangt af van de omstandigheden. Als er meer verdachten in een bepaalde zaak tegelijk moeten worden aangehouden en die acties worden ingepland, valt de keuze meestal op een woninginstap in de vroege ochtenduren. Dikwijls moet het betrokken rechteam dan aansluitend ook de woning(en) doorzoeken voor bewijsmateriaal. Heeft de aanhouding een spoedkarakter, dan kiest het AT uiteraard de procedure die bij omstandigheden past. Als een observatieteam bijvoorbeeld de verdachte op straat in zijn auto opdoet, dan zal het AT doorgaans kiezen voor een autoprocedure. Zit de verdachte ergens op een terras of staat hij bij een haringkar, dan zal de aanhouding daar plaatsvinden. Het kan ook zijn dat bij een bepaalde verdachten de risico's extra groot zijn. In die gevallen valt de keuze eerder op fysieke- of autoprocedures. In die omstandigheden heeft het AT beter zicht op de verdachte en meer controle over de situatie dan bijvoorbeeld in een woning of in een café.

Het AT Amsterdam telt vier sectiecommandanten. Door de personele doorstroming hebben in de periode 2001 tot en met 2005 tien verschillende personen deze functie vervuld. Daarnaast is een beperkt aantal inzetten geleid door sectiecommandanten van andere AT's. Vier Amsterdamse sectiecommandanten zijn elk verantwoordelijk voor 10% of meer van alle ruim duizend aanhoudingsinzetten in de onderzoeksperiode. Sectiecommandant 1 neemt 22% van de aanhoudingsinzetten voor zijn rekening. Commandant 2 staat voor 20%, commandant 3 voor 16% en commandant 4 voor 14% (bij elkaar 72% van het totaal). Tabel 21.2 geeft hier het overzicht van.

Tabel 21.2. Sectiecommandant naar gebruikte procedure. AT Amsterdam-Amstelland. Periode 2001-2005.

	Panden	Auto	Fysiek te voet	Inzet
Commandant 1	47%	29%	24%	22%
Commandant 2	38%	44%	18%	20%
Commandant 3	60%	14%	26%	16%
Commandant 4	55%	24%	21%	14%
Overige commandanten	59%	18%	23%	28%
Totaal	52%	21%	27%	100%

Zeker zeven andere sectiecommandanten gaven leiding aan de resterende 28% van de aanhoudinzetten in de regio Amsterdam-Amstelland. Wat in tabel 21.2 opvalt is dat de commandanten 1 en 2 minder vaak dan gemiddeld een pandenprocedure toepassen en vaker aanhoudingen op straat doen. Vooral bij commandant 2 resulteert dat in meer autoprocedures dan gemiddeld. Commandant 3 werkt meer dan gemiddeld met pandenprocedures. Commandant 4 wijkt niet opvallend af van het gemiddelde. Directe verklaringen voor deze verschillen zijn niet te geven. Het is wel bekend dat sommige sectiecommandanten in bepaalde periodes vaker piket (oproepbaarheidsdienst) hebben dan gemiddeld. De kans dat het AT dan in een spoedinzet de verdachte(n) op straat aanhoudt, is relatief groot. Geplande inzetten buiten de piketuren resulteren vaker in een instap in een woning, dikwijls gecombineerd met een doorzoeking van het pand door de recherche. Uiteraard houden alle sectiecommandanten zich aan dezelfde interne richtlijnen en afspraken.

In een gedeelte van zijn inzetten gebruikt het AT geweld, inclusief het dreigen daarmee. Dit wordt duidelijk uit de nu volgende cijfermatige analyse van geweldgebruik door het AT Amsterdam.

21.4 Cijfers AT-geweld

Het AT Amsterdam-Amstelland maakt van zijn geweldaanwendungen geen meldingsformulieren op. Daarom zijn in het kader van het onderzoek alle 1.754 zaaksmappen betreffende de periode 2001-2005 doorgenomen op zoek naar geweldgebruik. Op deze wijze werden 282 inzetten aangetroffen waarin sprake was van een of meer soorten geweldgebruik. Deze zijn aan de onderzoeksdatabase toegevoegd en vormen de basis van onderstaande tabellen.

Tabel 21.3 laat zien dat het AT-geweld voornamelijk bestaat uit klemrijden (40%) en fysiek geweld (61%). Het geweld in autoprocedures bestaat meestal uit een combinatie van 'klemrijden' of klemzetten en dreigen met één of meer dienstvuurwapens. Enkele keren komt daar fysiek geweld bij, doorgaans in de vorm van het naar de grond brengen van een verdachte die niet vlot meewerkt. Overig geweld bestaat bij autoprocedures meestal uit het stuk slaan van één of meer zijruiten van de auto. Dat kan nodig zijn, omdat de portieren op slot zitten en de verdachte weigert ze van het slot te doen. Ook kan het inslaan van één of meer ruiten desoriënterend werken, waardoor verdachten niet met geweld richting het AT reageren.

Bij de fysieke aanhoudingen en de gestoordenprocedures gebruiken doorgaans twee of drie AT'ers geweld, meestal alleen fysiek geweld, soms ondersteund door de dreiging met een dienstpistool. Bij woningprocedures gebruikt het AT Amsterdam-Amstelland doorgaans nauwelijks geweld, ook niet door middel van dreiging met een vuurwapen.

In de onderzoeksperiode heeft het AT Amsterdam maar eenmaal waarschuwend en eenmaal gericht geschoten.

Jaren

De fluctuaties in aantallen geweldmeldingen zijn gering. De toenames van betekenis zijn die van het toegepaste fysieke geweld en van het dreigen met het dienstpistool, zoals blijkt uit tabel 21.3. Dit is direct te koppelen aan de toename van het aantal fysieke procedures, zowel op straat (verdachte lopend, staand, zittend of fietsend) als binnen. De toename van het gebruik van fysieke procedures heeft er mee te maken dat het AT Amsterdam vaker van oordeel is dat het voor de eigen veiligheid en die van de aan te houden verdachte beter is om dat op de openbare weg te doen. Als een verdachte loopt of staat kan het AT beter zien of hij daadwerkelijk gewapend is en wat hij met zijn handen doet. Een overrompeling is dan per saldo veiliger, ook voor de verdachte.

Hetzelfde geldt voor de toename van het aantal voorvallen waarin het AT heeft gedreigd met één of meer dienstvuurwapens. Dit heeft te maken met de toename, zowel relatief als absoluut, van het aantal autoprocedures.

Tabel 21.3. Soort geweldgebruik naar jaar. AT-Amsterdam-Amstelland. Aantal geweldsvoorvallen: 282. Periode: 2001-2005.

Soort geweldgebruik	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal	
Fysiek geweld	20	12	31	41	67	171	61%
Dreigend richten met vuurwapen	21	20	35	32	37	145	51%
Klemrijden met dienstvoertuig	19	13	25	25	29	111	40%
Gestoordenprocedure	2	2	5	6	5	15	5%
Waarschuwend schieten	1	–	–	–	–	1	0,4%
Gericht schieten	–	–	–	–	1	1	0,4%
Overig	–	–	2	–	–	2	0,7%
Totaal	63	47	98	104	139	446	
Aantal geweldsvoorvallen	40	27	63	72	80	282	
	14%	10%	22%	26%	28%		100%

Strafbaar feit

Dat deze relatief veiliger procedures (autoprocedure en fysiek) meer worden toegepast, kan ook te maken hebben met de strafbare feiten waarvoor het AT Amsterdam verdachten moet aanhouden. Gedurende de onderzoeksperiode is een lichte toename te zien van het aantal verdachten dat moet worden aangehouden voor de ernstiger categorieën strafbare feiten, zoals moord en doodslag en illegaal wapenbezit (WWM). Tabel 21.4 laat dit zien.

De belangrijkste drie categorieën strafbare feiten waarvoor het AT geweld aanwendt, zijn diefstal met geweld (19%), moord en doodslag (18%, inclusief pogingen) en overtredingen van de Wet wapens en munitie (15%). Die vormen bij de basispolitie respectievelijk 7%, 4,7% en 2,8% van de strafbare feiten waarvoor ter aanhouding met politiegeweld wordt opgetreden.

Zoals eerder geschetst, kiest het AT zo mogelijk voor de best passende procedure. Naar mate de geweldrisico's groter zijn, valt deze keuze vaker voor een fysieke of autoprocedure, omdat dan de verdachte en zijn omstandigheden beter te overzien en beter te controleren zijn dan bijvoorbeeld in een woning. De praktijk laat dit ook zien. Autoprocedures en fysieke procedures worden volgens de beschikbare cijfers van het AT vaker toegepast ter aanhouding van verdachten van zware geweldgerelateerde delicten zoals moord en doodslag en overtreding van de Wet wapens en munitie.

Tabel 21.4. Strafbaar feit waartegen met geweld is opgetreden naar jaar. AT-Amsterdam-Amsteland. Aantal geweldsvoorvallen: 282. Periode 2001-2005. Missing: 5/1,8%

Strafbaar feit	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal	
Diefstal met geweld	7	6	14	9	18	54	19%
Moord en doodslag	9	4	11	14	11	49	18%
WWM	4	6	8	13	10	41	15%
Opiumwet	9	4	9	7	6	35	13%
Vrijheidsberoving	2	2	4	6	10	24	9%
Politietraak	2	1	4	6	5	18	6%
Deelneming misdadige organisatie	1	–	2	7	7	17	6%
Overig	1	1	2	2	4	10	4%
Uitlevering	0	–	1	4	4	9	3%
Bedreiging met misdrijf	2	1	3	1	2	9	3%
Verkrachting en aanranding	0	–	3	2	–	5	2%
Mishandeling	1	–	1	–	–	2	1%
Diefstal onder verzwarende omstandigheden	0	1	1	–	–	2	1%
Mensenhandel	–	–	–	–	1	1	0%
Totaal	38	26	63	71	78	277	
	14%	9%	23%	26%	28%		100%

Plaats

Waar het geweldgebruik van de basispolitiezorg zich historisch al concentreert in de openbare ruimte (68%, zie hoofdstuk 8.4), geldt dat voor het AT-geweld nog meer 75%), zo blijkt uit tabel 21.5. Anders dan bij de basispolitiezorg is bij het AT de besloten ruimte van een burgerwoning de tweede categorie (12%) van plaatsen waar er politie-geweld wordt toegepast.

Letsel

Het aantal verdachten dat letsel oploopt door geweldgebruik van het AT Amsterdam is gering. Dit varieert van drie personen met licht letsel (schaafwonden en glassplinters) in 2001 en 2004 tot één in 2002 en 2003.

Tabel 21.5. Gewelddaanwendungen Basispolitiezorg en AT naar locatie. Aantal geweldsvoorvallen: 282. Periode 2001-2005.

Locatie	Basispolitiezorg		AT	
Openbare weg	1598	68%	210	75%
In woning	198	9%	35	12%
Openbare gelegenheid (bv. station)	144	6%	5	2%
Politiebureau overig	100	4%	–	–
Politiecellencomplex	70	3%	2	0,7%
In bedrijfsruimte	56	2%	3	2%
Horeca binnen	39	2%	8	3%
Publieksruimte politiebureau	33	1,4%	–	–
Horeca buiten	32	1,4%	–	–
In dienstvoertuig	27	1,2%	–	–
Tuin van woning	19	0,8%	–	–
Openbaar vervoer	12	0,5%	–	–
Bedrijventerrein	6	0,3%	6	2%
Overig	3	0,1%	13	5%
School	2	0,1%	–	–
Totaal	2339	100%	282	100%

In 2005 overlijdt er een verdachte in Amsterdam, nadat het AT hem in zijn woning heeft aangehouden. Deze gewelddadige verdachte was al vele malen door het AT aangehouden. Hij pleegde voortdurend brutale diefstallen en gewelddadige overvallen in woningen. Nadat deze verdachte enkele malen tijdens aanhoudingen agenten had gemolesteerd, heeft de korpsleiding van de regiopolitie Amsterdam-Amstelland besloten dat hij alleen nog door het AT mocht worden aangehouden. Met name in aanwezigheid van derden placht deze verdachte zich tegen zijn aanhoudingen te verzetten. Deze verdachte was zwaarlijvig, leefde ongezond en gebruikte veel cocaïne. Bij zijn laatste aanhouding bleef hij zich zodanig opwinden en heftig verzetten, dat er verscheidene AT'ers voor nodig waren om hem met fysiek geweld onder controle te krijgen. Kort na zijn aanhouding werd de verdachte onwel en trok hij wit weg. Reanimatie, eerst door de betrokken AT'ers en vervolgens door brandweerpersoneel en ambulancepersoneel, mocht niet baten. Onderzoek door de Rijksrecherche en sectie door de patholoog-anatoom van het Nederlands Forensisch Instituut wees uit dat de verdachte was overleden aan de gevolgen van een zogeheten 'cocaïnedelirium'. Dit verschijnsel is bekend uit de literatuur, onder meer als *excited delirium*, te vertalen als 'geagiteerd delirium' (Timmer, 2005: 183).

Aan de zijde van het AT Amsterdam loopt gemiddeld één medewerker per jaar licht letsel op door bijvoorbeeld glassplinters.

21.5 Conclusies

In de periode 2001-2005 heeft het arrestatieteam Amsterdam voor de regiopolitie Amsterdam-Amstelland gemiddeld 176 verdachten per jaar aangehouden. Daarbij vallen nauwelijks gewonden. Bij de meest toegepaste aanhoudingsprocedure, de zogeheten woning- of pandenprocedure, komt nauwelijks geweld tegen personen te pas. Het AT-geweld beperkt zich in die gevallen doorgaans tot het verbreken van toegangsdeuren of ramen om daardoor tegen de wil van de bewoner bij verrassing en ter overrompeling binnen te treden. Het aantal aanhoudingen door het AT loopt nog steeds op. Van de aangehouden verdachten was 31% op het moment van aanhouding in het bezit van een vuurwapen.

Het merendeel van de verdachten moest worden aangehouden voor zeer ernstige feiten, zoals (poging tot) moord en doodslag, verboden wapenbezit en diefstal en andere misdrijven met (dreiging) van geweld. Daarnaast worden de laatste jaren in toenemende mate agressieve, verstoorde personen aangehouden. Het geweld dat het AT daarbij gebruikt blijft doorgaans beperkt tot het dreigen met het dienstpistool (meestal in autoprocedures) of fysiek geweld (doorgaans bij aanhoudingen in de openbare ruimte).

Gezien de effectiviteit van het optreden en het geringe aantal gewonde burgers, draagt de deëscalerende professionaliteit van het AT bij aan de veiligheid en de doorzettingskracht van het korps Amsterdam-Amstelland.

21.6 Aanbeveling

Meldingsplicht. Het AT Amsterdam-Amstelland maakt van zijn geweldaanwendungen geen meldingsformulieren op maar verantwoordt het geweldgebruik alleen in de interne administratie. Met het oog op het belang van een korpsbrede geweldregistratie en gezien de wettelijke verplichting verdient het *aanbeveling* dat ook het AT van iedere geweldsaanwending melding maakt met behulp van het landelijke meldingsformulier-2001.

Borging van de expertise. Het AT heeft veel kennis en ervaring in geweldsbeheersing tijdens het aanhouden van gevaarlijke verdachten. Deze expertise zou een bijdrage kunnen leveren aan het ontwikkelen van veilige procedures voor het aanhouden van verdachten in gevaarsituaties en het geven van leiding daaraan.

22 Pepperspraygebruik

Jan Naeyé

22.1 Algemeen

In de tweede helft van de jaren negentig kwam in Nederland de discussie op gang om het zogenaamd ‘gat’ tussen wapenstok en vuurwapen op te vullen met een nieuw geweldsmiddel: pepperspray, een extract uit cayennepeper in een concentratie die ongeveer zeshonderd keer zo groot is als gewone peper. Dit nieuwe geweldsmiddel zou een duidelijke meerwaarde hebben omdat het politieambtenaren de mogelijkheid biedt om, zonder medische gevolgen, veilig en adequaat op te treden in situaties waarin een gewelddadige verdachte onder controle moet worden gekregen en daarbij de nodige afstand moet worden bewaard (TK 2000-2001, 26 345, nr. 50, p. 4). Ook was de verwachting dat daardoor het aantal klachten tegen de politie zou afnemen. Daarnaast werd verwacht dat het dreigen met het middel of het gebruik ervan een zodanig deëscalerende werking zou kunnen hebben dat daarmee in bepaalde situaties vuurwapengebruik zou kunnen worden voorkomen. Volgens minister De Vries (BZK) moest pepperspray niet langer worden gepositioneerd tussen wapenstok en dienstpistool, maar qua geweldsniveau ‘in de omgeving van de wapenstok’ worden geplaatst. Het werd geen alternatief geacht voor het gebruik van fysieke aanhoudingstechnieken, omdat niet uit het oog mocht worden verloren dat het middel – weliswaar kortstondig – hevige pijn veroorzaakt.

22.2 Effecten van pepperspray

Pepperspray heeft een uitwerking op de ogen, de huid, de luchtwegen en de motoriek. Het effect op de ogen bestaat uit een hevige tranenstroom, waarbij de ogen in een reflex gesloten worden. De ogen zijn gedurende enige tijd niet meer te openen. De betrokken persoon ondervindt tevens heftige pijn en een sterk branderig gevoel op de getroffen huid. De pijn verdwijnt meestal na plusminus 60 minuten. Door het middel ontstaat kortdurende kortademigheid en slijmafscheiding in neus en keelholte. Daarnaast kunnen heftige hoestbuien optreden, al dan niet vergezeld met kokhalzen of overgeven. Soms treedt tijdelijk luchtwegvernauwing op, waardoor diepe ademhaling wordt bemoeilijkt. Het middel leidt tot verlies van controle over de motoriek. In een reflex buigt men voorover. Gevoelens van paniek en desoriëntatie zijn daarbij kenmerkend. De betrokkene zakt doorgaans in een oogwenk door de knieën. Zodra de situatie dit toelaat, worden daarom ter verlichting van de pijn het gezicht en de ogen van de betrokken persoon besproeid met nazorgvloeistof en worden speciale doekjes uitgereikt waarmee het gezicht en de ogen kunnen worden behandeld. Indien deze middelen onvoldoende verlichting bieden, zullen de getroffen huid en de ogen moeten worden behandeld met koel stromend water met behulp van zogeheten oogdouches. Aangezien pepperspray de ademhaling bemoeilijkt, moet de politieambtenaar vermijden dat de ademhaling van de verdachte door de houding of wijze van boeien verder wordt belemmerd. Dat betekent dat de buik en de borstkas volledig vrij moeten blijven en dat het in ieder geval niet is toegestaan de geboeide verdachte met zijn buik op de grond te leggen.

22.3 Effectiviteit van pepperspray

Een eerste evaluatieonderzoek heeft uitgewezen dat het gebruik van pepperspray in de praktijk een duidelijke meerwaarde biedt om (potentieel) gevaarlijke verdachten vanaf een veilige afstand onder controle te krijgen (Adang en Mensink 2003: 10). Ook zou pepperspray het zelfvertrouwen van de politieambtenaren vergroten (Adang en Schot 2003). De grote evaluatie in opdracht van het ministerie van BZK lijkt uit te wijzen dat van pepperspraygebruik geen wonderen mogen worden verwacht.

Op basis van ruim 3000 incidenten waarin was 'gepepperd' in de periode van 1 januari 2001 tot 1 april 2004 wordt onder meer geconcludeerd dat de betrokken politieambtenaren van mening zijn dat pepperspray minder effectief is dan andere geweldsmiddelen. De factoren die daarbij een rol spelen zijn onder meer het drugsgebruik van de verdachte, de afstand tussen de politieambtenaar en de verdachte, de etnische achtergrond van de verdachte en de mate van gewelddadig gedrag van de verdachte (Adang, Mensink en Esman 2005: 4).

Een van de hoofdconclusies van het evaluatieonderzoek is daarom dat de effectiviteit van het middel tot 'nuchterheid' noopt: 'Pepperspray is niet alleen geen wondermiddel gebleken, maar is net als andere geweldsmiddelen in sommige situaties gewoon niet of veel minder effectief en wordt soms zelfs contraproductief als verdachten er agressief (of agressiever) van worden' (Adang 2005: 5).

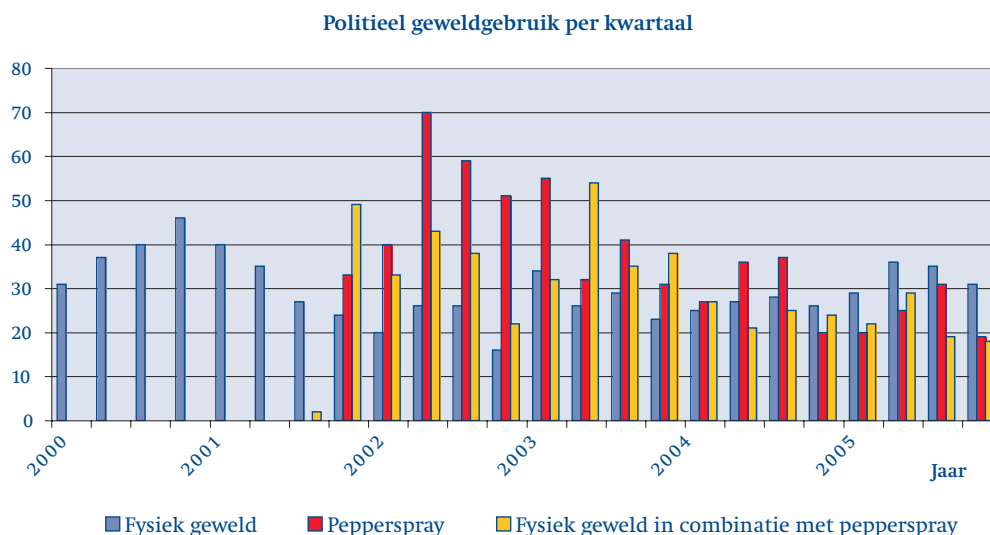
De fluctuatie in de omvang van het pepperspraygebruik in regio Amsterdam-Amstelland lijkt deze conclusie te ondersteunen.

22.4 Heeft pepperspraygebruik geleid tot minder fysiek geweldgebruik?

Zoals uit grafiek 22.1 blijkt is het gebruik van pepperspray – na een piek in 2002 – in de daarop volgende drie jaar geleidelijk in omvang afgenomen. De politieambtenaren zijn, na een aanvankelijk enthousiaste omarming van pepperspray, terughoudender geworden in het gebruik van pepperspray, hoogstwaarschijnlijk omdat het inderdaad geen wondermiddel is. Deze verklaring laat onverlet dat er ook sprake zou kunnen zijn van een registratie-effect: tijdens de introductie van pepperspray heeft de politieambtenaar het gebruik en dreigen met pepperspray in een apart formulier moeten vermelden waardoor in de periode na 2003 mogelijk minder actief is gemeld.

Het aantal voorvallen van enkel fysiek geweldgebruik is in Amsterdam-Amstelland in de jaren 2002-2004 enigszins teruggelopen, maar is in 2005 weer terug op het gemiddelde van de periode 2001-2005. Dit gegeven correspondeert eerder onderzoek (Adang, Mensink en Esman 2005: 30). Doordat fysiek geweld ook in combinatie met pepperspray wordt toegepast, is de totale omvang van het fysieke geweldgebruik echter toegenomen.

De bevinding van het BZK-onderzoek dat het wapenstokgebruik niet is afgenomen wordt door de cijfers van Amsterdam-Amstelland niet bevestigd: het wapenstokgebruik is sinds de introductie van pepperspray ongeveer gehalveerd (zie hoofdstuk 8.3). Maar daarbij moet worden opgemerkt dat in absolute zin het aantal gevallen gering is en het bovendien geen 'hard' cijfer is.

Grafiek 22.1. Politieel geweldgebruik per kwartaal. Basispolitiezorg. Aantal geweldsvoorvallen: 2733.

22.5 Is politiewerk veiliger geworden door pepperspraygebruik?

Heeft het feit dat met behulp van pepperspray in gevaarsituaties op een zekere afstand tegen de verdachte kan worden opgetreden in gevallen waarin fysiek geweldgebruik of wapenstokgebruik riskant is, dan wel waarin verbaal (waarschuwend) optreden onvoldoende effect sorteert, werpt vanzelfsprekend de vraag op of door pepperspray het politiewerk veiliger is geworden. Omdat pepperspray alleen gebruikt mag worden in het kader van een aanhouding is in tabel 22.1 daarom het letsel bij pepperspraygebruik vergeleken met dat bij alleen fysiek geweldgebruik.

Tabel 22.1. Aard van het letsel bij politieambtenaren als gevolg van geweldgebruik door (verdachte) burgers naar soort politieel geweldgebruik. Periode 2001-2005.

	Alleen fysiek geweldgebruik		Alleen pepperspraygebruik	
Geen letsel	289	75%	290	91%
Gering letsel	98	25%	27	8%
Ernstig letsel	1	0.3%	1	0.3%
Totaal	388	100%	318	100%

Wanneer tijdens een aanhouding alleen fysiek geweld wordt gebruikt, blijkt de kans op letsel voor de betrokken politieambtenaar 25%. In de voorvallen waarin alleen pepperspray is gebruikt, ligt deze kans op 8%. Het verschil duidt er op dat pepperspray het politiewerk voor de individuele politieambtenaar inderdaad veiliger heeft gemaakt.

22.6 Conclusie

De introductie van pepperspray in 2001 heeft het aantal geweldsmeldingen op jaarbasis bijna verdubbeld. De introductie van het nieuwe geweldsmiddel pepperspray is niet gepaard gegaan met een afname van het fysieke geweldgebruik. Het wapenstokgebruik lijkt daarentegen wel af te nemen.

Met behulp van pepperspray kan op afstand doeltreffend worden opgetreden in gevaarsituaties waarin fysiek geweld of wapenstokgebruik riskant dan wel niet goed mogelijk is en waarin verbaal (waarschuwend) optreden onvoldoende effect sorteert. Pepperspray geeft daarmee aan politieambtenaren een extra gedragsalternatief waardoor het politiewerk niet alleen effectiever is geworden maar waardoor ook de kans op letsel bij politieambtenaren is afgenomen.

23 Gevoelens van onveiligheid en angst

Remy Bleijendaal

23.1 Algemeen

In de periode 2001-2005 heeft de politie van het korps Amsterdam-Amstelland in 2442 voorvallen geweld gebruikt. In 85% van deze voorvallen was er sprake van een aanhoudingssituatie. In deze aanhoudingssituaties werd in de meeste gevallen het geweld veroorzaakt door een verdachte die zich verzet, geweld gebruikt tegen derde(n) of probeert te vluchten. De overige 15% van het geweld werd aangewend in situaties waarin de politie optreedt in het kader van de hulpverlening of de handhaving van de openbare orde. De politie werd in ruim 90% van de geweldsvoorvallen geconfronteerd met geweldgebruik van (verdachte) burgers, waaronder ook vuurwapengeweld. In 360 van de 2442 geweldsvoorvallen raakten één of meer politieambtenaren gewond, waarvan er in 13 voorvallen zelfs sprake was van letsel van meer dan geringe betekenis. De kans dat een politieambtenaar gewond raakte door geweldgebruik van burgers in de periode 1995-2000, was gemiddeld 17 op de 1.000 politieambtenaren. De directe en indirecte jaarlijkse kosten voor de Nederlandse politie ten gevolge van dit letsel worden geschat op 11.5 miljoen euro. Hierbij is de directe materiële schade aan onder meer kleding, voertuigen en gebouwen nog niet meegerekend (Timmer 2005: 279).

Deze cijfers maken duidelijk dat het politiewerk niet zonder risico is en een politieambtenaar over doorzettingskracht dient te beschikken om zijn taak succesvol te kunnen uitvoeren. Politieambtenaren die een persoon op heterdaad betrappen, rest weinig keuze om deze verdachte wel of niet in te rekenen. Een geloofwaardige strafrechtshandhaving staat of valt dan ook bij politieambtenaren die niet wijken voor angsten en risico's en hun taak met doorzettingskracht en het nodige incasseringsvermogen uitvoeren. Derhalve is er in dit onderzoek aandacht geschonken aan de veiligheidsbeleving van politieambtenaren. Tijdens wat voor situaties in het dagelijkse politiewerk hebben politieambtenaren angst gevoeld? Hoe veilig voelen de politieambtenaren van het korps Amsterdam-Amstelland zich tijdens de dienstuitoefening en hoe vaak hebben ze gevoelens van angst tijdens aanhoudingssituaties? Hoe vaak vermijden politieambtenaren bepaalde taken of verdachte(n) en is er een relatie tussen dit vermijdingsgedrag en het toepassen van de geweldsbevoegdheid?

Om de veiligheidsbeleving van politieambtenaren van het regiokorps Amsterdam-Amstelland in kaart te brengen, zijn de politieambtenaren vragen gesteld in de grootschalig gehouden enquête. Er zijn vragen gesteld over hun veiligheidsbeleving tijdens de taakuitvoering, angst tijdens aanhoudingen en vertoond vermijdingsgedrag. Ten slotte is de respondenten aan het einde van de enquête gevraagd een gebeurtenis tijdens het werk te beschrijven waarin ze de meeste angst hebben gevoeld.

23.2 Kenmerken van angstige situaties

Door eenderde van de politieambtenaren is de laatste open vraag over angstige situaties niet ingevuld. Ruim eenzesde van de groep geeft aan dat deze vraag niet op hun van toepassing is of dat ze nog nooit bang geweest zijn. Enkele politieambtenaren

geven aan zich deze gebeurtenis niet meer te herinneren. Uit de overige antwoorden zijn de kenmerkende eigenschappen van angstige gebeurtenissen geëxtraheerd en vervolgens geordend in groepen.

De grootste groep van meest angstige gebeurtenissen is vuurwapengerelateerd. Deze gebeurtenissen variëren van het aanhouden van een vuurwapengevaarlijke verdachte, een melding van een schietpartij, een collega die beschoten wordt of het daadwerkelijk zelf beschoten worden door een verdachte. Vervolgens zijn voor veel politieambtenaren confrontaties met grote groepen, zoals grootschalige vechtpartijen het meest angstig geweest. Deze grote groepen zijn vaak voetbalsupporters, krakers of het uitgaanspubliek op de grote pleinen in Amsterdam of, meer specifiek, op Koninginnedag. Angst wordt hier vooral veroorzaakt door de overmacht van de groep ten opzichte van het aantal politieambtenaren, de onvoorspelbaarheid van een mogelijke escalatie en bijkomend 'kuddegedrag' van een groep. Als derde wordt het geconfronteerd worden met of het aanhouden van (gewapende) agressieve verstoorden als meest angstig ervaren. De angst wordt in deze gebeurtenissen vooral veroorzaakt door de onberekenbaarheid van het gedrag van de verstoorde. Op de vierde plaats komt het aanhouden van een agressieve verdachte welke zich verzet met fysiek geweld, een steek- of slagwapen, of op een politieambtenaar inrijdt met een vervoermiddel. Op de vijfde plaats staan optredens in het kader van de Mobiele Eenheid (ME) en de Arrestatie Eenheid (AE). Hierbij wordt door opmerkelijk veel oudere politieambtenaren gerefereerd aan de krakersrellen in de eind jaren zeventig en begin jaren tachtig en de kroningsrellen in 1980. Het betreden van een pand om een verdachte te zoeken en/of aan te houden wordt vervolgens het meest genoemd. Vaak gaat het hier om inbrekers die zich mogelijk nog in een pand bevinden en waarbij gezocht moet worden in een donkere omgeving. De angst ligt hier vooral in het niet kunnen zien van de verdachte en de mogelijkheid dat deze ergens plotseling kan 'opduiken'.

Het zevende en achtste kenmerk vertonen sterke overlap met de hiervoor genoemde zes gebeurtenissen en versterken de angst. Zo wordt door veel politieambtenaren het onder invloed zijn van een verdachte van harddrugs en/of alcohol als extra factor genoemd. Deze stimulerende middelen maken verdachten doorgaans agressiever, onberekenbaarder en minder voor rede vatbaar. Het tweede 'angst versterkende' kenmerk houdt verband met het gevoel er alleen voor te staan. Dit gevoel kan veroorzaakt worden tijdens de solosurveillance, het gesplitst worden van de koppelmaat, assistentie die niet komt opdagen of lang op zich laat wachten, of het uitvallen van de portofoon waardoor er niet meer om assistentie gevraagd kan worden. Dit gevoel kan ook ontstaan in de aanwezigheid van collega's. Vaak wordt dit gevoel dan veroorzaakt doordat politieambtenaren met een onbekende collega werken of de collega in de ogen van de politieambtenaar te weinig vaardigheden en/of zelfvertrouwen bezit.

Vervolgens zijn er nog enkele angstige situaties te onderscheiden, zoals het achtervolgen van de verdachte in het dienstvoertuig, de rijstijl van de collega en het geweldgebruik van een verdachte tegen een derde. Ook wordt er door enkele politieambtenaren gerefereerd aan de hulpverlening bij de Bijlmerramp, de cafébrand in Volendam en het reanimeren van een geboiede verdachte die een hartaanval krijgt.

23.3 De veiligheidsbeleving van politieambtenaren

Uit de enquête blijkt dat een ruime meerderheid van de politieambtenaren van het regiokorps Amsterdam-Amstelland zich tijdens de taakuitoefening veilig voelt. Op een schaal van 1 (zeer onveilig) tot en met 7 (zeer veilig) scoren de politieambtenaren gemiddeld 5,7. Tijdens aanhoudingssituaties en surveillance in uitgaansgebieden voelt 2,9 respectievelijk 2,4% van de politieambtenaren zich onveilig. Tijdens het werk op straat in het algemeen en tijdens het uitschrijven van een proces-verbaal voelen beduidend minder politieambtenaren zich onveilig (1,0% respectievelijk 0,9%).

De politieambtenaren geven aan dat ze soms tot geregeld bang zijn tijdens aanhoudingssituaties. Bij het aanhouden van een verdachte gewapend met een vuurwapen, steekwapen of slagwapen worden de meeste gevoelens van angst ervaren. Het aanhouden van een verdachte met een vuurwapen en/of steekwapen heeft ongeveer 15% van de respondenten (nog) niet meegemaakt. Vervolgens veroorzaken verstoorde verdachten en inbrekers verborgen in een pand de meeste angstgevoelens. Verdachten onder invloed van softdrugs veroorzaken van de gevraagde aanhoudingen de minste gevoelens van angst. Gezien de uitwerking van deze drugs op personen is dit een logisch resultaat.

Tabel 23.1. Gemiddelde scores op items van veiligheidsbeleving. Aantal respondenten: 1279.

Veiligheidsbeleving	Onveilig	Neutraal	Veilig	Totaal
Tijdens werk op straat	1%	5%	94%	1266
Tijdens een aanhoudingssituatie	3%	8%	90%	1265
Surveillance in het uitgaansgebied	2%	8%	89%	1256
Het uitschrijven van een proces-verbaal	1%	3%	96%	1257

Tabel 23.2. Overzicht scores op items angstgevoelens tijdens verschillende soorten aanhoudingen. Totaal respondenten: 1279.

Verdachte	Gevoelens van angst					Totaal	Gemiddeld
	Nooit (1)	Soms (2)	Geregeld (3)	Vaak (4)	Altijd (5)		
Vuurwapengevaarlijk	14%	44%	17%	17%	9%	1056	2.64
Met slag- of steekwapen	14%	48%	17%	15%	6%	1067	2.51
Gestoord	15%	48%	17%	16%	4%	1213	2.46
Inbreker verborgen in pand	19%	48%	18%	11%	4%	1155	2.33
Harddrugsgebruiker	21%	45%	18%	14%	3%	1199	2.31
Vechtersbaas	23%	47%	19%	10%	2%	1200	2.21
Onder invloed van alcohol	42%	40%	12%	6%	0,5%	1228	1.83
Schreeuwt en scheldt	37%	48%	9%	4%	0,4%	1220	1.8
Softdrugsgebruiker	44%	39%	12%	5%	0,4%	1210	1.78

23.4 Vermijdingsgedrag van politieambtenaren

Gevoelens van angst leiden tot verschillende vormen van verdedigingsmechanisme. Zo zijn er psychologische verdedigingsmechanismen als verdringen, rationaliseren en ontkennen. Een andere manier om met gevoelens van angst om te gaan is het mijden van de dreiging, het zogenaamde vermijdingsgedrag (Vlek 2003: 22).

Politieambtenaren geven in de enquête aan gemiddeld zelden tot nooit vermijdingsgedrag te vertonen. Wegens gevoelens van angst wachten op versterking van collega's komt het meest voor. Zeven van de acht ondervraagde respondenten geeft aan dit ooit gedaan te hebben. Het niet intekenen voor een bepaalde dienst komt van de gevraagde vermijdingsgedragingen het minst vaak voor. Ruim negen op de tien politieambtenaren geeft aan dit nooit gedaan te hebben. Voor de duidelijkheid moet hier nog gesteld worden dat de gevraagde vermijdingsgedragingen niet per definitie de kwaliteit van de taakuitoefening aantasten. Zo kan het bijvoorbeeld in bepaalde situaties zeer verstandig zijn om versterking af te wachten om daardoor onnodige escalaties te voorkomen. Ook kan het staken van een achtervolging met het dienstvoertuig veel (dodelijke) ongelukken voorkomen. Harde uitspraken over de vraag in hoeverre de kwaliteit van de taakuitvoering wordt geschaad door vermijdingsgedrag van politieambtenaren, kunnen op basis van dit onderzoeksmateriaal dan ook niet gedaan worden.

Tabel 23.3. Overzicht scores op items vermijdingsgedrag. Aantal respondenten: 1279.

Vermijdingsgedrag	Nooit (1)	Zelden (2)	Soms (3)	Geregeld (4)	Vaak (5)	Totaal	Gemiddeld
Versterking afgewacht	13%	28%	37%	19%	4%	1238	2.73
Meer geaccepteerd	47%	39%	12%	2%	0,4%	1247	1.69
Overtreding door vingers zien	63%	28%	7%	2%	0,1%	1243	1.49
Rustig aan naar vechtpartij	69%	21%	8%	2%	0,2%	1237	1.44
Achtervolging gestaakt	72%	20%	6%	2%	–	1240	1.38
Aanhouding overgelaten aan collega's	74%	21%	4%	1%	0,2%	1240	1.32
Verdachte laten lopen	81%	15%	3%	0,9%	–	1242	1.24
Verdachte uit de weg gaan	84%	13%	3%	0,4%	–	1242	1.19
Diensten niet ingetekend	92%	6%	2%	0,5%	0,1%	1237	1.11

23.5 De veiligheidsbeleving en persoonskenmerken van politieambtenaren

Van alle onderzochte persoonskenmerken zijn de vaardigheden van politieambtenaren het meest van invloed op de veiligheidsbeleving. Politieambtenaren die hun aanhoudings- en zelfverdedigingsvaardigheden, sociale vaardigheden, fysiek mentale weerbaarheid, lichamelijke fitheid, uithoudingsvermogen, spierkracht, coördinatie en lenigheid hoger inschatten, voelen zich veiliger tijdens de taakuitvoering dan politieambtenaren die deze vaardigheden lager inschatten. Het vertrouwen dat politieambtenaren hebben in de surveillancepartner en in assistentie van collega's in

gevaarsituaties is vervolgens het meest van invloed op de veiligheidsbeleving van politieambtenaren. Als dit vertrouwen in collega's groter is, voelen politieambtenaren zich veiliger tijdens de taakuitvoering. Ten derde is slachtofferschap van mishandeling en bedreiging met een misdrijf van invloed op de veiligheidsbeleving van politieambtenaren. Politieambtenaren die vaker slachtoffer zijn geweest van deze geweldsvormen tijdens de taakuitvoering voelen zich onveiliger dan politieambtenaren die dit minder vaak hebben meegemaakt.

Factoranalyse wijst uit dat de leeftijd, het aantal dienstjaren, rang en het aantal uren bureaudienst van een politieambtenaar zo sterk samenhangen dat ze statistisch niet van elkaar te scheiden zijn. Daarom is er van deze vier variabelen met behulp van een factoranalyse een enkele variabele geconstrueerd. Deze samengestelde variabele kan geïnterpreteerd worden als de carrièreloop van een politieambtenaar. Het algemene beeld is dat een politieambtenaar in de loop van zijn/haar carrière ouder wordt, meer ervaren is, een hogere rang heeft en meer bureaudienst gaat draaien. Deze carrièreloop is van invloed op de veiligheidsbeleving van politieambtenaren. Politieambtenaren die verder in de carrièreloop zijn gevorderd voelen zich veiliger tijdens de taakuitvoering. Oftewel oudere, meer ervaren politieambtenaren die meer bureaudienst draaien en een hogere rang hebben voelen zich veiliger tijdens de taakuitvoering.

Mannelijke en vrouwelijke politieambtenaren geven aan zich even veilig te voelen tijdens de taakuitvoering. Geslacht is daarmee het enige onderzochte persoonskenmerk dat niet van invloed is op de veiligheidsbeleving van politieambtenaren.

23.6 Politieel geweldgebruik en veiligheidsbeleving

Tot op heden is er geen onderzoek verricht naar de relatie tussen angst en het aanwenden van geweld door politieambtenaren. Wel heeft de bekende 'emotiepsycholoog' Frijda een inventarisatie gemaakt van de kosten-batenverhoudingen en afwegingen die een rol spelen bij de beslissing om al dan niet geweld aan te wenden. Frijda ziet gegriefdheid, genot en gewin als emotionele voordelen. Emoties beperken en kleuren de waarneming, wat het vermogen aantast om kosten en baten van handelen te taxeren (Frijda 1994: 21). Dit proces kenmerkt zich door een fixatie op de baten en het uit het oog verliezen van de kosten. Een voorbeeld hiervan bij standvastige politieambtenaren is de fixatie op 'het willen pakken' van de verdachte in bijvoorbeeld een achtervolgingssituatie. Gevoelens van angst, plichtsbetrachting en solidariteit kunnen volgens Timmer (2005) aan de hiervoor genoemde emoties worden toegevoegd als het gaat om politieel geweldgebruik.

Gevoelens van angst zijn niet prettig om te ervaren, maar vaak wel functioneel. Deze gevoelens zorgen ervoor dat men zich klaarmaakt voor actie, de 'vecht of vlucht' reactie, als er een dreiging aanwezig is (Comer 1999: 103). Als iemand gevoelens van angst ervaart, kan iemand vermijdingsgedrag gaan vertonen. Dit kan gezien worden als de 'vluchtreactie'. Vluchten en vermijden is voor politieambtenaren vaak geen optie, het strookt namelijk niet met de taakbeschrijving. Als een politieambtenaar angstgevoelens heeft tijdens een conflict met een (verdachte) burger en de situatie niet meer kan en/of wil ontvluchten, dan kan er gereageerd worden met (meer/zwaarder) politieel

geweldgebruik. Zo zal in een situatie waarin de aanhouding is ingezet een bange politieambtenaar meer en/of zwaarder geweld kunnen gaan gebruiken om de dreiging uit te schakelen en zijn eigen veiligheid te waarborgen.

Veiligheidsgevoelens, gevoelens van angst en vermijdingsgedrag, zoals gemeten in dit onderzoek, hebben geen invloed op het geweldgebruik van politieambtenaren tijdens de taakuitvoering. De gevonden significante samenhangen zijn dermate zwak dat ze verwaarloosbaar zijn (tabel 23.4).

Tabel 23.4. *Correlaties tussen angststemming, gevoelens van angst, vermijdingsgedrag en politieel geweldgebruik.*

	Politieel geweldgebruik	
	Correlatie (T)	Significantie (P)
Angststemming	.076	<.05
Gevoelens van angst	-.090	<.01
Vermijdingsgedrag	-.110	<.005

Politieambtenaren zeggen zelden tot nooit meer en/of zwaarder geweld te gebruiken door gevoelens van angst. Op gevoelens van angst reageren politieambtenaren vaker met meer geweld dan met zwaarder geweld.

Tabel 23.5. *Frequentietabel meer en zwaarder geweldgebruik door gevoelens van angst. Totaal respondenten: 1279*

Frequentie	Meer geweld gebruikt dan nodig is	Zwaarder geweld gebruikt dan nodig is
Nooit (1)	55%	64%
Zelden (2)	34%	26%
Soms (3)	10%	8%
Geregeld (4)	1,5%	2%
Vaak (5)	0,1%	0,1%
Totaal	1243	1238
Gemiddeld	1.59	1.47

Geconcludeerd kan worden dat gevoelens van angst, angststemming en vermijdingsgedrag geen noemenswaardige invloed hebben op het totaal politieel geweldgebruik. Het komt daarnaast zelden tot nooit voor dat politieambtenaren door gevoelens van angst meer en of zwaarder geweld gebruiken dan achteraf gezien nodig was. De relatie tussen gevoelens van angst en het aanwenden van geweld is naar alle waarschijnlijkheid niet eenduidig. Aan de ene kant kunnen gevoelens van angst ervoor zorgen dat politieambtenaren bepaalde situaties vermijden en daardoor minder geweld

gebruiken. Anderzijds kunnen gevoelens van angst het gebruik van geweld bevorderen en versnellen doordat politieambtenaren niet kunnen en/of willen ‘vluchten’ en de eigen veiligheid willen waarborgen door de dreiging uit te schakelen.

23.7 Conclusie

Politieambtenaren van het korps Amsterdam-Amstelland voelen zich in het algemeen veilig tijdens de taakuitvoering. Politieambtenaren hebben geregeld tot soms gevoelens van angst maar wat belangrijker is, is hoe op deze angst wordt gereageerd. Zelden tot nooit vertonen politieambtenaren vormen van vermijdingsgedrag en ook is angst niet of nauwelijks van invloed op de uitoefening van de geweldsbevoegdheid. Zelden tot nooit gebruiken politieambtenaren meer en/of zwaarder geweld dan nodig is tegen een (verdachte) burger door gevoelens van angst. Met de nodige terughoudendheid, aangezien onze bevindingen gebaseerd zijn op onderzoeksmateriaal dat volledig bestaat uit zelfrapportage van de betreffende politieambtenaren, kunnen de volgende conclusies worden getrokken.

De politieambtenaren van het korps Amsterdam-Amstelland overtreden door gevoelens van angst tijdens de taakuitoefening niet of nauwelijks de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit. Daarnaast wijken de politieambtenaren zelden tot nooit voor angsten en risico's en hebben deze dan ook geen invloed op uitoefening van de geweldsbevoegdheid. De doorzettingskracht en het incasseringsvermogen van het korps lijken dan ook niet of nauwelijks door onveiligheidsgevoelens van de executieve politieambtenaren te worden aangetast.

23.8 Aanbeveling

Als politieambtenaren hun eigen vaardigheden hoger/beter inschatten, dan voelen ze zich over het algemeen veiliger tijdens de taakuitvoering. Nader onderzoek zou kunnen uitwijzen in hoeverre het beeld dat politieambtenaren van zichzelf hebben, spoort met de werkelijkheid. Wanneer vaardigheden inderdaad er aan bijdragen dat politieambtenaren zich tijdens hun werk veilig voelen en zelfvertrouwen hebben, zou het aanbeveling verdienen om – naast de bestaande schietvaardigheidstrainingen, aanhoudings- en zelfverdedigingstrainingen en praktijktrainingen – de politieambtenaren ook te laten trainen op lichamelijke fitheid, uithoudingsvermogen en spierkracht en het executieve personeel periodiek te testen op deze vaardigheden.

24 Samenwerking in geweldsituaties

Arie van Esveld

24.1 Algemeen

Dit hoofdstuk beschrijft situaties waarbij politiefunctionarissen in omstandigheden van potentiële geweldsrisico's terechtkomen en waarbij de assistentie van collega's wordt ingeroepen. Deze situaties kunnen zich soms zeer onverwacht voordoen. Wanneer een verdachte van een eenvoudige overtreding bijvoorbeeld recalcitrant reageert op aanspreken door de politie en omstanders zich hiermee gaan bemoeien en zich tegen de politie keren, kan al snel een dergelijke situatie ontstaan. In grote steden zoals in Amsterdam, waar dit onderzoek heeft plaatsgevonden, kunnen in dergelijke gevallen snel assisterende politiemensen ter plaatse zijn. Deze zijn op het moment van arriveren in de regel maar beperkt geïnformeerd over de situatie die zij zullen aantreffen. De politiemensen hoeven elkaar ook niet perse te kennen. Van de politie wordt desondanks verwacht dat zij in dergelijke situaties effectief zullen optreden en niet terug zullen treden.

De effectiviteit van dit politieoptreden 'in los verband' zal afhankelijk zijn van een groot aantal factoren. Naast kennis, vaardigheden en ervaring van individuele politiemensen is ook de kwaliteit van samenwerking van belang. De sturing door leidinggevend en de mate waarin gebruikgemaakt wordt van procedures en vaste afspraken hebben invloed op deze samenwerking. Net als de kwaliteit van communicatie tussen politiemensen onderling en tussen politie en burgers.

Dit hoofdstuk is een samenvatting van het onderzoek naar de aspecten van samenwerking tussen agenten in (potentiële) geweldsituaties en heeft plaats gevonden binnen de basispolitiezorg van de regio Amsterdam-Amstelland (Van Esveld 2005).

Anders dan bijvoorbeeld het optreden in 'gesloten verband', zoals bijvoorbeeld bij de Mobiele Eenheid, wordt binnen de politiebasiszorg opgetreden in zogenaamd 'los verband'. Naarmate meer politiemensen ter plaatse komen wordt de samenwerking en onderlinge coördinatie steeds belangrijker, maar ook moeilijker. In dit hoofdstuk staat samenwerking tussen politiemensen centraal en richt zich daarom op geweldsituaties waarbij meer dan twee politiemensen aanwezig zijn.

24.2 Probleemstelling

De onderzoeksvragen zijn als volgt geformuleerd:

1. Wat zijn de oorzaken, de feiten en de omstandigheden van het gebruik van geweld door en tegen de politie in situaties waarbij de politie met meer dan twee personen optreedt in 'los verband'?
2. Wat is de invloed van samenwerking en het coördineren van handelingen tussen politiemensen op de aard en omvang van geweld door en tegen de politie?
3. Wat is de invloed van communicatie door de politie met de verdachte burger, omstanders en overig publiek, op de aard en omvang van geweld door en tegen de politie?

24.3 Geweldsituaties nader bekeken

Politie mensen op straat werken vaak met koppels van twee personen. Communicatie en samenwerking is in dat geval nog relatief eenvoudig, vooral als het tweetallen betreft die elkaar al langer kennen en diverse situaties met elkaar meegemaakt hebben. Toch komt het regelmatig voor dat twee politie mensen, hoe goed zij ook samenwerken, niet in staat zijn een situatie onder controle te krijgen en assistentie van collega's nodig hebben. In het jaar 2000 was slechts in 4% van de gevallen een leidinggevende aanwezig. In Amsterdam was dit percentage voor de periode 2001-2005 gemiddeld iets hoger, namelijk 7% (Van Esveld 2005). In het overgrote deel van het gemelde geweldgebruik beslissen de betrokken politieambtenaren dus op eigen gezag.

Tabel 24.1. Aantal politieambtenaren ter plaatse tijdens het geweldsvoorval. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 303/12,4%.

Aantal politieambtenaren	Aantal geweldsvoorvallen	Percentage
1	240	11%
2	1001	46%
3	278	13%
4	270	13%
5	104	5%
6	84	4%
7	29	1%
8 t/m 60	133	7%
Totaal	2139	100%

Tabel 24.1 toont een overzicht van het aantal politie mensen dat bij geweldsituaties ter plaatse is gekomen. Uit deze tabel blijkt dat in Amsterdam-Amstelland, in meer dan de helft van het aantal geweldsituaties één of twee politieambtenaren aanwezig zijn. In situaties waarbij meer dan twee agenten aanwezig zijn komt het aantal van drie en vier het meeste voor. In meer dan een kwart van de geweldsituaties zijn drie of vier agenten ter plaatse.

De strafbare feiten die aanleiding zijn om assistentie in te roepen en waar relatief vaak drie of vier politieambtenaren aanwezig zijn (gemiddeld 26%), zijn veelal gerelateerd met de openbare orde, zoals vernieling en beschadiging (37%), wildplassen (34%) en strafrechtelijke ordeverstoring (31%).

Bij het type gevaarsituatie waarbij drie of vier agenten aanwezig zijn scoren bovengemiddeld (gemiddeld 26%): wederspanning door omstanders (33%), belediging en intimidatie (31%) en het aanhouden van een agressieve verstoorde (29%).

In geweldsvoorvallen waarbij er sprake is van een vuurwapendreiging zijn er relatief vaker drie tot vier en zelfs meer politieambtenaren ter plaatse. Verder is er geen enkele relatie tussen de soort dreiging richting de politie en het aantal politieambtenaren ter plaatse.

De inzet van de diensthond (33%) komt relatief vaak voor in situaties waarin drie of vier politieambtenaren ter plaatse zijn. Een waarschijnlijke verklaring hiervoor is de ondersteunende taakstelling van de hondengeleiders.

Uit tabel 24.2 blijkt dat de locatie waar geweld gebruikt wordt door drie of vier politieambtenaren in verhouding vaak kleine ruimten zijn, waardoor de coördinatie van het politieoptreden een belangrijke rol krijgt.

Tabel 24.2. Aantal politieambtenaren ter plaatse en de locatie van het geweldgebruik. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 366/15,0%.

Locatie	1-2	3-4	5 en meer	Totaal
Openbare weg	61%	24%	15%	1416
Woning	44%	31%	25%	179
Openbare gelegenheid / station	63%	23%	14%	134
Politiebureau	54%	34%	13%	110
Politiecellencomplex	45%	33%	22%	64
Horecagelegenheid	49%	30%	21%	63
Bedrijfsruimte	57%	25%	18%	51
Overige plaatsen	42%	36%	22%	36
Dienstvoertuig	52%	22%	26%	23
Totaal	58%	26%	17%	2076

24.4 Samenwerking tussen politiemensen

Om zicht te krijgen op de vraag wat de invloed is van samenwerking en coördinatie in gevaarsituaties is in mei 2005 een experiment uitgevoerd bij het Politie Trainingscentrum Overamstel (PTO) te Amsterdam. Aan dit centrum organiseert het bureau Integrale Beroepsvaardigheid Training (IBT) instructiedagen voor executief politiepersoneel van de politieregio Amsterdam-Amstelland.

De deelnemers aan deze trainingsdagen werden op basis van geslacht, aantal dienstjaren en specifieke ervaring bij de Mobiele Eenheid, aanhoudingseenheid of arrestatieteam, ingedeeld in gelijkwaardige groepen van vier personen. Deze groepen werden verdeeld in experimentele groepen waarbij een ervaren leider of coördinator werd aangewezen en controlegroepen zonder vooraf aangewezen leider of coördinator. Vervolgens kregen alle groepen eenzelfde casus aangeboden met één of twee verdachten. Het geweldgebruik van iedere groep werd hierbij vastgelegd. Daarnaast werd de inzet van de groepen beoordeeld door de IBT instructeurs.

De conclusie die uit het experiment kon worden getrokken, was dat een leider een positief effect had op het politieoptreden. De deelnemende politiemensen waardeerden vooral de sturing die zij kregen en de rust en het overzicht wat dit met zich mee bracht. Dit heeft in een enkel geval ook tot een lager niveau van geweldgebruik geleid dan bij de controlegroepen zonder leider in een gelijkwaardige situatie.

Het inzetten van een leider of coördinator alléén bleek echter geen garantie voor een goed gecoördineerd politieoptreden, ook andere factoren bleken een rol te spelen bij de sturing en beheersing van het geweldgebruik. Goede kennis van en vaardigheden in aanhoudingstechnieken en procedures bleek ook relevant, vooral bij het aanhouden van verdachten in complexe aanhoudingssituaties zoals in kleine ruimtes en voertuigen. In veel gevallen werd volgens de IBT-instructeurs te snel en niet planmatig opgetreden.

Verder bleek dat de communicatie met de verdachte weinig gestructureerd verliep en geen hoge prioriteit leek te hebben. Hierover werden nauwelijks afspraken gemaakt en wanneer dit vooraf wel gebeurde, werd er tijdens het experiment 'in het heetst van de strijd' regelmatig van afgeweken. Gevolg was dat politiemensen soms door elkaar schreeuwden en tegenstrijdige aanwijzingen of bevelen aan de verdachte gaven.

24.5 De rol van de meldkamer

De meldkamer is een ondersteunende dienst, zij stuurt de politie op straat naar locaties waar assistentie gewenst is. Vanuit de meldkamer wordt de eerste politieambtenaar ter plaatse aangewezen om het contact met de meldkamer te onderhouden. Dit betekent niet dat deze persoon ook de coördinator is van het politieoptreden ter plaatse. In situaties waarin meerdere politiemensen naar dezelfde locatie gestuurd worden, is er geen protocol of vaste afspraak, waarin is geregeld dat één van de aanwezigen de leiding op zich neemt en dus ook niet wie dat dan zou moeten doen. Wanneer een chef van dienst ter plaatse komt is wel formeel vastgelegd, dat deze verantwoordelijkheid draagt voor het optreden en ook voor de communicatie met de meldkamer. Volgens de medewerkers van de meldkamer is het tamelijk willekeurig wie ter plaatse coördineert voordat een chef van dienst aanwezig is. In sommige situaties blijkt van coördinatie nauwelijks sprake te zijn. Diverse politiemensen geven dan dezelfde informatie door aan de meldkamer of stellen de meldkamer dezelfde vragen. De centralist kan in deze gevallen wel invloed uitoefenen door zeer directief op te treden en als het ware op afstand de leiding over te nemen.

24.6 Enquête

Om meer inzicht te kunnen krijgen in de mening en de ervaringen van politiemensen is met behulp van een schriftelijke vragenlijst aan 1279 politiemensen de vraag gesteld: 'Heeft u een situatie meegemaakt waarin u met vier of meer politiemensen aanwezig was en waar geweld werd gebruikt (exclusief ME- en AE-optreden)? Het blijkt dat 905 politieambtenaren, variërend van surveillant tot en met commissaris, dit wel eens hebben meegemaakt. 75% van hen was van het mannelijk geslacht en 25% had een leidinggevende functie. Verder werden de volgende vragen gesteld (tabel 24.3).

Tabel 24.3. Vragen en antwoorden enquête met betrekking tot geweldsituaties waarbij meer dan vier politieambtenaren ter plaatse waren. Aantal respondenten: 1279.

	Nooit	Soms	Geregeld	Vaak	Altijd	Totaal
1. Was altijd een meerdere aanwezig?	10%	53%	8%	12%	16%	876
2. Miste U een meerdere?	47%	46%	5%	2%	0%	874
3. Was er altijd iemand die de leiding nam?	2%	23%	16%	32%	26%	873
4. Werde opgetreden volgens bepaald plan?	10%	48%	18%	17%	7%	872
5. Was altijd sprake van een goede samenwerking tussen collega's?	1%	26%	28%	33%	11%	877
6. Werde goed en duidelijk met de verdachte(n) gecommuniceerd?	3%	38%	27%	25%	7%	872
7. Had de mate van samenwerking tussen collega's invloed op het geweld van en tegen de politie?	3%	34%	24%	32%	8%	871

Het blijkt dat in de meeste gevallen waarin vier of meer politiemensen hebben opgetreden en waarbij geweld gebruikt werd, geen meerdere aanwezig was en dat deze ook niet of nauwelijks werd gemist. In veel gevallen nam iemand de leiding, doch werd niet volgens een (vooraf) bepaald plan opgetreden. De communicatie met de verdachte lijkt geen prioriteit te hebben. De geënquêteerden hebben geen eensluidende mening over de vraag of politiesamenwerking invloed heeft op geweldgebruik.

Over de mate van samenwerking is men niet uitgesproken positief, maar ook niet negatief. Opvallend is dat de leidinggevend en niet leidinggevend niet van mening verschillen over deze geweldsituaties waarbij meer dan drie politieambtenaren ter plaatse zijn.

24.7 Conclusies

De vraag of samenwerking en coördinatie tussen politiemensen invloed heeft op de aard en omvang van geweld door en tegen de politie is niet met zekerheid vast te stellen. Leiding nemen en het politieoptreden coördineren lijkt het geweldgebruik in een aantal situaties te verminderen, maar ook andere factoren spelen hierbij een rol.

Het nut van goede communicatie door de politie met de verdachte(n) wordt nog onvoldoende onderkend. Hierover worden vaak geen afspraken gemaakt en wanneer wel vooraf afspraken zijn gemaakt, wordt er 'in het heetst van de strijd' regelmatig van afgeweken. Gevolg is dat politiemensen soms door elkaar schreeuwen en tegenstrijdige aanwijzingen of bevelen aan de verdachte geven. Daarnaast is de vraag of een leider of coördinator van het politieoptreden zelf met de verdachte(n) moet communiceren of dat dit aan anderen overgelaten moet worden zodat de coördinator zich meer met het aansturen van zijn collega's kan bezighouden.

25 Leidinggeven in geweldsituaties

Jelmer Visser

25.1 Algemeen

Art. 5 van de Ambtsinstructie 1994 bepaalt dat de politieambtenaar die optreedt onder leiding van een ter plaatse aanwezige meerdere geen geweld mag gebruiken dan na uitdrukkelijke last van die meerdere, tenzij die meerdere vooraf anders heeft bepaald. De lastgeving dient uitdrukkelijk te geschieden, hetgeen betekent dat de politieambtenaar expliciet en duidelijk waarneembaar instructie moet krijgen. Tevens rust op de meerdere de plicht om voorafgaand te waarschuwen. Art. 17 lid 1 Ambtsinstructie 1994 bepaalt dat de politieambtenaar die in de uitvoering van zijn politietaktaak geweld heeft aangewend, dit onverwijld mondeling moet melden aan zijn meerdere. De nadere uitwerking van de Ambtsinstructie 1994 is vastgelegd in het interne dienstvoorschrift nr. 15.50.3. Dit dienstvoorschrift kent met betrekking tot de beoordeling en afdoening van de geweldsaanwendingen een centrale rol toe aan de wijkteam- of bureauchef respectievelijk de districtschef of dienstchef. Voor de advisering en registratie is daarnaast een centrale rol weggelegd voor de afdeling IBT. Alleen indien de geweldsaanwending lichamelijk letsel van meer dan geringe betekenis, dan wel de dood tot gevolg heeft gehad of als er met het vuurwapen is geschoten, is er een rol weggelegd voor de Officier van Justitie. Door het samenstel van bovenstaande bepalingen is op het terrein van het politieke geweldgebruik voor de leidinggevende dus een duidelijke rol weggelegd.

Uit literatuurstudie is gebleken dat in bestaand wetenschappelijk onderzoek naar politiegeweld niet of nauwelijks naar een verband wordt gezocht tussen (politie)leiderschap en de betekenis die zij heeft voor de wijze waarop politiemedewerkers omgaan met hun geweldsmonopolie (Visser 2006: 8). Melding en rapportage zijn onveranderd slecht georganiseerd. Beoordeling en evaluatie zijn stiefkinderen van intern beleid' (Timmer 2005: 507), terwijl ook de politiek-bestuurlijke verantwoording te wensen overlaat (Naeyé 2005: 517). Het ligt dus voor de hand te onderzoeken hoe leidinggevers de hantering van het geweldsmonopolie positief kunnen beïnvloeden.

25.2 Doelstelling en vraagstelling

Inzicht in de wijze waarop politieleiderschap van betekenis is voor het politieke geweldgebruik kan bijdragen aan beleidsontwikkeling gericht op minder of meer gepast politiegeweld in het verzorgingsgebied van regiopolitie Amsterdam-Amstelland. Dergelijk beleid kan ook bijdragen aan het maatschappelijk draagvlak voor het politieoptreden in het algemeen. Het doel is om in dit hoofdstuk tot concrete conclusies en aanbevelingen te komen. Deze doelstelling leidt tot de volgende centrale vraagstelling en deelvragen die alle betrekking hebben op de periode 2001-2005:

1. Wat is de betekenis van politieleiderschap voor de wijze waarop de executieve politieambtenaren van de regiopolitie Amsterdam-Amstelland van hun geweldsbevoegdheid gebruik hebben gemaakt?

2. Welke, op basis van de uit de literatuur geselecteerde leiderschapscompetenties, moeten politieleiders volgens uitvoerende politieambtenaren idealiter bezitten om de beheersing van gevaar en geweld te kunnen aansturen?
3. In welke mate bezitten de huidige leidinggevendenden binnen de regiopolitie Amsterdam-Amstelland volgens uitvoerende politieambtenaren de uit de literatuur geselecteerde leiderschapscompetenties?
4. Komen de aanwezige competenties overeen met de benodigde competenties om de praktijk van de beheersing van gevaar en geweld en de afwikkeling daarvan adequaat te kunnen aansturen?
5. Welke conclusies en aanbevelingen voor theorie en praktijk vloeien hieruit voort?

25.3 Onderzoeksopzet

Voor dit onderzoek is een grote variëteit aan bronnen geraadpleegd en is gebruikgemaakt van verschillende onderzoeksmethoden. Naast een gevarieerde literatuurstudie naar zowel politiegeweld als (politie)leiderschap is een dossieronderzoek uitgevoerd. Ook is een enquête uitgezet. Tot slot zijn in de maanden oktober en november 2005 11 politieambtenaren geïnterviewd, acht mannen en drie vrouwen. Zij werden bevraagd over geweldsituaties die zij tijdens hun werkzaamheden hadden meegemaakt en de plaats die hun leidinggevende daarin innam. Dit is gedaan met behulp van een halfgestructureerd interview.

De interviews zijn als volgt opgezet. De respondenten werden vragen voorgelegd, onderverdeeld in vier categorieën. Deze categorieën hadden betrekking op 1. leiderschap, 2. communicatie, 3. procedures & vaardigheden en 4. conditie. Ten slotte werd de geïnterviewde gevraagd naar zijn of haar succesfactoren, waardoor in potentiële gevaarsituaties de politieambtenaar toch geen geweld heeft hoeven gebruiken. In het algemene deel werd de respondent gevraagd zich een laatste geweldaanwending te herinneren, waarbij hij of zij met drie of meer collega's ter plaatse was geweest. Het aantal van drie of meer aanwezige politieambtenaren heeft betrekking op de facetten leiderschap en communicatie. In situaties waarbij minder dan drie politieambtenaren aanwezig zijn spelen deze een veel minder grote rol van betekenis. In het geval een respondent een dergelijke situatie nog nooit had meegemaakt werd gevraagd naar de laatste situatie waarbij geweld is gebruikt en kregen de aspecten met betrekking tot leiderschap en communicatie minder aandacht.

25.4 Leiderschapscompetenties

De respondenten geven aan dat leidinggevendenden weinig tot geen directe invloed hebben op hun geweldgebruik. Zij vinden dat zij op straat zelf een beoordeling moeten maken en ook zelf moeten beslissen of ze al dan niet geweld zullen gebruiken, een beslissing die veelal onder invloed van de hectiek van het moment wordt genomen. Wanneer de leidinggevende in het gesprek na het voorval aangeeft het niet eens te zijn met de genomen beslissing en zelf een andere keuze zou hebben gemaakt, heeft dit wel invloed op het toekomstige gedrag van de respondent. De leidinggevende heeft hierbij een duidelijke voorbeeldfunctie.

Uit de interviews blijkt verder dat het in de praktijk onduidelijk is of, zo ja wie en op basis waarvan iemand de coördinatie of leiding op zich neemt tijdens een gewelds-voorval. Wanneer meerdere agenten ter assistentie aanwezig zijn is ook niet in alle gevallen duidelijk wie het eerst ter plaatse was en dus als eerste zou moeten coördineren. Er lijken wel enige regels te zijn. Indien een inspecteur van dienst aanwezig is (herkenbaar aan zijn pet met gouden rand), neemt deze (meestal) de leiding en coördineert de situatie. Diverse opmerkingen werden in dit verband gemaakt.

'Wanneer meerdere collega's aanwezig zijn ga ik eerst informatie vragen en dan doe ik wat er gevraagd wordt. De chef komt altijd later. Voor zijn komst is het vaak niet duidelijk wat er moet gebeuren.'

'Dat er een inspecteur ter plaatse is, kan ik aan zijn pet zien, anders is het erg chaotisch en onduidelijk.'

'Meestal spreek ik iemand aan van wie ik denk dat die de leiding heeft.'

'Meestal is het hectisch en chaotisch. Misschien heeft ook niemand de leiding genomen, dat is ook niet altijd duidelijk.'

'Tenzij een hogere in rang de leiding opeist, neem ik zelf de leiding.'

'Als ik het gevoel heb dat het niet goed gaat neem ik het over.'

'Over de juiste capaciteit beschikken, is belangrijker dan de rang.'

'Een hoofdagent nam de leiding, ik miste geen meerdere, daar kun je niet altijd op wachten.'

'Hogere in rang zijn niet automatisch leidinggevend, omdat die het nog steeds niet snappen.'

In het geval er geen formeel leidinggevende aanwezig is, bestaan er allerlei ongeschreven regels. Deze zijn overigens niet bij iedereen bekend en worden zeker niet door alle politieambtenaren gebruikt. In veel situaties, ook bij aanwezigheid van een formeel meerdere, geldt dat het niet altijd duidelijk is wie de leiding heeft. De volgende uitspraak van een respondent is illustratief: 'Ik verwacht dat een chef initiatief neemt, echter ook niet altijd. Ook kan iemand, wanneer het noodzakelijk is, het initiatief nemen om iets anders te doen.' Uit de interviews blijkt dat plaatselijke bekendheid, informele positie en het vermogen beslissingen te durven nemen van invloed is op wie de leiding in een geweldsituatie op zich neemt. Diverse opmerkingen werden in dit verband gemaakt.

'Wanneer assistentie verleend wordt aan een ander wijkteam, wordt de coördinatie overgelaten aan collega's van dat betreffende wijkteam.'

'De collega bij mij in de auto nam de leiding, hij kende de locatie.'

'De collega's kennen elkaar, rollen zijn informeel al verdeeld.'

'Ik nam de leiding, het was mijn melding.'

'Soms neemt iemand de leiding die de grootste mond heeft en bluft.'

De respondenten geven voorbeelden waaruit blijkt dat een leider of coördinator bij geweldsvoorvallen meerwaarde heeft voor het politieoptreden. Kwaliteiten als rust, overzicht, communicatie en initiatief met ruimte voor overleg zijn genoemd.

'De inspecteur van dienst kwam ter plaatse, dit had voor mij grote meerwaarde. Ik had net geschoten. De IP kende ik en hij nam alles over en coördineerde de actie.'

'De leider bracht rust. Direct delegeren, let op je eigen veiligheid. Posities innemen en vesten aandoen.'

'Bij 'bevriezingssituaties' is leiding heel belangrijk.'

De meerwaarde van leidinggeven is kennelijk aanzienlijk, want de geïnterviewden gaven aan dat leidinggeven ook door de aanwezige politieambtenaren wordt geaccepteerd wanneer men van mening is dat de betrokkene niet de meest capabele persoon is of wanneer men het niet eens is met diens beslissing.

De formeel leidinggevende heeft een eveneens belangrijke functie in de afhandeling en nazorg van een geweldsvoorval. De geïnterviewden geven aan dat zij van de chef verwachten dat deze luistert, zich in de situatie in kan leven en zo veel mogelijk (positieve) feedback geeft. Ook het gezamenlijk anticiperen op eventuele rechtspositionele gevolgen is van betekenis voor de politieambtenaar.

Daarnaast lijkt de aanwezigheid van de leidinggevende voor een aantal politieambtenaren een zéér belangrijke rol te spelen bij het psychisch verwerken van het geweldsvoorval. Ook de aanwezigheid van de leidinggevende over een langere periode is hierbij essentieel.

Drie van de elf geïnterviewden hebben als gevolg van een geweldsvoorval psychische klachten gekregen en hebben enige tijd hun werkzaamheden niet kunnen uitvoeren. Zij gaven aan dat direct na een geweldsvoorval veel gesprekken met hen zijn gevoerd en dat hen veel aandacht was gegeven. De psychische problemen ontstonden echter pas na enige tijd. In één geval pas na een half jaar. Zij vertelden dat zij sterk de behoefte hadden gehad om in de periode ruim na het voorval met de chef hierover te kunnen praten. Een respondent verwoordde het als volgt:

'Aandacht na geweldsituaties is er wel maar alleen kort na het incident. Ik vind het prettig om ook na verloop van tijd aandacht te krijgen. Bij collega's merk ik dat het ook pas na enige tijd weer naar boven komt en zij pas later uitvallen.'

Het lijkt aannemelijk dat dit soort persoonlijke aandacht een positieve bijdrage kan leveren aan het verminderen van het ziekteverzuim (zie hoofdstuk 14.7).

Voor zover onder bepaalde omstandigheden geweldgebruik dat wordt aangewend onder leiding van een meerdere, een succesvollere afloop kent dan het aanwenden van geweld zonder leidinggevende, ligt de vraag voor de hand of de leidinggevers binnen de regiopolitie Amsterdam-Amstelland over voldoende competenties beschikken om een positieve invloed te hebben op de wijze waarop politieambtenaren

gebruikmaken van hun geweldsbevoegdheid. Visser (2006) concludeert dat politieleiders het meest effectief van betekenis kunnen zijn voor de wijze waarop politieambtenaren hun geweldsmonopolie hanteren, indien zij vertrouwen uitstralen, beschikken over inlevingsvermogen, integer zijn en feedback geven op geweldsvoorvallen met oprechte aandacht voor de betrokken politieambtenaar. Uit de interviews is naar voren gekomen dat oprechte aandacht na verloop van tijd uitval van collega's zou kunnen voorkomen. De leiderschapscompetenties integer zijn, feedback geven en inlevingsvermogen maken geen deel uit van de recente opvatting over effectief leiderschap, ook niet van de zogenaamde inspirerende leiderschapstijl die als meest effectieve vorm van leiderschap voor de politie wordt beschouwd (Van der Ploeg, 2002; Shamir, 1991 en Bass: 1985).

In het kader van het vragenlijst onderzoek is aan de respondenten de vraag voorgelegd in welke mate de huidige leidinggevendenden binnen de regiopolitie Amsterdam-Amstelland de uit de literatuur geselecteerde leiderschapscompetenties bezitten. Het blijkt dat de zes leiderschapscompetenties: respectabel zijn, vertrouwen uitstralen,

Tabel 25.1. Competenties van leidinggevendenden die van betekenis zijn voor de uitoefening van de geweldsbevoegdheid. Aantal respondenten: 1279. Periode: 2001-2005.

Is deze competentie van betekenis voor uw geweldgebruik?	Leiderschapscompetenties	Is deze competentie duidelijk aanwezig bij uw direct leidinggevende?
32% (1)	Inlevingsvermogen	54% (8)
28% (2)	Integer zijn	64% (3)
25% (3)	Feedback geven	34% (19)
25% (4)	Oprechte aandacht hebben	49% (12)
23% (5)	Vertrouwen uitstralen	68% (2)
17% (6)	Evalueren	45% (13)
17% (7)	Consequent zijn	31% (21)
15% (8)	Proces bewaken	42% (18)
15% (9)	Aanspreken op gedrag	54% (9)
13% (10)	Goede sfeer creëren	50% (10)
12% (11)	Communicatief vaardig zijn	57% (6)
11% (12)	Voorbeeld gedrag vertonen	38% (17)
10% (13)	Kritisch denken stimuleren	44% (14)
9% (14)	Motiveren	32% (20)
7% (15)	Visie hebben	49% (11)
7% (16)	Doelen stellen	54% (7)
4% (17)	Respectabel zijn	69% (1)
3% (18)	Moedig zijn	43% (15)
3% (19)	Maatschappelijk georiënteerd zijn	62% (4)
2% (20)	Inspirerend zijn	41% (16)
2% (21)	Charismatisch zijn	60% (5)

integer zijn, maatschappelijk georiënteerd zijn, charismatisch en communicatief vaardig zijn, voldoende aanwezig zijn bij de huidige leidinggevende van de regiopolitie Amsterdam-Amstelland (Visser 2006: 75).

Aan de respondenten is ook gevraagd welke op basis van de uit de literatuur geselecteerde leiderschapscompetenties politieleiders volgens hen idealiter moeten bezitten om de beheersing van gevaar en geweld te kunnen aansturen. Volgens de respondenten is het inlevingsvermogen van hun leidinggevende daarvoor het meest van betekenis. Daarna wordt het integer zijn van de meerdere genoemd. De derde leiderschapscompetentie die van betekenis is voor het geweldgebruik is het geven van feedback. Vervolgens zijn de leiderschapscompetenties oprechte aandacht hebben en vertrouwen uitstralen van betekenis voor de wijze waarop politieambtenaren hun geweldsmonopolie hanteren. Zoals uit tabel 25.1 blijkt, schieten de huidige leidinggevers te kort als het gaat om het geven van feedback op geweldsaanwendingen. Deze competentie wordt pas als 19e van de 21 competenties gescoord. Ook daar waar het gaat om het geven van oprechte aandacht aan een politieambtenaar na afloop van een geweldsvoorval schieten de huidige directleidinggevende tekort.

25.5 Communicatie

De respondenten zijn tevreden over de wijze waarop zij door de meldkamer worden geïnformeerd. Men is van mening dat de medewerkers van de meldkamer duidelijk, consequent en professioneel te werk gaan. De respondenten gaan ervan uit dat direct alle bij de meldkamer beschikbare informatie gegeven wordt en dat het vragen om aanvullende informatie daardoor niet nodig is. Aanvullende informatie wordt via het eigen districtskanaal gevraagd. De collega's van het eigen bureau hebben een betere plaatselijke bekendheid en kunnen specifieke informatie aanleveren die verband houdt met de melding.

Het communiceren over twee kanalen blijkt in de praktijk nog al eens tot verwarring te leiden. In hectische situaties, per definitie situaties waar politiecollega's met geweld worden geconfronteerd en om assistentie vragen, kan het voorkomen dat over beide kanalen tegelijkertijd wordt gecommuniceerd en informatie gegeven wordt. Dit komt de kwaliteit van de communicatie dan niet ten goede. Bovendien zijn in een aantal situaties politieambtenaren alleen via het districtskanaal bereikbaar en niet direct via het algemene kanaal dat in verbinding staat met de meldkamer in het hoofdbureau. Dit komt bijvoorbeeld voor bij surveillances te voet of met de fiets waarbij collega's (vooral in de binnenstad) slechts op het districtskanaal afstemmen. Hierdoor kan informatie verloren gaan of vervormd worden. Dit heeft consequenties voor de benadering van een eventuele gevaarstelling.

Over de kwaliteit van communiceren tussen de politieambtenaren onderling is men over het algemeen niet erg positief. Enkele opmerkingen die in dit verband werden gemaakt.

'De communicatie tussen de collega's verliep moeizaam. Er werd door de verdachten die gepepperd waren enorm geschreeuwd, daardoor konden wij elkaar ook niet verstaan.'
'Communicatie is afhankelijk van de mensen die aanwezig zijn, niet iedereen accepteert opmerkingen van collega's.'
'Tijdens een achtervolging was er geen communicatie tussen de voertuigen.'
'Men was het niet met elkaar eens, één collega wilde tot actie overgaan, de ander wilde wachten.'

Zowel uit de enquête als uit onderzoek (Van Esveld, 2005) komt naar voren dat de communicatie met de verdachte geen hoge prioriteit heeft. Toch is het om meerdere redenen interessant hier aandacht aan te besteden. In de eerste plaats moet het voor een verdachte zo snel mogelijk duidelijk zijn dat hij of zij met de politie van doen heeft. Wanneer de politie in uniform optreedt, zal dit in veel gevallen direct opvallen. Vervolgens is het van belang dat de verdachten duidelijk te horen krijgen wat van ze verwacht wordt. Politieambtenaren willen in aanhoudingssituaties bijvoorbeeld graag de handen van de verdachten zien om eventueel (vuur)wapengebruik in een vroeg stadium te kunnen onderkennen. Er zijn ook gevallen denkbaar waar politieambtenaren fysiek contact maken met verdachte burgers, zonder aan te geven wat ze willen of van plan zijn. Wanneer meerdere politieambtenaren dit gelijktijdig doen zonder voldoende met elkaar én met de verdachte te communiceren kunnen verwarrende situaties ontstaan.

Ten slotte is het in situaties waarin een politieambtenaar de leiding of coördinatie van het politieoptreden heeft ook de vraag wie het beste met de verdachte kan communiceren. Uit de interviews komt naar voren dat er geen procedures zijn voor het communiceren met de verdachte. Een aantal malen wordt ook aangegeven dat er, als gevolg van de hectische situatie, geen tijd was om de verdachte aan te spreken. Een politieambtenaar meldde dat wanneer er omstanders zijn die al dan niet bij de verdachte horen, de communicatietaken dan verdeeld worden. Eén politieambtenaar spreekt de verdachte aan, terwijl diens koppelmaat zijn aandacht richt op de omstanders.

Op de vraag of er over de wijze van communiceren, zowel tussen politieambtenaren, met hun leidinggevende als tussen de politie en de verdachte, vooraf afspraken worden gemaakt, werd wisselend, doch over het algemeen ontkennend geantwoord. Het lijkt van het initiatief van de individuele politieambtenaar af te hangen of dit wel of niet gebeurt.

Zowel de betrokken politieambtenaren als de (verdachte) burgers zijn gebaat bij een duidelijke communicatie. Daarvoor bestaan binnen de politie kennelijk geen vaste afspraken of procedures.

25.6 Procedures en vaardigheden

Politieambtenaren die ervaring hebben met een vechtsport, zijn beter in staat de aangereikte IBT- technieken en vaardigheden op te pakken en in de praktijk te brengen. Zij kennen de technieken al of maken zich deze sneller eigen. 'Ik breng de verdachte altijd naar de grond. Door mijn judoachtergrond gaat dit vanzelf. Van de IBT-technieken gebruik ik vooral de techniek van het boeien.' Agenten zonder verdedigings- of vechtsportachtergrond krijgen te weinig training om zich deze technieken voldoende eigen te maken. Deze groep gaat uit van impulsief handelen en maakt vooral gebruik van brute kracht om een verdachte naar de grond te werken en vervolgens te boeien. 'Klemmen en dergelijke doe ik in elk geval niet. Normaal pak ik iemand vast en duw hem tegen een muur of naar de grond. Ik weet ook niet precies hoe ik het doe.' En: 'Vooral de boeitechnieken zijn goed, de rest is flauwekul.'

Met betrekking tot het optreden met een koppelmaat is tijdens de IBT-dagen de zogenaamde V-vorm aangeleerd. Deze procedure wordt in de praktijk veelvuldig toegepast, ook indien met vier collega's wordt opgetreden. 'De V-vorm ging automatisch, dit vonden we achteraf ook een geweldige ervaring.' Uit de interviews kwam het beeld naar voren dat bij de benadering van een gevaarsituatie vooraf niet of nauwelijks wordt overlegd over een te volgen strategie. Een enkel voorbeeld.

'Op straat doet iedereen maar wat en is er meestal geen plan. Als we de gelegenheid hebben en de tijd nemen om vooraf een plan te maken gaat het vaak goed. Als we vooraf geen afspraken maken is het vaak een chaos.'

'Veel collega's hebben in geweldsituaties geen overzicht, ze zitten met zes man boven op een verdachte en werken elkaar tegen. 1 wil hem in de auto zetten, 2 wil hem juist op de grond houden enz. Het werkt vooral als je tijd hebt om vooraf te overleggen en een plan van aanpak te maken. Onderling (vooraf) communiceren is erg belangrijk.'

Ook in geweldsituaties waarbij vier of meer agenten aanwezig zijn, worden geen vaste procedures gebruikt. Nagenoeg alle respondenten zeggen hieraan wel behoefte te hebben. In het bijzonder zijn dat vaardigheden en procedures in kleine ruimtes, tijdens het optreden ingeval van huiselijk geweld of voor het aanhouden van 'verstoorden'.

25.7 Invloed van conditie

Negen van de tien geïnterviewden vinden het belangrijk om als politieambtenaar over een goede fysieke conditie te beschikken. Conditie is één breed begrip en beslaat verschillende factoren zoals uithoudingsvermogen, kracht, snelheid, lenigheid en behendigheid. Aan de respondenten werd gevraagd welke factoren zij het meest belangrijk vinden voor de uitoefening van het politiewerk.

Explosiviteit in de vorm van sprinten om een verdachte snel in te kunnen halen bij een achtervolging wordt door vier van de tien als belangrijkste onderdeel van conditie genoemd. Drie vinden uithoudingsvermogen belangrijk om een verdachte op afstand te kunnen blijven volgen en zo diens positie door te geven.

Het merendeel van de geïnterviewden vindt dat hij of zij conditioneel voldoende presteert om zo goed mogelijk met geweldsituaties om te gaan, dat wil zeggen zo min mogelijk geweld hoeft te gebruiken. Iets meer dan de helft heeft ooit aan een conditietest meegedaan. Dit betrof in alle gevallen een functionele test, bijvoorbeeld in het kader van training en opleiding voor de Mobiele Eenheid.

25.8 Succesfactoren

Ten slotte is de respondenten gevraagd naar de succesfactoren die geleid hebben tot het uitblijven van geweld in een potentiële gevaarsituatie. Uit de conclusies van het onderzoek 'Niet zonder slag of stoot' (Naeyé, 2005) blijkt dat in Nederland slechts in circa 1 op de 100 aanhoudingen geweld door de politie wordt gebruikt. Bij de overige 99 aanhoudingen zullen er ongetwijfeld situaties zijn geweest met een potentieel gevaarsrisico maar blijft politiegeweld achterwege. De vraag wat in deze gevallen de doorslag gaf waarom het doel van het optreden zonder geweldgebruik kon worden bereikt, is natuurlijk een intrigerende vraag.

Op deze vragen werd zeer divers geantwoord. De volgende succesfactoren werd door de geïnterviewden genoemd.

Het is opmerkelijk dat de geïnterviewden duidelijke communicatie met de (verdachte) burger als belangrijke succesfactor noemen terwijl uit ander onderzoek (Van Esveld, 2005) en uit de enquête in dit onderzoek blijkt dat het belang van communiceren met de verdachte niet-voldoende wordt ingezien.

Communiceer duidelijk:

'Het eerste contact met de (verdachte) burger is belangrijk. Correctheid, eerlijkheid en congruentie spelen daarbij een rol.'

'Je kunt met praten veel bereiken, vooral als je dit doet op het niveau van degene tegen wie je spreekt.'

'Duidelijke communicatie met de verdachte, duidelijk aangeven wat de bedoeling is. Geweldsituaties die ik heb gehad, kwamen ook omdat ik te lang heb gewacht met geweld en te onduidelijk ben geweest.'

'Blijven communiceren met de verdachte en toch alert blijven. Eerlijk blijven en je aanpassen aan de persoon met wie je te maken hebt, ook al blijf je zelf de baas.'

'Voornamelijk praten en rust uitstralen. Laat je niet verleiden om mee te gaan in de spiraal van boos worden, je moet netjes blijven, beleefd blijven, niet jij en je, maar U en respect.'

'Praten en tijd nemen zijn belangrijk. Er zijn maar heel weinig situaties waar je geen tijd kunt nemen.'

Zorg voor een verrassingseffect:

'Toneelspelen of iets onverwacht doen.'

'Als diender jankend op de bar gaan zitten.'

'Een beetje toneelspelen hoort erbij.'

'Iets doen wat mensen niet verwachten, bijvoorbeeld een hand geven en direct een opbrenggreep toepassen.'

Zorg voor overmacht:

‘Overmacht aan politiepersoneel werkt altijd.’

‘In Noord duurt het lang voordat er assistentie is. In sommige situaties hebben we dingen door de vingers gezien omdat het risico te groot was en assistentie te lang op zich zou laten wachten. In de binnenstad zou me dit minder snel overkomen omdat assistentie hier sneller aanwezig is.’

‘Niet de held uithangen, een wapenstok pakken lokt geweld uit.’

‘De groepsbinding, het werken in vaste teams is naar mijn mening zeer belangrijk. Nu werk ik steeds met nieuwe mensen en je kent elkaar niet uit praktijksituaties. Zelfs gesprekken kunnen bijdragen aan de groepsbinding.’

25.9 Conclusie

Het blijkt dat in de meeste gevallen waarbij vier of meer politiemensen hebben opgetreden en waarbij geweld gebruikt werd, geen meerdere aanwezig is en dat deze ook niet of nauwelijks wordt gemist (zie hoofdstuk 24.6). Ook geven de geïnterviewden politieambtenaren in eerste instantie aan dat zij zelf bepalen wanneer zij geweld aanwenden en met welk middel zij dit doen. Dat neemt niet weg dat er goede gronden zijn om leiderschap, communicatie, procedures en vaardigheden en een goede fysieke conditie een belangrijke rol toe te kennen voor een beheerste toepassing van het politieële geweldgebruik. Duidelijkheid met betrekking tot de vraag wie de leiding heeft kan, evenals duidelijke communicatie met de (verdachte) burger, er aan bijdragen het werk van politieambtenaren veiliger te maken.

Indien leidinggevend en meer invloed willen uitoefenen op de wijze waarop politieambtenaren gebruikmaken van hun geweldsmonopolie, dienen zij meer dan nu het geval is feedback te geven aan en oprechte aandacht hebben voor politieambtenaren die betrokken zijn geweest bij een geweldsvoorval.

25.10 Aanbeveling

IBT-leiderschapsprogramma. Het huidige IBT-programma is voor leidinggevend en niet anders dan voor uitvoerende politiemedewerkers. Aanbevolen wordt een IBT-leiderschapsprogramma te ontwikkelen waarin de verantwoordelijkheden van politieleiders in relatie tot gevaar en geweld behandeld worden en waarbij het ontwikkelen van leiderschapscompetenties die van betekenis zijn voor politiegeweld een centrale plaats innemen.

Communicatie en coördinatie. Het ontbreken van standaardprocedures voor veelvoorkomende situaties maakt het risico in gevaarsituaties groter dan gewenst. Daarom wordt aanbevolen binnen het reguliere IBT-programma meer aandacht te besteden aan communicatie en coördinatie (taakverdeling) bij het optreden in gevaarsituaties, en met name in de gevallen waarin meer dan twee politieambtenaren ter plaatse zijn.

26 Training en toetsing van gevaarsbeheersing

Elzemarie Witzier

26.1 Algemeen

Art. 4 van de Ambtsinstructie 1994, waarin is vastgelegd dat de politieambtenaar uitsluitend van zijn geweldsmiddelen gebruik mag maken wanneer hij daarin is geoefend, is een kernbepaling. De in 1995 ingevoerde *Regeling training en toetsing vuurwapengebruik politie* (RTTVP) was de eerste regeling die aan het uitgangspunt 'geoefendheid gaat boven bevoegdheid' concreet vorm gaf. Mede naar aanleiding van het onderzoek *Onder schot* (Timmer, Naeyé en Van der Steeg 1996) en het onderzoek door de Inspectie voor de politie naar de geoefendheid van de Nederlandse politie (Inspectie politie 1998a en 1998b) heeft de politie een trainings- en toetsingsprogramma ontwikkeld waarin de schietvaardigheid niet langer als een op zichzelf staand aspect werd gezien, maar als een onderdeel van een bredere voortgezette opleiding waarin ook andere beroepsvaardigheden als benaderingstechniek, gebruik van andere geweldsmiddelen en theoretische kennis worden getraind (Lucardie 1998a: 17). Daarmee werd de basis gelegd voor de ontwikkeling van de Integrale Beroepsvaardigheden Training (IBT), met als spil de IBT-docent. De politie heeft daarnaast de laatste jaren aanzienlijk geïnvesteerd in nieuwe trainingscentra.

De RTTVP-1995 werd in 2001 vervangen door de *Regeling toetsing geweldsbeheersing politie* (Stcrt. 2001, 247). De Regeling toetsing geweldsbeheersing politie (RTGP) is functiespecifiek en houdt dus rekening met de gedifferentieerde bewapening en uitrusting van politieambtenaren. De regeling legt niet alleen het aantal te behalen toetsen vast, maar ook het minimaal aantal uren training dat iedere politieambtenaar per jaar moet volgen.

26.2 De Integrale Beroepsvaardigheden Training

Het uitgangspunt van de IBT is dat de verantwoordelijkheid om over voldoende bewegingseigenschappen (uithoudingsvermogen, kracht, lenigheid, snelheid en coördinatie) te beschikken bij de politieambtenaar zelf ligt, terwijl de verantwoordelijkheid voor het op peil houden van bewegingvaardigheden (opbreng- en controletechnieken, wapenstok, boeien, fouilleren, hindernisbaan en procedures) bij de werkgever ligt (Kroonstuiver, 1999: 28-32).

Op IBT-dagen worden sinds de invoering van de RTGP de kennis, de aanhoudings- en zelfverdedigingsvaardigheden en uiteraard ook de schietvaardigheden geoefend en getoetst. De verschillende toetsen die een politieambtenaar moet behalen om gecertificeerd te zijn en met zijn geweldsmiddelen te mogen werken, worden ook op IBT-dagen afgenomen.

De korpsbeheerder moet de gelegenheid bieden trainingen te volgen die toegepast zijn op de af te leggen toetsen. Art. 3 RTGP schrijft voor dat de korpsbeheerder de politieambtenaar in de gelegenheid stelt ten minste 32 uur per jaar IBT te volgen. De politieambtenaar is op zijn beurt verplicht ter voorbereiding op de toetsing aan ten minste 32 uur training deel te nemen. Sinds 1 januari 2004 kan de korpsbeheer-

der differentiëren in opleidingstijd en inhoud om zodoende op de meest effectieve manier de werknemers in staat te stellen aan het vereiste niveau te voldoen.

Er zijn geen landelijke richtlijnen voor het niveau van de trainingen. De toetsen vormen de norm. Er vindt echter wel afstemming plaats tussen de korpsen in het land. Dit gebeurt middels het Landelijk- en Regionaal IBT-overleg. Echter ieder korps bepaalt zelf de inhoud en het programma van de trainingen.

De toetsen worden ontwikkeld door het Centraal Examenbureau Politie (CEP). Het CEP stelt de toetsen na ontwikkeling ter beschikking aan de korpsen die verplicht zijn van deze toetsen gebruik te maken. De toetsen moeten voldoen aan de competentie-gerichte eindtermen van de initiële opleidingen (medewerker basispolitiezorg, tactisch management en operationeel leidinggevende, alsook politie surveillant (toelichting RTGP), dan wel postinitiële opleidingen (optreden lid Mobiele Eenheid of lid Arrestatieteam).

26.3 Toetsing

De doelstelling van de RTGP is te komen tot een landelijk minimum aan competenties met betrekking tot het hanteren van geweld bij alle medewerkers die met geweldsmiddelen zijn uitgerust. De RTGP voorziet erin dat een politieambtenaar alleen bevoegd is tot het dragen en gebruikmaken van zijn geweldsmiddelen, indien hij of zij binnen de gestelde termijn aan de voorgeschreven toetsen heeft voldaan. Er zijn sinds 1 januari 2002 drie toetsen (art. 2 RTGP).

Dit betreft allereerst de *Toets Schietvaardigheid*, die één keer per kalenderhalfjaar behaald dient te worden om in het volgend kalenderhalfjaar bevoegd te zijn tot het dragen en gebruikmaken van het dienstvuurwapen.

Ten tweede is dit de *Toets Geweldsbeheersing*, die eveneens één keer per kalenderjaar behaald dient te worden om bevoegd te zijn tot het dragen en gebruiken van elk soort geweldsmiddel. In deze toets staat de kennis op het gebied van geweldsbeheersing centraal. Stond in eerste instantie met name kennis van de Ambtsinstructie centraal (Moerkamp 2000), nu ziet men een verschuiving naar meer inzichtvragen. Het is niet de bedoeling politieambtenaren te vragen naar de inhoud van bepaalde wetsartikelen. Het doel van de toets is te meten of een politieambtenaar competent genoeg is om in de praktijk met de theorie om te gaan. De toets bestaat uit twintig praktijkgerichte multiple-choicevragen die betrekking hebben op het inzicht van de politieambtenaar. Voor dit inzicht wordt de nodige kennis verondersteld met betrekking tot de Politiewet, 1993, de Ambtsinstructie 1994, Bewapeningsregeling politie, Uitrustingsregeling politie 1994 en het Wetboek van Strafrecht.

Vanaf 1 januari 2003 is er een derde toets bijgekomen, namelijk de *Toets Aanhoudings- en zelfverdedigingsvaardigheden*. Deze toets dient ook eenmaal per jaar behaald te worden om bevoegd te zijn tot het dragen van een geweldsmiddel. Vanaf 2004 maakt het gebruik van pepperspray ook deel uit van aanhoudings- en zelfverdedigingsvaardigheden (Adang en Mensink 2003: 10).

Heeft een politieambtenaar een postinitiële opleiding gevolgd dan dient men de kennis en vaardigheden toegespitst op de rechtsens aan die specialisten toegekende

geweldsmiddelen, te beheersen. Zijn er geen toetsen voor dit niveau gemaakt, dan dient men de toetsen op het niveau van de initiële opleidingen af te leggen.

Voor alledrie de toetsen geldt dat veranderingen in de competentiegerichte eindtermen van deze opleidingen, die leiden tot het gebruik van andere toetsen of toetsnormen, direct worden doorgevoerd in de toetsen die door de korpsen dienen te worden afgenomen. Op die manier blijven de actuele eisen van bekwaamheid identiek voor alle politieambtenaren in een vergelijkbare functie ongeacht wanneer men de opleiding heeft afgerond.

Art. 3 RTGP bepaalt verder dat de toetsen worden afgenomen door een door de korpsbeheerder daartoe aangewezen toetser. Ingevolge art. 4 RTGP dient de toetser, wanneer een politieambtenaar één van de drie toetsen niet voor het eind van het kalender(half)jaar behaald heeft, hiervan onverwijld mededeling te doen aan de korpsbeheerder. Art. 5 RTGP bepaalt dat de korpsbeheerder verantwoordelijk is voor de registratie van de deelname en resultaten van de bovenstaande toetsen. Tevens is in art. 5 RTGP te vinden wat het Regionaal College jaarlijks dient te publiceren met betrekking tot deze resultaten in het regionale jaarverslag en beleidsplan.

26.4 Innemen van de geweldsmiddelen

De korpsbeheerder is verplicht de geweldsmiddelen in te nemen wanneer de politieambtenaar niet voldoende geoefend is. Hij is dan immers niet langer bevoegd om van het geweldsmiddel gebruik te maken (art. 4 Ambtsinstructie 1994). Dat geval doet zich allereerst voor wanneer een politieambtenaar de Toets Schietvaardigheid niet haalt. Hij moet dan aan het eind van dat kalender(half)jaar zijn vuurwapen inleveren. Wanneer hij tevens zakt voor de Toets Geweldsbeheersing en/of de Toets Aanhoudings- en zelfverdedigingsvaardigheden, dan zal hij al zijn geweldsmiddelen moeten inleveren op 31 december van het betreffende jaar. De korpsbeheerder is verantwoordelijk voor de inname van de betreffende geweldsmiddelen (art. 2 lid 5 RTGP). Men kan pas weer over de geweldsmiddelen beschikken als alsnog aan de toetsvereisten is voldaan (Stcrt 2001: 247 en Inspectie Openbare Orde en Veiligheid 2003: 8). Wanneer een politieambtenaar alsnog de toetsen met goed resultaat aflegt, wordt hij geacht geoefend en bevoegd te zijn voor de resterende duur van het lopende kalender(half)jaar.

In het kader van dit onderzoek is niet nagegaan in hoeverre de regio Amsterdam-Amstelland zich op dit punt aan de voorgeschreven regeling van de RTGP houdt. Landelijk onderzoek heeft uitgewezen dat het uitgangspunt in de afspraken met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties dat 90% van het wapendragende personeel moet voldoen aan de toetsvereisten, niet overal wordt gerealiseerd.

Volgens het rapport *Schietvaardigheid, geweldsbeheersing en wapenbeheer* van de Inspectie Openbare Orde en Veiligheid (OOV), dat op 27 mei 2004 naar de Tweede Kamer werd gestuurd, was op 1 januari 2004 gemiddeld 85% van de groep toetsplichtige politieambtenaren gecertificeerd om de lichtere geweldsmiddelen te dragen. Deze politieambtenaren hadden met succes beide vereiste toetsen Geweldsbeheersing en Aanhoudings- en Zelfverdedigingsvaardigheden afgelegd. Dit percentage gecertificeerden lag 5% lager dan het streefniveau uit het Landelijk Kader (prestatiecontracten). Van de bovengenoemde 85% gecertificeerde medewerkers was de meerderheid

ook uitgerust met het dienstpistool. Om dit wapen te mogen dragen bovenop de lichtere gewelddsmiddelen diende men naast de genoemde toetsen Gewelddbeheersing en Aanhoudings- en Zelfverdedigingsvaardigheden ook geslaagd te zijn voor de Toets Schietvaardigheid. Van de groep politieambtenaren die bevoegd was om lichte gewelddsmiddelen te dragen was 96% gecertificeerd om op 1 januari 2004 ook het vuurwapen te dragen. Zij konden dus volledig bewapend in de dienst worden ingezet.

Uit het Inspectie OVV-onderzoek blijkt ook dat de registratie van de inname van gewelddsmiddelen bij niet-gecertificeerd personeel weliswaar enige verbeteringen vertoont ten opzichte van de voorafgaande twee jaren, maar dat het landelijke gemiddelde resultaat van ongeveer 25%-30% ingenomen gewelddsmiddelen bij niet-gecertificeerd personeel, onverminderd onder de maat blijft. Uit de rapportage van de Inspectie OOV blijkt dat dit niet alleen een administratieve lacune betreft, maar in veel gevallen ook de realiteit weerspiegelt. De hardnekkigheid van deze situatie baart de minister van BZK zorgen: 'Ik zal dan ook bij alle korpsen waar geen sprake is van een 100%-inname, aandringen op concrete acties die hieraan een einde maken' (Tweede Kamer 2003-2004, 29 628, nr. 2, p. 3-4). De aanbeveling van de inspectie om flexibele peildata in te voeren ter vermindering van schaarste in de toetscapaciteit vlak voor de peildatum, werd door de minister niet overgenomen. Onder meer omdat dit niets zou veranderen aan de gebrekkige administratie en het onvoldoende toezicht van het management.

26.5 Suggesties om de IBT-training te verbeteren

Met behulp van een enquête (zie hoofdstuk 3.3) is aan 1279 politieambtenaren gevraagd of zij suggesties hebben om de IBT-training te verbeteren. In totaal 556 politieambtenaren (43%) hebben in de enquête aangegeven één of meer suggesties om de IBT-training te verbeteren.

Verhogen van de trainingsfrequentie

De frequentie van de trainingen verhogen is de meest genoemde suggestie (389 respondenten). Deze politieambtenaren geven aan dat twee tot vier keer trainen in een jaar veel te weinig is. Zij zouden vaker willen trainen en sommige geven daarbij aan dat zij vaker maar dan wel korter willen trainen.

'Veel vaker trainen. De vier uurtjes AZV die je per jaar krijgt, stelt echt niets voor, de politie is heel slecht getraind.'

'Meer trainen, niet te veel evalueren (ouwehoeren over wat er is gebeurd).'

'IBT-training dient er alleen maar om te laten zien dat we er wat aandoen. Iedere beoefenaar van vecht/verdedigingssport lacht zich rot om het feit dat wij twee tot vier keer per jaar trainen.'

Zij vinden het belangrijk dat zij meer routine krijgen in het toepassen van de aangeleerde vaardigheden, hetgeen bereikt kan worden door frequentere herhaling. Daarbij worden onder meer genoemd: de aanhouding- en zelfverdedigingvaardigheden (51x) en de fysiek (conditie)training (37x), schietoefeningen (23x), vechtsporten trai-

nen (21x), communicatieve en sociale vaardigheden (16x) en theorie geweldsbevoegdheid (7x). Verder noemen sommige politieambtenaren nog de behoefte aan het trainen van autoprocedures, aanhoudingsprocedures met de fiets, aanhouden van verdachte(n) in grote groepen en hulpverlening (EHBO).

Meer praktijkgericht

Veel politieambtenaren (294) geven aan dat de trainingen meer op de praktijk gericht moeten zijn. De trainingen worden door hen ervaren als te statisch en te weinig gebaseerd op gevallen uit de praktijk, terwijl de aangeleerde technieken en opbrenggrepen zouden ook te weinig aansluiten op de praktijk. De oefeningen moeten kortom dynamischer zijn.

Aanhoudingen moeten meer geoefend worden met verdachten die zich verzetten. Ik denk dat 80% van alle geweld te voorkomen is door de juiste aanpak. Dus minimaal één dag per jaar crisisinterventie met acteurs.'

De schietoefeningen moet meer onder stress staan ('adrenaline opwekken en ademhaling versnellen') om bij de politieambtenaren het realisme te verhogen ('felle lichteffecten, harde geluiden, bewegende doelen en oefeningen in het donker'). Daarnaast geven enkele politieambtenaren (15) aan dat er behoefte is aan een differentiatie in casusmateriaal voor de verschillende dienstonderdelen en functies waarin politieambtenaren werkzaam zijn. Zo is er onder andere vraag naar specifieke IBT-training voor motorrijders, buurtregisseurs, solosurveillance en rechercheurs.

'Wellicht kan er een onderdeel voor de recherche praktijk ingevoerd worden. De meeste situaties die nu bij trainingen worden aangereikt, sluiten meer aan bij de algemene surveillancedienst.'
'Recherche mensen samen laten trainen, hun werkzaamheden betrekken bij de oefeningen.'

Aansluitend bij de laatste uitspraak is er ook vraag van politieambtenaren naar het trainen met collega's waarmee dagelijks wordt gewerkt. Dit geeft meer vertrouwen en routine in toekomstige gevaarsituaties. Daarbij werd er door verschillende politieambtenaren gesuggereerd om de trainingen op het bureau te geven, in de eigen werkomgeving.

Dienstsport

Er is ook een aantal politieambtenaren (76) die aangeeft dat er meer (verplicht) gesport moet worden en dat dit gefaciliteerd zou moeten worden door het korps, bijvoorbeeld door de dienstsport weer in te voeren of door gratis in diensttijd enkele uren per week te sporten. Daarbij geven politieambtenaren ook aan dat IBT wel wat leuker wordt door samen te sporten.

‘Dienstsport weer instellen om ook nog de beschikking te kunnen hebben over een sociaal leven. Ik bedoel als je alles in je vrije tijd moet doen, sporten etc., blijft er weinig vrije tijd over om bij te ‘tanken’ en echt vrij te zijn zonder verplichtingen.’

‘Meer samen diverse sporten beoefenen zoals boksen, aikido, basketbal. Daarmee IBT leuker maken zodat het groepsgevoel versterkt en de trainingen niet meer zo irriterend werken.’

Examens

Tot slot zijn er ook nog enkele politieambtenaren (36) die uiteenlopende kritiek hebben op de examens. De één vindt het te makkelijk waardoor collega's het niet serieus nemen, de ander vindt het zenuwslopend en ergert zich aan de te strenge regels.

‘Realistische examens afnemen, dus mensen serieus nemen en er geen toneelstukje van maken.’

‘Proberen de druk wat te verminderen. Ik vind het altijd zenuwslopende dagen.’

26.6 Conclusie

Gezien het maatschappelijk belang van een zorgvuldig en terughoudend gebruik van het politieke geweldsmonopolie, is het geen discussiepunt dat politieambtenaren adequaat getraind moeten worden voor het optreden in gevaarsituaties. Op dit punt worden in Nederland aan politieambtenaren hoge eisen gesteld. De geweldsbevoegdheid is afhankelijk gesteld van de eis dat de geoefendheid jaarlijks moet zijn gebleken uit voorgeschreven toetsresultaten. Wanneer politieambtenaren een onvoldoende scoren voor hun toets, dienen zij hun geweldsmiddelen in te leveren. Daarmee is de weg afgesloten voor politieambtenaren om zich, ingeval van disproportioneel geweldgebruik, te beroepen op ongeoeffendheid. Daar staat de verantwoordelijkheid van de korpsbeheerder tegenover om ervoor te zorgen dat politieambtenaren deelnemen aan een training die de politieambtenaar voldoende voorbereidt op het behalen van de voorgeschreven toetsresultaten.

Uit de enquêteresultaten blijkt dat het executieve personeel van de regiopolitie Amsterdam-Amstelland vindt dat de kwaliteit van IBT nog kan worden verbeterd. De suggesties die worden gedaan betreffen met name de (a) verhoging van de trainingsfrequentie van de verschillende IBT-onderdelen, (b) vergroting van de praktijkgerichtheid en het trainen onder realistische omstandigheden en (c) meer differentiatie naar het soort dienstonderdelen en functies waarin politieambtenaren werkzaam zijn.

Deze suggesties sluiten aan bij de opvatting dat politieambtenaren in de Integrale Beroepsvaardigheden Training behoren te worden geconfronteerd met realistische gevaarsituaties (Adang en Timmer 2002: 35). Uit Duits onderzoek is daarnaast naar voren gekomen dat politieambtenaren meer van elkaars fouten moeten kunnen leren teneinde professioneler te leren omgaan met de onvoorspelbaarheid van situaties en de beheersing van gevaar (Ohlemacher e.a. 2003: 200). Op dit punt liggen er voor het korps Amsterdam-Amstelland nog genoeg uitdagingen.

27 Hulpverlening met geweld

Johan van Heuveln

27.1 Algemeen

Geweldsaanwendingen van de politieambtenaren in de basispolitiezorg hebben niet enkel betrekking op verdachte personen. Vanaf begin november 2003 was er sprake van een plotselinge stijging in het aantal geweldsmeldingen van het wijkteam Oud-West waarbij het doel van het geweld telkens hetzelfde was: fysiek geweld van vijf politieambtenaren door middel van ME-schilden met het doel om te assisteren in de Spoedeisende Psychiatische Onderzoeksruimte (hierna: SPOR) om een persoon te cederen. De SPOR is een ruimte waar personen met psychiatrische problemen in korte tijd onderzocht kunnen worden. De ruimte is in november 2003 begonnen en leunt op de samenwerking tussen Spoedeisende Psychiatrie, de GGD en de politie. Tijdens dit geweldgebruik werd een vaste procedure gebruikt (zie hoofdstuk 27.4).

Een persoon met psychiatrische problemen wil zich niet altijd laten helpen, terwijl hij een groot gevaar voor zichzelf of voor anderen kan vormen. Opname in een psychiatrisch ziekenhuis kan onder omstandigheden noodzakelijk zijn. In de SPOR wordt een persoon onderzocht door psychiaters. Zij beslissen of de persoon verplichte opvang moet krijgen of dat de persoon weer naar huis mag met een afspraak met een psychiater op de volgende dag. Het kan alleen zo zijn dat de persoon zo erg in de war is, dat de SPOR de persoon niet aankan en dat onderzoek onmogelijk is. Dan wordt de politie erbij gehaald zodat de persoon gecedeerd kan worden, zodat de persoon rustig wordt. Dit gaat niet altijd zonder geweld.

27.2 Probleemstelling

De politie gebruikt bij een SPOR-procedure in beginsel geweld tegen een persoon die (nog) geen strafbaar feit heeft gepleegd. De vraag is of de politie in dit soort gevallen bevoegd is om geweld aan te wenden? Op deze vraag wordt in dit hoofdstuk nader ingegaan. Daarbij wordt uitleg geven over de handelswijze van de SPOR. In de hierna volgende beschrijving zal degene tegen wie het geweld werd aangewend, patiënt worden genoemd. Daarmee wordt onderstreept dat er in het SPOR-werk sprake is van een hulpbehoevende personen.

27.3 Spoedeisende Psychiatische Onderzoeksruimte

Het gebouw van de SPOR is gelegen aan de Tweede Constantijn Huygensstraat tussen het psychiatrisch ziekenhuis en het politiebureau van Oud-West. De afstand tussen de kleedruimte in het bureau en de cellen van de SPOR bedraagt maar een kleine 200 meter waardoor zowel de medewerkers van het psychiatrisch ziekenhuis als de nodige politieambtenaren snel aanwezig kunnen.

Het gebouw bevat vier cellen die zo zijn uitgerust dat de patiënt zichzelf niet kan verwonden. De muren van de cellen zijn van binnen bekleed met zacht materiaal. In de cel bevindt zich een matras, een zachte vierkante stoel en een schoolbord en krijgt waarmee de patiënt zich kan vermaken. De patiënten kunnen via een camera geobser-

veerd worden. Het gebouw wordt geleid vanuit het psychiatrisch ziekenhuis. De politie wordt alleen ingeschakeld wanneer het personeel van de SPOR patiënten vanwege hun gedrag niet meer aankan.

Een patiënt komt bij de SPOR terecht wanneer er door familie, vrienden of burens aangegeven wordt dat de patiënt hulp nodig heeft. Het kan zijn dat de patiënt in de stad rondloopt of dat hij thuis is. De politie zal dan vaak poolshoogte gaan nemen. Blijkt deze persoon mentale problemen te hebben en geen strafbaar feit te hebben gepleegd, dan wordt er iemand van de GGD opgeroepen die de situatie inschat. Samen met deze persoon wordt er besloten of de patiënt naar de SPOR wordt overgebracht. Daar probeert het personeel van de SPOR binnen zes uur te beslissen wat er met de persoon moet gebeuren. De beslissing kan luiden dat de persoon weer de SPOR kan verlaten. Dan krijgt de persoon gezien de omstandigheden een tramkaartje of een taxi-rit naar huis. Het is niet de bedoeling dat de persoon in de omgeving blijft rondhangen en geen idee heeft waar hij heen kan. Het kan ook voorkomen dat het personeel van de SPOR van mening is dat de patiënt onder behandeling gesteld moet worden. Dit kan onder dwang gebeuren. De patiënt wordt dan binnen een zo korte mogelijke tijd opgehaald door een ambulance om naar een psychiatrisch ziekenhuis gebracht te worden. Heeft het personeel problemen met het benaderen van de persoon, dan kan in de zware gevallen de hulp van de politie van het wijkteam Oud-West worden ingeroepen. Het wijkteam stuurt meestal twee agenten naar de SPOR toe om polshoogte te nemen. Het is voorgekomen dat de aanwezigheid van deze twee agenten alleen voldoende is om de patiënt te overtuigen om zonder geweld mee te werken.

27.4 Werkwijze

Indien de patiënt duidelijk niet voor rede vatbaar is, wordt er een team van vijf agenten samengesteld. In het geval dat er niet genoeg agenten aanwezig zijn op het bureau van Oud-West wordt er aan de wijkteams Houtmankade en Admiraal de Ruyterweg assistentie gevraagd om te voorkomen dat de normale werkzaamheden van het wijkteams tot stilstand komt. Als de groep is samengesteld, dan kleden zij zich om in beschermde kleding. Deze uitrusting bestaat uit een ME-helm, een overall, een slagvest en werkhandschoenen. Tevens gaan er twee ME-schilden mee. De uitrusting is nodig omdat de patiënten kunnen bijten en spugen. Ook gooien ze vaak met voorwerpen, zoals bekertjes water, ontlasting et cetera. Alle andere bewapening wordt afgedaan en indien nodig in een kluisje bewaard. Deze kluisjes zijn zowel op het bureau als op de SPOR aanwezig.

Voordat de groep de cel ingaat worden de taken verdeeld. Twee agenten krijgen de schilden en gaan als eerste naar binnen. Dan wordt er niet meer op de patiënt ingeparaat. Als men binnenstapt, begint men meteen met de schildenprocedure. De dreiging van vijf agenten in ME-uitrusting in de kleine ruimte kan voor de patiënt reeds voldoende zijn om zich niet te verzetten. Tijdens de actie duldt de politie geen interventie van een medewerker van de SPOR, hoe goed deze hulp ook bedoeld kan zijn.

De patiënt wordt met de twee schilden in een hoek van de cel vastgezet. Twee andere agenten pakken de benen van de patiënt en trekken hem of haar zo naar de grond. De laatste persoon is de leidinggevende en geeft aanwijzingen. Als de patiënt

op de grond ligt, dan worden de schilden weggelegd en probeert men de patiënt op de buik te krijgen. Om de patiënt volledig onder controle te krijgen wordt de patiënt aan de ledematen vastgepakt. Dit komt er in de praktijk op neer dat elke agent, behalve de leidinggevende, een arm of been vast heeft. Dan kan de broek van de patiënt omlaag worden getrokken waarop een arts veilig de ruimte kan betreden om de patiënt een cederende injectie te geven. De patiënt zal in het algemeen genoeg toegediend krijgen om rustig te worden zodat hij of zij zonder problemen vervoerd kan worden.

De procedure is tot zover altijd succesvol geweest. Er is nog nooit enig letsel vastgesteld bij een patiënt of een agent. De schildenprocedure wordt door de patiënt wel als fysiek en mentaal ingrijpend ervaren en wordt dus alleen ingezet als het noodzakelijk is. De schildenprocedure is het laatste middel wat wordt aangewend.

Agenten, die tijdens trainingen als patiënt hebben gefungeerd, geven aan dat de procedure wel degelijk indruk op hen heeft gemaakt. Er is een geval bekend van een twee meter hoge freefighter die zich opgaf op het moment dat hij de politie in zijn cel zag stappen. Hoewel de procedure erg beangstigend ervaren wordt, is er nog nooit een klacht geweest van een patiënt over de inzet van de procedure.

Elke politieambtenaar van de wijkteams Oud-West, Houtmankade en Admiraal de Ruyterweg is opgeleid in de procedure. Ten eerste is de procedure een standaard politieprocedure, die om de zoveel tijd op het IBT wordt geleerd. Ten tweede is voor de zekerheid voor de start van de SPOR elke agent van de desbetreffende wijkteams een training en een lezing verzorgd. De lezing ging voornamelijk over de psychiatrische zorg van de patiënten.

Aspiranten die in opleiding zijn worden in principe niet ingezet tijdens de procedure. Maar Oud-West is een klein bureau en heeft niet altijd voldoende agenten in dienst. Dan kan het een enkele keer voorkomen dat een aspirant wordt ingezet onder de voorwaarde dat de aspirant de procedure getraind heeft tijdens een dag op het IBT.

Gezien de capaciteitsnood bij het IBT is het voor de agenten van de desbetreffende wijkteams niet mogelijk om tijdens de IBT-dagen elke keer de procedure weer eens door te nemen. Men dient het normale traject op een IBT-dag te volgen. Tijdens een trainingsdag is er altijd nauwelijks tijd om dit traject af te handelen dat de schildenprocedure niet regelmatig geoefend kan worden.

De politie houdt zelf bij hoe vaak zij naar de SPOR gaan. Dit gebeurt om de werkdruk van de SPOR-procedure te overzien. Als een patiënt gecedeerd dient te worden dan mist het bureau tijdelijk vijf politieambtenaren. Als we de jaren 2004 met 2005 vergelijken dan zien we dat het aantal inzetten in die periode zo ongeveer is gehalveerd. De medewerkers van de SPOR zijn meer ervaren geraakt in het inschatten van de situatie, waardoor de politie alleen nog maar bij de allernoodzakelijkste gevallen ingezet hoeft te worden. Door de beschikbaarheid van de SPOR hoeft de politie geen psychiatrische patiënten meer in een politiecel in te sluiten.

De SPOR zal van een tijdelijk gebouw naar een permanent gebouw verhuizen. Er wordt daartoe een nieuw gebouw neergezet op een plaats waardoor de korte afstand tussen het politiebureau en de SPOR komt te vervallen. Als er nu assistentie nodig is zal de politie in de ME-uitrusting over straat moeten lopen hetgeen als niet-wenselijk

wordt gezien omdat het niet de bedoeling kan zijn dat de buurtbewoners zich zorgen gaan maken omdat er telkens een groep ME'ers komt langsgelopen. Een oplossing voor het probleem heeft zich nog niet aangediend.

Door het succes van de SPOR is er eenzelfde constructie bedacht met betrekking tot alcoholgebruikers. Door de samenwerking van het politiebureau Surinameplein en opvangcentrum Jellinek is er op basis van een soortgelijk principe een opvang voor alcoholisten ontwikkeld en opgestart.

27.5 Hulpverlening en het gebruik van geweld

Naast de handhaving van de rechtsorde heeft de politie tot taak om hulp te verlenen aan hulpbehoevenden. Dit vloeit voort uit art. 2 Politiewet 1993. Dit artikel biedt evenwel onvoldoende grondslag voor een bevoegdheid om geweld te gebruiken tijdens hulpverlening. Het gebruik van geweld is een inbreuk op de lichamelijke integriteit van een persoon. Dit is een grondrecht op grond van art. 11 Gw. Elke persoon heeft het recht op onaantastbaarheid van zijn lichaam. Dit recht mag alleen op grond van een specifieke wettelijke bepaling beperkt worden. Art. 2 van de Politiewet 1993 is wat dit betreft niet specifiek genoeg (Naeyé 2005: 42). Art. 20 lid 4 van de Wet bijzondere opnemering in psychiatrische ziekenhuizen (Hierna Bopz) geeft wel een specifiek grondslag voor zover het de bevoegdheid tot inbewaringstelling betreft. Volgens dit artikel kan de burgemeester de tenuitvoerlegging van beschikking tot de inbewaringstelling op dragen aan politieambtenaren die zich daarbij kunnen voorzien van de bijstand van één of meer personen met kennis van de zorg voor personen die gestoord zijn in hun geestvermogens. De bevoegde ambtenaren kunnen daartoe elke plaats betreden waar de op te nemen persoon zich bevindt, voor zover dat redelijkerwijs voor de vervulling van hun taak nodig is. Bij de tenuitvoerlegging van de inbewaringstelling zijn de betrokken politieambtenaren werkzaam in de rechtmatige uitoefening van hun bediening. Op grond van art. 8 lid 1 Politiewet 1993 zijn zij dan bevoegd om geweld te gebruiken als het doel van het optreden niet op een andere wijze kan worden bereikt (zie hoofdstuk 2.4).

Toch past hier een kanttekening. Alvorens de burgemeester een machtiging kan afgeven, is een procedure nodig waarbij de situatie van de patiënt onderzocht wordt of hij of zij voldoet aan de voorwaarden van art. 20 Bopz. Na het voltooien van het onderzoek wordt op basis van de informatie door de burgemeester over de inbewaringstelling beslist. Het politieke geweldgebruik in het kader van de inbewaringstelling kan plaatsvinden op twee verschillende momenten. Wanneer de persoon vervoerd wordt naar een psychiatrisch ziekenhuis na het verkrijgen van de machtiging tot inbewaringstelling is art. 20 lid 4 Bopz van toepassing en zijn de politieambtenaren bevoegd om geweld te gebruiken.

Het kan ook voorkomen dat de politie ingeroepen wordt op het moment dat er nog onderzoek uitgevoerd dient te worden. Op het moment waarop de patiënt voor onderzoek uit de SPOR-ruimte gehaald wordt, is de machtiging nog niet aangevraagd. Hierdoor is art. 20 lid 4 Bopz niet van toepassing op het geweldgebruik door de politieambtenaren tijdens de SPOR-procedure.

In de literatuur wordt in dat geval wel de redenering verdedigd dat de politie, wanneer er nog geen beschikking tot inbewaringstelling is afgegeven, maar dat de inbewaringstelling toch nodig wordt geacht, zich kan beroepen op noodtoestand (Schalken 1990). De noodtoestand ontstaat wanneer een situatie optreden vereist dat geen wettelijke grondslag heeft. In casus kan er strijd worden aangenomen tussen de verplichting van iedere politieambtenaar om hulp te verlenen aan hen die dat behoeven en de plicht om op te treden met inachtneming van de geldende rechtsregels. Een beroep op een noodtoestand kan dan gerechtvaardigd zijn, mits de vereiste proportionaliteit en de subsidiariteit in acht wordt genomen de hulpverlenende handeling voldoende effectief is om het beoogde doel te kunnen bereiken. De SPOR-procedure voldoet aan de doelmatigheidseis. Het doel is de patiënt hulp te verlenen door rustgevendende medicijnen toe te dienen. De procedure heeft zijn effectiviteit bewezen. Juist door het optreden met een kleine overmacht aan politieambtenaren kan de beoogde proportionaliteit worden bereikt. Ten eerste wordt, voordat de procedure gestart is, met minder ingrijpende handelingen gepoogd de patiënt tot rust te brengen. Ten tweede betreft het geweld zich enkel tot duw- en trekwerk. Er wordt niet geslagen en geschopt. De patiënt wordt enkel vastgehouden en door de overmacht van politiepersoneel kan dat worden gerealiseerd met het minste geweldgebruik.

Er kan twijfel bestaan over de subsidiariteit. Is het namelijk wel noodzakelijk om de patiënt op het bepaalde moment te cederen? Is het cederen met geweld wel noodzakelijk? Kan er niet gewacht worden totdat de patiënt vanzelf rustig wordt? Het is in het belang van de patiënt om zo snel mogelijk onderzocht te worden zodat de beste hulp geboden kan worden. Wachten kan bij elke patiënt anders uitpakken. Dit is per geval verschillend.

27.6 Conclusie

De vraag of de politie in het geval van een SPOR-procedure bevoegd is om, in afwachting van een inbewaringstelling (IBS), geweld te gebruiken, werpt twijfels op. Vaststaat dat er geen afzonderlijke wettelijke bepaling voor dit soort optreden bestaat en dat art. 2 Politiewet 1993 onvoldoende grondslag biedt (Naeyé 2005: 42). En het is maar de vraag of een beroep op noodtoestand dat kan compenseren. Het feit dat in rechte deze zwakke grondslag tot nu toe niet is betwist, doet aan deze vaststelling niets af.

27.7 Aanbeveling

Het verdient aanbeveling dat de wetgever een expliciete wettelijke grondslag in het leven roept voor het met geweld optreden tegen personen met psychiatrische problemen.

Deel 6 Besluit

28 Methodologische nabeschuiving

Jan Naeyé

28.1 Algemeen

Vormt het onderzoeksmateriaal een betrouwbare afspiegeling van het politieke geweldgebruik zoals zich dat in de periode 2001-2005 echt heeft afgespeeld. Is er eerlijk gemeld? Zijn de geweldsmeldingen adequaat geadministreerd? Is er sprake geweest van onderrapportage? Het antwoord op deze vragen is van evident belang om de onderzoeksresultaten te kunnen generaliseren.

Met betrekking tot het geweldgebruik in het kader van de Mobiele Eenheid kon geen betrouwbare onderzoeksgegevens worden verzameld. ME-optreden vindt plaats in gesloten verband onder leiding van een meerdere. Geweldgebruik vindt dan plaats uitsluitend in opdracht van die meerdere. Van dit geweldgebruik worden zelden door individuele politieambtenaren afzonderlijke geweldsmeldingen opgemaakt, terwijl de verslagen van de ME-commandanten meestal zo algemeen zijn dat op basis daarvan het geweldgebruik niet op dezelfde wijze kan worden beschreven en geanalyseerd als in deze studie voor de basispolitiezorg en de Aanhoudings- en Ondersteuningseenheid is gedaan. Mede omdat geweldgebruik in ME-verband specifiek optreden betreft, is het geweldgebruik van de Mobiele Eenheid in deze studie daarom buiten beschouwing gelaten.

Conclusie: De algemene verslaglegging van het optreden van de Mobiele Eenheid is niet ingericht voor het verantwoorden van geweldgebruik. Nadere beschrijving en analyse van dit soort geweldgebruik vraagt om specifiek onderzoek.

Terugblikkend, kan over de methodologische aspecten van het onderzoek het volgende worden opgemerkt.

28.2 Onderzoeksopzet

In hoofdstuk 3.2 is uiteengezet dat het onderzoek niet alleen gebaseerd is geweest op de geweldsmeldingen in de periode 2001-2005 maar ook op het zoeken naar gedocumenteerd geweldgebruik in diverse andere administratieve bronnen van het korps. Deze intensieve zoektocht heeft geleid tot een databestand met gegevens over zowel het feitelijke geweldgebruik, de beoordeling en afdoening daarvan als over letsel, ziekteverzuim, nazorg en schadevergoeding. De aldus verzamelde geweldsaanwendingen zijn aangevuld met de gegevens die werden aangetroffen in de administratie van het arrondissementsparket, de Rijksrecherche, de Commissie voor de Politieklachten en de Nationale ombudsman. Het databestand is vervolgens gecontroleerd op basis van systematische bevraging van X-Pol.

Deze arbeidsintensieve aanpak heeft uiteindelijk geresulteerd in een gedetailleerd databestand (500 variabelen) met gegevens over het geweldgebruik van 4086 politieambtenaren in de periode 2001-2005. Vervolgens is de database verrijkt met gegevens uit de Gemeentelijke Basis Administratie (vaststelling etnische herkomst van aangehouden verdachten) en met postcodes ten behoeve van de plaatsbepaling van het geweldsvoorval.

De wijze van materiaalverzameling is effectief gebleken. Van bijvoorbeeld het geweldgebruik in 2005 zijn door deze aanpak 40% meer geweldsaanwendingen teruggevonden dan wanneer het onderzoek zich beperkt zou hebben tot enkel de officiële geweldsmeldingen. Dit gegeven toont ook aan dat het geweldgebruik ook op een andere wijze 'op papier' kan worden verantwoord. Veelvuldig is er een beschrijving van het geweldgebruik teruggevonden in de diverse soorten op ambtseed opgemaakte processen-verbaal.

Dat deze aanpak succesvol kon worden afgerond, is mede te danken aan het feit dat de onderzoekers eerder ervaring hadden opgedaan in soortgelijk onderzoek en zeer bedreven waren in het bevragen en doorzoeken van de diverse informatiesystemen en archieven.

Conclusie: Door in een groot aantal administratieve bronnen, zowel binnen als buiten het regiokorps, te zoeken naar geweldgebruik en de gevonden gegevens via het stamnummer van de betrokken politieambtenaren aan elkaar te relateren, is de kans zo klein mogelijk gemaakt dat geweldgebruik, dat op enige manier werd gedocumenteerd, over het hoofd is gezien.

Het zou echter van zelfoverschatting getuigen om op grond van deze grondige aanpak aan te nemen dat het politieke geweldgebruik in Amsterdam-Amstelland in de jaren 2001-2005 volledig in kaart is gebracht. Met name ten aanzien van de minder ingrijpende vormen van fysiek geweldgebruik, waarbij geen letsel aan de orde was, is het waarschijnlijk dat een gedeelte daarvan in geen van de genoemde bronnen kon worden getraceerd (Naeyé 2005: 455).

28.3 De geweldsdefinitie

Op diverse plaatsen in deze studie is aan de orde gekomen dat de omschrijving van het begrip 'geweld' in de Ambtsinstructie 1994 aan de individuele politieambtenaar een ruime beoordelingsmarge laat voor de vraag of een bepaalde gedraging als geweldgebruik moet worden gemeld. Eerder werd aangenomen dat onduidelijkheid in de wettelijke terminologie ertoe kan leiden dat in gelijke gevallen het geweldgebruik in sommige politieregio's vaker wordt gemeld dan in andere regio's (Naeyé 2005: 457). Deze veronderstelling betreft de inschatting of in het concrete geval een bepaalde gedraging als geweldgebruik moet worden gemeld. Dit staat in principe los van de meldingsbereidheid en meldingsdiscipline van de betrokken politieambtenaren.

Uit de onderzoeksgegevens komt naar voren dat in circa 15% van de gevallen het geweldgebruik bestond uit het enkel dreigen met geweld. Het lijkt waarschijnlijk dat het dreigen minder vaak wordt gemeld dan het feitelijk aanwenden van geweld. Doordat dreigen met geweld in de Ambtsinstructie 1994 wel als een vorm van meldingsplichtig geweldgebruik is gedefinieerd, is de geweldsdefinitie bovendien losgeweekt van het concrete fysiek contact tussen politieambtenaar en burger. Daarbij valt niet uit te sluiten dat er ook invloed uitgaat van de 'sleur van alledag.' Een beetje duwen en trekken bij de aanhouding van verdachte personen hoort nu eenmaal bij het werk. Ook al omdat dreiging vatbaar is voor subjectieve beleving, kan worden vastgesteld dat de meldingsplicht tamelijk vaag is vorm gegeven.

Conclusie: Door de vaagheid van de geweldsdefinitie is het mogelijk dat de ene politieambtenaar zijn fysieke geweldgebruik wel aan zijn meerdere meldt in een situatie waarin de andere politieambtenaar dat voor dezelfde gedraging niet zou doen.

28.4 Dark number?

Om antwoord te kunnen geven op vragen die zich niet laten beantwoorden op basis van het databestand, is er aansluitend een schriftelijk enquête afgenomen onder 1279 executieve politieambtenaren. De enquêteresultaten en het databestand zijn aan elkaar gerelateerd op basis van het stamnummer van de betrokken politieambtenaren. Om meer zicht te krijgen op de volledigheid van het databestand en de omvang van het eventuele *dark number*, zijn daarom de volgende controleonderzoeken uitgevoerd.

1. Allereerst zijn alle dossiers met betrekking tot aanhoudingen ter zake wederspannigheid in 2005 die aanwezig waren in het bedrijfsprocessensysteem X-Pol geanalyseerd op mogelijk geweldgebruik. De vooronderstelling was dat in dit soort zaken de verdachte zich tegen zijn aanhouding verzet met een dwangmatige kracht die in beginsel meer is dan van geringe betekenis. De betrokken politieambtenaar zal in zo'n geval dus minstens soortgelijk tegengeweld moeten uitoefenen om de verdachte te dwingen mee te gaan naar het politiebureau. Uit dit dossieronderzoek kon in 171 gevallen worden vastgesteld dat er fysiek geweld was gebruikt in de zin van duwen en trekken. Daarvan werden er 37 gevallen teruggevonden in het databestand en 75 gevallen in het proces-verbaal van aanhouding. Het geweldgebruik in de resterende 59 wederspannigheidszaken (35%) was dus alleen terug te vinden in X-Pol.
2. Daarnaast is in de enquête aan de politieambtenaren een aantal casusbeschrijvingen voorgelegd met de vraag 'geef aan of er sprake is van geweld dat u aan uw meerdere zou melden'. Het ging daarbij onder meer om het toepassen van een nekklem, het naar de grond brengen van de verdachte, het ter hand nemen en weer bergen van het dienstpistool, het kantelen van de handboei om een pijn prikkel te veroorzaken, een klap met de vlakke hand tegen het gezicht van een wildplasser die de politieambtenaar in zijn gezicht spuugt. Deze voorbeelden betreffen situaties uit de dagelijkse politiepraktijk en zijn uitgezocht omdat het geweldgebruik zonder twijfel onder de meldingsplicht valt. Zoals vermeld in hoofdstuk 7.2 kwam uit de enquête naar voren dat gemiddeld circa 30% van de respondenten aangaf dat zij het geweldgebruik in de gegeven voorbeelden niet zouden melden. Dat zou zowel kunnen duiden op een onvoldoende meldingsbereidheid als op onvoldoende duidelijkheid met betrekking tot de vraag welk soort geweldgebruik onder de meldingsplicht valt.
3. Ten slotte is in diezelfde enquête aan de respondenten gevraagd een schatting van hun geweldgebruik in de periode 2001-2004 te geven. Vooropgesteld moet worden dat, achteraf gezien, de vraagstelling niet de schoonheidsprijs verdient omdat de periode van vier jaar te lang is en de resultaten dientengevolge beïnvloed kunnen zijn door de beperkingen van het menselijk geheugen. De opgegeven schattingen zijn vervolgens gerelateerd aan het geweldgebruik in die periode zoals dat was

vastgelegd in de onderzoeksdatabase. Uit de vergelijking van die gegevens blijkt dat het ter hand nemen van het vuurwapen 'uit voorzorg' heel weinig en het wapenstokgebruik weinig zou zijn gemeld. De melding van fysiek geweldgebruik is wat beter, maar laat te wensen over. Daarentegen wordt het spuiten met pepper spray meestal gemeld. Dreigen met het dienstpistool wordt nagenoeg eveneens altijd gemeld. Het afvuren van het dienstpistool wordt altijd gemeld.

Conclusie: Het is aannemelijk dat het onderzoek met betrekking tot het fysieke geweldgebruik en het gebruik van de korte en lange wapenstok geen 'harde' cijfers heeft opgeleverd en dat er op dit punt sprake is van onderrapportage. Het is eveneens aannemelijk dat de niet gerapporteerde gevallen veelal geweldgebruik zal betreffen van weinig ingrijpende aard. Dat geweldsvoorvallen met letsel onbekend zijn gebleven, is onwaarschijnlijk.

28.5 Blind spots?

De vraag in hoeverre de betrokken politieambtenaren het politieke geweldgebruik in de geweldsmeldingen eerlijk hebben opgegeven en verwoord, laat zich op basis van het onderzoeksmateriaal amper beantwoorden. De geweldsmeldingen bevatten immers geen verklaringen van de betrokken burgers, noch stukken die gebaseerd zijn op hoor en wederhoor. Alleen voor de meer ernstige zaken, waarin de beschrijving en analyse werden gebaseerd op een klachtonderzoek of een BIO- of Rijksrechercheonderzoek, kon achtergrondinformatie worden geraadpleegd. Deze dossiers gaven geen aanleiding voor de veronderstelling dat de politie de verplichting om geweldgebruik te melden systematisch heeft veronachtzaamd of bepaald geweldgebruik welbewust buiten de beoordeling van de bevoegde autoriteiten heeft willen houden. Het geweldgebruik opzettelijk niet vermelden of het weglaten van onderdelen van het geweldgebruik waardoor een valse verklaring onder ede kan ontstaan, wordt overigens in de praktijk als niet-integer gedrag niet geaccepteerd. Plichtsverzuim en meened worden disciplinair respectievelijk strafrechtelijk aangepakt (Naeyé 2005: 493).

Conclusie: De geweldsmeldingen zijn als zodanig niet geschikt om vast te stellen of er eerlijk is gemeld. Dat neemt niet weg dat het onderzoeksmateriaal over het algemeen een eerlijke indruk maakte, ook door de geweldsincidenten waarin de rapporteur melding maakte van geweldgebruik dat niet door de beugel kon.

Potentieel gevaarlijke en riskante situaties die dankzij de sociale en operationele vaardigheden van de betrokken politieambtenaren *zonder geweldgebruik* tot een succesvol einde zijn gebracht, zijn in dit onderzoek vanzelfsprekend buiten zicht gebleven. Omdat gemiddeld maar in één op de honderd aanhoudingen door de politie geweld wordt gebruikt, moet dat aantal succesvoorbeelden aanzienlijk zijn. Het zou met het oog op opleidings- en trainingsontwikkeling interessant zijn te weten welke sociale en operationele vaardigheden van belang zijn om politieoptreden in potentieel gevaarlijke en riskante situaties zonder geweldgebruik tot een succesvol einde te brengen.

De tegenhanger van deze vraag is minstens zo belangrijk. In welke potentieel gevaarlijke en riskante situaties is het optreden dat van de politie mocht worden verwacht, achterwege gebleven enkel en alleen omdat de betrokken politieambtenaren terugdeinsden voor het noodzakelijke geweldgebruik? Deze vraag raakt niet alleen de geloofwaardigheid van de doorzettingskracht van de politie, maar ook de legitimiteit daarvan wanneer het *niet-optreden* gebaseerd is op willekeurige of discriminerende selectiviteit (Naeyé 2005: 520). Ook deze situaties blijven onzichtbaar in een onderzoek dat gebaseerd is op geweldsmeldingen.

Conclusie: Doordat het onderzoek gebaseerd is op gedocumenteerd geweldgebruik, is het politieoptreden dat zonder geweldgebruik tot een succesvol einde is gebracht, buiten schot gebleven. Dat geldt ook voor het politieoptreden dat ten onrechte achterwege is gebleven enkel en alleen omdat de betrokken politieambtenaren terugdeinsden voor het noodzakelijke geweldgebruik.

28.6 Tot slot

Dat het dossieronderzoek voor een belangrijk gedeelte gebaseerd is op schriftelijke stukken die door de betrokken politieambtenaren zelf zijn opgemaakt, brengt het risico met zich mee dat een te positief beeld van het politiële geweldgebruik is geschetst. Wij hopen dat deze bias voldoende wordt gecompenseerd door de normatieve beoordelingen zoals die tot stand zijn gekomen via de klachtbehandeling, disciplinaire onderzoeken en strafrechtelijke afdoening.

Het ligt tot slot voor de hand om met behulp van andere onderzoeksmethoden, zoals het real life-experiment en simulatieonderzoek, de kennis met betrekking tot het politiële geweldgebruik verder te verfijnen en te verdiepen.

29 Samenvatting en conclusie

Jan Naeyé

29.1 Algemeen

Effectieve rechtshandhaving wordt niet alleen bepaald door beleidsplannen, bevoegdheden, uitrusting en bewapening maar ook door de sociale vaardigheden en persoonlijke moed van politiemensen. Als het er op aan komt, moeten politieambtenaren accepteren dat bij de taakuitoefening over en weer klappen kunnen vallen. De politieke geweldsbevoegdheid is geen rustig bezit. Keer op keer wordt terughoudendheid en zelfbeheersing gevraagd. In het Jaarboek 2004/2005 van de regio Amsterdam-Amstelland is daarvoor een mooi uitgangspunt geformuleerd: 'Als mensen in de fout gaan, moet je daartegen optreden. Maar dat hoeft je er niet van te weerhouden om ook interesse en empathie te tonen. Dat kan echt samen gaan. Het lijkt op opvoeden. Aan de ene kant streng zijn en aan de andere kant liefdevol.' Politiewerk is kortom een kwestie van Hard én Zacht, de titel van dit onderzoek.

De bedoeling van dit hoofdstuk is terug te kijken op de onderzoeksresultaten. In hoofdstuk 29 komen vervolgens de aanbevelingen aan de orde. De opzet van het hoofdstuk is als volgt. De onderzoeksresultaten worden per onderwerp samengevat en per onderwerp wordt een conclusie getrokken. De onderwerpen worden zoveel mogelijk aangegeven door middel van een vraag. Deze vragen vormen een uitwerking van de deelvragen zoals opgenomen in de probleemstelling (zie hoofdstuk 2.4.).

29.2 Onderzoeksopzet

De bedoeling is om de aard en omvang van het geweldgebruik in kaart te brengen. Wat zijn de gevolgen voor de betrokken burgers en politieambtenaren? Welk beeld per district, wijkteam en dienstonderdeel komt daaruit naar voren? Hoe verhouden deze beelden zich tot de resultaten uit eerder onderzoek? Daarnaast is het de bedoeling om tot aanbevelingen te komen.

Om het politieke geweldgebruik in kaart te brengen zijn allereerst de geweldsmeldingen doorgenomen die waren ingezonden naar het Politie Trainingscentrum Overamstel (PTO). Vervolgens is gezocht naar geweldsaanwendingen in het bedrijfsprocessensysteem X-Pol. Aansluitend is naar geweldsaanwendingen gezocht in de overige interne bronnen zoals het Bureau Intern Onderzoek (BIO), de Integrale Personeelsservice (IPS), het bureau Algemene Bestuurlijke en Juridische Ondersteuning (ABJO), de administratie van de regionale Aanhoudings- en Ondersteuningseenheid (AOE) en de registratie van de afdeling Hondengeleiders. Vervolgens zijn de geweldsaanwendingen in kaart gebracht die zijn aangetroffen in de dossiers van de Rijksrecherche, de klachten in de administratie van de Commissie voor de Politieklachten, de adviezen van de Adviescommissie politieel vuurwapengebruik en de dossiers van de afdeling Staf, Beleid en Strategie (SBS) van het Amsterdamse arrondissementsparket. De desbetreffende rapporten van de Nationale ombudsman zijn tot slot verzameld via de website van de Nationale ombudsman.

Deze arbeidsintensieve aanpak heeft uiteindelijk geresulteerd in een gedetailleerd databestand (500 variabelen) met in totaal 4086 geweldsaanwendingen. Dit databestand is vervolgens verrijkt met enquête gegevens afkomstig van een representatieve steekproef bestaande uit 1279 executieve politieambtenaren. Ook werden gegevens toegevoegd uit diverse, niet direct aan geweldgebruik gerelateerde, bijzondere bronnen zoals de Dienstongevallenregistratie, de administratie van de Integrale Personeelsservice en de ziekteverzuim- en ARBO-registraties. Tot slot is de database verrijkt met gegevens uit de Gemeentelijke Basis Administratie (vaststelling etnische herkomst van aangehouden verdachten) en met postcodes ten behoeve van de plaatsbepaling van het geweldsvoorval. De diverse informatiecomponenten van deze unieke dataverzameling zijn aan elkaar gerelateerd op basis van het stamnummer van de betrokken politieambtenaren.

Conclusie: Ten opzichte van eerder Nederlands onderzoek van onder meer Uildriks (1996), Timmer, Naeyé en Van der Steeg (1996), Timmer (2005) en Naeyé (2005) is in *Hard én Zacht* een belangrijke sprong voorwaarts gemaakt. De beschrijving is gebaseerd op onderzoeksmateriaal dat een periode van vijf jaar beschrijft. Voor het eerst is daarbij het geweldgebruik gerelateerd aan het aantal aanhoudingen, de gevolgen (letsel en ziekteverzuim), de schadevergoeding en aan enquête- en interviewgegevens. Ook nieuw is dat een beeld wordt geschetst van de verdachten tegen wie bij de aanhouding geweld is aangewend.

29.3 Het juridisch kader

Wat is de wettelijke grondslag van de politiële geweldsbevoegdheid?

Politieambtenaren zijn op de grondslag van art. 8 lid 1 Politiewet 1993 bevoegd geweld te gebruiken wanneer het doel van het politieoptreden niet op een andere manier kan worden bereikt. Het artikel bevat geen zelfstandige geweldsbevoegdheid. Er zal steeds sprake moeten zijn van een op zichzelf genomen bevoegd en rechtmatig politieoptreden, in verband waarmee het geweldgebruik noodzakelijk is. Of zo'n situatie zich voordoet, wordt in het algemeen bepaald door de betrokken politieambtenaar. Steeds zal daarbij de afweging moeten worden gemaakt of het geweldgebruik nog wel in evenredigheid is met het beoogde doel (proportionaliteitsbeginsel) en of dat doel niet op een andere manier kan worden bereikt (subsidiariteitsbeginsel). Het aangewende geweld zal bovendien steeds moeten voldoen aan de vereisten van redelijkheid en gematigdheid (art. 8 lid 5 Politiewet 1993). Deze algemene beginselen van behoorlijk politieoptreden behoren tot de fundamentele normen van de rechtsstaat. Niet alleen in een concreet geval, maar ook beleidsmatig zal daarnaast steeds sprake moeten zijn van een redelijke en billijke belangenafweging. Geweldgebruik wordt geacht een uiterst middel (*ultimum remedium*) te zijn. Beheerst optreden in risicovolle gevaarssituaties is voor alle executieve politieambtenaren dé professionele uitdaging.

Dat de wetgever de geweldsbevoegdheid in algemene en abstracte termen heeft geformuleerd, geeft aan de betrokken politieambtenaar de noodzakelijke handelingsruimte om het optreden af te stemmen op de feiten en omstandigheden van het concrete geval. Daar staat tegenover dat de individuele politieambtenaar er voor verant-

woordelijk is zijn geweldgebruik eerlijk te melden, dat er een onpartijdig onderzoek naar de feiten wordt uitgevoerd en dat het bevoegd gezag zorg draagt voor een zorgvuldige toetsing van het geweldgebruik. Geweldgebruik behoort immers het uiterste middel te zijn. Het Integriteitstatuut voor de Politie (1997) brengt dat als volgt onder woorden: 'De politieambtenaar heeft een hekel aan geweld, maar zal dit soms toch moeten toepassen'.

Conclusie: De geweldsbevoegdheid vereist dat verantwoording wordt afgelegd, zowel door een eerlijke melding en adequate administratieve vastlegging bij de politie als door onpartijdig en voortvarend onderzoek naar de toedracht van het geval en door een zorgvuldige toetsing door het bevoegd gezag.

In welke gevallen en onder welke voorwaarden zijn politieambtenaren bevoegd om geweld aan te wenden?

In de Ambtsinstructie 1994 zijn nadere voorschriften opgenomen voor de in het kader van de geweldsbevoegdheid toegelaten geweldsmiddelen. Deze geweldsinstructie, die niet van toepassing is op fysiek geweldgebruik, bestaat uit een samenstel van verplichtingen die zich als volgt laat samenvatten.

Het gebruik van een geweldsmiddel is alleen toegestaan wanneer de politieambtenaar in het gebruik daarvan is geoefend (*trainingsplicht*). Zonder geoefendheid geen bevoegdheid. Aan de korpsbeheerder is daarom opgedragen er zorg voor te dragen dat de politieambtenaar slechts over een vuurwapen beschikt indien hij voldoet aan de door de ministers gestelde eisen van bekwaamheid (*toetsingsplicht*). Daarnaast moet de politieambtenaar het aangewende geweld onverwijld melden aan zijn meerdere (*meldingsplicht*) die dit op zijn beurt schriftelijk moet vastleggen met behulp van een landelijk voorgeschreven meldingsformulier (*verslagleggingsplicht*). De politieambtenaar is verder verplicht zijn geweldgebruik te vermelden in zijn proces-verbaal van aanhouding voorzover dit van belang is bij de beoordeling van de zaak door de strafrechter (*verbaliseringsplicht*). In geval van ernstig letsel of vuurwapengebruik is de korpschef vervolgens verplicht de schriftelijk vastgelegde geweldsmelding binnen 48 uur ter kennis te brengen van de Officier van Justitie (*rapportageplicht*). De meerdere heeft de verplichting de politieambtenaar in te lichten over de afhandeling van de geweldsmelding (*informatieplicht*).

Conclusie: In samenhang met de in art. 8 Politiewet 1993 geformuleerde geweldsbevoegdheid vormt de Ambtsinstructie 1994 een robuust systeem voor de sturing en toetsing van het politieke geweldgebruik.

Hoe verhoudt de geweldsbevoegdheid zich tot het beroep op noodweer?

In de meeste gevallen zal de noodzaak tot geweldgebruik in het kader van de aanhouding gelegen zijn in het feit dat de verdachte zich tegen de aanhouding verzet. Het geweldgebruik heeft in dat geval tot doel om – zoals dat in politiejargon heet – dat verzet te 'breken' en de verdachte onder controle te brengen met het oog op het transport naar het politiebureau. De politieambtenaar mag de aanhouding dus gewoon doorzetten en geweld van de kant van de verdachte beantwoorden met gepast tegen geweld. Dat laatste vloeit voort uit de combinatie van zijn aanhoudingsbevoegdheid

(art. 53 Sv) en zijn geweldsbevoegdheid (art. 8 Politiewet 1993). De aanhoudingsbevoegdheid kan in dit verband dus worden getypeerd als een aanvalsbevoegdheid. Hoewel het Wetboek van Strafvordering geen enkele verplichting bevat om in een concreet geval tot aanhouding over te gaan, leidt het geen twijfel dat in voorkomende gevallen van de politie handelend optreden mag worden verwacht op grond van de algemene taakstelling zoals neergelegd in art. 2 Politiewet 1993. In dit verband zou daarom kunnen worden gesproken van een taakgestuurde aanvalsplicht. De mate waarin en het succes waarmee de politie aan deze aanvalsplicht invulling geeft, is bepalend voor de doorzettingskracht van het politieoptreden.

De noodzakelijke verdediging tegen gewelddadig verzet van de zijde van de verdachte wordt binnen de politie nogal eens gezien als een vorm van noodweer in plaats van een gerechtvaardigde toepassing van de geweldsbevoegdheid. Dit berust op een onjuiste interpretatie van de betrokken bevoegdheden. Noodweer is immers pas gerechtvaardigd wanneer het geweldgebruik van de politieambtenaar een 'noodzakelijke verdediging' vormt tegen 'de wederrechtelijke aanranding' van de verdachte (art. 41 Sr). Zolang de politieambtenaar kan vluchten, ontbreekt die noodzaak. Wat dat betreft kan noodweer worden gezien als een vluchtplicht. Het spreekt voor zich dat de vluchtplicht op gespannen voet staat met de politietoek (art. 2 Politiewet 1993), die nu juist tot handelend optreden dwingt. Systematische interpretatie van deze wettelijke bepalingen leidt voor de politie tot de conclusie dat de vluchtplicht in principe moet wijken voor de taakgestuurde aanvalsplicht. Uit de Nota van toelichting op de Ambtsinstructie 1994 blijkt dat de wetgever de geweldsinstructie op dit uitgangspunt heeft gebaseerd. Om die reden is noodweer sinds 1988 uit de Ambtsinstructie 1994 gehouden. Het noodweerrecht van de politieambtenaar verschilt dus niet van dat van een particulier.

Conclusie: Aan politieambtenaren komt eerst een beroep op noodweer toe wanneer het geweldgebruik niet kan worden gebaseerd op de geweldsbevoegdheid. Om die reden is het beroep op noodweer sinds 1988 niet langer meer opgenomen in de Ambtsinstructie 1994.

Welke eisen worden aan de positie van de Rijksrecherche gesteld?

In het geval dat het geweldgebruik uitmondt in dodelijk of zeer ernstig letsel, zal de Rijksrecherche het onderzoek naar de toedracht moeten uitvoeren (Aanwijzing taken en inzet Rijksrecherche). De vereiste onpartijdigheid van het onderzoek brengt met zich mee dat de regie van het onderzoek ook daadwerkelijk in handen van de Rijksrecherche ligt. Elke schijn van partijdigheid behoort wat dat betreft te worden vermeden.

De laatste jaren laten echter een ontwikkeling zien dat ernstige politieke geweldsincidenten in toenemende mate leiden tot het indienen van een klacht bij het Gerechtshof over het niet (verder) strafrechtelijk vervolgen van de betrokken politieambtenaren, een procedure die op grond van art. 12 Wetboek van strafvordering openstaat voor nabestaanden of het slachtoffer. Deze juridisering van het politiegeweld leidt er toe dat in alle gevallen het onderzoek volledig zal moeten zijn, zodat alle relevante vragen voldoende beantwoord kunnen worden; dit betreffen de materiële vragen van art. 348 en art. 350 Sv en de opportuniteitsvraag (zie hoofdstuk 20). Het

College van procureurs-generaal heeft daarom, mede naar aanleiding van de zaak Ramsahai tegen Nederland, op 3 juli 2006 een nieuwe richtlijn gegeven. De nieuwe aanwijzing sluit aan bij de rechtspraak van het Europees Hof voor de rechten van de mens (EHRM) dat er in het geval dat er door het politieke geweldgebruik dodelijk of ernstig letsel wordt veroorzaakt, hoge eisen worden gesteld aan de objectiviteit, onafhankelijkheid, effectiviteit en voortvarendheid van het onderzoek naar de toedracht van het geval.

Volgens deze op 1 augustus 2006 in werking getreden *Aanwijzing handelwijze bij geweldsaanwendingen (politie)ambtenaar* (Stcrt. 2006, 143), zal het lokale politiekorps in afwachting van de komst van de Rijksrecherche – de eerste maatregelen ter bevestiging van de situatie mogen treffen, maar zal de Rijksrecherche de betrokken politiefunctionaris in principe binnen 24 uur na het geweldsincident voor de eerste keer horen. Als het onder omstandigheden noodzakelijk is, mag het lokale korps ten behoeve van de Rijksrecherche opsporingshandelingen verrichten, maar de Rijksrecherche zal deze handelingen moeten controleren op volledigheid en betrouwbaarheid.

Indien de Rijksrecherche, om capacitaire redenen voor het horen van getuigen, het verrichten van een buurtonderzoek, of het verrichten van overige onderzoekshandelingen, de bijstand behoeft van andere opsporingsambtenaren, dan kan bijstand worden verleend door medewerkers van het Bureau Interne Onderzoeken (BIO) van de betreffende politieregio of door medewerkers van een naburig politiekorps. Voor het verrichten van het technisch onderzoek naar de toedracht van het voorval zal in eerste instantie de bijstand worden gevraagd van de Technische Recherche uit een andere regio dan die van het betreffende regiokorps waar het geweldsincident is gevallen.

Conclusie: De vereiste onpartijdigheid van het onderzoek naar politiek geweldgebruik brengt met zich mee dat de regie van het onderzoek ook daadwerkelijk in handen van de Rijksrecherche moet liggen. Wanneer bijstand wordt verleend door medewerkers van het Bureau Integriteit of Bureau Interne Onderzoeken (BIO) van de betreffende politieregio of door medewerkers van een naburig politiekorps, zal de Rijksrecherche deze handelingen moeten controleren op volledigheid en betrouwbaarheid.

Welke eisen worden gesteld aan het onderzoek naar de toedracht van het politieke geweldgebruik?

Uit de jurisprudentie van het EHRM blijkt onder meer dat het onderzoek naar de toedracht van de zaak er toe moet kunnen leiden dat de politieambtenaren die daarvoor verantwoordelijk zijn, worden geïdentificeerd en dat de klager voldoende wordt geïnformeerd over de resultaten van het onderzoek. Wanneer de beweerde mishandeling plaatsvindt in de periode dat een verdachte op het politiebureau wordt vastgehouden, zullen de verantwoordelijke autoriteiten een plausibele verklaring dienen te geven waaruit kan blijken dat het letsel niet is veroorzaakt door de politie (omgekeerde bewijslast). Het Hof stelt in dit soort gevallen hoge eisen aan de onafhankelijkheid en de degelijkheid van het medisch onderzoek. Het onderzoek zal moeten worden uit-

gevoerd door een gekwalificeerde arts, zonder dat daarbij een politieambtenaar aanwezig is, en moeten uitmonden in een rapport waarin de arts een oordeel geeft over de vraag of het letsel in overeenstemming is met de desbetreffende verklaring van de betrokkene.

Conclusie: Volgens vaste de rechtspraak van het Europees Hof voor de rechten van de mens worden er, in het geval dat er door het politiële geweldgebruik dodelijke of ernstig letsel wordt veroorzaakt, hoge eisen gesteld aan de objectiviteit, onafhankelijkheid, effectiviteit en voortvarendheid van het onderzoek naar de toedracht van het geval.

Is van elke geweldsaanwending een meldingsformulier-2001 opgemaakt?

Ingevolge artikel 17 Ambtsinstructie 1994 dient van elke geweldsaanwending een meldingsformulier te worden opgemaakt. In 2005 is in circa 40% van de gevallen geen meldingsformulier-2001 teruggevonden. De meldingsdiscipline is dus zeker voor verbetering vatbaar. Deze constatering is voorgelegd aan het regionale managementteam. Volgens de districtscheffs is het zeker mogelijk dat een aantal meldingsformulieren niet de voorgeschreven administratieve routing hebben gevolgd maar achter gebleven zijn op de wijkteams of districts bureaus. Aangenomen dat dit zo is, dan vormt het feit dat zowel het proces-verbaal van aanhouding als het proces-verbaal van bevindingen ook belangrijke documenten blijken te zijn voor de weergave van de feiten en omstandigheden waaronder de geweldsaanwending heeft plaatsgevonden, geen reden om aan te nemen dat er weinig meldingsbereidheid zou bestaan.

Conclusie: In circa 40% van de gevallen werd het geweldgebruik weliswaar op diverse manieren schriftelijk vastgelegd maar is geen meldingsformulier opgemaakt, dan wel is het desbetreffende meldingsformulier in het kader van het onderzoek niet teruggevonden.

Door wie is het meldingsformulier-2001 opgemaakt?

In 2001 is in de Ambtsinstructie 1994 een nieuwe meldingsprocedure opgenomen. De betrokken politieambtenaar die geweld heeft aangewend, kan sindsdien volstaan dit mondeling te melden aan zijn meerdere. Hij hoeft de melding dus niet zelf 'op papier' te zetten om te voorkomen dat hij daarmee zou kunnen bijdragen aan een eventueel tegen hem gericht strafrechtelijk onderzoek. Deze regeling heeft er echter niet toe geleid dat de betrokken politieambtenaar de feiten en omstandigheden van zijn geweldgebruik niet meer zelf op schrift zet. Integendeel. De enquêteresultaten geven aan dat het nieuwe meldingsformulier-2001 frequent door de meerdere en de betrokken politieambtenaar gezamenlijk wordt opgemaakt. Uit het dossieronderzoek blijkt tevens dat gegevens omtrent het geweldgebruik veelvuldig terug te vinden zijn in de op ambtseed of belofte opgemaakte processen-verbaal.

Conclusie: In circa de helft van de gevallen wordt het meldingformulier niet door de meerdere maar door de betrokken politieambtenaar ingevuld, al dan niet in samenwerking met zijn meerdere.

Is de meldingsplicht voldoende duidelijk omschreven?

In de lijn van deze conclusie wordt opgemerkt dat de meldingsdiscipline ook wordt beïnvloed door de mate waarin het voor de betrokken politieambtenaren duidelijk is wat onder het begrip ‘geweldgebruik’ zoals bedoeld in art. 1 Ambtsinstructie 1994 moet worden verstaan. Het lijkt onvermijdelijk dat er een zekere beoordelingsmarge zal bestaan wanneer dit begrip wordt omschreven als ‘dwang van meer dan geringe betekenis’. De Nota van toelichting op de Ambtsinstructie 1994 geeft op dit punt weinig uitsluitsel (Naeyé 2005: 504). Met betrekking tot het begrip ‘letsel van meer dan geringe betekenis’ zal deze normatieve onzekerheid eveneens een rol kunnen spelen. Hierdoor is het mogelijk dat er in gelijksoortige gevallen in het ene district meer geweld aan de meerdere wordt gemeld en meer geweldsaanwendungen naar de Officier van Justitie worden doorgezonden dan vanuit andere districten.

Conclusie: In het algemeen is het geweldgebruik schriftelijk vastgelegd, zij het dat daarbij onvoldoende gebruik is gemaakt van het voorgeschreven meldingsformulier-2001.

De verplichting om het aangewende geweld *onverwijld* te melden wordt in het algemeen goed nagekomen. De verplichting van de meerdere om deze melding *terstond* vast te leggen met behulp van het landelijke meldingsformulier-2001, wordt redelijk nagekomen maar is nog voor verbetering vatbaar. De verplichting om de geweldsaanwending in het geval van vuurwapengebruik of van letsel van meer dan geringe betekenis binnen een *termijn van 48 uur* ter kennis te brengen van de officier van justitie, is slechts in circa de helft van de gevallen nageleefd. Daarmee zijn een aantal letselvoorvallen buiten het zicht van de Officier van Justitie gebleven.

Conclusie: In het algemeen is het geweldgebruik schriftelijk vastgelegd, zij het dat daarbij onvoldoende gebruik is gemaakt van het voorgeschreven meldingsformulier-2001. De verplichting om in de voorgeschreven gevallen het meldingsformulier-2001 ter kennis van de Officier van Justitie te brengen wordt niet-voldoende nageleefd.

29.4 Het politiële geweldgebruik in cijfers

Wat zijn de basiskenmerken van het verzorgingsgebied?

Het regiokorps Amsterdam-Amstelland heeft als verzorgingsgebied een oppervlakte van 357 km² bestaande uit de gemeenten Aalsmeer, Amstelveen, Amsterdam, Diemen, Ouder-Amstel en Uithoorn. In de periode 2001-2005 woonden er in de regio ruim 909.000 burgers en werd het politiewerk uitgevoerd door gemiddeld circa 4.272 een executieve politieambtenaren. De regio krijgt jaarlijks zo’n 4 miljoen toeristen op bezoek die overnachten in een hotel en zo’n 3 miljoen mensen die winkelen of uitgaan.

Sinds 2005 is de regio organisatorisch opgedeeld in vijf districten die samen 32 wijkteams bevatten. Daarvoor bestond de regio uit acht districten en 31 wijkteams. In deze studie zijn de onderzoeksresultaten, met het oog op de onderlinge vergelijkbaarheid, zoveel mogelijk teruggevoerd naar de indeling van de 5 districten.

Tabel 29.1. Politieel geweldgebruik naar jaar en soort. Aantal geweldsvoorvallen: 2733. Periode 2000-2005.

Soort politieel geweldgebruik	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal	
Fysiek geweld	178	245	272	305	227	258	1485	54%
Pepperspray (incl. dreigen)	0	99	394	340	232	200	1265	46%
Wapenstok	35	69	59	40	31	32	266	10%
Diensthond (incl. dreigen)	12	26	27	15	19	23	122	4%
Vuurwapen:								
– Ter hand nemen	0	6	7	6	5	1	25	0,9%
– Dreigen vuurwapen	75	69	71	52	38	55	360	13%
– Waarschuwend schieten	3	3	4	1	1	2	14	0,5%
– Gericht schieten	4	7	2	3	6	2	24	0,9%
Overig *	10	32	21	20	6	13	102	3,7%
Totaal	291	387	620	557	416	462	2733	

* Geweld door middel van handboeien, geweldgebruik met behulp van portofoon of staaflamp, inzet beredenen, elektrische wapenstok, klemrijden en ander geïmproviseerd geweld.

Wat is de omvang van het politieële geweldgebruik?

In de periode 2001-2005 hebben zich in de regio Amsterdam-Amstelland 2442 situaties voorgedaan waarin tijdens optreden in het kader van de basispolitiezorg geweld is aangewend tegen burgers. In 2000 waren dat 291 voorvallen. Samen is dat 2733 voorvallen. Omdat per geweldsvoorval meer dan één soort gewelddmiddel kan worden aangewend (gemiddeld 1,4) komt het totaal van de percentages in Tabel 29.1. uit boven de 100%.

Daarnaast zijn er nog 91 situaties geweest waarin geweld is gebruikt door politieambtenaren afkomstig van Dienst Centrale Recherche, Executieve ondersteuning, Controle Infrastructuur Verkeer en de Vreemdelingenpolitie. Het arrestatieteam heeft in deze periode in 282 aanhoudingssituaties geweld gebruikt. Het geweldgebruik van de mobiele eenheid is niet onderzocht.

De hierna volgende samenvatting op kerncijfers heeft alleen betrekking op de 2442 geweldsvoorvallen van de basispolitiezorg.

Waarvoor wordt de keuze voor een bepaald gewelddmiddel bepaald?

In gevallen waarin wordt opgetreden ter uitvoering van de hulpverleningstaak, voornamelijk agressieve verstoorden die onder controle dienen te worden gebracht, wordt naar verhouding het vaakst gebruik gemaakt van pepperspray. In aanhoudingssituaties hangt de keuze voor een bepaald gewelddmiddel samen met de aard en de ernst van het strafbare feit. Fysiek geweldgebruik wordt vooral toegepast bij aanhoudingen wegens overtreding van de Opiumwet, belediging en wildplassen. Pepperspray wordt verhoudingsgewijs vaak toegepast bij de aanhoudingen terzake vernieling, overtre-

ding opiumwet en besturen onder invloed. Het dienstpistool wordt vooral getrokken bij het optreden met betrekking tot de Wet Wapens en Munitie, diefstal met geweld en levensdelicten. Vuurwapengebruik bestaat voornamelijk uit dreigen. Alleen bij aanhoudingen wegens levensdelicten vinden relatief vaak gerichte schoten plaats. De surveillancehond wordt naar verhouding vaak ingezet bij diefstal met braak, bijvoorbeeld bij het zoeken van daders die zich verstopt hebben en bij het optreden tegen openlijke geweldpleging, zoals vechtpartijen en dergelijke.

Conclusie: Uit het feit dat de keuze voor een bepaald geweldsmiddel wordt bepaald door de ernst en het soort strafbare feit, kan worden afgeleid dat in het algemeen voldaan is aan het proportionaliteitsbeginsel.

Waardoor wordt de omvang van het politieke geweldgebruik bepaald?

Gezien het feit dat het politieke geweldgebruik zich in 85% van de gevallen afspeelt in aanhoudingssituaties, is het begrijpelijk dat er een duidelijk verband blijkt te bestaan tussen de omvang van het politieke geweldgebruik binnen een bepaald gebied (gemeente, district of wijkteam) en het aantal personen dat is aangehouden wegens het plegen van een strafbaar feit. Het percentage aanhoudingen met geweldgebruik komt in de periode 2001-2005 voor de gehele regio uit op 1,18%, een getal dat in orde van grootte overeenkomt met het landelijke gemiddelde (0,94%) in het jaar 2000 (Naeyé 2005: 89). In dit percentage komt tot uitdrukking dat het in zekere zin onvermijdelijk is dat de politie in het kader van het aanhouden van verdachte personen soms geweld moet gebruiken. Een politieambtenaar die naar verhouding veel verdachten aanhoudt, zal gemiddeld dus ook vaker geweld moeten aanwenden. In het Integriteitsstatuut wordt dit als volgt onder woorden gebracht: 'Een politieambtenaar heeft een hekel aan geweld, maar zal dit soms toch moeten toepassen.'

De vuistregel dat gemiddeld circa 1 op de 100 verdachten niet zonder geweldgebruik kan worden aangehouden, is gebaseerd op een analyse van 195.028 aanhoudingen gedurende de periode 2001-2005. De vuistregel is dus robuust maar wel een gemiddelde. De ratio verschilt namelijk per soort strafbaar feit. De ratio is bijvoorbeeld voor belediging (5:100) en (poging tot) moord en doodslag (4:100) of mishandeling (3:100) veel hoger. Ook zijn er strafbare feiten waarvoor het geweldgebruik bij aanhouding ver beneden het gemiddelde scoort. Voor rijden onder invloed zijn in de periode 2001-2005 bijvoorbeeld 20977 verdachten aangehouden waarbij maar in 53 gevallen geweld werd gebruikt (0,25: 100).

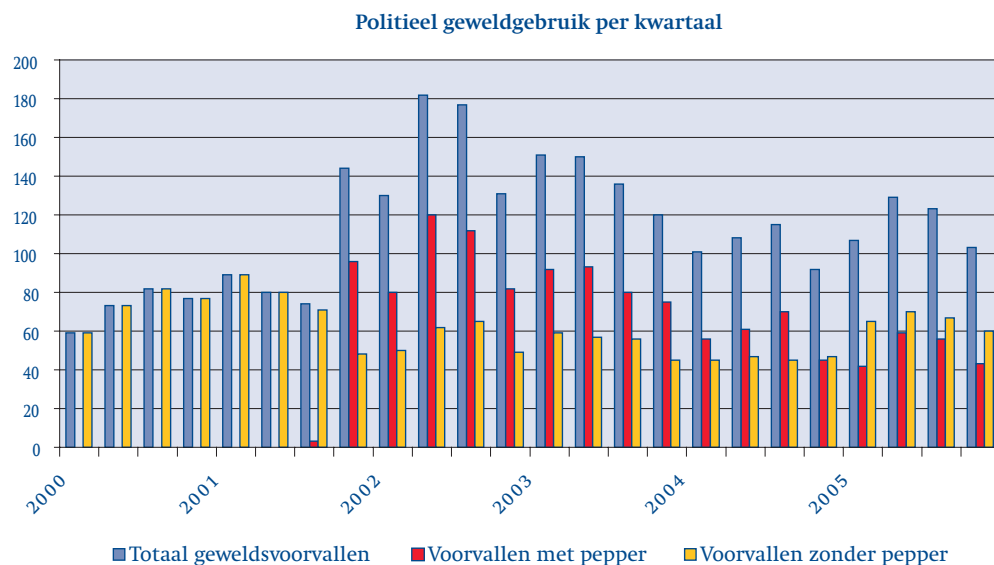
Conclusie: Gemiddeld is in circa 1 op de 100 aanhoudingen tegen de verdachte geweld gebruikt. Dit gemiddelde correspondeert met het landelijk gemiddelde (Naeyé 2005: 89). Hoewel de noodzaak om geweld te gebruiken per soort delict verschilt, zal een politieambtenaar die veel verdachten aanhoudt, gemiddeld ook vaker geweld moeten aanwenden om die aanhoudingen te kunnen effectueren.

Is de omvang van het politieke geweldgebruik toegenomen?

Door de introductie van het nieuwe geweldsmiddel pepperspray per 1 oktober 2001 is de omvang van het politieke geweldgebruik in de periode 2001-2002 eerst snel gestegen om vervolgens in 2003 weer af te nemen.

Gemeten over de periode 2001-2005 bestond het geweldgebruik voor de helft uit het gebruik van pepperspray. Het gemiddelde niveau van het geweldgebruik in 2001-2005 ligt vooral daardoor 60% hoger dan in 2000 (Naeyé 2005: 84).

Conclusie: Vergeleken met het jaar 2000 is het gemiddeld aantal geweldsaanwendingen in de periode 2001-2005 door de introductie van pepperspray met ruim de helft toegenomen.

Grafiek 29.1. Politieel geweldgebruik per kwartaal. Basispolitiezorg. Aantal geweldsvoorvallen. In het jaar 2000: 291. In de periode 2000-2005: 2442.

Welke soort geweldsmiddelen zijn gebruikt?

Het blijkt dat in ruim de helft van de gevallen sprake is geweest van fysiek geweldgebruik (54%) en het gebruik van pepperspray (46%). Op afstand gevolgd door dreigen met het dienstpistool (13%) en het gebruik van de wapenstok (10%). Waarschuwend en gericht schieten komt naar verhouding heel weinig voor (Tabel 29.1.).

In circa 85% van de 2733 voorvallen is door de betrokken politieambtenaren daadwerkelijk geweld gebruikt. Omdat per geweldsvoorval meer dan één soort geweld is aangewend (gemiddeld 1,3), komt het totaal van deze percentages uit boven de 100%. In circa 15% van de gevallen had de geweldsmelding betrekking op alleen het dreigen met geweldgebruik.

Conclusie: et politieke geweldgebruik bestaat merendeels uit daadwerkelijk fysiek geweldgebruik en pepperspraygebruik. In circa 15% van de gevallen heeft de geweldsmelding betrekking op alleen het dreigen met geweldgebruik. Geweldgebruik tegen zaken wordt vrijwel niet gemeld.

Hoe is het politieke geweldgebruik gespreid over de gemeenten?

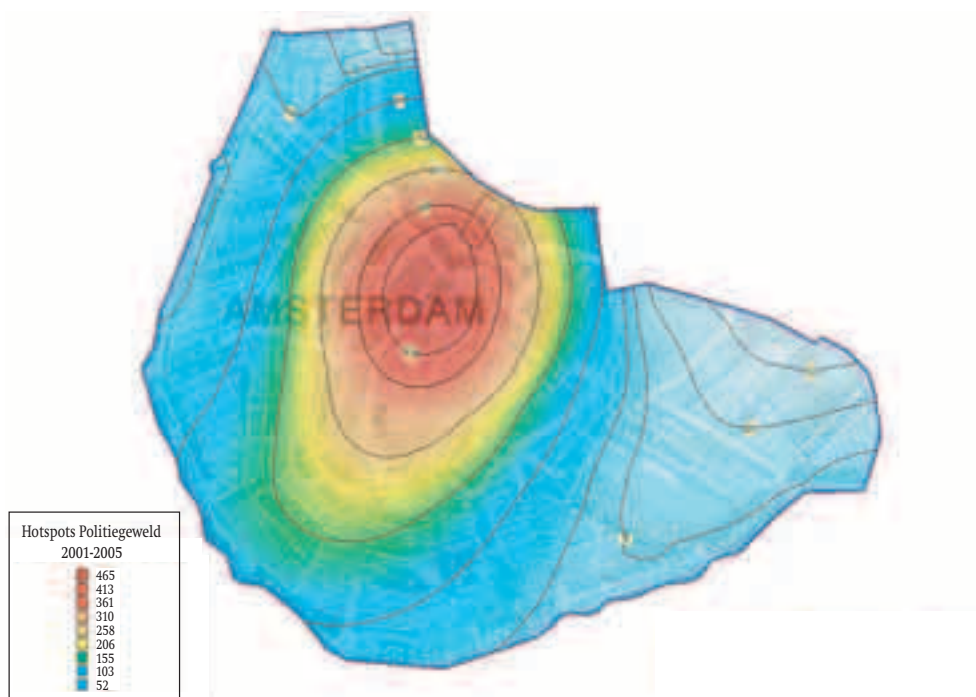
Verreweg de meeste geweldsituaties (96%) vonden plaats in Amsterdam. In de andere zes gemeenten Aalsmeer, Amstelveen, Amsterdam, Diemen, Ouder-Amstel en Uit-

hoorn, was amper sprake van geweldgebruik (samen 4%). In vijf jaar werden in deze zes gemeenten in totaal maar 100 geweldsvoorvallen gemeld, dat is per gemeente gemiddeld 3 á 4 gevallen per jaar. Dit beeld past in het algemeen bij de bevinding dat landelijk gezien de helft van het politieke geweldgebruik plaats vindt in de vijf grootste politieregio's met een duidelijk stedelijk verzorgingsgebied terwijl de andere helft van de geweldsvoorvallen plaats vindt in de overige 21 regio's, waarbij de regio's met een duidelijk ruraal verzorgingsgebied het laagst scoren (Naeyé 2006: 84).

Conclusie: Het politieke geweldgebruik heeft in 96% van de gevallen plaats gevonden binnen de grenzen van de gemeente Amsterdam. Dit percentage past in het landelijk beeld dat het politieke geweldgebruik voornamelijk plaats vindt in een stedelijk verzorgingsgebied.

Hoe is het politieke geweldgebruik gespreid over de districten en wijkteams?

Bijna de helft van alle geweldsvoorvallen (46%) heeft plaats gevonden in het werkgebied van District 1 Centrum en daarbinnen vooral in het gebied van de wijkteams Nieuwezijds Voorburgwal, Beursstraat en Lijnbaansgracht. Met ruim 18% komen District 3 Oost en 5 West op de tweede en derde plaats. District 2 Noord en 4 Zuid kennen naar verhouding het minste aantal geweldsvoorvallen (resp. 7% en 9%). Wanneer op basis van de postcodes van de geweldsvoorvallen wordt ingezoomd op District 1 Centrum dan ontstaat het beeld zoals weergegeven in de hiernavolgende kaart. Uit de kleuren is de frequentie van de geweldsvoorvallen af te leiden. Hoe roder hoe meer geweldsvoorvallen.

Kaart 29.1. Geweldsvoorvallen District 1 Centrum. Aantal geweldsvoorvallen: 1072. Periode 2001-2005.

Het politieke geweldgebruik heeft vooral plaatsgevonden in het centrum van Amsterdam, niet zo zeer een gebied met een hoge bevolkingsdichtheid maar vooral een gebied met veel bezoekers. Uit de jaarcijfers blijkt wel dat er in de geografische spreiding van het geweldgebruik een zekere verschuiving plaatsvindt: minder geweldsvoorvallen in het District 1 Centrum en meer in District 5 West.

Qua aantal geweldsvoorvallen bestaan er tussen de wijkteams aanzienlijke verschillen waarbij de wijkteams in het centrum natuurlijk het hoogst uit de bus komen. De wijkteams in District 4 Zuid kennen, met uitzondering van wijkteam De Pijp, het minst aantal geweldsvoorvallen met wijkteam Uithoorn als hekkensluiter (In Bijlage 6 zijn de desbetreffende districts- en wijkteamgegevens nader in kaart gebracht).

Conclusie. Bijna de helft van alle geweldsvoorvallen (46%) heeft plaats gevonden in het werkgebied van District 1 Centrum, dat wil zeggen in 5 van de 32 wijkteams.

Wat is de aard van het politieke geweldgebruik?

In ruim 80% van de gevallen het geweldgebruik was gericht tegen een persoon waarvan de identiteit niet bekend was. Circa 85% van het politieke geweldgebruik speelt zich af in de sfeer van de strafrechtelijke handhaving, dat wil zeggen betrekking heeft op het aanhouden van (verdachte) burgers wegens het plegen van een strafbaar feit. De resterende 15% betreft openbare ordehandhaving en hulpverlening.

Conclusie: Het politieke geweldgebruik betreft in hoofdzaak situaties waarin wordt opgetreden in de sfeer van de strafrechtelijke handhaving tegen personen waarvan de identiteit niet bekend is.

Wat is de gemiddelde leeftijd en het aantal dienstjaren van de betrokken politieambtenaren?

De jongste politieambtenaar die geweld heeft gebruikt was 18 jaar en de oudste 58 jaar. De gemiddelde leeftijd van de mannelijke politieambtenaren was 33,6 jaar, beduidend hoger dan de 29,5 jaar van de vrouwelijke collega's. De gemiddelde leeftijd van alle politieambtenaren was 34 jaar, even groot als het landelijk gemiddelde in 2000 (Naeyé 2005: 107)

Het politiepersoneel met tien dienstjaren of minder was verantwoordelijk voor 68% van het aantal geweldsvoorvallen. Het gemiddeld aantal dienstjaren van de mannelijke politieambtenaren die geweld hebben gebruikt was 10,3 jaar, beduidend hoger dan de 5,3 jaar van de vrouwelijke collega's. Het gemiddelde aantal van 9,7 dienstjaren is beduidend lager dan het landelijk gemiddelde van 12 dienstjaren in 2000 (Naeyé 2005: 108).

Conclusie: Het gemiddeld aantal dienstjaren van de politieambtenaren die geweld hebben aangewend is met 9,7 beduidend lager dan het landelijk gemiddelde. Het politiepersoneel met tien of minder dienstjaren is goed voor tweederde van alle geweldsvoorvallen.

In welke maanden van het jaar en dagen van de week vindt het politieke geweldgebruik plaats?

Het gerapporteerde geweldgebruik is niet gelijk verdeeld over de maanden van het jaar. Het aantal geweldsvoorvallen is in de zomermaanden juni (255), juli (234) en augustus (225) beduidend hoger dan gemiddeld.

Het geweldgebruik tussen vrijdagavond en zondagnacht lag iets hoger dan door de week. Dit weekendeffect is voor het gehele korps echter beduidend kleiner dan het landelijke weekendeffect zoals gemeten in 2000 (Naeyé 2005: 105). Maar er zijn aanzienlijke verschillen tussen de wijkteams. In het gebied van wijkteam Prinsengracht (68%) en Uithoorn (63%) vond het geweldgebruik naar verhouding vaak plaats in het weekend terwijl in andere wijkteams zoals Raampoort (26%) en August Allebéplein (27%) het omgekeerde het geval was.

Het geweldgebruik in de doordeweekse dagen vindt naar verhouding vaker plaats tijdens het optreden tegen vermogensdelicten (diefstal), Opiumwetdelicten en verkeersovertredingen. In het weekend betreft het naar verhouding vaker delicten in de openbare orde sfeer (openlijke geweldpleging, ordeverstoring, niet-opvolgen van een ambtelijk bevel, belemmering en wederspanning) en besturen onder invloed.

Conclusie: Het geweldgebruik vindt naar verhouding vaker plaats in de zomermaanden maar is gemiddeld gelijk verdeeld over de dagen van de week. Hoewel er voor het gehele korps dus geen weekendeffect is aangetroffen, zijn er wel wijkteams waar beduidend meer geweld wordt gebruikt in het weekeinde en waar beduidend meer geweld wordt gebruikt in de doordeweekse dagen.

Op welke uren van de dag vindt het politieke geweldgebruik plaats?

In de late avond en de nachtelijke uren is het aantal geweldsvoorvallen beduidend hoger. Ruim de helft (51%) van alle geweldsvoorvallen vond plaats tussen 21.00 en 06.00 uur. Dit komt overeen met het landelijke gemiddelde (52%) in 2000 (Naeyé 2005: 104).

Conclusie: Het politieke geweldgebruik vindt vooral plaats in de late avond en de nachtelijke uren.

Op welke plaatsen vindt het politieke geweldgebruik plaats?

Het politieke geweldgebruik vindt in circa driekwart van de gevallen (77%) plaats in de openbare ruimte: op straat en in openbare (horeca)gelegenheden. In de overige gevallen betreft het geweldgebruik onder meer het optreden in een woning (10%) of het politiebureau annex arrestantencomplex (9%). Dit percentage komt in orde van grootte overeen met het landelijke beeld (80%) zoals gemeten in het jaar 2000 (Naeyé 2005: 107).

Conclusie: Het politieke geweldgebruik vindt vooral plaats in de openbare ruimte.

Tegen hoeveel personen per voorval is geweld gebruikt?

De meeste geweldsvoorvallen hebben betrekking gehad op situaties waarin politieambtenaren hun geweldsbevoegdheid gebruikten tegen één persoon (87%), soms tegen 2 (7%) of 3 personen (4%). Geweldgebruik tegen meer dan drie personen behoort

tot de uitzonderingen. Verder blijkt dat bij 53% van de situaties waarin de politie geweld heeft aangewend sprake is geweest van een één-op-één situatie.

Conclusie: Het geweldgebruik vindt meestal plaats in kleinschalige situaties waarin politieambtenaren geweld gebruiken tegen één persoon.

Welke rol speelt de centrale meldkamer?

Voor het gehele korps geldt dat in circa 45% van de gevallen het geweld is aangewend in situaties waarin de betrokken politieambtenaren optraden zonder tussenkomst van de centrale meldkamer. Tussen de districten en wijkteams blijken er op dit punt overigens duidelijke verschillen te bestaan. Door het personeel van de wijkteams in de binnenstad werd vooral op basis van eigen initiatief opgetreden terwijl het optreden door de wijkteams in Amsterdam West vooral door de meldkamer werd gestuurd. Deze verschillen worden grotendeels bepaald door het soort strafbaar feit waartegen wordt opgetreden. Tijdens het optreden op eigen initiatief ligt het geweldgebruik vooral in de overtredingsfeer (wildplassen, verkeer, APV) en in de sfeer van de Opiumwet. Dit soort strafbare feiten wordt gekenmerkt door het feit dat hiervan zelden aangifte wordt gedaan en dat de opsporing afhankelijk is van persoonlijk initiatief c.q. van de ontdekking op heterdaad. Het optreden tegen verboden (vuur)wapenbezit, levensdelicten en diefstal met geweldpleging vond daarentegen vaker plaats in opdracht van de meldkamer.

Conclusie: Het personeel van de wijkteams in de binnenstad gebruikt geweld vooral in situaties waarin op basis van eigen initiatief wordt opgetreden terwijl het optreden van de wijkteams in Amsterdam West vooral door de meldkamer wordt gestuurd. De verschillen blijken samen te hangen met het soort strafbaar feit waartegen wordt opgetreden.

Hoe vaak zijn politieambtenaren bedreigd of beschoten met een vuurwapen?

In de periode 2001-2005 hebben politieambtenaren te maken gehad met een verdachte die mogelijk vuurwapengevaarlijk was (137X), die zichtbaar een vuurwapen bij zich had zonder dat tegen de politie te gebruiken (25X), die zijn vuurwapen dreigend richtte op de betrokken politieambtenaren (10X) of die gericht op hen schoten afvuurde (8X). Door de verdachte werd in 4 gevallen direct op de politie geschoten zonder dat eerst met het vuurwapen was gedreigd. In circa een kwart van deze gevallen heeft de politieambtenaar geen voorinformatie over de mogelijke vuurwapengevaarlijkheid van de verdachte.

Tijdens of na afloop van deze geweldsvoorvallen is 74 maal een vuurwapen aangetroffen, waarvan 20 maal een nepvuurwapen zoals een gas- of alarmpistool.

Conclusie: In 206 gevallen hebben politieambtenaren te maken gehad met verdachten die mogelijk vuurwapengevaarlijk waren. Daarbij zijn 54 scherpe vuurwapens en 20 nepvuurwapens aangetroffen. In 8 gevallen zijn gerichte schoten op de politie afgevuurd.

29.5 Gevolgen van het geweldgebruik

Hoe is het politiële geweldgebruik beoordeeld en afgedaan?

Wanneer burgers van mening zijn dat het politiële geweldgebruik disproportioneel of onbevoegd is, kunnen zij hun 'recht halen' door tegen de betrokken politieambtenaar een klacht in te dienen bij de korpsbeheerder, een klacht in te dienen bij de Nationale ombudsman en aangifte te doen van een strafbaar feit bij de Officier van Justitie. Ook kunnen zij de regio in rechte betrekken door schadevergoeding te eisen in een civielrechtelijke procedure. Een klacht wordt, na een bemiddelingsfase, onderzocht door een onafhankelijke klachtencommissie en afgedaan door de korpsbeheerder. Wanneer de klager niet tevreden is gesteld, kan hij de Nationale ombudsman vragen opnieuw onderzoek te doen. Deze rekent een eventuele niet-behoorlijke gedraging toe aan de korpsbeheerder. Of het politiële geweldgebruik strafrechtelijk moet worden vervolgd, wordt beslist door de Officier van Justitie. Wanneer de direct belanghebbende van mening is dat de Officier van Justitie ten onrechte niet tot vervolging overgaat, kan hij daarover beklag doen bij het Gerechtshof (art. 12 Sv-procedure). De uitkomst van de klachtenprocedure, het rapport van de Nationale ombudsman of het strafrechtelijke traject kunnen voor de korpsleiding aanleiding geven tot het treffen van tuchtmaatregelen, zoals berisping en ontslag.

Van de in totaal 1852 geweldsaanwendingen waarover in de periode 2001-2005 een beoordeling werd teruggevonden, blijken er 41 (2,2%) door de lijnchef te zijn beoordeeld als niet-akkoord. De interne beoordelingen van de lijnchefs ontlopen elkaar amper. Slechts in 5 gevallen werd het oordeel van de wijkteamchef door de districtschef overruled. De afdeling IBT komt in de advisering over het algemeen wat vaker tot een afkeurend oordeel over het geweldgebruik dan de lijnchefs. Het geringe aantal niet-akkoord bevonden geweldsaanwendingen betekent dat het executieve personeel zich in de ogen van hun leidinggevend *of* goed aan de geweldsinstructie heeft gehouden *of* dat het geweldgebruik door de lijnchefs mogelijk (te) ruimhartig is beoordeeld. Op dit punt laat het onderzoeksmateriaal geen nadere conclusies toe.

Uit het onderzoeksmateriaal kan met betrekking tot de beoordeling en afdoening, voor zover daarover de desbetreffende informatie kon worden teruggevonden, het volgende worden vastgesteld.

Burgers hebben over 238 gevallen van geweldgebruik een klacht ingediend bij de politie. Over de jaren gemeten vertoont het aantal klachten een dalende tendens. De klachten lijken zich toe te spitsen op uitsluitend het fysieke geweldgebruik. Van deze 238 klachten waren er op het moment dat het onderzoek werd afgesloten (1 september 2006) door de korpsbeheerder 16 gegrond verklaard. Van de 7 bij de Nationale ombudsman ingediende klachten waren er 2 niet-behoorlijk en 2 gedeeltelijk niet-behoorlijk. In totaal werden dus circa 20 klachten gegrond verklaard.

In de periode 2001-2005 werden 169 geweldsaanwendingen ter kennis gebracht van het Amsterdamse parket. In 9 gevallen daarvan werd de Rijksrecherche ingeschakeld terwijl in 111 gevallen een apart onderzoek werd ingesteld door het Bureau Interne Onderzoeken van het korps Amsterdam-Amstelland. Het Rijksrechercheonderzoek had betrekking op negen vuurwapenzaken waarin aan burgerzijde drie doden en zes gewonden door politiekogels te betreuren waren.

Tabel 29.2. Letsel bij burgers als gevolg van politieel geweldgebruik. Gehele korps, exclusief Mobiele eenheid. Aantal geweldsvoorvallen: 2815. Missing: 635/ 22,6%. Periode 2001-2005.

	Basispolitiezorg	Arrestatieteams	Overige diensten	Totaal
Gering letsel	500	8	13	521
Ernstig letsel	42	–	1	43
Dodelijk letsel	3	–	–	3
Totaal	545	8	14	567

Aan in totaal 11 politieambtenaren is wegens hun geweldgebruik een disciplinaire sanctie opgelegd, bestaande uit een schriftelijke berisping (5x), ontslag (4x), schorsing (1x) en een geldboete (1x). Aan 2 disciplinair gestrafte politieambtenaren werd daarnaast een transactieaanbod gedaan ter voorkoming van strafvervolgning en 2 disciplinair gestrafte politieambtenaren werden tevens strafrechtelijk vervolgd. Geen van de zes gevallen waarin een beklag is ingediend bij het gerechtsof Amsterdam heeft geleid tot een strafrechtelijke veroordeling. Wanneer de dubbeltellingen door samenloop van klachtbehandeling en strafrechtelijke afdoening niet worden meegeteld zijn in totaal 31 geweldsaanwendingen afgekeurd.

Samengevat is het beeld dat van de 3916 politieambtenaren die in de periode 2001-2005 in het kader van de basispolitiezorg geweld hebben aangewend, 31 maal is vastgesteld dat het geweldgebruik niet door de beugel kon (0,8%).

Conclusie: De kans dat het politiële geweldgebruik negatief wordt gesanctioneerd op basis van een klachtrechtelijke, disciplinaire of strafrechtelijke procedure, is kleiner geweest dan 1%.

Hoeveel burgers zijn gewond geraakt?

In plusminus 70% van de gevallen heeft het politiële geweldgebruik voor de betrokken burgers geen lichamelijke gevolgen gehad. In de resterende 30% is er sprake van letsel, variërend van zeer gering tot ernstig. Het merendeel daarvan komt voor rekening van fysiek geweld. De verdachte die door de pepper geraakt wordt, heeft in de meeste gevallen wel even hevige pijn maar omdat na het schoonwassen de pijn weer snel verdwenen is, wordt in deze gevallen niet van letsel gesproken.

In 43 geweldsvoorvallen is er sprake geweest van – wat in de Ambtsinstructie 1994 genoemd wordt – letsel van meer dan geringe betekenis. Dat is 'ernstig letsel, dat bestaat uit bijvoorbeeld botbreuken en andere verwondingen die ziekenhuisopname of operatief ingrijpen noodzakelijk maken, alsmede zwaar letsel zoals hersenletsel of letsel waarbij intensive-care-behandeling noodzakelijk is' (Dienstvoorschrift nr. 15.50.3). Gezien deze toelichting wordt in deze paragraaf dit soort letsel aangeduid als ernstig letsel. Meestal wordt ernstig letsel veroorzaakt door fysiek geweldgebruik, maar in 6 gevallen is het letsel veroorzaakt door een kogel uit een dienstpistool. Daarnaast zijn er 3 verdachten dodelijk geraakt door een politiekogel. In alle gevallen waarin politiekogels (dodelijk) letsel hebben veroorzaakt, trad de politie op ter zake van

Tabel 29.3. Klachtrechtelijke, disciplinaire en strafrechtelijke afdoening van het politieke geweldgebruik. Basispolitiezorg. Aantal geweldsaanwendingen: 3916. Periode 2001-2005.

	Periode 2001-2005	Gemiddeld per jaar
Klachten gegrond verklaard door korpsbeheerder	16	3.2
Klachten gegrond verklaard door Nationale ombudsman	4	0.8
Disciplinaire sancties opgelegd door korpsbeheerder	11	2.2
Transactievoorstel door Openbaar Ministerie	2	0.4
Geldboete opgelegd door rechter	2	0.4
Veroordelingen in door Gerechtshof toegewezen beklagzaken	0	0
Aantal afgekeurde geweldsaanwendingen*	31	6.2

ernstige, geweldgerelateerde strafbare feiten, zoals moord en doodslag, verboden wapenbezit en bedreiging. In het geval dat een verdachte de politie bedreigt met een vuurwapen of daarmee op de politie schiet, is de kans dat de betrokkene bij zijn aanhouding letsel oploopt overigens klein, namelijk maar 20%. Veel van deze zaken worden opgelost doordat de betrokken politieambtenaren met hun dienstpistool dreigen en zeer terughoudend zijn in het afgeven van gericht vuur.

Conclusie: In totaal zijn er 567 burgers gewond geraakt, waarvan 90% niet ernstig. Dat is gemiddeld 113 gewonden per jaar. In plusminus 70% van de gevallen heeft het politieke geweldgebruik voor de betrokken burgers geen lichamelijke gevolgen gehad.

Hoeveel politieambtenaren zijn in 2004 gewond geraakt?

Alleen voor het jaar 2004 is precies uitgezocht was de aard en omvang is geweest van het letsel dat politieambtenaren hebben opgelopen tijdens de uitoefening van hun dienst. De capaciteit van het onderzoeksteam liet niet toe ook de jaren 2001-2003 en 2005 bij dit onderzoeksgedeelte te betrekken.

Het blijkt dat in dat jaar ten minste 252 politieambtenaren letsel hebben opgelopen tengevolge van geweld van de kant van de (verdachte) burger. Dat is gemiddeld 72 gewonden per jaar. Uitgaande van een executieve sterkte van circa 4.224 fte, betekent dit dat circa zes op de honderd executieve politieambtenaren tijdens een publiekscontact letsel hebben opgelopen.

De kans op letsel verschilt per soort strafbaar feit en is het hoogst in het soort gevallen waarin de verdachte reeds blijf heeft gegeven – los van het betreffende politioptreden – geneigd te zijn tot geweldgebruik, vechten of andere agressieve gedragingen, zoals in geval van mishandeling, openlijke geweldpleging en (poging) tot moord en doodslag.

Het letsel wordt vooral opgelopen aan hoofd en handen en wat minder aan benen en armen. In 60% van de gevallen gaat het om oppervlakkig letsel zoals schaafwonden, kneuzingen en blauwe plekken. In 17% van de gevallen betreft het meer ernstig letsel, zoals open wonden (waaronder bijtonden), snijdwonden, steekwonden en schotwonden. Botfracturen kwamen achtmaal voor. In bijna de helft van de 252 gevallen (45%) was het letsel niet als dienstongeval geregistreerd. Deze niet-geregistreerde

voorvallen betreffen overwegend letsel van geringe betekenis of letsel van onbekende aard.

Daarnaast zijn in 2004 24 politieambtenaren gedurende een achtervolging gewond geraakt, was er 26 maal sprake van een mogelijke besmetting wegens bespuugd worden of bloedcontact met een (verdachte) burger en werden 33 politieambtenaren met de dood bedreigd.

Conclusie: In het peiljaar 2004 zijn 6 op de 100 executieve politieambtenaren gewond geraakt als gevolg van geweldgebruik in publiekscontacten. Dat is driemaal zoveel als op grond van de geweldsmeldingen kon worden vastgesteld. De geweldsmeldingsformulieren vormen dus geen betrouwbare bron voor het vaststellen van het aantal gewonde politieambtenaren.

Hoeveel politieambtenaren hebben de dienst verzuimd?

Tenminste 29 politieambtenaren hebben in 2004 de dienst verzuimd ten gevolge van een geweldsvoorval. Dit aantal kan groter blijken omdat de resultaten van een verkennend onderzoek bij de Arbo-dienst KLM Arbo Services uitwijzen dat het aannemelijk is dat er nog maximaal 18 andere politieambtenaren in 2004 fysiek en/of psychisch letsel hebben opgelopen als gevolg van een geweldsvoorval. Op basis van een voorzichtige schatting kan het aantal politieambtenaren met letsel aldus worden geschat op plusminus 35. Uitgaande van een executieve sterkte van circa 4224 fte, is dat circa 0,8 op de 100 executieve politieambtenaren. De schade die het korps Amsterdam-Amsteland heeft opgelopen door ziekteverzuim als gevolg van geweldsvoorvallen in 2004, kan geschat worden op circa € 100.000,-.

Conclusie: In 2004 hebben tenminste 29 executieve politieambtenaren de dienst verzuimd wegens ziekte als gevolg van letsel opgelopen door geweldgebruik van burgers.

Aan hoeveel politieambtenaren is nazorg verleend?

In dat jaar is aan in totaal 19 politieambtenaren die betrokken zijn geweest bij een geweldsvoorval uit 2004 nazorg verleend, namelijk door het bedrijfsmaatschappelijk werk (4x), de geestelijk verzorger (5x) en de bedrijfspsycholoog (10x). Ook dit aantal kan het onderzoek bij KLM Arbo Services nog invloed hebben. De inzet van het Zelfhulpteam Ingrijpende Gebeurtenissen kon niet worden vastgesteld.

Conclusie: In 2004 is aan tenminste 19 executieve politieambtenaren bedrijfsmaatschappelijke, geestelijke of psychologische nazorg verleend in verband met geweldgebruik van burgers.

29.6 Tegen wat voor een soort verdachten is geweld gebruikt?

Gemiddeld zijn de verdachten waartegen geweld is gebruikt 31 jaar, waarbij tweederde van de verdachten uit twintigers en dertigers bestaat. Het politiële geweldgebruik is verhoudingsgewijs vaak gericht tegen mannelijke verdachten (95%). Van alle aangehouden verdachten was 13,5% procent vrouw, terwijl vrouwen slechts 5% deel uitmaken van de aangehouden verdachten waartegen geweld is aangewend. Voor het politieel vuurwapengebruik lag dit percentage nog lager: van alle verdachten die bij

hun aanhouding zijn bedreigd met het dienstpistool is circa 1% vrouw. Vrouwelijke verdachten verzetten zich kennelijk minder vaak tegen hun aanhouding of komen minder vaak bedreigend over dan mannelijke verdachten.

Over het politieke geweldgebruik tegen personen met een niet-Nederlandse herkomst was tot nu toe weinig bekend. De verschillende meldingsformulieren voor geweldgebruik die in de loop der tijd in gebruik waren, bevatten geen vragen met betrekking tot de etnische herkomst van de (verdachte) burgers die bij een geweldsvoorval betrokken waren. Daarom is in het kader van dit onderzoek actief gezocht naar informatie met betrekking tot de etnische herkomst. In 1938 van de 2442 gevallen kon via de Gemeentelijke Basis Administratie (volgens de landelijke modelclassificatie 1994) de etnische herkomst worden vastgesteld. Daarmee kan antwoord worden gegeven op de vraag of de politie tegen bepaalde bevolkingsgroepen vaker geweld heeft aangewend dan tegen andere bevolkingsgroepen.

De etnische herkomst van de aangehouden verdachten blijkt een opmerkelijk verscheidenheid te vertonen. Naast Nederlandse, Surinaamse, Marokkaanse, Turkse, Antilliaanse en Arubaanse verdachten zijn er nog 77 andere herkomstlanden: Engeland (32), Duitsland (19), Frankrijk (19), Indonesië (17), Guyana (16), Algerije (15), Ghana (14), Dominicaanse republiek (12), Joegoslavië (Voormalig) (12), Italië (11), Nigeria (11), Polen (11), Verenigde Staten (11), Iran (10), Portugal (10), Spanje (9), Irak (8), Egypte (7), Goudkust (7), Sierra Leone (7), Sovjet Unie (7), Colombia (6), Roemenië (6), Tunesië (6), België (5), Soedan (5), Somalië (5), Ethiopië (4), Ierland (4), Liberia (4), Zuid-Afrika (4), Libanon (3), Guinee (3), Tsjechië/Slowakije (3), Afghanistan (3), Libië (3), Chili (3), China (3), Litouwen (3), Canada (3), Australië (3), Pakistan (3), Angola (2), Brazilië (2), Cuba (2), India (2), Israël (2), Jamaica (2), Jordanië (2), Kameroen (2), Maleisië (2), Mali (2), Mauritanië (2), Mexico (2), Noorwegen (2), Senegal (2), Syrië (2), Zwitserland (2), Barbados (1), Bolivia (1), Bulgarije (1), Eritrea (1), Griekenland (1), Guadeloupe (1), Haïti (1), Hongarije (1), Ivoorkust (1), Kongo (1), Nepal (1), Burundi (1), Oostenrijk (1), Palestina (1), Saudi Arabië (1), Tanzania (1), Venezuela (1), Wit-Rusland (1), Zaïre (1), Zweden (1). De opsomming illustreert de gevarieerde bevolkingssamenstelling in het werkgebied van regio Amsterdam-Amstelland.

Uit het onderzoeksmateriaal blijkt dat tegen aangehouden Marokkaanse en Turkse verdachten verhoudingsgewijs minder vaak geweld is gebruikt dan bijvoorbeeld tegen Surinaamse verdachten. Marokkaanse en Turkse verdachten waartegen geweld is gebruikt, zijn relatief vaker minderjarig dan de verdachten van de overige herkomstlanden.

Het onderscheid naar etnische herkomst speelt geen rol bij het fysieke geweldgebruik, pepperspraygebruik en de inzet van de diensthond. Het dienstpistool wordt relatief vaker gericht op verdachten van Turkse en Antilliaanse herkomst, terwijl de wapenstok en het overige (geïmproviseerde) geweldgebruik vaker gericht was tegen Nederlandse verdachten.

Het onderzoeksmateriaal laat zien dat de keuze voor een bepaald geweldsmiddel beïnvloed wordt door het karakter van het strafbare feit waarvoor wordt aangehouden. Turkse verdachten waartegen geweld is gebruikt, zijn verhoudingsgewijs vaak aangehouden voor geweldsdelicten en overtredingen van de Wet Wapens en Munitie

(WWM). De Surinaamse verdachten blijken verantwoordelijk voor het leeuwendeel van de opiumwetdelicten, met name door de groep dealers die hun handelswaar in de vorm van bolletjes in hun mond plegen te bewaren. Het aanhouden van deze dealers gaat vaak gepaard met het bij de keel grijpen om te voorkomen dat de verdachte het bewijsmateriaal doorslikt. Overigens worden ook Marokkaanse verdachten relatief vaak aangehouden voor geweldsdelicten. Waarom tegen deze groep desalniettemin minder politiegeweld wordt gebruikt dan op basis van aanhoudingscijfers is te verwachten, wordt op basis van de onderhavige gegevens niet helemaal duidelijk. Mogelijk heeft dit te maken met de relatief jeugdige leeftijd van de aangehouden verdachten, met minder alcoholgebruik of met een minder dreigende opstelling jegens politieambtenaren. De Nederlandse verdachten tegen wie geweld is gebruikt worden relatief vaak aangehouden voor vernieling of beschadiging (47,5%), ordeverstoring (49,2%) en openlijke geweldpleging (43,4%). Dit zijn precies de strafbare feiten waartegen vaak de wapenstok wordt ingezet.

Op basis van het onderzoeksmateriaal kunnen geen verklaringen gegeven worden waarom bepaalde bevolkingsgroepen vaker te maken hebben met politieel geweldgebruik dan op basis van de aanhoudingscijfers zou mogen worden verwacht. Mogelijk dat sommige bevolkingsgroepen zich vaker, en mogelijk met meer en zwaarder geweld, verzetten tegen hun aanhouding dan andere. Nader onderzoek zou preciezer antwoord kunnen geven op de vraag welke factoren deze verschillen zou kunnen verklaren.

Conclusie: De etnische herkomst van de personen waartegen bij de aanhouding geweld is aangewend kent 83 varianten, hetgeen de gemêleerde bevolkingssamenstelling van de regio weerspiegelt. Tegen Marokkaanse en Turkse verdachten is verhoudingsgewijs bij de aanhouding minder vaak en tegen Surinaamse verdachten verhoudingsgewijs vaker geweld gebruikt. Het onderzoeksmateriaal laat zien dat de keuze voor een bepaald geweldsmiddel beïnvloed wordt door het karakter van het strafbare feit waarvoor wordt aangehouden. Marokkaanse verdachten waartegen geweld is gebruikt, zijn relatief vaker minderjarig.

29.7 Door wat voor een soort politieambtenaren is geweld aangewend?

De vaak geuite veronderstelling dat het vaak dezelfde politieambtenaren zijn die geweld gebruiken, lijkt door het onderzoek op het eerste gezicht te worden bevestigd. Er is in ieder geval op dit punt sprake van een bijzondere bevinding. Een kleine groep politieambtenaren is verantwoordelijk geweest voor een groot deel van het politieke geweldgebruik. De scheve verdeling van geweldgebruik onder de politieambtenaren zou in de eerste plaats kunnen worden verklaard door de spreiding van de 'work load.' Zo'n 85% van het geweldgebruik is aangewend met als doel verdachten aan te houden. Politieambtenaren die in de periode 2001-2005 slechts eenmaal geweld hebben gebruikt, hebben gemiddeld 64 verdachten aangehouden. Politieambtenaren die in die 5 jaar 11 of meer keren geweld gebruikten, hebben echter gemiddeld 262 aanhoudingen verricht, dat is ruim vier keer zoveel. In de periode 2001-2005 waren 0,7% van de executieve politieambtenaren goed voor 15% van het totale politieke geweldgebruik.

Conclusie: Politieambtenaren die vaker geweld gebruiken, verrichten ook meer aanhoudingen.

Opmerkelijk is verder dat, afgezien van de relatie tussen het aantal aanhoudingen en het aantal geweldsaanwendingen, er een sterke relatie blijkt te bestaan tussen het aantal keren dat een politieambtenaar geweld aanwendt en de hoeveelheid geweld per aanhouding. Zo gebruikten politieambtenaren mer één geweldsaanwending gemiddeld in 1,6% van de aanhoudingen geweld, terwijl dat voor de politieambtenaren met meer dan 11 geweldsaanwendingen 7,4% was. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de politieambtenaren die meer geweld hebben gebruikt, vaker verdachten hebben moeten aanhouden voor strafbare feiten waarbij relatief vaak geweld moet worden gebruikt. Zo blijkt dat er tijdens het aanhouden van verdachten wegens belediging, ambtelijk bevel, belemmering en levensdelicten relatief vaak geweld moet worden gebruikt.

Het wijkteam waarin een politieambtenaar te werk wordt gesteld, zal ook van invloed kunnen zijn op het geweldgebruik per aanhouding. In District 1 Centrum zijn in de periode 2001-2005 bijvoorbeeld per fte 3,5 maal zoveel verdachten aangehouden als in District 4 Zuid.

Conclusie: Politieambtenaren die vaker geweld gebruiken, gebruiken meer geweld per aanhouding.

Het verschil in geweldgebruik per aanhouding tussen politieambtenaren blijkt samen te hangen met de mate waarin een politieambtenaar initiatief toont in gevaarsituaties. Politieambtenaren die vaker geweld gebruiken per aanhouding nemen in gevaarsituaties vaker initiatief dan andere collega's. Factoren zoals leeftijd en het aantal dienstjaren blijken op dit punt geen rol van betekenis te spelen. Ook de mate waarin de politieambtenaar scoort op dominant gedrag of standvastigheid speelt geen rol.

Conclusie: Politieambtenaren die vaker initiatief nemen in gevaarsituaties, gebruiken vaker geweld per aanhouding.

Het geslacht heeft wel enige invloed: het verschil in geweldgebruik wordt deels verklaard doordat vrouwen minder aanhoudingen verrichten dan mannen. Wanneer gekeken wordt naar de hoeveelheid geweld per aanhouding, blijken vrouwen ook minder geweld te gebruiken dan mannen. Politieambtenaren die hun fysieke vaardigheden hoger inschatten verrichten wel meer aanhouding en gebruiken derhalve ook vaker geweld, maar zij gebruiken niet meer geweld per aanhouding.

Conclusie: Van de onderzochte persoonskenmerken zijn alleen het geslacht van de politieambtenaar en de mate waarin initiatief wordt genomen in gevaarsituaties van invloed op de hoeveelheid geweldgebruik per aanhouding.

Met het oog op de selectie en opleiding zou het voor het korps interessant kunnen zijn om te weten in hoeverre een hoog geweldgebruik per aanhouding van een politieambtenaar wijst op een gedragsprobleem of juist op doorzettingskracht. En is interessant waarom sommige politieambtenaren vaker initiatief nemen in gevaarsituaties dan andere politieambtenaren. Daarbij is natuurlijk van belang eerst vast te stellen of het nemen van initiatief in gevaarsituaties een positieve of een negatieve eigenschap is. Gaan initiatiefrijke politieambtenaren bijvoorbeeld vaak over tot geweldsgebruik in gevallen waar dat niet nodig, niet-behoorlijk of zelfs onrechtma-

tig is? Andersom speelt de vraag in hoeverre de politieambtenaren die geneigd zijn zich terughoudend op te stellen, geen geweld gebruiken in situaties waarin zij dit wel zouden mogen of zelfs zouden moeten doen. De beantwoording van die vragen valt buiten de opzet van dit onderzoek. Nader onderzoek zou op dit punt uitsluitsel kunnen geven.

29.8 **Waarom gebruiken vrouwelijke politieambtenaren minder vaak geweld?**

Uit diverse onderzoeken komt naar voren dat vrouwelijke politieambtenaren structureel en significant minder geweld gebruiken dan hun mannelijke collega's. Voor zover politieambtenaren zelf gewond raken, is het vrouwelijke aandeel eveneens klein (Naeyé 2005, p. 385). Het blijkt dat vrouwelijke politieambtenaren ook minder vaak pepperspray gebruiken (Adang e.a. 2005: 37-39). Dit beeld wordt door het onderhavige onderzoek bevestigd. Vrouwelijke politieambtenaren zijn in de periode 2001-2005 voor een aanzienlijk kleiner deel van het geweldgebruik verantwoordelijk geweest (14%) dan op basis van hun gemiddelde aandeel gedurende die 5 jaar mag worden verwacht (24%). Wanneer in koppels wordt opgetreden zijn vrouwelijke koppels relatief ondervertegenwoordigd en in gemengde koppels zijn het de vrouwelijke collega's die minder vaak geweld gebruiken.

Conclusie: Vrouwelijke politieambtenaren gebruiken minder vaak geweld dan hun mannelijk collega's, ook in (gemengde) koppels.

Vrouwelijke politieambtenaren blijken oververtegenwoordigd in de groep politieambtenaren die wel bij een geweldsvoorval betrokken waren, maar zelf geen geweld gebruikten. Daarnaast gebruiken vrouwen in de groep politieambtenaren die vaak geweld gebruiken, significant minder vaak geweld dan hun mannelijke collega's. Dit gegeven hangt nauw samen met de bevinding dat vrouwen in situaties waar meerdere politieambtenaren ter plaatse zijn, zich qua geweldgebruik vaker afwachtend opstellen en het initiatief aan de mannen overlaten. Daardoor gaan zij minder vaak tot aanhouding over en behoeven zij navenant minder vaak geweld te gebruiken.

Conclusie: In situaties waar meerdere politieambtenaren ter plaatse zijn, laten vrouwelijke politieambtenaren het initiatief vaak aan de mannen over waardoor zij minder vaak tot aanhouding overgaan en navenant minder vaak geweld behoeven te gebruiken.

Vrouwelijke politieambtenaren blijken volgens de enquête hun vaardigheden gemiddeld iets lager in te schatten dan hun mannelijke collega's. Dat de factor spierkracht een relatief groot verschil te zien geeft, ligt in de lijn der verwachting omdat vrouwen in fysiek opzicht gemiddeld minder sterk zijn dan mannen. Verder blijkt uit de enquête dat vrouwelijke politieambtenaren over het algemeen vinden dat zij verbaal sterker zijn, meer geduld hebben en minder snel beledigd zijn dan hun mannelijke collega's. De mannen zijn daarvan minder overtuigd. Vrouwen en mannen zijn het er wel over eens dat vrouwen het geweldgebruik liever overlaten aan hun mannelijke collega's.

Conclusie: Vrouwelijke politieambtenaren schatten hun spierkracht duidelijk lager in dan en laten het geweldgebruik liever over aan hun mannelijke collega's.

In de groep politieambtenaren die veel geweld gebruikt, wordt het gevonden verschil veroorzaakt door het geweldgebruik jegens mannelijke verdachten, aangezien bij het geweldgebruik jegens vrouwelijke verdachten het geslachtsverschil geen rol blijkt te spelen. In de gevallen waarin in het kader van de hulpverleningstaak werd opgetreden tegen 'ontremde' agressieve verstoorde personen, is er geen man-vrouw verschil. Maar geweldgebruik bij het aanhouden van verdachten onder invloed van alcohol is duidelijk een zaak van de mannelijke collega's. Wanneer verder gekeken wordt naar de hoeveelheid geweld per aanhouding, blijken vrouwen wel minder geweld te gebruiken dan mannen.

Conclusie: Het man-vrouw verschil is vooral aanwezig in de groep politieambtenaren die relatief vaak geweld gebruiken. Het verschil bestaat hoofdzakelijk voor geweldgebruik tegen mannelijke verdachten, zeker als die onder invloed van alcohol verkeren. Met betrekking tot het geweldgebruik tegen verstoorde personen en personen onder invloed van drugs bestaat er geen verschil.

29.9 Wat is de invloed van leiderschap op het politiële geweldgebruik?

Uit interviews onder executieve politieambtenaren komt het beeld naar voren dat leidinggevers weinig tot geen directe invloed hebben op het geweldgebruik. Politieambtenaren vinden dat zij op straat zelf moeten beoordelen of ze al dan niet geweld zullen gebruiken. Een beslissing die veelal onder invloed van de hectiek van het moment wordt genomen.

In de praktijk is het vaak onduidelijk wie in een gevaarssituatie de coördinatie of leiding op zich neemt. Er bestaan wel diverse ongeschreven praktijkregels, maar die worden zeker niet door alle politieambtenaren toegepast. De geïnterviewden geven aan dat leidinggeven door de aanwezige politieambtenaren ook wordt geaccepteerd wanneer men van mening is dat de betrokkene niet de meest capabele persoon is of wanneer men het niet eens is met diens beslissing. Wanneer de leidinggevende in het gesprek na het voorval aangeeft het niet eens te zijn met de genomen beslissing en zelf een andere keuze zou hebben gemaakt, heeft dit wel invloed op het toekomstige gedrag van de respondent. De leidinggevende heeft hierbij een duidelijke voorbeeldfunctie.

De formeel leidinggevende heeft eveneens een belangrijke functie in de afhandeling en nazorg van een geweldsvoorval. De geïnterviewden geven aan dat zij van de chef verwachten dat deze luistert, zich in de situatie in kan leven en zoveel mogelijk (positieve) feedback geeft. Ook het gezamenlijk anticiperen op eventuele rechtspositionele gevolgen is van betekenis voor de politieambtenaar. Daarnaast lijkt de leidinggevende voor een aantal politieambtenaren ook een zéér belangrijke rol te spelen bij het psychisch verwerken van het geweldsvoorval.

Tabel 29.4. *Leiderschapscompetenties vergeleken*

Top-5 Leiderschapscompetenties die het meest van betekenis zijn voor uitoefening van de geweldsbevoegdheid	Top-5 Leiderschapscompetenties die het meest aanwezig zijn bij direct leidinggevende
1. Inlevingsvermogen	1. Respectabel zijn
2. Integer zijn	2. Vertrouwen uitstralen
3. Feedback geven	3. Integer zijn
4. Oprechte aandacht hebben	4. Maatschappelijk georiënteerd zijn
5. Vertrouwen uitstralen	5. Charismatisch zijn

Om inzicht te krijgen in het belang van leidinggeven voor de toepassing van de geweldsbevoegdheid, is in de enquête aan 1279 politieambtenaren een lijst met 21 leiderschapscompetenties voorgelegd met de vraag welke daarvan volgens hen belangrijk zijn voor het aansturen van hun geweldgebruik. Volgens de respondenten is het inlevingsvermogen van hun leidinggevende het belangrijkste, gevolgd door integer zijn en het geven van feedback (Tabel 29.4.). Ook het oprechte aandacht hebben en vertrouwen uitstralen blijken van betekenis te zijn. Als laatste worden genoemd de eigenschappen respectabel, moedig, maatschappelijk georiënteerd, inspirerend en charismatisch. Gevraagd of deze leiderschapcompetenties ook werkelijk bij hun leidinggevend aanwezig zijn, blijkt dat het geven van feedback op geweldsaanwendingen pas op plaats 19 van de 21 competenties komt. Het geven van oprechte aandacht na afloop van een geweldsvoorval komt op plaats 12.

Conclusie: Leidinggevend kunnen een belangrijke rol spelen in de beheersing van het geweldgebruik en de gevolgen daarvan voor de betrokken politieambtenaren. Er bestaat volgens de executieve politieambtenaren een discrepantie tussen de leiderschapscompetenties die daarvoor nodig zijn en die hun leidinggevend bezitten.

29.10 Samenwerken in geweldsituaties

Politiewerk op straat wordt vaak uitgevoerd door koppels van twee personen. Communicatie en samenwerking is in dat geval nog relatief eenvoudig, vooral als het tweetallen betreft die elkaar al langer kennen en diverse situaties met elkaar meegemaakt hebben. Ook het geweldgebruik vindt in ruim de helft van de gevallen plaats door 1 (11%) of 2 (46%) politieambtenaren. Toch komt het regelmatig voor er assistentie van collega's nodig is. In sommige gevallen (7%) is daarbij dan een leidinggevende aanwezig. De strafbare feiten die aanleiding zijn om assistentie in te roepen en waar 3 (13%) of 4 (13%) politieambtenaren aanwezig zijn, liggen vaak in de sfeer van de openbare orde, zoals vernieling, wildplassen, wederspanning door omstanders, belediging en intimidatie. Ook het aanhouden van een agressieve verstoorde geeft hiertoe geregeld aanleiding.

Om zicht te krijgen op de vraag wat de invloed is van samenwerking en coördinatie in gevaarsituaties is in mei 2005 een experiment uitgevoerd bij het Politie Trainingscentrum Overamstel tijdens de IBT-instructiedagen voor executief politieperso-

neel van de regio. De conclusie die uit het experiment kan worden getrokken, is dat een leidinggevende een positief effect heeft op politieoptreden. De deelnemende politiemensen waardeerden vooral de sturing die zij kregen en de rust en het overzicht wat dit met zich mee bracht. Dit heeft in een enkel geval ook tot een lager niveau van geweldgebruik geleid dan bij de controlegroepen. In een aantal gevallen werd er volgens de IBT-instructeurs te snel en onvoldoende planmatig opgetreden en verliep de communicatie met de verdachte weinig gestructureerd omdat hierover vooraf nauwelijks afspraken werden gemaakt en wanneer dit wel gebeurde, werd er tijdens het experiment ‘in het heetst van de strijd’ regelmatig van afgeweken.

Uit de enquête tijdens de IBT-instructiedagen onder 1279 executieve politieambtenaren blijkt dat in het geval dat er meer dan 4 politieambtenaren aanwezig zijn er meestal geen meerdere aanwezig is en dat diens aanwezigheid ook nauwelijks wordt gemist. Er is vaak wel iemand die de leiding neemt, doch meestal wordt niet volgens een (vooraf) bepaald plan opgetreden. De communicatie met de verdachte lijkt geen prioriteit te hebben. De geënquêteerden hebben geen eensluidende mening over de vraag of politiesamenwerking invloed heeft op geweldgebruik.

Conclusie: De leiding nemen en het politieoptreden coördineren lijkt het geweldgebruik in een aantal situaties te verminderen, maar ook andere factoren spelen hierbij een rol, zoals goede communicatie met de verdachte.

29.11 Het arrestatieteam

In de periode 2001-2005 zijn door de aanhoudings- en ondersteuningseenheid (AT) van de regio Amsterdam-Amstelland in totaal 1.468 verdachten aangehouden. In 282 gevallen daarvan is geweld gebruikt dat voornamelijk heeft bestaan uit (een combinatie van) het dreigend richten met het vuurwapen (51%), fysiek geweld (61%) en klemrijden met het dienstvoertuig (39%). Daarbij heeft maar in 8 gevallen de verdachte licht letsel opgelopen (schaafwonden e.d.). Ruim 60% van het werk van het AT speelt zich af in de eigen regio, zowel wat betreft het aantal inzetten, aangehouden verdachten als gewerkte uren.

Het merendeel van de verdachten moest worden aangehouden voor zeer ernstige feiten, zoals (poging tot)moord en doodslag, verboden wapenbezit en diefstal en andere misdrijven met (dreiging van) geweld. Het AT Amsterdam-Amstelland houdt ook een toenemend aantal agressieve, verstoorde personen aan.

Was in 2000 nog ruim de helft (54%) van alle door het AT Amsterdam aangehouden verdachten op het moment van aanhouding daadwerkelijk gewapend, in 2005 is dit afgenomen tot een kwart (24%). Dit is een landelijke trend en heeft vermoedelijk te maken met de in 2002 doorgevoerde verruiming van het inzetcriterium van ‘vuurwapengevaarlijk’ naar ‘levensbedreigend’.

Conclusie: Gezien de effectiviteit van het optreden en het geringe aantal gewonde burgers, draagt de deëscalerende professionaliteit van het arrestatieteam bij aan de veiligheid, de doorzettingskracht en de legitimiteit van het korps Amsterdam-Amstelland.

29.12 Gevoelens van onveiligheid en angst

De politieambtenaren die geweld hebben gebruikt, zijn in ruim 90% van de geweldsvoorvallen geconfronteerd met geweldgebruik van de kant van de (verdachte) burger, waaronder ook met vuurwapengeweld. Er raken daarbij ook een aanzienlijk aantal executieve politieambtenaren gewond. In het jaar 2004 waren dat er 252, dat wil zeggen 7 op de 100. De emotionele belasting is daardoor groot. Gewond raken, aangevallen worden en bedreigd worden vormen de gebeurtenissen die het meest ingrijpend zijn, ingrijpender dan de confrontatie met gewonde of dode kinderen, het aantreffen van een lijk, het optreden bij een ernstig ongeval of zelf geweld moeten gebruiken. Deze emotionele belasting behoort in de regio Amsterdam-Amstelland tot de hoogste van Nederland (Houtman e.a. 2005: 25).

Deze cijfers maken duidelijk dat het politiewerk niet zonder risico is en een politieambtenaar over doorzettingskracht dient te beschikken om zijn taak succesvol te kunnen uitvoeren. Politieambtenaren die een persoon op heterdaad betrappen, rest weinig keuze om deze verdachte wel of niet in te rekenen. Zoals ook in de inleiding is uiteengezet, staat en valt een geloofwaardige strafrechtshandhaving bij politieambtenaren die niet wijken voor angsten en risico's en hun taak met doorzettingskracht en het nodige incasseringsvermogen uitvoeren. Om die reden zijn aan 1279 executieve politieambtenaren enquêtevragen gesteld over hun veiligheidsbeleving tijdens de taakuitvoering, angst tijdens aanhoudingen en vertoond vermijdingsgedrag. Uit de enquête blijkt dat de executieve politieambtenaren van het korps zich in het algemeen tijdens de taakuitvoering veilig voelen. Op een schaal van 1 (zeer onveilig) tot en met 7 (zeer veilig) scoren de politieambtenaren gemiddeld 5,7.

Zij geven aan dat ze soms tot geregeld bang zijn tijdens aanhoudingssituaties. Angstgevoelens spelen vooral een rol tijdens het aanhouden van vuurwapengevaarlijke verdachten, het optreden in grootschalige vechtpartijen, het aanhouden van (gewapende) agressieve verstoorden en van verdachten met een slag- of steekwapen. Verder blijkt dat de politieambtenaren zelden tot nooit vormen van vermijdingsgedrag vertonen en ook is angst niet of nauwelijks van invloed op de uitoefening van de geweldsbevoegdheid. Angstgevoelens leiden zelden tot nooit tot dat meer en/of zwaarder geweld is gebruikt dan achteraf gezien noodzakelijk was. Met de nodige terughoudendheid, aangezien de enquêteresultaten zijn gebaseerd op zelfrapportage van de betreffende politieambtenaren, kan de volgende conclusie worden getrokken.

Conclusie: Een ruime meerderheid van de executieve politieambtenaren van het korps voelt zich tijdens de uitoefening van de dienst veilig. Gevoelens van angst leiden vrijwel niet tot vermijdingsgedrag en hebben niet of nauwelijks invloed op het gebruik van de geweldsbevoegdheid. De doorzettingskracht en het incasseringsvermogen van het korps lijken dan ook niet of nauwelijks door onveiligheidsgevoelens van de executieve politieambtenaren te worden aangetast.

Als politieambtenaren hun eigen vaardigheden hoger inschatten, dan voelen ze zich over het algemeen veiliger tijdens de taakuitvoering. Nader onderzoek zou kunnen uitwijzen in hoeverre het beeld dat politieambtenaren van zichzelf hebben, spoort met de werkelijkheid. Wanneer vaardigheden inderdaad eraan bijdragen dat politieambtenaren zich tijdens hun werk veilig voelen en zelfvertrouwen hebben, zou

het aanbeveling verdienen om – naast de bestaande schietvaardigheidstrainingen, aanhoudings- en zelfverdedigingstrainingen en praktijktrainingen – de politieambtenaren ook te laten trainen op lichamelijke fitheid, uithoudingsvermogen en spierkracht en het executieve personeel periodiek daarop te testen.

29.13 Geweldgebruik in gevaarsituaties

In 2.231 van de 2.442 situaties waarin door politieambtenaren geweld is gebruikt, hebben burgers de agent(en) belaagd met geweld of de dreiging daarmee (91%). Het merendeel van het burgergeweld binnen het bestek van deze studie is fysiek geweld. In aantal gevolgd door vuurwapens (zie hoofdstuk 28.24) en daarna door steekwapens.

De belangrijkste gevaarsituatie waarin agenten zich genoopt voelen om geweld aan te wenden betreft het optreden tegen wederspannige verdachten, dat wil zeggen tegen verdachten die zich tegen hun aanhouding verzetten (1291 voorvallen). Deze verdachten gebruiken vooral fysiek geweld (81%). Vuur-, steek- en slagwapens komen in achtereenvolgens 4%, 4% en 3% van de voorvallen voor.

Vervolgens neemt ook het geweldgebruik in meer complexe (en soms grootschalige) situaties een belangrijke plaats in zoals dat het geval is bij (een combinatie van) vechtpartijen tussen individuele burgers (347x), groepsgerelateerd geweld zoals ruzie tussen cafébezoekers (329x) en bij uitgaansgerelateerd geweld dat vooral in de nachtelijke uren van het weekend plaatsvindt (277x). Dit soort grootschalige situaties leidt ook geregeld tot bemoeienis door omstanders (176x).

Ook geweldgebruik tegen agressieve psychisch gestoorde, of personen die beneveld of gedrogeerd zijn of een combinatie daarvan, komt geregeld voor (226x). Deze personen kunnen plotseling omslaan van ingetogen en ogenschijnlijk rustig in agressief, onberekenbaar en onbetrouwbaar gedrag. Zij zijn niet of nauwelijks voor rede vatbaar, maar ook verminderd gevoelig voor klassieke pijnprikkels. Fysiek geweld vormt ook hier de belangrijkste bedreiging van de politie (74% van de 226 voorvallen), maar steekwapens (13%) en slagwapens (23%) zijn relatief ‘populair’.

De situaties waarin geweld is gebruikt tegen (verdachte) burgers kunnen verder nog worden getypeerd als vuurwapenbedreiging en schietpartijen (206x), drugsdealers met bolletjes harddrugs in hun mond (145x), bemiddeling in familie-, vrienden- of burenruzies (98x) en wildplassen (93x). Met deze typering is circa driekwart van het politieke geweldgebruik in kaart gebracht.

Conclusie: In ruim 90% van de 2.442 situaties waarin door politieambtenaren geweld is gebruikt, hebben burgers de betrokken politieambtenaren belaagd met geweld of bedreiging met geweld. Het merendeel van het burgergeweld is fysiek geweld. In aantal gevolgd door vuurwapens (174x), steekwapens (167x) en slagwapens (101x).

29.14 Training en toetsing van gevaarsbeheersing

Gezien het maatschappelijk belang van een zorgvuldig en terughoudend gebruik van het politieke geweldsmonopolie, is het geen discussiepunt dat politieambtenaren adequaat getraind moeten worden voor het optreden in gevaarsituaties. Op dit punt worden in Nederland aan politieambtenaren hoge eisen gesteld. De geweldsbevoegdheid is afhankelijk gesteld van de eis dat de geoefendheid jaarlijks moet zijn gebleken uit

voorgeschreven toetsresultaten. Wanneer politieambtenaren een onvoldoende scoren voor hun toets, dienen zij hun geweldmiddelen in te leveren. Daarmee is de weg afgesloten voor politieambtenaren om zich, ingeval van disproportioneel geweldgebruik, te beroepen op onge oefendheid. Daar staat de verantwoordelijkheid van de korpsbeheerder tegenover om ervoor te zorgen dat politieambtenaren deelnemen aan een training die de politieambtenaar voldoende voorbereidt op het behalen van de voorgeschreven toetsresultaten.

De Academie Amsterdam-Amstelland voert een actief beleid om de Integrale Beroepsvaardigheden Training verder te verbeteren. Op het Politie Trainingscentrum Overamstel dat de IBT organiseert, staat de professionalisering van de IBT-docenten centraal, er is een verbeterde schiettoets gestart, Fysiek Mentale Weerbaarheid is een begrip geworden en ook de opdracht om dit onderzoek uit te voeren geeft blijk van het belang om de IBT past daarin.

Uit de enquêteresultaten blijkt dat het executieve personeel van Amsterdam-Amstelland van mening is dat de kwaliteit van de Integrale Beroepsvaardigheden Training nog kan worden verbeterd. De suggesties ter verbetering betreffen met name de (a) verhoging van de trainingsfrequentie, (b) vergroting van de praktijkgerichtheid, (c) trainen onder realistische omstandigheden en (d) meer differentiatie naar het soort dienstonderdelen en functies waarin politieambtenaren werkzaam zijn.

Uit Duits onderzoek is naar voren gekomen dat politieambtenaren meer van elkaars fouten moeten kunnen leren teneinde professioneler te leren omgaan met de onvoorspelbaarheid van situaties en de beheersing van gevaar (Ohlemacher e.a. 2003: 200).

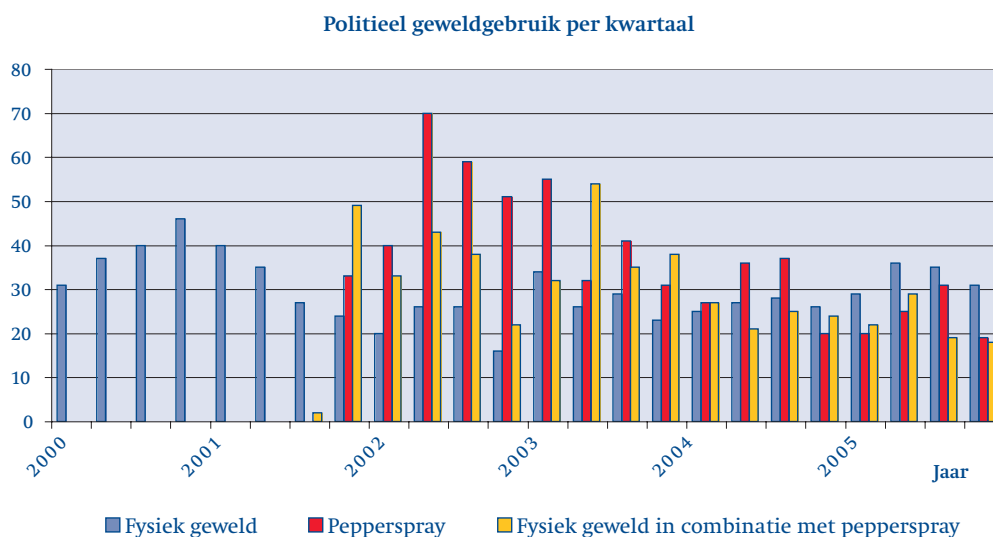
Conclusie: In de gevaarstraining moeten politieambtenaren zo veel mogelijk worden geconfronteerd met realistische gevaarsituaties gebaseerd op differentiatie naar het soort wijkteam, dienstonderdeel en functie.

29.15 Hulpverlening met geweld

De vraag of de politie in het geval van optreden in de zogenaamde Spoedeisende Psychiatrische Onderzoeksr uimte bevoegd is om, in afwachting van een bevel tot Inbewaringstelling, geweld te gebruiken, werpt twijfels op. Vaststaat dat er geen afzonderlijke wettelijke bepaling voor dit soort optreden bestaat. En het is maar de vraag of een beroep op noodtoestand wel steeds mogelijk is. Het feit dat in rechte deze zwakke grondslag tot nu toe niet is betwist, doet aan deze vaststelling niets af. Conclusie: Het verdient aanbeveling een expliciete wettelijke grondslag in het leven te roepen voor het met geweld optreden tegen personen met psychiatrische en gedragsproblemen.

29.16 Heeft pepperspraygebruik geleid tot minder fysiek geweldgebruik?

De introductie van het nieuwe geweldsmiddel pepperspray heeft aan politieambtenaren de mogelijkheid geboden geweld aan te wenden zonder daarbij in direct fysiek contact met de verdachte te komen. In dit verband is wel gezegd dat pepperspray het 'gat tussen wapenstok en dienstpistool' opvult. Pepperspray is in ieder geval allereerst een alternatief voor fysiek geweldgebruik én voor wapenstokgebruik. Maar het zou ook kunnen dat pepperspray in bepaalde gevallen ook het verbaal politieoptreden heeft vervangen.

Grafiek 29.2. Fysiek geweldgebruik en pepperspraygebruik per kwartaal. Basispolitiezorg. Aantal voorvallen: 2733.

Zoals in Grafiek 29.2. is weergegeven, is het gebruik van pepperspray – na een piek in 2002 – in de daarop volgende drie jaar geleidelijk in omvang afgenomen. De politieambtenaren zijn, na een aanvankelijk enthousiaste omarming van pepperspray, terughoudender geworden in het gebruik van pepperspray, hoogstwaarschijnlijk omdat het inderdaad geen wondermiddel is (Adang 2005:5). Deze verklaring laat onverlet dat er ook sprake zou kunnen zijn van een registratie-effect: tijdens de introductie van pepperspray heeft de politieambtenaar het gebruik en dreigen met pepperspray in een apart formulier moeten vermelden waardoor er na 2004 mogelijk minder actief is gemeld.

Het aantal voorvallen van enkel fysiek geweldgebruik is in Amsterdam-Amstelland in de jaren 2002-2004 enigszins teruggelopen, maar is in 2005 weer terug op het gemiddelde van de periode 2001-2005. Dit gegeven correspondeert eerder onderzoek (Adang, Mensink en Esman 2005: 30). Doordat fysiek geweld ook in combinatie met pepperspray wordt toegepast, is de totale omvang van het fysieke geweldgebruik echter toegenomen.

De bevinding van het BZK-onderzoek dat het wapenstokgebruik niet is afgenomen wordt door de cijfers van Amsterdam-Amstelland niet bevestigd: het wapenstokgebruik is sinds de introductie van pepperspray ongeveer gehalveerd (zie hoofdstuk 8.3). Maar daarbij moet worden opgemerkt dat het daarbij in absolute zin om een gering aantal gevallen gaat en bovendien geen ‘hard’ cijfer is (zie hoofdstuk 27). Om die reden is het wapenstokgebruik buiten de grafiek gehouden.

Conclusie: De introductie van pepperspray heeft niet geleid tot het afnemen van het fysieke geweldgebruik.

29.17 Hoeveel politieambtenaren hebben hun schade verhaald op de schadeveroorzakende verdachte?

Op basis van dossieronderzoek bij Integrale Personeelsservice (IPS) van het Bureau Arbeidsvoorwaarden is onderzocht met welk resultaat politieambtenaren zich in het jaar 2004 als benadeelde partij hebben gevoegd in de strafzaak tegen de dader en welke ondersteuning het korps Amsterdam-Amstelland hen daarbij heeft geboden. Het dossieronderzoek is beperkt gebleven tot het jaar 2004, enerzijds omdat de administratie van IPS zich niet leende voor onderzoek naar de voorafgaande jaren, anderzijds omdat de voegingszaken in de jaren 2005-2006 op het moment van afronding van deze tekst veelal nog onder de rechter waren. Uit de dossieronderzoek blijkt dat 159 politieambtenaren zich als benadeelde partij hebben gevoegd in de strafzaak tegen de schadeveroorzakende verdachte. In 2004 is maar acht maal met succes bemiddeld met het oog op een betaling van de schade door de verdachte aan de betrokken politieambtenaar. Daarmee is een totaalbedrag gemoeid geweest van € 1.365.

Volgens IPS is dit aantal voegingszaken vergelijkbaar met dat in de jaren 2001-2003. In bijna de helft van de gevallen betrof de schade lichamelijk letsel. Daarnaast was sprake van levensbedreigende aanvallen, spugen, belediging, bedreiging en besmettingsrisico's. Het aantal voegingszaken per district verschilt en houdt in het algemeen geen gelijke tred met de personeelssterkte, noch met het aantal geweldsaanwendingen. De voegingszaken hebben in alle gevallen betrekking gehad op de vergoeding van immateriële schade, slechts in een enkel geval gecombineerd met materiële schade. Voeging uitsluitend wegens materiële schade kwam niet voor. Deze bevinding bevestigt de resultaten van eerder onderzoek (Van den Brink 2002: 38). Uit vergelijking met eerder onderzoek (Van den Brink 2002: 41) blijkt dat IPS aan efficiency heeft gewonnen. Er is vooral vooruitgang geboekt op het terrein van de niet-ontvankelijkheid wegens procedurefouten.

Van de 159 voegingszaken zijn er 146 met succes afgerond. Door de strafrechter is voor een bedrag van totaal € 67.577 toegewezen. Gemiddeld is dat € 472 per geval. De regio Amsterdam-Amstelland heeft op basis van een cessieovereenkomst een bedrag aan toegekende schadevergoeding van € 67.375 als vordering overgenomen en uitgekeerd aan de betrokken politieambtenaren.

Conclusie: In het jaar 2004 hebben 146 politieambtenaren zich met succes als benadeelde partij gevoegd in de strafzaak tegen de schadeveroorzakende verdachte. Door de strafrechter is voor een bedrag van totaal € 67.577 aan schadevergoeding toegewezen. Het korps heeft zich een goed werkgever betoond door de vordering op de verdachte over te nemen en de toegekende schadevergoedingen integraal uit te keren aan de betrokken politieambtenaren.

29.18 Geeft het onderzoeksmateriaal een betrouwbaar beeld van het politieke geweldgebruik?

Door in een groot aantal administratieve bronnen, zowel binnen als buiten het regiokorps, te zoeken naar geweldgebruik en de gevonden gegevens via het stamnummer van de betrokken politieambtenaren aan elkaar te relateren, is de kans zo klein mogelijk gemaakt dat geweldgebruik, dat op enige manier werd gedocumenteerd, over het hoofd is gezien. Het zou echter van zelfoverschatting getuigen om enkel op grond van

deze grondige aanpak aan te nemen dat het politieke geweldgebruik in Amsterdam-Amstelland in de jaren 2001-2005 volledig in kaart is gebracht.

Op diverse plaatsen in deze studie is aan de orde gekomen dat de omschrijving van het begrip 'geweld' in de Ambtsinstructie 1994 aan de individuele politieambtenaar te veel ruimte laat om vast te stellen of een bepaalde gedraging als geweldgebruik moet worden opgevat en dus moet worden gemeld. Doordat ook het dreigen met geweld moet worden gemeld, is het begrip 'geweld' bovendien losgeweekt van het concrete fysiek contact tussen politieambtenaar en burger. Ook al omdat dreiging vatbaar is voor subjectieve beleving, kan worden vastgesteld dat de meldingsplicht is gebaseerd op een tamelijk vaag uitgangspunt.

Conclusie: Door de relatieve onbepaaldheid van de geweldsdefinitie is het mogelijk dat de ene politieambtenaar zijn fysieke geweldgebruik wel aan zijn meerdere heeft gemeld in een situatie waarin de andere politieambtenaar dat voor dezelfde gedraging niet heeft gedaan.

Om meer zicht te krijgen op de volledigheid van het databestand en de omvang van het eventuele *dark number*, zijn daarom enkele controleonderzoeken uitgevoerd. Om te beginnen is er een vergelijking gemaakt tussen de wederspanningszaken die in 2005 zijn verwerkt in het bedrijfsprocessensysteem X-Pol en de onderzoeksdatabase. Hieruit komt naar voren dat er in dat jaar 59 gevallen zijn geweest van licht fysiek geweldgebruik ('trekken en duwen') waarvan geen geweldmelding was opge maakt. Verder zijn er in de enquête aan 1279 executieve politieambtenaren vragen voorgelegd over concrete situaties (geweldgebruik ja/nee?) en een vragenlijst met betrekking tot de inschatting van hun geweldgebruik in de periode 2001-2004. Deze schattingen zijn vervolgens vergeleken met de geweldsmeldingen zoals opgeslagen in de onderzoeksdatabase. Uit de vergelijking van die gegevens blijkt dat er sprake is geweest van onderrapportage en dat met enige voorzichtigheid – het betreft immers zelfrapportage – de volgende conclusies kunnen worden getrokken.

Conclusie: Het is aannemelijk dat (a) het onderzoek met betrekking tot het fysieke geweldgebruik en het gebruik van de korte en lange wapenstok heeft geen 'harde' cijfers heeft opgeleverd; (b) de niet gerapporteerde gevallen veelal geweldgebruik betreffen van weinig ingrijpende aard en (c) het onwaarschijnlijk is dat er geweldsvorvallen met letsel onbekend zijn gebleven.

De vele onderzoeksdossiers die in het kader van het onderzoek zijn geanalyseerd, geven geen aanleiding tot de veronderstelling dat de politie de verplichting om geweldgebruik te melden systematisch heeft ontlopen of in bepaalde gevallen het geweldgebruik welbewust buiten de beoordeling van de bevoegde autoriteiten heeft willen houden. Dat ligt ook niet voor de hand gezien de strenge disciplinaire en strafrechtelijk aangepakt op dit punt (Naeye 2005: 493).

29.19 Is de aard en omvang van het politieke geweldgebruik van een acceptabel niveau geweest?

Omdat in bepaalde situaties van iedere politieambtenaar verwacht mag worden dat hij handelend optreedt, is geweldgebruik soms onvermijdelijk, ook in een democratische rechtsstaat als Nederland. Bedreigde burgers hebben recht op bescherming van politieambtenaren in situaties waarin zijzelf mogen vluchten. Als het er op aan komt

moet de politie zowel pal staan als beheerst maar resoluut optreden, kortom doorzettingskracht vertonen (Naeyé 2005: 27). Politiewerk vereist persoonlijke moed en plichtsbetrachting. Weglopen voor risico's of gevaar is voor de politie geen acceptabele optie. De gevaarlijke verdachte mag er in ieder geval niet op rekenen dat de politie geïntimideerd van optreden afziet of uit angst voor de risico's het optreden te lang uitstelt.

Deze grondhouding is ongetwijfeld één van de belangrijkste voorwaarden voor de geloofwaardigheid van de handhaving van de rechtsorde. Door adequaat optreden in gevaarsituaties wordt niet alleen de persoonlijke veiligheid van burgers en politiepersoneel verbeterd, maar ook de legitimiteit van het politieoptreden. Beheerst optreden met een minimum aan geweldgebruik is immers een noodzakelijke voorwaarde voor een goede relatie politie-publiek. De geweldsbevoegdheid is kortom per definitie een problematisch bezit.

Aan het eind van de studie is dan ook de vraag aan de orde of de aard en omvang van het geweldgebruik van de regio Amsterdam-Amstelland in de periode 2001-2005 van een acceptabel niveau is geweest. Met het oog op het antwoord op deze vraag, worden in Tabel 29.5 enkele kerndata nog eens op een rij gezet.

In de periode 2001-2005 hebben zich in het verzorgingsgebied van de regio Amsterdam-Amstelland 2442 situaties voorgedaan waarin een politieambtenaar in het kader van de basispolitiezorg geweld heeft gebruikt tegen een of meer burgers. Daarnaast waren er nog 91 situaties waarin het geweld is aangewend door de bijzondere diensten. Bij deze situaties zijn in totaal 4086 politieambtenaren betrokken geweest (voor het arrestatieteam gelden aparte cijfers).

Op basis van de stamnummers van de betrokken politieambtenaren is vastgesteld dat bij 3690 (90%) van die 4086 geweldsaanwendingen maar 1526 verschillende politieambtenaren betrokken waren. Dat is gemiddeld 2,4 geweldsaanwendingen per politieambtenaar. Het is derhalve een verantwoorde schatting dat bij het totaal van 4086 geweldsvoorvallen circa 1700 politieambtenaren betrokken zijn geweest.

In de periode 2001-2005 zijn in het korps in totaal 4864 verschillende executieve politieambtenaren werkzaam geweest, het aantal vertrokken en nieuw in dienst getreden politieambtenaren meegerekend. Wanneer circa 1700 van de 4864 politieambtenaren (40%) verantwoordelijk zijn geweest voor al het geweldgebruik, dan betekent dit dat circa 60% van de executieve politieambtenaren (2918) in die vijf jaar geen enkele maal geweldgebruik heeft gemeld.

Conclusie: Ook al is er sprake van een aanzienlijk dark number ten aanzien van het fysiek geweldgebruik (zie hoofdstuk 27), dan nog is het opmerkelijk dat meer dan de helft van de politieambtenaren zijn werk kan doen zonder geweld te gebruiken!

Met betrekking tot Tabel 29.5 kan nog worden opgemerkt dat het politieke geweldgebruik in 85% van de gevallen is aangewend tijdens het aanhouden van verdachte burgers wegens een strafbaar feit. In ruim 30% van de gevallen gaat het daarbij om delicten waarvoor de verdachte in verzekering is gesteld, dat wil zeggen om delicten waarop voorlopige hechtenis wordt toegelaten (strafbedreiging van minimaal 4 jaar

Tabel 29.5. Kerngegevens politieel geweldgebruik. Regio Amsterdam-Amstelland, inclusief arrestatieteam maar exclusief het optreden in ME-verband. Aantallen gemiddeld per jaar. Periode 2001-2005.

Kerngegevens	Gemiddeld per jaar
Oppervlakte	357 km ²
Aantal inwoners	909.000
Hotelgasten in Amsterdam*	4.000.000
Bezoekers in Amsterdam*	3.000.000
Aantal executieve politieambtenaren (fte)	4.272
Aantal aangehouden verdachten	39.790
Aantal aangehouden verdachten dat in verzekering is gesteld wegens een misdrijf	12.062
Aantal geweldsvoorvallen	563
Aantal burgers met letsel**	113
Aantal politieambtenaren met letsel**	72
Aantal afgekeurde geweldsaanwendingen	6

* CBS/Dienst Onderzoek en Statistiek Gemeente Amsterdam.

** Gemiddelde gebaseerd op de geweldsmeldingen.

gevangenisstraf). De etnische herkomst van deze verdachten is terug te voeren op 83 verschillende herkomstlanden, een duidelijke indicatie van het grootstedelijke karakter van het politiewerk in Amsterdam-Amstelland.

Wanneer de bovenstaande kerngegevens worden gecombineerd met de andere onderzoeksbevindingen die in deze studie zijn gepubliceerd dan kunnen de volgende slotconclusie worden getrokken.

Conclusie: Gezien het grote aantal aanhoudingen, de ernst van de delicten waarvoor is aangehouden en het naar verhouding geringe aantal geweldsaanwendingen is de omvang van het geweldgebruik van het korps Amsterdam-Amstelland in de periode 2001-2005 van een acceptabel niveau geweest. Mede gezien het aantal geweldsvoorvallen per jaar (563), het aantal burgers dat daarbij letsel heeft opgelopen (113) en het aantal politieambtenaren waarvan het geweldgebruik klachtrechtelijk, disciplinair of strafrechtelijk is afgekeurd (6), is het geweldgebruik bovendien terughoudend geweest.

29.20 Naschrift

Op 12 oktober 2006 werden door het Nederlands Politie Instituut voor de derde keer de landelijke cijfers gepubliceerd van de Bureaus Interne Onderzoeken, de zogenaamde BIO's, met betrekking tot (mogelijke) integriteitschendingen in het jaar 2005. Alle regiokorpsen hebben aan dit landelijk overzicht meegewerkt. Het betreft 1287 onderzoeken die in het jaar 2005 zijn afgerond en waarbij 1349 politieambtenaren betrokken waren. In de ene helft van de gevallen startte het onderzoek op basis van een melding afkomstig uit het eigen korps (leidinggevend en/of collega's) en de andere helft op

basis van een melding van een burger. De BIO-onderzoeken worden uitgevoerd onder leiding van de Officier van Justitie.

De cijfers zijn niet in eerste instantie bestemd om de korpsen met elkaar te vergelijken. Een BIO met veel capaciteit zal naar verhouding meer zaken draaien dan een klein BIO. Ook zijn er BIO's die, naast aandacht voor repressief getint onderzoek, steeds meer aandacht schenken aan preventie.

Het overzicht in Tabel 29.6. bevat de cijfers van de regio Amsterdam-Amstelland afgezet tegen de landelijke cijfers, toegespitst op het politieke geweldgebruik. De categorieën huiselijk geweld en geweldgebruik buiten diensttijd zijn hier buiten beschouwing gelaten omdat die onderwerpen buiten de opzet van deze studie vallen.

Tabel 29.6. Aantal afgeronde BIO-zaken met betrekking tot politiek geweldgebruik. Jaar 2005. Bron: Nederlands Politie Instituut. Exclusief huiselijk geweld, geweld buiten diensttijd en overige geweldgebruik.

	Alle 25 regiokorpsen	Amsterdam-Amstelland	
Geweld tegen verdachte	116	2	1,7%
Geweld tegen arrestant	87	10	11,5%
Geweld tegen burger	50	0	0%
Vuurwapengebruik	19	0	0%
Totaal	272	12	4,4%
Sterkte volgens PolBIS	52.592 Fte	5.169 Fte	9,8%

Uit de tabel blijkt dat het korps wat het geweldgebruik betreft tegen (verdachte) burgers en het vuurwapengebruik ver onder het landelijk gemiddelde scoort en dat het geweldgebruik tegen arrestanten rond dat gemiddelde zit. Navraag bij het BIO wijst uit dat in 3 gevallen van geweld tegen arrestanten de zaak werd afgedaan of met een disciplinaire sanctie (1x overplaatsing), een strafrechtelijke sanctie (1x geldboete) of met een combinatie van beiden (1x onvoorwaardelijk ontslag plus geldboete). De overige gevallen zijn door de Officier van Justitie geseponeerd (verdenking weerlegd, geen wettig bewijs of geen strafbaar feit).

Conclusie: In ogenschouw genomen dat het BIO Amsterdam-Amstelland een grote, goed uitgeruste en actieve onderzoeksafdeling kent die op jaarbasis veel onderzoeken uitvoert, vormen de onderzoekscijfers voor het jaar 2005 dus een sterke bevestiging van de hiervoor getrokken conclusies.

30 Aanbevelingen

30.1 Aanbevelingen met betrekking tot de geweldsbevoegdheid

Geweldsmonitor

Voor de vraag hoe de sturing en toetsing van het politieke geweldgebruik en de daarmee samenhangende training in gevaarsbeheersing kan worden verbeterd, is het gewenst dat er op het brede terrein van het politieke geweldgebruik systematisch informatie wordt verzameld voor evaluatie- en effectonderzoek. Hiertoe zou een jaarlijkse geweldsmonitor kunnen worden ingericht in combinatie met de aanstelling van een casemanager Geweldszaken. Bij de inrichting van de geweldsmonitor zou het nieuwe geweldsprotocol als leidraad kunnen dienen. Gezien het belang om de nadelige gevolgen voor politieambtenaren die slachtoffer worden van publieksgeweld, zoveel mogelijk te beperken, verdient het aanbeveling ook de data met betrekking tot de medische verzorging, schadevergoeding, opvang en nazorg nadrukkelijk bij de jaarlijkse geweldsmonitor te betrekken.

Vermindering normatieve onzekerheid.

Bij de herziening van de Ambtsinstructie 1994 in 2001 is in de nota van toelichting nagelaten duidelijkheid te scheppen omtrent de betekenis en hantering van de begrippen 'geweldgebruik' en 'letsel van meer dan geringe betekenis'. De regeling met betrekking tot het nieuwe landelijk meldingsformulier-2001 geeft op dit punt evenmin uitsluitsel. Het verdient derhalve aanbeveling dat de centrale overheid met betrekking tot deze kerndefinities meer klaarheid schept.

Vergroting meldingsdiscipline

Het verdient aanbeveling het melden van geweldgebruik zo te automatiseren dat het 'zoekraken' van met de hand opgemaakte meldingsformulieren wordt voorkomen en dat de geweldsmeldingen zich lenen voor analyse en onderzoek in het kader van een jaarlijkse geweldsmonitor. Daarbij zou ook het geweldgebruik van het optreden in ME-verband en het AT Amsterdam-Amstelland moeten worden betrokken.

Beoordeling door de meerdere

Gezien het belang dat politieambtenaren lering moeten kunnen trekken uit de situaties waarin zij geweld hebben gebruikt, verdient het aanbeveling dat het geweldgebruik consequenter wordt beoordeeld en nabesproken in de hiërarchieke lijn.

Toetsing door de Officier van Justitie.

Gezien het feit dat de Officier van Justitie een centrale positie inneemt bij de toetsing van politiek geweldgebruik met ernstig letsel en van de zaken waarin geschoten is met het vuurwapen, zou de regio er op moeten toezien dat de desbetreffende geweldsmeldingen inderdaad aan de Officier worden gerapporteerd en van de Officier moe-

ten verlangen dat hij op zijn beurt zijn beoordeling en afdoening terugrapporteert aan het korps.

Schadevergoeding

Gezien het belang van adequate reactie op schadeveroorzakende verdachten verdient het aanbeveling op basis van een nieuwe werkafpraak tussen politie en justitie te komen tot een evenwichtig beleid ten aanzien van het voegen door politieambtenaren in strafzaken. Daarbij hoort een actieve schadebemiddeling en een terughoudend beleid ten aanzien van het voegen wegens belediging.

30.2 Aanbevelingen met betrekking tot de Integrale Beroepsvaardigheid Training

Leidinggeven

Leidinggeven, communicatie en coördinatie (taakverdeling) in gevaarsituaties vormen cruciale elementen voor gevaarsbeheersing en geweldgebruik. Aanbevolen wordt een IBT-programma te ontwikkelen waarin de executieve politieambtenaren in deze elementen kunnen worden getraind.

Borging van de expertise

Het arrestatieteam heeft veel kennis en ervaring in het voorkomen en het beheerst toepassen van geweldgebruik. Het verdient aanbeveling deze expertise te gebruiken voor de ontwikkeling van veilige procedures voor het optreden in gevaarsituaties.

Fysieke vaardigheden

Gezien de samenhang tussen fysieke vaardigheden, zelfvertrouwen en veiligheidsgevoelens, verdient het aanbeveling om executieve politieambtenaren periodiek te testen op lichamelijke fitheid, uithoudingsvermogen en spierkracht.

Bijlagen

Bijlage 1 Overzicht ‘rake zaken’

Jaap Timmer

In de politieregio Amsterdam-Amstelland stelde de Rijksrecherche in de periode 2001-2005 negen keer een onderzoek in naar een geval waarin een (verdachte) burger (dodelijk) letsel opliep als gevolg van een kogel uit een dienstpistool. In totaal vielen er in deze periode in Amsterdam-Amstelland aan burgerzijde drie doden en vijf gewonden door politiekogels. Het Amsterdamse aandeel in het totaal van ‘rake zaken’ is hiermee in de loop van de afgelopen 25 jaar teruggelopen van ongeveer eenderde einde jaren 1970, begin jaren 1980 tot minder dan eenvijfde medio jaren 2000. De schietvoorvallen van de politie Amsterdam-Amstelland in de jaren 2001 tot en met 2005 laten zich als volgt kort samenvatten.

Casus 1: Ramkraak (Amstelveen)

Op de late avond van 10 januari 2001 krijgt de politie een melding van een ramkraak met een busje bij een garage in Amstelveen. Binnen vier minuten zijn er twee geüniformeerde hoofdagenten ter plaatse. Zij zien de verdachte in een busje wegvlugten en zetten de achtervolging in, met optische en geluidssignalen. Voortdurend geven zij een stopteken met behulp van de transparant waarop met rode letters de tekst verschijnt STOP POLITIE. De politieauto bereikt in de bebouwde kom snelheden tot 120 km per uur.

Op enig moment stopt de verdachte in het busje. De agenten zetten de dienstauto schuin voor het busje, om het af te stoppen. Zij stappen uit en lopen naar het busje, ondertussen de bestuurder voortdurend aanroepend. De verdachte is blijven zitten en heeft volgens de agenten een zeer agressieve uitstraling. De verdachte gaat weer rijden en vormt daarmee een bedreiging voor één van de agenten, hoofdagent A. Deze springt op tijd opzij en schiet vanaf 1,5 meter op het bestuurdersportier, net onder het raam. De agent-schutter wil de verdachte op dat moment stoppen, zodat de zaak niet verder escaleert en er niet opnieuw grote risico's voor andere weggebruikers ontstaan. Hoofdagent A. dacht daarbij aan een eerdere achtervolging, waarbij een vluchtende verdachte een fietser had aangereiden, met ernstige gevolgen.

De verdachte komt toch weg met zijn busje, maar rijdt zichzelf vervolgens klem op het parkeerterrein van een ziekenhuis. Hij vlucht uit zijn busje, maar wordt kort daarop onder dreiging van twee dienstpistolen alsnog aangehouden. Als de verdachte op de grond ligt, zien de agenten dat hij gewond is. Door het rumoer is er onmiddellijk personeel van het ziekenhuis ter plaatse om eerste hulp te verlenen. De verdachte wordt vervolgens door een ambulance naar een ander ziekenhuis gebracht.

Daar opereert men de verdachte. Volgens de medische verklaring is de politiekogels ter hoogte van de linker flank het lichaam in gegaan en heeft letsel veroorzaakt aan de dikke darm, de maag, de lever en het middenrif. Operatief is er een

stukje darm verwijderd. Maag en lever zijn dicht gehecht. Volgens de behandelend arts zal de verdachte volkomen genezen van zijn verwondingen. Niettemin is de politiekogel tussen hart en long blijven zitten. Kennelijk was het medisch niet mogelijk of verantwoord om die te verwijderen.

Bij aanvang van het Rijksrechercheonderzoek wekt een leidinggevende de indruk dat de hoofdagent A niet meer precies zou weten waarom hij had geschoten. Dit suggereerde dat er sprake zou zijn geweest van een 'onbewust' schot nadat er op de hoofdagent was ingereden. Hoofdagent A legt zelf echter een heldere verklaring af tegenover de Rijksrecherche, waarin hij goed kan uitleggen waarom hij heeft geschoten. De Rijksrecherche hoort hoofdagent A als getuige.

De Adviescommissie politieel vuurwapengebruik adviseert op 28 januari 2002 de Hoofdofficier van Justitie als volgt: *'Bij de beoordeling van het schietincident onderscheidt de commissie twee stadia. In het eerste stadium was er naar het oordeel van de commissie gezien de omstandigheden waaronder de ramkraak werd gepleegd geen sprake van een misdrijf dat een ernstige aantasting vormde voor de lichamelijke integriteit of de persoonlijke levenssfeer. Daarmee is op dat moment niet voldaan aan één van de voorwaarden waaronder het aanwenden van geweld in dit geval het trekken van het vuurwapen toelaatbaar is. In het tweede stadium is er naar het oordeel van de commissie sprake van een nieuw strafbaar feit. Het inrijden op de politieambtenaar is aan te merken als poging tot doodslag of poging tot zware mishandeling en dit misdrijf vormt onder de beschreven omstandigheden een ernstige aantasting van de persoonlijke integriteit of de persoonlijke levenssfeer.*

De commissie acht nog daargelaten de toetsing aan het juridische kader van noodweer en noodweerexcès het daadwerkelijke gebruik van het vuurwapen in overeenstemming met de Ambtsinstructie 1994. Daarnaast is de commissie van oordeel, dit wellicht ten overvloede, dat voor hoofdagent A een noodweersituatie (41 Sr) was ontstaan, die hem noopte van zijn vuurwapen gebruik te maken. Dat een rechter een beroep op noodweer meer waarschijnlijker noodweerexcès zal honoreren acht de commissie geenszins uitgesloten.

Naar het oordeel van de commissie is de betrokken politieambtenaar niet strafbaar. Hoofdagent A heeft voldaan aan de eisen zoals deze gesteld worden in de RTTVP.'

Casus 2: Dodelijke worsteling met Saïd D (Arenaboulevard)

Als op de regenachtige avond van 11 december 2001 de telefonische melding bij de politie binnenkomt van een inbraak in een kledingwinkel, gaan twee agenten ter plaatse in een opvallende politieauto. Om de inbrekers zo veel mogelijk te verrassen nadert de bestuurder van de politieauto de plaats van handeling langzaam en met gedoofde lichten. De twee jonge inbrekers merken de politieauto toch op en vluchten met hoge snelheid op een bromscooter weg. Geen van beiden draagt een helm. De jongens op de brommer bereiken gedurende de achtervolging snelheden van wel 70 km per uur en rijden door een uitgaansgebied. De politieauto volgt hen met alleen geluidssignalen. Mensen uit het publiek moeten aan de kant springen om niet door de brommer of de politieauto te worden aangereden. Aan de rand van het uitgaansgebied tikt de bestuurder van de politieauto, agent X, de

brommer aan de achterzijde aan om hem tot stilstand te brengen. De brommer valt tegen een bouwhek aan. Eén van de inbrekers weet onmiddellijk te ontkomen en wordt op de voet gevolgd door de rijder van de politieauto, agent Y. De andere inbreker komt onder de brommer te liggen. Agent X probeert deze verdachte, Saïd D., onder controle te nemen. Saïd verzet zich daar echter voortdurend tegen. Saïd weet zich uit de greep van de hoofdagent te onttrekken en kiest de tegenaanval. Er ontstaat een worsteling. Daarin neemt Saïd agent X onder meer in een wurggreep. Agent X voelt zich dusdanig bedreigd dat hij geen andere uitweg ziet dan op Saïd te schieten. De jonge Saïd, met een Marokkaanse achtergrond, wordt door twee politiekogels van dichtbij geraakt en overlijdt ter plaatse. Er volgt een onderzoek door de Rijksrecherche.

Mede op advies van de Adviescommissie politieel vuurwapengebruik oordeelt de Hoofdofficier van Justitie dat agent X zich met succes kan beroepen op noodweer. De Rijksrecherche verhoort agent X als getuige.

Bij brief van 26 februari 2003 adviseert OM-Adviescommissie politieel vuurwapengebruik de Hoofdofficier van Justitie als volgt.

‘Wat betreft de rechtmatigheid van het vuurwapengebruik moet allereerst worden getoetst aan de Ambtsinstructie 1994. De vraag is of in casu is voldaan aan art. 7 lid 1 onder b van de Ambtsinstructie 1994. De verdachten van de poging tot inbraak probeerden zich aan hun aanhouding te onttrekken. Op poging tot inbraak staat een gevangenisstraf van vier jaar en kan dus worden aangemerkt als een ernstig misdrijf. Echter niet bij alle delicten met een strafbedreiging van vier jaren of meer is vuurwapengebruik toegestaan. Als eis wordt verder gesteld dat dit misdrijf een grove aantasting van de rechtsorde vormt. In de Nota van Toelichting wordt invulling gegeven aan de omschrijving ‘grove aantasting van de rechtsorde’. Het moet gaan om misdrijven die gericht zijn tegen de lichamelijke integriteit (bijvoorbeeld een gewapende roofoverval, een zwaar zedendelict, gijzeling) of tegen de persoonlijke levenssfeer (bijvoorbeeld een inbraak in een bewoonde woning al dan niet buiten aanwezigheid van de bewoner) of het moet gaan om een delict dat door zijn (mogelijke) gevolg bedreigend is voor de samenleving of dat kan zijn (bijvoorbeeld een explosieven- drugs-transport). In casu kan het misdrijf niet als een grove aantasting van de rechtsorde worden aangemerkt en is niet voldaan aan de Ambtsinstructie 1994.’

Nu niet is voldaan aan de Ambtsinstructie 1994, dient gekeken te worden of mogelijk een beroep op een rechtvaardigingsgrond kan worden gedaan. Was bijvoorbeeld sprake van een noodzakelijke verdediging van eigen lijf tegen een ogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding. Politieambtenaar X verklaart dat op het moment dat hij klem zat met zijn voet en D hem bij zijn nek vastpakte hij in paniek raakte. Op het moment dat X schiet, is de aanranding echter voorbij. In deze zaak zijn veel onduidelijkheden en zijn er twijfels over het feit of hier sprake is geweest van een noodweersituatie. De commissie sluit niet uit dat in deze zaak noodweerexces kan worden aangenomen. Het feit dat daarop geen beroep wordt gedaan, acht de commissie niet beslissend.

Het lastige van deze zaak is dat men met de feiten alle kanten op kan. Wie wordt gelooft en wie niet? Een politiemann onder stress, die er alle belang bij heeft

voor zichzelf de beste verklaring te geven, of een aantal getuigen die stuk voor stuk niet een gunstige waarnemingspositie hadden. Een goede advocaat zal deze getuigenverklaringen ter zitting kunnen ontkrachten. De rechter zal, zo verwacht de commissie, dan aan de verklaring van de politieambtenaar waarschijnlijk meer waarde hechten, omdat deze onvoldoende wordt weersproken door de getuigenverklaringen.

Uit het ambtsbericht [van de Hoofdofficier van Justitie, JST] valt niet op te maken welk standpunt door het OM wordt ingenomen. Is het OM van mening dat veroordeling moet volgen of niet? Uit het ambtsbericht kan de indruk ontstaan dat het OM het bepalen van een standpunt vooruitschuift en dat pas op het laatste moment een beslissing wordt genomen.

Wanneer de lezing van de betrokken politieambtenaar door het OM geloofwaardiger wordt geacht, verdient het volgens de commissie aanbeveling nu een beslissing te nemen, ongeacht een eventuele klachtprocedure ex art. 12 Strafvordering [belaagschrift van nabestaanden bij Hof, JST]. Daar staat tegenover dat een behandeling door de rechter ter openbare zitting kan bijdragen aan een betere acceptatie van de beslissing. In dat geval adviseert de commissie deze keuze duidelijk tevoren te motiveren.'

De commissie stelt tot slot vast dat politieschutter X voldoet aan de vereisten van geoefendheid.

De Hoofdofficier besluit vervolgens om politieambtenaar X niet te vervolgen. De nabestaanden van Saïd leggen zich hier niet bij neer. Zij dienen op basis van art. 12 Sv een beklagschrift in bij de het Gerechtshof Amsterdam tegen de sepotbeslissing van de Hoofdofficier. Het Gerechtshof Amsterdam constateert enkele onduidelijkheden in het onderzoek naar het schietincident en gelast het OM om agent X alsnog te vervolgen.

De Hoofdofficier opent daarop een gerechtelijk vooronderzoek. Daarvoor wordt onder meer een reconstructie van het hele voorval gemaakt, waarin bijna alle betrokkenen aanwezig zijn en ook hun eigen rol spelen. Het videoreconstructieteam van de Nederlandse politie legt de reconstructie op video.

Pas op 14 juli 2005 komt de zaak tegen agent X voor de rechter. Op 28 juli 2005 oordeelt dat de meervoudige kamer van de Rechtbank Amsterdam dat agent X Saïd inderdaad heeft doodgeschoten, maar dat dit door de onontkoombare dreiging tegen zijn leven waartegen hij zich moest beschermen niet strafbaar is. Drieëneenhalf jaar na het voorval ontslaat de rechtbank agent X van alle rechtsvervolging.

Casus 3: Gestoorde steekt agent neer (Baarsjesweg)

Het is ongeveer 17.00 uur op 24 juli 2003 als twee politieambtenaren een man zich op straat opvallend zien gedragen. Hij loopt te schreeuwen en zwaait wild met zijn armen. Passanten vertellen de agenten dat de man gestoord is en een mes heeft. De agenten vragen assistentie. Ongeveer 20 minuten later komt de assisten-

tie aan in een politiebus. Een vrouwelijke agent spreekt de man aan. Als reactie slaat hij naar de agente en loopt verder. De assisterende agenten zitten nog in hun bus en volgen de man op afstand. De bestuurder blokkeert op enig moment de weg voor de lopende verdachte. De politieambtenaren, een brigadier en een agent, stappen uit. De verdachte schopt tegen de bus en gooit met een tas. Dan haalt de man een flink mes te voorschijn en toont dit zonder iets te zeggen aan agent G. Agent G reageert onmiddellijk door pepperspray te gebruiken. Hij raakt de verdachte, maar heeft zelf ook flink last van de pepperspray. De verdachte steekt agent G daarop onderhands in zijn buik. Meteen daarna richt de verdachte zich tot brigadier H. Deze deinst achterwaarts, maar de verdachte komt zonder iets te zeggen sneller voorwaarts. Brigadier H trekt zijn dienstpistool en schiet meteen op de verdachte. Deze valt neer en laat zijn mes vallen. Ambulances voeren eerst agent G en vervolgens de verdachte af. Een buurtbewoner heeft de gehele afwikkeling van het voorval gefotografeerd en stelt deze foto's ter beschikking van het onderzoek.

De verdachte is van Jorjaanse herkomst en woont al 12 jaar in Nederland. Tegenover de Rijksrecherche verklaart hij dat hij zich door iedereen op straat voelt lastig gevallen en dat hij voortdurend bespioneerd wordt. 'Ik wil liever doodgaan', zegt hij onder meer. Hij vindt dat de politie dom is. De verdachte vindt zichzelf geen crimineel en wil met rust worden gelaten. Daarom heeft hij de agent neergestoken. Daarna had God tegen hem gezegd dat hij niet verder moest gaan. De verdachte heeft een inschotwond naast zijn navel en een uitschotwond in zijn linker bil. Er is geen groot bloedverlies opgetreden en er zijn ook geen vitale delen geraakt. Door zijn val heeft de verdachte verwondingen aan zijn hand. Het OM vervolgt de verdachte voor poging tot doodslag, zware mishandeling, bedreiging en vernieling.

De agent heeft fors intern bloedverlies en zijn lever is over een lengte van ongeveer 8 cm oppervlakkig beschadigd. Lever en steekwond worden gehecht. In de eerste periode van herstel is de werking van G's ingewanden verstoord, maar die komt later wel weer op gang.

Op 25 februari 2004 reageert de Adviescommissie politieel vuurwapengebruik op de door de Amsterdamse Hoofdofficier voorgenomen afwikkeling met een advies.

'Gelet op art. 8 Politiewet 1993 is de commissie van oordeel dat de bij het schietincident betrokken politieambtenaar in de rechtmatige uitoefening van zijn bediening was. Immers was hij bevoegd ambtshandelingen te verrichten tot aanhouding van verdachte Al-B. in verband met het plegen van een ernstig misdrijf, namelijk het neersteken van zijn collega.

Met u is de commissie van oordeel dat politieambtenaar H heeft geschoten ter noodzakelijke verdediging van zijn eigen dan wel eens ander lijf tegen de ogenblikkelijke en wederrechtelijke aanranding door Al-B. Het aangewende geweld voldoet aan de eisen van proportionaliteit en subsidiariteit. H stond op dat moment en in die situatie geen ander middel ter beschikking en er was geen andere mogelijkheid om zich te verdedigen.

Politieambtenaar H voldeed aan de gestelde eisen in de RTTVP en de RTGP.

Uit de context van het ambtsbericht begrijp ik dat u politieambtenaar H niet strafbaar acht en niet voornemens bent een nader strafrechtelijk onderzoek in te stellen. De commissie onderschrijft uw beoordeling.'

Casus 4: Bedreiging met mes door Driss A. (Mercatorplein)

Ongeveer een week na Casus 3 (Baarsjesweg) doet zich weer een dergelijk geval voor. In een eetcafé op het Mercatorplein in Amsterdam-West krijgt een man van Marokkaanse herkomst op 6 augustus 2003 ruzie met een groepje mannen. De eigenaar van de zaak belt meteen de politie, die ook snel met een brigadier en een agent ter plaatse is. De Marokkaanse man heeft van één van de andere mannen een kopstoot gekregen met een hoofdwond als gevolg. De man, die naderhand Driss A. blijkt te heten, is meteen daarna de zaak uitgelopen. Als de brigadier en de agent van politie in het café zijn, komt de Marokkaanse man het café weer binnen lopen. Hij heeft dan een mes van 21 cm en een hakbijl van 30 cm bij zich. Met het mes naar voren loopt de verdachte in versnelde pas op de brigadier van politie in. De brigadier heeft nog net tijd om Driss toe te roepen dat hij moet stoppen. Tegelijkertijd trekt de brigadier zijn dienstpistool, ziet dat Driss niet op zijn waarschuwing reageert en schiet meteen gericht op diens lichaam. Driss valt neer en overlijdt ter plaatse. Dit schietgeval krijgt veel aandacht in de media en leidt onder meer tot een demonstratieve bijeenkomst op het Mercatorplein.

Een gerechtelijke sectie door het Nederlands Forensisch Instituut wijst uit dat Driss is getroffen in zijn borst. De linker longslagader is doorboord en dat veroorzaakte de dood door verbloeding.

De Adviescommissie politieel vuurwapengebruik adviseert de Hoofdofficier op 15 oktober 2003. Het dossier van de Adviescommissie voorziet onder meer in een briefwisseling van het OM met de advocaat van de nabestaanden over de status, de samenstelling en de onafhankelijkheid van de Adviescommissie politieel vuurwapengebruik.

'Uit de getuigenverklaringen is gebleken dat [de brigadier] zich in het smalle gedeelte van het eethuis bevond. Door meerdere getuigen is verklaard dat A. met hoge snelheid op de politieambtenaar afliep en dat daardoor een zeer dreigende situatie ontstond. De brigadier was niet in de gelegenheid nog weg te lopen en voor het inzetten van andere geweldsmiddelen had hij eenvoudigweg geen tijd. De brigadier had, nadat hij verdachte A nog had gewaarschuwd, geen andere keus dan te schieten op A.

Met u is de commissie van oordeel dat [de brigadier] heeft geschoten ter noodzakelijke verdediging van zijn eigen dan wel andermans lijf tegen de ogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding door A. Het aangewende geweld voldoet aan de eisen van proportionaliteit en subsidiariteit. [De brigadier] stond op dat moment en in die situatie geen ander middel ter beschikking en er was geen andere mogelijkheid om zich te verdedigen. Uit de context van het ambtsbericht begrijp ik dat u [de brigadier] niet strafbaar acht en u niet voornemens bent een nader strafrechtelijk onderzoek in te stellen. Die commissie onderschrijft uw beoordeling. [De brigadier] voldeed aan de gestelde eisen in de RTTVP en RTGP.'

Tegen de sepotbeslissing van de Hoofdofficier van Justitie tekenen de nabestaanden bezwaar aan bij het Gerechtshof Amsterdam. Het Hof oordeelt dat het onderzoek onder auspiciën van de Rijksrecherche op enkele punten niet voldoet aan alle vereisten van objectiviteit. Zo is een aantal getuigen van het voorval verhoord door medewerkers van hetzelfde wijkteam als waar de schutter werkt. Dat heeft te maken met de personele capaciteit van de Rijksrecherche (het was zomervakantie). Daar komt bij dat nog dezelfde dag leden van de korpsleiding van de politie Amsterdam-Amstelland in de media al een voorschot hebben genomen op de uitkomst van het Rijksrechercheonderzoek. Al met al is het Hof van mening dat hierdoor dit deel van het onderzoek onvoldoende objectief is. Verder vindt het Hof het ongewenst dat de Rijksrecherche de schutter pas een week na het voorval heeft verhoord. Het Hof beveelt een gerechtelijk vooronderzoek. Van dit gerechtelijk vooronderzoek maakt onder meer een reconstructie deel uit. Gezien de (media)gevoeligheid doet men dit niet op locatie op het Mercatorplein, maar buiten de stad in een loods. Op basis van het gerechtelijk vooronderzoek besluit de Hoofdofficier opnieuw om de brigadier die Driss A. heeft doodgeschoten, niet te vervolgen.

Naar aanleiding van dit voorval en het bijbehorende arrest van het Gerechtshof in Amsterdam heeft de Rijksrecherche het aantal rechercheurs per piket verdubbeld. Zo kan de Rijksrecherche sneller (de coördinatie van) het onderzoek in gang zetten. Daarnaast hoort de Rijksrecherche schutters, evenals vroeger, weer zo kort mogelijk na het schietvoorval. Het arrest van het Hof is een steun in de rug voor de Rijksrecherche in het streven naar meer autonomie in het onderzoek, onder meer door bijvoorbeeld ondersteuning van (technische) recherche te vragen van een ander politiekorps dan waar het voorval zich heeft voorgedaan.

Casus 5: Overvallers ontsnappen na dreigen met vuurwapen (Amsterdam-west)

Twee jongemannen overvallen op 18 mei 2004 tegen 15.00 uur, nabij een supermarkt in Amsterdam-West, een geldloper met behulp van een vuurwapen. Zonder buit vluchten zij op een bromscooter. De meldkamer van de politie geeft de melding door over het regionale mobilfoonnet. Even verderop ziet een buurtregisseur rijdend op zijn motorfiets dat twee mannen op een brommer zonder helm op, met hoge snelheid over de stoep rijden. Hij heeft alleen een portofoon, afgestemd op het districtsnet, en heeft de melding niet ontvangen. De motorrijder probeert de brommer te doen stoppen, hetgeen niet lukt. Tijdens de achtervolging vallen de verdachten. De motorrijder benadert hen daar, maar één van de mannen bedreigt hem met een vuurwapen. De agent vuurt vijf gerichte schoten af, maar de verdachten vluchten opnieuw. Verderop zien de overvallers een smalle doorgang te nemen en zo de motorrijder af te schudden.

De motorrijder gaat terug naar de plaats waar hij op de overvallers heeft geschoten en stelt daar onder meer bloedsporen en een bebloed jack van één van de overvallers veilig. Op 14 maart 2005 maakt het Nederlands Forensisch Instituut een match tussen het DNA van de aangetroffen bloedsporen en materiaal aanwe-

zig in de DNA-bank. De jongeman wordt aangehouden op verdenking van de overval. Het weigert mee te werken aan het opsporingsonderzoek, ook dat van de Rijksrecherche. Daardoor wordt niet bekend welke verwondingen hij heeft opgelopen door de op hem afgevuurde politiekogels.

Bij brief van 14 september 2004 dient de Adviescommissie politieel vuurwapengebruik de Hoofdofficier van advies. *‘Het schieten door [de buurtregisseur-motorrijder] is naar het oordeel van de commissie conform de Ambtsinstructie 1994 geweest. De passagier van de scooter had een vuurwapen voorhanden en schoot hiermee op [de buurtregisseur-motorrijder]. Voldaan is aan art. 7 lid 1 onder a Ambtsinstructie 1994.*

Daarnaast is in casu voldaan aan art. 7 lid 1 onder b van de Ambtsinstructie 1994. De mannen op de scooter werden verdacht van een ernstig misdrijf en probeerden zich aan hun aanhouding te onttrekken. Het schieten op [de buurtregisseur-motorrijder] kan worden aangemerkt als een ernstig misdrijf. Daarnaast vormt dit misdrijf een grove aantasting van de rechtsorde. Aan de vereisten van 7 lid 1 onder b van de Ambtsinstructie 1994 is hiermee voldaan.

[Buurtregisseur-motorrijder] voldeed aan de gestelde eisen in de RTTVP en de RTGP. Uit de context van het ambtsbericht begrijp ik dat u [de buurtregisseur-motorrijder] niet strafbaar acht en u niet voornemens bent een strafrechtelijk onderzoek in te stellen. De commissie onderschrijft uw beoordeling.’

Casus 6: Duitse jongen pleegt suicide by cop (Frederiksplein)

Op 7 augustus 2004 vindt er in Amsterdam een aanrijding plaats tussen een Nederlandse auto en een Duitse huurauto. Vanwege de ernst en de verkeersonveilige plaats van de aanrijding komt de politie ter plaatse. De jonge bestuurder van de Duitse huurauto gedraagt zich dusdanig vreemd dat één van de aanwezige agenten het bedreigend vindt en de clip van zijn pistoolholster losmaakt, om op alles voorbereid te zijn.

Diezelfde zaterdag meldt de Duitse jongeman zich 's avond aan de balie van een politiebureau met vragen over de afwikkeling van de aanrijding. Ook nu gedraagt hij zich vreemd. Uiteindelijk haalt hij een vuurwapen tevoorschijn en bedreigt daarmee de politievrouw die hem heeft geholpen. Geschrokken duikt en vlucht zij weg. De jongeman, Michael D., verlaat meteen het politiebureau. Er wordt een opsporingsonderzoek gestart om de verdachte te vinden. De politie heeft zijn personalia en neemt contact op met zijn familie in Duitsland met onder meer de vraag of men weet waar Michael is. De familie weet dat Michael in Amsterdam is en verwacht hem na het weekeinde weer terug in Duitsland.

De bedreigde politievrouw krijgt hulp van het Bedrijfs Opvang Team (BOT). Een inspecteur van politie P., met onder meer ervaring bij het arrestatieteam, spreekt de vrouw uitvoerig. Uit het verhaal over de jongeman en de gegevens over zijn gedragingen, ook bij de aanrijding, leidt de inspecteur P. af dat het hier lijkt te gaan om iemand die wel eens *suicide by cop* zou willen plegen (Timmer, 2005: 177 e.v.). Dat zijn personen die een einde aan hun leven willen maken door de poli-

tie uit te dagen om op hen te schieten. De inspecteur P meldt zijn stellige indruk aan de leidinggevendenden die het onderzoek naar Michael aansturen. Hij adviseert om het arrestatieteam in dienst te roepen. In het onderzoek naar de verblijfplaats van Michael vindt de politie een brief aan zijn familie. Uit een passage van de brief leidt de politie af dat hij vermoedelijk al zelfmoord heeft gepleegd. Men zoekt daarom naar hem in alle voor de hand liggende hotels in de stad.

Zondagmiddag 8 augustus 2004 belt Michael de politie. Hij meldt wie hij is en dat hij belt vanuit een telefooncel nabij het Frederiksplein in Amsterdam. Twee politievrouwen gaan onmiddellijk naar de betreffende telefooncel en treffen Michael daar niet aan, maar wel een kledingstuk van hem. De politievrouwen stellen vast dat Michael ergens in de buurt moet zijn. Zij vragen over de mobilofoon om een groep agenten in burger die onopvallend in de buurt kunnen gaan zoeken. Kennelijk willen de politievrouwen voorkomen dat Michael opnieuw agenten uitdaagt. De communicatie vindt plaats via het open mobilofoonkanaal. De meldkamer roept het personeel op om bij het zoeken naar en eventueel benaderen van de verdachte kogelwerende vesten te dragen. Er wordt die zondagavond een voetbalwedstrijd in de Arena gespeeld. Daardoor is er veel extra politie in de stad. Kort na het berichtenverkeer over het zoeken naar Michael herkennen andere politiemensen Michael. Hij zit op een bankje in het park op het Frederiksplein. Er zitten meer mensen in het park. Ouders met kinderen zijn in het speeltuintje en andere mensen wandelen rond het park.

Surveillanceauto's en ordebussen met bij elkaar veel agenten met én zonder kogelwerende vesten snellen toe. Als agenten Michael benaderen en hem toeroepen, haalt hij zijn wapen tevoorschijn, richt hij dit op de agenten en schiet hij. Vier agenten schieten terug. Michael valt, laat zijn wapen uit zijn hand vallen, staat op en loopt weer weg. Opnieuw volgt een aantal politieschoten, nu ook van drie politiemensen die juist zijn aangekomen in een ordebuss. Enkele tientallen meters verderop valt Michael opnieuw en overlijdt ter plaatse. Zijn vuurwapen blijkt een niet van een echt vuurwapen te onderscheiden alarmpistool te zijn.

In totaal hebben zeven agenten 24 schoten op Michael afgevuurd. Vijf kogels treffen Michael, waarvan één een vinger, een arm, één een been (met botbreuk) en twee zijn borst.

De Rijksrecherche hoort in opdracht van de Zaaksofficier van Justitie de vier politieschutters die het eerst hebben geschoten als getuigen. De laatste drie schutters hoort de Rijksrecherche als verdachten, omdat zij op een ongewapende, rennende man hebben geschoten van wie zij niet wisten wie hij was. Eén van deze laatste drie schutters blijkt op het moment van het schietvoorval niet te hebben voldaan aan de vereisten van geoefendheid.

In reactie op het concept ambtsbericht van de Hoofdofficier schrijft de Adviescommissie politieel vuurwapengebruik op 20 januari 2005:

'Met u is de commissie van oordeel dat het schieten door de politieambtenaren conform de Ambtsinstructie 1994 is geweest. [Michael, JST] D. had een op een vuurwapen gelijkend voorwerp voorhanden. Met dit wapen had hij in de nacht van zaterdag 7 op zondag 8 augus-

tus 2004 een politieambtenaar bedreigd en op zondag 8 augustus 2004 op meerdere politieambtenaren gericht en geschoten. De commissie is van oordeel dat de betrokken politieambtenaren er in casu redelijkerwijs van uit mochten gaan dat D een vuurwapen voorhanden had. Voldaan is aan art. 7 lid 1 onder a van de Ambtsinstructie 1994.

In casus is ook voldaan aan art. 7 lid 1 onder b van de Ambtsinstructie. D werd verdacht van het plegen van ernstige misdrijven en probeerde zich aan zijn aanhouding te onttrekken. Het bedreigen van een politieambtenaar met een op een vuurwapen gelijkend voorwerp en het schieten op voorbijgangers en politieambtenaren betreffen zeer ernstige misdrijven en een grove aantasting van de rechtsorde. Aan de vereisten van art. 7 lid 1 onder b van de Ambtsinstructie is hiermee voldaan.

Het schieten door de politieambtenaren was tevens gerechtvaardigd op basis van art. 7 lid 3 van de Ambtsinstructie. Uitstel van de aanhouding bracht namelijk een onaanvaardbaar te achten gevaar voor de rechtsorde met zich mee. D moest op dat moment worden aangehouden, nader uitstel van de aanhouding was niet verantwoord. (...)

Uit de context van het ambtsbericht begrijp ik dat u de betrokken politieambtenaren niet strafbaar acht en u niet voornemens bent een strafrechtelijk onderzoek in te stellen. De commissie onderschrijft uw beoordeling.

Politieambtenaren X, Y en Z zijn op 11 augustus 2004 door de Officier van Justitie als verdachte aangemerkt. De commissie acht deze keuze begrijpelijk. De commissie is van oordeel dat de drie politieambtenaren achteraf gezien ten onrechte als verdachten zijn aangemerkt.'

De Hoofdofficier besluit geen van de politieschutters te vervolgen. Zij kunnen zich afdoende beroepen op hun bevoegdheid in de Ambtsinstructie 1994 om te schieten ter aanhouding en de eerste vier schutters tevens op noodweer.

Het Amsterdamse arrestatieteam verneemt op maandagochtend via de lokale media dat collega's van de uniformdienst een jongeman hebben doodgeschoten die eerder in het weekeinde een collega had bedreigd met vuurwapen. Het arrestatieteam is niet ingelicht en ook niet *stand-by* gehouden. Het advies van inspecteur P om in het opsporen en onderzoeken van Michael rekening te houden met het verschijnsel *suicide by cop* en daarom het arrestatieteam in dienst te roepen, was niet opgevolgd.

Casus 7: Aanhouding Mohammed B. (Linnaeusstraat)

Mohammed B. vermoordt op dinsdag 2 november 2004 om 8.43 uur in de Linnaeusstraat in Amsterdam de cineast en columnist Theo van Gogh. B loopt vervolgens vanuit de Linnaeusstraat naar het Oosterpark. De politie wordt snel gewaarschuwd. Inspecteur D, leidinggevende van de noodhulp, is snel ter plaatse. Een getuige wijst hem de verdachte aan. Inspecteur D ziet B het Oosterpark in lopen. Inspecteur D volgt B korte tijd. Via de portofoon geeft inspecteur D de opdracht om niet het park in te gaan om B aan te houden. Er zijn veel ouders met kinderen in het park. Het risico op een schietpartij met gevaar voor derden is groot. Inspecteur D geeft opdracht om B bij de uitgang van het park aan het 's Graven-

sandeplein op te wachten ter aanhouding. De opdracht is verder dat al het politiepersoneel ter plaatse een kogelwerend vest moet aan doen. Het arrestatieteam wordt gealarmeerd. Inspecteur D verlaat het Oosterpark weer en laat het afschermen als plaats delict.

De verwachting is dat B bij het 's Gravensandeplein het park zal verlaten. Uiteindelijk kiest hij echter voor de uitgang aan de Mauritskade. Daar vuurt B in totaal 15 patronen af in de richting van de daar aanwezige politieauto's en politiemensen. Onder de afgevuurde patronen is een sterk vervormend *hollow point* patroon van het type *hydra shock*, dat in verschillende landen wel door *sky marshalls* wordt gebruikt. B raakt twee politiebussen respectievelijk twee en vier maal. Ook een politie-Golf krijgt drie treffers. Twee van deze kogels raken het rugpand van het kogelwerende vest van de bestuurder. Op de Mauritskade vuren politiemensen in totaal 16 patronen op Mohammed B af. Zeker één daarvan komt via de ramen terecht in een nabij gelegen politiegebouw. Minstens één van de politiemensen schiet bewust ter aanhouding op de benen van B, waarvan er één hem vermoedelijk treft in zijn linker onderbeen. Het linker onderbeen van B breekt. B valt en wordt aangehouden en geboeid. Dan is ook het arrestatieteam aanwezig. Dit voert B af naar het ziekenhuis en bewaakt hem daar ook.

De Adviescommissie politieel vuurwapengebruik adviseert de Hoofdofficier bij brief van 5 januari 2005 als volgt. *'Het schieten door de politieambtenaren is naar het oordeel van de commissie conform de Ambtsinstructie 1994 geweest. B had een vuurwapen voorhanden. Met dit vuurwapen had hij op Van Gogh, voorbijgangers en op politieambtenaren geschoten. Voldaan is aan art. 7 lid 1 onder a van de Ambtsinstructie.*

Is casu is ook voldaan aan art. 7 lid 1 onder b van de Ambtsinstructie 1994. B werd verdacht van het plegen van ernstige misdrijven en probeerde zich aan zijn aanhouding te onttrekken. De moord op Theo van Gogh en het schieten op voorbijgangers en politieambtenaren betreffen zeer ernstige misdrijven en een grove aantasting van de rechtsorde. Aan de vereisten van art. 7 lid 1 onder b van de Ambtsinstructie 1994 is voldaan.

Het schieten door de politieambtenaren was tevens gerechtvaardigd op basis van art. 7 lid 3 van de Ambtsinstructie 1994. Uitstel van de aanhouding bracht namelijk een onaanvaardbaar te achten gevaar voor de rechtsorde met zich mee. B moest op dat moment worden aangehouden, nader uitstel van de aanhouding was niet verantwoord.

Daarnaast is de commissie van oordeel dat de betrokken politieambtenaren hebben geschoten ter noodzakelijke verdediging van hun eigen dan wel eens anders lijf tegen de ogenblikkelijke en wederrechtelijke aanranding door B. Het aangewende geweld voldoet aan de eisen van proportionaliteit en subsidiariteit. De politieambtenaren stond op dat moment en in die situatie geen ander middel ter beschikking en er was geen andere mogelijkheid om zich te verdediging.

De commissie merkt op dat in het proces-verbaal van de Rijksrecherche geen melding wordt gemaakt van de IBT-resultaten van de bij het schietincident betrokken politieambtenaren.

Uit de context van het ambtsbericht begrijp ik dat u de betrokken politieambtenaren niet strafbaar acht en u niet voornemens bent een nader strafrechtelijk onderzoek in te stellen. De commissie onderschrijft uw beoordeling.'

De Hoofdofficier van Justitie besluit dat geen van de politieschutters tijdens de aanhouding van Mohammed B een strafrechtelijk verwijt is te maken.

Casus 8: Huisvader rijdt in op agent (Amstelveen)

In een gezin in Amstelveen is op 7 november 2004 ruzie. Het begint met een ruzie tussen de dochters des huizes. De ruzie escaleert. Uiteindelijk slaat de vader des huizes iedereen. Dat doet hij overigens wel vaker. De politie wordt gewaarschuwd en komt met 'toeters en bellen' ter plaatse op basis van de melding dat moeder en dochters slaags zijn geraakt. De vader verlaat de woning en wil wegrijden in zijn auto op het moment dat de politie ter plaatse komt.

Een van de intussen uitgestapte agenten geeft hem een stopteken, maar de man negeert dit en rijdt door. Daarbij rijdt hij in op de agent. Deze kan geen kant op en schiet vijf maal op de auto. Eén schot treft de voorbumper aan de voorzijde, één schot gaat door een portierraam en raakt de bestuurder in zijn knie. Twee andere schoten treffen de auto aan de achterzijde. Het politieprojectiel wordt operatief uit de knie van de aangehouden huisvader verwijderd.

De Adviescommissie politieel vuurwapengebruik deelt de Hoofdofficier bij brief van 23 februari 2005 mede van oordeel te zijn *'dat het handelen van de bij het schietincident betrokken politieambtenaar [agent] ten aanzien van [slachtoffer] niet valt onder art. 8 Politiewet. [slachtoffer] kon op dat moment niet aangemerkt worden als een verdachte die moest worden aangehouden. Hij was – gelet op de melding die de betrokken politieambtenaar had ontvangen en de omstandigheden ter plaatse – hooguit een potentiële getuige. Tevens is de commissie van oordeel dat er geen sprake was van een situatie als bedoeld in art. 7 van Ambtsinstructie 1994.*

Nu niet is voldaan aan de Ambtsinstructie dient gekeken te worden of mogelijk een beroep op noodweer(exces) kan worden gedaan. Beoordeeld dient te worden of [agent] heeft gehandeld ter noodzakelijke verdediging van zijn eigen lijf tegen een ogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding zoals bedoeld in art. 41 Sr.

De commissie is van oordeel dat op het moment van inrijden door [slachtoffer] op c.q. in de richting van [agent] er sprake is van een 'onmiddellijke wederrechtelijke aanranding' van die [agent]. De commissie acht de door [agent] gekozen verdediging – objectief gezien – niet noodzakelijk: hij had zich op (een voor een pa) eenvoudige wijze kunnen onttrekken aan de aanval door weg te springen c.q. weg te duiken (onder dan wel over de betreffende buisomheining, welke een open hekwerk vormde) in de tuin. Het aangewende geweld (het schieten op auto/bestuurder) voldeed in casu niet aan de eis van subsidiariteit.

De commissie acht het desalniettemin redelijk dat [agent] de situatie inschatte als een noodweersituatie gelet op de subjectieve elementen die meespelen bij de beoordeling door [agent] van de situatie, zoals onder andere het onveilige gevoel, het gevoel geen kant uit te kunnen door de betreffende afscheiding van bomen en struiken, het besef dat [slachtoffer] zijn stopteken gezien had moeten hebben terwijl [slachtoffer] op dat moment fors accelereert waardoor het grind opspatte en de nodige herrie veroorzaakte.

De bij het schietincident betrokken politieambtenaar [agent] voldeed aan de gestelde eisen in de RTTVP en de RTGP.

Uit de context van het ambtsbericht begrijp ik dat u de betrokken politieambtenaar niet zal vervolgen. De commissie onderschrijft uw beoordeling.'

De Hoofdofficier op Justitie beslist dat hij de schietende agent niet zal vervolgen.

Casus 9: Arrestatieteam schiet verdachte pistool uit hand

Op een zomermiddag in 29 juli 2005 overvallen drie mannen omstreeks 17.45 uur een man in een parkeergarage in Amsterdam-Zuid-Oost. Zij nemen hem nagenoeg al zijn bezittingen af, inclusief zijn mobiele telefoon. Na de overval volgt het slachtoffer de daders op een veilige afstand en vraagt ondertussen de hulp van omstanders. Deze waarschuwen de politie, die snel ter plaatse komt. Agenten in uniform volgen de verdachten. Andere agenten vangen het slachtoffer op en verhoren hem. Eén van de verdachten blijkt een vuurwapen te hebben. Hij voldoet niet aan de opdracht om te blijven staan, het vuurwapen weg te gooien en zich over te geven. Hij bedreigt vervolgens de agenten met het vuurwapen. Eén van de agenten lost een waarschuwingsschot. Een andere agent schiet gericht op de verdachte, maar mist. Vervolgens vlucht de verdachte het struikgewas in en verschanst zich daarna onder een brug. Het arrestatieteam wordt gewaarschuwd. De agenten zien dat verdachte de loop van het vuurwapen beurtelings in zijn mond doet of tegen zijn slaap of borst houdt. Met de gestolen mobiele telefoon, waarop ondertussen een tap is aangesloten, belt de verdachte zijn familie. Hij vertelt dat hij op de politie zal gaan schieten en dat de politie hem dan dood zal schieten. Politieonderhandelaars maken contact met de verdachte, maar boeken uiteindelijk geen resultaat. De algemeen commandant verzoekt het arrestatieteam om met een precisieschot gericht op het vuurwapen of op de schiethand van de verdachte de situatie te beëindigen. Een lid van het arrestatieteam slaagt er op een afstand ongeveer 5 meter met zijn pistoolmitrailleur HK MP5 geladen met de standaard politiemunitie Action Effect 9 mm inderdaad in om de verdachte het pistool uit zijn hand te schieten. Het arrestatieteam kan de verdachte daarna aanhouden. Een duiker van het arrestatieteam haalt daarna het vuurwapen uit het water. De verdachte is door het schot van het arrestatieteam gewond geraakt aan zijn linkerpols en wordt overgebracht naar penitentiair ziekenhuis in Scheveningen.

Bijlage 2 Overzicht BIO-zaken

Johan van Heuveln en Judith van der Ham

Op zoek naar geweldsvoorvallen in de periode 2001-2005 zijn ook alle dossiers van het Bureau Interne Onderzoeken (BIO) van de regiopolitie Amsterdam-Amstelland bestudeerd. De relevante gegevens zijn in de onderzoeksdatabase opgeslagen en van interessante gevallen zijn korte casusbeschrijvingen gemaakt.

Een dossier bij het BIO bestaat uit een voorblad, een proces-verbaal van onderzoek, eventuele afdoeningbrieven van de Officier van Justitie en eventueel aanvullende documenten (zoals correspondentie, e-mails en stukken afkomstig van advocaten of eerder opgestarte klachtenprocedures). Het proces-verbaal van onderzoek vangt over het algemeen aan met een samenvatting van de aanleiding tot het onderzoek, vervolgens samenvattingen van de verschillende verhoren (van getuige, verdachte(n) en aangever) en ten slotte een volledige weergave van deze verhoren. Daarnaast komt het voor dat het proces-verbaal medische informatie bevat omtrent letsel bij de aangever en/of ambtenaren en zijn bevindingen naar aanleiding van video's, foto's e.d. opgenomen. Voor zover deze zijn opgemaakt, worden eveneens processen-verbaal (van aanhouding en bevindingen) en geweldsrapportages in het proces-verbaal van onderzoek opgenomen.

In de periode 2001-2005 heeft het Bureau Interne Onderzoeken van de regio Amsterdam-Amstelland in het kader van een strafrechtelijke procedure 136 geweldsaanvendingen onderzocht. Dat is gemiddeld 27 gevallen per jaar.

Het door het BIO onderzochte politieke geweldgebruik betrof voornamelijk fysiek geweld (115x). Ook werd er onderzoek gedaan naar het gebruik van pepperspray (24x) en de wapenstok (13x). Daarnaast werd 11x onderzoek gedaan naar geïmproviseerd geweld. Slechts één maal werd politieel vuurwapengebruik door het BIO onderzocht en in twee gevallen werd onderzoek verricht naar de inzet van een diensthond.

Uit het dossieronderzoek blijkt dat in 3,5 op de 100 gevallen een geweldsaanvending tot een onderzoek door het BIO heeft geleid.

Onderstaand volgt een korte weergave van relevante of interessante geweldsincidenten. Aan deze weergave kunnen geen rechten worden ontleend.

Casus 1. Fysiek geweld in voorgeleidingsruimte

Feiten: Een man is in het gelaat gestoken en ten gevolge daarvan in ziekenhuis opgenomen. De volgende nacht wordt een man aangehouden en naar het politiebureau overgebracht, ingesloten en in verzekering gesteld. 's Ochtends wordt door de advocaat namens de man aangifte gedaan van mishandeling door een politie-

ambtenaar. Naar aanleiding hiervan en foto's van het letsel van de man, wordt door de Officier van Justitie besloten dat het BIO een strafrechtelijk onderzoek dient te verrichten. Tijdens dit onderzoek blijkt dat de politieambtenaar een geweldsmelding heeft opgemaakt naar aanleiding van een klap die hij de man zou hebben gegeven ter afwending van een kopstoot. Dit vond plaats in de voorgeleidingsruimte, waar volgens de politieambtenaar tevens de man met behulp van collega's naar de grond is gebracht en op zijn buik is gelegd. De politieambtenaar meldt dat de man zich verzette en tegen de grond is geduwd. Hierbij heeft de politieambtenaar een knie in de nek van de man gelegd. Na dit gebeuren ziet de politieambtenaar dat de man bloedt uit zijn wenkbrauw. Uit andere X-Pol-documenten blijkt dat de man meerdere keren als agressief wordt omschreven. Tevens staat vermeld dat de man zichzelf verwondt door zich geboeid tegen een deur aan te gooien of met het hoofd tegen de muur te slaan. Vermoed wordt dat de man onder invloed is van drugs. De GGD kan een pleister op de wenkbrauw plakken, hoewel het onderzoek door de man wordt tegengewerkt.

Beoordeling Officier van Justitie: Er zal niet tot vervolging worden overgegaan omdat is gebleken dat (voor zover een en ander vastgesteld kon worden) het door de politieambtenaren gebruikte geweld terecht is aangewend en dat het geweld niet disproportioneel is geweest. In het proces-verbaal van aangifte en van verhoor is aangegeven dat verdachte geboeid en liggend op de vloer door een politieambtenaar met de vuist op zijn linkeroog is geslagen, waardoor de verdachte een blauw oog heeft opgelopen. Dit, alsmede schrammen op armen en benen, is zichtbaar op de foto's bij het proces-verbaal gevoegd, aldus de Officier van Justitie. Twee politieambtenaren verklaren dat de verdachte een vuistslag heeft gehad van een politieambtenaar tegen zijn wang, toen hij deze politieambtenaar een kopstoot wilde geven. Volgens vijf politieambtenaren heeft de verdachte zich tijdens de fouillering hevig verzet door meermalen trappende bewegingen te maken, waarbij de deur van de voorgeleidingsruimte is opengetrapt en het slot van de deur is ontzet. De verdachte is door drie politieambtenaren op de grond gelegd om hem in bedwang te houden tijdens de fouillering. Geen van de politieambtenaren verklaart over een vuistslag die zou zijn gegeven op het moment dat verdachte op de grond lag. Daarnaast verklaren vier politieambtenaren dat de verdachte in het dagverblijf meermalen opzettelijk zijn hoofd tegen een muur heeft gestoten. Bovenstaande gebeurtenissen kunnen het hierboven weergegeven letsel hebben veroorzaakt, aldus de Officier van Justitie.

Casus 2. Boeien met verzet

Feiten: Twee politieambtenaren zien een man en een vrouw door rood fietsen. De politieambtenaren kunnen door snel ingrijpen een aanrijding voorkomen. De vrouw wordt hierop bekeurd door een van de politieambtenaren, terwijl de man verderop blijft kijken. Door de politieambtenaren wordt de man gewenkt, maar als de politieambtenaar richting de man loopt, fietst hij weg. De man wordt later

door een motorrijder teruggebracht bij de politieambtenaren. Hierna poogt de man wederom weg te komen. Uiteindelijk leidt dit tot de aanhouding van de man, waartegen hij zich verzet. De politieambtenaren besluiten daarom de man te boeien, maar ook daartegen verzet hij zich.

Beoordeling Officier van Justitie: Het komt de Officier van Justitie voor dat het letsel is ontstaan als gevolg van het verzet van verdachte. In de afzonderlijke verklaringen van de politieambtenaren is aangegeven dat niet extreem veel kracht is gebruikt om te kunnen boeien en dat gebruik is gemaakt van een techniek die daartoe is geleerd. De Officier van Justitie heeft geen redenen te twijfelen aan deze verklaringen. Hij twijfelt wel aan de verklaringen van de verdachte. Aange-toond is dat de aangever in ieder geval op één punt een onjuiste verklaring aflegt (in de aanvang van zijn verklaring spreekt hij over lopen in plaats van fietsen, wat wordt weersproken door zijn vriendin en de politieambtenaren). Daarmee ondergraaft hij, wat de Officier van Justitie betreft, de geloofwaardigheid van de gehele aangifte. Bovendien verkeerde de verdachte onder invloed van alcohol. Al met al is de Officier van Justitie van oordeel dat beide politieambtenaren niet de opzet hebben gehad bij de verdachte letsel en/of pijn te veroorzaken. Beiden handelden in de rechtmatige uitoefening van hun bediening en gelet op de omstandigheden is de verdachte rechtmatig aangehouden in verband met niet voldoen aan een bevoegd gegeven ambtelijk bevel of vordering.

Casus 3. Fysiek geweld door en tegen ex-politieambtenaar

Feiten: Een ex-politieambtenaar belandt met zijn auto in een opstopping. Hij toert, terwijl twee politieambtenaren in gesprek zijn met de bestuurder van de voorste auto. Een aspirant loopt naar hem toe en besluit een boete uit te schrijven. Hierop verklaart de man dat hij niet heeft getoeterd en beledigt de aspirant. De aspirant wijst de man een plek aan om de auto te parkeren, maar de man rijdt weg. Via de portofoon komt men erachter dat de auto ergens geparkeerd staat. Als de auto wordt teruggevonden, wordt de man aangehouden wegens het niet voldoen aan een ambtelijk bevel. Volgens drie politieambtenaren heeft de man, nadat hem was meegedeeld dat hij in de burgerauto naar het politiebureau zou worden overgebracht, gezegd dat hij zelf wel naar het bureau zou rijden. Daarop zou de man naar zijn auto zijn gelopen. Wanneer een politieambtenaar de man bij de schouder pakt om de boeien aan te leggen, maakt deze een schoppende beweging naar een andere politieambtenaar en raakt diens knie. Om het hierna volgende verzet (slaan en schoppen) te breken, geeft de eerste politieambtenaar een schop tegen het onderbeen van de man. Omdat deze zich blijft verzetten is uiteindelijk een vierde collega nodig om te boeien. De man is van mening dat hij terecht is blijven volhouden dat zijn auto daar niet kon blijven staan, omdat hij dan vrijwel zeker van wielklem zou worden voorzien.

Beoordeling beroep verdachte: De man is als verdachte terzake wederspanningheid door de politierechter veroordeeld tot een voorwaardelijke boete van € 200. In

beroep heeft het hof de man schuldig verklaard terzake wederspanningheid zonder oplegging van straf of maatregel. Dit laatste in verband met de omstandigheden waaronder de wederspanningheid heeft plaatsgevonden en met name gezien het optreden van de betrokken verbalisanten bij de prudentie daarvan ernstige vraagtekens kunnen worden gezet, aldus het hof. Het hof overweegt dat met voldoende duidelijkheid kan worden vastgesteld dat de escalatie in elk geval voor een deel is veroorzaakt door de wijze waarop de verdachte zich heeft opgesteld. Wat er ook zij van de noodzaak en de proportionaliteit van het daarbij door de verbalisanten toegepaste geweld, het hof is van oordeel dat dit geweld in elk geval niet van zodanige aard is geweest dat vervolging terzake mishandeling is geïndiceerd.

Beoordeling Officier van Justitie: De Officier van Justitie geeft aan dat ook wanneer de verdachte niet geclaxonneerd had, hij nog het bevel van de politieambtenaar om te parkeren had moeten opvolgen. De officier geeft tevens aan dat de drie politieambtenaren eensluidend en op ambtseed/-belofte verklaren dat de verdachte, ondanks meermalen daartoe te zijn gemaand, de aanwijzingen om plaats te nemen in de dienstauto niet opvolgde. Hierna werd besloten de verdachte te boeien, waartegen de verdachte zich verzette door schoppende en slaande bewegingen te maken in de richting van de verbalisanten. Eén en ander heeft tot het optreden van de betrokken politieambtenaren geleid. De Officier van Justitie geeft aan BIO de opdracht geen nader onderzoek te verrichten.

Beoordeling in art. 12 Sv-zaak: In het dossier was tevens een beschikking van het Gerechtshof Amsterdam opgenomen, waarin het Hof een klacht ex art. 12 Sv afwijst. Uit de beschikking blijkt dat het Hof alvorens tot beoordeling van het beklag over te gaan, de klager en degenen tegen wie het beklag is gericht in de gelegenheid hebben gesteld hun standpunt kenbaar te maken. De advocaat-generaal heeft het standpunt ingenomen dat het beklag moet worden afgewezen.

Casus 4. Pepperspray tegen verdachte en collega

Feiten: Twee jongens lopen met hun vriendinnen over straat. Eén van de jongens kijkt in een etalage. Twee politieambtenaren duwen de jongen, omdat hij door moet lopen. De andere jongen komt volgens de politieambtenaren vervolgens agressief op hen af. De jongen zelf verklaart rustig geweest te zijn en gevraagd te hebben wat er aan de hand was. Een van de politieambtenaren duwt de jongen weg, maar hij blijft terugkomen. Bij de derde keer slaat de politieambtenaar de jongen op zijn neus. Deze slaat en schopt hierop de politieambtenaar. De politieambtenaar kruipt in elkaar en doet ter bescherming zijn jas over zijn hoofd. De collega twijfelt, maar gebruikt pepperspray met het risico dat hij zijn collega raakt. De pepperspray werkt niet direct, waarop de politieambtenaar nog enkele malen zijn pepperspray gebruikt. Uiteindelijk wordt de jongen aangehouden. De jongen verklaart na het boeien drie keer met zijn hoofd tegen de muur te zijn geduwd.

Beoordeling Officier van Justitie: Naar het oordeel van de Officier van Justitie is voldoende bewezen dat de politieambtenaar de verdachte geslagen heeft. De Officier van Justitie komt tot de conclusie dat de politieambtenaar aanleiding had de verdachte te slaan, aangezien de verdachte hem drie keer heeft aangevallen. De officier oordeelt dat er sprake is van een noodweersituatie. Het tegen de muur slaan van het hoofd van de verdachte acht de Officier van Justitie onvoldoende bewezen.

Casus 5. Fysiek geweld met mogelijk mislukte IVF tot gevolg

Feiten: Er vindt een vechtpartij plaats tussen een man die aan het werk is met een schuurmachine en een bovenbuurman die daar last van heeft (er zou al dagen geluidsoverlast zijn, zelfs op zondag). De bovenbuurman zou een ruit vernield hebben en de ander bij de keel gegrepen hebben. Ook heeft er een woordenwisseling plaats gevonden. De aanwezige politieambtenaren doen een poging tot schadebemiddeling. Dit mislukt en de bovenbuurman wordt aangehouden voor vernieling. Uiteindelijk gaat hij zonder verzet met de transportboeien om in de auto zitten. Ook zijn vrouw wilde vrijwillig mee naar het bureau en nam plaats in de auto. Op dat moment komt de schoonzus van de bovenbuurman, de latere aangever, in beeld. Zij probeert een aantal maal het linkerachterportier te openen om haar broer en zijn vrouw uit de auto te halen. Ook wil zij voorkomen dat de auto weg kan rijden door in de deuropening te gaan staan en daardoor fysiek te voorkomen dat de deur van de auto gesloten kan worden. Uiteindelijk wordt het portier toch gesloten. Bij dit sluiten zou geweld zijn gebruikt door de politieambtenaar. Op datzelfde moment slaat de man van mevrouw met zijn vuisten en trapt tegen de politieauto en probeert het achterportier te openen. Hierop stappen de verbalisanten uit. Na slag- en schopbewegingen richting de politieambtenaar wordt de man aangehouden, evenals zijn vrouw. De vrouw was bezig met een IVF bevruchting en zou zwanger kunnen zijn geweest op het moment van het voorval.

Beoordeling Officier van Justitie: De Officier van Justitie acht voldoende bewezen dat er door de betrokken politieambtenaar enig geweld is gebruikt. De vrouw is geduwd en heeft een portier van een politieauto tegen haar lichaam gekregen. Naar het oordeel van de Officier van Justitie staat vast dat de vrouw in de portieropening van de politieauto, met daarin twee aangehouden personen, is gaan staan, ook nadat duidelijk werd dat de bestuurder weg wilde rijden. De bestuurder probeerde het portier dicht te trekken, terwijl de vrouw dit juist wilde voorkomen. Hierbij kreeg zij tot twee keer toe het portier, al dan niet opzettelijk, tegen haar lichaam. Ook toen haar man probeerde een achterportier te openen en de politieambtenaar uit de auto kwam om dit te voorkomen, is de vrouw opzij geduwd of heeft zij de portierdeur tegen haar lichaam/buik gekregen. Het is echter niet mogelijk dat een IVF-behandeling zou mislukken door geweld van buitenaf, zo blijkt uit een medisch rapport. Gezien het bovenstaande en gelet op art. 8

Politiewet 1993 is de Officier van Justitie van oordeel dat de betrokken politieambtenaar in de rechtmatige uitoefening van zijn bediening enig geweld heeft gebruikt. Hierbij zijn de vereisten van subsidiariteit en proportionaliteit niet uit het oog verloren. De Officier van Justitie gaat niet tot strafvervolgning over wegens het ontbreken van een strafbaar feit.

Casus 6. Inzet diensthond en beredenen bij schietpartij

Feiten: Naar aanleiding van een melding van een schietpartij zijn ongeveer 23 politieambtenaren ter plaatse. Bij deze schietpartij is een man in zijn voet geschoten en blijkt er nog een slachtoffer te zijn. Hierop geeft de dienstdoende inspecteur van dienst, tevens Hulpofficier van Justitie, opdracht de plaats delict af te zetten. Dit wordt gedaan door onder andere twee politieambtenaren te paard en twee hondengeleiders. Terwijl ze dit doen komen omstanders op de ruiters af. Door één van de hondengeleiders wordt met de hond gedreigd met het doel de omstanders op afstand te houden en de ruiters te beschermen. Hierbij is naar eigen zeggen van de politieambtenaar een omstander op hem toegelopen, tegen de uitgestoken wapenstok opgelopen, nog dichterbij gekomen en vervolgens door de diensthond gebeten. Hiertoe is door de politieambtenaar geen commando gegeven.

Vervolgens valt de omstander en slaat hij de hond tegen de kop. Daarom reageert de hond waarschijnlijk niet op het commando van de politieambtenaar om los te laten. Om bij de hond te komen, draait de politieambtenaar de omstander op zijn rug. Hierbij wordt de politieambtenaar vastgegrepen door twee andere omstanders. De politieambtenaar raakt mogelijk één van hen met zijn elleboog, aangezien deze los laat. De andere omstander wordt door de hond van de andere hondengeleider gegrepen. Hierop worden beide mannen aangehouden en op straat voorgeleid aan de inspecteur van dienst.

Beoordeling Officier van Justitie: De Officier van Justitie acht voldoende bewezen dat de twee verdachten zijn gebeten door twee afzonderlijke politiehonden. Uit verschillende verklaringen komt naar voren dat de eerste politieambtenaar geen commando heeft gegeven tot inzet van de politiehond; de hond heeft uit zichzelf gebeten. Niet duidelijk is of de verdachte op de betrokken verbalisant is toegelopen en daarmee te dicht bij de hond in de buurt is gekomen. Beide verdachten en twee bevriende getuigen verklaren dat de verdachte opeens werd gebeten, dan wel vastgepakt en geslagen. In ieder geval geven deze getuigen aan dat de verbalisant op de verdachte toe kwam lopen. De verbalisanten verklaren dat de verdachte op de eerste politieambtenaar toeliep. Eén van de aanwezige politieambtenaren te paard verklaart dat zij heeft gezien dat de verdachte de andere verdachte weghaalde bij een afzetting toen hij door een diensthond werd gebeten. Volgens de Officier van Justitie komt naar voren dat onvoldoende bewezen is dat de betrokken verbalisant op enig moment bewust de aanmerkelijke kans heeft aanvaard dat de diensthond de verdachte zou gaan bijten. De Officier van Justitie zal de zaak dan ook niet vervolgen.

Met betrekking tot de andere verdachte komt uit verschillende verklaringen naar voren dat de tweede betrokken politieambtenaar zijn hond opdracht heeft gegeven de verdachte te bijten. Over de exacte omstandigheden waaronder hij geweld jegens de verdachte heeft toegepast, lopen de verklaringen uiteen. De verdachte geeft aan dat hij met zijn arm wees naar de andere verdachte. Een bevriende getuige geeft in zijn verklaring aan dat de verdachte de indruk gaf de andere verdachte bij zijn arm te willen pakken. De verbalisanten verklaren dat de verdachte samen met een andere man trachtte de andere verdachte te ontzetten door aan de armen/jas van de eerste politieambtenaar te gaan hangen. Door de chaotische situatie van het bijtincident hebben de meeste andere getuigen de aanleiding van het bijtincident niet gezien en/of is niet duidelijk uit hun verklaring over welk bijtincident zij verklaren.

Gelet op de uiteenlopende verklaringen is het voor de Officier van Justitie niet mogelijk te beoordelen of de betrokken politieambtenaar binnen de rechtmatige uitoefening van zijn bediening geweld heeft gebruikt. Er zal geseponeerd worden wegens onvoldoende wettig bewijs.

Casus 7. Fysiek geweld en epileptische aanval

Feiten: Twee mannen gaan naar de sauna. In de sauna weigert de pinmachine en wordt uiteindelijk cash betaald. De irritatie die hierdoor ontstaat leidt ertoe dat beide mannen geen gebruik meer van de sauna willen maken en hun geld terugvragen. Na een woordenwisseling geeft één van de mannen een klap op een ruit van de receptieruimte, welke vervolgens breekt. Hierop wordt de politie gebeld. De gearriveerde politieambtenaren duwen en slepen de agressieve man buiten de sauna. Zijn partner staat al buiten en is rustig. Over wat vervolgens buiten gebeurt, lopen de verklaringen uiteen. De man stelt te zijn mishandeld, terwijl de politieambtenaren verklaren dat de man zich verzette en bij het naar de grond brengen een epileptische aanval kreeg. De man heeft tijdens het gebeuren verwondingen opgelopen.

Beoordeling Officier van Justitie: Met betrekking tot de vier politieambtenaren concludeert de Officier van Justitie dat niet is komen vast te staan dat de verdachte zich schuldig heeft gemaakt aan mishandeling. In een brief aan de verdachte stelt de Officier van Justitie dat op grond van de feiten bewezen wordt geacht dat de betrokken politieambtenaren enig geweld tegen de verdachte hebben gebruikt. De verdachte is geduwd en met enig geweld naar de grond gewerkt waarbij de handboeien zijn omgedaan. Niet bewijsbaar is echter het geweld bestaande uit het geven van een of meer vuistslagen. Over de exacte omstandigheden waaronder de betrokken verbalisanten geweld hebben toegepast lopen de verklaringen eveneens uiteen. De verdachte en de getuige geven aan dat de verdachte met zo veel geweld de sauna werd uitgezet dat hij tegen een geparkeerde auto dan wel een Amsterdammertje aankwam. De vier politieambtenaren verklaren dat de verdachte de sauna werd uitgeduwd zonder dat hij viel. Zij verklaren dat de verdachte

naar de grond gewerkt werd, omdat hij opnieuw de sauna in wilde en zich niet verwijderde terwijl dat gevorderd was.

Toen de verdachte inliep op een van de politieambtenaren werd besloten de verdachte aan te houden. De verdachte werd vervolgens met enig geweld naar de grond gebracht en geboeid. De getuige verklaart dat de verdachte op de grond lag en dat een van de politieambtenaren hem bij zijn kleding pakte, van de grond tilde en een vuistslag gaf. De politieambtenaar hield niet op met slaan. De politieambtenaren ontkennen dat de verdachte met één of meer vuistslagen tegen de grond geslagen is. Zij bevestigen wel dat de verdachte bij zijn aanhouding hard op de grond terecht kwam, maar er zou geen sprake zijn geweest van zichtbaar letsel. Ook zou de verdachte zich tijdens zijn epileptische aanval zo ongecontroleerd hebben bewogen, dat hij zichzelf tijdens de aanval verwond heeft. Zo verklaart één van de politieambtenaren dat hij tijdens de aanval met het hoofd op de straat bonkte. Eén van de politieambtenaren heeft toen het hoofd van verdachte vastgepakt om verder letsel te voorkomen. Ook is door de politieambtenaren een ambulance gebeld.

De overige getuigen konden niets verklaren over het geweld buiten de sauna; zij verklaren dat de verdachte de sauna werd uitgeduwd/gesleept en dat hij zich enigszins verzette. Gelet op de uiteenlopende verklaringen en het bepaalde in art. 8 Politiewet is het voor de Officier van Justitie niet mogelijk te beoordelen of er door de betrokken politieambtenaren buiten de rechtmatige uitoefening van hun bediening geweld is gebruikt. De zaak wordt geseponeerd.

Casus 8. Ontslag na fysiek geweld

Feiten: Twee politieambtenaren houden een man aan terzake vernieling. De man is onder invloed van alcohol, niet agressief, maar wel vervelend en wil niet meewerken aan het plaatsnemen in het dienstvoertuig. Eerst probeert de vrouwelijke politieambtenaar de man in de auto te krijgen, maar als dit niet lukt neemt haar mannelijke collega dit over. Vervolgens probeert hij de man rechtop in de auto te zetten. Dit lukt niet, waarop de politieambtenaar de man uit de auto trekt en naar de grond werkt. Naar eigen zeggen van de politieambtenaar wil de man hierna omhoog komen. De politieambtenaar voorkomt dit door de man gecontroleerd op het hoofd te drukken, waardoor deze met het gezicht tegen het wegdek komt. Volgens de collega heeft de politieambtenaar de man bij de haren gepakt en deze twee keer met het gezicht tegen het wegdek geslagen. De politieambtenaar zegt later tijdens het BIO-verhoor dat het mogelijk is dat hij de man de tweede keer bij zijn haren heeft gepakt. Met betrekking tot het naar de grond brengen verklaart de politieambtenaar steeds verschillend over het op de straat terechtkomen van de man. De man zelf kan zich van het gebeuren niets herinneren, maar wordt wakker in de cel met overal pijn. Door de vrouwelijke politieambtenaar is na twee dagen rapport opgemaakt van het gedrag van haar collega.

Beoordeling: Tijdens het onderzoek is bekend geworden dat de betrokken politieambtenaar buiten functie is gesteld en veroordeeld is tot een geldboete van € 750. In de aangetroffen dossiers waren geen afdoeningbrieven van het OM opgenomen.

Casus 9. Waarschuwingsschot in privétijd

Feiten: Een politieambtenaar wordt wakker van lawaai, ziet twee Marokkaanse jongens bij zijn auto staan en vermoedt diefstal of poging daartoe. De politieambtenaar doet snel zijn kleren aan en steekt daarbij zijn dienstpistool in zijn broeksband. Hierna rent hij achter de jongens aan. Plotseling ziet de politieambtenaar een groep Marokkaanse jongeren, waarin de twee jongens opgaan. De politieambtenaar probeert de groep te negeren en voorbij te lopen, maar is al te dicht genaderd. De groep komt dreigend op de politieambtenaar af, met gebalde vuisten en schoppende en slaande bewegingen. De politieambtenaar heeft het gevoel door de groep gelynacht te worden. Daarop trekt hij zijn dienstpistool en geeft een schot af in de lucht, hierbij roepend 'wegwezen!'. De groep rent hierop weg en de politieambtenaar belt de politie Lelystad. Volgens de politieambtenaar zelf, zou van een noodweersituatie sprake zijn geweest.

Beoordeling: De Officier van Justitie acht verder onderzoek niet noodzakelijk. In de IBT-rapportage wordt een oordeel omtrent het optreden van de politieambtenaar gegeven. Hierbij wordt de vraag gesteld of het optreden van de politieambtenaar noodzakelijk was; politieambtenaren worden geacht buiten noodzaak niet op te treden buiten de plaats van tewerkstelling. De politieambtenaar is verder gegaan dan alleen de bescherming van zijn bezittingen; hij gaat achter de jongens aan zonder de plaatselijke politie te waarschuwen. Als hij de groep op zich af ziet komen, gaat hiervan grote dreiging uit. Wegrennen kan dan niet meer en hij besluit gebruik te maken van zijn dienstpistool. Dit is gezien de omstandigheden te verklaren; hij voelt zich bedreigd en vreest voor zijn leven. De vraag doet zich echter voor in hoeverre de politieambtenaar zich in een situatie heeft gemanoeuvreerd, waarbij hij niet anders kon doen dan zijn dienstpistool te gebruiken, aldus de IBT-rapportage.

Casus 10. Fysiek geweld en aanranding?

Feiten: Een vrouw rijdt van achteren tegen de fiets van een politieambtenaar aan. Hierna negeert de vrouw rood licht, samen met een andere man. Door twee politieambtenaren wordt de achtervolging ingezet. De ene politieambtenaar bekommert zich om de man en de ander om de vrouw. Bij verbalisering weigert de vrouw iedere medewerking. Zij wordt uiteindelijk aangehouden. De vrouw weigert haar naam op te geven, ook nog op het politiebureau. Op het moment dat een vrouwelijke politieambtenaar in opdracht van haar meerdere in de tas van de vrouw naar een identiteitsbewijs begint te zoeken, verzet de vrouw zich; zij slaat, schopt en spuugt in het gezicht van de politieambtenaar. Hierop wordt de politie-

ambtenaar te hulp geschoten door een collega en wordt besloten tot insluiting van de verdachte. Bij de insluitingsfouillering worden haarspelden en sieraden van de verdachte afgenomen. Door de vrouwelijke politieambtenaar wordt de bh vanonder de kleding van de verdachte afgenomen, wat een standaardvoorschrift is. Twee andere politieambtenaren verklaren dat dit op een rustige manier is verlopen. Omdat de verdachte zich blijft verzetten en blijft spugen, wordt haar hoofd afgewend en een jas of vest over het hoofd getrokken. Uiteindelijk wordt de vrouw in een cel geplaatst. De vrouw doet vervolgens aangifte van mishandeling en aanranding.

Beoordeling Officier van Justitie: De Officier van Justitie besluit niet tot vervolging over te gaan. Daarnaast zal de Officier van Justitie naar aanleiding van de aangiften van de verbalisanten terzake smaad tot nader onderzoek overgaan. De conclusie van de Officier van Justitie luidt dat de verdachte zich weinig coöperatief heeft gedragen en ondanks veelvuldige uitleg elke medewerking ter vaststelling van haar identiteit heeft geweigerd. Na het verzet bij het in de tas kijken, ontstaat een worsteling en het geweld dat de politie heeft moeten aanwenden komt naar de mening van de Officier van Justitie geheel op het conto van de verdachte. Dit alles was niet nodig geweest als de verdachte normaal had meegewerkt. De politie heeft met gepast geweld gereageerd op het verzet van de verdachte en de vereisten van proportionaliteit en subsidiariteit niet uit het oog verloren. In de aangifte stelt de verdachte dat de betrokken politieambtenaren haar hebben aangerand door haar in haar borsten te knijpen en te krabben en daarbij misbruik maken van hun positie. De Officier van Justitie is van enig seksueel delict niets gebleken.

Casus 11. Fysiek geweld met gebroken rib tot gevolg

Feiten: Een man wordt staande gehouden door een vrouwelijke politieambtenaar vanwege fietsen op het voetpad. De man werkt niet mee en wil geen identiteitsbewijs tonen. De politieambtenaar ziet toevallig vier collega's langskomen en vraagt hen te helpen. Twee daarvan gaan uiteindelijk over tot aanhouding van de man.

Uit verschillende verklaringen blijkt tevens dat aan de man meermalen wordt meegedeeld dat hij mee moet naar het bureau en zijn fiets dient af te staan. De man blijft zijn fiets echter vasthouden. Uit verklaringen van twee getuigen en de betrokken politieambtenaren valt af te leiden dat de man zich ook blijft verzetten wanneer de politieambtenaar en zijn collega trachten hem te boeien. De man wordt, na te zijn gepepperd, naar de grond gewerkt. Getuigen verklaren dat ook op de grond de man zich blijft verzetten tegen zijn aanhouding. Uiteindelijk wordt de man wederom gepepperd en geboeid.

Beoordeling Officier van Justitie: De Officier van Justitie zal niet vervolgen omdat is gebleken dat terecht geweld is aangewend door de politieambtenaar en dat dit geweld niet disproportioneel is geweest. De Officier van Justitie acht voldoende

bewezen dat de verdachte naar de grond is gewerkt, is geboeid en tweemaal is gepepperd. Hierbij heeft de verdachte blijkens medische verklaringen twee gebroken ribben opgelopen. De betrokken politieambtenaar en zijn collega konden de aanhouding van de verdachte, gelet op het verzet van de verdachte, slechts met gebruik van geweld effectueren. De zaak wordt geseponneerd op de grond dat de politieambtenaar ten onrechte als verdachte is aangemerkt.

Casus 12. Verzet bij verwijdering uit garagebedrijf

Feiten: Een vrouw heeft onenigheid met het personeel van de garage waar zij haar auto least, omtrent de afhandeling van opgelopen schade. Op een gegeven moment oppert zij de politie in te schakelen. De politie komt naar het bedrijf, hoort de verhalen van beide kanten aan, waarop de vrouw wordt verwijderd uit het bedrijf. Uiteindelijk wordt zij aangehouden terzake lokaalvredebreuk. Hierbij zou één van de aanwezige politieambtenaren de vrouw in het gezicht hebben geslagen. De vrouw doet aangifte van mishandeling.

Beoordeling Officier van Justitie: De Officier van Justitie acht voldoende bewezen dat er door de betrokken politieambtenaar enig geweld is gebruikt. De verdachte is geduwd en in het gezicht geraakt.

De Officier van Justitie stelt dat uit het proces-verbaal blijkt dat de politieambtenaar de vrouw in het gelaat heeft geraakt met zijn hand. Uit de diverse verklaringen komt niet naar voren dat de politieambtenaar de vrouw opzettelijk in het gezicht heeft geslagen. De Officier van Justitie stelt vast dat de vrouw ook geduwd is, wat niet wordt ontkend door de betrokken politieambtenaren. De politieambtenaar heeft wel verklaard dat de vrouw zich verzette tegen de verwijdering en haar nagels in zijn arm heeft gezet. Bij het lostrekken van deze nagelgreep heeft de politieambtenaar het gezicht van de vrouw geraakt. Dit was echter niet zijn intentie, naar het oordeel van de Officier van Justitie. Gelet op de uiteenlopende verklaringen acht de Officier van Justitie het niet bewezen dat de betrokken politieambtenaar de vrouw met opzet in het gezicht heeft geslagen of geraakt. De zaak wordt geseponneerd wegens het ontbreken van voldoende bewijs dat door de politieambtenaar geweld is gebruikt buiten de rechtmatige uitoefening van zijn bediening.

Casus 13. Klemrijden fietser zonder licht

Feiten: Twee politieambtenaren in een opvallende politieauto houden een jongen op een fiets zonder licht staande. De jongen rijdt door en de politieambtenaren rijden de jongen klem. Hierop pakt één van de politieambtenaren de jongen vast en de ander begint de bon uit te schrijven. De jongen is vervelend en pakt een vinger vast van de schrijvende politieambtenaar. Deze beveelt de vinger los te laten, maar de jongen luistert niet. De politieambtenaar pakt de duim van de jongen en draait deze zodat de jongen los laat. Ondertussen probeert de andere politieamb-

tenaar zijn collega te helpen door de jongen een duw in zijn rug te geven. Deze schokt hierdoor voorover en loopt een bloedneus op. Er lijkt sprake van een gebroken neus (later blijkt van een kneuzing). In de commotie zien de politieambtenaren niet hoe de jongen de bloedneus oploopt. De politieambtenaren laten hem los, zodat hij zijn vader kan bellen. Snel na het telefoontje komt de vader van de jongen ter plaatse en valt na aanwijzing van zijn zoon één van de politieambtenaren aan. De 'schrijvende' politieambtenaar neemt hierop de pepperspray ter hand. De jongen waarschuwt zijn vader voor de pepperspray en de vader richt zich op deze politieambtenaar. Ondertussen komt een buurtregisseur ter plaatse die de situatie weet te kalmeren door beide politieambtenaren weg te sturen. De vader van de jongen besluit aangifte te doen van mishandeling.

Beoordeling Officier van Justitie: Op grond van de feiten zoals die zijn gebleken uit het proces-verbaal van onderzoek acht de Officier van Justitie bewezen dat er door de betrokken politieambtenaar enig geweld tegen de verdachte is gebruikt. De verdachte is in zijn gelaat geraakt en heeft daarbij een bloedneus opgelopen. Over de exacte omstandigheden waaronder de betrokken politieambtenaar geweld jegens verdachte heeft toegepast lopen de verklaringen uiteen. In zijn verklaring geeft de verdachte aan dat zijn duim naar achteren werd gedrukt, dat dit pijn deed en dat hij daardoor in een zodanige positie stond dat hij niets kon doen. Vervolgens zag de verdachte een flits van de rechterkant komen en werd hij naar zijn zeggen hard in het gezicht gestompt met een gebalde vuist. De verdachte voelde en zag zijn neus bloeden. De betrokken politieambtenaar verklaart: 'Om mijn collega te ontzetten gaf ik die jongen een harde duw, ik heb hem niet geslagen of gestompt.' De collega verklaart dat hij vanuit zijn ooghoek met kracht de arm van zijn collega aan zag komen. Hij kon niet zien of de hand geopend of gebald was en of het een slag of een duw was. Hij vermoedde dat de neus van de verdachte gebroken was. De handeling van de collega was opzettelijk, maar de politieambtenaar weet niet of dit gericht was op het toebrengen van letsel bij verdachte.

De passagier in de politieauto verklaart de betrokken politieambtenaar een stootbeweging hebben zien maken met zijn arm. Zij kon niet zeggen of dit een klap was en of de verdachte daadwerkelijk geraakt werd. Ze zag wel dat verdachte na de beweging een bloedneus had. Duidelijk is dat verdachte zich heeft verzet en dat hij tijdens de worsteling door toedoen van de betrokken politieambtenaar hard in het gelaat is geraakt waardoor hij een bloedneus heeft opgelopen.

Gelet op het door verdachte gepleegde verzet en het bepaalde in art 8 Politiewet 1993 mocht er door de politieambtenaren geweld worden toegepast. Dit geweld moet echter voldoen aan de eisen van subsidiariteit en proportionaliteit. In dit geval waren er voldoende alternatieve mogelijkheden voorhanden om de door de politieambtenaren gewenste situatie op een andere wijze te bewerkstelligen. De Officier van Justitie is van oordeel dat het handelen van de betrokken politieambtenaar niet juist was. Een strafrechtelijke vervolging acht de Officier van Justitie echter niet gewenst. In overleg met de korpsleiding is besloten dat de politieambtenaar disciplinair zal worden bestraft. In het dossier is een opmerking

van het OM aangetroffen dat een disciplinaire afdoening de voorkeur verdient, waarbij de politieambtenaar erop gewezen moet worden dat zijn handelen niet juist was, maar ook dat het in zo'n geval de bedoeling is open kaart te spelen. Welke disciplinaire maatregel is opgelegd, is onbekend.

Casus 14. Vriend bemoeit zich met bekeuringsituatie

Feiten: Twee politieambtenaren geven een vrouw een waarschuwing voor stilstaan op brug, maar zij geven aan niet te bekeuren. Dan komt haar vriend ter plaatse. Deze raakt in discussie met de politieambtenaren, waarop zij besluiten toch een bekeuring uit te schrijven omdat de man een grote mond heeft. Hierna belt de man naar een politiebureau met het verzoek om een meerdere ter plaatse te laten komen, omdat de politieambtenaren hun werk niet goed doen. Eén van de politieambtenaren zegt geen reden te hebben om langer te blijven, waarna beide politieambtenaren weg willen rijden. Hierop gaat de man voor de scooter staan en pakt één van de politieambtenaren bij de arm. Na het losrukken van zijn arm vordert de politieambtenaar de man weg te gaan voor de scooter. De man weigert dit en stelt dat de politieambtenaren moeten blijven wachten tot hun meerdere ter plaatse is en dat zij door hem zijn aangehouden. De man wil de namen van de politieambtenaren en als hij deze niet krijgt maakt hij een foto. De politieambtenaren verzoeken de man verschillende malen weg te gaan voor de scooter. Na diverse weigeringen gaan de politieambtenaren over tot aanhouding. Tijdens deze aanhouding wordt over en weer fysiek geweld gebruikt en de politieambtenaren maken gebruik van pepperspray. De man wordt aangehouden terzake het niet voldoen aan een ambtelijk bevel of vordering. Daarnaast is er de bekeuring van de vriendin van de man. Na de aanhouding wordt een bemiddelingsgesprek gevoerd, waarbij wordt aangegeven dat de bekeuring zal worden ingetrokken. De man geeft aan geen aangifte te doen, waarop de politieambtenaren besluiten geen proces-verbaal op te maken terzake wederspanningheid.

Na het gesprek gaat de man naar het ziekenhuis vanwege pijn in zijn nek en besluit hierna toch tot aangifte, waarop tevens alsnog proces-verbaal opgemaakt wordt in verband met de wederspanningheid.

Beoordeling Officier van Justitie: Uit het dossier blijkt dat de Officier van Justitie de zaak een twijfelgeval vindt. De Officier van Justitie is van mening dat het geweldgebruik door de politieambtenaren disproportioneel lijkt. Door Justitie wordt echter besloten het disciplinaire traject af te wachten alvorens een beslissing in de zaak te nemen.

Beoordeling disciplinair: De betrokken dienstchef komt tot de conclusie dat het gedrag en handelen van beide politieambtenaren ongewenst is geweest. In een gesprek is dit aan de betreffende politieambtenaren meegedeeld. Tevens is meegedeeld dat voor een belangrijk deel het handelen van de politieambtenaren er toe heeft geleid dat de situatie is geëscaleerd. Deze ongewenste situatie ontstaat op het moment dat één van de politieambtenaren besluit de waarschuwing om te

zetten in het verbaliseren van de vriendin, omdat haar vriend de politieambtenaar onheus benaderde. De politieambtenaar besluit te straffen voor dit gedrag, hetgeen hij woordelijk bevestigt. Dit handelen resulteert in de aanhouding van de verdachte, waarbij de andere politieambtenaar zelfs gebruik van pepperspray moet maken.

De dienstchef keurt dit gedrag en handelen ten stelligste af en is van mening dat dit disciplinaire gevolgen zou moeten hebben, wat kan variëren van een mondelinge berisping tot onvoorwaardelijk ontslag. Lopende het onderzoek heeft de politieambtenaar een aanvraag tot eervol ontslag ingediend, welke de dienstchef heeft verleend. De politieambtenaar heeft het korps vervolgens verlaten. Dit ontslag heeft de dienstchef doen besluiten verder geen disciplinaire stappen richting de politieambtenaar te laten ondernemen.

Ook met betrekking tot de andere politieambtenaar is de dienstchef tot de conclusie gekomen dat zijn gedrag en houding niet wenselijk zijn geweest. Tijdens een gesprek is deze politieambtenaar ongeveer hetzelfde medegedeeld als zijn collega. In dit gesprek heeft politieambtenaar beaamt dat hij het niet eens was met de handelswijze van zijn collega, maar heeft op dat moment besloten dit op een later tijdstip met hem te bespreken. Hierdoor besloot deze politieambtenaar te kiezen voor het mogelijk onrechtmatige vervolg. Mede door deze verkeerde keuze is de situatie verder geëscaleerd. Dit is naar de mening van de dienstchef verwijtbaar gedrag en wordt derhalve gekwalificeerd als een vorm van plichtsverzuim. Gelet op de omstandigheden die de politieambtenaar in het gesprek heeft aangegeven en de informatie uit het onderzoek acht de dienstchef het gerechtvaardigd het incident af te doen met een schriftelijke waarschuwing. De politieambtenaar moet zich realiseren dat zijn toekomstig gedrag geen aanleiding voor enige discussie moet zijn. Het is hem bekend wat de normen van het korps zijn en hij wordt geacht zich daaraan te houden. Een volgend incident zal kunnen leiden tot een disciplinaire maatregel.

Casus 15. 'Vuile junk' krijgt klap met lange wapenstok

Feiten: Een man doet aangifte van mishandeling, omdat hij door een politieambtenaar zou zijn geslagen met wapenstok. De man loopt op straat en is bezig met het opsteken van een sigaret. Hij ziet daardoor niet dat een politiebus vlak voor hem stopt. De man schrikt hiervan en geeft een klap tegen de bus. De politieambtenaar zou hierop uitgestapt zijn en één of twee klappen met zijn wapenstok op het bovenbeen van verdachte hebben gegeven.

Beoordeling Officier van Justitie: Door de Officier van Justitie is besloten de zaak te seponeren vanwege het ontbreken van een strafbaar feit. De Officier van Justitie acht op grond van de feiten bewezen dat er door de betrokken politieambtenaar enig geweld tegen de verdachte is gebruikt. De verdachte is met een wapenstok tweemaal op zijn lichaam geraakt. Over de exacte omstandigheden waaronder de betrokken politieambtenaar geweld heeft gebruikt lopen de verklaringen uiteen.

De verdachte stelt in zijn verklaring uit een schrikreactie een tik tegen de politieauto te hebben gegeven en klootzak te hebben geroepen. Vervolgens stapt de politieambtenaar uit, roept 'wat moet je nou vuile junk' en slaat direct met een knuppel op bovenbeen. In zijn verklaring geeft de politieambtenaar aan de verdachte aangesproken te hebben zoals de verdachte heeft verklaard. Ten aanzien van het gebruik van de wapenstok stelt de politieambtenaar dat de verdachte op hem afliep en dat hij de verdachte twee porren met de wapenstok heeft gegeven om deze op afstand te houden. Nu beide verklaringen uiteenlopen ten aanzien van het gebruikte geweld en er geen andere getuige of ondersteunend bewijs voor het gebruik van geweld voorhanden is, is de Officier van Justitie niet in staat te beoordelen of sprake is geweest van geweld dat werd toegepast buiten de rechtmatige uitoefening van de bediening en of dit geweld voldeed aan de eisen van subsidiariteit en proportionaliteit.

Uit het dossier is gebleken dat de betrokken politieambtenaar voor de wijze waarop hij de verdachte heeft aangesproken een officiële waarschuwing heeft gekregen en door zijn directleidinggevende is aangesproken over het incident. Tevens is in het dossier een verklaring van de politieambtenaar opgenomen waarin deze stelt niet van mening te zijn dat hij geweld gebruikt heeft en daarom geen melding bij een leidinggevende heeft gedaan.

Casus 16. Echtgenote bemoeit zich met bekeuring van haar man

Feiten: Twee politieambtenaren zijn een automobilist aan het bekeuren als een andere automobilist toetert. De politieambtenaren spreken de man aan en willen hem bekeuren terzake onnodig toeteren. Als de man zijn rijbewijs overhandigt blijkt deze geplastificeerd. De politieambtenaren houden de man aan omdat ze vermoeden dat het rijbewijs vals is. Bij de aanhouding verzet de man zich. Hij komt uit de auto, maar springt hier na wat duwen en trekken weer in. Eén van de politieambtenaren probeert te voorkomen dat de verdachte weggrijpt en grijpt de man bij de arm door het open autoraam. De man draait vervolgens het raam dicht, waardoor de arm van de politieambtenaar bekneld raakt. De andere politieambtenaar doet een noodoproep, waardoor snel veel politieambtenaren ter plaatse komen. Op een gegeven moment raakt de arm weer los, opent de politieambtenaar de autodeur en trekt hij de man door middel van een nekklem uit de auto. Hierna gebruiken beide politieambtenaren fysiek geweld om de man onder controle te krijgen. Dit lukt niet, omdat de man zich probeert los te rukken en omstanders de aanhouding belemmeren. Hierop gebruikt één van de politieambtenaren pepperspray, na hiermee gedreigd te hebben. De man geeft zijn verzet op en kan geboeid worden. Vervolgens geven de politieambtenaren aan hun collega's door dat een omstander kan worden aangehouden terzake belemmering. Als de politieambtenaren hiermee bezig zijn, probeert de echtgenote van de omstander de aanhouding te belemmeren door haar man vast te grijpen. Nadat twee politieambtenaren de vrouw hebben weggetrokken, kan de man geboeid worden. Ten

Bijlage 2

gevolge hiervan heeft de vrouw pijn aan haar nek en armen en doet zij aangifte terzake mishandeling. Het betreffende geweld (het wegtrekken van de vrouw) is wel gemeld aan de meerdere, maar in eerste instantie is geen geweldsrapportage opgemaakt. Dit is wel gebeurd na contact tussen het BIO en de meerdere.

Beoordeling: In overleg tussen de districtschef en de Officier van Justitie wordt besloten tot niet-vervolgen. Daarom worden de betrokken politieambtenaren niet gehoord. Uit het onderzoek is gebleken dat de districtschef de zaak wel als klacht in behandeling zal laten nemen, zodat de aangeefster niet het gevoel heeft dat de zaak zo in prullenbak beland.

Bijlage 3 Rapporten van de Nationale ombudsman

Judith van der Ham

Tot augustus 2006 zijn er bij de Nationale ombudsman over de periode 2001-2005 in totaal zeven verzoekschriften gepubliceerd met betrekking tot een klacht over geweldgebruik door de politie (zie hoofdstuk 18.2). Het oordeel van de Nationale ombudsman laat zich per klachtonderdeel als volgt samenvatten.

Rapport 2004/286: Aan armen uit de auto trekken van een geboeide verdachte

Casus: In de ochtend van 29 augustus 2001 heeft verzoeker zijn kinderen naar school gebracht. Verzoeker heeft zijn auto geparkeerd op een busstrook voor de school. De ouders van de schoolgaande kinderen parkeerden doorgaans op een dergelijke manier om de kinderen uit te laten stappen. Toen verzoeker naar zijn auto terugliep, zag hij dat een tweetal ambtenaren bezig was de fout geparkeerd staande auto's te bekeuren. Verzoeker dreigt met zijn auto weg te rijden, voordat de ambtenaren met diens bekeuring klaar zijn. De politieambtenaren proberen de man hiervan te weerhouden, waarop de man uitstapt en de ambtenaren beledigt. Hierna wordt verzoeker door de twee ambtenaren aangesproken en aangehouden terzake belediging. Tijdens deze aanhouding stapt verzoeker weer in de auto. De man wordt in de auto geboeid en aan zijn armen uit de auto getrokken.

Klacht: Verzoeker klaagt er met name over dat de politieambtenaren geweld tegen hem hebben gebruikt door hem uit zijn auto te trekken.

Beoordeling: De Nationale ombudsman begrijpt dat de man in zijn auto zat toen hem werd medegedeeld dat hij was aangehouden, waarna hij uit zijn auto is getrokken. De ombudsman overweegt dat de ambtenaren bevoegd zijn geweld toe te passen, indien het door hen beoogde doel alleen daardoor kan worden bereikt en indien het belang van het doel het gebruik van geweld rechtvaardigt. Daarnaast moet het geweld redelijk en gematigd zijn (subsidiariteit en proportionaliteit). Verder overweegt de Nationale ombudsman dat de betrokken ambtenaren ervan uit mochten gaan dat verzoeker niet vrijwillig gehoor zou geven aan het bevel mee te komen, waarop zij mochten anticiperen. Derhalve is de Nationale ombudsman van oordeel dat de betrokken ambtenaren bevoegd waren geweld tegen verzoeker te gebruiken ter uitvoering van het besluit hem aan te houden. Uit het onderzoek is niet gebleken dat de betrokken ambtenaren meer geweld hebben gebruikt dan in de gegeven omstandigheden noodzakelijk was. Evenmin is naar voren gekomen dat een minder ingrijpend middel in die situatie voor de hand lag. De onderzochte gedraging is behoorlijk.

Rapport 2004/482: Vluchtende verdachte wordt gebeten

Casus: Een politieambtenaar (motorrijder) ziet nabij station Duivendrecht een auto rijden met een aanhanger waarop twee motoren staan die onvoldoende vast zijn gemaakt. Hij besluit tot een verkeerscontrole en gebaart naar de bestuurder van de auto. Deze stapt uit en neemt (naar later blijkt) de trein naar het Amstelstation. De bijrijder neemt het stuur over en rijdt hard weg. Hierbij wordt de motorrijder net niet geraakt. De ambtenaar zet de achtervolging in en verzoekt om assistentie van collega's. Tijdens de achtervolging verstrekt hij de signalen en geeft steeds zijn route door. Hij hoort via de portofoon dat de aanhanger als gestolen vermeld staat en dat de auto met valse kentekenplaten rijdt. Hij raakt in een woonwijk de verdachte auto kwijt en krijgt dan de melding van een collega dat de auto leeg teruggevonden is. Veel collega's zoeken de omgeving af. Inmiddels is de bestuurder op het Amstelstation gesignaleerd, waar omstanders aan de politie doorgeven dat verdachte langs het spoor is weggerend. Een hondengeleider van de Spoorwegpolitie van het KLPD is ter plaatse en neemt direct zijn hond mee. Omstanders geven aan dat verdachte in de bosjes ligt. De hondengeleider geeft eerst drie keer een waarschuwing en laat de hond zoeken als er geen reactie van de verdachte komt. De hond vindt de verdachte, maar bijt (nog) niet. Ondertussen willen de motoragent en een andere collega de verdachte aanhouden, maar de hondengeleider houdt deze op afstand in verband met het bijtrisiko. Op dit moment bijt de hond de verdachte (waarschijnlijk op bewegen door verdachte), maar dit wordt niet gezien door hondengeleider. Hierna haalt de geleider de hond bij de verdachte weg en loopt direct met de hond naar zijn dienstauto vanwege het bijtrisiko voor collega's en omstanders. De motoragent en diens collega trekken hierop verdachte aan zijn armen uit de bosjes en boeien hem. Na het boeien wordt de verdachte naar een politieauto gebracht, ondertussen schreeuwend in een vreemde taal. Hierbij houdt de motorrijder zijn hand over de mond van verdachte. Bij de auto kijkt de verdachte motorrijder dreigend aan en roept iets tegen hem. Dit komt op motorrijder bedreigend over, waarop deze verdachte bij zijn keel grijpt, volgens de motorrijder vanwege alle emoties na het op hem inrijden door verdachte. De verdachte krijgt in het AMC een tetanusinjectie maar verdere behandeling is niet nodig.

Klacht: Verzoeker klaagt er onder meer over dat een politieambtenaar van de Dienst Spoorwegpolitie van het KLPD op 10 augustus 2001 bij de aanhouding van verzoeker (a) zijn politiehond de verzoeker heeft laten bijten en (b) dat politieambtenaren van het regiokorps Amsterdam-Amstelland bij zijn aanhouding hem hebben geslagen.

Beoordeling: (a) *Bijten door diensthond.* Met betrekking tot de inzet van de diensthond oordeelt de Nationale ombudsman met de korpsbeheerder dat de hondengeleider in redelijkheid kon besluiten tot inzet van de diensthond teneinde de man aan te houden. Op grond van de oproep ter assistentie collega's kon de hondengeleider verwachten een gevaarlijke situatie aan te treffen. Gelet op deze noodoproep en de verstrekte informatie had de ambtenaar mogelijk te maken met een

vuurwapengevaarlijke verdachte. De onderzochte gedraging was wat dit betreft behoorlijk. Ook met betrekking tot het bijten kan de geleider geen verwijt worden gemaakt; hij heeft de hond onder de gegeven omstandigheden zo veel mogelijk onder direct en voortdurend toezicht gehouden en getracht de veiligheid van iedereen ter plaatse zo veel mogelijk te waarborgen. Hoewel te betreuren is dat verzoeker letsel heeft opgelopen, moet dit worden aangemerkt als het gevolg van zijn eigen handelen. Met betrekking tot dit klachtonderdeel acht de Nationale ombudsman de onderzochte gedraging behoorlijk.

(b) *Slaan bij aanhouding.* De betrokken politieambtenaar O. had verklaard dat er op de bewuste avond nog een aspirant van politie ter plaatse aanwezig was en dat zij samen verzoeker bij de polsen vast omhoog hadden getrokken naar een hogergelegen plek op het talud, teneinde hem veilig te kunnen boeien. Daarbij had de verdachte zich verzet. Omdat niet kon worden vastgesteld of verzoeker door de politieambtenaren was geslagen, nu de verklaringen elkaar op dit punt tegenspraken, zag de Commissie geen aanleiding om aan één van de verklaringen meer gewicht toe te kennen dan aan de andere. De korpsbeheerder, daartoe geadviseerd door de Commissie, onthield zich van het geven van een oordeel ten aanzien van deze klacht. De Nationale ombudsman kon zich met dit standpunt niet verenigen. De Nationale ombudsman is van oordeel dat een zorgvuldige klachtbehandeling met zich meebrengt dat de motivering van de beslissing op een klacht die beslissing moet kunnen dragen. Dit impliceert dat het onderzoek naar aanleiding van de klacht volledig moet zijn geweest, zodat alle relevante feiten, omstandigheden en argumenten bij de overwegingen kunnen worden betrokken. Omdat uit het advies van de Commissie niet blijkt dat zij de door politieambtenaar O. bedoelde aspirant heeft gehoord en evenmin blijkt dat de Commissie op andere wijze een verklaring van deze politieambtenaar bij het onderzoek heeft betrokken, is de Nationale ombudsman dan ook van oordeel dat het onderzoek van de Commissie ten aanzien van dit klachtonderdeel onvolledig is geweest. Dat de Commissie op basis van dit onvolledige onderzoek de korpsbeheerder heeft geadviseerd zich te onthouden van het geven van een oordeel is niet juist. De korpsbeheerder had zich ten aanzien van dit klachtonderdeel dan ook niet zonder meer kunnen conformeren aan het ter zake door de Commissie voor de Politieklachten uitgebrachte advies. De onderzochte gedraging is op dit punt niet-behoorlijk. Het slaan zelf wordt door de Nationale ombudsman niet beoordeeld.

Rapport 2004/395: Klap met korte wapenstok op hoofd

Casus: In de nacht van 14 juni 2002 werd de man van verzoekster aangehouden na een ruzie met de heer E., de vriend van haar dochter. In de ochtend kwam verzoekster met haar zoon naar het politiebureau om te informeren wat er met haar man ging gebeuren. In het bureau trof verzoekster de heer E. aan die samen met de dochter van verzoekster aangifte kwam doen. Een in het bureau aanwezige politieambtenaar ziet via de tv-monitor dat verzoekster luid schreeuwend op E.

afloopt en begint te slaan. De ambtenaar loopt direct naar de balie om een einde aan het handgemeen te maken en slaat, na een waarschuwing, met zijn korte wapenstok in de richting van verzoekster en geeft haar een duw, waardoor zij valt dan wel zich laat vallen. Waarschijnlijk heeft de politieambtenaar de vrouw op haar hoofd geraakt; een arts constateerde later een kneuzing aan de linkerslaap.

Klacht: Verzoekster klaagt er bij Nationale ombudsman over dat een ambtenaar haar met een wapenstok op het hoofd heeft geslagen.

Beoordeling: De Commissie heeft de korpsbeheerder geadviseerd de klacht ongegrond te verklaren; de Commissie heeft vastgesteld dat de betrokken politieambtenaar klaagster gewaarschuwd heeft dat geweld zou worden toegepast. Zij is verder van oordeel dat het beoogde doel (beëindiging van het door klaagster en zoon aangewende geweld en bescherming van de aangevallen personen) geweld van de zijde van de politie rechtvaardigde. Gelet op de omstandigheden (ambtenaar was alleen) heeft de ambtenaar redelijkerwijze kunnen besluiten gebruik te maken van de korte wapenstok. Niet gebleken is dat dit geweld disproportioneel is geweest. Voor zover het hoofdletsel gevolg is geweest van een klap met de wapenstok, heeft zij dit letsel te wijten aan haar eigen gedrag. De Commissie acht het politieoptreden dan ook niet onbehoorlijk. De Nationale ombudsman oordeelt echter anders. Teneinde het geweld te doen stoppen en personen tegen dat geweld te beschermen, kon de ambtenaar naar het oordeel van de Nationale ombudsman in redelijkheid besluiten zijn wapenstok te gebruiken. De Nationale ombudsman gaat er in deze zaak vanuit dat de ambtenaar één klap met de wapenstok heeft gegeven. Zo'n klap komt evenwel hard aan. Een politieambtenaar moet zich bij het hanteren van de wapenstok in beginsel richten op armen en benen en zo veel mogelijk voorkomen dat iemand op het hoofd wordt geraakt. Gezien de medische verklaring acht de Nationale ombudsman het aannemelijk dat de vrouw op het hoofd is geraakt. Naar het oordeel van de ombudsman had de ambtenaar in de gegeven omstandigheid de wapenstok in elk geval in eerste instantie op een minder risicovolle manier moeten inzetten door bijvoorbeeld te richten op de bovenbenen van verzoekster (de ambtenaar heeft de klap gericht op de armen en daarbij dus het hoofd geraakt). De onderzochte gedraging is naar het oordeel van de Nationale ombudsman niet behoorlijk.

Rapport 2005/274: Dienstwapen gedragen in privé-tijd

Casus: Verzoeker is werkzaam bij de Dienst Vervoer en Ondersteuning van het ministerie van Justitie en is ten behoeve van zijn werkzaamheden bevoegd om (in functie) een vuurwapen te dragen. Gedurende een bepaalde periode was hij bevoegd om, in verband met opbergproblemen in het gebouw van de dienst, zijn dienstvuurwapen mee naar huis te nemen, maar dit moest niet-zichtbaar gebeuren.

Op 19 september reed verzoeker in burgerkleding van zijn werk naar huis met zijn vuurwapen in een holster aan zijn broeksband. Terwijl hij benzine tankte werd

dit vuurwapen door een persoon gezien. Hiervan deed de persoon melding bij het politiekorps Amsterdam-Amstelland en gaf hierbij het kenteken van de auto door.

Op weg naar verzoekers adres, dat via het kenteken was achterhaald, zagen politieambtenaren T. en G. (die de opdracht hadden gekregen ter plaatse te gaan) verzoeker rijden. Als verzoeker bij zijn woonadres parkeert, plaatsen de ambtenaren hun dienstvoertuig achter de auto, nemen hun vuurwapens ter hand en sommeren verzoeker uit zijn auto te stappen en met zijn handen tegen de auto te gaan staan. De politieambtenaren hebben hun dienstvuurwapen geborgen toen duidelijk werd dat zij met een Justitiemedewerker van doen hadden. Na enkele gegevens genoteerd te hebben, hebben zij hun surveillance vervolgd.

Politieambtenaar G. heeft het gebeuren gemeld aan wijkteamchef W. Deze vond dat door het dragen van het dienstpistool op verzoekers wijze gevaarlijke situaties konden ontstaan en heeft contact opgenomen met verzoekers leidinggevende. Deze heeft verzoeker een periode op non-actief gesteld.

Klacht: De klacht betreft het optreden van politieambtenaren van het korps Amsterdam-Amstelland op 19 september 2002. Met name klaagt verzoeker over dat de ambtenaren: (a) op 19 september hun vuurwapen (te lang) ter hand hebben genomen en op het gezicht van verzoeker hebben gericht; (b) in strijd met de werkelijkheid hebben verklaard dat verzoeker zijn T-shirt achter zijn vuurwapen droeg (waardoor het vuurwapen zichtbaar was), wat ertoe heeft geleid dat verzoeker door zijn werkgever op non-actief is gesteld; en (c) de geweldsrapportage niet tijdig hebben opgemaakt. De Nationale ombudsman heeft het verzoekschrift 13 mei 2004 ontvangen. De Hoofdofficier van Justitie heeft zijn zienswijze omtrent de klacht niet duidelijk gemaakt. Betrokkenen hebben de gelegenheid gekregen op elkaars inlichtingen te reageren en de betrokken ambtenaren zijn gehoord.

Beoordeling: (a) *Ter hand nemen vuurwapen.* De korpsbeheerder acht op basis van het advies van de Commissie van 17 december 2003 de klacht niet gegrond voor wat betreft het ter hand nemen van het vuurwapen. De Commissie heeft hieromtrent overwogen dat aangezien de betrokken ambtenaren de opdracht van het regionaal inzetcentrum hadden gekregen om een onderzoek in te stellen naar een man die eerder die dag met een vuurwapen in zijn broeksband wasesignaleerd, zij het niet onbehoorlijk acht dat de ambtenaren verzoeker met een getrokken pistool hebben genaderd. De Nationale ombudsman stelt voorop dat er in dit geval sprake was van een situatie waarin de betrokken ambtenaren (ex art. 10 Ambtsinstructie) ten behoeve van hun eigen veiligheid een vuurwapen ter hand mochten nemen. Nu verzoeker klaagt dat de ambtenaren het vuurwapen te lang ter hand hebben genomen dient te worden vastgesteld of zij het wapen hebben geborgen zodra het gevaar was geweken. Uit de stukken blijkt dat zij het vuurwapen hebben geborgen toen zij er zeker van waren met een 'collega' van doen te hebben. De Nationale ombudsman acht het begrijpelijk dat de ambtenaren er eerst zeker van wilden zijn dat de verdachte zijn wapen niet zou (kunnen) gebruiken. Gezien de feiten en omstandigheden van het geval is de Nationale ombudsman van oordeel dat de aanwending van de vuurwapens in overeenstemming was met het ver-

eiste van evenredigheid. Voor zover acht de Nationale ombudsman de gedraging behoorlijk.

(b) Richten vuurwapen op gezicht verzoeker. Op 19 december 2002 heeft verzoeker een klacht bij de commissie voor politiekachten ingediend. Op 17 december 2003 oordeelt de commissie met betrekking tot het richten van het vuurwapen dat zij niet kan beoordelen of politieambtenaar T. diens vuurwapen op het gezicht van verzoeker heeft gericht, nu de verklaringen van de politie enerzijds en die van verzoeker en getuige X anderzijds elkaar op dit punt tegenspreken en de Commissie geen reden heeft de ene verklaring meer aannemelijk te achten dan de andere. De Commissie onthoudt zich van een oordeel. De korpsbeheerder volgt de Commissie op dit punt. De Nationale ombudsman is van oordeel dat voldoende aannemelijk is geworden dat T. en G. hun vuurwapens op verzoeker hebben gericht. Ten aanzien van de vraag of hierbij op het gezicht is gericht lopen de lezingen uiteen. De Nationale ombudsman is van oordeel dat zich geen omstandigheden voordoen op grond waarvan aan de ene lezing meer waarde dient te worden gehecht dan aan de andere. De Nationale ombudsman zal zich op dit punt dan ook onthouden van een oordeel. Het bevreemdt de Nationale ombudsman dat de door de politie opgemaakte geweldsrapportage vermeldt dat beide ambtenaren hun wapen ter hand hadden genomen, maar niet op verzoeker hebben gericht. Dit terwijl in de geweldsrapportage wel vermeld is dat de ambtenaren conform de instructie hebben gehandeld.

(c) Opmaken geweldsrapportage. Uit de stukken komt naar voren dat op 26 maart 2003 door de wijkteamchef W. een geweldsrapportage is opgemaakt van het voorval op 19 september 2002. De korpsbeheerder heeft duidelijk gemaakt de klacht, in tegenstelling tot zijn eerdere oordeel, gegrond te achten. Zijn eerdere oordeel was gebaseerd op het dienstvoorschrift 'Geweldsaanwending en rapportage' uitgegeven op 7 november 1984, volgens hetwelk nog geen meldingsplicht met betrekking tot het ter hand nemen van het dienstvuurwapen bestond. Gelet op het feit dat het besluit tot wijziging van de Ambtsinstructie op 31 augustus 2001 in werking is getreden en op grond waarvan onverwijld een geweldsrapportage opgemaakt dient te worden bij ter hand nemen van het vuurwapen, had de regiopolitie ook in dit geval onverwijld de rapportage op moeten maken. Op 24 december 2003 heeft de regiopolitie het dienstvoorschrift geactualiseerd (Dienstvoorschrift nr. 15.50.3). De Nationale ombudsman merkt op dat het vereiste van administratieve nauwkeurigheid inhoudt dat bestuursorganen secuur werken. Dit brengt onder meer met zich mee dat dienstvoorschriften na een doorgevoerde wijziging van wet- of regelgeving direct geactualiseerd dienen te worden, zodat fouten worden voorkomen. Volgens de korpsbeheerder is niet terstond op een meldingsformulier geweldsaanwending vastgelegd dat het vuurwapen ter hand is genomen, omdat het dienstvoorschrift 'geweldsaanwending en rapportage' niet op tijd was geactualiseerd. De Nationale ombudsman is van oordeel dat dit in strijd is met het vereiste van administratieve nauwkeurigheid. De onderzochte gedraging is dan ook niet behoorlijk.

Rapport 2005/417: Behandeling op het politiebureau

Casus: Verzoeker is op 11 november 2002 om 13.20 uur aangehouden door twee ambtenaren van de regiopolitie Amsterdam-Amstelland wegens vernieling en overgebracht naar het bureau Diemen, waar hij werd ingesloten in het dagverblijf. Na overleg met de Hulpofficier van Justitie is besloten de man niet strafrechtelijk te vervolgen. Bij zijn heenzending weigerde de man het bureau te verlaten; hij was geheel ontkleed en wilde zichzelf verwonden door met zijn benen en armen tegen de muren te bonzen. Besloten is de GGD om een beoordeling van de man te vragen. Toen bleek dat de komst van de GGD enige tijd op zich zou laten wachten, is de man opnieuw ingesloten. Nu echter als hulpbehoevende in plaats van verdachte. Na een verblijf van enkele uren en een beoordeling door de GGD is verzoeker nog dezelfde dag heengezonden. Ook bij deze tweede heenzending heeft de politie lichte dwang moeten gebruiken om de man het bureau uit te krijgen. Later die avond wil verzoeker al een klacht bij het bureau indienen. Als deze ook dan weer begint te schreeuwen en zich agressief gedraagt, wordt hij door één van de aanwezige ambtenaren opnieuw 'met lichte dwang' het bureau uitgezet. Aangezien verzoeker het niet eens was met de gang van zaken diende zijn advocaat bij brief van 17 november 2002 een klacht in bij het korps. Nadat de klacht in eerste instantie was afgedaan door inspecteur L. heeft de Commissie voor de Politieklachten zich over de klacht gebogen. Deze was van mening dat verzoeker destijds niet had mogen worden aangehouden (was buiten heterdaad voor een misdrijf waarop niet meer dan vier jaar gevangenisstraf is gesteld, aldus de Commissie). Aangezien de aanhouding onbehoorlijk was, waren alle volgende klachtonderdelen volgens de Commissie voor de Politieklachten niet behoorlijk. Desondanks heeft de Commissie voor de Politieklachten elk van deze klachtonderdelen afzonderlijk beoordeeld. In navolging van het advies van de Commissie heeft de burgemeester van Diemen verzoekers klacht vervolgens deels gegrond en deels niet gegrond verklaard, terwijl voor het overige geen oordeel werd gegeven. Verzoeker is van mening dat zijn klacht op alle onderdelen gegrond had moeten worden verklaard. Om die reden heeft hij zich tot de Nationale ombudsman gewend. Ook de Nationale ombudsman zal alle klachtonderdelen afzonderlijk behandelen.

Klacht: Verzoeker klaagt er (o.a.) over dat de politie: (a) hem op 11 november in het dagverblijf, terwijl hij naakt was, met geweld met zijn handen op zijn rug heeft geboeid en hem met een tweede set handboeien heeft vastgemaakt aan een poot van een bank; (b) hem toen hij werd heengezonden met geweld het politiebureau heeft uitgezet; en (c) hem heeft geslagen en uitgescholden toen hij even later op hetzelfde politiebureau een klacht wilde indienen over eerdergenoemde gang van zaken.

Beoordeling. (a) *Boeien in dagverblijf.* Naar het oordeel van de Nationale ombudsman is vast komen te staan dat verzoeker, terwijl hij naakt was en in het dagverblijf zat, met enig geweld (naar de grond gewerkt) met zijn handen op zijn rug is geboeid en dat deze handboeien vervolgens met een tweede set handboeien zijn vastgemaakt aan een poot van de bank in het dagverblijf. Verder acht de Natio-

nale ombudsman het op grond van hetgeen de betrokken politieambtenaren hebben verklaard aannemelijk dat verzoeker in het dagverblijf langdurig met zijn armen en/of hoofd en/of benen tegen de muren en/of het raam heeft gebonsd, en dat het boeien van verzoeker mede is geschied met het oog op diens eigen veiligheid. De Nationale ombudsman geeft aan dat op grond van art. 11 en 15 lid 4 van de Grondwet een inbreuk mogelijk is op de lichamelijke integriteit van personen van wie rechtens de vrijheid is ontnomen, zonder dat dit bij of krachtens formele wet is voorzien. In art. 8 van het EVRM is echter wel bepaald dat een inbreuk op ieders recht op respect voor zijn privéleven (waaronder lichamelijke integriteit) moet zijn voorzien bij wet. Volgens het EHRM hoeft dit recht niet in een formele wet te zijn vastgelegd, maar moet dit wel toegankelijk en voorzienbaar zijn.

Volgens de Nationale ombudsman biedt noch art. 8 Politiewet 1993, noch art. 22 Ambtsinstructie, een (wettelijke) basis voor het gebruik van handboeien bij personen die in een politiecel verblijven. Verder ontbreekt een andere (toegankelijke en voorzienbare) regeling waarin is uitgewerkt dat en onder welke omstandigheden politieambtenaren een persoon aan wie rechtens de vrijheid is ontnomen en die in een politiecel verblijft, mogen boeien. Dit tekort aan normering werkt willekeurige toepassing in de hand en is niet verenigbaar met de vereisten die in jurisprudentie inzake art. 8 EVRM worden gesteld aan de wettelijke basis van inbreuken op het recht op privéleven, aldus de Nationale ombudsman.

Door verzoeker niettemin te boeien terwijl hij in het dagverblijf verbleef, heeft politie dan ook in strijd met het EVRM gehandeld en moet worden geconcludeerd dat genoemd grondrecht op onaantastbaarheid van het menselijk lichaam op niet gerechtvaardigde wijze is geschonden. De onderzochte gedraging acht de Nationale ombudsman dan ook niet behoorlijk. Hierbij merkt de Nationale ombudsman wel op dat hier een spanningsveld tussen praktijk en wetgeving bestaat, nu ten aanzien van het gebruik van handboeien in een politiecel de vereiste regelgeving, en daarmee de noodzakelijke normering, ontbreekt. Om die reden acht de Nationale ombudsman het noodzakelijk dat nadere bezinning plaatsvindt over de vraag of, en zo ja hoe, het gebruik van dwangmiddelen zoals het aanleggen van handboeien ten aanzien van personen die in een politiecel verblijven in overeenstemming met de Grondwet en internationaalrechtelijke verplichtingen wettelijk kan worden genormeerd.

(b) Bij heenzending met geweld bureau uitzetten. Verzoeker klaagt erover dat de politie hem 's avonds, toen hij werd heengezonden, met geweld het bureau heeft uitgezet. De Nationale ombudsman acht het aannemelijk dat verzoeker 's avonds, nadat de GGD had geoordeeld dat hij naar huis kon gaan, weigerde het bureau te verlaten. De reden voor deze weigering was gelegen in het feit dat de politie hem zijn sleutel niet teruggaf (bleek later in verzoekers kleding te hebben gezeten). Nu verzoeker eerder die dag ook al had geweigerd het bureau te verlaten, mocht de politie er naar het oordeel van de Nationale ombudsman voor kiezen verzoeker met enige dwang het bureau uitgeleiden (de alternatieven waren in dit geval niet wenselijk). Dat bij het buiten de deur zetten van verzoeker meer kracht is gebruikt

dan strikt noodzakelijk, is niet gebleken. Het optreden van de politieambtenaren was niet in strijd met het evenredigheidsvereiste. De onderzochte gedraging is op dit punt behoorlijk.

(c) *Slaan en uitschelden bij indienen klacht aan bureau.* De laatste klacht betreft het slaan en uitschelden van de politie, toen verzoeker, korte tijd na zijn heenzending, op het bureau een klacht wilde indienen over de wijze waarop de politie hem had behandeld. De betrokken ambtenaar verklaart hierover dat verzoeker eiste de burgemeester, de korpschef en daarna de wijkteamchef te spreken. Op ambtenaars reactie dat dit om één uur 's nachts niet mogelijk was werd verzoeker steeds agressiever. Dit resulteerde in het 'met een hand op diens borst' het bureau uitduwen van verzoeker door betrokken politieambtenaar. Hierbij zou hij niet geslagen hebben, aldus de ambtenaar. Verzoekers lezing staat tegenover die van de politieambtenaar, terwijl aan geen van beide lezingen meer betekenis moet worden toegekend. Om die reden onthoudt de Nationale ombudsman zich op dit punt van het geven van een oordeel over de klacht.

Rapport 2005/382: Belangengroep probeert sloop te verhinderen

Casus: Een aantal bewoners van het Rapenburg te Amsterdam en een aantal omwonenden hebben zich verenigd in de Vereniging Belangengroep Rapenburg. De vereniging heeft als doel 'het behouden van het monumentale karakter en de cultuurhistorische waarde van de buurt en het verbeteren en in stand houden van de kwaliteit van de woon- en werkomstandigheden van allen die op Rapenburg wonen en werken'. De vereniging kon zich niet verenigen met de sloopplannen van enkele percelen. De vereniging heeft zich geruime tijd met juridische en politieke middelen verzet tegen de uitvoering van de sloop- en nieuwbouwplannen. Nadat de voorzieningenrechter de door verzoekster gevorderde voorlopige voorziening had geweigerd, besloot de eigenaar (die inmiddels over de vereiste vergunningen beschikte) dat op 19 november 2001 met de sloop zou worden begonnen. Op deze dag heeft een aantal leden van verzoekster, alsmede enkele andere personen zich verzameld bij de ingang van het te slopen perceel teneinde te voorkomen dat de sloopploeg bij het betreffende perceel kon komen. Nadat de ter plaatse aanwezige eigenaar en de leidinggevende van de aanwezige politieambtenaren meermaals vergeefs hadden gesommeerd dat de blokkade diende te worden beëindigd, hebben politieambtenaren de in de blokkade aanwezige personen aangehouden terzake het opzettelijk niet voldoen aan een bevel of vordering en geboeid overgebracht naar het bureau. Op 7 mei 2002 heeft verzoekster een klacht ingediend bij de korpschef over dit politieoptreden.

Klacht: Verzoekster klaagt er met name over dat het politieoptreden onnodig hardhandig was, waarbij enkele leden van de belangenvereniging ten onrechte zijn geboeid.

Beoordeling: Nadat de korpsbeheerder op advies van de Commissie voor politiekklachten de klacht van verzoekster niet gegrond heeft verklaard, ontvangt de

Nationale ombudsman op 4 mei 2004 een verzoekschrift met een klacht over een gedraging van het korps Amsterdam-Amstelland. Door de ter plaatse leidinggevende politieambtenaar is aan de Nationale ombudsman aangegeven dat hij des tijds opdracht heeft gegeven om licht fysiek geweld aan te wenden. Dit geweld heeft bestaan uit het losmaken van de in elkaar gehaakte armen van de personen die de toegang tot het pand belemmerden. De betreffende politieambtenaar heeft hiertoe opdracht gegeven en is continue ter plaatse gebleven. Hierbij heeft hij steeds gesommeerd zeer rustig aan te doen en het geweld slechts zeer licht te laten zijn. Door de betrokken politieambtenaar is geen geweldsrapportage opgemaakt omtrent het toegepaste geweld; 'naar mijn mening was het geweld van zodanige aard dat dit niet in een rapportage verwoord hoefde te worden.' Wel heeft de ambtenaar het toegepaste geweld verwoord in het door hem opgemaakte proces-verbaal.

De Nationale ombudsman overweegt dat uit zijn onderzoek is gebleken dat de bij de blokkade betrokken personen geen gehoor gaven aan de herhaalde sommaties zich te verwijderen. Daarmee staat vast dat het beëindigen van de menselijke blokkade op geen andere wijze kon worden bereikt dan door fysiek optreden van de ter plaatse aanwezige politieambtenaren (hierbij refereert de Nationale ombudsman aan art. 8 Politiewet 1993). Gezien de aard van de blokkade kon het optreden van de politie niet anders dan met enig duw-en-trekwerk gepaard gaan. Dat daarbij grenzen zouden zijn overschreden is niet gebleken. Op dit punt acht de Nationale ombudsman de onderzochte gedraging behoorlijk.

Rapport 2006/090: Voetbalwedstrijd Ajax-FC Utrecht

Casus: Op 21 april 2002 vond in het voetbalstadion Amsterdam Arena de voetbalwedstrijd Ajax-FC Utrecht plaats. De ongeveer 670 supporters van FC Utrecht die deze wedstrijd wilden bijwonen, maakten verplicht gebruik van de zogenaamde combikaart, voor vervoer en toegang tot de wedstrijd. In dit geval was het vervoer per trein voorgeschreven. Voor de wedstrijd werden de Utrecht-supporters, voordat zij de Arena in mochten, in een zogenaamd buffervak geplaatst, een door hekken afgesloten ruimte op het terrein van de Arena. Hier vond een verbale confrontatie plaats tussen de supportersgroepen van beide clubs. Na overleg met de Algemeen Commandant van de ME kondigde de burgemeester van Amsterdam een noodbevel af, inhoudende dat de Utrecht-supporters moesten worden teruggestuurd. Teneinde de supporters terug te drijven richting trein, werd een peloton van de ME ingezet. Verzoeker behoorde tot de groep FC Utrecht-supporters die werden teruggestuurd naar de trein. De supporters hadden ongeveer een half uur moeten wachten om naar binnen te mogen. Verschillende keren hadden de supporters gevraagd aan onder andere de aanwezige ME'ers, wat er aan de hand was, en waarom zij zo lang moesten wachten. Hierop was geen antwoord gegeven. Zonder enige waarschuwing en zonder dat er aanleiding toe bestond was de ME het vak ingegaan en was gaan slaan. Verzoeker had niet snel genoeg kunnen weg-

lopen, omdat de doorgang werd gestagneerd, aldus verzoeker. Ook een aantal andere supporters diende klachten in over het optreden van de politie. Deze waren in grote lijnen gelijk.

Klacht: Verzoeker klaagt erover dat de ME van het korps Amsterdam-Amsteland op 21 april 2002 bij de voetbalwedstrijd Ajax-FC Utrecht in de Arena disproporzioneel geweld heeft gebruikt. In dit verband klaagt hij er ook over dat dit geweld niet is voorafgegaan door een waarschuwing. Voorts klaagt hij erover dat tegen alle supporters is opgetreden, terwijl maar een klein deel van de supporters 'de sfeer had verziekt'. Van alle klachten die bij de Commissie zijn ingediend, onderscheidt de Commissie de volgende klachtonderdelen: (a) Niet bekendmaken van het noodbevel, zodat de supporters niet wisten wat van hen werd verwacht; (b) Niet waarschuwen dat geweld zou worden gebruikt; en (c) Het aangewende geweld.

Beoordeling. (a) Niet bekendmaken van het noodbevel. De Commissie adviseert de korpsbeheerder de klacht gegrond te verklaren, behouden het geweld tegen de provocerende en agressieve supporters nadat de ME het vak hadden betreden. De korpsbeheerder volgt het advies gedeeltelijk; het klachtonderdeel over het niet bekendmaken van het noodbevel acht hij gegrond. De overige twee klachtonderdelen (waarschuwen en het geweldgebruik) volgt de korpsbeheerder de commissie niet; hij acht het optreden van de politie op deze onderdelen niet onbehoorlijk omdat hij van mening is dat het door de politie gebruikte geweld een directe reactie was op geweld door supporters (hiermee volgt de korpsbeheerder de verklaring van de politie). Waarschuwen was daardoor niet mogelijk, aldus de korpsbeheerder.

(b) Niet waarschuwen dat geweld zou worden gebruikt. De Nationale ombudsman is van mening dat het binnen de tijdspanne tussen het moment waarop de burgemeester het noodbevel mondeling heeft uitgevaardigd en aan de Algemeen Commandant heeft medegedeeld, en het moment van het feitelijk optreden van de ME, zeker mogelijk was geweest om te voldoen aan de wettelijke plicht de waarschuwing te geven dat ter uitvoering van het noodbevel geweld zou worden gebruikt. Nu deze waarschuwing niet is gegeven, is gehandeld in strijd met het eerste lid van art. 8 Politiewet 1993 en is daarmee het grondrecht op de onaanastikbaarheid van het lichaam geschonden, alsmede het tweede lid van art. 175 Gemeentewet inzake het noodbevel dat luidt: 'De burgemeester laat tot maatregelen van geweld niet overgaan dan na het doen van de nodige waarschuwing.' De onderzochte gedraging is ook op dit punt niet behoorlijk.

(c) Het aangewende geweld. De Nationale ombudsman kan de korpsbeheerder niet volgen in zijn standpunt dat het door de politie gebruikte geweld een directe reactie was op het geweld door de supporters. Op grond van de tijdens het onderzoek verkregen schriftelijke informatie en na bestudering van de videobeelden (waarop tevens de Commissie haar oordeel heeft gebaseerd), kan de Nationale ombudsman slechts tot de conclusie komen dat de ME reeds optrad voordat het in het bewuste supportersvak onrustig werd. De ME heeft geweld gebruikt tegen

supporters, onder wie verzoeker, die geen bevel tot terugkeren hadden gekregen, die er niet voor waren gewaarschuwd dat geweld zou worden gebruikt, en die feitelijk niet konden terugkeren, omdat de doorgang werd geblokkeerd. Op het moment dat de ME'ers het vak binnentraden vormden zij een linie en begonnen zij vrijwel direct te slaan. Vervolgens ontstond er flinke onrust in het vak en leidde het optreden van de ME tot reactief geweld onder een aantal van de supporters. De Nationale ombudsman deelt dan ook de conclusie van de Commissie voor de Politieklachten dat de inzet van de ME met de uitvoering van het noodbevel van de burgemeester te maken had en niet met reactief optreden tegen de Utrecht-supporters. Onder deze omstandigheden concludeert de Nationale ombudsman dat met het optreden en het daarbij gehanteerde geweld het grondrecht op de onaantastbaarheid van het lichaam is geschonden. De onderzochte gedraging is in zoverre niet behoorlijk.

Bijlage 4 Het Meldingsformulier-2001

Bij besluit van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Justitie van 21 augustus 2001 (Stcrt. 2001, 168) is een nieuw model voorgeschreven ten behoeve van het melden van geweldgebruik. Dit landelijke meldingsformulier is in werking getreden op 31 augustus 2001 en bevat de volgende vragen.

MELDINGSFORMULIER GEWELDSAANWENDING

Datum opmaak formulier :

ORGANISATIE

regiokorps :

Korps landelijke politiediensten :

anders, nl. :

Datum melding aan meerdere :

PERSONALIA MEERDERE

Naam :

Rang :

Functie :

Werkzaam korpsonderdeel :

Relatie met proces-verbaal (nummer) d.d.:

Relatie met mutatie (nummer) d.d.:

PERSONALIA AMBTENAAR

Naam :

Rang :

Functie :

Werkzaam bij onderdeel :

Onderdeel A: ALGEMENE INFORMATIE

Gegevens voorval:

1. datum/tijdstip
2. a. gemeente
- b. straat

3. a. openbare weg(..)
- b. woning.....(..)
- c. openbare ruimte.....(..)
- d. bedrijfsterrein.....(..)
- e. anders, nl.....

4. weersomstandigheden
 - a. daglicht.....(..)
 - b. schemering.....(..)
 - c. donker.....(..)
 - d. kunstlicht.....(..)
 - e. anders, nl.....

Basisgegevens optreden:

5. a. in diensttijd.....(..)
- b. buiten diensttijd.....(..)

6. a. in uniform.....(..)
- b. in burger.....(..)
- c. speciale kleding.....(..)

7. aanleiding optreden
 - a. eigen initiatief.....(..)
 - b. opdracht meldkamer.....(..)
 - c. melding derde.....(..)

8. wijze van optreden
 - a. solo optreden.....(..)
 - b. optreden met collega's.....(..)
 - c. optreden als leidinggevende.....(..)

9. bijzonder optreden
 - a. basiseenheid ME.....(..)
 - b. aanhoudingseenheid.....(..)
 - c. assistentie- en ondersteuningseenheid.....(..)
 - d. persoonsbeveiliging.....(..)
 - e. bijzondere bijstandseenheid.....(..)

10. toestemming bevoegd gezag
 - a. inzet bijzondere.....(..)
 - b. eenheid.....(..)
 - c. specifiek geweldsmiddel.....(..)

Onderdeel B: INFORMATIE OVER FEITELIJK GEWELDGEBRUIK

Soort geweldgebruik:

11. is waarschuwing voorafgegaanja/nee

12. a. fysiek geweld.....(..)
 b. pepperspray.....(..)
 c. korte wapenstok.....(..)
 d. lange wapenstok.....(..)
 e. elektrische wapenstok.....(..)
 f. inzet beredenen.....(..)
 g. politiesurveillancehond.....(..)
 h. traangas.....(..)
 i. lawaaigranaat.....(..)
 j. waterwerper.....(..)
 k. vuurwapen.....(..)
 l. dreiging.....(..)

13. vuurwapengebruik

- a. Walther P5.....(..)
 b. Heckler & Koch.....(..)
 c. Glock.....(..)
 d. precisiegeweer.....(..)
 e. automatisch wapen.....(..)
 f. ander vuurwapen.....(..)

14. gebruik vuurwapen.....(..)

- a. ter hand nemen.....(..)
 b. richten.....(..)
 c. waarschuwingsschoten.....(..)
 d. aantal gerichte schoten.....(..)
 e. totaalaantal schoten.....(..)

15. a. standaardmunitie.....(..)

- b. anders, nl.....(..)

Doel aanwenden van het geweld:

16. afwenden van geweld tegen:

- a. zichzelf.....(..)
 b. collega('s).....(..)
 c. derde(n).....(..)
 d. goederen/zaken.....(..)

17. a. handhaving openbare orde (...)
 b. t.b.v. aanleggen handboeien (...)
 c. tijdens oproerige beweging/ernstige wanordelijkheden (...)
 d. doden gevaarlijk/gewond dier (...)
 e. anders, nl.
18. aanhouden van
 a. verdachte t.z.v. art.
 b. gevaarlijke verdachte
 1. agressief (...)
 2. buitenzinnig (...)
 3. slag of steekwapen (...)
 4. vuurwapen (...)
 5. anders, nl.
 c. 1. identiteit bekend (...)
 2. identiteit onbekend (...)
 d. veroordeelde (...)

Gevolgen van de geweldsaanwending:

19. voor de betrokken a. ambtenaar b. burger c. derden/omstanders
20. a. onbekend (...) (...) (...)
 b. geen (...) (...) (...)
 c. gering letsel (...) (...) (...)
 d. letsel van meer dan
 geringe betekenis (...) (...) (...)
 e. dood (...) (...) (...)

21. schade, nl.

Feitelijke beschrijving:

22. Korte omschrijving van vermoedelijke toedracht

Invullen indien sprake is van één van de gevallen sub art. 17, lid 3 van de ambts-instructie.

Toelichting:

Rapporteur beschrijft kort en kernachtig de feiten met betrekking tot de omstandigheden van het politieoptreden alsmede wanneer geweld is gebruikt. Hij beschrijft wat er is gebeurd zonder daarbij een oordeel of beoordeling te vermelden.

Onderdeel C: MANAGEMENTINFORMATIE

Gegevens ambtenaar:

23. a. leeftijd..... jaar
 b. geslacht.....man/vrouw
 c. aantal ononderbroken dienstjaren..... jaren
 (exclusief primaire opleiding)
 d. laatste datum behalen toets gebruik vuurwapen.....-.....-.....
 e. geoefend in gebruik ander wapen/geweldsmiddelja/nee
 f. certificaat politie-surveillancehond.....-.....-.....

Soort letsel:

24. a. botbreuken.....(..)
 b. inschotwond(..)
 c. uitschotwond.....(..)
 d. blijvend letsel(..)
 e. anders, nl.....(..)

Vuurwapengebruik:

25. richtpunt persoon
 a. bewegend.....(..)
 b. stilstaand.....(..)
 c. hoofd(..)
 d. romp(..)
 e. benen.....(..)

26. raakpunt
 a. hoofd(..)
 b. romp(..)
 c. benen.....(..)

27. richtpunt vervoermiddel
 a. soort.....(..)
 b. bewegend.....(..)
 c. stilstaand.....(..)

28. raakpunt vervoermiddel
 a. voor.....(..)
 b. zijkant.....(..)
 c. achter(..)

29. richtpunt dier.....

30. raakpunt dier.....

31. schiethouding
- a. staand.....(..)
 - b. zittend.....(..)
 - c. liggend.....(..)
 - d. lopend.....(..)
 - e. hollend.....(..)
 - f. rijdend.....(..)
32. beschermende uitrusting
- a. kogelwerende helm.....(..)
 - b. kogelwerende vest.....(..)
 - c. ME-bescherming.....(..)
 - e. gepantserd voertuig.....(..)
 - f. anders, nl.....(..)

ONDERDEEL D: AFDOENING EN BEOORDELING

Soort onderzoek

33. a. geen onderzoek.....(..)
- b. intern onderzoek.....(..)
 - c. Rijksrechercheonderzoek.....(..)
 - e. strafrechtelijk onderzoek.....(..)
 - f. nationale ombudsman.....(..)

NB meerdere keuzen zijn mogelijk

Beoordeling

34. a. geweldsaanwending conform Ambtsinstructie.....ja/nee
- b. geweldsaanwending rechtmatig.....ja/nee
 - c. eventuele beslissing t.a.v. betrokken ambtenaar.....

Opgemaakt te (plaats) Op (datum).....

Handtekening meerdere:.....

Bijlage 5 Aanwijzing handelwijze bij geweldsaanwending (politie)ambtenaar

Aanwijzing van het College van procureurs-generaal d.d. 3 juli 2006 (Stcrt. 2006, 143). Geldig van 1 augustus 2006 tot en met 31 juli 2010. De Instructie positie politiefunctionarissen bij geweldsaanwending uit 2001 is hiermee komen te vervallen.

1 **Achtergrond**

Politiemensen moeten hun werk vaak verrichten onder moeilijke omstandigheden. Dit geldt ook voor opsporingsambtenaren werkzaam bij de Koninklijke Marechaussee, buitengewone opsporingsambtenaren en militairen van de krijgsmacht onderdeel uitmakend van de Dienst Speciale Interventies (DSI). Zij kunnen in situaties terecht komen waarin burgers of zichzelf aan levensgevaar worden blootgesteld. Waar burgers dat gevaar in het algemeen mogen vermijden, wordt van de politie juist verwacht dat zij gevaarlijke situaties tegemoet treedt. Door juiste bewapening en een goede training is de politie daarop voorbereid en mag van haar verwacht worden dat geweld slechts wordt toegepast binnen de grenzen van de proportionaliteit en de subsidiariteit en binnen de kaders van de geldende geweldsinstructie. De politie heeft daarnaast, net als iedere burger, het recht zich te verdedigen tegen een ogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding of een onmiddellijk dreigend gevaar daarvoor.

Omdat bij toepassing van ernstig geweld door de overheid inbreuk wordt gemaakt op de grondrechten van burgers en in de meeste gevallen de delictsomschrijving van een misdrijf wordt voltooid (bijvoorbeeld doodslag bij letaal vuurwapengeweld), moet het onderzoek naar het ernstig overheidsgeweld effectief, objectief en voortvarend zijn. Het onderzoek naar de toedracht van het overheidsgeweld zal in beginsel moeten worden uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van functionarissen die onafhankelijk zijn ten opzichte van degene(n) die het overheidsgeweld heeft of hebben uitgeoefend. Bij het onderzoek naar en het toetsen van het van overheidswegen toegepaste geweld moet elke schijn van partijdigheid worden voorkomen.

In toenemende mate leiden ernstige politieke geweldsincidenten tot het indienen van een klacht ex art. 12 Sv door de nabestaanden of de slachtoffers. Deze juridisering van het politiegeweld leidt ertoe dat in alle gevallen het onderzoek volledig zal moeten zijn zodat alle relevante vragen voldoende beantwoord kunnen worden; dit betreffende vragen van art. 348 en art. 350 Sv en de opportuniteitsvraag.

Mede naar aanleiding van de beschikking van het Gerechtshof te Amsterdam d.d. 23 juni 2004 betreffende het schietincident aan het Mercatorplein te Amsterdam en het arrest van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens d.d. 10 november 2005 inzake Ramsahai versus Nederland zijn in deze Aanwijzing passages opgenomen over de wijze waarop het onderzoek door de Rijksrecherche gestalte dient te krijgen, alsmede wat de rol daarin is van de lokale politie.

Uitgangspunt is dat de politieambtenaar die geweld heeft gebruikt, gelegitimeerd gebruik heeft gemaakt van de geweldsbevoegdheden. Bij de betreffende onderzoeken naar geweldsincidenten wordt een politiefunctionaris die geweld heeft toegepast daarom in beginsel niet als verdachte aangemerkt. Dit is anders indien aanstonds duidelijk is dat hij wél als zodanig moet worden aangemerkt. Dit doet zich voor indien er rechtens relevante twijfel bestaat of de politiefunctionaris heeft gehandeld conform de Ambtsinstructie, dan wel een beroep op een (andere) strafuitsluitingsgrond niet aan de orde lijkt.

Na een volledig en objectief onderzoek naar de toedracht van de geweldsaanwending zal de Hoofdofficier van Justitie een vervolgingsbeslissing moeten nemen. Deze Aanwijzing wordt aangevuld met een procedure en een toetsingskader specifiek gericht op de beoordeling van politieel vuurwapengebruik. De Adviescommissie politieel vuurwapengebruik (hierna: de Adviescommissie), die met haar werkzaamheden begonnen is op 1 april 1998, is destijds door het College van procureurs-generaal ingesteld op grond van de volgende overwegingen:

- bevorderen dat uniformiteit in beoordelingen tot stand wordt gebracht;
- de Hoofdofficier van Justitie de gelegenheid bieden om, in het kader van intercollegiale toetsing, zijn voorgenomen beslissing omtrent zware vuurwapenincidenten aan anderen voor te leggen.

De Adviescommissie adviseert over politieel vuurwapengebruik waarbij daadwerkelijk geschoten is en waarnaar door de Rijksrecherche onderzoek is verricht. Deze advisering is verplicht. Daarnaast bestaat de mogelijkheid om andere schietincidenten facultatief voor te leggen aan de commissie.

2 Samenvatting

De geweldsaanwending door politiefunctionarissen vormt een bijzonder zware inbreuk op de grondrechten van burgers. Daarom dient in alle gevallen waarin de geweldsaanwending ernstige gevolgen heeft veroorzaakt een effectief, objectief en voortvarend onderzoek plaats te vinden naar de toedracht van het voorval. Dit onderzoek moet worden uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van onafhankelijke functionarissen.

Bij onderzoeken naar geweldsincidenten wordt de politiefunctionaris die het geweld heeft toegepast in beginsel niet aangemerkt als verdachte. Indien echter gereede twijfel bestaat over de vraag of de geweldsaanwending rechtmatig was, wordt de politiefunctionaris aangemerkt als verdachte. De Officier van Justitie beslist over de status van de betrokken politiefunctionaris. De Hoofdofficier van Justitie beoordeelt of het geweldgebruik rechtmatig is geweest en beslist over de (verdere) vervolging van de politiefunctionaris. Indien het een geweldsincident betreft waarbij de politiefunctionaris zijn vuurwapen heeft gebruikt en ook daadwerkelijk (raak) geschoten heeft, is de Hoofdofficier van Justitie verplicht zijn beoordeling en voorstel tot afdoening voor te leggen aan de Adviescommissie.

3 Toepassingsbereik

3.1 Welke ambtenaren?

Deze Aanwijzing is van toepassing op de ambtenaren als bedoeld in art. 1 lid 1 van de Ambtsinstructie voor de politie, de Koninklijke Marechaussee en de buitengewoon opsporingsambtenaar (hierna 'Ambtsinstructie').

Deze verschillende categorieën ambtenaren worden in deze Aanwijzing aangeduid als 'politiefunctionaris'.

Toelichting

De Ambtsinstructie voor de politie, de Koninklijke Marechaussee en de buitengewoon opsporingsambtenaar geldt voor een aantal specifiek in het eerste lid van art. 1 opgesomde categorieën ambtenaren. In het verlengde daarvan is deze Aanwijzing niet alleen van toepassing op de ambtenaren van politie, maar ook op de buitengewone opsporingsambtenaren, de militairen van de Koninklijke Marechaussee in de uitvoering van de politietaken en de militairen van de krijgsmacht als bedoeld in art. 59 van de Politiewet 1993 en art. 60 van de Politiewet 1993 (leden van de DSI).

3.2 Welke gevallen?

Deze Aanwijzing geldt in de volgende gevallen van geweldsaanwending:

- a) Gevallen van vuurwapengebruik met de dood of enig lichamelijk letsel tot gevolg;
 - b) Overige geweldsaanwendingen met de dood of zwaar lichamelijk letsel tot gevolg.
- De Adviescommissie politieel vuurwapengebruik adviseert uitsluitend in de gevallen, genoemd onder a) waarin daadwerkelijk geschoten is en in de gevallen van vuurwapengebruik waarnaar door de Rijksrecherche een onderzoek is ingesteld.

Toelichting

De onder a) en b) genoemde criteria zijn afkomstig uit de Aanwijzing taken en inzet Rijksrecherche. Bij gebruik van vuurwapens is elk letsel dat daarvan rechtstreeks een gevolg is reden het onderzoek door de Rijksrecherche te laten plaatsvinden en daarbij de in deze Aanwijzing beschreven procedure toe te passen. Bij de gevallen onder b) gaat het onder andere om gevallen waarin het dodelijk of zwaar lichamelijk letsel is ontstaan ten gevolge van het gebruik van de wapenstok, de diensthond of het dienstvoertuig als gewelddmiddel (bijvoorbeeld ter gelegenheid van het klemrijden van een verdachte).

3.3 Positie politiefunctionaris

De bepalingen in deze Aanwijzing betreffende de positie van de politiefunctionaris (zie 4.3) zijn van toepassing in alle gevallen waarin deze geweld heeft aangewend op basis van de Ambtsinstructie, ongeacht de aard van het letsel.

Toelichting

Deze bepalingen zijn niet alleen van toepassing in die gevallen waarin de Rijksrecherche onderzoek verricht, maar ook in alle overige gevallen, waarin naar aanleiding van een geweldsaanwending door een politiefunctionaris, bijvoorbeeld door een Bureau Interne Onderzoeken (BIO), onderzoek wordt gedaan naar de rechtmatigheid daarvan.

4 Opsporing

4.1 Inzet Rijksrecherche

In de gevallen (als bedoeld in 3.2) waarin sprake is van geweldsaanwending door een politieambtenaar (als bedoeld in 3.1) zal het onderzoek naar de toedracht van de feiten plaatsvinden door de Rijksrecherche. De criteria voor en de procedure van de inzet van de Rijksrecherche zijn opgenomen in de Aanwijzing taken en inzet Rijksrecherche.

4.2 Onderzoek op de plaats van het geweldsincident

In deze gevallen wordt de Rijksrecherche onmiddellijk door het betreffende regiokorps via de meldkamer van het Korps landelijke politiediensten (KLPD) geïnformeerd. Tevens wordt het lokale Openbaar Ministerie (of in het geval de DSI betrokken is bij het voorval de in hoofdstuk 4.6 genoemde Hoofdofficier van Justitie) zo spoedig mogelijk ingelicht.

De betreffende piketambtenaar van de Rijksrecherche zal zo snel mogelijk naar de plaats van het voorval komen. Tot het moment dat deze daar is aangekomen, treft het lokale politiekorps de eerste maatregelen ter bevestiging van de situatie, zoals het afzetten van de plaats van het voorval, zorg voor slachtoffers en inventariseren van getuigen. Opsporingshandelingen worden echter in beginsel niet gedaan door het lokale korps. Indien echter daartoe de noodzaak bestaat kunnen noodzakelijke onderzoekshandelingen verricht worden ten behoeve van het onderzoek van de Rijksrecherche. Deze onderzoekshandelingen worden in dat onderzoek, indien daar aanleiding voor bestaat, opnieuw uitgevoerd of gecontroleerd door de Rijksrecherche op volledigheid en betrouwbaarheid. Deze handelingen door personeel van het lokale politiekorps, voorafgaande aan de komst van de Rijksrecherche, vinden plaats in opdracht van en onder verantwoordelijkheid van de dienstdoende Hulpofficier van Justitie.

Indien de Rijksrecherche, om capacitaire redenen voor het horen van getuigen, het verrichten van een buurtonderzoek, of het verrichten van overige onderzoekshandelingen, de bijstand behoeft van andere opsporingsambtenaren, dan wordt op haar verzoek bijstand verleend door medewerkers van het Bureau Interne Onderzoeken (BIO) van de betreffende politieregio of door medewerkers van een naburig politiekorps.

Voor het verrichten van het technisch onderzoek naar de toedracht van het voorval zal in eerste instantie de bijstand worden gevraagd van de Technische Recherche uit een andere regio dan die van het betreffende regiokorps waar het geweldsincident is voorgevallen.

4.3 Positie politiefunctionaris: getuige of verdachte

Een politiefunctionaris die geweld heeft gebruikt, wordt niet automatisch als verdachte aangemerkt, maar als getuige. Er moet uitgegaan worden van een gelegitimeerd gebruik van de geweldsbevoegdheid als bedoeld in de Politiewet 1993 en de Ambtsinstructie. Als daar gerede twijfel over bestaat, moet hij als verdachte worden aangemerkt. De achterliggende gedachte is, dat bij een geweldsaanwending waarbij conform de Politiewet 1993 c.q. de Ambtsinstructie is gehandeld, weliswaar formeel een delictsomschrijving is vervuld, maar tegelijkertijd sprake is van een rechtvaardigingsgrond (handelen volgens wettelijk voorschrift of bevoegd gegeven ambtelijk bevel). In zo'n geval is het ongewenst en ook niet noodzakelijk de ambtenaar als verdachte, zoals bedoeld in artikel 27 Sv, te beschouwen. Het kan immers niet de bedoeling zijn dat de ambtenaar die de bevoegdheid heeft geweld te mogen aanwenden en die daarvan gebruik heeft gemaakt, zich bij voorbaat in termen van het strafrecht dient te verantwoorden, indien de Ambtsinstructie van toepassing is.

Dit geldt ook voor de situatie waarin niet conform de Ambtsinstructie is gehandeld maar het zonder meer duidelijk is, dat een beroep gedaan kan worden op een (andere) strafuitsluitingsgrond. Laatstgenoemde situatie zal zich overigens eerder voordoen indien er sprake is van een rechtvaardigingsgrond (als noodweer) dan wanneer er sprake is van een schulduitsluitingsgrond (als noodweerexces).

4.4 Verhoor betrokken politiefunctionaris

Door de Rijksrecherche zal de betrokken politiefunctionaris spoedig na het geweldsincident, in principe binnen 24 uur, voor de eerste keer worden gehoord. In alle gevallen zal degene die het betreffende geweld heeft gebruikt zélf gehoord worden, ook indien de geweldsaanwending plaatsvond in groepsverband (zoals door een AT of de DSI; zie ook 4.5).

Als er op dat moment geen gerede twijfel bestaat over de vraag of de betrokken politiefunctionaris heeft gehandeld conform de Ambtsinstructie, wordt deze als getuige gehoord. Voorafgaand aan dat verhoor zal de politiefunctionaris erop worden gewezen dat hij geen vragen hoeft te beantwoorden, indien hij door beantwoording daarvan zichzelf aan het gevaar van een vervolging kan blootstellen. Zodra echter tijdens het (verdere) feitenonderzoek alsnog gerede twijfel ontstaat over de vraag of de politiefunctionaris die het geweld heeft toegepast, in overeenstemming met de Ambtsinstructie heeft gehandeld, dan wel een beroep kan doen op een (andere) strafuitsluitingsgrond, wordt hij als verdachte aangemerkt.

Als er geen gerede twijfel over bestaat dat overeenkomstig de Ambtsinstructie is gehandeld of dat met succes een beroep gedaan kan worden op een (andere) strafuitsluitingsgrond, blijft de betreffende politiefunctionaris in het verdere onderzoek een getuige en wordt hij ook verder als getuige behandeld.

Bestaat er aanstonds wel twijfel over de vraag of de politiefunctionaris heeft gehandeld conform de Ambtsinstructie of is er op het moment van het eerste verhoor van deze functionaris nog onvoldoende bekend over de toedracht van het geweldsincident, dan zal voorafgaand aan het verhoor de cautie worden gegeven en zal de functionaris als verdachte worden aangemerkt.

4.5 Afscherming identiteit van de politiefunctionaris

In een aantal gevallen wordt in groepsverband opgetreden en bestaan redenen de identiteit van de individuele politiefunctionaris die het geweld heeft gebruikt niet bekend te maken. Dit is in ieder geval aan de orde bij het optreden van de arrestatieteams en de DSI. In die gevallen worden de betrokken politiefunctionarissen gehoord onder nummer. Het Openbaar Ministerie zal zich inspannen de afscherming van de identiteit zo lang mogelijk te waarborgen.

4.6 Rol (Zaaks)officier van Justitie

De Hoofdofficier van Justitie ziet erop toe dat het onderzoek naar de toedracht van het geweldsincident in geen geval wordt geleid door een Officier van Justitie (bijvoorbeeld een districtsofficier) die nauwe banden heeft met het betreffende onderdeel van het politiekorps waartoe de betrokken functionarissen behoren. Elke schijn van afhankelijkheid dient te worden voorkomen.

De (Zaaks)officier van Justitie is nauw betrokken bij het onderzoek. Deze is verantwoordelijk voor de aansturing van het onderzoek en de voortgang daarvan. Zo wordt met de Officier van Justitie overleg gepleegd over de wijze waarop bijstand wordt verleend en over de inzet van de technische recherche.

Ook de beslissing om de politiefunctionaris die het geweld heeft toegepast te horen als verdachte dan wel als getuige, wordt genomen door deze Officier van Justitie.

De (Zaaks)officier van Justitie informeert de Hoofdofficier omtrent de voortgang van het onderzoek en consulteert deze bij alle relevante beslissingen.

In die gevallen waarin het geweld is aangewend door een of meer leden van de DSI, zal het onderzoek naar de toedracht geschieden onder de rechtstreekse verantwoordelijkheid van de Hoofdofficier van Justitie te Utrecht. Wanneer het incident plaats heeft gevonden in het arrondissement Utrecht, zal het onderzoek geschieden onder de rechtstreekse verantwoordelijkheid van de Hoofdofficier van Justitie te Den Bosch.

5 Vervolg

5.1 Toetsingskader

Het onderzoek wordt vastgelegd bij proces-verbaal en wordt ingezonden naar de Hoofdofficier van Justitie in het arrondissement waar het geweldsincident heeft plaatsgevonden. Deze beoordeelt de geweldsaanwending op basis van de bepalingen in de Politiewet 1993, de Ambtsinstructie en de relevante bepalingen in het Wetboek van Strafrecht. Het toetsingskader is vermeld in de bijlage I.

5.2 Nader onderzoek

De Hoofdofficier van Justitie kan oordelen dat er aanleiding is voor nader onderzoek. De feitelijke toedracht kan namelijk toch onvoldoende duidelijk blijken te zijn, dan wel kan het onderzoek – vanwege de wijze waarop het resultaat is verkregen – niet voldoende valide zijn om alle vragen van art. 348 en art. 350 Sv te kunnen beantwoorden. Het nader onderzoek kan worden opgedragen aan de Rijksrecherche. In een aan-

tal gevallen kan ook overwogen worden nader getuigen- of deskundigenverhoor te laten verrichten door de rechter-commissaris in strafzaken. Dat kan in het kader van een mini-instructie of een gerechtelijk vooronderzoek. Indien daartoe aanleiding bestaat, kan in dat kader tevens een reconstructie worden gehouden.

5.3 Uitgangspunt

Ten aanzien van de afdoeningsbeslissing geldt als uitgangspunt dat van strafvervolg-ing (of van verdere vervolging) wordt afgezien indien geen rechtens relevante twijfel kan bestaan over het bevestigende antwoord op de vraag of de strafrechter, indien de zaak aan hem zou zijn voorgelegd, een beroep op een rechtvaardigings- of schuld-uitsluitingsgrond zal honoreren en de politiefunctionaris zal ontslaan van rechtsvervolg-ing. Er kunnen echter omstandigheden aan de orde zijn waardoor het in de rede ligt het rechterlijk oordeel in te winnen.

5.4 Adviescommissie politieel vuurwapengebruik

De Adviescommissie politieel vuurwapengebruik (zie bijlage II) adviseert over de afdoening van onderzoeken naar politieel vuurwapengebruik waarbij daadwerkelijk geschoten is en waarnaar door de Rijksrecherche onderzoek is verricht. Deze advisering is verplicht. Daarnaast bestaat de mogelijkheid om andere schietincidenten facultatief voor te leggen aan de commissie.

De Hoofdofficier van Justitie is verplicht zijn voorgenomen beoordeling voor te leggen aan de Adviescommissie. De Adviescommissie ontvangt van de betreffende Hoofdofficier van Justitie een adviesaanvraag. Deze aanvraag gaat vergezeld van zijn voorgenomen standpunt over toedracht, beoordeling en afdoening. Bij de stukken bevindt zich ook een kopie van de processen-verbaal van de Rijksrecherche (met alle daarbij behorende stukken).

De commissie beoordeelt het ambtsbericht van de Hoofdofficier van Justitie, verwoordt de toedracht op grond van alle stukken en adviseert over het afdoeningsvoorstel van deze Hoofdofficier. Binnen zeven werkdagen na ontvangst wordt het advies verzonden naar de betreffende Hoofdofficier van Justitie.

5.5 Verwijderen gegevens

In alle gevallen waarin geen strafvervolg-ing wordt ingesteld, of wanneer na een gerechtelijk vooronderzoek wordt besloten geen verdere vervolg-ing in te stellen, dan wel wanneer bij onherroepelijke uitspraak van de rechter de politiefunctionaris is ontslagen van alle rechtsvervolg-ing of is vrijgesproken, wordt er door de Officier van Justitie een afloopbericht aan de beheerder van de desbetreffende politieregisters gezonden. Door het zenden van een afloopbericht wordt deze beheerder in staat gesteld een beslissing te nemen over eventuele verwijdering of aanvulling van de registratie (een en ander in overeenstemming met Aanwijzing afloopberichten aan beheerders politieregisters).

5.6 Overgangsrecht

Deze Aanwijzing heeft onmiddellijke gelding vanaf de datum van inwerkingtreding.

Bijlage 5

De Adviescommissie politieel vuurwapengebruik is ondergebracht bij het Arrondissementsparket Den Bosch. Het secretariaat van de commissie berust bij: B. van der Zanden: 073-6202036 en M. Beks 073-6202243.

Bijlage 6 Kerncijfers op districtsniveau

Gerben Drenth

Inleiding

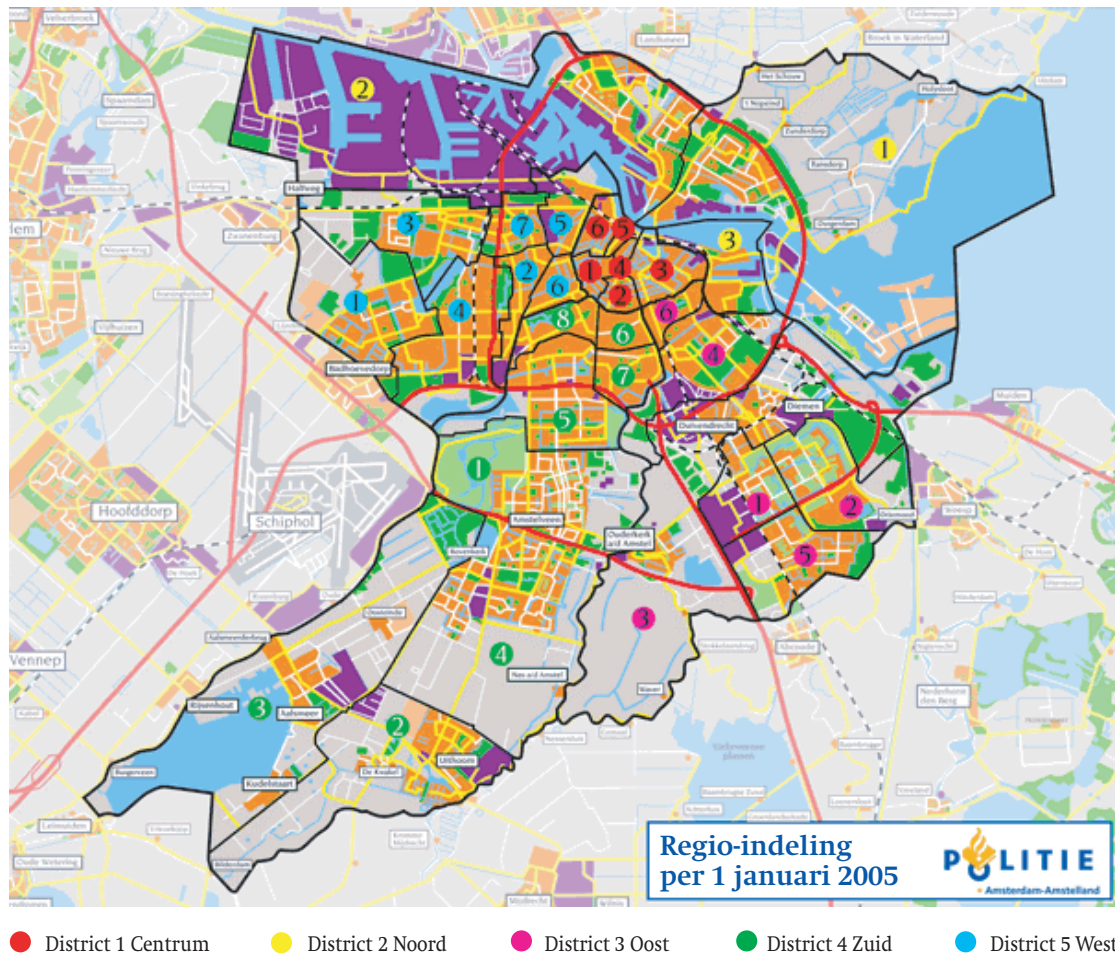
De regiopolitie Amsterdam-Amstelland is het grootste van de 25 regiokorpsen die Nederland telt. Het merendeel van de regio bestaat uit stedelijk gebied met ruim 900.000 inwoners en een personeelssterkte van bijna zesduizend medewerkers. Het korps heeft jaarlijks een budget van omstreeks 400 miljoen euro (2004: € 407 miljoen). De regio wordt omsloten door de politieregio's Zaanstreek-Waterland, Kennemerland en Gooi- en Vechtstreek.

Het regiokorps Amsterdam-Amstelland heeft als verzorgingsgebied de gemeenten Aalsmeer, Amstelveen, Amsterdam, Diemen, Ouder-Amstel en Uithoorn. Het beheer van de regio is in handen van de korpsbeheerder Cohen, de burgemeester van Amsterdam (art. 23 Politiewet 1993). De regio wordt bestuurd door het regionale college, bestaande uit de burgemeesters Hoffscholte (Aalsmeer), Van Zanen (Amstelveen), Cohen (Amsterdam), Koopmanschap (Diemen), Nawijn (Ouder-Amstel) en Groen (Uithoorn) plus de Hoofdofficier van Justitie Mr. De Wit. De dagelijkse leiding van het regiokorps lag in de periode 2001-november 2005 bij korpschef Kuiper en ligt sinds november 2005 bij korpschef Welten.

Het totale werkgebied van het regiokorps kent een oppervlakte van 357 km² waarin totaal een bevolking van ruim 909.000 burgers woont, waarvan 742.783 inwoners in de gemeente Amsterdam, 23.296 te Aalsmeer, 79.036 te Amstelveen, 23.932 te Diemen, 13.177 te Ouder-Amstel en 26.969 burgers in de gemeente Uithoorn. Het korps bestaat anno 2006 uit een kleine 6.000 politiemensen, omgerekend ongeveer 5.000 fulltime medewerkers. Daarvan vervulde gemiddeld over de periode 2001-2005 circa 4.272 fte een executieve functie.

Tot 2005 bestond de regio uit acht districten en 31 wijkteams. Districten verzorgen de generale politiezorg en zijn georganiseerd in wijkteams en een 'bureau ondersteuning' (vanaf 2005 'bureau opsporing'). Sinds 2005 is de regio organisatorisch opgedeeld in vijf districten die samen 32 wijkteams bevatten. De districtsgrenzen komen overeen met de gemeentegrenzen. District Oost omvat echter naast de gemeente Amsterdam tevens de gemeenten Diemen en Ouder-Amstel. District 4 Zuid omvat naast Amsterdam, de gemeenten Aalsmeer, Amstelveen en Uithoorn. De districtsgrenzen komen niet overeen met de stadsdeelgrenzen.

Ieder wijkteam is als basiseenheid verantwoordelijk voor de gehele politiezorg in het eigen werkgebied. Via deze fijnmazige indeling kunnen de politieambtenaren vanuit een rechtstreekse betrokkenheid werken aan het oplossen van de problemen in hun wijk. Een bureau opsporing is belast met researchwerkzaamheden op districtsniveau; de werkzaamheden zijn derhalve aanzienlijk anders dan die van de wijkteams.

Kaart B6.1. Overzicht van districten regio Amsterdam-Amstelland.

Per district bestaan logischerwijs verschillen in frequentie van geweldsvoorvallen en soorten geweldgebruik binnen specifieke geweldsvoorvallen.

Om recht te doen aan de specifieke omstandigheden waarmee de verschillende districten in aanraking komen, wordt in het navolgende ingezoomd op het politieke geweldgebruik op districtsniveau.

Onderstaande tabel B6.1 geeft een overzicht van de personeelssterkte, het aantal aanhoudingen en het aantal geweldsvoorvallen per district in de onderzoeksperiode.

District 4 Zuid is het sterkste district in fte (volledige arbeidsplaatsen), maar verricht op District 2 Noord na juist de minste aanhoudingen. Aanhoudingen met geweldgebruik komen in District 4 Zuid het minst voor van de hele RPAA.

In District 1 Centrum wordt het vaakst geweld gebruikt bij een aanhouding. Ook worden de meeste aanhoudingen in District 1 Centrum verricht. Een politieambtenaar (fulltime werkzaam) van District 1 Centrum verrichte in de jaren 2001-2005 gemiddeld 173 aanhoudingen en maakte 2,3 maal een geweldsvoorval mee waarbij hij geweld gebruikte.

Ongeveer 1% van de aanhoudingen in District 2 Noord ging gepaard met geweld. De politieambtenaren van District 3 Oost hebben per persoon 126 aanhoudingen in vijf jaar verricht en waren betrokken bij 1,3 geweldsvoorvallen. Na District 1 Centrum is District 3 Oost het district waar het meeste wordt aangehouden en het vaakst geweld wordt gebruikt. Dit is opmerkelijk, omdat District 3 Oost qua sterkte pas op de vierde plaats van de RPAA komt. Overigens wordt er minder vaak geweld gebruikt bij de aanhoudingen in District 3 Oost dan gemiddeld.

District 5 West is qua aanhoudingen en geweldsvoorvallen een gemiddeld district. Opvallend is echter dat er per politieambtenaar minder aanhoudingen worden verricht dan gemiddeld, terwijl er juist weer vaker geweld wordt gebruikt bij de aanhoudingen.

Het kleinste district in arbeidsplaatsen is District 2 Noord. Hier worden ook de minste aanhoudingen verricht en vinden de minste geweldsvoorvallen plaats. Wel wordt er vaker geweld gebruikt bij een aanhouding dan in de districten Oost en Zuid.

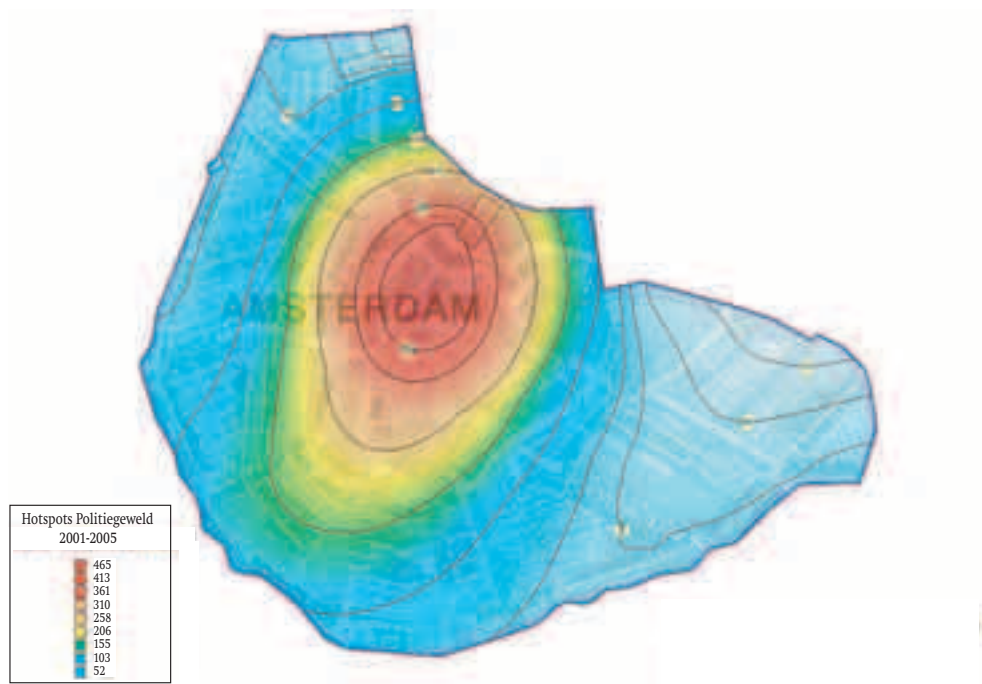
Tabel B6.1. Sterkte (gemiddelde over de periode 2001-2005, alleen executief en exclusief aspiranten en surveillanten), aanhoudingen en geweldsvoorvallen per district. Periode 2001-2005.

District	Sterkte (fte, executief)	Aanhoudingen	Gewelds-voorvallen	Aanhoudingen		
				met geweld-gebruik	Aanhoudingen per fte	Geweldsvoorvallen per fte
D1 Centrum	462	79.820	1072	1,34%	173	2.3
D2 Noord	193	16.322	170	1,04%	85	0.9
D3 Oost	330	41.649	422	1,01%	126	1.3
D4 Zuid	462	24.477	216	0,88%	53	0.5
D5 West	442	35.214	444	1,26%	80	1
Totaal	1889	197.482	2324	1%	104	1.2

District 1 Centrum

Algemeen

Op Kaart D1.1 is inzichtelijk gemaakt waar de zogenaamde 'hotspots' van District 1 Centrum op basis van gegevens van de periode 2001-2005 te situeren zijn. De grootste concentratie van geweldsvoorvallen is duidelijk rondom het centraal station en vervolgens uitwaaiend naar het zuiden, richting Rembrandtplein.

Kaart D1.1. Geweldsvoorvallen periode 2001-2005. District 1 Centrum.

Tabel D1.1. Geweldsvoorvallen naar district. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing 112/4,6%.

District	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal	
D1 Centrum	195	284	247	171	175	1072	46%
D2 Noord	26	39	41	28	36	170	7%
D3 Oost	70	118	83	72	79	422	18%
D4 Zuid	28	49	49	36	54	216	9%
D5 West	58	95	96	94	101	444	19%
N.v.t.	3	2	-	1	-	6	0%
Totaal	380	587	516	402	445	2330	
	16%	25%	22%	17%	19%		100%

Het District 1 Centrum bestaat uit de wijkteams Beursstraat, IJ-tunnel, Lijnbaansgracht, Nieuwezijds Voorburgwal, Prinsengracht en Raampoort. Qua oppervlakte is Centrum het kleinste district van de regio Amsterdam-Amstelland, maar verreweg de meeste geweldsvoorvallen vinden in dit district plaats. In totaal 46% van de geweldsvoorvallen in de periode 2001-2005 vond plaats in het werkgebied van District 1 Centrum. Over de jaren is het aandeel van Centrum gedaald, van 51% in 2001 naar 39% in 2005. Ook absoluut is het aantal geweldsvoorvallen in het Centrum gedaald.

Politieel geweldgebruik per wijkteam

Wanneer op wijkteamniveau naar District 1 Centrum gekeken wordt, blijkt dat het wijkteam Nieuwezijds Voorburgwal het leeuwendeel van de geweldsvoorvallen voor haar rekening neemt. In de periode 2001-2005 vonden hier 336 geweldsvoorvallen plaats, 15% van het totaal aantal geweldsvoorvallen in de hele regio Amsterdam-Amstelland. Een goede tweede positie, ook op regioniveau, is voor wijkteam Beursstraat met 253 geweldsvoorvallen. De ontwikkeling over de jaren 2001-2005 laat zien dat wijkteam Beursstraat het wijkteam Nieuwezijds Voorburgwal sinds 2004 is voorbijgestreefd qua aantal geweldsvoorvallen. Bij wijkteam Nieuwezijds is per 2004 een daling van geweldsvoorvallen begonnen welke in 2005 heeft doorgezet en er is geresulteerd heeft dat het aantal geweldsvoorvallen in 2005 (36) nog slechts de helft behelst van het aantal in 2001 (74).

Bij de wijkteams Lijnbaansgracht en IJ-tunnel is een stijging waar te nemen. Met name bij wijkteam IJ-tunnel is deze stijging fors, van 14 geweldsvoorvallen in 2001 naar 27 in 2005.

Het wijkteam Raampoort is vrij stabiel gebleven, met 9 geweldsvoorvallen in 2001 en 12 in 2005, met een uitschieter in 2002 van 16 geweldsvoorvallen. Hetzelfde kan gezegd worden van het wijkteam Prinsengracht, met 22 geweldsvoorvallen in 2001 naar 20 in 2005.

Tabel D1.2. Geweldsvoorvallen naar wijkteam. Aantal geweldsvoorvallen 1072. Periode 2001-2005. Missing 10/0,9%.

District 1 Centrum	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal
Nieuwezijds	74	103	82	41	36	336
Beursstraat	41	70	54	42	46	253
Lijnbaansgracht	33	40	38	27	39	177
Prinsengracht	22	29	28	25	20	124
IJtunnel	14	22	30	21	27	114
Raampoort	9	16	9	12	12	58

Soort politieel geweldgebruik

Bij het interpreteren van tabel D1.3 is belangrijk om voor ogen te hebben dat gedurende één geweldsvoorval meerdere soorten geweld kunnen worden aangewend. Tijdens één voorval kan natuurlijk heel goed eerst fysiek geweld zijn gebruikt en vervolgens pepperspray. Ook andere combinaties zijn niet ongebruikelijk. In de onderste rij van tabel D1.3 is het totaal aantal geweldsvoorvallen opgenomen. Dit is dus niet het totaal van de aangewende soorten geweld. Om de districten onderling te vergelijken zijn de soorten geweldgebruik uitgedrukt in een percentage van het totaal aantal geweldsvoorvallen in het betreffende gebied.

Vastgesteld kan worden dat in District 1 Centrum bij 61% van de geweldsvoorvallen fysiek geweld is aangewend. Dit is beduidend hoger dan in de overige districten. Van pepperspray wordt daarentegen evenveel gebruikgemaakt in het centrum in vergelijking met andere districten.

De wapenstok is als geweldsmiddel driemaal vaker gebruikt bij geweldsvoorvallen in het Centrum dan in de overige districten. Een mogelijke verklaring hiervoor is gelegen in de als zodanig aangewezen noodgebieden in District 1 Centrum. Het vuurwapengebruik daarentegen, waaronder begrepen ter hand nemen, dreigend richten en schieten, was in de overige districten juist driemaal hoger dan in het centrum.

Tabel D1.3. Soort politieel geweldgebruik District 1 Centrum. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 118/4,8%.

Soort geweldgebruik	Centrum		Overig	
Fysiek	654	61%	619	49%
Pepperspray	533	52%	652	52%
Wapenstok	167	16%	62	5%
Diensthond	41	4%	67	5%
Vuurwapen	62	6%	240	19%
Overig	31	3%	58	5%
Totaal voorvallen	1072		1252	

Locatie geweldsvoorvallen

De geweldsvoorvallen in District 1 Centrum vinden met name plaats op de openbare weg (72%). Dit is hoger dan het gemiddelde in de andere districten (64%). Opvallend is daarnaast het relatief kleine aantal geweldsvoorvallen in het centrum dat in woningen plaatsvindt. In de rest van de regio vindt gemiddeld ruim 14% van de geweldsvoorvallen in een woning plaats, terwijl dit in District 1 Centrum in slechts een kleine 2% het geval is. Van de geweldsvoorvallen in het centrum vinden er relatief juist veel meer plaats in openbare gelegenheden (zoals het centraal station) en de horeca dan in andere districten het geval is.

Tabel D1.4. *Locatie van geweldsvoorvallen naar district. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 159/6,5%.*

Plaats van optreden	Centrum		Overig	
Op openbare weg	765	72%	790	64%
Openbare gelegenheid	85	8%	59	5%
Politiebureau	67	6%	65	5%
Horeca	49	5%	22	2%
Politiecellencomplex	27	3%	40	3%
In woning	19	2%	175	14%
In bedrijfsruimte	21	2%	22	2%
In dienstvoertuig	16	2%	8	1%
Overige plaatsen	9	1%	33	3%
Totaal	1058	100%	1225	100%

Aanleiding politieel optreden

In tabel D1.5 is de aanleiding van het optreden weergegeven. Hieruit blijkt dat in bijna 60% van de geweldsaanwendingen op eigen initiatief is opgetreden door de betrokken politieambtenaren. Dit is bijna het dubbele van het eigen initiatief als aanleiding tot het optreden in de andere districten. De melding van de Centrale Meldkamer (CMK) is voor de districten buiten het centrum van veel groter belang. In 40% van de geweldsaanwendingen is een dergelijke melding de aanleiding tot het optreden, terwijl dit in het centrum slechts in 16% het geval is. Het aantal burgermeldingen wijkt in het centrum naar verhouding niet af van de overige districten.

Tabel D1.5. *Aanleiding van het optreden. Aantal geweldsaanwendingen: 3916. Periode 2001-2005. Missing: 384/9,8%.*

Aanleiding optreden	Centrum		Overig	
Eigen initiatief	952	59%	632	33%
Opdracht Meldkamer	263	16%	758	40%
Melding collega	213	13%	207	11%
Melding burger	115	7%	126	7%
Opdracht	82	5%	163	9%
Overig	0	0%	21	1%
Totaal	1625	100%	1907	100%

Doel politieel optreden

Het belangrijkste doel van politieel geweldgebruik blijkt het bewerkstelligen van de aanhouding van de verdachte. Het centrum vormt hierop geen uitzondering, hoewel het doel relatief minder belangrijk is dan in de andere districten. Naar verhouding vinden er in het centrum meer geweldsvoorvallen plaats waarbij het doel de handhaving van de openbare orde is. Hetzelfde kan gezegd worden van het doel 'afwenden van geweld'. Het verlenen van hulp aan hen die dat behoeven speelt een marginale rol als doel van het optreden met gebruikmaking van geweld.

Omdat in één voorval meerdere doelen een rol kunnen hebben gespeeld, komt het totaal aantal doelen niet overeen met het totaal aantal voorvallen. Vaak gaan één of meerdere doelen samen. Op basis van het verrichte onderzoek kan gesteld worden dat bij één voorval het optreden gemiddeld twee doelen dient. In District 1 Centrum is dit ook het geval.

Strafbaar feit waartegen wordt opgetreden

In District 1 Centrum wordt in één op de vijf geweldsvoorvallen opgetreden wegens een delict dat strafbaar is ingevolge de Opiumwet. Buiten het centrum is dit slechts in één op de twintig voorvallen het geval. Het niet opvolgen van een ambtelijk bevel of het belemmeren van de ambtsbediening (artt. 184-185 Sr) leidt in District 1 Centrum ook vaker tot optreden met geweldgebruik tot gevolg dan in de andere districten. Respectievelijk in 11% en 7% van de geweldsvoorvallen wordt opgetreden tegen de betreffende strafbare feiten.

In de overige districten komt een optreden tegen de strafbare feiten bedreiging met een misdrijf (art. 285 Sr) en diefstal onder verzwarende omstandigheden (art. 310 jo. 311 Sr) ruim driemaal zo vaak voor in vergelijking met District 1 Centrum. Met betrekking tot de misdrijven (poging tot) moord (art. 289 Sr) en doodslag (art. 287 Sr) wordt in 7% van de geweldsvoorvallen buiten het centrum hiertegen opgetreden, terwijl dit in het centrum slechts in 1% van de geweldsvoorvallen het geval is.

Dreiging verdachte

Behalve dat er wordt aangehouden terzake een bepaald misdrijf of een bepaalde overtreding, is er vaak ook sprake van een zekere mate van dreiging die van de verdachte uitgaat en van invloed kan zijn op de beslissing van de politieambtenaar om geweld aan te wenden. Ook het soort politieel geweldgebruik kan door deze dreiging beïnvloed worden. Er kan uiteraard sprake zijn van meerdere soorten dreiging tijdens één geweldsvoorval. Het totaal van de soorten dreiging in tabel D1.8 is dan ook hoger dan het totaal aantal geweldsvoorvallen.

In District 1 Centrum was er bij ruim 80% van de geweldsvoorvallen in dat gebied sprake van een fysieke dreiging van de verdachte jegens de politieambtenaar. Dit is opvallend hoger dan gemiddeld in de overige districten. Daarnaast valt op dat dreiging met steekwapens, vervoermiddelen en vuurwapens minder voorkwam in District 1 Centrum dan in de overige districten. Hetzelfde kan gezegd worden van de categorie 'Overig', waarbij gedacht kan worden aan dreiging met nepwapens, vuurwerk, peperspray, honden, bedreigend grote groepen mensen en verbale bedreigingen.

Tabel D1.7. Strafbbaar feit waartegen werd opgetreden District 1 Centrum. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 330/13,5%.

Strafbbaar Feit	Centrum		Overig	
Opiumwet	194	20%	53	5%
Ambtelijk bevel/belemmering	111	11%	80	7%
Mishandeling	102	10%	150	13%
Belediging	81	8%	64	6%
Politietoek	44	5%	59	5%
Ordeverstoring SR	49	5%	28	2%
Bedreiging met misdrijf	35	4%	124	11%
Overig	43	4%	61	5%
Vernieling of beschadiging	39	4%	48	4%
Wildplassen	42	4%	8	1%
Diefstal onder verzwarende omstandigheden	28	3%	121	11%
Diefstal met geweldpleging	33	3%	54	5%
Openlijke geweldpleging	31	3%	42	4%
Diefstal	26	3%	19	2%
APV overig	29	3%	17	1%
Besturen onder invloed	20	2%	33	3%
WWM	20	2%	38	3%
RVV en WWV overig	15	2%	25	2%
Moord en doodslag (incl. poging)	14	1%	78	7%
Huis- en lokaalvredebreuk	12	1%	19	2%
Afpersing	7	1%	16	1%
Totaal	975	100%	1137	100%

Tabel D1.8. Dreiging geweldsvoorval District 1 Centrum. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 118/4,8%.

Dreiging	Centrum		Overig		Totaal
Fysiek	861	80%	825	66%	1686
Geen	91	9%	110	9%	201
Vuurwapen(s)	46	4%	151	12%	197
Steekwapen(s)	41	4%	118	9%	159
Slagwapen(s)	37	4%	61	5%	98
Gooi-en-smijtwerk	45	4%	51	4%	96
Overig	29	3%	64	5%	93
Vervoermiddel	12	1%	39	3%	51
Totaal	1072		1252		2324

Herkenbaarheid tijdens politieel optreden

Over het algemeen vindt politieoptreden plaats in het herkenbare politie-uniform. In sommige situaties is het echter om tactische redenen verstandiger om niet in uniform, maar in burgerkleding op te treden. Als voorbeeld kan gedacht worden aan de observatie van mogelijke drugshandelaren. Ook komt het soms voor dat niet in uniform wordt opgetreden, maar in andere kleding waarbij de politieambtenaar wel als zodanig is te herkennen, bijvoorbeeld door een vest of cap.

Met name in District 1 Centrum wordt regelmatig opgetreden in burgerkleding, waarschijnlijk om de voor de hand liggende reden dat hier veel Opiumwetdelicten plaatsvinden. In 12% van de geweldsaanwendingen in het Centrum was sprake van zo'n optreden. Dit is ruim tweederde van het totaal aantal geweldsaanwendingen in de hele regio waarbij in burgerkleding werd opgetreden. Optreden in andere kleding, waarbij de politieambtenaar wel herkenbaar is als politieambtenaar, kwam slechts achtmaal voor in de periode 2001-2005 in District 1 Centrum.

Tabel D1.9. Herkenbaarheid tijdens optreden District 1 Centrum. Aantal geweldsaanwendingen: 3916. Periode 2001-2005. Missing 332/8,5%.

Herkenbaarheid	Centrum	Overig	Totaal
Uniform	1467	1773	3240
Overig, wel als politie herkenbaar	8	11	19
Burger, niet als politie herkenbaar	201	124	325
Totaal	1676	1908	3584

Conclusies District 1 Centrum

District 1 Centrum is op het gebied van aanhoudingen en geweldsvoorvallen het grootste district van de RPAA. Bijna de helft van de geweldsvoorvallen vinden plaats in District 1 Centrum. De zogenaamde 'hotspot' is het gebied rondom het centraal station. Een fulltime politieambtenaar in District Centrum maakte in de periode 2001-2005 gemiddeld 2,3 geweldsvoorvallen mee. Dit is minstens dubbel zo veel als de politieambtenaren van de overige districten. Fysiek geweld en pepperspray zijn de meest voorkomende vormen van geweldgebruik in District 1 Centrum. De wapenstok wordt veel vaker aangewend dan in de andere districten. Mogelijk heeft dit te maken met de in District 1 Centrum gelegen noodgebieden. Het vuurwapen wordt veel minder gebruikt dan elders in de regio.

Ruim 7 op de 10 geweldsvoorvallen vinden plaats op de openbare weg. Slechts 2% van de voorvallen vindt in een woning plaats. In de overige districten is dit gemiddeld 14%.

De aanleiding voor het optreden dat uitmondt in politieel geweldgebruik is vooral het eigen initiatief van de politieambtenaren van District 1 Centrum. De CMK speelt een veel kleinere rol dan in de andere districten.

Het belangrijkste doel waartoe geweld wordt aangewend is het aanhouden van de verdachte. Daarnaast is het afwenden van geweld een belangrijke motivatie om geweld te gebruiken.

Als er sprake is van politieel geweldgebruik in District 1 Centrum, dan wordt met name opgetreden tegen overtreding van de Opiumwet (1 op de 5 geweldsvoorvallen), tegen het niet voldoen aan een ambtelijk bevel en tegen mishandeling. In de andere districten spelen Opiumwetdelicten een marginale rol. Diefstal onder verzwarende omstandigheden en bedreiging zijn daar belangrijker.

In ruim 9 op de 10 geweldsvoorvallen is er sprake van dreiging van de kant van de verdachte. Dit geldt voor alle districten. Deze dreiging bestaat met name uit fysieke dreiging. Dreiging met steekwapens, slagwapens en vuurwapens komt in District 1 Centrum gemiddeld minder voor dan in de andere districten.

Het optreden in burger komt in District 1 Centrum tweemaal zo vaak voor als in de andere districten. In 12% van de geweldsvoorvallen in District 1 Centrum is sprake van een dergelijk optreden. Een en ander houdt hoogstwaarschijnlijk verband met de drugsproblematiek, die voornamelijk in de binnenstad speelt.

District 2 Noord

Algemeen

Op Kaart D2.1 is inzichtelijk gemaakt waar de zogenaamde 'hotspots' van District 2 Noord op basis van gegevens van de periode 2001-2005 te situeren zijn. De grootste concentratie van geweldsvoorvallen is rondom Balistraat.

Kaart D2.1. Geweldsvoorvallen periode 2001-2005. District 2 Noord.

Tabel D2.1. Geweldsvoorvallen naar district. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing 112/4,6%.

District	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal	
D1 Centrum	195	284	247	171	175	1072	46%
D2 Noord	26	39	41	28	36	170	7%
D3 Oost	70	118	83	72	79	422	18%
D4 Zuid	28	49	49	36	54	216	9%
D5 West	58	95	96	94	101	444	19%
N.v.t.	3	2	–	1	–	6	0%
Totaal	380	587	516	402	445	2330	
	16%	25%	22%	17%	19%		100%

Het District 2 Noord bestaat uit de wijkteams Waddenweg, Klimop en Balistraat en is daarmee qua aantal wijkteams het kleinste district van de regio Amsterdam-Amsteland. In de periode 2001-2005 vond gemiddeld 7% van de geweldsvoorvallen plaats in

District 2 Noord. Gedurende deze periode is het aantal geweldsvoorvallen in Noord relatief vrijwel gelijk gebleven. Absoluut gezien is een stijging te constateren van geweldsvoorvallen van 26 in 2001 naar 36 in 2005, met een piek in de jaren 2002 en 2003 van respectievelijk 39 en 41 voorvallen.

Politieel geweldgebruik per wijkteam

Wanneer op wijkteamniveau naar District 2 Noord gekeken wordt, blijkt dat de wijkteams elkaar weinig ontlopen. Dit is opvallend wanneer de 'hotspot' kaart van hierboven in ogenschouw wordt genomen. Daar bleek de 'hotspot' immers rondom Balistraat te liggen. Over de jaren heen is met name de ontwikkeling van wijkteam Klimopweg opvallend. In 2001 vonden daar 5 geweldsvoorvallen plaats, terwijl dit aantal gestegen is naar 17 geweldsvoorvallen in 2005. Gezien de tussenliggende jaren is het wel goed mogelijk dat 2005 een éénmalige uitschieter is. De geweldsvoorvallen waarbij wijkteam Balistraat is betrokken, zijn gedaald.

Tabel D2.2. Geweldsvoorvallen naar wijkteam. Aantal geweldsvoorvallen 170. Periode 2001-2005. Missing 11/6,5%.

District 2 Noord	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal
Waddenweg	9	11	15	12	10	57
Balistraat	9	15	16	9	6	55
Klimopweg	5	10	8	7	17	47

Soort politieel geweldgebruik

Bij het interpreteren van tabel D2.3 is belangrijk om voor ogen te hebben dat gedurende één geweldsvoorval meerdere soorten geweld kunnen worden aangewend. Tijdens één voorval kan natuurlijk heel goed eerst fysiek geweld zijn gebruikt en vervolgens pepperspray. Ook andere combinaties zijn niet ongebruikelijk. In de onderste rij van tabel D2.3 is daarom het totaal aantal geweldsvoorvallen opgenomen. Dit is dus niet het totaal van de aangewende soorten geweld. Om de districten onderling te vergelijken zijn de soorten geweldgebruik uitgedrukt in een percentage van het totaal aantal geweldsvoorvallen in het betreffende gebied.

Vastgesteld kan worden dat in District 2 Noord bij 48% van de geweldsvoorvallen fysiek geweld is aangewend. Dit is lager dan in de overige districten (gemiddeld 55%). Van pepperspray wordt daarentegen meer gebruikgemaakt in District Noord in vergelijking met andere districten, zelfs meer dan fysiek geweld.

Het vuurwapengebruik, waaronder begrepen ter hand nemen, dreigend richten en schieten, was in District Noord relatief gezien hoog. In 20% van de geweldsvoorvallen werd het vuurwapen als geweldsmiddel aangewend. Het percentage van de overige districten wordt echter sterk beïnvloed door het kleine percentage aan vuurwapengebruik dat in het Centrum voorkomt, zodat hieraan geen harde conclusies kunnen worden verbonden.

Tabel D2.3. Soort politieel geweldgebruik District 2 Noord. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 118/4,8%.

Soort geweldgebruik	Noord		Overig	
Pepper	93	55%	1092	51%
Fysiek	82	48%	1191	55%
Vuurwapen	34	20%	268	12%
Wapenstok	11	6%	218	10%
Overig	8	5%	81	4%
Diensthond	4	2%	104	5%
Totaal voorvallen	170		2154	

Locatie geweldsvoorvallen

De geweldsvoorvallen in District 2 Noord vinden met name plaats op de openbare weg (71%). Dit is hoger dan het gemiddelde in de andere districten (68%). Opvallend is daarnaast het relatief hoge aantal geweldsvoorvallen in een woning. In Noord lag dit op 17%, terwijl dit in de overige districten gemiddeld slechts 8% was. Het gemiddelde wordt wel sterk beïnvloed door het centrum, waar amper geweldsvoorvallen in woningen voorkomen. Geweldsvoorvallen in openbare gelegenheden zijn zeldzaam in District 2 Noord, terwijl een geweldsvoorval in de horeca helemaal niet voorkwam in de onderzoeksperiode. Met betrekking tot geweldsvoorvallen op het politiebureau wijkt District 2 Noord niet af van de overige districten.

Aanleiding politieel optreden

In tabel D2.5 is de aanleiding van het optreden weergegeven. Hieruit blijkt dat de melding van de Centrale Meldkamer (CMK) voor de politieambtenaren van District 2 Noord de belangrijkste aanleiding is om tot optreden over te gaan. In 38% van de geweldsaanwendingen vormde een dergelijke melding de aanleiding. Het optreden op eigen initiatief vindt veel minder plaats in Noord dan in de overige districten, respectievelijk 34% tegen 46%.

Doel politieel optreden

Het belangrijkste doel van politieel geweldgebruik blijkt het bewerkstelligen van de aanhouding van de verdachte. District 2 Noord vormt hierop geen uitzondering. Naar verhouding vinden er in Noord minder geweldsvoorvallen plaats met als doelen het afwenden van geweld, het aanleggen van handboeien en de handhaving van de openbare orde. Het verlenen van hulp aan hen die dat behoeven speelt een marginale rol als doel van het optreden met gebruikmaking van geweld.

Omdat in één voorval meerdere doelen een rol kunnen hebben gespeeld, komt het totaal aantal doelen niet overeen met het totaal aantal voorvallen. Vaak gaan één of meerdere doelen samen. Op basis van de bekende gegevens kan gesteld worden dat bij één voorval het optreden gemiddeld twee doelen dient. In Noord is dit gemiddeld 1,9 doelen.

Tabel D2.4. *Locatie van geweldsvoorvallen naar district. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 159/6,5%.*

Plaats van optreden	Centrum		Overig	
Op openbare weg	119	71%	1436	68%
In woning	28	17%	166	8%
Politiebureau	10	6%	122	6%
Politiecellencomplex	7	4%	60	3%
Openbare gelegenheid	1	1%	143	7%
Overige plaatsen	2	1%	40	2%
Horeca	–	–	71	3%
In bedrijfsruimte	–	–	43	2%
In dienstvoertuig	–	–	24	1%
Totaal	167	100%	2116	100%

Tabel D2.5. *Aanleiding van het optreden. Aantal geweldsaanwendungen: 3916. Periode 2001-2005. Missing: 384/9,8%.*

Aanleiding optreden	Noord		Overig	
Opdracht meldkamer	102	38%	919	28%
Eigen initiatief	91	34%	1493	46%
Opdracht	27	10%	218	7%
Melding collega	24	9%	396	12%
Melding burger	16	6%	225	7%
Overig	8	3%	13	0%
Totaal	268	100%	3264	100%

Tabel D2.6. *Doel optreden District 2 Noord. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 118/4,8%.*

Doel optreden	Noord		Overig	
Aanhouden	154	91%	1844	86%
Afwenden van geweld	112	66%	1512	70%
T.b.v. aanleggen handboeien	20	12%	408	19%
Handhaving openbare orde	20	12%	340	16%
Ander doel	9	5%	117	5%
Hulpverlening	2	1%	48	2%
Totaal voorvallen	170		2154	

Strafbaar feit waartegen wordt opgetreden

In District 2 Noord wordt bij geweldsvoorvallen het meest opgetreden tegen mishandeling (art. 300 Sr), op de voet gevolgd door belediging (art. 267 Sr). Optreden tegen de strafbare feiten moord en doodslag (artt. 289/287 Sr) komt in District 2 Noord zeer veel voor, bijna driemaal zo veel dan in de andere districten. In 1 op de 20 geweldsvoorvallen wordt opgetreden tegen het niet opvolgen van een ambtelijk bevel of belemmering van de ambtsbediening (art. 184-185 Sr). Voor de overige districten is dit in 1 op de 11 geweldsvoorvallen het geval.

Tabel D2.7. *Strafbaar feit waartegen werd opgetreden District 2 Noord. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 330/13,5%.*

Strafbaar Feit	Noord		Overig	
Mishandeling	20	13%	232	12%
Belediging	17	11%	128	7%
Moord en doodslag	16	11%	76	4%
Diefstal onder verzwarende omstandigheden	12	8%	137	7%
Bedreiging met misdrijf	11	7%	148	8%
Overig	11	7%	93	5%
Vernieling of beschadiging	11	7%	76	4%
WWM	9	6%	49	2%
Ambtelijk bevel/belemmering	7	5%	184	9%
Besturen onder invloed	8	5%	45	2%
Diefstal met geweldpleging	6	4%	81	4%
APV overig	4	3%	42	2%
Huis- en lokaalvredebreuk	3	3%	28	1%
Opiumwet	3	2%	244	12%
Politietaak	3	2%	100	5%
Openlijke geweldpleging	3	2%	70	4%
RVV en WVV overig	3	2%	37	2%
Ordeverstoring SR	1	1%	76	4%
Wildplassen	2	1%	48	2%
Diefstal	–	0%	45	2%
Afpersing	–	0%	23	1%
Totaal	150	100%	1962	100%

Dreiging verdachte

Behalve dat er wordt aangehouden terzake een bepaald misdrijf of een bepaalde overtreding, is er vaak ook sprake van een zekere mate van dreiging die van de verdachte uitgaat en van invloed kan zijn op de beslissing van de politieambtenaar om geweld aan te wenden. Ook het soort politieel geweldgebruik kan door deze dreiging beïnvloed worden. Er kan uiteraard sprake zijn van meerdere soorten dreiging tijdens één geweldsvoerval. Het totaal van de soorten dreiging in tabel D2.8 is dan ook hoger dan het totaal aantal geweldsvoorvallen.

In District 2 Noord was er bij 70% van de geweldsvoorvallen in dat gebied sprake van een fysieke dreiging van de verdachte jegens de politieambtenaar. De afwijking van de overige districten is minimaal en te verwaarlozen. Hetzelfde kan gezegd worden van de andere vormen van dreiging waarmee politieambtenaren geconfronteerd worden. District 2 Noord is wat dat betreft een gemiddeld district. Bij de categorie 'Overig' kan gedacht worden aan dreiging met nepwapens, vuurwerk, pepperspray, honden, een bedreigend grote groep mensen en verbale bedreigingen.

Tabel D2.8. *Dreiging geweldsvoerval District 2 Noord. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 118/4,8%.*

Dreiging	Noord		Overig		Totaal
Fysiek	119	70%	1567	73%	1686
Geen	11	7%	190	9%	201
Vuurwapen(s)	19	11%	178	8%	197
Steekwapen(s)	15	9%	144	7%	159
Slagwapen(s)	6	4%	92	4%	98
Gooi-en-smijtwerk	8	5%	88	4%	96
Overig	8	5%	85	4%	93
Vervoermiddel	5	3%	46	2%	51
Totaal	170		2154		2324

Herkenbaarheid tijdens politieel optreden

Over het algemeen vindt politieoptreden plaats in het herkenbare politie-uniform. In sommige situaties is het echter om tactische redenen verstandiger om niet in uniform, maar in burgerkleding op te treden. Als voorbeeld kan gedacht worden aan de observatie van mogelijke drugshandelaren. Ook komt het soms voor dat niet in uniform wordt opgetreden, maar in andere kleding waarbij de politieambtenaar wel als zodanig is te herkennen, bijvoorbeeld door een vest of cap.

In District 2 Noord wordt bij geweldsaanwendingen met name in uniform opgetreden. Slechts 11 maal in de periode 2001-2005 werd opgetreden in burgerkleding, terwijl optreden in andere kleding dan het uniform, waarbij de politieambtenaar wel als zodanig is te herkennen, helemaal niet voorkwam.

Tabel D2.9. *Herkenbaarheid tijdens optreden District 2 Noord. Aantal geweldsaanwendingen: 3916. Periode 2001-2005. Missing 332/8,5%.*

Herkenbaarheid	Noord	Overig	Totaal
Uniform	259	2981	3240
Overig, wel als politie herkenbaar	0	19	19
Burger, niet als politie herkenbaar	11	314	325
Totaal	270	3314	3584

Conclusies District 2 Noord

District 2 Noord is het kleinste district van de RPAA op het gebied van personeelssterkte, aanhoudingen en geweldsvoorvallen. Wat betreft geweldgebruik per aanhouding is District 2 Noord vergelijkbaar met District 3 Oost en ligt lager dan in de district Centrum en West en hoger dan District 4 Zuid. In de periode 2001-2005 vond gemiddeld 7% van de geweldsvoorvallen plaats in District 2 Noord. De zogenaamde 'hotspot' is het gebied rondom Balistraat. Fysiek geweld en pepperspray zijn de meest voorkomende vormen van geweldgebruik in District 2 Noord.

Ruim 7 op de 10 geweldsvoorvallen vinden plaats op de openbare weg. Zo'n 17% van de voorvallen vindt in een woning plaats. In de overige districten is dit gemiddeld 8%.

De aanleiding voor het optreden dat uitmondt in politieel geweldgebruik is vooral de melding van de CMK. Het eigen initiatief van de politieambtenaren van District 2 Noord speelt een veel kleinere rol dan in de andere districten. Het belangrijkste doel waartoe geweld wordt aangewend is het aanhouden van de verdachte. Daarnaast is het afwenden van geweld een belangrijke motivatie om geweld te gebruiken.

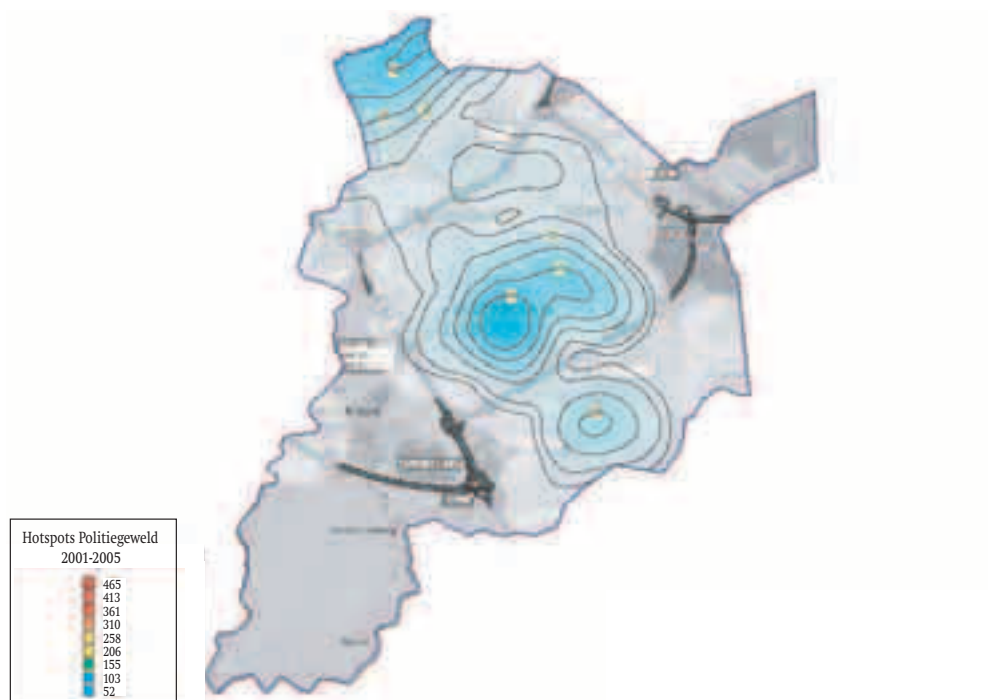
Als er sprake is van politieel geweldgebruik in District 2 Noord, dan wordt met name opgetreden tegen mishandeling, belediging en moord en doodslag. In ruim 9 op de 10 geweldsvoorvallen is er sprake van dreiging van de verdachte. Dit geldt voor alle districten. Deze dreiging bestaat met name uit fysieke dreiging. Dreiging met steekwapens en vuurwapens komt in District 2 Noord gemiddeld iets meer voor dan in de andere districten.

Het optreden in burger dat uitmondt in politieel geweldgebruik komt in District 2 Noord vrijwel niet voor.

District 3 Oost

Algemeen

Op Kaart D3.1 is inzichtelijk gemaakt waar de zogenaamde ‘hotspots’ van District 3 Oost op basis van gegevens van de periode 2001-2005 te situeren zijn. De grootste concentratie van geweldsvoorvallen is rond het gebied van de wijkteams Flierbosdreef (midden) en ‘s-Gravesandeplein (boven).

Kaart D3.1. Geweldsincidenten periode 2001-2005. District 3 Oost.

Tabel D3.1. Geweldsvoorvallen naar district. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing 112/4,6%.

District	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal	
D1 Centrum	195	284	247	171	175	1072	46%
D2 Noord	26	39	41	28	36	170	7%
D3 Oost	70	118	83	72	79	422	18%
D4 Zuid	28	49	49	36	54	216	9%
D5 West	58	95	96	94	101	444	19%
N.v.t.	3	2	–	1	–	6	0%
Totaal	380	587	516	402	445	2330	
	16%	25%	22%	17%	19%		100%

Het District 3 Oost bestaat uit de wijkteams Diemen/Ouder-Amstel, Flierbosdreef, Ganzenhoef, 's-Gravesandeplein, Linnaeusstraat, Remmerdenplein. In de periode 2001-2005 vond gemiddeld 18% van de geweldsvoorvallen plaats in District 3 Oost. Gedurende deze periode is het aantal geweldsvoorvallen in Oost relatief vrijwel gelijk gebleven. Absoluut gezien is een stijging te constateren van geweldsvoorvallen van 70 in 2001 naar 79 in 2005, met een piek in het jaar 2002 van 118 voorvallen.

Politieel geweldgebruik per wijkteam

Wanneer op wijkteamniveau naar District 3 Oost gekeken wordt, blijkt dat met name het wijkteam Flierbosdreef veel geweldsvoorvallen voor haar rekening neemt, bijna driemaal zo veel als de wijkteams Diemen, Ouder-Amstel en Remmerderplein.

Tabel D3.2. Geweldsvoorvallen naar wijkteam. Aantal geweldsvoorvallen 422. Periode 2001-2005. Missing 20/4,7%.

District 3 Oost	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal
Flierbosdreef	21	28	23	25	20	117
Ganzenhoef	17	26	18	7	11	79
Linnaeusstraat	8	18	14	9	14	63
's-Gravesandeplein	9	21	11	14	7	62
Remmerderplein	6	9	10	9	7	41
Diemen/Ouder-Amstel	8	12	7	7	6	40

Soort politieel geweldgebruik

Bij het interpreteren van tabel D3.3 is belangrijk om voor ogen te hebben dat gedurende één geweldsvoorval meerdere soorten geweld kunnen worden aangewend. Tijdens één voorval kan natuurlijk heel goed eerst fysiek geweld zijn gebruikt en vervolgens pepperspray. Ook andere combinaties zijn niet ongebruikelijk. In de onderste rij van tabel D3.3 is daarom het totaal aantal geweldsvoorvallen opgenomen. Dit is dus

Tabel D3.3. Soort politieel geweldgebruik District 3 Oost. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 118/4,8%.

Soort geweldgebruik	Oost		Overig	
Fysiek	216	51%	1057	56%
Pepper	214	51%	971	51%
Vuurwapen	79	19%	223	12%
Diensthond	32	8%	76	4%
Wapenstok	22	5%	207	11%
Overig	22	5%	67	4%
Totaal voorvallen	422		1902	

niet het totaal van de aangewende soorten geweld. Om de districten onderling te vergelijken zijn de soorten geweldgebruik uitgedrukt in een percentage van het totaal-aantal geweldsvoorvallen in het betreffende gebied.

Vastgesteld kan worden dat in District 3 Oost bij 51% van de geweldsvoorvallen fysiek geweld is aangewend. Dit is lager dan in de overige districten (gemiddeld 56%). Van pepperspray wordt even vaak gebruikgemaakt in Oost als van fysiek geweld. Relatief gezien wordt in Oost ook even vaak pepperspray gebruikt bij geweldsvoorvallen als in de andere districten.

Het vuurwapengebruik, waaronder begrepen ter hand nemen, dreigend richten en schieten, was in Oost relatief gezien hoog. In 19% van de geweldsvoorvallen werd het vuurwapen als gewelddmiddel aangewend. Het percentage van de overige districten wordt echter sterk beïnvloed door het kleine percentage aan vuurwapengebruik dat in het Centrum voorkomt, zodat hieraan geen harde conclusies kunnen worden verbonden. De diensthond wordt relatief gezien tweemaal zo vaak ingezet in Oost als in de andere districten.

Locatie geweldsvoorvallen

De geweldsvoorvallen in District 3 Oost vinden met name plaats op de openbare weg (69%). Dit is vrijwel even hoog als het gemiddelde in de andere districten (68%). Het relatieve aantal geweldsvoorvallen in een woning ligt iets hoger dan gemiddeld in de andere districten. In Oost lag dit op 11%, terwijl dit in de overige districten gemiddeld 8% was. Met betrekking tot geweldsvoorvallen op andere plaatsen wijkt District 3 Oost vrijwel niet af van de overige districten.

Aanleiding politieel optreden

In tabel D3.5 is de aanleiding van het optreden weergegeven. Hieruit blijkt dat eigen initiatief de belangrijkste aanleiding voor het optreden van politieambtenaren uit District 3 Oost is (38%). Vergeleken met de andere districten wordt er echter minder op eigen initiatief opgetreden. Optreden naar aanleiding van een melding van de Centrale Meldkamer (CMK), een melding van een collega of een opdracht van een leidinggevende komt weer vaker voor in District 3 Oost dan gemiddeld in de overige districten. De melding door burgers wijkt in District 3 Oost niet af van het gemiddelde.

Doel politieel optreden

Het belangrijkste doel van politieel geweldgebruik blijkt het bewerkstelligen van de aanhouding van de verdachte. District 3 Oost vormt hierop geen uitzondering. Naar verhouding vinden er in Oost minder geweldsvoorvallen plaats met als doelen het afwenden van geweld, het aanleggen van handboeien en de handhaving van de openbare orde. Het verlenen van hulp aan hen die dat behoeven speelt een marginale rol als doel van het optreden met gebruikmaking van geweld.

Omdat in één voorval meerdere doelen een rol kunnen hebben gespeeld, komt het totaalaantal doelen niet overeen met het totaalaantal voorvallen. Vaak gaan één of meerdere doelen samen. Op basis van de bekende gegevens kan gesteld worden dat bij één voorval het optreden gemiddeld twee doelen dient. In Oost is dit gemiddeld 1,9 doelen.

Tabel D3.4. Locatie van geweldsvoorvallen naar district. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 159/6,5%.

Plaats van optreden	Oost		Overig	
Op openbare weg	286	69%	1274	68%
In woning	46	11%	149	8%
Openbare gelegenheid	30	7%	114	6%
Politiebureau	21	5%	111	6%
Politiecellencomplex	9	2%	58	3%
Horeca	7	2%	64	3%
In bedrijfsruimte	7	2%	36	2%
Overige plaatsen	6	1%	36	2%
In dienstvoertuig	1	0%	23	1%
Totaal	416	100%	1873	100%

Tabel D3.5. Aanleiding van het optreden. Aantal geweldsaanwendingen: 3916. Periode 2001-2005. Missing: 384/9,8%.

Aanleiding optreden	Oost		Overig	
Eigen initiatief	254	38%	1330	46%
Opdracht Meldkamer	207	31%	814	28%
Melding collega	100	15%	320	11%
Opdracht	60	9%	185	6%
Melding burger	47	7%	194	7%
Overig	0	0%	21	1%
Totaal	668	100%	2864	100%

Tabel D3.6. Doel optreden District 3 Oost. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 118/4,8%.

Doel optreden	Oost		Overig	
Aanhouden	367	87%	1631	86%
Afwenden van geweld	271	64%	1353	71%
T.b.v. aanleggen handboeien	73	17%	355	19%
Handhaving openbare orde	57	14%	303	16%
Ander doel	17	4%	109	6%
Hulpverlening	10	2%	40	2%
Totaal voorvallen	422		1902	

Strafbaar feit waartegen wordt opgetreden

In District 3 Oost wordt bij geweldsvoorvallen het meest opgetreden tegen Opiumwet-delicten, mishandeling (art. 300 Sr) en diefstal onder verzwarende omstandigheden (art. 311 Sr). Dit laatste vindt naar verhouding bijna tweemaal zoveel plaats dan gemiddeld in de overige districten. Hetzelfde kan gezegd worden van optreden tegen de strafbare feiten moord en doodslag (art. 289/287 Sr). Het misdrijf belediging (art. 267 Sr) en de overtreding ordeverstoring (art. 426 Sr) komen juist minder vaak voor in District 3 Oost, evenals het besturen onder invloed (art. 8 WVV 1994). Jegens een wildplasser is slechts éénmaal met geweld opgetreden in District 3 Oost in de periode 2001-2005.

Tabel D3.7. *Strafbaar feit waartegen werd opgetreden District 3 Oost. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 330/13,5%.*

Strafbaar Feit	Oost		Overig	
Opiumwet	42	11%	205	12%
Mishandeling	43	11%	209	12%
Diefstal onder verzwarende omstandigheden	41	11%	108	6%
Ambtelijk bevel/belemmering	32	8%	159	9%
Bedreiging met misdrijf	30	8%	129	7%
Moord en doodslag	29	8%	63	4%
Diefstal met geweldpleging	23	6%	64	4%
Belediging	21	5%	124	7%
Politietoek	16	4%	87	5%
Overig	14	4%	90	5%
Openlijke geweldpleging	15	4%	58	3%
Vernieling of beschadiging	11	3%	76	4%
WWM	10	3%	48	3%
RVV en WVV overig	12	3%	28	2%
Ordeverstoring SR	9	2%	68	4%
Diefstal	7	2%	38	2%
APV overig	9	2%	37	2%
Afpersing	9	2%	14	1%
Besturen onder invloed	5	1%	48	3%
Huis- en lokaalvredebreuk	4	1%	27	2%
Wildplassen	1	0%	49	3%
Totaal	383	100%	1729	100%

Dreiging verdachte

Behalve dat er wordt aangehouden terzake een bepaald misdrijf of een bepaalde overtreding, is er vaak ook sprake van een zekere mate van dreiging die van de verdachte uitgaat en van invloed kan zijn op de beslissing van de politieambtenaar om geweld aan te wenden. Ook het soort politieel geweldgebruik kan door deze dreiging beïnvloed worden. Er kan uiteraard sprake zijn van meerdere soorten dreiging tijdens één geweldsvoorval. Het totaal van de soorten dreiging in tabel D3.8 is dan ook hoger dan het totaal aantal geweldsvoorvallen.

In District 3 Oost is er in 64% van de geweldsvoorvallen sprake van een fysieke dreiging van de verdachte. Dit is minder dan gemiddeld in de overige districten. Bedreiging met een slagwapen komt in District 3 Oost eveneens minder voor bij geweldsvoorvallen. Vuurwapendreiging daarentegen komt veel vaker voor in Oost. In 15,2% van de geweldsvoorvallen was hiervan sprake, terwijl dit gemiddeld 7% is in de overige districten.

Tabel D3.8. *Dreiging geweldsvoorval District 3 Oost. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 118/4,8%.*

Dreiging	Oost		Overig		Totaal
Fysiek	270	64%	1416	74%	1686
Geen	45	11%	156	8%	201
Vuurwapen(s)	64	15%	133	7%	166
Steekwapen(s)	37	9%	122	6%	159
Slagwapen(s)	10	2%	88	5%	98
Gooi-en-smijtwerk	24	6%	72	4%	96
Overig	19	5%	74	4%	93
Vervoermiddel	10	2%	41	2%	51
Totaal	422		1902		2324

Herkenbaarheid tijdens politieel optreden

Over het algemeen vindt politieoptreden plaats in het herkenbare politie-uniform. In sommige situaties is het echter om tactische redenen verstandiger om niet in uniform, maar in burgerkleding op te treden. Als voorbeeld kan gedacht worden aan de observatie van mogelijke drugshandelaren. Ook komt het soms voor dat niet in uniform wordt opgetreden, maar in andere kleding waarbij de politieambtenaar wel als zodanig is te herkennen, bijvoorbeeld door een vest of cap.

In District 3 Oost zijn de politieambtenaren bij een geweldsaanwending over het algemeen in uniform gekleed. Optreden in kleding waarin de politieambtenaar als ambtenaar herkenbaar is kwam slechts tweemaal voor. Optreden in burgerkleding bij een geweldsaanwending kwam nog 45 maal voor. Relatief is dit wel minder dan gemiddeld in de overige districten.

Tabel D3.9. Herkenbaarheid tijdens optreden District 3 Oost. Aantal geweldsaanwendungen: 3916. Periode 2001-2005. Missing 332/8,5%.

Herkenbaarheid	Oost	Overig	Totaal
Uniform	602	2638	3240
Overig, wel als politie herkenbaar	2	17	19
Burger, niet als politie herkenbaar	45	280	325
Totaal	649	2935	3584

Conclusies District 3 Oost

District 3 Oost is het vierde district qua personeelssterkte, maar komt op het gebied van de aanhoudingen op de tweede plaats. In de periode 2001-2005 vond gemiddeld 18% van de geweldsvoorvallen plaats in District 3 Oost. Gemiddeld 1% van de aanhouding gaat in Oost met geweld van politiezijde gepaard. Dit is lager dan in Centrum, West en Noord, maar hoger dan in Zuid. De twee zogenaamde 'hotspot' zijn de gebieden rondom de wijkteams Flierbosdreef en 's-Gravesandeplein. Fysiek geweld en pepperspray zijn de meest voorkomende vormen van geweldgebruik in District 3 Oost. Het vuurwapen wordt relatief vaker aangewend dan in de andere districten, evenals de diensthond. De wapenstok wordt juist minder aangewend.

Zo'n 7 op de 10 geweldsvoorvallen vinden plaats op de openbare weg. Het relatieve aantal geweldsvoorvallen in een woning ligt iets hoger dan gemiddeld in de andere districten.

De aanleiding voor het optreden dat uitmondt in politieel geweldgebruik is vooral het eigen initiatief van de politieambtenaren van District 3 Oost. De CMK speelt eveneens een grote rol. Het belangrijkste doel waartoe geweld wordt aangewend, is het aanhouden van de verdachte. Daarnaast is het afwenden van geweld een belangrijke motivatie om geweld te gebruiken.

Als er sprake is van politieel geweldgebruik in District 3 Oost, dan wordt met name opgetreden tegen overtreding van de Opiumwet. Daarnaast mondt optreden tegen mishandeling en diefstal onder verzwarende omstandigheden regelmatig uit in politieel geweldgebruik. Ordeverstoring speelt een marginale rol in District 3 Oost.

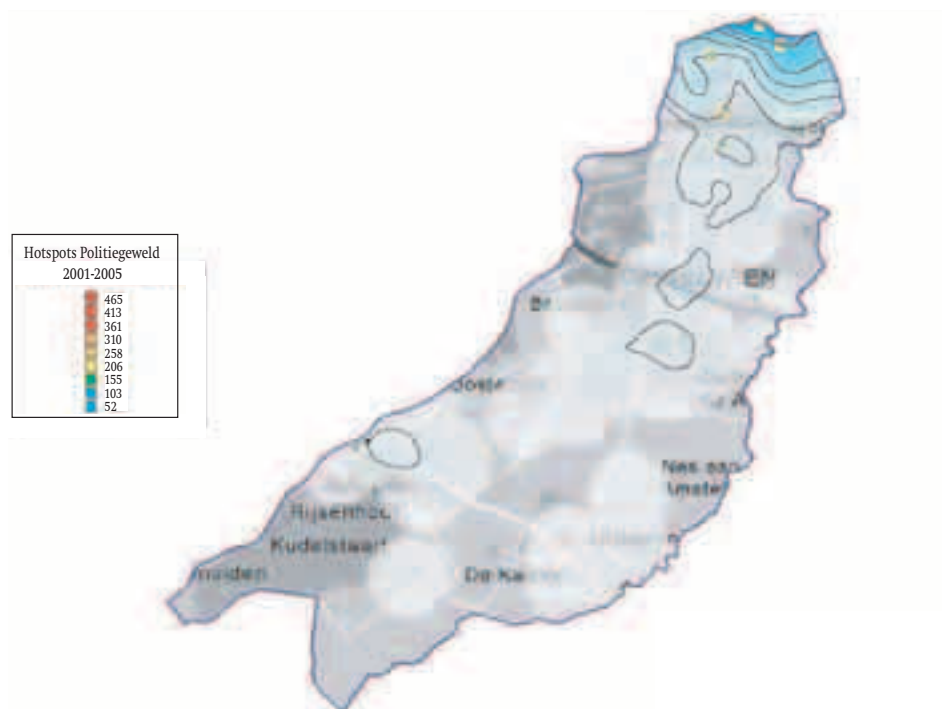
In ruim 9 op de 10 geweldsvoorvallen is er sprake van dreiging van de verdachte. Dit geldt voor alle districten. Deze dreiging bestaat met name uit fysieke dreiging. Dreiging met steekwapens en vuurwapens komt in District 3 Oost gemiddeld meer voor dan in de andere districten.

Het optreden in burger waarbij uiteindelijk van politieel geweldgebruik sprake is komt in District 3 Oost niet veel voor. Over het algemeen zijn de politieambtenaren van District 3 Oost in uniform gekleed.

District 4 Zuid

Algemeen

Op Kaart D4.1 is inzichtelijk gemaakt waar de zogenaamde 'hotspots' van District 4 Zuid op basis van gegevens van de periode 2001-2005 te situeren zijn. De grootste concentratie van geweldsvoorvallen is tegen het centrum gelegen, in het gebied Stadhouderskade, Albert Cuypstraat en Sarphatipark.

Kaart D4.1. Geweldsvoorvallen periode 2001-2005. District 4 Zuid.

Tabel D4.1. Geweldsvoorvallen naar district. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing 112/4,6%.

District	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal	
D1 Centrum	195	284	247	171	175	1072	46%
D2 Noord	26	39	41	28	36	170	7%
D3 Oost	70	118	83	72	79	422	18%
D4 Zuid	28	49	49	36	54	216	9%
D5 West	58	95	96	94	101	444	19%
N.v.t.	3	2	-	1	-	6	0%
Totaal	380	587	516	402	445	2330	
	16%	25%	22%	17%	19%		100%

Het District 4 Zuid bestaat uit de wijkteams Aalsmeer, Amstelveen-Noord, Amstelveen-Zuid, Koninginneweg, De Pijp, Rivierenbuurt,

Van Leijenberghlaan en Uithoorn en is qua personele sterkte het op één (District 1 Centrum) na grootste district van de regio Amsterdam-Amstelland. In de periode 2001-2005 vond gemiddeld 9% van de geweldsvoorvallen plaats in District 4 Zuid. Gedurende deze periode is het aantal geweldsvoorvallen in Zuid relatief vrijwel gelijk gebleven, met een uitschieter in 2005 naar 12% van de geweldsvoorvallen. Absoluut gezien is een stijging te constateren van geweldsvoorvallen van 28 in 2001 naar 54 in 2005.

Politieel geweldgebruik per wijkteam

Wanneer op wijkteamniveau naar District 4 Zuid gekeken wordt, blijkt dat het wijkteam De Pijp verreweg de meeste geweldsvoorvallen voor haar rekening neemt. De wijkteams Koninginneweg en Van Leijenberghlaan komen op een gedeelde tweede plaats, maar hier vinden half zo veel geweldsvoorvallen plaats. Het wijkteam Uithoorn was voor het kleinste aantal geweldsvoorvallen in District 4 Zuid verantwoordelijk, slechts 8 geweldsvoorvallen in 5 jaar tijd.

Tabel D4.2. Geweldsvoorvallen naar wijkteam. Aantal geweldsvoorvallen 216. Periode 2001-2005. Missing 7/3,2%.

District 4 Zuid	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal
De Pijp	10	14	16	12	14	66
Koninginneweg	4	6	6	7	8	31
Van Leijenberghlaan	1	8	6	4	12	31
Rivierenbuurt	3	9	3	3	5	23
Amstelveen- Zuid	3	2	7	5	4	21
Aalsmeer	4	5	5	2	–	16
Amstelveen- Noord	2	3	5	1	2	13
Uithoorn	1	2	1	1	3	8

Soort politieel geweldgebruik

Bij het interpreteren van tabel D4.3 is belangrijk om voor ogen te hebben dat gedurende één geweldsvoorval meerdere soorten geweld kunnen worden aangewend. Tijdens één voorval kan natuurlijk heel goed eerst fysiek geweld zijn gebruikt en vervolgens pepperspray. Ook andere combinaties zijn niet ongebruikelijk. In de onderste rij van tabel D4.3 is daarom het totaal aantal geweldsvoorvallen opgenomen. Dit is dus niet het totaal van de aangewende soorten geweld. Om de districten onderling te vergelijken zijn de soorten geweldgebruik uitgedrukt in een percentage van het totaal aantal geweldsvoorvallen in het betreffende gebied.

Vastgesteld kan worden dat in District 4 Zuid bij 52% van de geweldsvoorvallen pepperspray is gebruikt. Opvallend genoeg wordt er zelfs meer gebruikgemaakt van pepperspray dan van fysiek geweld. Dit is in de overige districten precies omgekeerd. Het vuurwapengebruik, waaronder begrepen ter hand nemen, dreigend richten en schie-

ten, was in Zuid relatief gezien hoog. In 20% van de geweldsvoorvallen werd het vuurwapen als gewelddmiddel aangewend, terwijl dit gemiddeld in 12% van de geweldsvoorvallen in de overige districten het geval was. Het percentage van de overige districten wordt echter sterk beïnvloed door het kleine percentage aan vuurwapengebruik dat in het Centrum voorkomt, zodat hieraan geen harde conclusies kunnen worden verbonden.

De diensthond wordt relatief gezien vaak ingezet in Zuid als in de andere districten.

Tabel D4.3. Soort politieel geweldgebruik District 4 Zuid. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 118/4,8%.

Soort geweldgebruik	Zuid		Overig	
Pepper	113	52%	1072	51%
Fysiek	97	45%	1176	56%
Vuurwapen	44	20%	258	12%
Diensthond	15	7%	93	4%
Overig	13	6%	76	4%
Wapenstok	9	4%	220	10%
Totaal voorvallen	216		2108	

Locatie geweldsvoorvallen

De geweldsvoorvallen in District 4 Zuid vinden met name plaats op de openbare weg (64%). Dit is lager dan het gemiddelde in de andere districten (69%). Opvallend is daarnaast het relatief hoge aantal geweldsvoorvallen in een woning. In Zuid lag dit op 16%, terwijl dit in de overige districten gemiddeld slechts 8% was. Het gemiddelde wordt wel sterk beïnvloed door het centrum, waar amper geweldsvoorvallen in woningen voorkomen.

Geweldsvoorvallen in het politiecellencomplex, bedrijfsruimtes en het dienstvoertuig zijn zeldzaam in District 4 Zuid.

Aanleiding politieel optreden

In tabel D4.5 is de aanleiding van het optreden weergegeven. Hieruit blijkt dat de melding van de Centrale Meldkamer (CMK) voor de politieambtenaren van District 4 Zuid de belangrijkste aanleiding is om tot optreden over te gaan. In 40% van de geweldsvoorvallen vormde een dergelijke melding de aanleiding. Het optreden op eigen initiatief vindt minder plaats in Zuid dan in de overige districten, respectievelijk 32% tegen 46%. Optreden in opdracht en naar aanleiding van een burgermelding vindt naar verhouding vaker plaats dan in de overige districten, terwijl dit met het optreden naar aanleiding van een melding van een collega juist andersom is.

Tabel D4.4. *Locatie van geweldsvoorvallen naar district. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 159/6,5%.*

Plaats van optreden	Zuid		Overig	
Op openbare weg	134	64%	1426	69%
In woning	33	16%	162	8%
Politiebureau	11	5%	121	6%
Openbare gelegenheid	9	4%	135	6%
Overige plaatsen	9	4%	33	2%
Horeca	6	3%	65	3%
Politiecellencomplex	4	2%	63	3%
In bedrijfsruimte	1	0%	42	2%
In dienstvoertuig	1	0%	23	1%
Totaal	209	100%	2080	100%

Tabel D4.5. *Aanleiding van het optreden. Aantal geweldsaanwendungen: 3916. Periode 2001-2005. Missing: 384/9,8%.*

Aanleiding optreden	Zuid		Overig	
Opdracht meldkamer	121	40%	900	28%
Eigen initiatief	97	32%	1487	46%
Opdracht	30	10%	215	7%
Melding collega	24	8%	396	12%
Melding burger	24	8%	217	7%
Overig	6	2%	15	0%
Totaal	302	100%	3230	100%

Tabel D4.6. *Doel optreden District 4 Zuid. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 118/4,8%.*

Doel optreden	Zuid		Overig	
Aanhouden	190	88%	1808	86%
Afwenden van geweld	161	75%	1463	69%
T.b.v. aanleggen handboeien	41	19%	387	18%
Handhaving openbare orde	27	13%	333	16%
Ander doel	9	4%	117	6%
Hulpverlening	7	3%	43	2%
Totaal voorvallen	216		2108	

Doel politieel optreden

Het belangrijkste doel van politieel geweldgebruik blijkt het bewerkstelligen van de aanhouding van de verdachte. District 4 Zuid vormt hierop geen uitzondering. Naar verhouding vinden er in Zuid meer geweldsvoorvallen plaats met als doelen het afwenden van geweld en het aanleggen van handboeien. Het verlenen van hulp aan hen die dat behoeven speelt een marginale rol als doel van het optreden met gebruikmaking van geweld.

Omdat in één voorval meerdere doelen een rol kunnen hebben gespeeld, komen het totaal aantal doelen niet overeen met het totaal aantal voorvallen. Vaak gaan één of meerdere doelen samen. Op basis van de bekende gegevens kan gesteld worden dat bij één voorval het optreden gemiddeld twee doelen dient. In Zuid is dit ook het geval.

Strafbaar feit waartegen wordt opgetreden

In District 4 Zuid wordt bij geweldsvoorvallen het meest opgetreden tegen mishandeling (art. 300 Sr), op de voet gevolgd door bedreiging (art. 285 Sr). Optreden tegen bedreiging vindt in Zuid tweemaal zo vaak plaats in vergelijking met de overige districten. Opvallend is het zeer lage percentage geweldsvoorvallen waarin wordt opgetreden tegen Opiumwetdelicten. In District 4 Zuid is dit slechts in 2% van de geweldsvoorvallen het geval, terwijl dit gemiddeld 13% is in de overige districten.

Dreiging verdachte

Behalve dat er wordt aangehouden terzake een bepaald misdrijf of een bepaalde overtreding, is er vaak ook sprake van een zekere mate van dreiging die van de verdachte uitgaat en van invloed kan zijn op de beslissing van de politieambtenaar om geweld aan te wenden. Ook het soort politieel geweldgebruik kan door deze dreiging beïnvloed worden. Er kan uiteraard sprake zijn van meerdere soorten dreiging tijdens één geweldsvoorval. Het totaal van de soorten dreiging in tabel D4.8 is dan ook hoger dan het totaal aantal geweldsvoorvallen.

In District 4 Zuid is er in slechts 5,1% van de geweldsvoorvallen géén sprake van dreiging. Dit is beduidend lager dan gemiddeld in de overige districten. In de meeste geweldsvoorvallen gaat het om fysieke dreiging, evenals in de overige districten. Bedreiging met een steekwapen komt in District 4 Zuid in 11,1% van de geweldsvoorvallen plaats, terwijl dit in de overige districten slechts 6,4%. Ook bedreiging met een slagwapen en een vervoermiddel vindt naar verhouding vaak plaats in District 4 Zuid.

Hetzelfde kan gezegd worden van de categorie 'Overig', waarbij gedacht kan worden aan dreiging met nepwapens, vuurwerk, pepperspray, honden, bedreigend grote groepen mensen en verbale bedreigingen.

Herkenbaarheid tijdens politieel optreden

Over het algemeen vindt politieoptreden plaats in het herkenbare politie-uniform. In sommige situaties is het echter om tactische redenen verstandiger om niet in uniform, maar in burgerkleding op te treden. Als voorbeeld kan gedacht worden aan de observatie van mogelijke drugshandelaren. Ook komt het soms voor dat niet in uniform wordt opgetreden, maar in andere kleding waarbij de politieambtenaar wel als zodanig is te herkennen, bijvoorbeeld door een vest of cap.

Tabel D4.7. Strafbbaar feit waartegen werd opgetreden District 4 Zuid. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 330/13,5%.

Strafbbaar Feit	Zuid		Overig	
Mishandeling	29	15%	223	12%
Bedreiging met misdrijf	28	14%	131	7%
Diefstal onder verzwarende omstandigheden	17	9%	132	7%
Ambtelijk bevel/belemmering	16	8%	175	9%
Politietaaak	13	7%	90	5%
Overig	12	6%	92	5%
Diefstal met geweldpleging	9	5%	78	4%
Vernieling of beschadiging	10	5%	77	4%
Moord en doodslag	10	5%	82	4%
Openlijke geweldpleging	9	5%	64	3%
Belediging	7	4%	138	7%
Ordeverstoring SR	8	4%	69	4%
Besturen onder invloed	7	4%	46	2%
Huis- en lokaalvredebreuk	5	3%	26	1%
Opiumwet	3	2%	244	13%
Wildplassen	4	2%	46	2%
RVV en WVV overig	4	2%	36	2%
Afpersing	4	2%	19	1%
WWM	2	1%	56	3%
Diefstal	2	1%	43	2%
APV overig	1	1%	45	2%
Totaal	200	100%	1912	100%

Tabel D4.8. Dreiging geweldsvoorval District 4 Zuid. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 118/4,8%.

Dreiging	Zuid		Overig		Totaal
Fysiek	148	69%	1538	73%	1686
Geen	11	5%	190	9%	201
Vuurwapen(s)	19	9%	178	8%	197
Steekwapen(s)	24	11%	135	6%	159
Slagwapen(s)	18	8%	80	4%	98
Gooi-en-smijtwerk	5	2%	91	4%	96
Overig	15	7%	78	4%	93
Vervoermiddel	11	5%	40	2%	51
Totaal	216		2108		2324

In District 4 Zuid wordt bij geweldsaanwendingen met name in uniform opgetreden, evenals in de overige districten. Optreden in burgerkleding komt minder vaak voor in District 4 Zuid dan elders in de regio. Driemaal werd opgetreden in kleding waarin de politieambtenaar wel als ambtenaar herkenbaar was.

Tabel D4.9. Herkenbaarheid tijdens optreden District 4 Zuid. Aantal geweldsaanwendingen: 3916. Periode 2001-2005. Missing 332/8,5%.

Herkenbaarheid	Zuid	Overig	Totaal
Uniform	290	2950	3240
Overig, wel als politie herkenbaar	3	16	19
Burger, niet als politie herkenbaar	20	305	325
Totaal	313	3271	3584

Conclusies District 4 Zuid

District 4 Zuid is qua personeelssterkte het grootste district van de RPAA.

Toch wordt er bij relatief weinig aanhoudingen geweld gebruikt.

In de periode 2001-2005 vond gemiddeld 9% van de geweldsvoorvallen plaats in District 4 Zuid. Bij 0,88% van de aanhouding was sprake van politieel geweldgebruik. Dit is het laagste percentage van de regio Amsterdam-Amstelland. De zogenaamde 'hotspot' is het gebied dat tegen het centrum aan ligt, rond Stadhouderskade, Albert Cuypstraat en Sarphatipark.

Fysiek geweld en pepperspray zijn de meest voorkomende vormen van geweldgebruik in District 4 Zuid. Opvallend is dat pepperspray vaker gebruikt wordt dan fysiek geweld.

Ruim 6 op de 10 geweldsvoorvallen vinden plaats op de openbare weg. Dit is minder dan gemiddeld in de andere districten. Opvallend is daarnaast het relatief hoge aantal geweldsvoorvallen in een woning.

De aanleiding voor het optreden dat uitmondt in politieel geweldgebruik is vooral de melding van de CMK. Het eigen initiatief van de politieambtenaren van District 4 Zuid speelt een veel kleinere rol dan in de andere districten. Het belangrijkste doel waartoe geweld wordt aangewend is het aanhouden van de verdachte. Daarnaast is het afwenden van geweld een belangrijke motivatie om geweld te gebruiken.

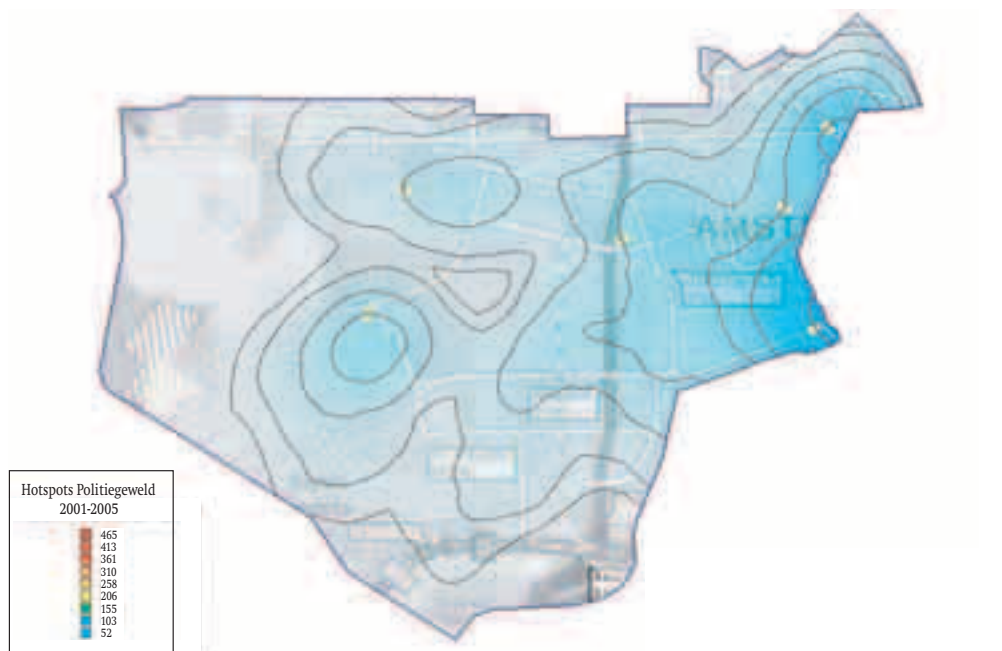
Als er sprake is van politieel geweldgebruik in District 4 Zuid, dan wordt met name opgetreden tegen mishandeling, bedreiging en diefstal onder verzwarende omstandigheden. Opvallend is het zeer lage percentage geweldsvoorvallen waarin wordt opgetreden tegen Opiumwetdelicten.

In 95% van de geweldsvoorvallen is er sprake van dreiging van de verdachte. In District 4 Zuid is vaker sprake van dreiging van de verdachte dan in de overige districten. Deze dreiging bestaat met name uit fysieke dreiging. Dreiging met steekwapens, slagwapens en vervoermiddelen komt in District 4 Zuid gemiddeld meer voor dan in de andere districten. Optreden in burgerkleding komt minder vaak voor in District 4 Zuid dan elders in de regio.

District 5 West

Algemeen

Op Kaart D5.1 is inzichtelijk gemaakt waar de zogenaamde ‘hotspots’ van District 5 West op basis van gegevens van de periode 2001-2005 te situeren zijn. De grootste concentratie van geweldsvoorvallen is rondom de werkgebieden van de wijkteams Houtmankade en Oud-West.

Kaart D5.1. Geweldsincidenten periode 2001-2005. District 5 West.

Tabel D5.1. Geweldsvoorvallen naar district. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing 112/4,6%.

District	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal	
D1 Centrum	195	284	247	171	175	1072	46%
D2 Noord	26	39	41	28	36	170	7%
D3 Oost	70	118	83	72	79	422	18%
D4 Zuid	28	49	49	36	54	216	9%
D5 West	58	95	96	94	101	444	19%
N.v.t.	3	2	–	1	–	6	0%
Totaal	380	587	516	402	445	2330	
	16%	25%	22%	17%	19%		100%

Het District 5 West bestaat uit de wijkteams August Allebéplein, Lodewijk van Deijsselstraat, Meer en Vaart, Oud-West, Admiraal de Ruijterweg, Surinameplein en Westerpark (Houtmankade).

In de periode 2001-2005 vond gemiddeld 19% van de geweldsvoorvallen plaats in District 5 West. Gedurende deze periode is het aantal geweldsvoorvallen in West jaarlijks relatief gestegen van 15% naar 23%. Absoluut gezien is een stijging te constateren van geweldsvoorvallen van 58 in 2001 naar 101 in 2005.

Politieel geweldgebruik per wijkteam

Wanneer op wijkteamniveau naar District 5 West gekeken wordt, blijkt dat het wijkteam Westerpark (Houtmankade) de meeste geweldsvoorvallen voor haar rekening neemt, op de voet gevolgd door de wijkteams Lodewijk van Deijsselstraat en Oud-West. Het wijkteam Admiraal de Ruijterweg was het minst betrokken bij geweldsvoorvallen.

Tabel D5.2. *Geweldsvoorvallen naar wijkteam. Aantal geweldsvoorvallen 444. Periode 2001-2005. Missing 12/2,7%.*

District 5 West	2001	2002	2003	2004	2005	Totaal
Houtmankade	16	19	16	15	16	82
Lodewijk van Deijsselstraat	5	20	14	17	14	70
Oud-West	8	13	12	13	22	68
August Allebéplein	3	12	13	17	14	59
Meer en Vaart	5	11	15	12	14	57
Surinameplein	11	11	13	10	12	57
Admiraal de Ruijterweg	9	8	10	10	2	39

Soort politieel geweldgebruik

Bij het interpreteren van tabel D5.3 is belangrijk om voor ogen te hebben dat gedurende één geweldsvoorval meerdere soorten geweld kunnen worden aangewend. Tijdens één voorval kan natuurlijk heel goed eerst fysiek geweld zijn gebruikt en vervolgens pepperspray. Ook andere combinaties zijn niet ongebruikelijk. In de onderste rij van tabel D5.3 is daarom het totaal aantal geweldsvoorvallen opgenomen. Dit is dus niet het totaal van de aangewende soorten geweld. Om de districten onderling te vergelijken zijn de soorten geweldgebruik uitgedrukt in een percentage van het totaal aantal geweldsvoorvallen in het betreffende gebied.

Vastgesteld kan worden dat in District 5 West bij 50% van de geweldsvoorvallen fysiek geweld is aangewend. Dit is lager dan in de overige districten (gemiddeld 56%). Van pepperspray wordt daarentegen meer gebruikgemaakt in West in vergelijking met andere districten, zelfs meer dan fysiek geweld.

Het vuurwapengebruik, waaronder begrepen ter hand nemen, dreigend richten en schieten, was in West relatief gezien hoog. In 19% van de geweldsvoorvallen werd het vuurwapen als gewelddmiddel aangewend. Het percentage van de overige districten

Tabel D5.3. Soort politieel geweldgebruik District 5 West. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 118/4,8%.

Soort geweldgebruik	West		Overig	
Pepper	232	52%	953	51%
Fysiek	224	50%	1049	56%
Vuurwapen	83	19%	219	12%
Wapenstok	20	5%	209	11%
Diensthond	16	4%	92	5%
Overig	15	3%	74	4%
Totaal voorvallen	444		1880	

ten wordt echter sterk beïnvloed door het kleine percentage aan vuurwapengebruik dat in het Centrum voorkomt, zodat hieraan geen harde conclusies kunnen worden verbonden.

Locatie van politieel geweldgebruik

De geweldsvoorvallen in District 5 West vinden met name plaats op de openbare weg (58%). Dit echter veel lager dan het gemiddelde in de overige districten (71%). Opvallend is daarnaast het relatief hoge aantal geweldsvoorvallen in een woning. In West lag dit op 16%, terwijl dit in de overige districten gemiddeld slechts 7% was. Het gemiddelde wordt wel sterk beïnvloed door het centrum, waar amper geweldsvoorvallen in woningen voorkomen.

Geweldsvoorvallen in openbare gelegenheden kwamen minder voor in District 5 West (4%) dan gemiddeld in de overige districten (7%).

Tabel D5.4. Locatie van geweldsvoorvallen naar district. Aantal geweldsvoorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 159/6,5%.

Plaats van optreden	West		Overig	
Op openbare weg	251	58%	1309	71%
In woning	68	16%	127	7%
Politiebureau	23	5%	109	6%
Politiecellencomplex	20	5%	47	3%
Openbare gelegenheid	19	4%	125	7%
Overige plaatsen	16	4%	26	1%
In bedrijfsruimte	14	3%	29	2%
Horeca	9	2%	62	3%
In dienstvoertuig	6	1%	18	1%
Totaal	433	100%	1856	100%

Aanleiding politieel optreden

In tabel D5.5 is de aanleiding van het optreden weergegeven. Hieruit blijkt dat de melding van de Centrale Meldkamer (CMK) voor de politieambtenaren van District 5 West de belangrijkste aanleiding is om tot optreden over te gaan. In 49% van de geweldsvoorvallen vormde een dergelijke melding de aanleiding. Dit is ruim tweemaal zoveel als het gemiddelde van de overige districten (24%). Het optreden op eigen initiatief vindt veel minder plaats in West dan in de overige districten, respectievelijk 28% tegen 49%. Ook optreden naar aanleiding van de melding van een collega komt minder voor in District 5 West dan gemiddeld.

Tabel D5.5. *Aanleiding van het optreden. Aantal geweldsaanwendingen: 3916. Periode 2001-2005. Missing: 384/9,8%.*

Aanleiding optreden	West		Overig	
Opdracht meldkamer	328	49%	693	24%
Eigen initiatief	190	28%	1394	49%
Melding collega	59	9%	361	13%
Opdracht	46	7%	199	7%
Melding burger	39	6%	202	7%
Overig	7	1%	14	0%
Totaal	669	100%	2863	100%

Doel politieel optreden

Het belangrijkste doel van politieel geweldgebruik blijkt het bewerkstelligen van de aanhouding van de verdachte. District 5 West vormt hierop geen uitzondering. Naar verhouding vinden er in West minder geweldsvoorvallen plaats met als doel van het optreden de handhaving van de openbare orde. Het verlenen van hulp aan hen die dat behoeven speelt een marginale rol als doel van het optreden met gebruikmaking van geweld.

Tabel D5.6. *Doel optreden District 5 West. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 118/4,8%.*

Doel optreden	West		Overig	
Aanhouden	387	87%	1611	86%
Afwenden van geweld	311	70%	1313	70%
T.b.v. aanleggen handboeien	86	19%	342	18%
Handhaving Openbare Orde	45	10%	315	17%
Ander doel	19	4%	107	6%
Hulpverlening	13	3%	37	2%
Totaal voorvallen	444		1880	

Omdat in één voorval meerdere doelen een rol kunnen hebben gespeeld, komt het totaalaantal doelen niet overeen met het totaalaantal voorvallen. Vaak gaan één of meerdere doelen samen. Op basis van de bekende gegevens kan gesteld worden dat bij één voorval het optreden gemiddeld twee doelen dient. In West is dit gemiddeld 1,9 doelen.

Strafbaar feit waartegen wordt opgetreden

In District 5 West wordt bij geweldsvoorvallen het meest opgetreden tegen mishandeling (art. 300 Sr) en bedreiging (art. 285 Sr). Optreden tegen bedreiging vindt in West ruim tweemaal zo vaak plaats in vergelijking met de overige districten. Hetzelfde kan gezegd worden van optreden naar aanleiding van het strafbare feit diefstal onder verzwarende omstandigheden (art. 311 Sr). Opvallend is het zeer lage percentage geweldsvoorvallen waarin wordt opgetreden tegen Opiumwetdelicten. In District 5 West is dit slechts in 1% van de geweldsvoorvallen het geval, terwijl dit gemiddeld 14% is in de overige districten. Jegens een wildplasser is slechts éénmaal met geweld opgetreden

Tabel D5.7. *Strafbaar feit waartegen werd opgetreden District 5 West. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 330/13,5%.*

Strafbaar Feit	West		Overig	
Mishandeling	58	14%	194	11%
Bedreiging met misdrijf	55	14%	104	6%
Diefstal onder verzwarende omstandigheden	51	13%	98	6%
PolitietaaK	27	7%	76	4%
Ambtelijk bevel/belemmering	25	6%	166	10%
Overig	24	6%	80	5%
Moord en doodslag	23	6%	69	4%
Belediging	19	5%	126	7%
Diefstal met geweldpleging	16	4%	71	4%
Vernieling of beschadiging	16	4%	71	4%
Openlijke geweldpleging	15	4%	58	3%
WWM	17	4%	41	2%
Besturen onder invloed	13	3%	40	2%
Ordeverstoring SR	10	2%	67	4%
Diefstal	10	2%	35	2%
Huis- en lokaalvredebreuk	7	2%	24	1%
Opiumwet	5	1%	242	14%
APV overig	3	1%	43	3%
RVV en WVV overig	6	1%	34	2%
Afpersing	3	1%	20	1%
Wildplassen	1	0%	49	3%
Totaal	404	100%	1708	100%

in District 5 West in de periode 2001-2005. Optreden tegen het niet voldoen aan een ambtelijk bevel of belemmering (art. 184/185 Sr), belediging (art. 267 Sr), ordeverstoring (art. 426 Sr) en APV-overtredingen kwam minder vaak voor in District 5 West dan in de overige districten.

Dreiging verdachte

Behalve dat er wordt aangehouden terzake een bepaald misdrijf of een bepaalde overtreding, is er vaak ook sprake van een zekere mate van dreiging die van de verdachte uitgaat en van invloed kan zijn op de beslissing van de politieambtenaar om geweld aan te wenden. Ook het soort politieel geweldgebruik kan door deze dreiging beïnvloed worden. Er kan uiteraard sprake zijn van meerdere soorten dreiging tijdens één geweldsvoorval. Het totaal van de soorten dreiging in tabel D5.8 is dan ook hoger dan het totaalaantal geweldsvoorvallen.

In District 5 West is bij 64,9% van de geweldsvoorvallen sprake van fysieke dreiging van de verdachte. Dit is minder dan gemiddeld elders in de regio. Met vuurwapens, steekwapens en slagwapens wordt in District 5 West juist meer gedreigd dan in de overige Districten.

Tabel D5.8. *Dreiging geweldsvoorval District 5 West. Aantal voorvallen: 2442. Periode 2001-2005. Missing: 118/4,8%.*

Dreiging	West		Overig		Totaal
Fysiek	288	65%	1398	74%	1686
Geen	43	10%	158	8%	201
Vuurwapen(s)	49	11%	148	8%	197
Steekwapen(s)	42	10%	117	7%	159
Slagwapen(s)	27	6%	71	4%	98
Gooi-en-smijtwerk	14	3%	82	4%	96
Overig	22	5%	71	4%	93
Vervoermiddel	13	3%	38	2%	51
Totaal	444		1880		2324

Herkenbaarheid tijdens politieel optreden

Over het algemeen vindt politieoptreden plaats in het herkenbare politie-uniform. In sommige situaties is het echter om tactische redenen verstandiger om niet in uniform, maar in burgerkleding op te treden. Als voorbeeld kan gedacht worden aan de observatie van mogelijke drugshandelaren. Ook komt het soms voor dat niet in uniform wordt opgetreden, maar in andere kleding waarbij de politieambtenaar wel als zodanig is te herkennen, bijvoorbeeld door een vest of cap.

In District 5 West wordt bij geweldsaanwendingen met name in uniform opgetreden, evenals in de overige districten. Daarnaast heeft in de periode 2001-2005 in District 5 West 47 maal een geweldsaanwending plaatsgevonden waarbij in burgerkleding werd opgetreden.

Tabel D5.9. Herkenbaarheid tijdens optreden District 5 West. Aantal geweldsaanwendungen: 3916. Periode 2001-2005. Missing 332/8,5%.

Herkenbaarheid	West	Overig	Totaal
Uniform	613	2627	3240
Overig, wel als politie herkenbaar	5	14	19
Burger, niet als politie herkenbaar	47	278	325
Totaal	665	2919	3584

Conclusies District 5 West

District 5 West is qua aanhoudingen en geweldsvoorvallen een gemiddeld district. Opvallend is echter dat er per politieambtenaar (1 fte) minder aanhoudingen worden verricht dan gemiddeld, terwijl er juist vaker geweld wordt gebruikt bij die aanhoudingen. Slechts in district Centrum wordt vaker gebruikt bij aanhoudingen.

In de periode 2001-2005 vond gemiddeld 19% van de geweldsvoorvallen plaats in District 5 West. De zogenaamde 'hotspots' zijn de gebieden rondom de bureaus Houtmankade en Oud-West. Fysiek geweld en pepperspray zijn de meest voorkomende vormen van geweldgebruik in District 5 West.

Een kleine 6 op de 10 geweldsvoorvallen vinden plaats op de openbare weg. Zo'n 16% van de voorvallen vindt in een woning plaats. In de overige districten is dit gemiddeld 7%.

De aanleiding voor het optreden dat uitmondt in politieel geweldgebruik is vooral de melding van de CMK. Het eigen initiatief van de politieambtenaren van District 5 West speelt een veel kleinere rol dan in de andere districten. Het belangrijkste doel waartoe geweld wordt aangewend is het aanhouden van de verdachte. Daarnaast is het afwenden van geweld een belangrijke motivatie om geweld te gebruiken.

Als er sprake is van politieel geweldgebruik in District 5 West, dan wordt met name opgetreden tegen mishandeling, bedreiging en diefstal onder verzwarende omstandigheden.

In ruim 9 op de 10 geweldsvoorvallen is er sprake van dreiging van de verdachte. Dit geldt voor alle districten. Deze dreiging bestaat met name uit fysieke dreiging. Dreiging met steekwapens, slagwapens en vuurwapens komt in District 5 West gemiddeld meer voor dan in de andere districten.

Het optreden in burger komt in District 1 Centrum tweemaal zoveel voor dan in de andere districten. In 12% van de geweldsvoorvallen in District 1 Centrum is sprake van een dergelijk optreden. Een en ander houdt hoogstwaarschijnlijk verband met de drugsproblematiek, wat voornamelijk in de binnenstad speelt.

In District 5 West wordt voornamelijk in uniform opgetreden. In de periode 2001-2005 heeft zich 47 maal een geweldsvoorval voorgedaan waarbij de betreffende politieambtenaar in burger gekleed was. Dit is minder dan gemiddeld.

Literatuurlijst

- Adang, O. (2005). Pepperspray geen wondermiddel. Gebruikers blijven positief over meest gehanteerde geweldsmiddel. Algemeen Politieblad, jaargang 154, 14 mei 2005, p. 4-5.
- Adang, O en B. Schot (2003a). Pepperspray vergroot zelfvertrouwen. Algemeen Politieblad, nr. 5, 8 maart 2003, p. 8-11.
- Adang, O en J. Timmer (2002). Beheersing van gevaar. Praktijkboek voor de opleiding van vuurwapendragenden en de beoordeling van geweldstoepassing. 's-Gravenhage: Elsevier Bedrijfsinformatie.
- Adang, O. en J. Mensink (2003). De invoering van pepperspray bij de Nederlandse politie. 'Ik wil dit nooit meer meemaken'. Apeldoorn: LSOP-Politie Onderwijs- en Kenniscentrum.
- Adang, O., J. Mensink en C. Esman (2005). Spray met visie, visie op spray. Afsluitende onderzoeksrapportage van het 'Pepperspray Project'. Apeldoorn: Politieacademie.
- Akkarpuz e.a. (2001). Afhandeling geweldpleging tegen politieambtenaren. Protocol-Niet protocol, Amsterdam: TMS 2001.
- Alberts, H. (2003). Berufs-Ethik und unmittelbarer Zwang. In: Eigensicherung & Schusswaffeneinsatz bei der Polizei. Beitrage aus Wissenschaft und Praxis. Schriftenreihe Polizei & Wissenschaft, Frankfurt, p. 119-130.
- ANWB 2000. Smartengeld, ANWB/Verkeersrecht: 2000.
- Bijl e.a. (2006). Bijl, R.V., M. Blom, J. Oudhof en B.M.F. Bakker, Criminaliteit, etniciteit en demografische ontwikkeling. Justitiële verkenningen, jrg. 32, nr. 3, 2006, p. 55-74.
- Bijlsma, A.C. (2005). De rol en de positie van het slachtoffer in het strafproces, Alphen aan den Rijn: Kluwer 2005.
- Bleijendaal, R.T.A. (2005). Niet zonder slag en angst. Een onderzoek naar de veiligheidsbeleving van politieambtenaren en politieel geweldgebruik, Amsterdam 2005 (Scriptie Vrije Universiteit Amsterdam).
- Blom e.a. (2005). Blom, M, J. Oudhof, R.V. Bijl en B.F.M. Bakker (2005). Verdacht van criminaliteit, Allochtonen en autochtonen nader bekeken. WODC/CBS, Cahier 2005-2, Den Haag.
- Bossche, S.N.J. van den en J.F. Ybema (2003). Geweld tegen politieambtenaren: opvang van slachtoffers en schadeafhandeling in vier politiekorpsen, Hoofddorp: TNO 2003 (TNO-rapport, 10271/14345.bos.).
- Bossche, S.N.J. van den en J.F. Ybema 2003. Geweld tegen ambtenaren: opvang van slachtoffers en schadeafhandeling in vier politiekorpsen. TNO-rapport, 10271/14345.bos. Hoofddorp.
- Brink, G. van den (2001). Geweld als uitdaging; de betekenis van agressief gedrag bij jongeren. Utrecht: NIZW.
- Brink, J.A.C. van den (2002). De civiele vordering van de politiefunctionaris in het strafproces, Amsterdam 2002 (scriptie Vrije Universiteit Amsterdam).
- Bron, R.P. (2003). Van dienders blijf je af! Verbaal geweld tegen politieambtenaren. In: Vloeken, schelden en schimpen, Justitiële Verkenningen, 2003, nr. 3, p. 65-74.
- Brugman, L. (2006). Geweldgebruik door vrouwelijke politieambtenaren. Waarom vrouwelijke politieambtenaren minder geweld aanwenden dan hun mannelijke collega's. Amsterdam 2006 (scriptie Vrije Universiteit Amsterdam).
- Campbell A. (1993). Men, women and aggression, New York: Basic Books 1993.

- Campbell, A. (1999). Staying alive: evolution, culture, and women's intrasexual aggression, *Behavioral and brain sciences*, 1999-22, p. 203-252.
- Campbell A. (2002). *A mind of her own. The evolutionary psychology of women*, Oxford: Oxford University press 2002.
- Carlier e.a. (1994). I.V.E. Carlier, R.D. Lamberts en B.P.R. Gersons, *Ingrijpende gebeurtenissen in politiewerk*, Arnhem: Gouda Quint 1994.
- Comer, R.J. (1999). *Fundamentals of Abnormal Psychology* (second edition). Worth Publishers, New York.
- Comer, R.J. (1999). *Fundamentals of Abnormal Psychology* (second edition). Worth Publishers, New York.
- Corstens, G. (2002). *Het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer.
- Corstens, G. en J. Pradel (2003). *Het Europese strafrecht*, Deventer: Kluwer.
- Cuadrado M. (1995). Female police officers: gender bias and professionalism. *American journal of police*, 14-2 (1995), p. 149-165.
- Denk, W. (2003). Würge- und Haltegriffe – ein kontrollierbares Risiko im polizeilichen Einsatz? In: *Eigensicherung & Schusswaffeneinsatz bei der Polizei. Beiträge aus Wissenschaft und Praxis. Schriftenreihe Polizei & Wissenschaft*, Frankfurt: Verlag für Polizeiwissenschaft, Clemens Lorei, p. 213-222.
- Diederichs, O. (2003). Polizeiliche Todesschüsse 2002. *Bürgerrechte & Polizei/CILIP* 75 (2/2003), p. 81-84.
- Diederichs, O. (2004). Polizeiliche Todesschüsse 2003. *Bürgerrechte & Polizei/CILIP* 78 (2/2004), p. 85-86.
- Drenth, G (2006). *Slachtoffers aan politiezijde*. Amsterdam 2006 (Scriptie Vrije Universiteit Amsterdam).
- Esveld, A. van (2005). *Individuele teamspelers. Een onderzoek naar samenwerking van agenten in geweldsituaties*. Leiden 2005 (Scriptie Universiteit Leiden).
- Fortuin, J., M. Grijsen en C. Winnubst (1998). *Arrestatieteams onder de loep. Studie naar de taakstelling, organisatie, politiek-bestuurlijke inbedding, sturing en verdeling over Nederland*. Deventer: Gouda Quint.
- Frijda, N.H. (1994). Emotionele achtergronden van geweld, *Themanummer Geweld, Justitiële Verkenningen*, jrg. 20, nr. 1, p. 8-28.
- Fyfe, J.J. (1998). 'De split second' beslissing is een mythe; politieel geweldgebruik in kritieke situaties is vaak voorkomen, *Algemeen Politieblad van het Koninkrijk der Nederlanden*, 25 april 1998, nummer 9, p. 14-16.
- Griffioen-Young, H.J. (2003). *Geweld tegen ambtenaren: Aantallen, afhandeling en doorlooptijd in vier politiekorpsen*. TNO-rapport, TM-03-C056. Soesterberg: TNO.
- Haan, W.J.M. de, A.M. van der Laan en J.A. Nijboer (2001). *Escalatie-risico's bij openbare ordeverstoringen. Een onderzoek naar de relatie tussen de politie en jongeren in de Oosterparkbuurt in Groningen en het Overtoomseveld in Amsterdam na de ongeregelde heden in 1997-1998*. Politia Nova nr. 2, 2001. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Ham, J. van der (2005). *Meldingsplicht vs Zwijgrecht. Een onderzoek naar de consequenties van de gewijzigde meldingsprocedure van politieke geweldsaanwendingen*. Amsterdam 2005 (Scriptie Vrije Universiteit Amsterdam).

- HP De Tijd (2004). Politie en Emotie, pp. 22-29, 12 augustus 2004.
- In 't Velt e.a. (2003a). In 't Velt C.J.E., K.D. Lünne-man, M.J.H. Goderie en R.W. van Overbeke. Politie en geweldmeldingen. Tijdschrift voor de Politie, nr. 10, oktober 2003, p. 28-33.
- In 't Velt e.a. (2003b). In 't Velt, C.J.E., W.Ph. Stol, P.P.H.M. Klerks, H.K.B. Fobler, R.J. van Treeck en M. de Vries. Politie en geweld. Een verkenning van politiereacties op geweldsvoorvallen in vier Nederlandse regiokorpsen. Politiewetenschap nr. 10a, Zeist/Apeldoorn: Kerckebosch.
- In 't Velt, C. en W.Ph Stol (2003c). Politieoptreden en geweld: naar constructieve verbeteringen. Een reactie op kritiek van de minister. Tijdschrift voor de Politie, nr. 11, november 2003, p. 29-34.
- Inspectie Openbare Orde en Veiligheid (2003). Schietvaardigheid op de korrel. Onderzoek naar de stand van zaken per 1 juli 2002. Den Haag.
- Jaarboek 2004/2005 Politie Amsterdam-Amstelland (2005). http://www.politie-amsterdam-amstelland.nl/files/jaarboek2005/jaarboek2005_compleet.pdf.
- Jaarverslag Nederlandse Politie 2005. http://www.politie.nl/Overige//Documentatie/Jaarverslag_en_kerngegevens.asp
- Jaarverslag Commissie voor de Politieklachten Amsterdam-Amstelland (2004). Amsterdam 2005.
- Jaarverslag Commissie voor de Politieklachten Amsterdam-Amstelland (2005). Amsterdam 2005.
- Janssens, F (2003). Strafbare belediging. Schelden doet soms zeer. In: Justitiële Verkenningen, jaargang 29, nummer 3, p. 37-48.
- Klein Overmeen, R.J. (2002). Verhalen van schade na geweld tegen de politie, Limburg 2002 (scriptie NPA).
- Kop e.a. (1997). Kop, N., R.A. Spaan, B. van de Leij en F.M.H.M. Driessen, Politie en publiek; een onderzoek naar de interactie politie-publiek tijdens de surveillancedienst?
- Kop, N. (1999). Blauw licht in het donker. Een onderzoek naar burn-out en conflictbehandeling door politieagenten. Dissertatie Universiteit Utrecht.
- Kosterman, C.M. (1998). Met alle geweld leidinggeven; een onderzoek naar de rol van de operationeel leidinggevende bij potentiële gevaar- of geweldsituaties, Amsterdam: Centrum voor Politiewetenschappen.
- Kruize, P. en D. Wijmer (1994). Geweldsvoorvallen tussen politiemensen en burgers in Den Haag. In: Justitiële Verkenningen, jaargang 20, nummer 1, p. 97-112.
- Lambo e.a. (2002). Lamboo, T., J. Naeyé, A. Nieuwendijk en M. van der Steeg. Politie neemt integriteitschendingen serieus. Monitor intern onderzoeken Politie op hoofdlijnen over de periode 1999-2000. Tijdschrift voor de Politie, 2002, nr. 10, p. 4-11.
- Lindenbergh, S.D. (2000). Bescherming van de gemolesteerde agent, AA 2000, p. 434-437.
- Lucardie, R.J.J. (1998a). Schietvaardigheid. Deel 1. Een onderzoek naar de mate van geoefendheid van de Nederlandse politie in het gebruik van het vuurwapen. Den Haag: Inspectie voor de politie. Ministerie van Binnenlandse Zaken.
- Lucardie, R.J.J. (1998b). Schietvaardigheid. Deel 2. De afzonderlijke korpsbeelden: Resultaten, verbetertrajecten en aanbevelingen. Inspectie voor de politie. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken.
- M. Cuadrado (1995). Female police officers: gender bias and professionalism, American journal of police, 14-2 (1995), p. 149-165.

- Mein, A., A. Schutte en A. van Sluis (2004). De kern van de taak. Geweldsmonopolie criterium voor taakafbakening en samenwerking. Tijdschrift voor de Politie, nr. 11, november 2004, p. 16-19.
- Mercy, J.A., C.W. Heath en M.L. Rosenberg (1990). Mortality associated with the use of upper-body control holds by police. Violence and Victims 1990; 5/2:215-222.
- Michiels, F.C.M.A e.a. (1997). Artikelsgewijs commentaar Politiewet 1993, 's-Gravenhage: Vuga.
- Middelhoven L.K. en F.M.H.M. Driessen (2001). Geweld tegen werknemers in de (semi-)openbare ruimte. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Ministerie van Justitie (2004). Evaluatierapport Preventief Fouilleren 2003, 16 maart 2004.
- Naeyé, J. (1990). Heterdaad, Politiebevoegdheden bij ontdekking op heterdaad in theorie en praktijk. Arnhem/Lochem: Gouda Quint/Van den Brink.
- Naeyé J. (2003) Handboek Strafzaken, Hoofdstuk 87, Klagen over politie en Justitie. Deventer: Kluwer.
- Naeyé e.a. (2004). Naeyé, J., L. Huberts, C. van Zweden, V. Busato en B. Berger. Integriteit in het dagelijkse politiewerk. Meninge en ervaringen van politiemensen. Centrum voor politiewetenschappen, Vrije Universiteit/Politie & Wetenschap. Politiewetenschap nr. 13. Zeist: Kerckebosch.
- Naeyé, J. (2005). Niet zonder slag of stoot. De geweldsbevoegdheid en doorzettingskracht van de Nederlandse politie. Politie en Wetenschap nr. 26, Zeist: Kerckebosch.
- Naeyé, J. (2006). In Muller, E.R. en Th.A. de Roos, Openbare Orde en Veiligheid, Tekst & Commentaar, Deventer, 2006, p. 553-745.
- Naeyé, J., J. Timmer en G. Beijers (2001). Politie geweldrapportage 1998-2000. Vuurwapengebruik en letselszaken gerapporteerd door de Nederlandse politie in de periode 1998-2000. Centrum voor Politiewetenschappen, Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Nap, J. (2001). Werken aan blauw vakmanschap. Systematisch leren in de politiepraktijk. LSOP/Nederlandse Politieacademie. Zutphen, Apeldoorn.
- Ohlemacher e.a. (2003). Ohlemacher, Th, A. Rüger, G. Schacht en U. Feldkötter. Gewalt gegen Polizeibeamtinnen und -beamte 1985-2000. Eine kriminologische Analyse. Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft.
- Ohlemacher, Th. en A. Rüger (2003). Das Projekt 'Gewalt gegen Polizeibeamtinnen und -beamte 1985-2000'. Aspekte der aktiven und passiven Eigensicherung aus kriminologischer Perspektive. In: Eigensicherung & Schusswaffeneinsatz bei der Polizei. Beiträge aus Wissenschaft und Praxis. Schriftenreihe Polizei & Wissenschaft, Frankfurt, p. 243-253.
- Reay (1992). Reay, D.T., C.L. Fligner, A.D. Stilwell en J. Arnold. Positional asphyxia during law enforcement transport. American Journal of Forensic Medicine and Pathology, 13/2:90-97.
- Reenen, P. Van (1979). Overheidsgeweld: Een sociologische studie van de dynamiek van het geweldsmonopolie. Alphen aan de Rijn: Samsom.
- Rommelink, J. (1996). Mr. D. Hazewinkel-Suringa's Inleiding tot de studie van het Nederlandse Strafrecht. Deventer: Kluwer.
- Schalken, T.M. (1990). Het grijze domein van de politie, Nederlands Juristenblad, 1990, p. 805-811.
- Schepers P. en M. te Grotenhuis (2000). Tanend gezag van autoriteiten in een individualiserende samenleving. In: L.G. Moor en C.D. van der Vijver. Het gezag van de politie. Dordrecht: Stichting Maatschappij Veiligheid en Politie, p. 27-46.

- Steeg, M. van der (2004). Politietuchtrecht. Een studie naar de juridische aspecten en de praktijk. Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Steenstra, C. (2002). Geweld op straat. Geweld gericht tegen een politieman/vrouw. Zutphen/Zoetermeer: Instituut voor Criminaliteitsbeheersing en Recherchekunde/Korps landelijke politiediensten. Zoetermeer.
- Stokkom, B. van (2005). Beledigd in Amsterdam. Verbaal geweld tussen politie en publiek. Amsterdam: Politieregio Amsterdam-Amstelland.
- Stol W.Th. e.a. (2004). Stol, W.Th, A.Ph. van Wijk, G. Vogel, B. Foederer en L. van Heel. Politiestraatwerk in Nederland. Noodhulp en gebiedswerk: inhoud, samenhang, verandering en sturing. Politiewetenschap nr. 14. Zeist: Kerckebosch.
- Timmer, J., J. Naeyé en M. van der Steeg (1996). Onder schot. Vuurwapengebruik van de politie in Nederland (1978-1995). Deventer: Gouda Quint.
- Timmer, J. en G. Beijers (1998). Geweldsmeldingen 1996-1997. Politieel vuurwapengebruik en letselzaken gerapporteerd door de Nederlandse politie in de periode 1996-1997. Centrum voor Politiewetenschappen, Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Timmer, J. (1999). Politiewerk in gevaarsituaties. Omgaan met agressie en geweld van burgers in het basispolitiewerk. Centrum voor Politiewetenschappen. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Timmer, Jaap (2005). Politiegeweld. Geweldgebruik van en tegen de politie in Nederland (dissertatie), Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Timmer, Jaap (2006). Politiewerk in gevaarsituaties, conferentie Geweld tegen politie, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Den Haag, 15 februari 2006, www.minbzk.nl/contents/pages/55343/timmer-geweld-bzk150206.ppt.
- Torre, E.J. van der (1999). Politiewerk. Politiestijlen, community policing, professionalism. Alphen aan den Rijn: Samsom.
- Uildriks N. (1996). Geweld in de interactie politie-publiek. Een onderzoek naar opvattingen en ervaringen binnen de politie, Deventer: Gouda Quint 1996 (SI-EUR-reeks deel 14).
- Uildriks, N. (1997). De normering en beheersing van politiegeweld, Deventer.
- Vlek, F. (2003). Onveiligheidsbeleving: een irrationeel fenomeen? In: Veiligheid in Amsterdam: van gevoel naar feiten. Gemeente Amsterdam.
- Visser, J. (2006). Amsterdams politiegeweld en leiderschap. Een studie naar de omstandigheden waaronder politieambtenaren van de politieregio Amsterdam-Amstelland in de periode 2001-2004 gebruik hebben gemaakt van hun geweldsbevoegdheid en de betekenis die leiderschap in dat geheel heeft. Amsterdam 2006 (Scriptie Vrije Universiteit Amsterdam).
- Vijver, C.D. van der (1980). Geweldgebruik door de politie. Zwolle: Tjeenk Willink.
- Wiechers M. (2005). Geweld tegen de politie. Een onderzoek naar de achtergronden van deze uitingsvorm van geweld in korpsvergelijkend perspectief, (scriptie NPA) 2005.
- Witzier, E. (2006). Tussen kunst en kunde. Een verkennend onderzoek naar de relatie tussen kennis en de toepassing van geweld in de praktijk binnen het politiekorps Amsterdam-Amstelland. Amsterdam 2006 (Scriptie Vrije Universiteit Amsterdam).

Jurisprudentieregister

EHRM 25 januari 1978, Ierland tegen Engeland	37
EHRM 27 augustus 1992, Tomasi tegen Frankrijk	38
EHRM 22 september 1993, Klaas tegen Duitsland	66
EHRM 27 september 1995, McCann e.a. tegen Verenigd Koninkrijk	36
EHRM 4 december 1995, Ribitsch tegen Oostenrijk	68
EHRM 9 oktober 1997, Andronicou en Constantinou tegen Cyprus	37
EHRM 22 oktober 1997, Erdagöz tegen Turkije	66
EHRM 28 oktober 1998, Assenov tegen Bulgarije	66
EHRM 28 juli 1999, Selmouni tegen Frankrijk	68
EHRM 28 maart 2000, Mahmut Kaya tegen Turkije	67
EHRM 6 april 2000, Labita tegen Italië	66
EHRM 27 juni 2000, Ilhan tegen Turkije	66
EHRM 27 juni 2000, Salman tegen Turkije	67
EHRM 10 oktober 2000, Akkoc tegen Turkije	67
EHRM 14 december 2000, G 1 tegen Turkije	66
EHRM 1 maart 2001, Berktaş tegen Turkije	67
EHRM 1 april 2004, Rivas tegen Frankrijk	38
EHRM 30 september 2004, Krastanov tegen Bulgarije	38; 67
EHRM 12 oktober 2004, Bursuc tegen Roemenië	68
EHRM 2 november 2004, Martinez e.a. tegen Spanje	67
EHRM 3 maart 2005, Romijn tegen Nederland	37
EHRM 10 november 2005, Ramsahai tegen Nederland	68; 69; 293; 375
Hoge Raad 12 december 1978, NJ 1978, 142	39
Hoge Raad 5 oktober 1982, NJ 1983, 271	39
Hoge Raad 1 maart 1983, NJ 1983, 468	48
Gerechtshof 's-Hertogenbosch 10 oktober 2001, LJN: AD4516	69
Rechtbank Alkmaar 28 januari 2004, LJN: AO2570	69

Wetten- en regelingenregister

Aanwijzing handelwijze bij geweldsaanwendungen (politie)ambtenaar	41; 69; 293; 375
Aanwijzing slachtofferzorg	191
Aanwijzing taken en inzet Rijksrecherche	292
Ambtsinstructie 1994	23; 31; 35; 36; 41; 42; 44; 45; 47; 54; 57; 58; 59; 61; 64; 73-75; 156; 204; 205; 259; 270; 284; 291; 292; 294; 304; 319; 328; 329; 334-338; 362; 376; 377; 379; 380
art. 1	45; 47; 52-54; 64; 73; 74; 295; 377
art. 4	45; 47; 269; 271
art. 5	45; 48; 51; 60; 259
art. 6	45; 49; 58
art. 7	45; 49; 50; 52; 55; 98; 143; 154; 205; 329; 334; 336-338
art. 8	45; 52; 55; 57
art. 9	45; 52; 55
art. 10	45; 53; 154; 361
art. 12	45; 53; 54; 221
art. 12a-12c	45; 54; 57
art. 12a	55; 57
art. 12b	54; 57
art. 12c	57
art. 13-16	45
art. 13	56; 57
art. 14	58
art. 15	59
art. 16	55; 59; 60
art. 17	31; 45; 57; 61; 63; 64; 73; 75-81; 163; 203; 259; 294; 372
art. 17-19	45
art. 22-23	43
art. 22	43; 364
art. 23	43; 44
Besluit beheer regionale politiekorpsen (Bbrp)	231
art. 8	49; 232
Besluit algemene rechtspositie politie (Barp)	
art. 54a	173
art. 69	177; 180; 193
art. 76	206
art. 77	206
Bewapeningsregeling politie	42; 45; 48; 59
Circulaire aanhoudings- en ondersteuningseenheid	49
Dienstvoorschrift nr. 15.50.3	31; 35; 39; 44; 47; 53; 64; 73; 79; 80; 304; 362
Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM)	364
art. 1	66
art. 2	35-37; 66; 68
art. 3	35; 37; 66; 68; 70
art. 8	364
art. 15	36
Gemeentewet	
art. 175	51
Geweldsprotocol regiopolitie Amsterdam-Amstelland	161
Grondwet	11; 35; 38; 51
art. 10	119
art. 11	35; 38; 278; 364
art. 15	364
Handreiking voor 'Protocol geweld tegen de politie'	177
Integriteitsstatuut voor de politie	297
Instructie positie politiefunctionaris bij geweldsaanwending	41
Keuringsreglement	60
Letselprotocol	161; 162; 179
Nota van toelichting op de Ambtsinstructie 1994	36; 41; 49; 292; 295
Organisatieregeling aanhoudings- en ondersteuningseenheid	232
Politiewet 1993	23; 49; 57-59; 137; 156; 204; 211; 223; 367; 379; 383
art. 2	35; 39; 41; 162; 278; 279; 292
art. 8	19; 35; 36; 38; 39; 41; 44; 45; 48; 53; 57; 59; 64; 290-292
art. 12	49; 51; 58; 60
art. 13	49; 51; 58
art. 14	49; 51; 60
art. 15	51
art. 49	43
art. 59	377
art. 60	377
Regeling bijzondere bijstandseenheden	43
Regeling mobiele eenheid	43
Regeling politiesurveillancehonden 1999	42; 59; 60
Regeling toetsing geweldsbeheersing politie	12; 43; 48; 269
Regeling training en toetsing vuurwapengebruik politie (RTTVP)	269
Richtlijn voor strafvordering bedreiging	196
Richtlijnen 'Aanpak Geweld tegen de Politie'	161
Richtlijnen voor het gebruik van CS-traangas	58
Uitrustingsregeling politie 1994	42; 43; 46; 54
Uitvoeringsregeling overname vordering op derden	181
Verhaalswet ongevallen ambtenaren (VOA)	173
art. 2	173
Wet bijzondere opnemings in psychiatrische ziekenhuizen (WBOPZ)	278
Wetboek van Strafrecht (Sr)	
art. 41	36; 39; 41; 44; 50; 52; 55; 292; 338
art. 42	41
art. 43	41
art. 47	50
art. 74	222
art. 82	47
art. 180	40; 187
art. 184	54

Register

art. 266	195	art. 167	221; 227
art. 267	40; 185; 195; 405	art. 242	221
art. 285	164; 196	art. 348	69
art. 287	164	art. 348-350	220
Wetboek van Strafvordering (Sv)		art. 350	69; 292; 375; 380
art. 12	7; 68; 69; 104; 179; 227; 303; 330; 333; 344; 375	art. 361	180
art. 27	379	Wet Schadefonds Geweldsmisdrijven	192
art. 53	35; 41; 292	Wet Terwee	194
art. 67	50		
art. 105	64		

Trefwoordenregister

- Aalsmeer 24
 aangifte 217
 Aanhoudings- en Ondersteuningseenheid 19; 28-29; 42; 46; 49; 60; 231; 246; 313; 339
 aanhoudingscijfers 308
 aanhoudingstechnieken 256
 aanhoudingsvaardigheden 48; 54; 55; 115; 163; 248; 269; 271
 aanleiding optreden 96
 aanvalsbevoegdheid 35; 41; 292
 aanvalsplicht 36; 41; 292
 Academie Politie Amsterdam-Amstelland 11; 14; 21
 Adang 125; 152; 242; 270; 274; 310; 317
 Adviescommissie politieel vuurwapengebruik 28; 65; 217; 332; 335; 337-338; 376; 381
 Afdeling Preventie en Zorg 162; 169; 197
 Afdeling Staf, Beleid en Strategie (SBS) 28; 64; 203
 afdoeningbeslissing 220; 381
 afscherming identiteit 380
 agressieve dieren 55; 59-60
 agressieve verdachte 131
 Akkoc tegen Turkije 67
 algemene beginselen van behoorlijk politieoptreden 44
 Algemene Bestuurlijke en Juridische Ondersteuning (ABJO) 28; 206
 ambtelijk bevel 41; 54
 Ambtsinstructie 1994
 begripsbepalingen 45
 geoefendheid 47; 269
 geweldsbepalingen 45
 geweldsbevoegdheid 23; 35; 291
 handboeien 43
 meldingsplicht 61; 73
 opdracht meerdere 48; 259
 Amstelveen 24
 Amsterdam 24
 Andronicou en Constantinou tegen Cyprus 37
 angst 19; 245; 249
 Arbo 30; 170; 306
 Arenaboulevard 328
 Arrestantenzorg 24
 arrestatieteam 19; 28-29; 42; 46; 49; 60; 231; 246; 313; 339
 taakstelling 232
 geweldgebruik 236
 inzetcriterium 233
 procedures 232; 233
 arrondissementsparket 27
 Assenov tegen Bulgarije 66
 assertiviteitstrainingen 172
 automatisch vuurwapen 43; 49; 52
 autoprocedure 232; 234
 Bass 263
 Bedrijfs Opvang Team 334
 bedrijfsarts 169
 bedrijfsmaatschappelijk werk 171; 179
 bedrijfspsycholoog 172
 behoorlijkheid 215
 bekendheid met identiteit 97
 belediging 155; 195
 beleidsruimte 19; 23
 beleidssepot 221; 227
 bemiddeling 153; 191; 211
 benadeelde partij 177; 179; 188; 195
 beoordeling geweldgebruik 203; 295
 disciplinair 353
 door meerdere 323
 door Officier van Justitie 323
 intern 203-204
 beredenen 112
 berisping 206
 Berktaay tegen Turkije 67
 besmetting 164; 177; 187
 beteugelen van wanordelijkheden 51
 betrouwbaarheid onderzoeksmateriaal 318
 bewaken en beveiligen 49
 bewijssepot 227
 bijten 185
 blind spots 286
 bloedcontact 164; 177; 187
 Bovenkerk 155
 Brink, van den 20; 181; 188-189; 196-199; 318
 BSA Schaderegelingen 173
 Bureau Arbeidsvoorwaarden 179
 Bureau Interne Onderzoeken 28; 66; 69; 204; 217-219; 303; 341
 Bureau Preventie en Zorg 179
 burgemeester 51
 Bursuc tegen Roemenië 68
 Campbell 132
 Carlier 170
 cautie 42
 cedatie 275
 Centrale Casemanager Geweldszaken 161; 175; 191
 cessie 179
 Cohen 24; 383
 College van procureurs-generaal 41; 65; 69
 Comer 249
 Commissie voor de Politieklachten 14; 27-28; 211; 363; 368
 communicatie tussen politieambtenaren 253; 256; 264; 312
 conditie 20; 266
 Coördinatiecommissie Rijksrecherche 217
 Corstens 40; 68; 221; 223
 crisisinterventie 172
 CS-traangas 43; 57-58
 dark number 285; 319
 Diemen 24
 Dienst Centrale Recherche 231

- Dienst Executieve Ondersteuning 11; 24
- Dienst Geneeskundige Verzorging Politie 173
- Dienst Personeel & Arbeidsvoorwaarden 162; 169
- Dienst Personeel en Arbeidsvoorwaarden 179
- Dienst Speciale interventies 42; 231
- dienstjaren 94; 113
- dienstongevallen 163
- dienstpistool 157
 - gebruik van, definitie 49
 - ter hand nemen 48; 53
 - trekken 53
 - waarschuwingsplicht 53
 - waarschuwingsschot 53
- dienstsport 273
- disciplinair onderzoek 205
- disciplinaire afdoening 203; 208
- disciplinaire sanctie 304
- disproportioneel 211
- districten 24; 88
 - District 1 Centrum 386; 392
 - District 2 Noord 394; 400
 - District 3 Oost 401; 407
 - District 4 Zuid 408; 414
 - District 5 West 415; 421
- DNA-bank 334
- dodelijk letsel 104
- doel-aanpak-analyse 96; 160
- doorzettingskracht 20; 36; 41; 94; 240; 245; 251; 287; 292; 309; 313; 314; 320
- Driessen 20
- Driss Arbib 68
- drugsdealer 144
- drugsgebruik 242
- dwangmatige kracht 45
- eergevoel 20
- elektrische wapenstok 43; 45; 55; 59-60; 73; 296; 371
- enquête 27; 29; 128; 245; 256; 263; 272; 285; 290; 310
- Erdagöz tegen Turkije 66
- Esman 242; 317
- Esveld, van 253; 265; 267
- etnische achtergrond 242; 307
- Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) 36; 66; 70
- explosieven 42-43; 46
- feedback 262; 311
- foltering 37
- Fortuin 232
- Frederiksplein 334
- Frijda 249
- fysieke procedure 232; 234
- fysieke vaardigheden 115; 324
- fysiek-mentale weerbaarheid 131
- gasmasker 43
- geestelijke verzorging 172
- geïmproviseerd geweld 45
- geldboete 349
- gematigdheid 23; 35; 44; 48-49; 57; 59; 290
- Gemeentelijke Basis Administratie 27; 119
- ge oefendheid 48
- gerechtshof 227; 303; 333
- Gersons 170
- geslacht politieambtenaar 95; 113; 125
- geslacht verdachte 120; 132
- geslachtsverschil 125; 134; 311
- gesloten verband 51
- gestoorden 315
- gestoordenprocedure 232; 234; 236
- gevaarbeheersing 160
- gevaarlijke verdachte 55
- gevaarsituatie 116; 149-150; 243; 255; 267; 309; 315
- gevaarzetting 158
- geweld door burger 107; 123; 156; 161
 - groepsgerelateerd 135-136; 315
 - uitgaansgerelateerd 135; 137; 147; 315
 - vuurwapengerelateerd 135; 140; 156-157; 302; 315
- geweld door politie 85; 122
 - aanwenden van 31; 46; 53-54; 73; 83
 - aard 300; 319
 - beheersing 48
 - bevoegdheid 23; 25; 35; 45; 64; 290
 - beoordeling 303
 - definitie 45; 64; 284; 319
 - melden 53; 64; 73; 78; 289
 - omvang 296-297; 319
 - per wijkteam 387
 - tegen dieren 46
 - toename 297
 - door vrouwelijke politieambtenaar 310
- geweldsklachten 212-213
- geweldsmonitor 175; 199; 323
- geweldsmonopolie 19-20; 35; 65; 263; 315
- geweldsituaties 132
- geweldsvoorval 31
- gezichtsverlies 20; 154
- gezondheidsstoornissen 56
- gijzeling 52
- gooi en smijtwerk 136; 151; 160
- Groen 24; 383
- Grotenhuis 20
- Gül tegen Turkije 66
- Haan, de 20
- handboeien 43
- Heckler en Koch, type MP5A2 50; 52
- Heckler en Koch, type MP5K 52
- hepatitis 164; 196
- herkenbaarheid als politieambtenaar 95
- HIV 164
- Hoffscholte 24; 383
- holster 53
- hondengeleider 24; 28
- Hoofdofficier van Justitie 49
- hotspots 85
- Houtman 314
- huisarts 169

- hulpbehoevende personen 275
- hulpverlening 152-153; 275; 278; 316
- IBT 23; 27; 64; 203; 268-269; 270; 272; 316
- Ierland tegen Engeland 37
- Ilhan tegen Turkije 66
- immateriële schade 163-164; 173; 177; 180; 184; 318
- improvisatievermogen 19
- incasseringsvermogen 197; 245; 314
- informatieplicht 291
- inkennisstelling officier van justitie 63; 79; 203; 295
- inlevingsvermogen 312
- innemen van geweldsmiddelen 271
- Inspectie Openbare Orde en Veiligheid 271
- Integrale Beroepsvaardigheden Training 23; 27; 64; 203; 268-270; 272; 316
- Integrale Personeelsservice 28; 162; 178; 318
- Interne beoordeling 203
- Klaas tegen Duitsland 66
- klachtbehandeling
 - door korpsbeheerder 211
 - door Nationale ombudsman 215
- Klein Overmeen 173
- klemrijden 45; 236
- KLM Arbo Services 170; 179; 197; 306
- kogelwerend vest 43
- kogelwerende helm 43
- Koninklijke marechaussee 63
- Koopmanschap 24; 383
- koppel 126
- krakersrellen 246
- Krastanov tegen Bulgarije 38; 67
- Kroonstuiver 269
- Kruize 150-151; 154
- KUBUS 30
- Laan, van der 20
- Labita tegen Italië 66
- Lamberts 170
- land van herkomst 119-120
- lange afstandsprecisievuur 43; 52
- lange wapenstok 43
- lastgeving 48
- lawaaigranaat 46; 371
- leeftijd politieambtenaar 94; 113
- leeftijd verdachte 119
- legitimiteit 23; 287
- leiderschap 311
- leiderschapscompetenties 260; 312
- leidinggeven 311; 324; 359
- letsel, bij burger 47; 103; 162; 197; 203; 238; 245
 - aard 166
 - bij verdachte 304
 - dodelijk 104
 - ernstig letsel 31; 168
 - per geweldsmiddel 106
 - psychisch 164
 - van meer dan geringe betekenis 31; 47; 63; 64; 108; 203
 - letsel, bij politieambtenaar 108; 160-161; 182; 305
 - letselschade 177
 - leven, recht op 35-36; 38; 66
 - lichamelijke integriteit 50
 - Lindenbergh 194
 - Linnaeusstraat 336
 - loonschade 183
 - Lucardie 269
 - Mahmut Kaya tegen Turkije 67
 - marginale toetsing 227
 - Martinez e.a. tegen Spanje 67
 - materiële schade 163; 188; 245; 318
 - McCann, e.a. tegen Verenigd Koninkrijk 36
 - medisch onderzoek 67
 - meerdere 51; 58; 60-61; 63; 76; 203; 259; 294
 - definitie 47
 - optreden onder leiding van 48
 - meldingsplicht 53
 - meldingsbereidheid 284; 294
 - meldingsdiscipline 64; 81; 284; 294; 323
 - meldingsformulier-1994 75
 - meldingsformulier-2001 62; 75; 294; 369
 - meldingsplicht 53; 61; 73; 284
 - meldingsprocedure 294
 - meldkamer 256; 264; 302
 - Mensink 242; 270; 317
 - Mercatorplein 332
 - ME-schild 275
 - Michiels 19
 - Middelhoven 20
 - mietjespolitie 195
 - misdrijven van terroristische aard 52
 - missing 31
 - mobiele eenheid 29; 49; 60; 246; 283; 366
 - Moerkamp 270
 - Mohammed B 164; 168; 184; 189; 193; 195; 336
 - Naeyé 19-20; 21; 28; 36; 40; 62; 64; 73; 94; 98; 150; 208; 215; 218; 259; 267; 269; 278-279; 284; 286; 290; 295; 297; 298; 299; 301; 310; 319; 320
 - Nationale ombudsman 215; 303; 357
 - Nawijn 24; 383
 - nazorg 175; 306
 - nazorgmiddelen pepperspray 54
 - Niet zonder slag of stoot 21; 121; 267
 - niet-strafbaarheid 221
 - Nijboer 20
 - noodweer 36; 41; 220; 292
 - noodweerexces 42; 329
 - normatieve onzekerheid 295; 323
 - Ohlemacher 274; 316
 - omgekeerde bewijslast 68; 293
 - onaantastbaarheid van het lichaam 35; 38; 278
 - onder invloed 133; 135; 147; 246
 - Ondersteuningsteam Binnenstad 24
 - ongevallenregistratie 30
 - onmenselijke behandeling 66
 - onpartijdigheid 293

- ontslag 206
- onveiligheidsgevoelens 314
- onvoorspelbaarheid 19; 246; 274; 316
- opportuniteitsbeginsel 220; 221
- oproerige bewegingen 51
- meldkamer 96
- Ouder-Amstel 24
- particulier 41
- partijdigheid 292
- pepperspray
 - gebruik 54; 214; 316
 - effecten 241
 - evaluatieonderzoek 242
 - gezondheidsstoornissen 56
 - dreigen met 57
 - effecten van 242
 - tegen dieren 55
 - tegen gevaarlijke verdachte 55
 - tegen zwangere vrouwen 56
 - tegen groepen personen 56
 - waarschuwingplicht 54; 57
- personeelsgegevens 93; 111; 190
- personeelskenmerken 111
- persoonlijke levenssfeer 50
- persoonskenmerken
 - van aangehouden verdachten 119; 306
 - van politieambtenaar 111, 113; 248; 308
- plichtsverzuim 205
- Ploeg, van der 263
- Politie Trainingscentrum Overamstel 27; 29
- politieleiderschap 255; 259
- politiemonitor 20
- politieoptreden 'in los verband' 253
- politiewerk 7; 19; 20; 23; 25; 83; 99; 126; 128; 149; 151; 157; 243; 244; 314; 324; 424
- postcodes 27
- Pradel 68
- praktijkgericht 273
- precisieschot 52; 339
- prestatiecontracten 271
- preventie 322
- procedures en vaardigheden 256; 266
- proportionaliteit 23; 35; 36; 40; 44; 48; 49; 54; 55; 57; 59; 136; 137; 146; 147; 251; 279; 337; 344; 375
- protocol 256
- publieksgeweld 155
- rake schoten 105; 327
- ramkraak 327
- Ramsahai tegen Nederland 68; 69; 293; 375
- rechtmatige uitoefening van de bediening 39; 220; 355
- rechtsbijstand 180
- rechtspositie politieambtenaar 41
- rechtvaardigingsgrond 220
- redelijkheid 23; 35; 40; 44; 48; 49; 57; 58; 59; 290; 358; 360
- Reenen, van 19
- Rommelink 40
- respect 20
- revieren van surveillancehond 59
- Ribitsch tegen Oostenrijk 68
- Rijksrecherche 27; 28; 105; 217; 303; 333
 - coördinatiecommissie (CCR) 65
 - inzetcriteria 65; 378
 - onderzoek 65-66; 68; 219
 - positie 69; 292
- Rivas tegen Frankrijk 38
- Romijn tegen Nederland 37
- ruiterij 43
- ruitersabel 43
- Salman tegen Turkije 67
- samenscholing 58
- samenwerking 253; 255; 312
- Schadefonds Geweldsmisdrijven 174; 180; 184; 192; 193
- schadevergoeding 177; 318; 324
- Schalken 279
- Schepers 20
- schieten op politie 141
- schietvaardigheid politie 48; 269; 271
- schild 43
- schildenprocedure 276
- Schot 242
- secundaire victimisatie 189
- Selmouni tegen Frankrijk 68
- sepotgrond 220
- Shamir 263
- solosurveillance 246
- Spoeiseisende Psychiatrische Onderzoeksruimte 275; 279; 316
- sprekrecht voor slachtoffers 177; 184
- spugen 149; 155; 185; 196
- staaflantaarn 45
- stamnummer 27; 29
- Steeg, van der 21; 28; 62; 150; 205; 269; 290
- Steenstra 149
- stellen van surveillancehond 60
- Stichting Waarborgfonds Politie 174
- Stokkom, van 20; 155
- Stol 19
- straatdealer met bolletjes in zijn mond 135; 145
- strafrechtelijke afdoening 208; 217; 288
- strafuitsluitingsgrond 41; 42; 376; 379
- strafvervolgning 208; 217; 220; 380
- stress 20; 172; 273
- subsidiariteit 23; 35; 40; 44; 48; 49; 54; 55; 57; 59; 137; 146; 147; 251; 279; 337; 375
- suicide by cop 104; 172; 180; 334
- surveillancehond 42; 43; 45; 46; 54; 59; 60; 73; 106
 - certificering 60
 - Keuringsreglement 60
- technisch sepot 220
- technische recherche 69
- Theo van Gogh 164; 168; 172; 184; 336

- tie-raps 43
 tijdsdruk 19; 23; 56
 Timmer 19; 20; 28; 62; 135; 149; 150; 165; 173; 208;
 233; 239; 245; 249; 259; 269; 290
 Toets Aanhoudings- en Zelfverdedigingsvaardigheden
 270
 Toets Geweldsbeheersing 270
 Toets Schietvaardigheid 270
 tolerantiegrenzen 48
 Tomasi tegen Frankrijk 37-38
 Torre, van der 20
 traangas 54; 164
 training en toetsing van gevaarsbeheersing 269
 transactie 209; 220; 223
 treinconducteurs 20; 177
 Uildriks 19; 150; 290
 uitgaansgeweld 137
 Uithoorn 24
 ultimum remedium 23; 44; 290
 Vaardigheden Aanhouden in Groepsverband 160
 vechtpartij 135
 veiligheidsbeleving 245; 247; 248
 Velt, in 't 20
 verbaal geweld 20; 177
 verbaal politieoptreden 154
 verbaliseringsplicht 291
 verdedigingsmechanismen 248
 verdedigingsrecht 36
 verdekte pepperspray 54
 verhaal op dader 177
 verhoor 379
 vermijdingsgedrag 248; 314
 vernederende behandeling 66
 verslagleggingsplicht 291
 verstoorden 31; 151
 verzet 35; 50; 55
 verzorgingsgebied 295; 383
 verzuim 169; 174; 306
 Vijver, van der 19
 Visser 259; 263
 Vlek 248
 vluchten 50; 55; 249
 vluchtplicht 36; 41; 292
 voegen in strafzaken 177-178; 182; 193; 195; 199; 318
 voorwaardelijk sepot 217; 222
 vuurwapen
 automatisch 43; 52
 gebruik van 121; 203
 rake schoten 105
 tegen bekende verdachte 51
 tegen vervoermiddel 51
 ter hand nemen van 53
 trekken van 53
 waarschuwingsplicht 53
 waarschuwingsschot 53
 vuurwapengevaarlijke verdachte 50; 157
 waarschuwingsplicht
 voor inzet surveillancehond 59
 voor gebruik pepperspray 57
 voor gebruik vuurwapen 53
 Walther, type P5 43; 49
 wapenbeheer 271
 waterwerper 4; 45-46; 54; 58; 371
 wederrechtelijke aanranding 36; 41; 50; 52; 55; 292
 wederspannige omstanders 152
 wederspannige verdachten 151; 315
 wederspannigheidszaken 285; 319
 weekendeffect 92; 301
 Welten 24; 383
 Wiechers 172
 Wijmer 150-151; 154
 wildplassen 146
 willekeur 44
 Winterthur 173
 Wit, de 24; 383
 woningprocedure 232-234
 wurggreep 46
 www.ombudsman.nl. 28
 X-Pol 77; 119; 285; 289
 Zanen, van 24; 383
 zelfbeheersing 14; 19; 289
 Zelfhulpteam Ingrijpende Gebeurtenissen (ZIG) 172
 zelfverdedigingsvaardigheden 48; 54-55; 115; 163;
 248; 269; 271
 ziekteverzuim 30; 169; 174; 262
 zwijgrecht 61

Over de auteurs

prof. dr. J. (Jan) Naeyé is hoogleraar Strafrechtswetenschappen aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam en is daarnaast verbonden aan het Centrum voor Politie en Veiligheidswetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam.

drs. R.T.A. (Remy) Bleijendaal studeerde Criminologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam en is onderzoeker/projectleider aan het Centrum voor Politie en Veiligheidswetenschappen.

mr. C.M. (Lotte) Brugman studeerde Strafrecht aan de Vrije Universiteit Amsterdam, studeert rechtsfilosofie aan de Universiteit Leiden en is parttime onderzoeker aan het Centrum voor Politie en Veiligheidswetenschappen.

mr. G. (Gerben) Drenth studeerde Strafrecht aan de Vrije Universiteit Amsterdam en is onderzoeker aan het Centrum voor Politie en Veiligheidswetenschappen.

A. (Arie) van Esveld MSc. studeerde Criminologie aan de Universiteit Leiden en is docent Criminologie aan de Politieacademie Zutphen.

mr. J. (Judith) van der Ham studeerde Strafrecht aan de Vrije Universiteit Amsterdam en is onderzoeker aan het Centrum voor Politie en Veiligheidswetenschappen.

J.J. (Johan) van Heuveln studeert Strafrecht aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

dr. J.S. (Jaap) Timmer is universitair hoofddocent Politie- en Veiligheidsstudies aan de Vrije Universiteit Amsterdam en lector Veiligheid en Sociale Cohesie aan de Christelijke Hogeschool Windesheim.

drs. J.J. (Jelmer) Visser studeerde Politie- en Veiligheidsstudies aan de Vrije Universiteit Amsterdam en is thans plaatsvervangend coördinator Integrale Beroepsvaardigheden Training/Voortgezette Rij Opleiding van het regiokorps Amsterdam-Amstelland.

E.M. (Elzamarie) Witzier-van Geest MSc. studeerde Criminologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam en is beleidsmedewerker bij de Divisie Recherche van de regiopolitie Utrecht.

